

Univerza v Ljubljani
Interdisciplinarni doktorski študijski program Varstvo okolja
Filozofska fakulteta
Oddelek za psihologijo

**Vloga socialnih dejavnikov pri razvoju okoljske ozaveščenosti in
spreminjanju okoljskega vedenja**

Doktorska disertacija

Mentor: red. prof. dr. Marko Polič

Somentor: viš. znan. sod. dr. Aleš Smrekar

Katarina Polajnar Horvat

Ljubljana, 2014

Podpisana, Katarina Polajnar Horvat, rojena 08. 10. 1982 v Ljubljani, sem avtorica pričujoče doktorske disertacije z naslovom »Vloga socialnih dejavnikov pri razvoju okoljske ozaveščenosti in spreminjanju okoljskega vedenja«.

Ljubljana, 28. avgust 2014

Katarina Polajnar Horvat

Katarina Polajnar Horvat

Žigi, Jakobu in Filipu

Ni hodiš, pojdi zmeraj do konca.

*Spomladi do rožne cvetice,
poleti do zrele pšenice,
jeseni do polne police,
pozimi do snežne kraljice,
v knjigi do zadnje vrstice,
v življenju do prave resnice,
a v sebi - do rdečice
čez eno in drugo lice.*

*A če ne prideš ne prvič, ne drugič
do krova in pravega kova
poskusi
vnovič
in zopet
in znova.*

Tone Darček

ZAHVALA

Hvala mentorju, prof. dr. Marku Poliču za usmeritve pri izboru teme doktorske disertacije, vse konstruktivne napotke in vztrajno pomoč pri njeni izdelavi. Prav tako se mu zahvaljujem za pridobljeno znanje, ki mi je omogočilo širši pogled na preučevano tematiko in s tem interdisciplinarno oplemenitenje disertacije.

Hvala raziskovalnemu mentorju in hkrati somentorju doktorske disertacije dr. Alešu Smrekarju, da me je kot mlado raziskovalko vzel pod svoje znanstvenoraziskovalno okrilje, me vseskozi vključeval v delo Oddelka za varstvo okolja Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU, hkrati pa mi dopuščal dovolj raziskovalne svobode. Prav tako se mu zahvaljujem za pomoč pri nastajanju doktorske disertacije, za vse koristne nasvete in iskanje konkretnih rešitev, hkrati pa za vso potrpežljivost in podporo tudi v najtežjih trenutkih.

Hvala vsem sodelavcem in sodelavkam Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU za nesebično pomoč, strpnost in razumevanje, predvsem pa za prijetno delovno okolje. Posebna zahvala je namenjena dr. Dragu Perku za spodbudne besede, ko mi je motivacije za pisanje že precej zmanjkovalo.

Hvala ZRC SAZU, da mi je omogočil študijsko izpopolnjevanje v tujini in neprecenljivi čas, ki sem ga preživela na Univerzi v Groningenu, na Nizozemskem. Tam so se namreč porodile ideje za tematiko doktorske disertacije. Hvala dr. Lindi Steg, da me je vzela pod svoje okrilje, me vodila pri raziskovalnem delu in mi s tem omogočila pridobitev novih znanj in neprecenljivih izkušenj.

Hvala dr. Brigiti Jamnik iz podjetja Vodovod Kanalizacija d. o. o. za možnost izvedbe dela raziskave v okviru projekta INCOME (Improved management of contaminated aquifers by integration of source tracking monitoring tools and decision strategies), ki je bil financiran v okviru programa Evropske unije Life+. Hvala mag. Anji Horvat Jeromel in Frenku Jeromel iz zavoda Ekologičen za možnost izvedbe dela raziskave na spletni strani www.ekologicen.si. Hvala tudi vsem sodelujočim v raziskavi, udeležencem osebne anketiranja, še posebej pa tistim, ki so se vključili v skupino Ekologičen in sodelovali pri izvedenih aktivnostih, poleg tega pa si vzeli čas za izpolnjevanje izvedenih anket.

Hvala družini za vso ljubezen in materialno podporo, za privzgojene vrednote, odnos do dela in spoštovanja znanja, s tem pa tudi zavedanja o pomenu izobrazbe. Hvala za vse pozitivne in optimistične misli, še posebej takrat, ko so bile moje čisto na drugem polu. Hvala tudi moji drugi družini, družini Horvat, da me vseskozi spodbuja, podpira in se z mano vedno tako iskreno veseli vseh uspehov.

Hvala vsem prijateljem, ki so mi v času pisanja doktorske disertacije stali ob strani, me vseskozi spodbujali in mi vlivali upanje, da zmorem.

Hvala mojim najdražjim, Žigi, za neverjetno potrpežljivost, razumevanje in tiho podporo ter Jakobu in Filipu, da mi s svojo toplino, ljubeznijo in radostjo podarjata neizmerno veselje in srečo na naši skupni poti.

Hvala vsem, da niste nikoli nehali verjeti vame.

Vloga socialnih dejavnikov pri razvoju okoljske ozaveščenosti in spreminjanju okoljskega vedenja

Ključne besede: okoljska ozaveščenost, okoljsko vedenje, socialni dejavniki, psihološki dejavniki, metode socialnega vplivanja, segmentacija prebivalcev, Ljubljana

Izvleček

V doktorski disertaciji smo raziskovali vlogo socialnih dejavnikov pri razvoju okoljske ozaveščenosti in oblikovanju okolju prijaznega vedenja. Človek s svojim materialno vse zahtevnejšim načinom življenja in antropocentričnim pogledom na svet namreč vse bolj aktivno posega v okolje in ga čedalje temeljiteje preoblikuje. S svojim delovanjem bistveno degradira okolje, zato so njegova miselnost, ozaveščenost in vedenje kritični dejavniki pri nastajanju in odpravljanju obremenjevanja okolja. Pot od človekovega zavedanja okoljske problematike do dejanskega okolju prijaznega vedenja je zelo dolga. Osrednji del raziskave se ukvarja z vprašanjem, v kolikšni meri so metode socialnega vplivanja, s katerimi spodbujamo posameznikovo okoljsko ozaveščenost in okolju prijazno vedenje, uspešne pri podpiranju njegovih okoljevarstvenih teženj, pri spreminjanju pripravljenosti za okolju prijazno vedenje in pri spremembi vedenja samega.

V zadnjih dveh desetletjih, predvsem pa v zadnjem, so na preučevanem območju, v Mestni občini Ljubljana, začeli vse bolj v ospredje prihajati negativni okoljski vplivi človekovega načina življenja, povezani z naraščanjem osebne potrošnje in vzporednih spreminjajočih se potreb posameznika. V raziskavi smo se usmerili v preučevanje negativnih okoljskih pritiskov gospodinjstev in v njih živečih posameznikov, ki s svojim življenjskim slogom, vrednotami, razmišljanjem in ravnanjem vsakodnevno vodijo izbiro storitev in porabo surovin ter posledično prispevajo k vedno večji intenzivnosti urbanih tokov. Te smo merili s pomočjo njihovih uveljavljenih kazalnikov, porabo vode, potrošnjo električne energije in letno količino komunalnih odpadkov na prebivalca, pri čemer smo omenjena merila prilagodili nivoju gospodinjstev.

Na podlagi dosedanjih teoretičnih spoznanj smo oblikovali model z dejavniki, za katere predvidevamo, da imajo vpliv na razvoj okoljske ozaveščenosti in okolju prijaznega vedenja. Empirični sklop je obsegal obsežno raziskavo, s katero smo želeli ugotoviti stopnjo okoljske ozaveščenosti posameznikov, značilnosti njihovega okoljskega vedenja ter učinkovitost izbranih metod socialnega vplivanja pri njegovem spreminjanju na vzorčnem območju. Raziskava, ki je bila opravljena na območju Mestne občine Ljubljana, je potekala devet mesecev. Obsegala je dva sklopa: anketiranje in socialno vplivanje. Opravili smo tri zaporedna anketiranja, pri čemer je prvo služilo tudi kot vabilo za vključitev v spletno skupino Ekologičen in s tem udeležbo pri nadaljnji raziskavi, ki se je odvijala na spletnem portalu www.ekologicen.si. Sodelujoči, ki so se vključili v skupino Ekologičen, so bili podvrženi sistematičnemu socialnemu vplivanju. Po končanem socialnem vplivanju sta sledila analiza pridobljenih rezultatov in izluščanje ugotovitev, s katerima smo želeli odgovoriti na neraziskane vrzeli.

Izhodiščni model razvoja okoljskega vedenja, ki ga sestavljajo dejavniki Ajzenove teorije načrtovanega vedenja (1991), dejavniki Sternove teorije vrednot, prepričanj in norm (2000), znanje in zunanji dejavniki, se je izkazal kot delno ustrezen. Kot nepomembna komponenta se je izkazal predvsem dejanski nadzor, pri čemer smo ugotovili, da njegovo vlogo prevzema zaznani vedenjski nadzor, torej človekovo subjektivno zaznavanje nadzora nad vedenjem. Ostale preučevane komponente so se izkazale kot ustrezne in pomembne, do razlik pa prihaja predvsem pri povezanosti med njimi, na eni strani z namero in na drugi strani z vedenjem samim.

Potrdili smo ugotovitev, da ljudje na deklarativni ravni izražajo visoko stopnjo okoljske ozaveščenosti in pripravljenosti delovati okolju prijazno, dejansko pa izkazujejo precej nižjo stopnjo okolju prijaznega vedenja. Ugotovili smo, da pripravljenost za okolju prijazno vedenje izraziteje opredeljujejo notranji, psihološki dejavniki okoljskega vedenja, medtem ko vedenje samo poleg psiholoških določajo tudi zunanji, socialni dejavniki, predvsem izobrazba in znanje. Izmed notranjih dejavnikov so se osebne norme, torej posameznikova normativna komponenta, izkazale kot močno vodilo posameznikove okoljske ozaveščenosti in vedenja. Hkrati se je izkazalo, da na pripravljenost za okolju prijazno vedenje bolj kot okoljski vzgibi vplivajo individualni vzgibi posameznika (v ospredju prevladujejo dejavniki Ajzenove teorije načrtovanega vedenja), medtem ko na dejansko vedenje pomembneje vplivajo okoljski vzgibi (ti se zrcalijo v dejavnikih Sternove teorije vrednot, prepričanij in norm).

Metode socialnega vplivanja, usmerjeno informiranje in izobraževanje, pisna zaobljuba, opomniki in nagrajevanje so se izkazali kot uspešen pristop pri spodbujanju udejanjanja okolju prijaznega vedenja oziroma pri razvijanju okoljske ozaveščenosti in spreminjanju vedenja v smeri trajnostnega razvoja. Kot posebej uspešno se je izkazalo usmerjeno informiranje in izobraževanje pri krepitvi znanja, saj so posamezniki pokazali precej višjo stopnjo poznavanja preučevanih vsebin po izvedbi socialnega vplivanja. Poleg tega se je izkazalo kot uporabno tudi pri krepitvi zaznanega vedenjskega nadzora, torej posameznikovega lastnega občutka sposobnosti udejanjanja okolju prijaznega vedenja, in prepričanja o razpoložljivosti sredstev za udejanjanje takšnega vedenja. Kot ustrezna se je izkazala tudi pisna zaobljuba, saj je bil odziv udeležencev nanjo zelo pozitiven. Hkrati so se kot precej uporabni izkazali tudi opomniki, kjer se je ob njihovi objavi pogosto razvila živahna razprava o tematiki. Za razliko od ostalih pa se je kot manj uspešno izkazalo nagrajevanje, saj udeležencev osebnega anketiranja, še posebej tistih nezainteresiranih, ob njegovi najavi ni prepričalo k sodelovanju v skupini Ekologičen. Splet se je izkazal kot učinkovit medij za posredovanje in uporabo metod socialnega vplivanja, na eni strani namreč nudi možnost doseganja velikega števila ljudi, hkrati pa omogoča uporabo metod socialnega vplivanja, prilagojenih vsakemu posamezniku glede na njegove značilnosti in potrebe. Čeprav se zdi, da je današnji način življenja ljudi v ožjem okolju precej podoben, ljudje glede na stopnjo okoljske ozaveščenosti in udejanjanja okoljskega vedenja niso homogena skupina, ki jo lahko enostavno prepoznamo in opišemo, temveč se med seboj pomembno razlikujejo. Udeležence osebnega anketiranja smo ob koncu anketiranja razdelili v pet posameznih skupin in sicer na »**deklarativne**«, ki obsegajo slabo tretjino (28,7 %) udeležencev, »**aktivne**«, kamor uvrščamo petino (20,7 %) udeležencev, »**varčne**«, kamor jih prav tako uvrščamo petino (20,7 %), »**pasivne**«, ki obsega slabo petino (19,2 %) in »**brezbrižne**«, kamor uvrščamo (11,4 %) udeležencev. Kljub temu, da je skupina Ekologičen precej homogena in za katero so v primerjavi z reprezentativnim vzorcem osebnega anketiranja značilni nadpovprečna izobrazbena struktura ter nadpovprečen delež žensk ter mlajših udeležencev, pa smo tudi znotraj nje izdelali segmentacijo in posameznike razdelili v tri skupine. V prvo, okoljsko najaktivnejšo skupino, ki smo jo poimenovali »**predani**«, se uvršča slaba polovica (45,2 %) udeležencev, znotraj druge skupine, skupine »**nepoučenih**«, se uvršča slaba tretjina (29 %) in znotraj tretje, skupine »**koristoljubnih**«, se jih uvršča četrtina (25,8 %). Prav tako so se pomembne razlike pokazale tudi v udejanjanju posameznih vrst okolju prijaznih vedenj, varčevanja z vodo, z električno energijo in ločenem zbiranju odpadkov. Udeleženci so bili v največji meri pripravljeni ločeno zbirati odpadke, sledi pripravljenost za varčevanje z električno energijo, v najmanjši meri pa so bili udeleženci pripravljeni smotrno ravnati z vodo. Prav tako pa so se na ta način tudi vedli, v največji meri so ločeno zbirali odpadke, sledila je ustrezna raba električne energije, najmanj smotrno pa so ravnali z vodo. Ena izmed pomembnih vzrokov za omenjeno neenotno delovanje posameznikov v gospodinjstvu je nedvomno stopnja obravnavanja in reševanja vsakega od preučevanih vedenj

in njihove problematike na preučevanem območju. Za razliko od ravnanja z odpadki, kjer smo zaradi spremenjene politike na ravni Evropske unije v zadnjih letih priča tako temeljitim infrastrukturnim kot tudi sistemskim in ozaveščevalnim ukrepom na ravni celotnega preučevanega območja, pa se na področju ravnanja z električno energijo in vodo izvajajo le posamezne aktivnosti, ki pogosto dosežejo le manjši krog uporabnikov.

The Role of Social Factors in Developing Environmental Awareness and Changing Environmental Behaviour

Keywords: environmental awareness, environmental behaviour, social factors, psychological factors, methods of social influence, population segmentation, Ljubljana

Abstract

This doctoral dissertation examines the role of social factors in developing environmental awareness and shaping environmentally friendly behaviour. With their increasingly demanding material needs in life and their anthropocentric perspective on the world, people are increasingly actively encroaching on the environment and radically transforming it. Their activity is significantly degrading the environment, and so their mentality, awareness, and behaviour are critical factors influencing the creation and alleviation of environmental burdens. The path from human awareness of environmental issues to actual environmentally friendly behaviour is very long. The main part of the research deals with the extent to which methods of social influence that encourage individuals to become environmentally aware and engage in environmentally friendly behaviour are successful in promoting environmental protection tendencies, in fostering willingness to engage in environmentally friendly behaviour, and in changing behaviour itself.

In the past two decades, and especially in the past ten years, there has been an increasing impact of negative environmental effects of people's lifestyle in the area studied (the City of Ljubljana). This is connected with increasing personal consumption and, parallel with this, changing needs of individuals. This study examines the negative environmental pressures of households and the individuals living in them, whose lifestyle, values, thinking, and actions influence the daily selection of services and use of raw materials, thus contributing to an increasingly greater intensity of urban flows. These flows were measured using the indicators established for them—water consumption, electricity consumption, and annual quantity of municipal waste per capita—whereby these criteria were adapted to the household level. Based on theoretical findings to date, a model was created with factors that were anticipated to affect the development of environmental awareness and environmentally friendly behaviour. The empirical section comprises an extensive study with the goal of determining individuals' level of environmental awareness, the characteristics of their environmental behaviour, and the effectiveness of selected methods of social influence in changing such behaviour in the sample area. The study was carried out in the City of Ljubljana over nine months. It had two parts: surveying and social influence. Three consecutive surveys were administered, whereby the first also served as an invitation to join the internet group *Ekologičen* ('ecological') and thus participate further in the study, which took place on the web portal www.ekologicen.si. The participants that were included in the *Ekologičen* group were exposed to systematic social influence. The social influence was followed by an analysis of the results achieved and extraction of findings intended to provide answers to research gaps.

The basic model of developing environmental behaviour proved to be partially suitable and included the following factors: factors in Ajzen's theory of planned behaviour (1991), factors

in Stern's value-belief-norm theory (2000), knowledge, and external factors. Actual control turned out to be an insignificant component, for which it was determined that its role is being assumed by a perceived behavioural control; that is, people's subjective perception of control over behaviour. The rest of the components studied proved to be suitable and significant; there is primarily a difference in the correlation between them, on the one hand with intent, and on the other hand with behaviour itself.

The finding was confirmed that people give lip service to a high degree of environmental awareness and willingness to act in an environmentally friendly manner, but in reality display quite a low level of environmentally friendly behaviour. It was determined that willingness to engage in environmentally friendly behaviour is defined more explicitly by internal psychological factors of environmental behaviour, whereas the behaviour itself is defined not only by psychological factors, but also external or social ones, especially education and knowledge. Among the internal factors, personal norms—that is, an individual's normative component—turned out to be a strong factor influencing individuals' environmental awareness and behaviour. At the same time, it was shown that willingness to engage in environmentally friendly behaviour is affected more by individuals' motives than environmental ones (at the forefront are factors from Ajzen's theory of planned behaviour), whereas environmental motives do have a more significant influence on actual behaviour (these are reflected in the factors from Stern's value-belief-norm theory).

Methods of social influence, directed information and education, written promises, reminders, and rewards were shown to be a successful approach to promoting realization of environmentally friendly behaviour or in developing environmental awareness and changing behaviour to meet the goals of sustainable development. Directed information and education were shown to be especially effective in strengthening knowledge because individuals demonstrated a considerably higher level of familiarity with material studied after application of methods of social influence. In addition, this was also shown to be useful in strengthening perceived behavioural control; that is, individuals' perceived ease or difficulty of performing environmentally friendly behaviour and beliefs about the availability of means for performing such behaviour. Written promises were also shown to be appropriate because questionnaire participants' responses to them were very positive. At the same time, reminders also proved to be quite useful, and a lively discussion often developed about the relevant topic when they were posted. In contrast to the other methods, rewards were less successful because when they were announced they did not convince those surveyed in the face-to-face questionnaire—especially those that were not interested—to participate in the *Ekologičen* group. The internet was shown to be an effective medium for disseminating and applying methods of social influence; on the one hand, it offers the opportunity to reach a large number of people, and at the same time it makes possible the use of methods of social influence adapted to each individual with regard to his or her characteristics and needs.

Although it seems that people living within a narrow environment have similar lifestyles, people are not a homogenous group with regard to their level of environmental awareness and engaging in environmental behaviour. They cannot simply be recognized and described as such and differ significantly among themselves. At the end of the survey, the participants in the face-to-face questionnaire were divided into five groups: 1) »in word only«, encompassing nearly one-third of the participants (28.7%), 2) »active«, including one-fifth (20.7%), 3) »thrifty«, encompassing one-fifth (20.7%), 4) »passive«, including almost one-fifth (19.2%), and 5) »indifferent«, encompassing 11.4%. The *Ekologičen* group is rather homogenous and, in comparison to a representative sample from those surveyed face-to-face, is characterized by an above-average educational structure and an above-average share of women and younger participants; nonetheless, segmentation was also carried out among them and individuals were split into three groups. The first, environmentally most active group, was termed »dedicated«

and included nearly half of the participants (45.2%), the second group, termed »unfamiliar« included nearly one-third (29%), and the third group, termed »exploitative«, included one-fourth (25.8%).

Important differences were also observed in performing different types of environmentally friendly behaviour: saving water, saving electricity, and separated waste collection. The participants were most inclined towards separated waste collection, followed by willingness to conserve electricity, and the lowest level of willingness was found for conserving water. Their behaviour also followed this; the greatest share of them separated waste, followed by saving electricity, and last of all saving water. One of the important causes of this unequal activity by individuals in a household was clearly the level of addressing and solving each of the behaviours studied and its issues in the area studied. In contrast to handling waste—where, due to policy changes at the European Union level, strict infrastructure, systemic, and public-awareness measures have been introduced to the entire area studied—for saving electricity and water only individual activities have been carried out that often reach only a small circle of users.

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	1
1.1	Namen, cilji in hipoteze	4
1.2	Zgradba doktorske disertacije	5
1.3	Preučevano območje	6
2	TEORIJE IN DEJAVNIKI OKOLJSKEGA VEDENJA	8
2.1	Opredelitev uporabljenih pojmov	8
2.2	Okoljski problemi in vloga človekovega delovanja v okolju	11
2.3	»Dilema skupnega« kot splošni model človekovega delovanja v okolju	13
2.4	Odzivi na človekovo delovanje v okolju	14
2.4.1	Razvoj koncepta trajnostnega razvoja kot odziv na človekovo delovanje v okolju	20
2.4.2	Razvoj okoljske etike in okoljske vzgoje kot osnove trajnostnega razvoja	22
3	RAZVOJ OKOLJSKE OZAVEŠČENOSTI IN OKOLJSKEGA VEDENJA	23
3.1	Dejavniki okoljskega vedenja	24
3.1.1	Zunanji dejavniki okoljskega vedenja	25
3.1.1.1	Dejavniki TEDIC	25
3.1.1.2	Demografski dejavniki	28
3.1.2	Notranji dejavniki okoljskega vedenja	29
3.1.2.1	Psihološki dejavniki okoljskega vedenja	29
3.2	Krepitev okoljske ozaveščenosti in spreminjanje okoljskega vedenja	43
3.2.1	Strategije krepitve okoljske ozaveščenosti in spreminjanja okoljskega vedenja	43
3.2.1.1	Informacijske strategije	45
3.2.1.2	Strukturne strategije	52
3.2.1.3	Družbeni mediji kot dejavnik spodbujanja okoljske ozaveščenosti in okolju prijaznega vedenja	57
3.3	Segmentacija ljudi z vidika stopnje okoljske ozaveščenosti in okoljskega vedenja	58
4	METODE	62
4.1	Zasnova raziskave	62
4.2	Metode anketiranja	65
4.3	Način zbiranja podatkov	65
4.3.1	Udeleženci	66
4.3.2	Gradivo	68
4.3.3	Spremenljivke modela razvoja okoljske ozaveščenosti in okoljskega vedenja	74
4.3.3.1	Neodvisne spremenljivke	74
4.3.3.2	Odvise spremenljivke	77
4.4	Veljavnost osebnega in spletnega anketiranja	78
4.4.1	Stopnja odgovorov	79
4.4.2	Stopnja pokritosti	79
4.4.3	Vzorčenje	79
4.4.4	Analiza SWOT	79
4.5	Metode socialnega vplivanja	79
5	ANALIZA VELJAVNOSTI IN ANALIZA SWOT OSEBNEGA IN SPLETNEGA ANKETIRANJA	82
5.1	Veljavnost anketiranja	82
5.1.1	Stopnja odgovorov	83
5.1.2	Stopnja pokritosti	84
5.1.3	Vzorčenje	86
5.1.4	Prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti spletnega in osebnega anketiranja	88
6	DEJAVNIKI OKOLJSKEGA VEDENJA V MOL	93
6.1	Gonilne sile pritiskov na okolje	93
6.1.1	Industrija in energetika	93
6.1.2	Promet	95
6.1.3	Gospodinjstva	100
6.2	Demografski dejavniki	114
6.3	Znanje pri preučevanih vedenjih	119
6.3.1	Znanje pri rabi vode	119
6.3.1.1	Vloga demografskih dejavnikov pri znanju pri rabi vode pri osebnem anketiranju	122
6.3.2	Znanje pri rabi električne energije	122
6.3.3	Znanje pri ločenem zbiranju odpadkov	124
6.4	Dejanski nadzor pri rabi vode	125
6.5	Vrednote	126
6.5.1	Vloga demografskih dejavnikov pri vrednotah pri osebnem anketiranju	132
6.6	Stališča o okolju	133
6.6.1	Vloga demografskih dejavnikov pri stališčih o okolju pri osebnem anketiranju	138
6.7	Stališča pri rabi vode	139
6.7.1	Zavedanje posledic in odgovornosti pri rabi vode	140

6.7.2	Zavedanje o lastni odgovornosti pri rabi vode	141
6.7.2.1	Vloga demografskih dejavnikov pri stališčih pri rabi vode pri osebnem anketiranju	142
6.8	Stališča pri rabi vode, električni energiji in ravnanju z odpadki	143
6.8.1	Zavedanje posledic in odgovornosti pri rabi vode, električne energije in ravnanju z odpadki	146
6.8.2	Zavedanje lastne odgovornosti pri rabi vode, električne energije in ravnanja z odpadki	147
6.9	Zaznan vedenjski nadzor pri varovanju okolja	149
6.9.1	Vloga demografskih dejavnikov pri zaznanem vedenjskem nadzoru o okolju pri osebnem anketiranju	153
6.10	Zaznan vedenjski nadzor pri rabi vode.....	153
6.10.1	Vloga demografskih dejavnikov pri zaznanem vedenjskem nadzoru pri rabi vode pri osebnem anketiranju 154	
6.11	Zaznan vedenjski nadzor pri rabi vode, električne energije in ravnanju z odpadki	155
6.12	Norme pri rabi vode	158
6.12.1	Vloga demografskih dejavnikov pri normah pri rabi vode pri osebnem anketiranju	160
6.12.1.1	Vloga demografskih dejavnikov pri osebnih normah	160
6.13	Norme pri rabi vode, električne energije in ravnanju z odpadki.....	160
6.14	Namere pri varovanju okolja.....	163
6.15	Namere pri rabi vode	171
6.16	Namere pri rabi vode, električne energije in ravnanju z odpadki	175
6.17	Vedenje pri varovanju okolja	177
6.18	Vedenje pri rabi vode, električne energije in ravnanju z odpadki	181
6.18.1	Vedenje pri rabi vode.....	184
6.18.1.1	Vloga demografskih dejavnikov pri vedenju pri rabi vode pri osebnem anketiranju.....	187
6.18.2	Vedenje pri rabi električne energije.....	188
6.18.3	Vedenje pri ravnanju z odpadki	190
7	VLOGA SOCIALNEGA VPLIVANJA PRI SPREMEMBI ZNANJA	193
7.1	Znanje po izvedbi socialnega vplivanja s primerjavo znanja pred njim	193
7.1.1	Znanje pri rabi vode	193
7.1.2	Znanje pri rabi električne energije.....	194
7.1.3	Znanje pri ravnanju z odpadki.....	195
7.2	Glavne ugotovitve pri spremembi znanja po izvedbi socialnega vplivanja	196
8	VLOGA SOCIALNEGA VPLIVANJA PRI SPREMEMBI PSIHOLOŠKIH DEJAVNIKOV, NAMERI IN VEDENJU	198
8.1	Vrednote po izvedbi socialnega vplivanja	198
8.2	Stališča po izvedbi socialnega vplivanja	199
8.3	Osebnostne norme po izvedbi socialnega vplivanja	200
8.4	Subjektivne norme po izvedbi socialnega vplivanja.....	200
8.5	Zaznan vedenjski nadzor po izvedbi socialnega vplivanja	201
8.6	Namera po izvedbi socialnega vplivanja	201
8.7	Spremembe v vedenju pri rabi vode, električne energije in ravnanju z odpadki v gospodinjstvu	201
8.7.1	Spremembe v vedenju pri rabi vode	202
8.7.2	Spremembe v vedenju pri rabi električne energije	203
8.7.3	Spremembe v vedenju pri ravnanju z odpadki	204
8.8	Glavne ugotovitve vloge socialnega vplivanja pri dejavnih vedenja, nameri in vedenju	206
9	VLOGA PREUČEVANIH DEJAVNIKOV PRI PRIPRAVLJENOSTI ZA OKOLJU PRIJAZNO VEDENJE IN OKOLJSKEM VEDENJU	208
9.1	Vloga preučevanih dejavnikov pri pripravljenosti za okolju prijazno vedenje in okoljskem vedenju pri osebnem anketiranju.....	208
9.2	Vloga preučevanih dejavnikov pri pripravljenosti za okolju prijazno vedenje in okoljskem vedenju pri skupini Ekologičen pred izvedbo socialnega vplivanja.....	213
9.3	Vloga preučevanih dejavnikov pri pripravljenosti za okolju prijazno vedenje in okoljskem vedenju pri skupini Ekologičen po izvedbi socialnega vplivanja.....	216
9.4	Glavne ugotovitve vloge preučevanih dejavnikov pri pripravljenosti za okolju prijazno vedenje in okoljskem vedenju.....	219
10	SEGMENTACIJA UDELEŽENCEV OSEBNEGA ANKETIRANJA IN UDELEŽENCEV SKUPINE EKOLOGIČEN	221
10.1	Segmentacija udeležencev osebnega anketiranja	221
10.2	Segmentacija udeležencev skupine Ekologičen v skupine pred izvedbo socialnega vplivanja	229
10.3	Segmentacija udeležencev skupine Ekologičen v skupine po izvedbi socialnega vplivanja	234
11	SKLEP	239
12	VIRI	248
13	PRILOGE.....	265

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Shema poteka celotne raziskave.	64
Preglednica 2: Razrez opravljenih anket	66
Preglednica 3: Način zbiranja podatkov, velikost vzorca in tematika opravljenih anket.	67
Preglednica 4: Izbrane vrednote oziroma »kazalniki kakovosti življenja«	75
Preglednica 5: Podroben razrez nasvetov za varčno vedenje v gospodinjstvu.	80
Preglednica 6: Spolna struktura udeležencev	87
Preglednica 7: Starostna struktura udeležencev.....	87
Preglednica 8: Izobrazbena struktura udeležencev	88
Preglednica 9: Analiza SWOT osebnega anketiranja.	90
Preglednica 10: Analiza SWOT spletnega anketiranja.	92
Preglednica 11: Mesečni neto dohodek vseh članov gospodinjstva	118
Preglednica 12: Znanje o povprečni porabi vode ene osebe na dan.....	119
Preglednica 13: Znanje o količini vode, ki jo porabimo, če pustimo teči vodo med umivanjem zob	120
Preglednica 14: Znanje o količini vode, ki steče iz pipe, iz katere kaplja po ena kapljica na minuto	121
Preglednica 15: Znanje o količini porabljene vode v petih minutah prhanja, brez vmesnega zapiranja.	121
Preglednica 16: Znanje o količini porabljene vode za kopanje v kadi	122
Preglednica 17: Znanje o količini porabljene električne energije varčnih žarnic.....	123
Preglednica 18: Znanje o količini porabljene električne energije pri pranju perila.....	123
Preglednica 19: Seznanjenost o številu posamezne vrste zaboju, ki so na voljo za ločeno zbiranje odpadkov v gospodinjstvih.	124
Preglednica 20: Način merjenja porabe vode v gospodinjstvu.	126
Preglednica 21: Komponentne obtežitve pri vrednotah osebnega anketiranja.....	128
Preglednica 22: Korelacijska matrika izločenih vrednot	129
Preglednica 23: Srednje vrednosti in standardni odkloni vrednot udeležencev pri osebnem anketiranju.....	129
Preglednica 24: Komponentne obtežitve pri vrednotah udeležencev skupine Ekologičen	130
Preglednica 25: Korelacijska matrika izločenih vrednot pri udeležencih skupine Ekologičen.....	131
Preglednica 26: Srednja vrednost in standardni odklon vrednot udeležencev skupine Ekologičen	131
Preglednica 27: Primerjava srednjih vrednosti in standardnih odklonov vrednot udeležencev osebnega anketiranja z vrednotami udeležencev skupine Ekologičen.....	132
Preglednica 28: Stališča o okolju.	135
Preglednica 29: Vpliv spola pri stališčih o okolju	138
Preglednica 30: Vpliv starosti pri stališčih o okolju	138
Preglednica 31: Vpliv izobrazbe pri stališčih o okolju	138
Preglednica 32: Stališča pri varčevanju z vodo.	140
Preglednica 33: Zavedanje posledic problematike, povezane z rabo vode.	141
Preglednica 34: Zavedanje o lastni odgovornosti pri rabi vode na svetovnem nivoju.	142
Preglednica 35: Vpliv spola pri stališčih o rabi vode	142
Preglednica 36: Vpliv starosti pri stališčih o rabi vode	142
Preglednica 37: Vpliv izobrazbe pri stališčih o rabi vode	143
Preglednica 38: Mnenje o varčnem vedenju v gospodinjstvu.....	144
Preglednica 39: Stališče o zmanjšanju udobja ob udejanjanju okolju prijaznega vedenja.	145
Preglednica 40: Zavedanje o posledicah okoljskega vedenja v svetovnem merilu.	146
Preglednica 41: Zavedanje o lastni odgovornosti za preskromno okoljsko delovanje v gospodinjstvih.....	148
Preglednica 42: Načelna podpora varovanju okolja in okoljske sestavine voda	153
Preglednica 43: Mnenje o lastnih zmožnostih glede rabe vode v gospodinjstvu.	154
Preglednica 44: Mnenje o seznanjenosti z načini varčevanja z dobrinami in ločevanja odpadkov.	157
Preglednica 45: Občutek o lastnih zmožnostih odgovornega vedenja v gospodinjstvu	158
Preglednica 46: Zavedanje o lastni odgovornosti na področju rabe vode na osebnem nivoju.	159
Preglednica 47: Mnenje o pomembnih drugih glede varčevanja z vodo.	159
Preglednica 48: Zavedanje o lastni odgovornosti do okoljskega delovanja.....	161
Preglednica 49: Mnenje bližnjih v zvezi z odgovornim delovanjem v gospodinjstvu.	162
Preglednica 50: Podpora mnenju svojih bližnjih v zvezi z odgovornim delovanjem v gospodinjstvu.	163
Preglednica 51: Pripravljenost narediti, kar je dobro za okolje, ob osebnih odrekanih.	164
Preglednica 52: Vpliv spola pri pripravljenosti za aktivno sodelovanje pri varovanju okolja.	169

Preglednica 53: Vpliv starosti pri pripravljenosti za aktivno sodelovanje pri varovanju okolja.....	169
Preglednica 54: Vpliv izobrazbe pri pripravljenosti za aktivno sodelovanje pri varovanju okolja.....	170
Preglednica 55: Vpliv dohodka pri pripravljenosti za aktivno sodelovanje pri varovanju okolja.....	170
Preglednica 56: Pripravljenost za včlanitev v skupino Ekologičen na družbenem omrežju Facebook.....	171
Preglednica 57: Pripravljenost za varčevanje z vodo.....	172
Preglednica 58: Vpliv spola pri pripravljenosti za varčevanje z vodo.....	172
Preglednica 59: Vpliv starosti pri pripravljenosti za varčevanje z vodo.....	172
Preglednica 60: Vpliv izobrazbe pri pripravljenosti za varčevanje z vodo.....	172
Preglednica 61: Vpliv spola pri pripravljenosti za sodelovanje v okviru Fundacije za zdravo pitno vodo.....	173
Preglednica 62: Vpliv starosti pri pripravljenosti za sodelovanje v okviru Fundacije za zdravo pitno vodo.....	174
Preglednica 63: Vpliv izobrazbe pri pripravljenosti za sodelovanje v okviru Fundacije za zdravo pitno vodo.....	174
Preglednica 64: Vpliv dohodka pri pripravljenosti za sodelovanje v okviru Fundacije za zdravo pitno vodo.....	174
Preglednica 65: Pripravljenost varčevanja z vodo, električno energijo in ločenega zbiranja odpadkov merjeno z besedno zvezo »sem pripravljen varčevati«.....	176
Preglednica 66: Pripravljenost za varčevanje z vodo, električno energijo in ločeno zbiranje odpadkov merjeno z besedno zvezo »bom varčeval«.....	176
Preglednica 67: Vpliv spola pri včlanitvi v skupino Ekologičen.....	177
Preglednica 68: Vpliv starosti pri včlanitvi v skupino Ekologičen.....	177
Preglednica 69: Vpliv izobrazbe pri včlanitvi v skupino Ekologičen.....	178
Preglednica 70: Vključitev v skupino Ekologičen na družbenem omrežju Facebook.....	180
Preglednica 71: Samoporočanje o udejanjanju preučevanih vedenj v preteklih šestih mesecih.....	181
Preglednica 72: Samoporočanje o preteklem udejstvovanju pri izbranih vedenjih na nivoju Slovenije.....	183
Preglednica 73: Samoporočanje o pogostosti ločenega zbiranja odpadkov za reciklažo.....	183
Preglednica 74: Samoporočanje o opravljanju izbranih vsakdanjih opravil v gospodinjstvu.....	184
Preglednica 75: Samoporočanje o opravljanju izbranih vsakdanjih opravil v gospodinjstvu, povezanih z vodo.....	185
Preglednica 76: Samoporočanje izbranih higienskih opravil v gospodinjstvu, povezanih z vodo.....	186
Preglednica 77: Samoporočanje o izbranih dejanjih v zvezi z rabo vode.....	187
Preglednica 78: Samoporočanje o gospodinjstvih opravilih in z njimi povezane rabe električne energije.....	188
Preglednica 79: Samoporočanje o vsakdanjih vedenjih, povezanih z rabo električne energije.....	189
Preglednica 80: Samoporočanje o opravljanju izbranih opravil v času nižje tarife električne energije.....	190
Preglednica 81: Samoporočanje o ločenem zbiranju odpadkov v gospodinjstvih.....	191
Preglednica 82: Samoporočanje o uporabi okolju prijazne vrečke za večkratno uporabo.....	191
Preglednica 83: Samoporočanje o vedenju v zvezi z metanjem odvečne hrane med odpadke.....	191
Preglednica 84: Komponentne obtežitve vrednot udeležencev skupine Ekologičen po izvedbi socialnega vplivanja.....	198
Preglednica 85: Korelacijska matrika vrednot udeležencev skupine Ekologičen po izvedbi socialnega vplivanja.....	199
Preglednica 86: Srednje vrednosti in standardni odkloni vrednot udeležencev skupine Ekologičen pred in po izvedbi socialnega vplivanja.....	199
Preglednica 87: Koeficient multiple regresije in multipli determinacijski koeficient za odvisno spremenljivko namera pri osebem anketiranju.....	209
Preglednica 88: Statistična zanesljivost modela za odvisno spremenljivko namera pri osebem anketiranju.....	209
Preglednica 89: Rezultat multiple regresijske analize za odvisno spremenljivko namera pri osebem anketiranju.....	210
Preglednica 90: Koeficient multiple regresije in multipli determinacijski koeficient za odvisno spremenljivko vedenje pri osebem anketiranju.....	210
Preglednica 91: Statistična zanesljivost modela za odvisno spremenljivko vedenje pri osebem anketiranju.....	211
Preglednica 92: Rezultat multiple regresijske analize za odvisno spremenljivko vedenje pri osebem anketiranju.....	211
Preglednica 93: Koeficient multiple regresije in multipli determinacijski koeficient skupine Ekologičen za odvisno spremenljivko namera pred izvedbo socialnega vplivanja.....	214
Preglednica 94: Statistična zanesljivost modela okoljskega vedenja skupine Ekologičen za odvisno spremenljivko namera pred izvedbo socialnega vplivanja.....	214
Preglednica 95: Rezultat multiple regresijske analize za odvisno spremenljivko namera skupine Ekologičen pred izvedbo socialnega vplivanja.....	215
Preglednica 96: Koeficient multiple regresije in multipli determinacijski koeficient skupine Ekologičen za odvisno spremenljivko vedenje pred izvedbo socialnega vplivanja.....	215
Preglednica 97: Statistična zanesljivost modela okoljskega vedenja skupine Ekologičen za odvisno spremenljivko vedenje pred izvedbo socialnega vplivanja.....	215
Preglednica 98: Rezultati multiple regresijske analize za odvisno spremenljivko vedenje skupine Ekologičen pred izvedbo socialnega vplivanja.....	216

Preglednica 99: Koeficient multiple regresije in multipli determinacijski koeficient skupine Ekologičen za odvisno spremenljivko namera po izvedbi socialnega vplivanja.	217
Preglednica 100: Statistična zanesljivost modela okoljskega vedenja skupine Ekologičen za odvisno spremenljivko namera po izvedbi socialnega vplivanja.....	217
Preglednica 101: Rezultat multiple regresijske analize za odvisno spremenljivko namera skupine Ekologičen po izvedbi socialnega vplivanja.	217
Preglednica 102: Koeficient multiple regresije in multipli determinacijski koeficient za odvisno spremenljivko vedenje po izvedbi socialnega vplivanja.....	218
Preglednica 103: Statistična zanesljivost modela okoljskega vedenja skupine Ekologičen za odvisno spremenljivko vedenje po izvedbi socialnega vplivanja.....	218
Preglednica 104: Rezultat multiple regresijske analize za odvisno spremenljivko vedenje skupine Ekologičen po izvedbi socialnega vplivanja.	218
Preglednica 105: Srednje vrednosti in indeksi preučevanih spremenljivk glede na izločene skupine pri osebni anketiranju.	224
Preglednica 106: Srednje vrednosti in indeksi preučevanih spremenljivk glede na izločene skupine pri skupini Ekologičen pred izvedbo socialnega vplivanja.....	231
Preglednica 107: Srednje vrednosti in indeksi preučevanih spremenljivk glede na izločene skupine pri skupini Ekologičen po izvedbi socialnega vplivanja.....	236

KAZALO SLIK

Slika 1: Krogotok življenjskega cikla od pridobivanja surovin prek proizvodnje do potrošnje in odpadkov	12
Slika 2: Človek in trije stebri trajnostnega razvoja	21
Slika 3: Struktura dejavnikov TEDIC	25
Slika 4: Najstarejši modeli okolju prijaznega vedenja	29
Slika 5: Teorija upravičene akcije	31
Slika 6: Teorija načrtovanega vedenja	34
Slika 7: Model aktivacije norm	36
Slika 8: Model teorije vrednot, prepričanj in norm	36
Slika 9: Schwartzov model vrednot	37
Slika 10: Model vrednot pri preučevanju okoljskega vedenja	42
Slika 11: Izhodiščni predlog modela razvoja okoljske ozaveščenosti in okoljskega vedenja	43
Slika 12: Zaobljuba okolju prijaznem delovanju v gospodinjstvu	81
Slika 13: Delež zbranih anket od začetka raziskave po dnevih	84
Slika 14: Razrez prejetih odgovorov prve spletne ankete po datumih	84
Slika 15: Število uporabnikov interneta po starostni strukturi v letu 2010	85
Slika 16: Delež uporabnikov interneta glede na izobrazbeno strukturo	86
Slika 17: Gibanje števila motornih in osebnih vozil v zadnjih treh desetletjih	96
Slika 18: Prepeljani potniki z mestnim potniškim prometom v tisočih	99
Slika 19: Gibanje števila prebivalcev in gospodinjstev v MOL in Sloveniji	101
Slika 20: Število članov gospodinjstev v MOL po letih	102
Slika 21: Gibanje števila prebivalcev, gospodinjstev in povprečnega števila članov gospodinjstva v MOL	102
Slika 22: Načrpana voda v MOL in število prebivalcev (količina načrpane vode 10^6 m ³ / leto 10^4 število prebivalcev)	104
Slika 23: Struktura porabe vode v m ³ v MOL	104
Slika 24: Struktura porabe vode v m ³ v Sloveniji	105
Slika 25: Raba električne energije v gospodinjstvih v MOL	107
Slika 26: Poraba električne energije v MWh v gospodinjstvih na nivoju Slovenije	108
Slika 27: Opremljenost gospodinjstev z dobrinami v Sloveniji	108
Slika 28: Struktura rabe električne energije v gospodinjstvih v Sloveniji leta 2011	109
Slika 29: Zbrani gospodinjški komunalni odpadki na preučevanem območju	112
Slika 30: Zbrani, odloženi in neodloženi odpadki v tonah na odlagališču Barje	113
Slika 31: Zbrani komunalni odpadki v Sloveniji	113
Slika 32: Mnenje Evropejcev o stališču: »Preveč nas skrbi prihodnost našega okolja, premalo pa vse, kar se dogaja s cenami in možnostmi zaposlovanja.«	136
Slika 33: Mnenje Evropejcev o stališču: »V življenju obstajajo pomembnejše stvari, kot je varovanje okolja.«	137
Slika 34: Mnenje glede potrebe po varčevanju z vodo v gospodinjstvu	139
Slika 35: Stališča o načelni podpori varčnemu vedenju v gospodinjstvu	143
Slika 36: Mnenje o varčnem vedenju v gospodinjstvu	145
Slika 37: Zavedanje o posledicah prekomerne rabe surovin in preskromnega ločevanja odpadkov in v svetovnem merilu ..	147
Slika 38: Zavedanje odgovornosti za preskromno okoljsko delovanje v svetovnem merilu	148
Slika 39: Strinjanje s trditvijo »Za nekoga kot sem jaz, je lahko, da kaj naredi za okolje.«	150
Slika 40: Strinjanje s trditvijo »Nobenega smisla nima, da po svojih najboljših močeh skrbim za okolje, če tega ne počnejo tudi drugi.«	151
Slika 41: Mnenje Evropejcev o trditvi: »Nobenega smisla nima, da po svojih najboljših močeh skrbim za okolje, če tega ne počnejo tudi drugi.«	152
Slika 42: Mnenje o trditvi »Nobenega smisla nima, da v gospodinjstvu varčujem, če ne varčujejo tudi drugi.«	156
Slika 43: Občutek lastnih zmožnosti o varčevanju z dobrinami in ločenem zbiranju odpadko	157
Slika 44: Občutek odgovornosti o varčnem vedenju v gospodinjstvu	161
Slika 45: Občutek krivde ob neudejanjanju izbranega okolju prijaznega vedenja	162
Slika 46: Mnenje o trditvi: »Naredim, kar je dobro za okolje, tudi če za to porabim več časa ali denarja.«	165
Slika 47: Mnenje Evropejcev o trditvi: »Naredim, kar je dobro za okolje, tudi če za to porabim več časa ali denarja.«	166
Slika 48: Pripravljenost plačevati dosti višje cene raznih artiklov za namen varovanja okolja	167
Slika 49: Mnenje Evropejcev o trditvi: »V kolikšni meri ste pripravljeni plačevati dosti višje cene raznih artiklov za namen varovanja okolja?«	168
Slika 50: Pripravljenost za aktivno sodelovanje pri varovanju okolja	169
Slika 51: Pripravljenost finančnega prispevka Fundaciji za zdravo pitno vodo.	173

Slika 52: Pripravljenost plačevanja 2 € in več finančnega prispevka Fundaciji za zdravo pitno vodo.	175
Slika 53: Včlanitev v skupino Ekologičen.....	177
Slika 54: Delež Evropejcev, ki so bili v zadnjih petih letih člani kakšne skupine, ki si je kot glavni cilj postavila ohranitev in varovanje okolja.....	179
Slika 55: Delež Evropejcev, ki so v zadnjih petih letih dali denar kakšni skupini za varstvo okolja.....	180
Slika 56: Uporaba storitve zelena elektrika	190
Slika 57: Uporaba nalepke za prepoved dostavljanja nenaslovljenih sporočil v predalčnik.....	192
Slika 58: Udeležba na akciji Očistimo Slovenijo	192
Slika 59: Delež udeležencev znotraj posamezne skupine pri osebni anketiranju (N = 386).	221
Slika 60: Delež udeležencev znotraj posamezne skupine pri skupini Ekologičen (N = 93) pred izvedbo socialnega vplivanja.	229
Slika 61: Delež udeležencev znotraj posamezne skupine pri skupini Ekologičen (N = 93) po izvedbi socialnega vplivanja.	234
Slika 62: Sintezni model razvoja okoljske ozaveščenosti in okoljskega vedenja.	246

KAZALO PRILOG

Priloga 1: Uvodni nagovor osebne ankete o rabi vode v gospodinjstvu	265
Priloga 2: Potrdilo anketarjem.....	266
Priloga 3: Uvodni nagovor spletne ankete o rabi vode v gospodinjstvu	267
Priloga 4: Anketa o rabi vode v gospodinjstvu.....	268
Priloga 5: Uvodni nagovor za drugo spletno anketo.....	276
Priloga 6: Spletna anketa o rabi električne energije in ločenem zbiranju odpadkov v gospodinjstvu.....	277
Priloga 7: Uvodni nagovor tretje spletne ankete.....	283
Priloga 8: Tretja, Ponovitvena spletna anketa o rabi vode, električne energije in ravnanju z odpadki v gospodinjstvu	284
Priloga 9: Nasveti za varčno vedenje v gospodinjstvu	290
Priloga 10: Spletni kviz z naslovom Ali znam varčevati z vodo?.....	303
Priloga 11: Uporaba statističnih metod	305
Priloga 12: Vloga demografskih dejavnikov pri znanju o rabi vode udeležencev osebne ankete.....	307
Priloga 13: Značilnosti zadovoljstva z načinom plačevanja vode v gospodinjstvu	308
Priloga 14: Značilnosti dejanskega nadzora pri rabi vode, električne energije in ločenem zbiranju odpadkov	310
Priloga 15: Značilnosti vrednot	313
Priloga 16: Vloga demografskih dejavnikov pri vrednotah osebne ankete.....	314
Priloga 17: Zaskrbljenost glede razpoložljivosti in onesnaženosti vode na preučevanem območju	315
Priloga 18: Mnenje o kakovosti pitne vode	318
Priloga 19: Zaskrbljenost glede prekomerne rabe vode in električne energije ter preskromnega ločevanja odpadkov	321
Priloga 20: Vloga demografskih dejavnikov pri zaznanem vedenjskem nadzoru o okolju pri osebni anketi.....	322
Priloga 21: Vloga demografskih dejavnikov pri zaznanem vedenjskem nadzoru pri rabi vode pri osebni anketi.....	322
Priloga 22: Vloga demografskih dejavnikov pri osebnih normah	323
Priloga 23: Vloga demografskih dejavnikov pri namerah	324
Priloga 24: Vloga demografskih dejavnikov pri vedenju	325
Priloga 25: Značilnosti znanja pred in po izvedbi socialnega vplivanja	327
Priloga 26: Značilnosti znanja o rabi električne energije pred in po izvedbi socialnega vplivanja.....	329
Priloga 27: Značilnosti znanja pri ravnanju z odpadki pred in po izvedbi socialnega vplivanja	329
Priloga 28: Spremembe pri stališčih po izvedbi socialnega vplivanja	330
Priloga 29: Spremembe pri normah po izvedbi socialnega vplivanja	330
Priloga 30: Spremembe pri zaznanem vedenjskem nadzoru po izvedbi socialnega vplivanja.....	331
Priloga 31: Spremembe pri namerah po izvedbi socialnega vplivanja	331
Priloga 32: Spremembe pri vedenju pri rabi vode, električne energije in ravnanju z odpadki v gospodinjstvu po izvedbi socialnega vplivanja	331
Priloga 33: Spremembe pri vedenju pri rabi vode po izvedbi socialnega vplivanja	332
Priloga 34: Spremembe v vedenju pri rabi električne energije po izvedbi socialnega vplivanja	333
Priloga 35: Spremembe v vedenju pri ravnanju z odpadki po izvedbi socialnega vplivanja	335
Priloga 36: Korelacijske matrike spremenljivk izbranih modelov.....	337
Priloga 37: Segmentacija udeležencev osebne ankete.....	340
Priloga 38: Segmentacija udeležencev skupine Ekologičen pred izvedbo socialnega vplivanja	342
Priloga 39: Segmentacija udeležencev skupine Ekologičen po izvedbi socialnega vplivanja	346

1 UVOD

Čeprav je razširjeno prepričanje, da so ljudje v preteklosti spoštovali okolje in s svojim življenjskim prostorom ravnali razumno in odgovorno, sedanje generacije niso prve, ki degradirajo okolje (Plut 2014). Človek namreč s svojim delovanjem posega v naravno okolje, v svoj življenjski prostor, že od nekdaj, pravzaprav že vse, odkar se zaveda svojega primata v okolju. Z višanjem stopnje civilizacijskega razvoja, nenehnimi izumi, ki so pomagali človeku do lažjega dela, močnejšimi orodji in stroji in z naraščanjem števila prebivalcev so posegi v okolje postajali vedno večji, hkrati pa je tudi človek postal vedno bolj materialno zahteven. Gospodarski razvoj, še posebej industrializacija, je sprožil proces, ki postaja vse očitnejši, človek namreč vse globlje in intenzivneje posega v delovanje naravnega okolja. Pri tem krivde ne moremo pripisati zgolj stopnji gospodarskega in tehnološkega razvoja, ki to omogoča, temveč in predvsem odnosu človeka do svojega okolja in njegovemu delovanju. Tak odnos pa lahko zasledimo že v biblijskih in tudi starejših časih (medmrežje 1).

V zadnjih petdesetih letih ljudje uživamo višjo življenjsko raven kot kadar koli v zgodovini, pri čemer vedno več ljudi uporablja blago in storitve, ki jim v preteklosti niso bili na voljo. Hkrati pa je tudi način, kako omenjene dobrine in storitve proizvajamo in uporabljamo glavni vir bremen, ki jih nalagamo okolju. Naša poraba in proizvodnja tako pogosto presegata nosilnost okolja, ki je temelj našega napredka in blaginje. Pomemben člen v verigi potrošnje so gospodinjstva kot človekova osnovna celica in v njih živeči ljudje, saj so prav oni tisti, ki s svojim življenjskim slogom, vrednotami, razmišljanjem in ravnanjem vsakodnevno usmerjajo izbiro storitev in porabo surovin (Trselič Selan 2006).

Okoljska ozaveščenost in okolju prijazno vedenje sta koncepta, ki v sodobnih znanstvenih, strokovnih in poljudnih razpravah čedalje pogosteje prihajata v ospredje in predstavljata osnovni temelj trajnostno naravnane družbe, edine rešilne bilke današnje samouničujoče človeške vrste. Okoljsko ozaveščenost na splošno lahko opredelimo kot človekovo zaznavanje, razumevanje in zavedanje problemov okolja, ki se izraža z zaskrbljenostjo in pripravljenostjo k njihovem reševanju (Rojšek 1987). Na nek način jo lahko označimo kot temeljno vodilo človekovega delovanja v okolju, vendar gre predvsem za spoznavno oziroma zavestno komponento, pri čemer ni nujno, da se odrazi v okolju prijaznem vedenju. Okolju prijazno vedenje je namreč kompleksna sestavina človekovega praktičnega delovanja v okolju, kjer se človek ne le zaveda problemov okolja in izraža pripravljenost za aktivno ukrepanje, temveč se tudi resnično obnaša v skladu z zahtevami naravnega okolja (Rojšek 1987; Kirn 2004). Omenjena koncepta sta torej bistveni sestavini iskanja ravnovesja med materialnim blagostanjem, socialno varnostjo in zdravim okoljem oziroma bistveni sestavini sodobnih paradigem družbenega razvoja, temelječih na trajnosti.

V današnjem času le malo ljudi še ni bilo soočenih z informacijami o onesnaženosti okolja in smotrnosti njegovega varovanja. Vendar o svojem negativnem odnosu do okolja največkrat ne razmišljajo, še pogosteje pa ga pripisujejo družbeni miselnosti in širše sprejetemu vedenju družbe, v kateri živimo (Malačič 2007). Do okolja imajo odtujen odnos in pogosto delujejo po principu: »Nobenega smisla nima, da po svojih najboljših močeh skrbim za okolje, če tega ne počnejo tudi drugi.« Svoje vloge in pomena lastnih dejanj se ne zavedajo, nemalokrat se tudi okoljsko ozaveščeni ljudje ujamejo v zanko kolektivne okoljske apatije (Polič 2002). Hkrati so ljudje pogosto preveč kratkoročno usmerjeni, da bi razmišljali o dolgoročnih posledicah za naš planet. Zato so povečini premalo okoljsko aktivni. Po podatkih raziskav (Smrekar 2006, 2011; Raziskava energetske učinkovitosti ... 2012) le ena petina ljudi razmišlja o tem, kako bi

lahko sami prispevali k izboljšanju kakovosti okolja. Do podobnih ugotovitev, ki potrjujejo šibko okoljsko aktivnost prebivalcev Slovenije, sta prišla tudi Špesova (1998) in Kirn (2004). Preučevanje teh izredno kompleksnih razsežnosti okoljskega vedenja in njegovih posledic je bilo doslej v slovenskem prostoru pri številnih družboslovnih vedah, na primer geografiji, psihologiji, sociologiji in ekonomiji, osvetljeno z različnih vidikov. Celovitemu preučevanju učinkovitosti metod socialnega vplivanja na premoščanje ovir, ki človeku otežujejo udejanjanje okolju prijaznega vedenja, in vloge le-teh pri razvoju njihove okoljske ozaveščenosti ter dejanske spremembe okoljskega vedenja, pa se v slovenskem prostoru namenja premajhna pozornost.

Čeprav sta bila človekova okoljska zavest in njegovo vedenje predmet preučevanja že vse od začetka sedemdesetih let prejšnjega stoletja (Lehman in Geller 2004), slabo desetletje po začetku širšega zavzemanja za varovanje okolja, se je zanimanje zanj skokovito povečalo v zadnjih dveh desetletjih, ko se intenzivneje kot kdaj koli prej kažejo negativne posledice današnjega načina življenja ljudi in njihove potrošnje, hkrati pa se jih tudi veliko bolj zavedamo. Pot od človekovega zavedanja okoljske problematike do okolju prijaznega obnašanja je zelo dolgotrajna, pri čemer raziskovalci (Geller 2002; Steg in Vlek 2009) izpostavljajo štiri temeljne stopnje poteka: od skrbne izbire vedenj, ki jih je potrebno spremeniti, in preučitve dejavnikov, ki povzročajo okolju neprijazna vedenja, do uporabe skrbno izbranih metod socialnega vplivanja za spremembo okoljske ozaveščenosti in vedenja ter sistematične ocenitve njihovega vpliva.

Osrednji raziskovalni cilj pričujoče disertacije sledi omenjenim temeljnim stopnjam poteka razvoja okoljske ozaveščenosti in okoljskega vedenja, saj se nanaša na preučevanje izbranih dejavnikov razvoja okoljske ozaveščenosti in okolju prijaznega vedenja, ki vplivajo na človekovo delovanje v okolju, odkrivanje ovir, ki preprečujejo udejanjanje okolju prijaznega vedenja, ter ugotavljanje uspešnosti izbranih metod socialnega vplivanja pri njegovi spremembi. Najstarejši modeli okolju prijaznega vedenja so temeljili na preučevanju vpliva znanja na okoljsko vedenje ter samostojnemu preučevanju posameznih dejavnikov, pri čemer je pogosto ostalo nejasno, na kakšen način se ti med seboj povezujejo in kakšno je njihovo součinkovanje. Kot odgovor na omenjeno vrzel so se v osemdesetih, še intenzivneje pa v devetdesetih letih dvajsetega stoletja začele pojavljati različne teorije za pojasnjevanje in napovedovanje okoljskega vedenja (Bamberg in Schmidt 2003), pri čemer je eden izmed uveljavljenih konceptov zmes lastnih in kolektivnih interesov oziroma motivov pri okoljskem delovanju. Na eni strani gre za uporabo teorij oziroma modelov, ki izhajajo iz domneve, da je okolju prijazno vedenje povezano z delovanjem v okviru svojih lastnih interesov, kjer je glavni motiv individualizacija koristi. Med njimi se je pri preučevanju okoljskega vedenja v največji meri uveljavila Teorija načrtovanega vedenja (*Theory of planned behaviour*) (Ajzen 1991). Na drugi strani pa gre za uporabo modelov, ki izhajajo iz domneve, da je okolju prijazno vedenje povezano z delovanjem za skupno dobro, glavni motiv je kolektivizacija koristi. Med njimi se je uveljavila novejša teorija vrednot, prepričanj in norm (*Value-belief-norm Theory*) (Stern 2000). Glede na to, da gre pri človekovem delovanju v okolju pogosto za tako imenovano »dilemo skupnega« oziroma »socialno dilemo«, kjer človek deluje v smeri individualizacije lastnih koristi in posledično kolektivizacije škode, je njegovo vedenje smiselno preučevati z obeh zornih kotov. Večina dosedanjih raziskav s področja preučevanja okoljskega vedenja se namreč osredotoča na preučevanje zgolj enega od omenjenih teoretičnih izhodišč (Fishbein in Ajzen 1975; Stern in Dietz 1994; Schultz in Zelezny 1999; Stern 2000; Nordlund in Garvill 2002; Ajzen in Klobas 2013; Ajzen 2014), preučevanja prepleta dejavnikov znotraj obeh se jih je do danes lotilo le malo (Conner in Armitage 1998; Harland, Staats in Wilke 1999; Bamberg in Schmidt 2003; Kaiser 2006).

Velika večina organizacij, ki se ukvarjajo s spodbujanjem okoljske ozaveščenosti, še vedno temelji na poenostavljeni domnevi, da je pomanjkanje znanja ena izmed najpogostejših ovir za udejanjanje okolju prijaznega vedenja (Kollmuss in Agyeman 2002). Omenjeno domnevo sicer potrjujejo nekatere raziskave (Gardner in Stern 2002), ki ugotavljajo, da človeku pogosto ni jasno, na kakšen način se mora vesti in zakaj se mora tako vesti, saj si le-ta brez razumevanja le s težavo predstavlja povezanost svojega okolju neprijaznega vedenja in negativnih posledic, ki jih s tem povzroča v okolju. Na drugi strani pa raziskovalci ugotavljajo, da zgolj podajanje splošnih informacij, usmerjenih v širšo populacijo brez vnaprej prilagojenega pristopa, pogosto ne pripelje do ustreznih rezultatov (Steg in Vlek 2009). Tako so raziskovalci razvili več različnih pristopov oziroma metod socialnega vplivanja za spodbujanje okolju prijaznega vedenja, ki pa so bili do danes v slovenskem prostoru le redko v uporabi. V raziskavi se naslanjamo na interpretacijo Stegove in Vleka (2009), ki ločujeta med informacijskimi in strukturnimi strategijami spodbujanja razvoja okoljske ozaveščenosti in spreminjanja okoljskega vedenja. Informacijske strategije lahko opredelimo tudi kot tako imenovane »mehke ukrepe«, kamor med drugim uvrščamo izobraževanje, opominjanje, predhodno določitev cilja, zaobljube, povratne informacije ..., medtem ko strukturne strategije opredelimo kot »trde ukrepe« (Abrahamse in Matthies 2013), ki zahtevajo bodisi spremembe v tehničnem smislu (gradnja energetsko učinkovitih hiš, zaprtje mestnega jedra za osebna vozila ...) bodisi spremembe zakonodaje in spremembe v obliki spodbud (nagrade za ločevanje odpadkov, kazni za odlaganje odpadkov v naravnem okolju). Različne vrste strategij, tako informacijske kot strukturne, se soočajo z različno stopnjo uspešnosti, pri čemer predvidevamo, da so uspešnejši tisti pristopi, ki so sestavljeni iz več različnih vrst strategij, bodisi izbranih informacijskih ali strukturnih bodisi kombinacije obeh, saj se lahko na ta način uspešneje prilagodijo tako ljudem kot danim razmeram.

Okoljsko ozaveščanje in okolju prijazno vedenje v povezavi s trajnostno proizvodnjo in potrošnjo sta pristopa, ki sta v zadnjem času postala pomembna vsebina strateških in razvojnih dokumentov tako na svetovni ravni in ravni Evropske unije kot tudi na državni ravni (Agenda 21 iz leta 1992; Svetovni vrh o trajnostnem razvoju v Johannesburgu v letu 2002; Marakeški proces v letu 2003; Strategija trajnostnega razvoja EU iz leta 2001, 2006; Konferenca Okolje za Evropo v Kijevu v letu 2003; Strategija razvoja Slovenije v letih 2014–2020). Z upoštevanjem načel spodbujanja trajnostnih vzorcev proizvodnje in potrošnje, ne da bi se pri tem prekinila povezava med gospodarsko rastjo, družbeno odgovornostjo in propadanjem okolja, bi se zato morali sočasno prizadevati za učinkovitejše ukrepe za spodbujanje okoljske ozaveščenosti in spreminjanje vedenja samega. Omenjeno lahko dosežemo le s primernimi metodami, prilagojenimi danim razmeram. Tako je bistvenega pomena, da dobro poznamo in hkrati razumemo, kaj je tisto, kar vodi ljudi k negativnemu odnosu do okolja ter okolju neprijaznemu delovanju, saj smo le na ta način lahko ustrezno usposobljeni za načrtovanje strategij, ki pospešujejo razvoj okoljske ozaveščenosti in vedenja ter oblikovanje politik, ki to spodbujajo.

V Sloveniji do sedaj še ni bilo sistematične raziskave vloge socialnih dejavnikov pri razvoju okoljske ozaveščenosti in spreminjanju okoljskega vedenja ljudi. Pričujoča disertacija temelji na večmetodnem pristopu. Na eni strani želimo soočiti podatke številnih dosedanjih raziskav in literature, ki obravnavajo preučevano problematiko, ter na drugi strani podatke, pridobljene s pomočjo anketiranja. V prvem koraku smo ocenili trenutno stanje preučevane tematike ter stanje družbe in okolja preučevanega območja, v drugem koraku pa smo na podlagi dosedanjih teoretičnih spoznanj oblikovali model z dejavniki, za katere predvidevamo, da

imajo vpliv na razvoj okoljske ozaveščenosti in okolju prijaznega vedenja. Empirični sklop obsega obsežno raziskavo, s katero želimo odgovoriti na neraziskane vrzeli.

Ljudje ter njihov odnos do okolja in vedenje so osrednji cilj raziskovanja doktorske disertacije. Čeprav se zdi, da je današnji način življenja v slovenskem prostoru precej podoben, ljudje glede na stopnjo okoljske ozaveščenosti in udejanjanja okoljskega vedenja niso homogena skupina, ki se jo da enostavno prepoznati in opisati (Gilg, Barr in Ford 2005; D'Souza, Taghain in Lamb 2006; Culiberg in Rojšek 2007). Zato je za ustrezno umestitev in uspešno izvajanje metod socialnega vplivanja ključnega pomena njihova natančnejša razdelitev v skupine in podrobnejša opredelitev. Na ta način namreč lahko izbrane metode kar v največji meri prilagodimo vsaki posamezni skupini in s tem dosežemo večjo učinkovitost.

S pričujočo doktorsko disertacijo želimo prispevati k poznavanju vloge socialnih dejavnikov pri razvoju okoljske ozaveščenosti in spreminjanju okoljskega vedenja. Odgovoriti želimo predvsem na tri ključna vprašanja: kateri dejavniki v največji meri vplivajo na razvoj okoljske ozaveščenosti in na vedenje, ter kakšno je njihovo medsebojno součinkovanje, katere ovire predvsem preprečujejo ustrezen razvoj okoljske ozaveščenosti in udejanjanje okolju prijaznega vedenja ter katere metode socialnega vplivanja so pri tem uspešne. Z odgovori na omenjena tri temeljna vprašanja želimo osvetliti preučevano problematiko in pridobiti nova znanja s področij geografije, psihologije in sociologije. Hkrati pričakujemo, da bo interdisciplinaren pristop in preplet njegovih spoznanj služil kot koristen prispevek tako na temeljnem kot na aplikativnem znanstvenem področju.

1.1 Namen, cilji in hipoteze

Osrednji namen doktorske disertacije je raziskati, v kolikšni meri so metode socialnega vplivanja, s katerimi spodbujamo človekovo okoljsko ozaveščenost in hkrati premostimo ovire, ki preprečujejo nastop okolju prijaznega vedenja, uspešne pri podpiranju njegovih okoljevarstvenih teženj, pri spreminjanju pripravljenosti za okolju prijazno vedenje in pri dejanski spremembi okoljskega vedenja. Na poti k uresničitvi omenjenega osrednjega namena raziskave smo si zadali naslednje specifične cilje:

- *analizirati izbrane zunanje in notranje dejavnike okoljskega vedenja ter ugotoviti, kakšne so njihove medsebojne soodvisnosti, soodvisnosti med njimi, okoljsko ozaveščenostjo, človekovo pripravljenostjo za okolju prijazno vedenje in dejanskim okoljskim vedenjem,*
- *odkriti, katere ovire v največji meri preprečujejo dejansko udejanjanje okolju prijaznih vedenj ter ali so izbrane metode socialnega vplivanja uspešne pri njihovi premostitvi,*
- *ugotoviti uspešnost metod socialnega vplivanja pri spremembi notranjih dejavnikov vedenja ter pri spremembi okoljske ozaveščenosti ljudi, njihove pripravljenosti za okolju prijazno vedenje in dejanskega vedenja.*

Na osnovi predstavljenega osrednjega namena doktorske disertacije in v želji po zasledovanju zastavljenih specifičnih ciljev smo oblikovali glavno hipotezo z dvema poudarkoma, ki sta bodisi hkratna ali medsebojno nadgrajena in ju želimo z raziskavo potrditi ali zavrnil: ***z izbranimi metodami socialnega vplivanja lahko učinkovito premostimo ovire, ki ljudem otežujejo ali preprečujejo udejanjanje okolju prijaznega vedenja, razvijamo njihovo okoljsko ozaveščenost in na ta način dosežemo spremembo vedenja.***

Glavno hipotezo, ki služi kot osrednji okvir raziskave, smo razčlenili na osem podrobnejših hipotez:

Hipoteza 1: Ljudje na deklarativni ravni dosegajo visoko okoljsko ozaveščenost in pripravljenost delovati okolju prijazno, dejansko pa izkazujejo precej nižjo stopnjo okolju prijaznega vedenja.

Hipoteza 2: Pripravljenost za okolju prijazno vedenje izraziteje opredeljujejo notranji, psihološki dejavniki okoljskega vedenja, medtem ko vedenje samo poleg psiholoških opredeljujejo tudi zunanji, socialni dejavniki okoljskega vedenja.

Hipoteza 3: Izrazita ovira za udejanjanje okolju prijaznega vedenja je pomanjkanje znanja tako o okoljski problematiki kot tudi o postopkih udejanjanja okolju prijaznega vedenja.

Hipoteza 4: Ljudje so v večji meri pripravljeni delovati okolju prijazno in na ta način tudi delujejo, v kolikor imajo nad svojim vedenjem dejanski nadzor.

Hipoteza 5: Znotraj treh preučevanih vedenj v gospodinjstvu – varčevanju z vodo, električno energijo in ločenem zbiranju odpadkov – obstajajo pomembne razlike v pripravljenosti za njihovo udejanjanje kot tudi v dejanskem vedenju samem.

Hipoteza 6: Metode socialnega vplivanja so uspešen pristop pri udejanjanju okolju prijaznega vedenja oziroma pri razvijanju okoljske ozaveščenosti in spreminjanju vedenja v smeri trajnosti.

Hipoteza 7: Splet predstavlja učinkovit medij za uporabo metod socialnega vplivanja.

Hipoteza 8: Ljudje se glede na stopnjo okoljske ozaveščenosti in udejanjanja okoljskega vedenja med seboj pomembno razlikujejo.

1.2 Zgradba doktorske disertacije

Doktorska disertacija zajema pet ključnih delov. Pričujočemu uvodnemu delu sledi obširno teoretično poglavje, ki je poleg opredelitve temeljnih raziskovalnih pojmov, okoljske ozaveščenosti in okoljskega vedenja namenjeno podrobnejši predstavitvi današnjih okoljskih problemov, s katerimi se soočamo, in vlogi človekovega delovanja v okolju. Nadalje smo podrobno predstavili teoretično ozadje poteka razvoja okoljske ozaveščenosti in vedenja, pri čemer je poseben poudarek namenjen predstavitvi dejavnikov razvoja in metod socialnega vplivanja za njuno spremembo. Tretji del obsega predstavitev uporabljenih metod. Tu je predstavljena zasnova raziskave z opisom udeležencev, načinom zbiranja podatkov, vseh izvedenih postopkov: na eni strani tistih, ki smo jih uporabili za primerjavo veljavnosti osebnega in spletnega anketiranja, ter na drugi strani tistih, ki smo jih uporabili za analizo značilnosti preučevanih dejavnikov okoljske ozaveščenosti in vedenja, za analizo vpliva izbranih metod socialnega vplivanja na njuno spremembo in tistih, ki smo jih uporabili za členitev oziroma segmentacijo preučevanih skupin prebivalcev. Osrednji, najboljšežnejši, empirični del raziskave obsega šesto, sedmo, osmo, deveto in deseto poglavje. V šestem poglavju je najprej podana poglobljena analiza značilnosti preučevanih zunanjih in notranjih dejavnikov okoljske ozaveščenosti in vedenja. Predstavljene so glavne gonilne sile pritiskov na okolje preučevanega območja in značilnosti demografskih dejavnikov preučevanih skupin, njihovega znanja in dejanskega nadzora nad preučevanim vedenjem. Sledi analiza značilnosti

vrednot, stališč, norm, zaznanega vedenjskega nadzora, vedenjskih namer in vedenja samega pred izvedbo socialnega vplivanja. V sedmem in osmem poglavju je podana analiza preučevanih dejavnikov okoljske ozaveščenosti in vedenja po izvedbi socialnega vplivanja s primerjavo značilnosti preučevanih dejavnikov pred njimi. Deveto poglavje je namenjeno podrobnejši predstavitvi vloge izbranih preučevanih dejavnikov pri pripravljenosti za okolju prijazno vedenje in vedenju samemu. V desetem poglavju pa je predstavljena segmentacija oziroma razdelitev preučevanih skupin prebivalcev v skupine. Zadnji, šesti del, predstavlja sklepno poglavje, v katerem smo podali ugotovitve o preverjanju zastavljenih hipotez, dodali nekaj zaključnih misli in ugotovitev ter iztočnic za nadaljnje raziskovanje. Sklepnemu poglavju sledi še obširen seznam uporabljenih virov, na koncu pa so priložene priloge.

1.3 Preučevano območje

Mesta so območja velikih zgostitev prebivalcev in številnih gospodarskih dejavnosti, žarišča inovativnosti in usmerjevalci razvoja širšega zaledja, hkrati pa so tudi središča gospodarskega, socialnega in kulturnega življenja. Vse dejavnosti, ki prepoznavno oblikujejo urbana območja, so tudi glavni dejavniki, ki odločilno vplivajo na njihovo kakovost. V urbanem okolju se namreč izraziteje kaže nenehno prepletanje, nasprotovanje ter dopolnjevanje interesov raznovrstnih uporabnikov prostora, pri čemer pogosto prevladajo ekonomski interesi nad interesi okolja. Koncentracija dejavnosti, ki so glavno gibalno razvoja mest, in njihovi prebivalci s svojim obnašanjem nemalokrat sprožajo vrsto negativnih prostorskih učinkov, ki se kažejo predvsem v prekomernem onesnaževanju urbanega okolja in njegovi degradaciji. Pojavljajo se tudi negativni učinki na prebivalce tako v zdravstvenem kot socialnem pogledu (Špes, Cigale in Lampič 2002; Smrekar, Erhartič in Šmid Hribar 2011).

Koncentracija številnih dejavnosti in njihovo prepletanje, predvsem pa intenzivno preoblikovanje okolja s strani človeka, ki ni nikjer drugje tako intenzivno kot v urbanem okolju, so poglobilni vzroki, da smo za območje raziskave v doktorski disertaciji izbrali Mestno občino Ljubljana (v nadaljevanju MOL), ki je z 270.000 prebivalci in 160.000 delovnimi mesti najpomembnejše urbano središče Slovenije in v kateri je hkrati osredotočena gospodarska, zaposlitvena, ustvarjalna, finančna in politično-upravna moč (Bole 2004; Ravbar, Bole in Nared 2005; Nared 2007; Kozina 2010; Bole, Gabrovec, Nared in Razpotnik Visković 2012). Splet (ne)ugodnih naravnih in družbenih potez je povzročil, da je obsežen del ljubljanske občine, ki bi moral biti zaradi svoje funkcije črpanja vode strogo varovan, postal degradirana pokrajina (Urbanc in Breg 2005) s številnimi divji odlagališči (Breg, Kladnik in Smrekar 2007), divjim vrtičkarstvom (Jamnik, Smrekar in Vrščaj 2009), nezakonitim odvzemanjem vode (Smrekar in Kladnik 2007) in gramoza ter neurejenimi gnojnimi objekti (Kladnik, Rejec Brancelj in Smrekar 2003). Poleg tega je za MOL značilno hitro naraščanje materialnega blagostanja, ki je intenzivnejše kot na drugih območjih, in posledično potrošnje gospodinjstev, ki smo ji priča v zadnjih dvajsetih letih. Posledice potrošnje se občutijo predvsem v prekomerni rabi naravnih virov in naglemu kopičenju odpadkov, kar vodi v bistveno poslabšanje življenjskega okolja.

Eden najpomembnejših vzrokov današnjega stanja okolja v MOL je odsotnost zrelega odnosa do okolja in hkrati odsotnost ustreznega okoljskega vedenja. Okolje namreč, žal, še vedno ne najde pravega mesta v vrednotnem sistemu prebivalcev ljubljanske občine (Urbanc in Breg 2005). Gospodarsko izkoriščanje, ki temelji na egocentričnem odnosu do okolja, in človekova okoljsko brezbrizna miselnost tako vplivata na nadaljevanje degradacije življenjskega okolja v MOL (Smrekar 2006). Območje, ki je v preteklosti omogočalo okolju prijazne dejavnosti, bi lahko ob neukrepanju zelo kmalu postalo okoljsko izrazito degradirana pokrajina (Rejec Brancelj 2001). Vendar pa za celostno in dolgoročno uspešno rešitev problema zgolj reševanje na »koncu pipe« ne zadošča, temveč je poleg ustrezne sistemske ureditve na ravni

države, mestnih upravnih struktur in inšpekcije potrebno vzpostaviti ustrezen odnos njenih prebivalcev do okolja, spodbuditi razvoj okoljske ozaveščenosti in hkrati doseči spremembo v njihovem vedenju.

2 TEORIJE IN DEJAVNIKI OKOLJSKEGA VEDENJA

Nič ni bolj uporabnega kot dobra teorija. (Lewin 1952)

Osrednji predmet obravnave doktorske disertacije je vloga socialnih dejavnikov pri razvoju okoljske ozaveščenosti in spreminjanju okoljskega vedenja. Pred začetkom samega jedra raziskovanja je treba na podlagi razpoložljive literature iz teoretskega vidika najprej opredeliti temeljne uporabljene pojme, predstaviti in obrazložiti dosedanja znanstvena spoznanja, predstaviti še neraziskane vrzeli oziroma neodgovorjena vprašanja in na ta način utemeljiti smiselnost izdelave doktorske disertacije.

2.1 Opredelitev uporabljenih pojmov

Opredelitev okoljske ozaveščenosti/zavesti

Pojem okoljska ozaveščenost/zavest (*angl. environmental awareness*), ki se danes pogosto uporablja v številnih znanostih, je sestavljen iz dveh samostojnih izrazov, in sicer izraza okolje oziroma pridevnika okoljski in izrazov ozaveščenost/zavest oziroma ozavestiti. Pojem okolje (*angl. environment*) Slovar slovenskega knjižnega jezika (Ahlin s sodelavci 1998) označuje kot »stvarni in duhovni svet z določenimi značilnostmi, ki obdaja človeka«. Kirn (2003) termin okolje opredeljuje s štirimi temeljnimi pomeni. Prvi se nanaša na družbeno okolje (šolsko, politično, mednarodno ...), drugi na grajeno okolje (mesto, cesta, tovarna ...), tretji na spremenjeno in oblikovano naravno okolje (polja, travniki, tekoče vode, ozračje, onesnažena podtalnica, negovani gozd ...), četrti pa se nanaša na nespremenjeno naravno okolje (divjina, puščave, globina oceanov ...), v katerem niso vidne posledice človekove dejavnosti, kjer človek ne prebiva ali vsaj ne stalno. V okoljskih razpravah termin okolje pogosto izpodriva termin narava, s čimer se izraža proces vraščanja sociotehnosfere (vključuje ljudi, njihove institucije, socialne odnose, tehnične proizvode, tehnološke procese in vso snovno kulturo) v naravo, v biosfero (Kirn 2004). Nanaša se na obseg in globino človekovega preoblikovanja narave ter na dejstvo, da naravno ni ločeno od družbe in družba z vsemi svojimi podsistemi ne od narave (Kirn 2003, 2012). Podobno Lah (2002, 135) v knjigi *Okoljski pojavi in pojmi* okolje opredeljuje kot »prostor z različnimi sestavinami, ki omogoča življenje na Zemlji« in kot »del narave, ki jo je človek delno prilagodil svojemu bivanju in delovanju; okolje je prilagojeno za pridelovanje hrane, živinorejo, gozdarjenje, pridobivanje energije in vode, delno zaščito pred naravnimi ujmami, za nekmetijske proizvodne in storitvene dejavnosti, promet; v njem se urejajo naselja, mesta in središča«. Narava in človek oziroma družba torej nista dva ločena svetova, pač pa se medsebojno prepletata in tvorita celoto, ki jo opredeljujemo s skupnim pojmom okolje.

Zanimivo je, da pridevnika okoljski (*angl. environmental*) slovar Slovenskega knjižnega jezika (Ahlin s sodelavci 1998) ne navaja. Omenjenemu najbližji pridevnik, ki ga v Slovarju lahko najdemo in s katerim se pri preučevani tematiki najpogosteje srečujemo, je pridevnik ekološki (*angl. ecological*), ki je opredeljen zelo splošno: »nanašajoč se na okolje, v katerem živi organizem«. Podrobneje se s terminoma okoljski in ekološki ter njunimi značilnostmi oziroma razlikami ukvarjal Kirn (2003), ki govori o treh različicah uporabe. Ekološki se v prvi različici strogo dosledno omejuje samo na naravoslovno biološko področje. V drugi pridevnik ekološki ne pokriva le naravoslovnega biološkega področja, temveč tudi družbene, kulturne, tehnične vidike razmerij človeka z naravo. Tretja različica pa pojem ekološki zamenja z ustrežnejšim pojmom okoljski, ki obsega raziskovanje človekovih (antropogenih)

vzrokov sprememb v okolju in naravi (preventiva), sanacijske ukrepe in aktivnosti (terapija), preventivne ukrepe in aktivnosti (preventiva). Produktivni in potrošniški odnos do narave v 19. in 20. stoletju je namreč prispeval k temu, da pojem okolje v omenjenem oziru izpodriva pojem narave (Kirn 2012). Prva opredelitev iz vsebinskih razlogov ni več opravičljiva in se ohranja le še zaradi zgodovinske tradicije. Druga opredelitev ustreza tako zgodovinski tradiciji kot tudi spremenjenim praktičnim in spoznavnim okoliščinam. Tretja opredelitev pa izloča človekove aktivnosti v odnosu do narave iz predmeta ekologije in jih nadomesti s terminom okoljski, s čimer se poudari vloga človeka oziroma družbe v naravi ter prehod v multidisciplinarnost preučevane tematike. Kirn (2003) pri tem poudarja, da razširitev pojma ekološki oziroma uporaba pojma okoljski ne pomeni, da je biološki pomen ekologije izgubil svojo vrednost, ampak je pri sedanji zgodovinski stopnji razmerja med naravo in družbo postal preozek. Na eni strani so predstavniki naravoslovnih znanosti sami dojeli potrebo po razširitvi pojma ekologije, s čimer v nekdanji klasični biološki ekologiji vpliv človekove dejavnosti na ekosisteme in biosfero v celoti pridobiva svoj pomen. Poleg tega so vzpostavili povezave s političnimi, etičnimi, ekonomskimi in sociološkimi vidiki okoljskih problemov. Na drugi strani pa tudi mnogi družboslovci v temeljnih ekoloških spoznanjih odkrivajo pomembne posledice za družboslovne znanosti. V današnjem času je namreč le malo tovrstnih raziskav, ki se ozko opirajo le na določeno vejo znanosti in ki pri svojem preučevanju ne upoštevajo navzočnosti prepletanja širših povezav različnih strok (Kirn 2004). Poleg Kirnovega (2003) ločevanja terminov okoljski in ekološki se je z omenjeno dilemo soočil tudi Lah (2002), ki opozarja, da pridevnika okoljski ne kaže nadomeščati z ekološki, ker je ekologija veda o zgradbi in delovanju ekosistemov. Ti so sicer naravni in antropogeni, toda okoljska razsežnost je širša in drugačna od ekologije rastlin, živali ali človeka (Lah 2002).

Izraz ozaveščenost (*angl. awareness*) je v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (Ahlin s sodelavci 1998) opredeljen kot »lastnost ozaveščenega človeka«. Izraz zavest (*angl. awareness*) je »celota idej, spoznanj o čem«. Pri omenjeni opredelitvi gre torej za poudarek na zaznavanju in poznavanju problematike oziroma predmeta. Izraz ozavestiti je opredeljen kot »narediti, povzročiti, da kdo kaj spozna, se česa zave, da kritično presoja, spoznava svoja in tuja dejanja, mnenja ali čuti odgovornost zanje«. Gre torej na nek način za vplivanje na človeka, da se nečesa zave. V literaturi poleg pojmov ozaveščenost in ozavestiti srečujemo tudi pojem osveščenost, ki je v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (Ahlin s sodelavci 1998) opredeljen kot »lastnost osveščenega človeka«, in osvestiti, ki je opredeljen kot »narediti, povzročiti, da kdo kritično presoja, spoznava svoja in tuja dejanja, mnenja ali čuti odgovornost zanje«. Primerjava terminov nam razkrije, da gre pravzaprav za sopomenki, pri čemer gre pri terminu osveščenost glede na etimologijo hrvaticem in zato dajemo prednost slovenskemu izrazu.

Glede na predstavljene pojmovno-terminološke različice in zadrege smo se pri opredelitvi pojma okoljska ozaveščenost/zavest srečali z nemalo različicami. Okoljska ozaveščenost je torej izpeljanka, lahko bi rekli, da je vrsta oziroma podrobnejša opredelitev ozaveščenosti/zavesti. S pridevnikom okoljska dodamo ozaveščenosti/zavesti določeno vsebino. Kirn (2004) okoljsko ozaveščenost (*angl. environmental awareness*) opredeljuje kot sestavino človekovega praktičnega odnosa do narave, vendar ni preprost odsev prakse, ampak je tudi vodilo in norma človekovega delovanja. Opredelitev okoljske ozaveščenosti smo našli tudi v Evrotermu (2000), terminološki zbirki izrazov pravnih predpisov Evropske unije. Pojem okoljska ozaveščenost je v omenjenem viru opredeljen kot »rast in razvoj zavesti, razumevanje in zavedanje biofizičnega okolja in njegovih problemov, vključno s človekovimi posegi in učinki«. Lah (2002) v svoji knjigi navaja le termin ekološka ozaveščenost, ki je opredeljena kot »razumevanje in upoštevanje naravnih zakonitosti in osnov življenja ter

zavzetost za upoštevanje okoljskih socialnih norm in reda« ter kot »znanje o zakonitostih narave in urejanju okolja, ki omogoča razumevanje in upoštevanje vsega, kar je podlaga za zdravo življenje vseh bitij ter zavestno upoštevanje socialnih norm in pravil, ki so vezivo vsake skupnosti«. Kljub temu, da pri ozaveščenosti uporablja termin ekološka, ki ga kot takšnega označuje strogo naravovarstveno, pa njena opredelitev ni ozko naravovarstveno usmerjena, ampak se nanaša tudi na človeka in njegovo dejavnost. Gre torej za tako imenovano terminološko mavrico oziroma zmedo opredeljevanja omenjenega termina, kjer ni enoznačnega odgovora. Okoljska ozaveščenost, kot jo razumemo v doktorski disertaciji, se nanaša na človekovo zaznavanje, razumevanje in zavedanje problemov okolja, kar ga navdaja z zaskrbljenostjo ali pripravljenostjo na njihovo reševanje. Gre torej predvsem za spoznavno oziroma zavestno komponento. Je na nek način vodilo človekovega delovanja v okolju, vendar pa ni nujno, da se odrazi v okoljskem vedenju (Rojšek 1987).

Opredefitev okoljskega vedenja

Pojem okoljsko vedenje je relativno mlad. Pojavil se v sedemdesetih letih dvajsetega stoletja, ko se je začelo množično opozarjati na okoljske vplive, ki jih povzroča človek s svojim delovanjem. Strokovnjaki so se takrat zavedli, da so spremembe v vedenju človeka nujne, saj zgolj z razvojem novih učinkovitih tehnologij nismo sposobni rešiti nagle degradacije okolja. Pojem okoljsko vedenje je sestavljen iz izraza okoljski, katerega pomen smo že opredelili, in izraza vedenje, ki je v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (Ahlin s sodelavci 1998) opredeljen kot »celota dejanj, kretenj koga v določenem položaju, ki izraža, kaže razpoloženje, odnos koga do ljudi, okolja«. Okoljsko vedenje Stern (2000) opredeljuje kot vedenje, s katerim človek spreminja razpoložljivost snovi in energije iz okolja, njegovo strukturo in dinamiko ekosistemov ali biosfere. S tem vpliva na kakovost življenja vseh živih bitij. Okoljsko vedenje je torej vedenje, s katerim človek povzroča spremembe v okolju, bodisi pozitivne ali negativne. Za razliko od ozaveščenosti oziroma zavesti je tukaj poudarjena komponenta aktivnosti oziroma človekovih dejanj v okolju. Ker pa je človek nenehno v medsebojni povezanosti z okoljem, lahko praktično vsako njegovo vedenje označujemo kot okoljsko vedenje, ki ga glede na njegov vpliv označujemo kot okolju prijazno ali neprijazno. V tuji literaturi se srečujemo z nemalo izrazi za omenjena termina, pri čemer se bolj kot okolju neprijazno vedenje (*angl. environmentally unfriendly behaviour* (Geller 2002; Krajhanzl 2010)) uporablja termin okolju prijazno vedenje (*angl. proenvironmental behaviour* (Steg in Vlek 2009), *environmentally friendly behaviour* (Dolnicar in Grün 2009), *ecological behaviour* (Axelrod in Lehman 1993; Kaiser in Shimoda 1999), *environment-protective behaviour* (Geller 2002), *environment-preserving behaviour* (Geller 2002), *environmentally responsible behaviour* (Kaiser in Shimoda 1999), *sustainable behaviour* (Clayton in Myers 2009) ...).

Opredefitev okolju prijaznega vedenja

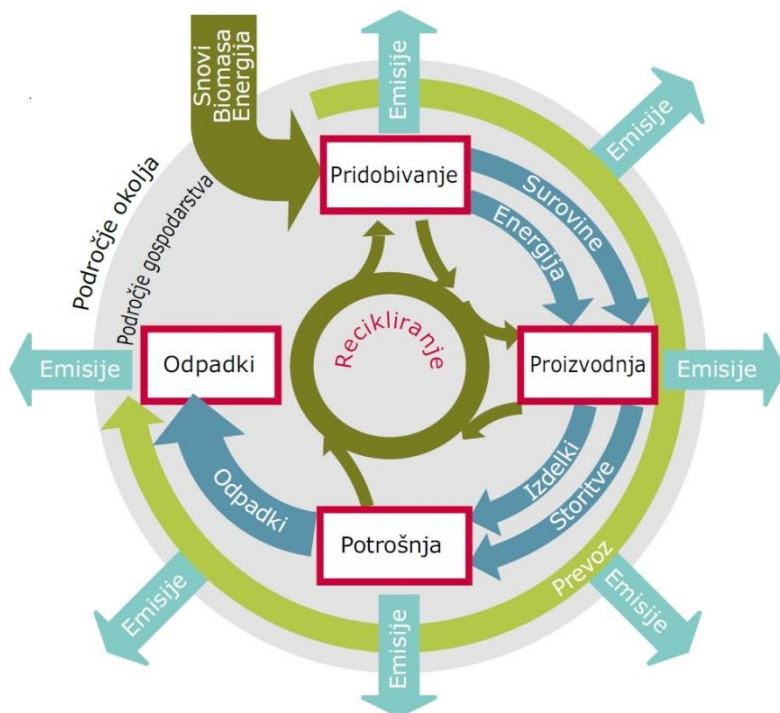
Okolju prijazno vedenje je tisto človekovo delovanje, ki vpliva na okolje v najmanjši možni meri ali okolju celo koristi (Steg in Vlek 2009). V slovenski okoljevarstveni literaturi se s terminom okolju prijazno vedenje srečamo redko. Pogosteje se pojavlja v različicah, kot so ekološko odgovorno obnašanje, ekološko vedenje, ekološka odgovornost ... (Rojšek 1987; Kirn 2003). Ena prvih, ki je pri nas opredelila okolju prijazno vedenje, – sicer s terminom ekološko odgovorno obnašanje – je Rojškova (1987), ki opozarja, da je okolju prijazno vedenje pojem, ki je širši od okoljske ozaveščenosti/zavesti. Ta pomeni, da se človek ne le zaveda problemov okolja in izraža pripravljenost pomagati pri njihovem obvladovanju, ampak se tudi resnično obnaša v skladu z zahtevami naravnega okolja (Rojšek 1987). Podobno tudi

Kirn (2003) opozarja na razkorak med okoljsko ozaveščenostjo in okolju prijaznim obnašanjem, in sicer gre za razkorak med pripravljenostjo za praktično okoljsko prizadevanje in dejanskim ravnanjem. Na stopnji okoljske ozaveščenosti se človek torej zaveda okoljske problematike, okoljsko vedenje pa naj bi bil korak višje in pomeni, da se človek v skladu z zakonitostmi okolja tudi vede.

2.2 Okoljski problemi in vloga človekovega delovanja v okolju

V sodobnem načinu življenja, ki temelji na neomejeni gospodarski rasti in vsestranskem družbenem napredku kot merilu razvoja in blaginje, vse prevečkrat pozabljammo na okolje, v katerem živimo. V svoj okvir ne sprejemamo ekosistemskih omejitev našega planeta (Bahor 2009), kar posledično vodi v poslabšanje kakovosti okolja. Človek s svojo dejavnostjo in načinom življenja tako posredno ali neposredno povzroča nemalo okoljskih problemov, ki ogrožajo današnji svet. Zmanjševanje zaloga neobnovljivih naravnih virov, preseganje stopnje naravnega obnavljanja pri rabi nekaterih obnovljivih naravnih virov, izginjanje naravnih habitatov, prekomerno onesnaževanje naravnih sestavin okolja ter preseganje samočistilnih sposobnosti (na primer podnebne spremembe, tanjšanje ozonske plasti, izguba biodiverzitete) so temeljne posledice eksponentnega naraščanja pritiskov vse večjega števila in vse bolj materialno zahtevnega potrošniškega načina življenja na okolje (Gardner in Stern 2002; Plut 2011). Človeška vrsta je torej postala nosilka globalnih sprememb okolja oziroma tako imenovana »geološka« sila (Plut 2004).

Zametki človekovih pritiskov na okolje in njegove antropocentrične vrednotne zavesti segajo v čas pred 10.000 leti, ko je človek začel spreminjati naravne ekosisteme v kmetijske površine. Takrat se je začel ukvarjati s poljedelstvom in živinorejo ter se stalno naselil, kar je vplivalo na prve negativne spremembe v okolju, ki so bile značilne predvsem za rodovitne poplavne ravnice večjih rek. Z industrijsko revolucijo, z njo povezano uporabo parnih strojev in premoga ter njenim vse hitrejšim intenziviranjem proizvodnje je raba naravnih virov in energije eksponentno naraščala, značilne so bile množične selitve v mesta, hkrati pa se je z vse hitrejšim razvojem podoba pokrajin intenzivno spreminjala. Poleg tega se je zaradi zdravstvenih in higienskih izboljšav bistveno znižala smrtnost otrok, hkrati ohranjanje visoke rodnosti pa je povzročilo hitro naraščanje svetovnega prebivalstva. Tehnološke izboljšave, ki so sledile, so povzročile dramatične družbene in okoljske spremembe, ki so vse bolj zgoščene v času in globalno prisotne (Michaelis in Lorek 2004; Plut 2004). Z vidika časovne komponente lahko za čas še posebej intenzivnih pritiskov na okolje označimo obdobje od druge polovice 20. stoletja do danes. Na našem planetu je leta 1950 živelo 2,5 milijarde prebivalcev, leta 2013 pa že 7,1 milijarde (Plut 2004; Prebivalstvena ura 2013). V dobrih šestdesetih letih se je število prebivalcev torej povečalo za 2,84-krat. Število mestnega prebivalstva se je v enakem obdobju povečalo kar za 4,92-krat (World development indicators ... 2013). Hkrati se je življenjska doba zvišala od pričakovanih 46,4 let leta 1950 na 71,0 let, leta 2011. Zgolj v zadnjih petdesetih letih je človek porabil več surovin, izdelkov in storitev kot vsi prebivalci planeta v vsej njegovi zgodovini (medmrežje 29). Svetovno gospodarstvo se je povečalo za petkrat, poraba komercialne energije pa se je povečala za več kot desetkrat (medmrežje 29). Poraba vode se je od leta 1950 povečala za več kot štirikrat (medmrežje 30), količina ogljikovega dioksida iz fosilnih goriv pa za več kot petkrat (medmrežje 31). Vzporedno z gospodarskim razvojem, naraščajočo potrošnjo in posledičnim kopičenjem dobrin so se začeli v petdesetih letih prejšnjega stoletja kopičiti najrazličnejši odpadki iz umetnih in nerazgradljivih spojin, ki pred tem niso obstajali. Umetnih spojin namreč v času pred industrijsko revolucijo praktično niso poznali, odpadki so bili naravni, razkrojili so se in v prsti izginili. Danes pa človek proizvede ogromne količine odpadkov, v Sloveniji 327 kg komunalnih odpadkov na prebivalca na dan (medmrežje 32).

Slika 1: Krogotok življenjskega cikla od pridobivanja surovin prek proizvodnje do potrošnje in odpadkov (Trajnostna potrošnja ... 2007).

Vpliv človeka kot preoblikovalca okolja se je torej okreplil zaradi dveh temeljnih razlogov, in sicer zaradi povečanja števila svetovnega prebivalstva ter hkrati zaradi povečanja obsega in stopnje porabe naravnih virov in energije, kar posledično vodi v nastajanje najrazličnejših emisij na posameznega prebivalca (Plut 2008). Intenziviranje negativnih vplivov človeka na okolje lahko nazorno prikažemo s pomočjo primerjave dnevne porabe energije v MJ na prebivalca v različnih obdobjih človeške zgodovine (Freedman 1995, povzeto po Plut 2004; medmrežje 33):

1. lovsko obdobje: 20 MJ;
2. prvotno kmetijstvo: 48 MJ;
3. razvito kmetijstvo: 104 MJ;
4. zgodnja industrijska družba: 304 MJ;
5. razvita industrijska družba: 1025 MJ;
6. postindustrijska družba: 1054 MJ.

Danes je torej jasno, da živimo v času, ko si skoraj vse vlade na svetu delijo prepričanje, da je ključ napredka gospodarska rast in sta osebna korist in največja možna zadovoljitev svojih želja hkrati prevladujoči obliki zavesti in prakse. Pokončni človek »*homo erectus*« se je preko ustvarjalnega človeka »*homo fabra*« preoblikoval v gospodarskega človeka »*homo economicusa*«, ki obvladuje večji del današnjega sveta. Na potrošnji temelječe gospodarstvo, ki je postalo glavni motiv človekovega osebnega in družbenega življenja (Mohorič 2011), lahko nazorno predstavimo s pomočjo paradigme »dilema skupnega« (Bell, Greene, Fischer in Baum 2001).

2.3 »Dilema skupnega« kot splošni model človekovega delovanja v okolju

Današnje človekovo delovanje v okolju oziroma prevladujoč vzorec potrošniško usmerjenega razmišljanja posameznika uspešno razložimo s pomočjo paradigme »dilema skupnega«, ki se pojavi, ko želi na plečih skupnega dobrega, do katerega imamo pravico vsi, posameznik kovati koristi zase in ko korist od zajedanja v okolje žanje vsak posameznik sam, negativne posledice pa se razporedijo na celotno skupnost. Na konkretnem primeru je v reviji Science dilemo skupnega opisal biolog Garret Hardin (1968), in sicer v »Tragediji občinskih pašnikov«, kjer skupna uporaba pašnikov zaradi posameznikove želje po stalnem naraščanju števila živali in preseganju zmogljivosti pašnikov privede do njihovega uničenja. Svobodna raba določenega vira, ki je neomejeno dostopen vsem, torej zaradi egoističnega ravnanja posameznikov neizogibno vodi v njegov propad oziroma izginotje. Vsakemu posamezniku je namreč v interesu stalna, kratkoročna rast lastnega dobička, kar pa vodi v negativne dolgoročne posledice celotne družbe in posledično privede do poslabšanja njene blaginje. Gre za individualizacijo koristi in kolektivizacijo škode. Teoretični problem dileme skupnega je Hardin praktično predstavil na primeru vprašanja rasti svetovnega prebivalstva, neomejene rabe naravnih dobrin in družbene pravičnosti, prav tako pa je ugotavljal, da je mogoče z enakim potekom odločitev opisati onesnaževanje okolja, pri čemer pa pri omenjenem posamezniku ne jemlje okolja iz skupnega omejenega vira, temveč vanj vnaša škodljive snovi. Hardin (1968) je razsežnost družbene in vedenjske dinamike okoljskih problemov opisal v svojem znamenitem eseju z naslednjimi besedami (Hardin 1968, 1244):

»Predstavljajte si pašnik, do uporabe katerega imajo pravico vsi. Pričakovati je, da bo vsak lastnik črede nanj prignal kar največ govedi. Taka ureditev lahko velja dokaj zadovoljivo stoletja dolgo, ker so plemenske vojne, kraja živali in bolezni držale številčnost obojih – ljudi in živali – precej pod nosilno zmogljivostjo zemlje. Nazadnje pa pride usodni dan, ko dolgo želeni cilj družbene stabilnosti postane realnost. V tem trenutku neizprosna logika skupnega pašnika kruto sproži tragedijo.

Kot racionalno bitje vsak lastnik črede skuša kar najbolj povečati svojo korist. Bolj ali manj jasno, bolj ali manj zavestno, se vpraša: » Kakšno korist bom imel jaz, če svoji čredi dodam še eno žival?« Ta korist ima pozitivno in negativno plat:

- Pozitivna je prireja ene živali več. Ker lastnik prejme ves denar od prodaje dodatne živali, je korist skoraj +1.

- Negativno plat pa predstavlja dodaten pritisk na pašnik, ki ga predstavlja žival več. Ker učinke prevelikega pritiska na pašnik nosijo vsi upravičenci, je škoda, ki jo utrpi vsak od njih, le delček od -1.

*Upošteva je škodo in korist se bo pameten upravičenec odločil, da svoji čredi doda še eno žival. In še eno in še eno ... Ampak tako se končno odloči sleherni od upravičencev, ki si delijo pašnik. In v tem je tragedija. Vsakdo je ujet v sistem, ki ga sili, da čredo veča brez meja – v omejenem svetu. Vsi ti ljudje drve v propad, ker vsak zasleduje svojo korist v družbi, ki verjame v svobodo na skupnem pašniku. **Svoboda na pašniku prinaša pogubo vsem.**«*

Simbolna zgodba o občinskem pašniku ni zgolj hipotetična tragedija, kjer zlorabljen svoboda vodi v degradacijo okolja, nato pa v propad celotne družbe, ampak je tovrstnih »občinskih pašnikov« danes precej več, kot si jih predstavljamo (Anko 2009). Pravzaprav jih lahko najdemo pri marsikaterem posameznikovem delovanju, povezanim z okoljem. Eden izmed primerov, ki na nazoren način ponazarja »dilemo skupnega«, je pereč problem onesnaževanja zraka v mestih z emisijami, ki so posledica uporabe lastnih avtomobilov. Kratkoročno uporaba lastnega avtomobila nedvomno prinaša večje koristi za posameznika kot uporaba javnega prevoznega sredstva, predvsem z vidika udobja in prilagodljivosti, ki ga lastni

avtomobil ponuja. Vendar pa se z višanjem njegove uporabe hkrati povečuje onesnaževanje zraka in ostalih okoljskih sestavin v mestih, ki jih za svoje preživetje potrebujemo vsi. Pri tem se tragedija začne v trenutku, ko je presežena nosilna zmogljivost »pašnika«, torej v našem primeru, ko emisije onesnaževal presežejo meje samočistilnih sposobnosti prizadetih okoljskih sestavin. Ljudje namreč največkrat ne pomislimo, da s vsakodnevno uporabo lastnega avtomobila prispevamo k onesnaževanju, še pogosteje pa omenjeno problematiko pripišemo kolektivni družbeni miselnosti in širše sprejetemu vedenju družbe. Do varovanja imamo odtujen odnos in pogosto delujemo po principu »nobenega smisla nima, da po svojih najboljših močeh skrbim za okolje, če tega ne počnejo tudi drugi«. Posebej zaskrbljujoče je, da se nemalokrat tudi okoljsko ozaveščen posameznik ujame v zanko kolektivne okoljske apatije, saj ravnanje večine zmanjša ali pa celo izniči prizadevanje manjšine, ker privede do opustitve okolju prijaznega vedenja (Polič 2007). Z vidika celovite problematike onesnaževanja zraka in okoljskih sestavin v mestih je posameznikov doprinos k onesnaženosti majhen, a ob seštevku doprinosa k onesnaženosti vseh posameznikov je ta ogromen. Edina alternativna rešitev »pašniku« oziroma v našem primeru mestnemu okolju in njegovim sestavinam, ki mu grozi propad, je možna le ob kolektivni spremembi vedenja in spoznanju, da je ravnanje manjšine kljub temu smiselno tako z vidika morale kot tudi z vidika učinka (Kirn 2003).

2.4 Odzivi na človekovo delovanje v okolju

Vse od konca druge svetovne vojne živimo v izredno dinamičnem in razburljivem obdobju človekove zgodovine, v primežu hitre rasti svetovnega prebivalstva in gospodarstva, tehnoloških novosti, informacijske revolucije in izčrpavanja planeta (Plut 2004). Razvojna paradigma je po drugi svetovni vojni temeljila na naglem gospodarskem razvoju, pri čemer zmogljivost okolja ni bila razumljena kot element, ki bi ga bilo treba vključiti v načrtovanje razvoja samega. Hkrati mu je bila pripisana le gospodarska oziroma materialna vrednost, ostale nematerialne vrednote okolja, med katere uvrščamo estetsko, notranjo, rekreativno, kulturno, bivanjsko, pa so bile pozabljene. Degradacije okolja, do katerih je prihajalo, so bile obravnavane izolirano, neodvisno od gospodarske proizvodnje oziroma so bile razumljene kot njen neizbežen stranski proizvod. Odpravljanje njihovih posledic pa je bilo možno le v okviru dogovorjenih mehanizmov takratne gospodarske paradigme tako, da gospodarski razvoj zaradi tega ne bi bil ogrožen ali celo zaustavljen (Lukšič in Bahor 2007).

Šele ko se je v šestdesetih letih 20. stoletja v javnosti zahodnega in takratnega zvedavega sveta zaradi zaskrbljenosti za okolje postavilo vprašanje življenja kot takega, je prišlo do širšega zavzemanja za varstvo okolja (Lukšič in Bahor 2007), ki ga označujemo kot drugi val okoljevarstvenega gibanja (Drevenšek 2002).

Prvi val okoljevarstvenega gibanja

Prvi val okoljevarstvenega gibanja se je sprožil že konec 19. oziroma na začetku 20. stoletja v Združenih državah Amerike s pojavom gibanj kot je Sierra Club (1892), vendar pa to obdobje ni vsebovalo množičnega gibanja in je bilo omejeno na aktivnosti majhnih skupin strokovnjakov in znanstvenikov (Rüdig 1991, povzeto po Fink Hafner 1991). V Evropo in posledično tudi k nam je omenjeni val pljusnil nekoliko kasneje, in sicer v dvajsetih letih 20. stoletja, ko je Odsek za varstvo prirode in prirodnih spomenikov pri Muzejskem društvu za Slovenijo predložil tedanji pokrajinski vladi *Spomenico*, prvi naravovarstveni program na Slovenskem, ki se po konkretnosti in celovitosti uvršča med najtehtnejše naravovarstvene dokumente tistega časa sploh (medmrežje 5). Kljub temu da je bilo področje varovanja narave v tistem času pravno in organizacijsko še popolnoma neobdelano, so takratne pristojne oblasti

Spomenico resno obravnavale, o čemer priča tudi leta 1924 zavarovana Dolina Triglavskih jezer (Erhartič 2012). Za razliko od teženj okoljevarstvenih gibanj v Združenih državah Amerike in v zahodni Evropi, kjer so že v tistem času ozaveščeni posamezniki pod vprašaj postavljali celoten industrijski razvoj in njegovo onesnaževanje, se je pri nas bolj kot okoljevarstvo v tistem času poudarjalo pomen naravovarstva. Zaznavali so potrebo po varovanju narave predvsem zaradi njene lepote in redkosti. Takrat namreč pri nas zaradi odsotnosti širšega industrijskega razvoja njenih neposrednih okoljskih posledic še ni bilo. Izjema so bili nekateri industrijski obrati, ki so že zgodaj povzročali onesnaževanje okolja. Mednje sodi Cinkarna v Celju, v bližini katere so že v začetku 30. let dvajsetega stoletja opozarjali, da tovarniški plini povzročajo škodo na temeljnih sestavinah okolja (Špes 2008).

Drugi val okoljevarstvenega gibanja

Najpomembnejši mejnik drugega vala okoljevarstvenega gibanja v svetu je bil izid knjige z naslovom *Nema pomlad* (1962), v kateri si je avtorica Rachel Carson drznila postaviti človeka pred ogledalo in ga seznaniti s tem, kaj počne z okoljem in posledično s samim seboj. Dotaknila se je problematike pesticidov in vse svoje trditve podkrepila z znanstvenimi dokazi, ki so bili v tistem času zakriti s tančico skrivnosti. Po zaslugi Carsonove je tudi navaden človek prvič javno in odkrito izvedel za nevarno hitre in nepopravljive spremembe v svojem okolju, pri čemer se je zdrznil, zgrozil, se ovedel in pričel zahtevati svoje pravice do zdravega življenjskega okolja od tistih, ki mu brezobzirno krojijo usodo pod krinko nedotakljive oblasti (Avčin 1972). Avtorica je z delom bistveno vplivala na razcvet okoljskih raziskav, ozaveščanje splošne in strokovne javnosti ter v določeni meri tudi na sprejemanje okoljske zakonodaje. Bila je prva, ki je prekinila slepo verovanje v napredek za vsako ceno in razkrila brezobzirnost kemijskega lobija in neizprosne pehanja za dobičkom. Z objavo *Neme pomladi* je v Združenih državah Amerike vzkliko okoljsko gibanje, ki je spodbudilo širjenje znanstvenih objav o okoljskih degradacijah, ki ogrožajo naša življenja in življenja ostalih bitij na planetu. Problematika okolja je prodirala v ospredje strokovnih in predvsem pa tudi javnih razprav.

Poleg objave *Neme pomladi* je v mednarodni javnosti leta 1968 velik odmev doživela objava članka angleškega biologa Garretta Hardina z naslovom *Tragedija občinskih pašnikov* (Hardin 1968), ki nazorno predstavi primer negativnih okoljskih posledic, ko želi na plečih skupnega dobrega vsak človek kovati koristi zase in ko korist od zajedanja v skupno dobro žanje vsak človek sam, negativne posledice pa se razporedijo na celotno skupnost in končno doletijo tudi njega. Omenjeno velja za pionirsko delo, ki na primeru problematike koriščenja naravnih virov in njihovega onesnaževanja naslavlja usodno prepletanje okolja, družbe in gospodarstva.

Konec šestdesetih in v začetku sedemdesetih let se je v javnomnenjskih anketah začela pojavljati okoljska tematika, ki je naglo preplavila tovrstne raziskave (Dunlap 1991). Leta 1970 je bil organiziran Dan Zemlje, največji ozaveščevalni dogodek tistega časa, ko je na prireditvah po vsem svetu sodelovalo približno 20 milijonov ljudi (Gardner in Stern 2002). Takrat so prostovoljci v okviru okoljskih gibanj pripravili najrazličnejše projekte, dogodke in prireditve, s katerimi so želeli opozoriti na ranljivost in edinstvenost okolja, v katerem živimo. Po vzklitju okoljskega gibanja v Združenih državah Amerike se je val razširil v Evropo in posledično tudi k nam (Smrekar 2006). Med prva dela, v katerih se je na začetku šestdesetih v slovenskem prostoru pisalo o pomenu varovanja okolja, sodi revija *Tovariš* s serijo prispevkov *Strupi*, v katerih se je pisalo predvsem o problematiki onesnaženih območij v neposredni bližini tovarn. V tistem času se je o tej tematiki vedelo zelo malo in zaradi prevladujoče industriji in v urbanizacijo usmerjene miselnosti, kjer je bilo v ospredju poudarjanje njenih pozitivnih prebivalstvenih in gospodarskih posledic, so bili odzivi takrat

vplivnih predstavnikov gospodarstva in države na tovrstno pisanje posmehljivi (Kozinc 2008, povzeto po Merljak Zdovc 2008). Celo takratni urednik *Tovariša* je bil prepričan o njihovem izmišljanju, vendar pa je bil tematiki naklonjen zaradi dejstva, da so ljudje okoljske vsebine radi brali (Kralj 2009, povzeto po Ščuka 2009), še posebej zato, ker se je pisalo o primerih v njihovem lokalnem okolju. Leta 1966 je bila, prav tako v reviji *Tovariš*, in v tistem času praktično edina, ki je bila naklonjena tovrstni tematiki, objavljena šestdelna serija z naslovom *Kruh, ki ga jem, zrak, ki ga diham, voda, ki jo pijem*. V njej je bilo obravnavano stanje prsti, onesnaževanje vode, zraka, rastlin, živali in ljudi (Ščuka 2009). Ena izmed prvih samostojnih knjig, ki obravnava oblike in posledice onesnaževanja okolja, je knjiga *Človek proti naravi*, objavljena leta 1969.

Prve težnje po načrtnem zavzemanju za varstvo okolja in njegovo uveljavitev v družbeni sistem so se pojavile v začetku sedemdesetih let 20. stoletja, kar je bilo na eni strani posledica vpliva okoljevarstvenih valov iz tujine, hkrati pa tudi neposredni odgovor na naraščajoče poslabšanje stanja v okolju. Razmere v okolju so se namreč začele naglo slabšati po drugi svetovni vojni in dosegle svoj vrh v sedemdesetih letih. Takrat je bil v našem prostoru viden preobrat v postopnem odpiranju družbe in kritičnem razmišljanju o njenem sistemu, ki temelji na prepričanju, da je ključ napredka izključno gospodarska rast. Na dan je prišlo spoznanje o neperspektivnosti trenutnega modela človeške družbe, zlasti načinov gospodarjenja, ki temelji na izčrpavanju naravnih virov in nezadostnem upoštevanju zakonitosti narave. Pomembno vlogo so takrat odigrala predvsem posamezna društva, med njimi planinska, taborniška, prirodoslovna ... Leta 1970 so prav predstavniki Prirodoslovnega društva Slovenije prvič sodelovali pri Evropskem letu varstva narave. V okviru sodelovanja so se posvetili stanju okolja v Sloveniji. V ta namen je bila izdana *Zelena knjiga o ogroženosti okolja v Sloveniji* (Peterlin 1972). V njej so številni strokovnjaki želeli prikazati škodo, ki smo jo Slovenci povzročili svojemu okolju. Leta 1972 so se v Stockholmu zbrali predstavniki 113 držav na prvi konferenci Organizacije združenih narodov o človekovem okolju. Takrat so spoznali, da je treba okoljske probleme reševati z vključevanjem okoljevarstva v politiko (Smrekar 2006). Istega leta sta bili ustanovljeni tudi Skupnost za varstvo okolja Slovenije ter Komisija Skupščine SRS za okolje. Tri leta kasneje je bil v okviru Izvršnega sveta Skupščine RS ustanovljen Republiški komite za varstvo okolja. Predhodnik civilnih gibanj, ki so se tedaj zavzemali za varstvo okolja, je bil Svet za varstvo okolja, aktivnejšo vlogo pa je kasneje prevzela Zveza društev za varstvo okolja. Ta je združevala okoljsko ozaveščene ljudi, ki so vzore za svoja dejanja iskali v okoljskih gibanjih zahodnoevropskih držav, zlasti v Nemčiji (Špes 2008).

Na svetovnem nivoju za enega izmed najpomembnejših mejnikov okoljske ozaveščenosti velja objava poročila *Meje rasti* (Meadows s sodelavci 1972) za Rimski klub, v katerem so avtorji treznili svet z opozorili o omejeni razpoložljivosti naravnih virov, ki predstavljajo snovno osnovo sodobne civilizacije, ter podali celovito kritiko industrijskega napredka in nezmožnost njegovega trajnega nadaljevanja. Omenjeni koncept je temeljil na uvedbi sistemske dinamike in kvantitativne analize v okoljevarstveno znanost (Turner 2008), s čimer je bila celotna obravnavana problematika dvignjena na višjo sistematično teoretsko raven. V tistem času so se začela tudi prva globalna politična razmišljanja o okolju. Leta 1972 je potekala prva konferenca Združenih narodov o človekovem okolju, kjer se je prvič resneje opozorilo na vplive človekovega delovanja na okolje. Omenjena konferenca hkrati označuje začetek institucionalnega urejanja področja okolja. Do nastanka formalnih korakov za oblikovanje evropske okoljske politike je prišlo leta 1972 kot odgovor na izzive, kmalu po tem, ko se je javnost v poznih šestdesetih letih začela širše zanimati za okoljske probleme. Prvi okoljski akcijski program je bil sprejet le leto dni kasneje, leta 1973, kot odgovor na izzive, ki so bili predstavljeni na konferenci Združenih narodov (Jelušič 2013). Že takrat so spoznali, da okoljskih problemov ni mogoče rešiti brez vključevanja okoljevarstva v politiko.

V začetku sedemdesetih let 20. stoletja pa se je okoljevarstvene težnje začelo vključevati tudi v gospodarstvo. Začeli so izdelovati presoje vplivov na okolje, ki so predstavljale enega pomembnejših mehanizmov varovanja okolja in del postopka načrtovanja prostora in sprejemanja odločitev o postavitvi kakega objekta. Kot prvo presojo vplivov na okolje pri nas najverjetneje lahko štejemo študijo *Ocena možnosti lokacij za rafinerijo nafte v okolici Ljubljane* s stališča varstva okolja, posebej varstva narave, ki jo je leta 1972 izdelal takratni Zavod za spomeniško varstvo RS Slovenije. Izredno pomemben korak se je zgodil v letu 1974, ko je bila ustanovljena skupina za oceno posegov v okolje z okrajšavo SEPO v okviru Inštituta Jožef Stefan in s podporo Ljubljanske banke (Polič 1994). Če desetletje med obema svetovno odmevnima objavama, torej med 1962 in 1972, zaznamuje rast okoljskega ozaveščanja tako v tujini kot pri nas, pa so preostala sedemdeseta leta prinesla energetske in gospodarske krize, tudi krize okoljske zavesti. Zavedanje o okoljski problematiki je sicer vseskozi naraščalo, hkrati z njim pa tudi občutek nemoči, da bi se z omenjenimi problemi lahko uspešno spopadli (Anko 2009). Prehod iz sedemdesetih v osemdeseta leta 20. stoletja je bil tako zaznamovan s frustracijami in pretresenostjo ljudi zaradi krize in sprememb, ki so nastajale v njihovem življenju. Želja po osvobajanju vsakršnih pritiskov je bila velika. Ljudje so vedno bolj tonili v apatijo, kar je bilo vidno z vrednotenjem sveta okoli sebe.

Tretji val okoljevarstvenega gibanja

V začetku osemdesetih let dvajsetega stoletja je nato prišlo do sunkovitih preobratov v smeri iskanja možnih rešitev. Ljudje so ponovno začeli intenzivneje privzdigovati neobremenjeno življenjsko okolje na raven vrednote (Smrekar 2006). To obdobje označujemo kot tretji val okoljevarstvenega gibanja, ko so se okoljevarstvene organizacije količinsko in kakovostno tako okrepile, da so mnoge po vsem svetu in tudi pri nas postale legitimni sooblikovalec okoljevarstvene politike (Drevenšek 2002). Leta 1983 so pri Združenih narodih ustanovili Svetovno komisijo za okolje in razvoj, ki je leta 1987 v svojem prelomnem poročilu z naslovom *Naša skupna prihodnost* (Our common future 1987) opozorila, da mora svet spremeniti način življenja in preiti k novemu obdobju okoljsko zdravega gospodarskega razvoja. Komisija je izpostavila pomen trajnostnega razvoja kot »obliko razvoja ali napredka, ki zadovoljuje potrebe sedanjosti brez ogrožanja zmogljivosti prihodnjim generacijam za zadovoljevanje njihovih potreb« (Our common future 1987). Leta 1992 je v Riu de Janeiru v Braziliji potekal najpomembnejši okoljski dogodek pod vodstvom Združenih narodov – Konferenca o okolju in razvoju – na katerem so se zbrali svetovni voditelji in strokovnjaki z vsega sveta. Na srečanju so sprejeli dva glavna mednarodna sporazuma, dve načelni izjavi in več ukrepov za trajnostni razvoj v svetu. Sprejeli so Agendo 21 – načrt za uveljavljanje družbeno, gospodarsko in okoljsko trajnostnega razvoja – in Deklaracijo o okolju in razvoju (Agenda 21 1992). Leta 1994 je bila kot odgovor na naraščanje koncentracije toplogrednih plinov v ozračju in njenih čedalje vidnejših okoljskih posledic sprejeta Konvencija o podnebnih spremembah, ki predstavlja splošen okvir medvladnih ukrepov na področju reševanja problemov, povezanih s podnebnimi spremembami. V okviru konvencije je bil leta 1997 sprejet Kjotski protokol, katerega bistvo je zmanjšati emisije toplogrednih plinov, da bi zaustavili segrevanje ozračja. Le leto dni kasneje pa so sprejeli Aarhuško konvencijo, ki širši javnosti omogoča dostop do informacij, njeno udeležbo pri odločanju in dostop do pravnega varstva v okoljskih zadevah. Je prvi pravno obvezujoči dokument, ki je namenjen spodbujanju razvoja participativne demokracije. Konvencija je pomemben, če ne celo zgodovinski dokument, ki temelji na doktrini trajnostnega razvoja, pri katerem je eden od temeljnih predpostavk doseganje družbenega soglasja pri okoljskem odločanju z vključevanjem vseh interesnih skupin v odločevalski proces (Kos in Marega 2002; Mirković 2002).

Tudi v Sloveniji, ki je bila v osemdesetih letih še del Jugoslavije, so si ozaveščeni posamezniki in različne nevladne organizacije usklajeno prizadevali prebuditi zavest o pomenu varstva okolja med ljudmi in pristojnimi državnimi organi. Leta 1984 je bila objavljena knjiga *Alternative*, kjer se zagovarja ideja o prebujajoči se demokraciji, ki postavlja v ospredje okoljska vprašanja. V takratnih neodvisnih, radikalnejših medijih, ki so bili sposobni poročati tudi o za tisti čas za politiko ne preveč priljubljenih tematikah, so se začele pogosteje pojavljati okoljske tematike, ki so privabljale vse širši krog ljudi. Glavni namen objav je bil predvsem širše uveljavljanje okoljevarstvenih idej z namenom delovanja v smeri družbenih sprememb. Hkrati so se pri nas v tistem času začela pojavljati prva civilna družbena gibanja, med katerimi je bilo ustanovljeno tudi prvo okoljsko gibanje. Povod za njegovo ustanovitev je bilo onesnaženje reke Krupe v Beli krajini. Leta 1983 so namreč analize rečne vode Krupe pokazale 400–krat prekoračeno mejno vrednost polikloriranih bifenilov v vodi (Plut 1988). Vzrok za to je bilo odlaganje odpadnih kondenzatorjev v kraške vrtače okoli izvira Krupe, ki je največji kraški izvir in hkrati poleg Kolpe najpomembnejši vodni vir za tamkajšnje območje. Zavedanje, da odlaganje izredno nevarnih odpadkov v okolje močno ogroža zdravje tamkajšnjih prebivalcev, je spodbudilo takratne okoljsko zavedne ljudi k objavi člankov o omenjeni problematiki, kar je v tistem času terjalo veliko poguma. Osrednji mediji o omenjeni problematiki večinoma namreč niso poročali. Drugi velik mejnik, ki je vplival na spreminjanje miselnosti v glavah ljudi tako na svetovnem kot tudi slovenskem nivoju, je bila jedrska nesreča v Černobilu leta 1986. Nesreča je vplivala na zavedanje ljudi o nevarnostih, ki jih jedrske elektrarne lahko povzročijo, pri čemer vprašanje jedrske energije ni bilo zgolj čustveno obarvano, temveč je predstavljalo kompleksen problem nadaljnega razvoja industrijske družbe (Drevenšek 2002). Ustanovljeno je bilo protijedrsko gibanje, ki je opozarjalo na nevarnost obstoja Jedrske elektrarne Krško ter nesmiselnost gradnje načrtovane jedrske elektrarne pri Dolu pri Ljubljani. Konec osemdesetih let so okoljski aktivisti v Velenju organizirali okoljski shod proti odlagališču jedrskih odpadkov v Velunski graben v bližini Velenja, ki je napovedoval velike družbene spremembe v državi. Tretji pomemben mejnik pri nastajanju okoljevarstvenih gibanj je bil odziv na onesnaženje, ki ga je v tistem času povzročala elektrarna Šoštanj oziroma premogovnik. V Šaleški dolini so namreč zaradi močnega onesnaževanja vidno umirali gozdovi (Pesek 2009). Zaradi omenjenega onesnaževanja in močno vidne degradacije okoljskih sestavin in hkrati zaradi načrtovanega odlagališča jedrskih odpadkov so organizirali velik shod, ki se ga je udeležilo več tisoč ljudi.

Informiranje javnosti o okoljski problematiki in preskok v širšem družbenem smislu se je zgodil s širšim objavljanjem člankov, ki so opozarjali na napake družbeno-političnih razmer v državi ter na organizacijsko zmedo. Leta 1988 je z namenom osvetlitve široke problematike okoljskih degradacij in sprememb ter opozarjanja javnosti na naraščajoče okoljske probleme Svet za proučevanje in varstvo okolja pri SAZU izdal obsežen zbornik Slovenija 88 – okolje in razvoj s prispevki več kot 40 strokovnjakov. Le leto dni kasneje je bilo pripravljeno prvo kompleksno poročilo o stanju okolja v Sloveniji (Špes 2008). Od posameznih aktivistov, ki so se zavzemali za varstvo okolja ob odkritju negativnih okoljskih posegov v posameznih regijah, se je porodila ideja o njihovi formalni združitvi in ustanovitvi stranke Zelenih v Sloveniji. Aktivisti so namreč menili, da lahko le z vključevanjem varstva okolja v politiko dosežejo spremembe na okoljskem področju. Tako so se leta 1989 z namenom boja proti večplastni gospodarski, tehnološki, družbeno-politični in moralno-etični krizi ter z namenom končanja nadaljnega onesnaževanja okolja in ogrožanja zdravja ljudi posamezni aktivisti združili in ustanovili stranko Zelenih Slovenije (Pesek 2009). Treba je poudariti, da so na prvih večstrankarskih volitvah dobili kar 8,8 % volilnih glasov, zaradi česar so postali relativno najmočnejša zelena stranka v Evropi (Pesek 2009).

Viden preobrat pri varstvu okolja v Sloveniji se je zgodil po slovenski osamosvojitvi, ko se je spremenil ekonomski, politični in zakonodajni kontekst reševanja okoljskih problemov. Uveljavitev demokracije je pomenila možnost soodločanja ter sodelovanja in soupravljanja družbe in okolja, ki je njen sestavni del. Pravica do zdravega življenjskega okolja je bila zapisana v Ustavo Republike Slovenije (Ustava Republike Slovenije 1991). Ljudje so se začeli usmerjati k razpoznavanju okolja kot vrednote. Demokracijo so razumeli kot možnost soodločanja ter sodelovanja in soupravljanja družbe in okolja kot njegove sestavine (Smrekar 2006). To obdobje lahko označimo kot obdobje vrednot v prehodu, ko so se uveljavljali novi družbeni procesi ter je prihajalo do vedno večjega razločevanja med družbenimi vrednotami in normami ter nazorskimi usmeritvami prebivalcev. Leta 1993 je bil sprejet prvi krovni Zakon o varstvu okolja (Uradni list ... 32/1993) (trenutni veljavni Zakon o varstvu okolja je bil sprejet 2004), ki je prvi postavil temelje sodobnega varstva okolja. Iz dotlej običajnega reševanja naraščajočih okoljskih problemov, ki je bil usmerjen v tehnične rešitve za zmanjševanje obremenjevanja, je prešel v koncept reševanja problemov z vidika trajnosti (Smrekar 2006). Po sprejemu omenjenega zakona se je število pravnih aktov, ki zadevajo varovanje okolja, naglo povečevalo. Z vključitvijo Slovenije v Evropsko unijo je naša država sprejela obvezo za sistematično vključitev njenih okoljskih načel na vsa področja človekovega delovanja: v politiko, gospodarstvo in način organizacije vsakdanjega življenja (Plut 2004). Varstvo okolja je tako s prilagoditvijo zahtevam prava Evropske unije postalo nepogrešljiv del tako političnih in gospodarskih kot tudi družbenih odločitev tudi pri nas. Okoljska problematika je prodrla v ospredje javnih razprav, postala je predmet javnih politik in skrb za okolje je postala pozitivna vrednota, vendar pa pogosto le na deklarativni ravni. Ljudje namreč načelno podpirajo varovanje okolja, saj je to tudi družbeno zaželeno. Ko pa se soočijo z omejitvami, ki posegajo v njihov način življenja, pa ta vnetost hitro popušča. Načelna podpora varovanju okolja se tako marsikdaj ne izrazi v dejanskem vedenju, s čimer prehod k okoljsko naravnani družbi še zdaleč ni dosežen.

Četrty val okoljevarstvenega gibanja

Leta 2008 nas je zajel val svetovne finančne krize in gospodarske recesije, ki je s seboj prinesel neslutene posledice. Prišlo je do kaosa na gospodarskem, političnem in družbenem področju in krize vrednot. Izgube služb, nezmožnost plačevanja dolgov in nenazadnje vedno večja stiska in revščina ljudi so zbudili množice k vstaji in uporu. Ljudje so uvideli, da je v sedanji sistem, ki temelji na kapitalističnih temeljih neustavljive rasti, nujno treba uvesti spremembe. Počasi so začele padati maske in prišlo je do razgaljenja marsikaterih družbenih anomalij, ki so v ljudeh spodbudile upanje. Družba in njen vrednotni sistem sta se začela vzpenjati prek egoizma in izključno materialnega interesa ter poudarjanja uspeha v ožjem smislu k pravičnosti, strpnosti in solidarnosti. Čeprav je tematika okolja in njegovega varovanja vse od izbruha krize v družbi postala obrobnejša, smo na tem področju priča spremembam, in to tistim na dejanskem nivoju, torej spremembam v dejanjih, na katera čakamo že dolgo. Treba je poudariti, da lahko vzroke za ta dejanja sicer bolj kot okoljskim vzgibom pripisujemo finančnim stiskam in institucionalnim spremembam, pa se ob teh spremembah nedvomno odpira nova doba, v kateri ima dejanska skrb za okolje vidno mesto v družbi. Na nek način lahko obdobje od leta 2008 označimo kot četrti okoljevarstveni val, ki v svojem bistvu šele prihaja. Kljub vsemu pa je, v kolikor na današnje obdobje pogledamo celostno, le-to še vedno pretirano zasnovano na trajni gospodarski rasti, stalnem naraščanju materialnega blagostanja in potrošništva ob odsotnosti skrbi za socialno varnost in okoljsko ravnovesje. Tako bo v prihodnosti treba najti ustrežnejši družbenookoljski sistem, ki bo omogočil izhod iz te večplastne krize. Dosedanje prepričanje, da je rast materialnega blagostanja lahko neskončna, je zmotno, zato je smiselno spremeniti količinsko usmerjenost v

prizadevanje za kakovostno rast znotraj omejitev okolja in ob socialni pravičnosti (Plut 2014). Če v kratkem ne bo prišlo do družbenookoljskega obrata, bo lahko sledil propad sodobne civilizacije, kot jo poznamo danes (Kirn 2012).

2.4.1 Razvoj koncepta trajnostnega razvoja kot odziv na človekovo delovanje v okolju

Skupaj s prevladujočo obliko življenjske prakse, ki je bila osnovana na modelu neskončne gospodarske rasti in naraščanja potrošnje, je v 70. letih prejšnjega stoletja vsebina premišljevanja postala zamisel o trajnostnem razvoju kot pomembni rešilni bilki samouničujoče človeške vrste (Plut 2010). Koncept trajnostnega razvoja se namreč z idejo razvoja, ki upošteva gospodarske, družbene in okoljske vidike ter omogoča zadovoljevanje potreb sedanjih, ne da bi ti pri tem onemogočali razvoj prihodnjih generacij, zoperstavlja tradicionalni opredelitvi razvoja, ki pojmuje razvoj kot nenehno kvantitativno, materialno rast, interpretirano z gospodarskimi kazalniki (Plut 2010; Ličen 2011). Če so bile v preteklosti v ospredju dileme glede možnosti pomanjkanja surovin in energetske virov za nadaljnjo gospodarsko rast, pa je s konceptom trajnosti v ospredje stopila skrb za višjo stopnjo varovanja okolja, družbeno enakost, povezanost in gospodarsko blaginjo. Trajnostni razvoj se je kot optimistična ideja izredno hitro uveljavil tako v znanstveni kot tudi strokovni javnosti. Danes skoraj ni mogoče najti razvojnega ali okoljevarstvenega dokumenta, ki se ne bi skliceval na »trajnostne« cilje in načela (Kos 2004). Vendar pa je slabost ta, da so njegove razlage ali implementacije v praksi vse prevečkrat prilagojene le trenutnim potrebam in pogosto ohlapne ter neskladne z osnovno idejo trajnosti (Kos 2004; Špes 2008).

Angleški izraz *sustainable development*, po slovensko trajnostni razvoj, se je v strokovnih krogih pojavil leta 1980 v podnaslovu poročila Mednarodnega združenja za varstvo narave in naravnih virov. Za izhodiščni dokument, ki opredeljuje koncept trajnostnega razvoja, štejemo Brundtlandovo poročilo *Naša skupna prihodnost*. V njem je trajnostni razvoj opredeljen tako: »trajnostni razvoj pomeni zadovoljevanje potreb sedanje generacije, ne da bi s tem ogrožali sposobnost prihodnjih generacij za zadovoljevanje njihovih potreb« (Our common future 1987, 14). Kos (2004) trdi, da je poleg enostavnosti bistvena značilnost te opredelitve sklicevanje na najbolj elementarno solidarnost do prihodnjih rodov, do naših otrok in otrok naših otrok. Poleg omenjenega je temeljno načelo Brundtlandove komisije tudi to, ki pravi, da je treba lokalni in globalni razvoj načrtovati tako, da bodo uravnotežene tri temeljne komponente: varovanje okolja, gospodarska rast in družbeno enakost. Kos (2004) pravi, da je za uresničitev trajnostnega razvoja nujna individualna in institucionalna reflektivnost ter odzivanje na soodvisnost okoljske, gospodarske in socialne komponente razvoja na lokalni, državni in globalni ravni. Omenjeno vodi k zelo zapletenim in kompleksnim razmeram, ki jih je potrebno upoštevati in se nanje ustrezno odzvati, v kolikor želimo doseči zastavljene cilje (Kos 2004). Številne posamezne komponente je potrebno obravnavati sočasno in v njihovi medsebojni soodvisnosti. Tako so raziskovalci mnenja, da je najbolj smiselno in učinkovito trajnostni razvoj sočasno opazovati znotraj treh ravni, in sicer analitične, normativne in strateške (Becker, Jahn, Stiess in Wehling 1997, povzeto po Kos 2004). Znotraj analitične, izhodiščne ravni se empirično merijo okoljske posledice trajnostnih in netrajnostnih ravnanj. Gre za nekakšno oceno nosilne sposobnosti okolja in predvidevanje sprememb, ki zagotavljajo trajnostno naravnan razvoj. Normativna raven je tista, ki opredeljuje razkorak med analitičnim merjenjem in ugotovitvami o stopnji rabe virov, obremenjevanja okolja in človekovega odnosa do okolja. Gre za ugotavljanje povezav med stopnjo gospodarskega razvoja, družbeno neenakostjo in pripravljenostjo na okoljske spremembe. Strateška raven pa zagotavlja upravljanje, spodbujanje usklajevanja različnih politik in spremenljivo reševanje za dosego trajnostnih načel tako na lokalni kot tudi globalnih ravneh (Kos 2004).

Slika 2: Človek in trije stebri trajnostnega razvoja (Klemenc s sodelavci 2010).

Pri obravnavanju trajnostnega razvoja je pomembno spoznanje in zavedanje, da doseganje trajnosti ni končni cilj, temveč je to uravnotežen in prilagodljiv evolucijski proces nenehnega iskanja ravnovesja med materialnim blagostanjem, socialno varnostjo in zdravim okoljem (Špes 2008). Ključnega pomena pri doseganju omenjenih ciljev je krepitev okoljske zavesti, spodbujanje pripravljenosti za ukrepanje in spreminjanje vedenja ljudi v smeri trajnosti. Pri tem je omenjen segment opredeljen tudi v Agendi 21 (1992), ki opredeljuje trajnostni razvoj in je obenem akcijski načrt za njegovo uresničevanje, in sicer v dveh izmed sedmih načel trajnostne družbe: spreminjanje osebnega odnosa in ravnanja ter usposabljanje skupnosti za odgovorno ravnanje z okoljem. Na evropski ravni je bila leta 2001 sprejeta, v letu 2006 pa prenovljena Strategija trajnostnega razvoja (Prenovljena strategija EU za trajnostni razvoj 2006), kjer je eden ključnih ciljev prav tako spodbujanje trajnostnih vzorcev porabe in proizvodnje, ne da bi se prekinila povezava med gospodarsko rastjo in propadanjem okolja, pri čemer je poseben poudarek namenjen povečanju ozaveščenosti med državljani in spreminjanju netrajnostnih navad potrošnikov.

Koncept trajnostnega razvoja od vsakega človeka kot dela družbe zahteva, da razmišlja o svojem načinu življenja, o posledicah svojih dejanj na družbeni razvoj, gospodarski napredek in na stanje okolja ter na ta način oblikuje rešitve. Prav vsako naše najmanjše dejanje vpliva na stanje okolja, na stanje družbe in druge dejavnosti. Povzroči namreč spremembo, pa naj bo ta minimalna ali močno opazna, kratkoročna ali dolgoročna, v svojem bistvu pozitivna ali negativna (Klemenc s sodelavci 2010). Zato je ena ključnih nalog »trajnostne družbe« visoka stopnja okoljske ozaveščenosti in hkrati ustrezno ravnanje v okviru omejitev okolja.

2.4.2 Razvoj okoljske etike in okoljske vzgoje kot osnove trajnostnega razvoja

Načela trajnostnega razvoja, ki zahtevajo opustitev razširjene prakse neomejene rasti na račun degradacije okolja in socialne nepravilnosti, ni mogoče doseči brez vrednotnih in etičnih premikov (Plut 2010). Tako se je vzporedno s konceptom trajnostnega razvoja v 70. letih prejšnjega stoletja začela oblikovati okoljska etika, ki je opozorila na nov razmislek o človekovem odnosu do okolja in njegovih sestavnih delov. Okoljska etika posebej poudarja etično odgovornost do okoljskih pogojev prihodnjih generacij. Temeljna značilnost širšega moralno vrednotnega odnosa med človekom in okoljem je v tem, da se presoje o ravnanju človeka razširijo še na bogastvo človekovih razmerij do živali, rastlin, ekosistemov, narave in življenja nasploh (Kirn 2004). Okoljska etika predstavlja nov izziv etični tradiciji zlasti zahodne civilizacije in njenemu antropocentričnemu razmišljanju, osredotočenemu izključno na človeka. V svojem bistvu zajema uporabnost etičnih izhodišč za odločanje o problematiki okolja, njen ključni vidik pa so moralna razmerja med človekom, ostalimi živimi bitji in okoljem, ki vključuje tudi nežive sestavine. Pri tem pa ne gre le za omejitev človekovega delovanja v boju za obstanek, temveč gre hkrati za omejitev stalno rastočega človekovega materialnega razkošja v biosferi ne glede na življenjske potrebe in razmere ostalih živih bitij (Plut 2008, 2010). Vendar kljub vsemu koncept trajnostnega razvoja ne sme biti zasnovan zgolj na objektivnih trajnostnih sestavinah, vključevati mora tudi poti za doseganje trajnostnega cilja, torej procese udejanjanja, pri čemer je eden izmed najpomembnejših nedvomno okoljska vzgoja kot vzgoja za trajnostni razvoj.

Na prvi medvladni konferenci UNESCA v Tibilisiju leta 1977 so na podlagi precepa med varovanjem okolja in razvojem oziroma dejstvu, da okolje lahko zgolj v omejenem obsegu zadovoljuje vse človekove želje in potrebe, opredelili potrebo po okoljski vzgoji kot temelju raziskovanja in spoznavanja vidikov povezanosti človeka z njegovim okoljem (Golob 2009). Okoljska vzgoja temelji na obravnavanju kompleksnih odnosov med okoljem, družbo in gospodarstvom, pri čemer ima okolje prednost. Medsebojno povezuje tako naravoslovne, tehnične in družboslovne vidike ter vključuje razumevanje in razreševanje problemov in nasprotij, ki jih v odnosu do okolja prinašata spremenjen življenjski slog ter družbeno-gospodarski in tehnološki razvoj. Prav tako omogoča spremljanje, analiziranje in kritično vrednotenje posledic človekovega delovanja, goji zavest o kompleksnosti problemov in pojavov, previdnost do enosmernih rešitev in usmerja v iskanje in vrednotenje alternativnih rešitev ob upoštevanju potreb prihodnjih generacij (Zupan s sodelavci 2008). Kljub temu, da je razvoj spoznanj o preobremenjenosti okolja in njegovih omejenih samočistilnih sposobnostih vplival na oblikovanje ključnih smernic in se je koncept okoljske vzgoje razširil v vsesplošno vzgojo in izobraževanje, ravnanja žal ne dosegajo pričakovanj, ki smo jih kot družba dolžni izpolniti za trajnostno prihodnost. Vzrok za omenjeno je najverjetneje dejstvo, da gre trenutno pri tovrstni vzgoji in izobraževanju najpogosteje za pretirano specializiranost in razdrobljenost. Cilji okoljske vzgoje so namreč večplastni in prepleteni, saj se znotraj njih povezujejo spoznavni, čustveni in dejavni del, znanje, stališča in vrednote (Marentič Požarnik 1996). Tako delovanje, ki ga ne vodi znanje in pripravljenost na spremembe, pogosto ne prinaša zadovoljivih rezultatov. Prav tako znanje, ki ni vrednotno in čustveno prežeto in osmišljeno, ne pripomore k pozitivnejšemu odnosu do okolja ali ravnanju, kljub temu da se kopiči v veliki meri. Neučinkovito pa je tudi bodisi pozitivno vrednotenje varovanja okolja ali obžalovanje ob njegovi degradaciji, v kolikor ni pripravljenosti za ukrepanje oziroma dejanskega ravnanja. V prihodnosti bi se bilo torej treba usmeriti v bolj celostni pristop in v trenutno okoljsko vzgojo uveljaviti pristope, pri katerih se omenjene dimenzije medsebojno prepletajo.

3 RAZVOJ OKOLJSKE OZAVEŠČENOSTI IN OKOLJSKEGA VEDENJA

V uvodnih poglavjih razkrivamo, da človek s svojim materialno zahtevnim načinom življenja vse bolj aktivno posega v okolje in ga čedalje temeljiteje preoblikuje. S svojim delovanjem povzroča mnogo degradacij v okolju (od globalnega segrevanja in onesnaževanja temeljnih okoljskih sestavin do zmanjševanja biotske pestrosti), zato so človekova miselnost, ozaveščenost in njegovo vedenje ključni dejavniki pri nastajanju in reševanju obremenjevanja okolja. Zato je potrebno zagotoviti ustrezno spremembo človekove miselnosti, njegove okoljske ozaveščenosti in hkrati vedenja, s čimer dosežemo predrugačenje človekovega okoljskega vpliva. Znanstveniki so namreč spoznali, da so spremembe v vedenju nujne, saj zgolj z razvojem novih učinkovitih tehnologij nismo več sposobni rešiti tako obsežne degradacije okolja, kot je današnja (Staats, Harland in Wilke 2004; Polajnar Horvat 2012). Pot od zavedanja o pomembnosti varovanja okolja do dejanskega okoljskega vedenja je zelo dolgotrajna. Geller (2002) ter Steg in Vlek (2009) izpostavljajo štiri temeljne stopnje poteka spreminjanja okoljskega vedenja, in sicer:

1. Skrbna izbira vedenj, ki jih je potrebno spremeniti zaradi izboljšanja kakovosti okolja.

V prvem koraku se moramo osredotočiti in določiti vedenja, ki pomembno vplivajo na degradacijo okolja. Tako prinaša na primer manjša poraba vode ali energije, torej ukrepanje na izvoru, večjo okoljsko korist kot na primer posledično čiščenje odpadne vode ali ukrepi za zmanjšanje toplogrednih plinov, ki izvirajo iz rabe fosilnih goriv. Poleg tega na primer zmanjšanje temperature v stanovanju ali zmanjšanje uporabe lastnega motornega vozila v precej večji meri vpliva na zmanjšanje okoljskih pritiskov kot na primer zmanjšanje uporabe plastičnih nakupovalnih vrečk (Steg in Vlek 2009). Poleg določitve vedenja pa je potrebno tudi preučiti izvedljivost vedenjskih sprememb in sprejemljivosti njihovih posledic, ki pa so v največji meri odvisne od dejavnikov vedenja.

2. Ugotavljanje dejavnikov, ki povzročajo okolju neprijazna vedenja.

Metode socialnega vplivanja oziroma strategije so uspešnejše, v kolikor zagotavljajo spremembo tistih dejavnikov, ki zavirajo udejanjanje okolju prijaznih vedenj oziroma omogočajo premoščanje ovir pri vedenju. Tako je potrebno poglobljeno preučiti dejavnike, ki vplivajo na vedenje. Obstaja več različnih raziskovalnih smernic preučevanja dejavnikov okoljskega vedenja, pri čemer smo se v raziskavi naslonili na nasprotje med posameznikovimi lastnimi in kolektivnimi interesi, ki velja za enega izmed novejših in s tem manj raziskanih vidikov v tovrstnem raziskovanju.

3. Uporaba skrbno izbranih metod socialnega vplivanja za spremembo vedenja in njegovih dejavnikov.

Ko ustrezno preučimo in določimo dejavnike, ki pomembno vplivajo na okoljsko vedenje, je potrebno skrbno izbrati ustrezne metode socialnega vplivanja. V kolikor je na primer vedenje močno povezano s človekovimi stališči, lahko okoljsko vedenje spremenimo s pomočjo strategij, ki ustrezno vplivajo na spremembo stališč (Steg in Vlek 2009). V kolikor pa je vzrok v nizkem udejanjanju okolju prijaznega vedenja močna ovira, kot je na primer nerazpoložljivost zabojnikov za ločeno zbiranje odpadkov, lahko vedenje spremenimo s tem,

da ljudem omenjeno zagotovimo. Tako razlikujemo različne vrste strategij, ki jih bomo podrobneje razložili v nadaljevanju.

4. Sistematična ocenitev vpliva izbranih strategij na vedenje, na njegove dejavnike, na kakovost okolja in kakovost človekovega življenja.

Na koncu je izredno pomembna sistematična ocenitev učinkovitosti uporabljenih metod socialnega vplivanja. Pri tem je izredno pomembna ocenitev tako učinkov posameznih intervencij kot tudi učinkov kombinacije izbranih metod na spremembo vedenja. Poleg tega je pomembno oceniti tudi kratkoročne in dolgoročne učinke strategij na spremembo vedenja. Eden izmed pomembnih segmentov je tudi preučitev vpliva metod socialnega vplivanja na posamezne dejavnike okoljskega vedenja in poleg tega tudi ocena njihovega vpliva na spremembe v okolju in na spremembe v kakovosti človekovega življenjskega okolja. Rezultati omenjenih ocen lahko služijo kot pomembno orodje tako raziskovalcem okoljskega vedenja kot tudi odločevalcem in ostalim deležnikom.

3.1 Dejavniki okoljskega vedenja

Vse od sedemdesetih let prejšnjega stoletja se družboslovci ukvarjajo s preučevanjem dejavnikov oziroma človekovih motivov za okolju prijazno vedenje. Vedno bolj poglobljeno in natančneje poznavanje in s tem razumevanje vzrokov, ki ljudi še vedno pogosto odvrta od omenjenega vedenja, je izredno pomembno tako za odločevalce in oblikovalce politik kot tudi za raziskovalce, ki se ukvarjajo z iskanjem rešitev za okoljske probleme, ki zahtevajo vedenjske spremembe.

Na okoljsko vedenje sovplivajo številni dejavniki. Opredelimo jih lahko kot dejavnike, ki izvirajo tako iz človekove notranjosti kot tudi iz njegovega ožjega ali širšega družbenega okolja in vplivajo na vedenje. Vsak izmed nas je namreč samostojna celota, živeča v socialnem okolju, ki usmerja oziroma bolj ali manj vpliva na naše življenje. V znanstveni literaturi so dejavniki okoljskega vedenja navadno razdeljeni na notranje in zunanje. Med notranje dejavnike se uvrščajo psihološki dejavniki (Abrahamse 2007), med zunanje pa se uvrščajo socialni dejavniki, ki izvirajo iz družbenega okolja. Mednje se uvrščajo dejavniki, ki jih s skupnim imenom poimenujemo dejavniki TEDIC (*T - technological development, E - economic growth, D - demographic factors, I - institutional factors, C - cultural development*) (Gatersleben in Vlek 1998; Vlek 2000). Pri tem je treba opozoriti na pomanjkljivost dosedanjih raziskav, saj se različne družboslovne znanstvene veje usmerjajo k preučevanju praviloma le določene vrste omenjenih dejavnikov. Znotraj geografije se raziskovalci v največji meri ukvarjajo s preučevanjem vpliva zunanjih razmer oziroma dejavnikov, medtem ko so psihologi usmerjeni predvsem v preučevanje notranjih, psiholoških pa tudi socialnih, zunanjih dejavnikov. Vendar se je zaradi dejstva, da med notranjimi in zunanjimi dejavniki ne moremo potegniti ostre ločnice, saj se med seboj tesno prepletajo, pojavila potreba po interdisciplinarnosti. Pri tem je treba poudariti, da ne gre le za vidik ločnice med dejavniki, ampak so dejavniki med seboj pogosto soodvisni. Zunanji dejavniki namreč le redko neposredno vplivajo na vedenje, največkrat se ti spremenijo v notranje, psihološke oziroma nanje bistveno vplivajo (Marentič Požarnik 2000).

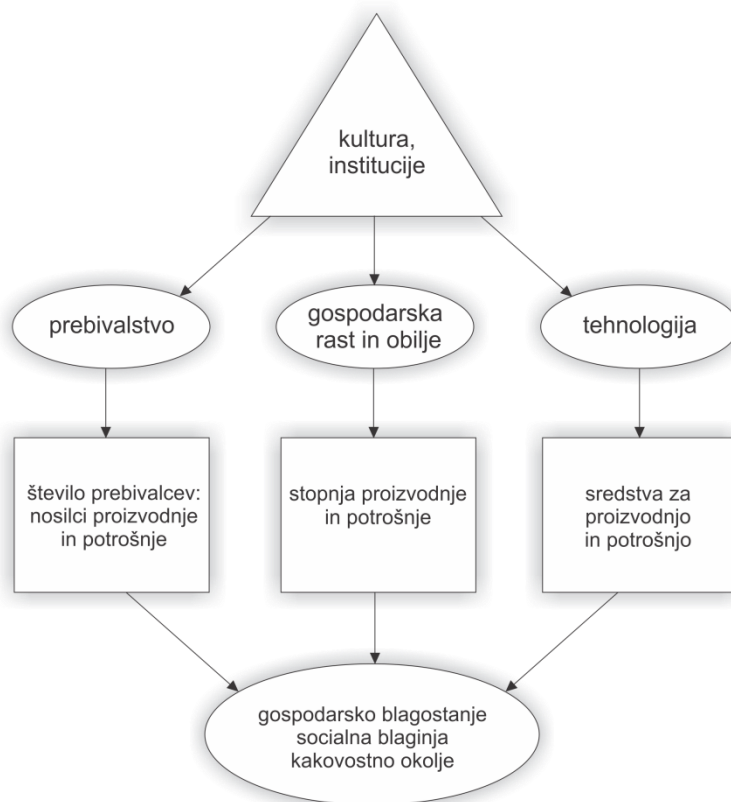
V disertaciji tako želimo preseči omenjeno vrzel in se osredotočamo na preučevanje sooučinkovanja in preplet tako zunanjih kot tudi notranjih dejavnikov, pri čemer je med notranjimi dejavniki posebna pozornost namenjena stališčem, normam, vrednotam, zaznanemu vedenjskemu nadzoru in znanju, med zunanjimi dejavniki pa smo se posebej

osredotočili na temeljne demografske dejavnike in metode socialnega vplivanja. Omenjeni dejavniki so podrobneje opisani v nadaljevanju, kjer je poseben poudarek namenjen izsledkom tako domačih kot tujih raziskav, v katerih so avtorji ugotavljali njihovo bolj ali manj pomembno vlogo pri pojasnjevanju okolju prijaznega vedenja.

3.1.1 Zunanji dejavniki okoljskega vedenja

3.1.1.1 Dejavniki TEDIC

Eden izmed načinov opredeljevanja vplivov delovanja človeka na okolje oziroma gonilnih sil trajnostnega razvoja je uporaba formule IPAT: $I = PAT$, ki sta jo v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja razvila Ehrlich in Holdren (1971). Formula temelji na spoznanju, da je celoten okoljski vpliv družbe (I) rezultat velikosti njenega prebivalstva (P), količine materialnih stvari v družbi oziroma obilja (A) in okoljske škode, povzročene s tehnologijo (T), ki omogoča pridobivanje obilja (Kirn 2004; Polič 2007). V širšem pogledu se poleg predstavljenih treh gonilnih sil soočimo še z dvema dodatnima, in sicer z institucionalno silo kot motorjem za predstavljanje in urejanje družbe in kulturno silo kot konglomeratom družbenih prepričanj, vrednot in stališč (Vlek 2000). Vpliv človekovega delovanja na okolje in razvoj njegovih vzorcev potrošnje je torej skupek tehnološkega napredka (T – *technological development*), gospodarske rasti in obilja (E – *economic growth*), velikosti in razvoja prebivalstva (D – *demographic factors*), institucionalnih (I – *institutional factors*) in kulturnih (C – *cultural development*) gonilnih sil, ki jih imenujemo dejavniki TEDIC (Gatersleben in Vlek 1998; Vlek 2000).

Slika 3: Struktura dejavnikov TEDIC (Gatersleben in Vlek 1998).

Z vidika dolgoročnosti lahko razvoju dejavnikov TEDIC sledimo vse od začetka prisotnosti človeka na našem planetu in jih hkrati razlagamo s pomočjo njihovega kvantitativnega in kvalitativnega razvoja. Tako Takács-Sánta (2004) izpostavlja šest evolucijskih mejnikov: pojav ognja, jezikov, kmetijstva, nastanek civilizacij oziroma držav, evropskih osvajanj in tehnološko-znanstvene revolucije, slednje predvsem, ko gre za razlago glavnih posledic tehnološkega napredka, velikosti in razvoja prebivalstva in gospodarske rasti ter obilja (pri čemer ne upošteva institucionalnih in kulturnih sprememb). Avtor opredeljuje več dolgoročnih tokov vpliva človekovega razvoja na okolje, med katerimi so najintenzivnejši naraščanje svetovnega prebivalstva, naraščanje porabe naravnih virov in krčenje naravnega okolja zaradi poselitve, naraščanje ločevanja naselitvenih skupnosti in naravnega okolja, kar posledično vpliva na upadanje habitatne raznolikosti, širjenje razvoja tehnologije in njene učinkovitosti ter naraščanje uporabe modernih sredstev, ki ljudem lajšajo vsakodnevno življenje. Poleg omenjenih šestih evolucijskih mejnikov, ki jih izpostavlja Takács-Sánta, pa lahko izpostavimo še nadaljnja dva, in sicer pojav množične motorizacije (od njenega pojava 1900 do njene intenzivnejše razširitve po 1945) in računalniške revolucije (od njenega pojava 1965 do njenega intenzivnejšega razmaha po 1980) (Vlek in Steg 2007).

Za lažjo predstavo o tem, na kakšen način omenjene gonilne sile oziroma tako imenovani dejavniki TEDIC vplivajo na človekovo delovanje v okolju, smo posamezne dejavnike tudi obširneje razložili.

Tehnološki napredek

Industrijska revolucija in z njo razvoj *tehnologije* sta pri nas po drugi svetovni vojni omogočila množičen način proizvodnje ter posledično nastajanje potrošnih dobrin in storitev. Šele takrat so »luksuzne« dobrine in storitve postale na voljo tudi širšim množicam. Najrazličnejše naprave, ki ljudem lajšajo vsakodnevna opravila, so naglo preplavile gospodinjstva in v nekaj desetletjih postale njihova stalnica. Čeprav zaradi naglega razvoja tehnologije te z leti postajajo vse bolj učinkovite, pa njihova uporaba tudi danes narašča tako eksponentno, da se okoljski pritiski ne znižujejo (Antonides in Van Raaij 1998; Michaelis in Lorek 2004).

Gospodarska rast in obilje

Poleg tehnologije je pomembna gonilna sila znotraj dejavnikov TEDIC tudi *gospodarska rast in obilje*. V času pred industrijsko revolucijo je namreč večina prebivalcev sodila v nižji družbeni sloj. Dohodki, ki so jih prejeli, so večinoma lahko zadovoljevali le najosnovnejše potrebe. Posledično je bila poraba surovin in storitev skromnejša, njihova uporabnost je imela zato precej večji pomen, kot ga ima v današnjem času. Z industrijsko revolucijo pa se je začel nagel gospodarski razvoj, ki je vplival na celoten ustroj družbe predvsem z vidika možnosti napredka vseh družbenih slojev. Industrijski obrati so omogočili večji izbor delovnih mest za nižje družbene sloje, kar je vplivalo na zvišanje dohodkov, višanje kupne moči in s tem splošne življenjske ravni (Antonides in Van Raaij 1998; Michaelis in Lorek 2004). Kasnejši prehod v postindustrijsko, na storitvah temelječo, družbo je gospodarski položaj gospodinjstev le še krepil in posledično se je krepila tudi njihova potrošnja, s tem pa vse bolj tudi pritiski na okolje (Abrahamse 2007), ki so pri nas še posebej intenzivni v zadnjih dveh desetletjih.

Prebivalstvo

Tretja gonilna sila je *prebivalstvo* oziroma *demografski dejavniki*. Vzporedno z razvojem tehnologije in gospodarstva je število prebivalstva naglo naraščalo. Od leta 1948 se je število prebivalcev Slovenije zvišalo za 1,42-krat (Popis prebivalstva ... 1961; Registrski popis ... 2011). V osemdesetih letih se je število prebivalcev sicer stabiliziralo, vendar pa se je z višanjem življenjske ravni v vseh teh letih spremenil tudi sam način življenja, ki se je izrazil v novih življenjskih vzorcih. Narašča število gospodinjstev, hkrati pa se znižuje število njihovih članov. Število gospodinjstev se je od leta 1948 zvišalo za 2,1 krat, povprečno število njihovih članov pa se je znižalo s 3,8 člana leta 1948 na 2,5 člana leta 2011 (Popis prebivalstva ... 1961; Registrski popis ... 2011), kar v precejšnji meri vpliva na višanje okoljskega vpliva na prebivalca.

Institucionalni dejavniki

Pomembna gonilna sila človekovega vpliva na okolje so tudi *institucionalni dejavniki*, ki združujejo družbena pravila in red s pomočjo vladnih politik (Gatersleben in Vlek 1998). Pri nas so politike dolgo časa temeljile na enosmernem gospodarskem razvoju ob odsotnosti skrbi za okolje. Šele s prehodom v samostojno državo in kasneje z vstopom v Evropsko unijo je varovanje okolja postalo njihova stalnica, vendar pa njegovo uresničevanje v praksi še vedno marsikdaj ostaja le na papirju. Izkazalo se je, da so okoljske politike prepogosto prešibke, da bi jim uspelo preprečiti degradacije okolja, poleg tega pa gre pogosto tudi za precejšnjo neučinkovitost inšpekcijskih služb. Kljub vsem naporom je namreč ključ napredka najpomembnejši cilj vladajočih še vedno gospodarska rast in z njo potrošnja, ki vladata kot prevladujoča oblika prakse, s tem pa se nadalje krepijo negativni vplivi na okolje.

Kulturni dejavniki

Zadnja, a zato ne najmanj pomembna, gonilna sila so *kulturni dejavniki*. Z rastjo gospodarskega razvoja se je delo, ki je bilo v preteklosti središče vsakdanjega življenja, postopno racionaliziralo, povprečna življenjska raven se je dvignila in blaginja se je postopoma širila. Ponudba blaga in storitev na trgu se je povečevala, s tem pa se je nižala tudi njihova cena. Z višanjem kupne moči gospodinjstev so ta svoje dohodke začela usmerjati v nakup tako imenovanih luksuznih dobrin, v ustvarjanje lastnega udobja in višanje stopnje osebne higiene (Antonides in Van Raaij 1998; Michaelis in Lorek 2004). Povečevati so se začeli izdatki za zadovoljevanje lastnih užitkov (počitek, sprostitev in prosti čas), zmanjševati pa izdatki za zadovoljevanje osnovnih potreb, kot je nakup živil, saj so ta pri porabi fiziološko omejena (Ule 1998; Samuelson in Nordhaus 2002). Postopoma se je razvijala družba, zgrajena na »želji po novosti«. Ljudem namreč ni bilo ponujeno le to, kar so potrebovali, ampak tudi, kar so si želeli, medtem pa je želja simultano postajala potreba (Miles 1998, 7). Poleg tega so dobrine postale statusni simbol in sredstvo za izražanje in gradnjo identitete (Abrahamse 2007). Včasih je bila uporabna vrednost dobrin osrednjega pomena, zato je bil proizvod v uporabi vse, dokler se ni iztrošil. Vzporedno s kulturnim razvojem pa so potrošne dobrine sčasoma pridobile simbolni pomen, s katerim človek okolju sporoča svojo umeščenost v družbo, zato jih vse hitreje menjavamo. Potrošnja postaja na nek način osrednja kulturna praksa (Luthar 1998), njeni vplivi na okolje pa z leta v leto intenzivnejši. Viša se torej blaginja življenja, ne pa tudi njegova kakovost, saj večina okoljskih kazalcev izkazuje rast obremenjevanja in slabšanja stanja temeljnih okoljskih sestavin (Poročilo o okolju ... 2010).

3.1.1.2 Demografski dejavniki

Dosedanje raziskave učinkovanja demografskih dejavnikov na okoljsko vedenje so pokazale, da imajo ti pomemben vpliv. Ženske v večji meri kot moški udeležujejo okolju prijazna vedenja, kar je v precejšnji meri posledica kulturnih in socialno-strukturnih dejavnikov, ki jih v povprečju uvrščajo med bolj okoljsko ozaveščene in hkrati bolj zavedajoče se medsebojne povezanosti vzrokov in posledic degradacije okolja (Stern, Dietz in Guagnano 1995; Tindall, Davies in Mauboules 2003; Hunter, Hatch in Johnson 2004; Chen s sodelavci 2011).

Poleg tega raziskave kažejo, da višje izobraženi pogosteje in bolj verjetno delujejo okolju prijazno, kar je v največji meri posledica njihove pogostejše izpostavljenosti informacijam o okolju in njegovi degradaciji prek uradnega šolanja (Scott in Willits 1994; Chen s sodelavci 2011). Pri večini raziskav o vlogi demografskih dejavnikov na okolju prijazno vedenje ima izobrazba ključno vlogo, in sicer lahko vzrok za omenjeno iščemo ne le v tem, da izobraževanje omogoča lažje razumevanje okoljske tematike, s čimer se izboljšuje človekovo znanje o okolju, ampak hkrati z njim spodbujamo tudi njegov lasten občutek odgovornosti za varovanje okolja (Chen s sodelavci 2011).

Pri vplivu starosti na okolju prijazno vedenje raziskovalci prihajajo do zelo različnih zaključkov (Scott in Willits 1994; Stern, Dietz in Guagnano 1995; Tindall, Davies in Mauboules 2003). Špesova (1998) tako ugotavlja le posreden vpliv na odnos do okolja, ima pa pomembnejšo vlogo v kombinaciji z drugimi demografskimi kazalci. Ena izmed raziskav, v kateri so preučevali vpliv starosti na sodelovanje pri okoljskih gibanjih na Kitajskem, je pokazala, da se mlajši prebivalci v večji meri udeležujejo okoljevarstvenih gibanj kot starejši, pri čemer kot glavni vzrok navajajo kohortni učinek (Buttel 1979), ki ga označujemo kot določen vpliv na skupino, ki je vezan na določen čas oziroma obdobje ali skupne življenjske izkušnje. Mlajši prebivalci Kitajske so namreč že od svojega rojstva precej bolj kot starejši podvrženi močni okoljski degradaciji, kar se posledično izraža v večji pripravljenosti in hkrati večji okoljski aktivnosti (Chen s sodelavci 2011). Na drugi strani pa nekatere raziskave (Wiernik, Ones in Dilchert 2013) kažejo, da so starejši bolj naklonjeni varovanju okolja in preprečevanju njegove degradacije ter skrbni uporabi naravnih virov, pri čemer je vzrok za omenjeno predvsem v tem, da sta s starostjo povezana tudi obseg in vrsta izkušenj ter vrsta pridobljenih in dojetih informacij (Špes 1998).

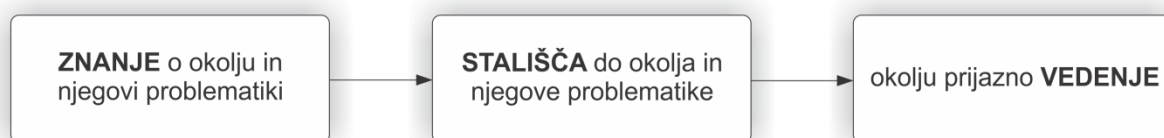
Pomemben demografski dejavnik je tudi ekonomski položaj oziroma premoženjsko stanje gospodinjstva. Raziskave kažejo pozitivno povezanost okolju prijaznega vedenja in dohodka, pri čemer je vzrok za omenjeno predvsem v dejstvu, da se varovanje okolja smatra za postmaterialistično vrednoto, katere pomen se krepi takrat, ko imajo ljudje zagotovljeno lastno blaginjo in socialno varnost oziroma svoje osnovne materialne potrebe. S tem se namreč krepi svoboda pri odločanju in hkrati narašča pomen kakovosti življenja (Van Liere in Dunlap 1980; Kim 2001). Kljub vsemu pa nekatere raziskave pričajo o tem, da so tudi ljudje revnejših držav tisti, ki so na okoljevarstvenem področju izredno aktivni, predvsem zaradi njihove neposredne izpostavljenosti degradaciji in njenim posledicam (Dunlap in York 2008). Zavedamo se, da na okolju prijazno vedenja vpliva še vrsto ostalih demografskih dejavnikov, kot so kulturno, versko, nacionalno poreklo ali politična usmeritev, vendar pa se zaradi narave raziskave z njimi nismo podrobneje ukvarjali.

3.1.2 Notranji dejavniki okoljskega vedenja

3.1.2.1 Psihološki dejavniki okoljskega vedenja

Oblikovanje modelov za razumevanje, pojasnjevanje in napovedovanje okoljskega vedenja je eden izmed osrednjih ključnih problemov okoljskih raziskav v družboslovnih znanostih. Z naraščanjem števila raziskav in objav o omenjeni tematiki se je močno razširila tudi paleta dejavnikov, za katere so ugotovili, da lahko vplivajo na vzorce okoljskega vedenja. V sedemdesetih in osemdesetih letih dvajsetega stoletja je večina takšnih raziskav temeljila na preučevanju dejavnikov ob odsotnosti močnejšega teoretičnega ozadja. V najzgodnejšem obdobju so se raziskovalci ukvarjali predvsem s preučevanjem vpliva informiranosti in znanja na okoljsko vedenje (Hines, Hungerford in Tomera 1987). Kasneje so preučevali tudi vpliv zaznanih koristi okoljskega vedenja (Ellen, Wiener in Cobb-Walgren 1991; Granzin in Olsen 1991), zaznanih ovir za udejanjanje okolju prijaznega vedenja (De Young 1990; Vining in Ebreo 1990; Granzin in Olsen 1991) in socialnih vplivov na okoljsko vedenje (Granzin in Olsen 1991). Zaradi neodvisnega preučevanja posameznih dejavnikov je pogosto ostalo nejasno, na kakšen način se ti med seboj povezujejo in učinkujejo drug na drugega. Na to so v devetdesetih letih kot odgovor na izraženo problematiko v tako imenovanih empirističnih pristopih začele nastajati in se uporabljati različne teorije za pojasnjevanje in napovedovanje okoljskega vedenja (Bamberg in Schmidt 2003).

Najstarejši in najenostavnejši modeli okolju prijaznega vedenja iz sedemdesetih let prejšnjega stoletja (Kollmuss in Agyeman 2002) temeljijo na linearnem zaporedju, kjer znanje o okolju vodi k razvoju okoljskih stališč in posledično k okolju prijaznemu vedenju. Sprva so jih poimenovali modeli pomanjkanja znanja (*angl. knowledge deficit model*) oziroma pomanjkanja razumevanja človekovih dejanj (Bruggess, Harrison in Filius 1998; Schultz 2002). Predvidevali so namreč, da izobraževanje o okoljski tematiki samodejno vodi k okolju prijaznejšemu vedenju.

Slika 4: Najstarejši modeli okolju prijaznega vedenja (Bruggess, Harrison in Filius 1998).

Ti modeli so se delno izkazali kot uspešni, o čemer pričajo rezultati najrazličnejših raziskav (Mitchell 1979, povzeto po Gardner in Stern 2002; Gill, Crosby in Taylor 1986, povzeto po Gardner in Stern 2002). Ni naključje, da se je konec šestdesetih let dvajsetega stoletja razširilo zavzemanje za varovanje okolja in s tem naraščanje okoljske ozaveščenosti ter tudi kasnejše sprejemanje okoljevarstva v politiko in celotni družbeni sistem. Glavni povod za omenjeno je bilo namreč širjenje informacij in izobraževanja o okoljski problematiki v širši družbi (Kirn, 2004; Smrekar 2006; Špes 2008). S tem ko se je širšo javnost začelo informirati o okoljevarstveni problematiki, se je njena zaskrbljenost začela zviševati, s tem pa tudi pripravljenost za reševanje okoljskih degradacij. V slovenskem prostoru se je v osemdesetih letih zgodilo kar nekaj takšnih primerov, ki so spremenili miselnost v glavah ljudi in s tem spodbudili konkretna dejanja k reševanju okoljske problematike. Eno izmed takšnih je bilo informiranje in izobraževanje javnosti o onesnaževanju okolja v Šaleški dolini. Ljudje so se na informacije namreč hitro odzvali in s skupnimi močmi organizirali velik protestni shod proti nadaljnjemu onesnaževanju okolja, ki se ga je udeležilo več tisoč ljudi (Polajnar 2009).

Ob odsotnosti okoljske ozaveščenosti se kaj takega nedvomno ne bi zgodilo. Treba pa je poudariti tudi, da je bila takratna degradacija okolja tudi že tako močno vidna, da je zanimanje ljudi za omenjeno onesnaževanje tudi zato skokovito naraslo. Ljudje so bili tako v večji meri dovzetni za sprejemanje informacij in ukrepanje.

Z razvojem raziskovanja okoljskega vedenja so se ti preprosti modeli kmalu izkazali za pomanjkljive (Kollmuss in Agyeman 2002). Vedno več raziskav je namreč ugotavljalo, da kljub vsemu stališča o okolju ne vodijo nujno v okolju prijazno vedenje in spremembe v stališčih ne v spremembe vedenja (Geller 1981). Vsakdo, ki je kdaj poskusil celo v manjši meri spremeniti svoje običajno, vsakdanje vedenje, ve, kako težavno je to, tudi če je seznanjen z novim vedenjem in načini njegovega udejanjanja, ter da ima novo vedenje pozitivnejše posledice kot dosedanje (Kollmuss in Agyeman 2002). Poleg stališč namreč na vedenje vplivajo različni notranji dejavniki, hkrati pa gre za razkorak med stališči in vedenjem (Abrahamse 2007).

Okolju prijazno vedenje je posledica lastnih interesov (človek se zavzema za preprečevanje onesnaževanja okolja z namenom, da v največji možni meri zmanjša ogroženost svojega lastnega zdravja), ki se izražajo v skrbi za lastno korist in kolektivnih interesov, ki se izražajo v skrbi za druge ljudi, za naslednje generacije in celotni ekosistem (človek se zavzema za preprečevanje onesnaževanja okolja z namenom zmanjšanja ogroženosti zdravja vseh živih bitij) (Bamberg in Möser 2007). Omenjena zmes lastnih in kolektivnih interesov oziroma motivov se izraža tudi v teoretičnih modelih, ki se najpogosteje uporabljajo pri pojasnjevanju okolju prijaznega vedenja. Na eni strani gre za uporabo modelov, ki izhajajo iz domneve, da je okolju prijazno vedenje povezano z delovanjem v okviru lastnih interesov, kjer je glavni motiv individualizacija koristi. Med njimi se je pri preučevanju okoljskega vedenja v največji meri uveljavila teorija načrtovanega vedenja (*angl. Theory of planned behaviour*) (Ajzen 1991), ki izhaja iz teorije razumne akcije (*angl. Theory of reasoned action*) (Ajzen in Fishbein 1980). Na drugi strani pa gre za uporabo modelov, ki izhajajo iz domneve, da je okolju prijazno vedenje povezano z delovanjem za skupno dobro, glavni motiv je torej kolektivizacija koristi. Med njimi se je uveljavila novejša teorija vrednot, prepričanj in norm (*angl. Value-belief-norm Theory*) (Stern 2000), ki temelji na Schwartzovi teoriji vrednot (1992), Teoriji aktivacije norm (*angl. Norm activation model*) (1977) in konceptu Nove okoljske paradigme (Dunlap s sodelavci 2000). Mnoge raziskave kažejo, da sta omenjena modela empirično učinkovita in teoretično uporabna, saj s preprostimi medsebojnimi povezavami prikazujeta odnose med posameznimi dejavniki (Abrahamse 2007). V zgodnjih letih preučevanj okoljskega vedenja so se uveljavile predvsem teorije, ki temeljijo na ekonomski predpostavki o človekovi razumnosti oziroma o tehtanju stroškov in koristi. Šele v zadnjem desetletju se je uveljavilo vključevanje vrednotnih in normativnih modelov kot posledica poglobljenih raziskav, ki so pokazale, da je okolju prijazno vedenje pogosto pogojeno tudi z njegovimi okolju prijaznimi nameni (Stern 2000; De Groot in Steg 2009). Večina dosedanjih raziskav s področja preučevanja okoljskega vedenja se osredotoča na preučevanje zgolj enega od omenjenih teoretičnih izhodišč, le malo raziskav je bilo namenjenih preučevanju prepleta dejavnikov znotraj obeh. V uvodu smo omenili, da lahko človekovo delovanje uspešno razložimo s pomočjo paradigme »dilema skupnega«, pri čemer precep izvira iz nasprotja med individualnimi koristmi in kolektivno škodo. Tako je lahko tudi človekovo delovanje v gospodinjstvu, kot je na primer raba vode, električne energije in odlaganje odpadkov, ki se mu podrobneje posvečamo v raziskavi, na eni strani povezano s človekovimi individualnimi koristmi (na primer ugodjem), na drugi strani pa lahko omenjeno delovanje vodi k negativnim okoljskim posledicam (na primer prekomerna raba naravnih virov ...) (Abrahamse 2007). Omenjeni precep torej kaže, da človekovega vedenja ne

moremo preučevati zgolj iz individualnih vzgibov, ki jih v veliki meri upošteva teorija načrtovanega vedenja (Ajzen 1991), temveč tudi iz človekovih okoljskih vzgibov, temelječih na teoriji vrednot, prepričanj in norm (Stern 2000), kar zahteva dopolnjevalen pristop, pri katerem vključujemo dejavnike obeh predstavljenih teorij.

- *Teorija načrtovanega vedenja (Ajzen 1991)*

Ajzen (1991) je s teorijo načrtovanega vedenja utemeljil model vplivanja na vedenje, ki se je uveljavil kot široko sprejeto teoretično ogrodje tudi za razlago okoljskega vedenja in vedenjskih sprememb. Z njo je želel pojasniti razkorak med stališči in vedenjem, ki je še danes predmet preučevanja mnogih raziskovalcev, ki se ukvarjajo s to tematiko. Teorija načrtovanega vedenja je izpopolnjena in nadgrajena teorija upravičene akcije (Ajzen in Fishbein 1980), ki temelji na predpostavki, da so ljudje navadno razumni, na predvidljiv način uporabljajo razpoložljivo informacijo in izbirajo tisto možnost, ki jim prinaša večje koristi kot stroške (v smislu bodisi denarja, navora ali družbene sprejetosti) ter na podlagi medsebojnega vplivanja človeka z okoljem. Nastala je kot rezultat preučevanja stališč na osnovi Teorije pričakovanj (*angl. Expectancy-value theory*) (Fishbein in Ajzen 1975). V model so poleg vedenja vključeni trije temeljni dejavniki, in sicer subjektivna norma, stališče do vedenja in vedenjska namera.

Slika 5: Teorija upravičene akcije (Ajzen in Fishbein 1980).

Vendar je bilo kmalu ugotovljeno, da so nekatera vedenja bolj podvržena zavestnemu nadzoru kot druga. Posledično je Ajzen (1991) osnovni model razumne akcije razširil v smeri poudarka na človekovi svobodni volji (Košmrlj s sodelavci 2013). Človek naj bi namreč o svojem vedenju odločal zavestno in ga nadziral. Večje, kot je pričakovanje, da lahko z izbranim vedenjem dosežemo želeni cilj, in bolj kot je to cenjeno, večja je motivacija za doseganje tega cilja (Weiner 1992, povzeto po Radovan 2003). Stopnja motivacije je torej odvisna od privlačnosti cilja in pričakovanih rezultatov vedenja oziroma je skupek subjektivne vrednosti cilja, h kateremu je človek usmerjen, in pričakovane verjetnosti njegovega dosega (Bandura 1997). Podobno so pokazale tudi takratne raziskave, s katerimi so raziskovalci prišli do zaključkov, da pri udejanjanju vedenja ni pomembna le njegova privlačnost in družbena sprejemljivost, ampak tudi zaznana dosegljivost (Beck in Lund 1981, povzeto po Bandura 1997; Hackett 1999, povzeto po Bandura 1997; Wheeler 1983, povzeto po Bandura 1997). Mnenje o nezmožnosti doseganja želenega cilja lahko tako izniči še tako privlačen cilj (Radovan 2001, 2003).

Omenjeno spoznanje, da vedenje ni popolnoma prostovoljno in pod zavestnim nadzorom, je Ajzen nadgradil v teorijo načrtovanega vedenja (1991), v katero je vključil dodatni primarni dejavnik – zaznan vedenjski nadzor. Teorija načrtovanega vedenja torej temelji na preučevanju zaznanih koristi oziroma stališč do vedenja, ovir oziroma zaznanega vedenjskega nadzora in normativnih socialnih pritiskov človeku pomembnih drugih oziroma subjektivnih

norm v odnosu do njegovih vedenjskih odločitev. Poleg zaznanega vedenjskega nadzora je avtor nekoliko kasneje dodal še dejanski vedenjski nadzor, ki se nanaša na dejstvo, da ljudje delujemo v skladu z lastnimi nameni, v kolikor imamo za to primerne možnosti (Fishbein in Ajzen 2010).

Vedenjska prepričanja in stališča do vedenja

Vedenjska prepričanja povezujejo izbrano vedenje s pričakovanimi rezultati. Označujemo jih kot subjektivno oceno verjetnosti, da bo vedenje vodilo k določenemu izidu. Kljub temu da lahko človek poseduje mnogo vedenjskih prepričanj, ki se nanašajo na vedenje, jih je razmeroma malo dostopnih ob izbranem trenutku. Domnevno ta dostopna prepričanja v prepletu s subjektivnim ovrednotenjem pričakovanega izida določajo prevladujoče stališče do vedenja (Ajzen 2006c).

Stališče do vedenja (*A - attitude*) lahko opredelimo kot stopnjo, do katere je določeno vedenje pozitivno ali negativno ovrednoteno. Na podlagi kognitivnega modela stališč, ki je izpeljan iz Vroomove (1964) teorije pričakovanja, je stališče do vedenja opredeljeno s celotnim nizom dostopnih vedenjskih prepričanj, ki povezujejo vedenje z različnimi izidi in ostalimi lastnostmi. Moč prepričanja (*b*) je obtežena z ovrednotenjem (*e*) izida oziroma lastnosti, pri čemer je rezultat stališče do vedenja (Radovan 2003; Ajzen 2006b).

$$A \propto \sum b_i e_i$$

Stališča so torej odvisna od tega, na kakšen način človek zaznava pozitivne in negativne posledice, ki jih vedenje prinaša. Tako ima lahko na primer nekdo pozitiven odnos do varčevanja z električno energijo in hkrati negativen odnos do ločevanja odpadkov. Stališča, ki se nanašajo na prepričanja o predvidenih stroških in koristih vedenja, so ocenjena glede na to, v kolikšni meri so za človeka pomembna. Tako je lahko na eni strani ta mnenja, da je osebni avto hiter, udoben, zanesljiv in prijeten in hkrati smatra omenjene vidike kot zelo pomembne, na drugi strani pa je mnenja, da je osebni avto drag in okolju neprijazen, vendar pa smatra omenjene vidike kot manj pomembne. V tem primeru prevladajo pozitivna stališča za uporabo osebnega vozila, saj so pretehtane koristi pomembnejše od nastalih stroškov in okoljske degradacije (Steg in Nordlund 2013).

Normativna prepričanja in subjektivne norme

Normativna prepričanja se nanašajo na posameznikovo mnenje glede pričakovanj njemu pomembnih drugih (staršev, prijateljev, vrstnikov, nadrejenih). Gre torej za prepričanja, ki se nanašajo na to, kaj on meni, da mora storiti na podlagi pričakovanj drugih in česa ne sme. Predvideva se, da normativna prepričanja v prepletu s človekovo osebno pripravljenostjo za podrejanje pomembnim drugim določajo subjektivno normo (Ajzen 2006d).

Subjektivno normo (*SN – subjective norm*) lahko označujemo kot mero, s katero označujemo zaznan vpliv socialnega okolja na vedenje posameznika (Radovan 2003). Sestavljena je iz normativnih prepričanj, ki jih posameznik pripisuje pomembnim drugim (*n*), in njegove pripravljenosti oziroma motivacije, da njihova prepričanja upošteva in se po njih tudi ravna (*m*) (Ajzen 2006e).

$$SN \propto \sum n_i m_i$$

Subjektivne norme torej odražajo obseg, do katerega posameznik verjame, da njegovi pomembni drugi podpirajo ali zavračajo izbrano vedenje in hkrati odražajo njegove družbene stroške in koristi. Na nek način jih lahko označimo kot pravne norme (*angl. injunctive norms*) (Steg in Nordlund 2013), ki se nanašajo na vedenje, ki je splošno sprejeto oziroma nesprejeto, vendar s strani posamezniku pomembnih drugih (Keizer in Schultz 2013). Kot primer subjektivne norme si lahko predstavljamo, da so posameznikovi starši mnenja, da je ločevanje odpadkov zelo pomembno z vidika varovanja okolja in hkrati od njega pričakujejo, da odpadke tudi ločuje. Hkrati je njegova pripravljenost, da njihova pričakovanja upošteva, precejšnja. Na drugi strani pa so nekateri njegovi prijatelji mnenja, da je ločevanje odpadkov nesmiselno in hkrati od njega pričakujejo, da odpadkov ne ločuje. Vendar pa je njegova pripravljenost, da njihova pričakovanja upošteva, nizka. Pri posamezniku bo tako prevladala subjektivna norma v korist ločevanju.

Nadzorna prepričanja in zaznan vedenjski nadzor

Nadzorna prepričanja se nanašajo na posameznikovo mnenje o prisotnosti dejavnikov, ki lajšajo ali ovirajo uspešno izvedbo izbranega vedenja. Domnevno naj bi kontrolna prepričanja v prepletu z zaznano močjo vsakega dejavnika določala prevladujoč zaznan vedenjski nadzor. Mnenje o moči vsakega posameznega nadzornega dejavnika, ki lajša ali ovira udejanjanje vedenja, prispeva k zaznanemu nadzoru nad vedenjem (Ajzen 2006f).

Zaznan vedenjski nadzor (*PBC – Perceived Behavioural Control*) se nanaša na posameznikovo mnenje o svojih lastnih zmožnostih za udejanjanje vedenja. Podobno kot pri ostalih dejavnikih naj bi bil zaznan vedenjski nadzor sestavljen iz celotnega niza nadzornih prepričanj. Moč posameznega nadzornega prepričanja (c) je odvisna od zaznane moči tega prepričanja oziroma od ocene njegove pomembnosti za preučevano vedenje (p). V kolikor je posameznikovo mnenje o zaznanem vedenjskem nadzoru v skladu z dejanskim nadzorom, lahko z zaznanim vedenjskim nadzorom skupaj z namero uspešno napovedujemo vedenje (Ajzen 2006g).

$$PBC \propto \sum c_i p_i$$

Kot primer si lahko predstavljamo, da je posameznik mnenja, da je ločevanje odpadkov zelo zamudno opravilo, hkrati pa je mnenja, da ni dovolj usposobljen za pravilno ločevanje. Na drugi strani pa je mnenja, da je varčevanje z vodo enostavno in nezamudno ter se čuti usposobljenega za omenjeno vedenje. Vedenjski nadzor se tako izrazi v večjem vedenjskem nadzoru za varčevanje z vodo.

Pojem zaznani vedenjski nadzor je podoben Bandurovemu (1982) konceptu samoučinkovitosti, ki izhaja iz socialno kognitivne psihologije in poudarja, da je posameznikova motivacija za vedenje odvisna od pričakovanj o lastni učinkovitosti. Gre za izvor različnih pričakovanj, kjer pri izbiri tega, ali bomo neko dejanje izvedli ali ne, nista pomembni le privlačnost cilja in socialna sprejemljivost, ampak tudi prepričanje o dosegljivosti tega cilja. Prepričanja o lastni učinkovitosti vsebujejo zmožnost organizacije in izvedbo dejanj, potrebnih za obvladovanje pričakovanega položaja. Pričakovanja, ki izhajajo iz občutka samoučinkovitosti, so sestavljena tako iz pričakovanja učinkovitosti kot pričakovanja izida, pri čemer lahko nezaupanje v lastne sposobnosti glede nekega cilja izniči še tako privlačen cilj (Martinčević 2004).

Dejanski vedenjski nadzor

Dejanski vedenjski nadzor se nanaša na posameznikove spretnosti, vire sredstev oziroma pripomočke in ostale pogoje, ki so potrebni za udejanjanje izbranega vedenja. Uspešno udejanjanje vedenja ni odvisno zgolj od naklonjene namere za ravnanje, ampak tudi od primerne stopnje vedenjskega nadzora. Dejanski vedenjski nadzor lahko na vedenje vpliva neposredno ali posredno (Ajzen 2006j).

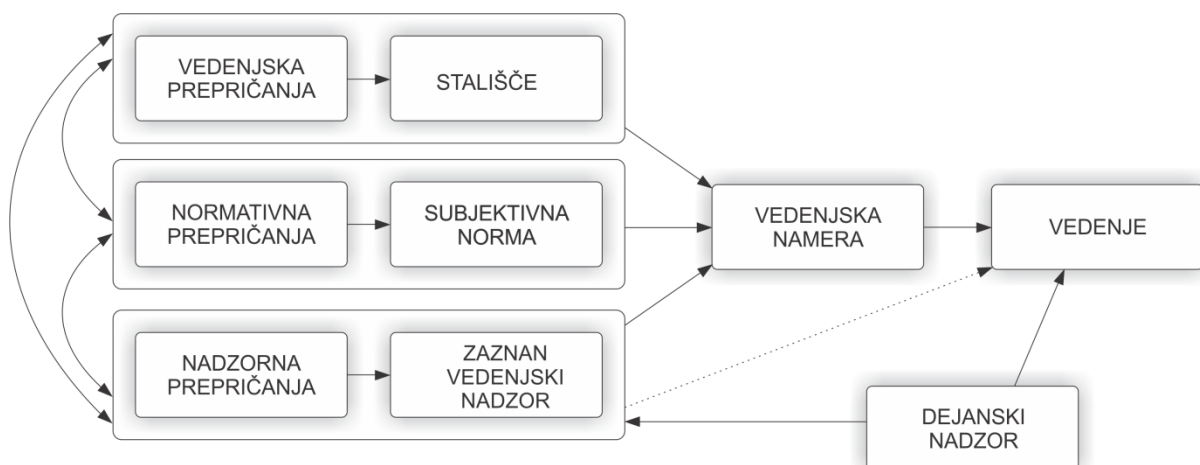
Kot primer si lahko predstavljamo, da ima nekdo pozitivna stališča do kolesarjenja na delo, pozitivne subjektivne norme ter zaznani vedenjski nadzor, kar se odraža v pozitivni nameri za udejanjanje vedenja, vendar pa se izkaže, da na poti na delo kolesarskih stez ni na voljo, torej oseba zaradi prevlade dejanskega nadzora nad svojo namero svojega vedenja ne udejanji. Na drugi strani pa, v kolikor je nekdo predhodno seznanjen z odsotnostjo kolesarskih stez na poti na delo, torej z dejanskim vedenjskim nadzorom, ta vpliva na zaznan vedenjski nadzor, oba skupaj pa na namero ter na vedenje samo.

Vedenjska namera

Ajzen in Fishbein (1980) sta mnenja, da je večina socialnega vedenja pod zavestnim nadzorom in je torej napovedljivo iz vedenjskih namer. Vedenjska namera se nanaša na človekovo pripravljenost za udejanjanje izbranega vedenja oziroma na stopnjo njegove pripravljenosti oziroma motiviranosti za vedenje. Lahko jo označimo kot neposredni predhodnik vedenja in omogoča njegovo dokaj natančno napovedovanje. Vedenjska namera temelji na stališču do vedenja, subjektivni normi in zaznanem vedenjskem nadzoru, pri čemer je pomen posameznega dejavnika odvisen od značilnosti preučevanega vedenja in značilnosti skupine, ki vedenje udejanja (Ajzen 2006h).

Vedenje

Vedenje samo označujemo kot odzivanje v danih razmerah glede na zastavljeni cilj, ki ga je mogoče opazovati. V teoriji načrtovanega vedenja je vedenje funkcija namere in mnenja o nadzoru nad vedenjem (Radovan 2003). Do udejanjanja vedenja pride le v primeru, ko sta vedenjska namera in zaznan vedenjski nadzor dovolj močno izražena (Ajzen 2006i).

Slika 6: Teorija načrtovanega vedenja (Ajzen 2006a).

Teorija načrtovanega vedenja se je izkazala kot uspešen model za napovedovanje različnih vrst okoljskega vedenja, kot so uporaba energetske učinkovitih naprav, uporaba nebeljenega papirja, uporaba vode in potrošnja mesa (Harland, Staats in Wilke 1999), uporaba različnih vrst prevoznih sredstev (Bamberg in Schmidt 2003; Heath in Gifford 2002), ločevanje odpadkov v gospodinjstvih (Mannetti, Pierro in Livi 2004) ter splošnega okolju prijaznega vedenja (Kaiser in Shimoda 1999). Model se je izkazal kot posebno uspešnega predvsem pri preučevanju in razlaganju vedenj, ki so povezana z večjimi odrekami in stroški (Steg in Vlek 2009). Na splošno po Armitageu in Connerju (2001) dejavnika zaznan vedenjski nadzor in stališča do vedenja v največji meri vplivata na namere in okolju prijazno vedenje. Ljudje torej v večji meri udeležujejo okolju prijazno vedenje, v kolikor so mnenja, da ima to za njih pozitivne posledice ter v kolikor se čutijo sposobne za delovanje. Na drugi strani pa je subjektivna norma tista, ki v manjši meri vpliva na namere in vedenje samo. Eden izmed vzrokov, ki jih avtorja navajata, je lahko v slabi kakovosti izvedenih merjenj, bolj verjeten vzrok pa je v nezadostni prisotnosti normativnih sestavin vedenja (Armitage in Conner 2001), katerih poudarek je v precejšnji meri izražen v teoriji vrednot, prepričanj in norm (Stern 2000).

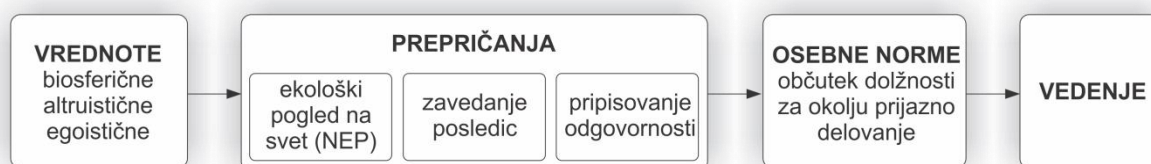
- *Teorija vrednot, prepričanj in norm (Stern 2000)*

Teorija vrednot, prepričanj in norm (Stern 2000) se osredotoča na preučevanje moralnih obvez za okolju prijazno delovanje. Izdelana je bila z namenom učinkovitega pojasnjevanja vedenja, ki temelji na posameznikovih okolju prijaznih namenih (Stern, Dietz, Abel, Guagnano in Kalof 1999). Glavni motiv človekovega okolju prijaznega delovanja je delovanje za skupno dobro celotnega planeta, torej kolektivizacija koristi. Za razliko od zagovornikov dominantne, izključno h gospodarski rasti usmerjene paradigme, pri posameznikih, ki so naklonjeni novi okoljski paradigmi, prevladuje usmerjenost h kolektivnim vrednotnim usmeritvam (Stern 1999). V določenih primerih je skupno dobro vezano na majhno, zaokroženo in relativno enostavno določljivo skupino, v kateri lahko zlahka vplivamo na morebiten negativen vpliv posameznikov. V primeru okolja je skupno dobro pogosto vezano na regionalno, državno ali celo globalno raven, pri čemer predvidevamo, da – čeprav delovanje za skupno dobro pri nekaterih posameznikih temelji na podlagi egoističnih namenov – delovanje večine ostalih temelji na širši, altruistični zaskrbljenosti. Okolju prijazno vedenje namreč temelji na prepletu vrednot, prepričanj in osebnih norm, torej občutku osebne zaveze, ki je povezana s posameznikovimi lastnimi pričakovanji. Ta pa spodbuja posameznika k ustreznemu delovanju (Stern 2000). Temelji na treh teorijah: teoriji vrednot (Schwartz 1992), teoriji aktivacije norm (Schwartz 1977) in novi okoljski paradigmi (Dunlap s sodelavci 2000) skozi vzročno verigo petih spremenljivk. Na začetek verige se uvrščajo posameznikove stabilne osebne prvine, temeljne vrednote in prepričanja, ki preko usmerjenih prepričanj vodijo posameznikove norme k vedenju. Pri tem lahko vsaka posamezna spremenljivka v verigi neposredno vpliva na naslednjo, lahko pa vpliva tudi neposredno na spremenljivke, ki ji v verigi sledijo kasneje. Na nek način teorija vrednot, prepričanj in norm (2000) predstavlja razširitev teorije aktivacije norm (1977) z vključitvijo temeljnih vrednot in posameznikove okoljske zaskrbljenosti. Schwartz v modelu aktivacije norm (1977) predvideva, da okolju prijazno vedenje izvira iz aktiviranja osebnih norm, ki se odražajo v občutkih moralne odgovornosti za njegovo udeležanje. Aktivirajo se na osnovi zavedanja posledic okoljske problematike in pripisovanja in hkrati zavedanja odgovornosti zanj.

Slika 7: Model aktivacije norm (Schwartz 1977).

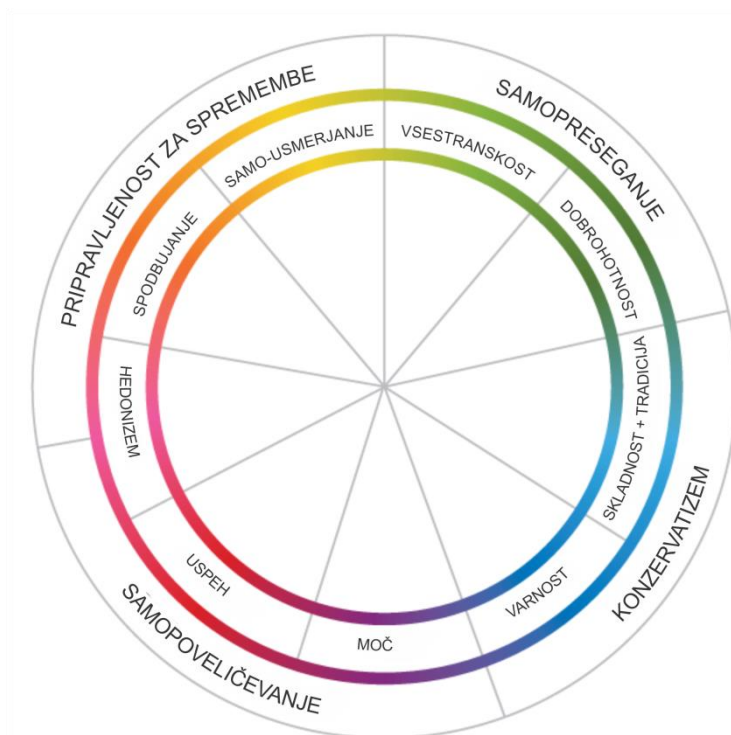
Stern (2000) je omenjeni teoriji dodal še vrednote kot temeljna in najstabilnejša vodila okoljskega vedenja, k prepričanjem pa je dodal Novo okoljsko paradigmo kot merilo posameznikove zaskrbljenosti za okoljsko problematiko.

Slika 8: Model teorije vrednot, prepričanj in norm (Stern 2000).

Vrednote

Stern pri vključevanju vrednot v model izhaja iz Schwartzove teorije vrednot (1992), ki velja za eno najpogosteje uporabljenih konceptov pri preučevanju vpliva vrednot na okoljsko vedenje. Schwartz (1992) vrednote opredeljuje kot zelene cilje, ki služijo kot vodila v življenju posameznika, pri čemer niso vezana na trenutne razmere, in se hkrati njihova pomembnost spreminja glede na cilj. Omenjena opredelitev vključuje tri temeljne lastnosti vrednot. Na eni strani so vrednote pojmovanja ali prepričanja o želenih končnih stanjih in vedenjih. Poleg tega so tako imenovani abstraktni gradniki, ki presegajo specifične situacije, vodijo in usmerjajo izbiro ali pa oceno ravnanj posameznikov in pojavov in so urejene glede na relativno pomembnost. Vrednote so torej tako imenovani cilji oziroma ideali, ki jih visoko cenimo in h katerim si prizadevamo. So jasne predstave o tem, kaj je za posameznika vredno in želeno ter so urejene po sistemu prednosti. To pomeni, da se v primeru medsebojnega tekmovanja vrednot aktivirajo tiste, ki so za posameznika v danem trenutku najpomembnejše. Schwartzova (1992) lestvica vrednot obsega 56 enot in ločuje med dvema skupinama – individualnimi in kolektivnimi vrednotami – ter štirimi podkategorijami: pripravljenostjo za spremembe (*angl. openness to change*), konservatizmom (*angl. conservation*), samopreseganjem (*angl. self-transcendence*) in samopovečevanjem (*angl. self-enhancement*). Pri tem se v okoljski literaturi izpostavlja predvsem nasprotje med individualnimi in kolektivnimi vrednotnimi dimenzijami, pri čemer se individualne vrednotne dimenzije zrcalijo v skrbi za svojo lastno samouresničitev oziroma za izpolnjevanje svojih lastnih interesov, kolektivne pa se zrcalijo v skrbi za izpolnjevanje interesov vseh ljudi in okolja.

Slika 9: Schwartzov model vrednot (Schwartz 1992).

Stern (2000) predpostavlja, da na okolju prijazno vedenje vplivajo tri vrste vrednot: egoistične, altruistične in biosferične. Pri egoističnih vrednotah, kot so moč, vplivnost in bogastvo, skuša posameznik pridobiti čim večjo korist v svoje dobro, njegove odločitve temeljijo na ocenjevanju lastnih stroškov in koristi. Altruistične vrednote, kot so enakost, pravičnost, mir, se zrcalijo v skrbi za blaginjo vseh ljudi. Zaskrbljenost nad nečloveškimi živimi bitji, ekosistemi in biosfero pa se zrcali v biosferičnih vrednotah, kar se odraža v vrednotah, kot so sožitje z naravo, varovanje okolja in spoštovanje planeta. Teorija predvideva, da so egoistične vrednote negativno povezane s pozitivnim odnosom do okolja, altruistične in biosferične pa pozitivno (Stern 2000).

Prepričanja

Stern (2000) predvideva, da se med vrednotami in okolju prijaznim vedenjem kot pomemben dejavnik nahajajo posameznikova prepričanja. Prepričanja vključujejo usmerjena prepričanja o razmerju človeka do okolja (*Nova okoljska paradigma*), o posameznikovem zavedanju posledic svojega delovanja in svoji odgovornosti za izvajanje ustreznih ukrepov. Teorija temelji na domnevi, da je zavedanje posledic in pripisovanje odgovornosti odvisno od splošnih prepričanj o odnosu človeka do okolja in relativno stabilnih vrednotnih orientacij.

Ekološki pogled na svet (Nova okoljska paradigma)

V teoriji vrednot, prepričanj in norm (2000) temeljne vrednote usmerjajo posameznikovo zaskrbljenost za okolje oziroma ekološki pogled na svet, ki odraža temeljna prepričanja o odnosu med ljudmi in naravnim okoljem (Dunlap s sodelavci 2000). Merimo ga s pomočjo koncepta Nove okoljske paradigme (Dunlap s sodelavci 2000), široko uporabljenega orodja za merjenje okolju prijaznih usmeritev, v katerem naj bi bila človekovo delovanje in ranljiva biosfera neločljivo medsebojno povezana (Dunlap s sodelavci 2000). Gre za tako imenovano

lestvico, ki je sestavljena iz petnajstih skrbno izbranih trditev, s katerimi merimo trenutno stanje posameznikovega razumevanja in odnosa do okolja. Tisti, ki podpirajo koncept Nove okoljske paradigme, so prepričani, da lahko človeštvo zlahka poruši ravnovesje v naravi, da obstajajo meje rasti za človeško družbo ter da človeštvo nima pravice vladati nad ostalo naravo (De Groot in Thøgersen 2012).

Zavedanje posledic in pripisovanje odgovornosti

Zavedanje posledic se nanaša na stopnjo, do katere je posameznik prepričan, da ima njegovo vedenje negativne posledice za druge oziroma na okolje. Pripisovanje odgovornosti pa se nanaša na stopnjo, do katere se ljudje zavedajo svojih negativnih okoljskih posledic, oziroma stopnjo, do katere so pripravljeni nase prevzeti odgovornost za te probleme (Stern 2000).

Osebne norme

Osebne norme so opredeljene kot občutki posameznikove osebne notranje obveze za udejanjanje izbranega okoljskega vedenja. Na nek način odsevajo uresničevanje posameznikovih ponotranjenih vrednot. Aktivirajo se takrat, ko se posameznik zaveda posledic vedenja v odnosu do blaginje drugih in hkrati nosi odgovornosti za te posledice (Schwartz 1977). Na osebne norme v pričujočem modelu neposredno vplivajo posameznikove vrednote in posameznikova zaskrbljenost za okolje, ki se izraža skozi novo okoljsko paradigmo ter s pomočjo konceptov zavedanja odgovornosti in posledic vedenja. Osebne norme pa so tiste, ki nato preko vseh treh omenjenih dejavnikov vplivajo na posameznikovo udejanjanje okoljskega vedenja.

Vedenje

Stern (2000) meni, da je okolju prijazno vedenje odvisno od osebnih norm, pri čemer razlikuje med štirimi vrstami vedenja: med *okoljskim aktivizmom*, ki se lahko zrcali med drugim v aktivni vključenosti v okoljske organizacije ali demonstracije, *neaktivističnim delovanjem v javnem prostoru*, na primer v podpiranju okoljskih politik ali človekovih pravic pri okoljskih zadevah, *neaktivističnim delovanjem v zasebnem prostoru*, na primer kupovanjem, uporabo in odstranjevanjem osebnih in gospodinjskih predmetov, ki imajo okoljski vpliv, in *delovanje v organizacijah*, na primer oblikovanje okolju prijaznih izdelkov.

Teorija vrednot, prepričanj in norm (Stern 2000) se je izkazala kot uspešen model predvsem pri razlagi vedenj z nižjimi vedenjskimi stroški s finančnega vidika, časa in npora ter dobrimi nameni, kot so pripravljenost za spremembo vedenja v smeri trajnosti (Stern s sodelavci 1999), sprejetje političnih odločitev (Steg, Dreijerink in Abrahamse 2005) ali okoljskih pravic državljanov (Stern s sodelavci 1999). Teorija vrednot prepričanj in norm (Stern 2000) se je sicer izkazala kot uspešen model pri razlagi okoljskega vedenja, povezanega z nižjimi vedenjskimi stroški, vendar pa se je na drugi strani v primerjavi s Teorijo načrtovanega vedenja (Ajzen 1991) izkazala kot precej manj učinkovita pri vedenjih z večjimi vedenjskimi stroški, kar nakazuje na potrebo po celovitejšem pristopu oziroma prepletu obeh predstavljenih teorij.

- *Razširitev Ajzenovega modela načrtovanega vedenja z izbranimi dejavniki teorije vrednot, prepričanj in norm*

Ajzen (1991) je že ob objavi teorije načrtovanega vedenja poudaril, da je ta odprta za dopolnitve. Tako je bilo narejenih mnogo raziskav, v katerih so avtorji teoriji dodajali različne dejavnike, s katerimi naj bi izboljšali učinkovitost oziroma moč napovedovanja vedenja prvotne teorije načrtovanega vedenja (Conner in Armitage 1998; Harland, Staats in Wilke 1999; Kaiser 2006). V raziskavi smo se osredotočili na razširitev prvotne teorije načrtovanega vedenja z moralnimi in normativnimi dimenzijami vedenja, in sicer z vključitvijo osebnih norm, vrednot in prepričanj, pri čemer smo se osredotočili na prepričanja, ki temeljijo na zavedanju posledic in zavedanju o odgovornosti. Številni sodobni avtorji (Stern s sodelavci 1999; Schultz 2000; Schultz in Zelezny 2003; Heath in Gifford 2002; Bamberg in Schmidt 2003; Kaiser 2006) s svojimi raziskavami namreč potrjujejo prepričanje, da imata na področju okolju prijaznega vedenja tudi moralna in normativna razsežnost velik pomen, čemur teorija načrtovanega vedenja ne namenja neposredne pozornosti. Poleg tega smo teorijo načrtovanega vedenja razširili tudi z vključitvijo modela pomanjkanja znanja (Schultz 2002), ki temelji na domnevi, da je znanje odločilni dejavnik spremembe okoljskega vedenja. Glavni cilj omenjene razširitve s pomočjo dveh dodatnih teorij je učinkovitejša pojasnitev preučevanih namer in vedenj, kot bi jih lahko pojasnili s pomočjo prvotne teorije, ter na ta način prispevek k oblikovanju zmogljivejšega modela za načrtovanje vedenja.

Vloga osebnih norm kot dejavnika okoljskega vedenja

Subjektivne norme so se v dosedanjih raziskavah vedenja (Shepperd, Hartwick in Warshaw 1988, Van den Putte 1991; Godin in Kok 1996), ki so temeljile na teoriji načrtovanega vedenja (Ajzen 1991), izkazale kot najšibkejši napovedovalec tako namere za okoljsko vedenje kot tudi vedenja samega. Zaznani vedenjski nadzor, še bolj pa stališča tako v mnogih raziskavah (Harland, Staats in Wilke 1999) izkazujejo precejšnjo prevlado nad normativno komponento. Čeprav je eden izmed razlogov omenjenih ugotovitev lahko dejanska manjša pomembnost normativne komponente pri nameri za udeleževanje okoljskega vedenja in vedenja samega, lahko vzroke iščemo tudi drugje. Eden izmed njih je lahko dejstvo, da se subjektivne norme v teoriji načrtovanega vedenja nanašajo izključno na sprejemanje oziroma nesprejemanje določenega vedenja s strani pomembnih drugih, ne nanašajo pa se na posameznikove lastne notranje moralne občutke.

Zgodnje oblikovanje modela razumne akcije (Fishbein 1967) je temeljilo na Dunlanyjevi (1967) teoriji propozicijske kontrole, pri čemer je Fishbeinova teorija vključevala eno spremenljivko, ki je merila stališča, in dve normativni spremenljivki, od katerih je ena pokrivala osebno normativno komponento in druga socialno. Pri tem je domneval, da je vpliv obeh, osebne in socialne normativne komponente, na vedenjsko namero odvisen od posameznikove motivacije njihovemu podrejanju. Vendar pa se je omenjena domneva izkazala kot neuspešna, še posebej pri vplivu osebnih norm na namero in vedenje. Tako sta Ajzen in Fishbein (1969) omenjeno komponento v nadaljnjih analizah in oblikovanjih modelov izločila. Od takrat normativno komponento modela sestavljajo le subjektivne norme, s čimer se je izgubila osebna normativna komponenta pri napovedovanju vedenja.

S širjenjem znanstvenih raziskav okoljskega vedenja pa so raziskovalci vedno pogosteje začeli opozarjati, da na vedenje ne vplivajo le zunanje socialne norme, temveč tudi posameznikova osebna notranja občutja in moralna odgovornost. Podrobneje se je z osebnimi normami ukvarjal predvsem Schwartz (1968, 1977). V teoriji aktivacije norm (Schwartz

1968) so osebne norme opredeljene kot lastna pričakovanja, ki temeljijo na ponotranjenih vrednotah. So tako imenovana občutja osebne moralne obveze, ki vodijo k udejanjanju določenega vedenja (Schwartz 1977), do katerega pride ob njihovi aktivaciji. Ta pa se zgodi takrat, ko se posameznik zaveda pozitivnih posledic svojega delovanja za druge in hkrati pripiše vsaj nekaj odgovornosti za te posledice samemu sebi (Schwartz in Howard 1984).

Ena izmed prednosti omenjenega teoretskega izhodišča je, da ta jasno ločuje med osebnimi normami in ostalimi vedenjskimi dejavniki. Na ta način je Schwartz (1977) prešel problematiko močne korelacije med prvotnimi osebnimi normami in namero, s katero sta se srečevala Ajzen in Fishbein (1970). Občutek osebne moralne obveze, ki je izražen s pomočjo aktivacije norm, namreč lahko preprečimo že pred samim oblikovanjem namere, na primer s pomočjo zanikanja resnosti posledic vedenja. V Schwartzovem modelu so osebne norme prav tako jasno ločene od vedenjskih stališč, in sicer se za razliko od ostalih konceptov, katerih vrednotenje temelji na prepletu materialnih, socialnih in psiholoških vidikov, osebne norme v omenjenem modelu osredotočajo izrecno na vrednotenje vpliva osebnih, lastnih moralnih vidikov. Prav tako pa se osebne norme, čeprav nanje znotraj poteka socializacije vplivajo družbena pričakovanja, jasno razlikujejo od socialnih norm. Ozadje osebnih norm, torej pričakovanja, sankcije in obveze, so zasidrane v posamezniku samem, medtem ko je ozadje socialnih norm zasidrano v družbi (Schwartz in Howard 1984, povzeto po Harland s sodelavci 1999).

Obstaja kar nekaj raziskav, kjer so se osebne norme kot dodaten dejavnik k obstoječim dejavnikom teorije načrtovanega vedenja (1991) izkazale kot pomembne pri napovedovanju okoljskega vedenja. Tako so Parker, Manstead in Stradling (1995) preučevali vlogo osebnih norm v omenjeni teoriji, pri čemer se je ob vstopu osebnih norm pomembno zvišal delež pojasnjene variance odvisne spremenljivke vedenja. Do podobnih rezultatov so prišli tudi raziskovalci nekaterih ostalih vrst vedenj, na primer pri preučevanju pripravljenosti darovanja krvi in kostnega mozga (Schwartz in Tessler 1972), pitju alkoholnih pijač na javnih mestih (Budd in Spencer 1985), neiskrenem vedenju (Beck in Ajzen 1991), uporabi kontracepcije (Boyd in Wandersman 1991) ...

Vloga okoljske zaskrbljenosti kot dejavnika okoljskega vedenja

Ena izmed pomanjkljivosti raziskav pri okoljskem vedenju, ki temeljijo na splošni vedenjski teoriji – teoriji načrtovanega vedenja (1991) – je tudi ta, da so se osredotočale na preučevanje zgolj splošnih stališč o okolju, pozornosti pa niso posvečale preučevanju vloge okoljske zaskrbljenosti pri okoljskem vedenju, ki ji precejšnjo pozornost posveča Stern (2000) v svoji teoriji vrednot, prepričan in norm. Dosedanje raziskave so pokazale (Steg in Vlek 1997; Garvill 1999) precejšnjo uspešnost okoljske zaskrbljenosti, merjene s pomočjo koncepta zavedanja posledic in moralne odgovornosti za okoljsko vedenje, pri napovedovanju okoljskega vedenja. Tako je smiselno splošnim stališčem teorije načrtovanega vedenja dodati vidik omenjene okoljske zaskrbljenosti, predvsem koncepta zavedanja posledic in moralne odgovornosti, in s tem premostiti omenjeno vrzel teorije načrtovanega vedenja (1991).

Vloga vrednot kot dejavnika okoljskega vedenja

Poleg osebnih norm in okoljske zaskrbljenosti so tudi vrednote pomemben napovedovalec vedenja. Vrednote Schwartz (1992) opredeljuje kot »zaželenene transsituacijske cilje, katerih pomembnost se spreminja in služijo kot vodila v življenju človeka«. Ugotovili so, da imajo vrednote tako neposredni kot posredni vpliv na vedenje in so tako s tega vidika še posebej

pomemben dejavnik (Dunlap, Grieneeks in Rokeach 1983; Schwartz 1992; De Groot in Steg 2008; Crompton in Kasser 2009). Sternova delitev vrednot v teoriji vrednot, prepričanij in norm (2000) temelji na Schwartzovem modelu vrednot (1977), ki vrednote deli na že omenjeni dve skupini: individualne, ki se zrcalijo v skrbi za svojo lastno samouresničitev oziroma za izpolnjevanje svojih lastnih interesov, in kolektivne, ki pa se zrcalijo v skrbi za izpolnjevanje interesov celotne družbe. Posamezniki, ki pozitivneje ocenjujejo kolektivne vrednote, v večji meri posedujejo okolju naklonjena stališča in izkazujejo pripravljenost za okolju naklonjeno obnašanje ter se v večji meri tudi resnično tako obnašajo (Stern, Dietz in Guagnano 1998; Dietz, Fitzgerald in Shwom 2005). Znotraj kolektivnih vrednot raziskovalci (Steg, Dreijerink in Abrahamse 2005; DeGroot in Steg 2008, 2010; Steg s sodelavci 2011) ločujejo med dvema temeljnima vrstama vrednot: altruističnimi in biosferičnimi. Biosferične vrednote se zrcalijo v zaskrbljenosti nad kakovostjo narave in okolja. Altruistične vrednote pa se zrcalijo v skrbi za blaginjo vseh ljudi. Čeprav sta obe vrsti vrednot pozitivno povezani s posameznikovo okoljsko držo, so biosferične vrednote tiste, ki izražajo večjo soodnosnost (Steg s sodelavci 2005; DeGroot in Steg 2007, 2008). Na drugi strani znotraj individualnih vrednot raziskovalci opredeljujejo egoistične vrednote, ki se zrcalijo v skrbi za svojo lastno korist in čim manjše stroške ter so negativno povezane s posameznikovo okoljsko držo (Steg, Vlek in Slotegraaf 2001; Steg s sodelavci 2005; De Groot in Steg 2008, 2010). Nedavno pa so raziskovalci prišli do ugotovitev, da individualne vrednote poleg egoističnih sestavljajo tudi hedonistične, ki so se izkazale kot pomemben dejavnik napovedovanja okoljskega vedenja (Steg s sodelavci 2012). Ugotovili so namreč, da posamezniki včasih dejansko ne delujejo okolju prijazno, čeprav jim to prinaša več osebnih koristi v smislu denarja, napora in časa. Vzrok za omenjeno raziskovalci pripisujejo dejstvu, da lahko posameznika vodijo tudi osebne koristi, ki ne izhajajo iz egoističnih vrednot, temveč so združene v hedonističnih vrednotah, na primer udobje in uživanje. Kot primer lahko izpostavimo krajši čas prhanja, ki na eni strani vpliva na manjšo porabo vode in s tem izboljšanje kakovosti okolja, na drugi strani pa posledično vpliva na zmanjšanje posameznikovega udobja. Raziskovalci tako v okoljskem raziskovanju predlagajo delitev vrednot na eni strani na individualne vrednote, ki se zrcalijo v egoističnih in hedonističnih vrednotah, ter na drugi strani na kolektivne vrednote, ki se zrcalijo v biosferičnih in altruističnih vrednotah (Steg s sodelavci 2012). Omenjeno delitev smo tako uporabili tudi pri oblikovanju lastnega modela napovedovanja okoljskega vedenja.

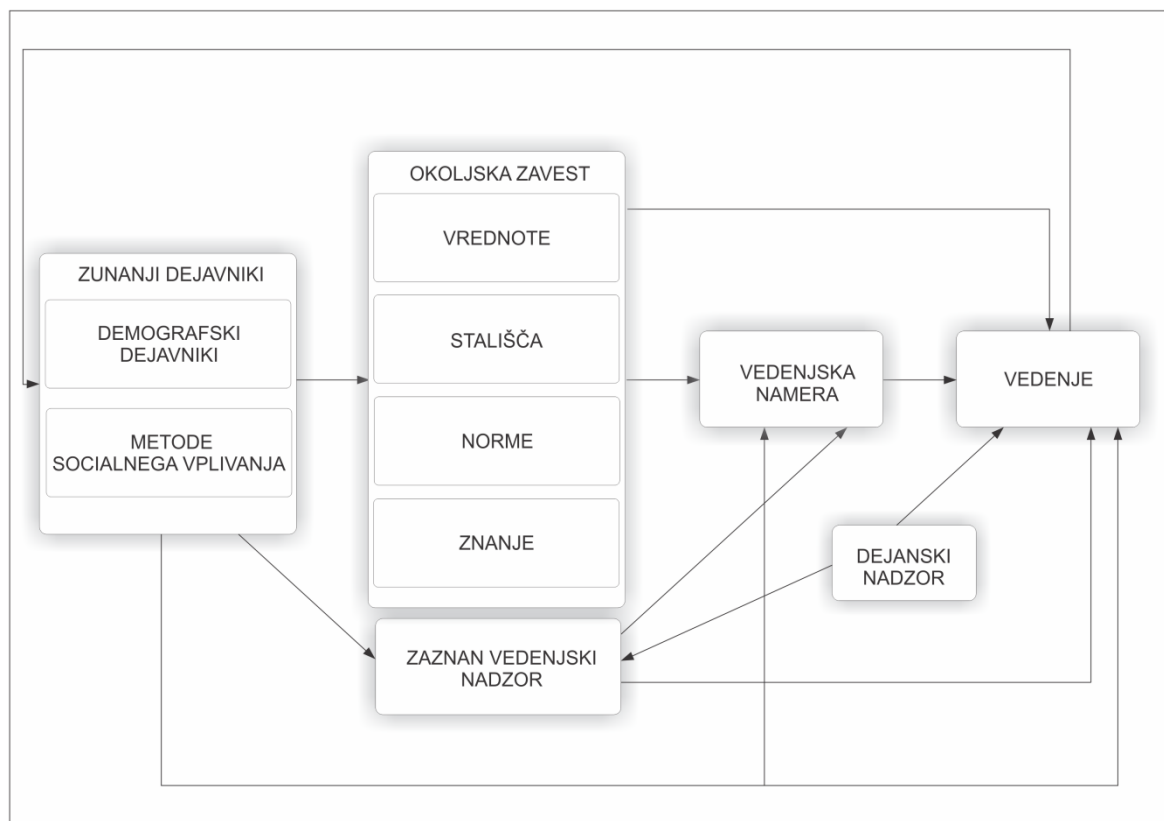
Slika 10: Model vrednot pri preučevanju okoljskega vedenja (Steg s sodelavci 2012).

Vloga znanja kot dejavnika okoljskega vedenja

Ena izmed pomanjkljivosti raziskav, ki so temeljile na teoriji načrtovanega vedenja (1991), je tudi odsotnost samostojne komponente posameznikovega znanja, ki se je v dosedanjih raziskavah izkazalo kot pomemben dejavnik udejanjanja okolju prijaznega vedenja (Hines s sodelavci 1987; Schultz 2002). Gre namreč za to, da morajo biti posamezniki pred samim udejanjanjem vedenja dobro seznanjeni z vzroki in posledicami svojega udejanjanja, poleg tega pa morajo dobro poznati tudi njegov potek. Raziskave (Vining in Ebreo 1990; Gamba in Oskamp 1994) so pokazale, da stopnja znanja pomembno vpliva na udejanjanje ločevanja odpadkov v gospodinjstvih. Tako je smiselno v omenjeni model teorije načrtovanega vedenja (1991) poleg razširitve normativne komponente dodati tudi samostojno komponento znanje, ki je bilo v dosedanjih raziskavah vsebovano zgolj v prepričanjih.

Izhodiščni predlog modela razvoja okoljskega vedenja torej sestavljajo gradniki izbranih vedenjskih teorij, Ajzenove teorije načrtovanega vedenja (1991), Sternove teorije vrednot, prepričanj in norm (2000) ter znanja kot temeljne sestavine modela pomanjkanja znanja (Schultz 2002), ki delujejo kot dejavniki in vodijo k vedenju bodisi preko vedenjskih namer ali neposredno k vedenju. Na eni strani je vedenje pod neposrednim vplivom vedenjskih namer, te pa so odvisne od okoljske ozaveščenosti posameznikov, ki jo določajo stališča, vrednote in osebne ter subjektivne norme. Posameznik mora biti prepričan v dejstvo, da bo s primernim vedenjem pripomogel k ohranjanju okolja ter da je varovanje okolja pravilno in zeleno. Hkrati je pomembno, da se posameznik notranje zaveda pomembnosti udejanjanja okolju prijaznega vedenja in ga pri tem vodi njegova lastna morala. Poleg tega morajo biti tudi posameznikovi pomembni drugi, kot so družina in prijatelji, prepričani, da mora delovati okolju prijazno, ter da posameznik želi storiti, kar oni želijo. Vedenjske namere so odvisne tudi od zaznanega in dejanskega nadzora. Posameznik mora biti sam pri sebi prepričan, da je sposoben delovati okolju prijazno. Na voljo mora imeti vsa potrebna sredstva, da vedenje

lahko z lahkoto izvršuje. Pomemben dejavnik okoljskega vedenja pa je tudi znanje. Posameznik mora biti namreč dobro seznanjen z vzroki in posledicami okoljskega vedenja, hkrati pa mora dobro poznati tudi postopek njegovega udejanjanja. Vendar niso le stališča, norme in nadzor oziroma psihološke spremenljivke tiste, ki vplivajo na človekove namere in vedenje, posameznikova prepričanja so namreč v veliki meri odvisna od zunanjih dejavnikov, ki se pojavljajo v ozadju: demografski dejavniki in metode socialnega vplivanja, ki posameznika spodbujajo ali zavirajo pri izvrševanju vedenja. Ti dejavniki pomembno vplivajo na vedenjske namere in vedenje tako neposredno kot tudi posredno preko psiholoških spremenljivk. Psihološke spremenljivke so tako pogosto nekakšen vmesnik med omenjenimi dejavniki in vedenjem.

Slika 11: Izhodišni predlog modela razvoja okoljske ozaveščenosti in okoljskega vedenja (Ajzen 1991; Stern 2000; Schultz 2002).

3.2 Krepitev okoljske ozaveščenosti in spreminjanje okoljskega vedenja

3.2.1 Strategije krepitve okoljske ozaveščenosti in spreminjanja okoljskega vedenja

Večina okoljskih problemov, s katerimi se soočamo, so posledica človekovega negativnega okoljskega vedenja (Gardner in Stern 2002; DuNann Winter in Koger 2004; Vlek in Steg 2007). Že vse od sedemdesetih let se raziskovalci ukvarjajo s preučevanjem različnih pristopov za spodbujanje okolju prijaznega vedenja in posledično zmanjševanje negativnih vplivov na okolje, ki jih s skupnim imenom imenujemo socialno vplivanje. Obstaja več različnih opredelitev socialnega vplivanja, pri čemer se med seboj razlikujejo glede na vpliv, ki ga ima posamezna metoda na vedenja (De Young 1993; Vlek 2000; Gardner in Stern 2002;

Geller 2002). Geller in sodelavci (1982) razlikujejo med predhodnimi in posledičnimi strategijami, kjer gre pri prvih za spreminjanje dejavnikov, ki vplivajo na vedenje (Abrahamse s sodelavci 2005), pri drugih pa za spreminjanje posledic, ki spremljajo preučevano vedenje. To v praksi pomeni, da lahko s pomočjo izbrane strategije (na primer z izobraževanjem) preko vedenjskih dejavnikov pred začetkom nastopa vedenja vplivamo na vedenje (na primer preko znanja), za katerega menimo, da nanj pomembno vpliva, in s tem dosežemo njegovo spremembo. S predhodnimi strategijami lahko na eni strani izboljšamo ozaveščenost o okoljski problematiki, izboljšamo znanje o možnostih izbire in predstavimo pozitivne ter negativne posledice vedenja. Poleg tega predvidevamo, da bodo ljudje prostovoljno spremenili svoje vedenje zaradi socialnih vplivov, katerim so bili izpostavljeni.

Razlikujemo naslednje vrste predhodnih strategij: izobraževanje, opominjanje, modeliranje, zaobljube, predhodna določitev cilja in vedenjski načrt (Steg in Vlek 2009). S pomočjo posledičnih strategij spreminjamo posledice, ki spremljajo preučevano vedenje. Temeljijo na domnevi, da na vedenje vplivajo pozitivne oziroma negativne posledice vedenja. V praksi to pomeni, da okolju prijazno vedenje postane privlačnejše, če mu sledijo pozitivne posledice, in okolju neprijazno vedenje manj privlačno, če mu sledijo negativne (Abrahamse 2007).

Razlikujemo med naslednjimi posledičnimi strategijami: povratne informacije, nagrade in kazni (Steg in Vlek 2009).

Geller (2002) razlikuje tri temeljne metode socialnega vplivanja, in sicer poučne, podporne in motivacijske strategije. Namen poučnih metod je pridobitev posameznikove pozornosti in spodbujanje udejanjanja okolju prijaznega vedenja s pomočjo poučevanja, s čimer posamezniku omogočimo prehod iz nezavedne nesposobnosti v zavedno sposobnost. Primarno so sestavljene iz spodbud, kot so izobraževalni programi, različne vaje in neposredne povratne informacije. Glede na to, da je njihov glavni namen poučevanje, takšna metoda nastopi pred zelenim vedenjem in se osredotoča na to, da posamezniku pomaga ponotranjiti prejete informacije. Takšne vrste metod so učinkovitejše, v kolikor so informacije usmerjene in se izvajajo na podlagi osebnega stika (ena na ena). Ko se posameznik nauči ustreznega načina vedenja, je pomembna praksa, ki jo izvajamo s pomočjo podpornih strategij, z namenom, da vedenje postane rutinsko. Podporne strategije se tako osredotočajo na uporabo pozitivnih posledic. V kolikor posamezniku namenimo nagradno povratno informacijo ali priznanje za okolju prijazno vedenje, mu s tem izkazujemo naše spoštovanje za njegov napor in povečamo verjetnost, da bo takšno vedenje ponovil. Vsaka ponovitev zelenega vedenja olajša njegov potek in pomaga h gradnji okolju prijazne rutine. Vendar pa se pogosto zgodi, da kljub temu, da so posamezniki seznanjeni z načinom udejanjanja okolju prijaznega vedenja, tega ne počnejo zaradi pomanjkanja motivacije. V takšnem primeru so po mnenju Gellerja potrebne motivacijske strategije. V primeru, da so posamezniki zavedno nesposobni za okolju prijazno vedenje, potrebujejo za spremembo zunanje spodbude. Njihov namen je torej uporaba spodbud, ki omogočajo posameznikov prehod iz zavedne nesposobnosti v zavedno sposobnost. Ena takšnih je nagrada, ki jo posameznik prejme po izvršitvi okolju prijaznega vedenja (Geller 2002).

Nedavno sta Osbaldiston in Schott (2012) objavila obsežno analizo metod socialnega vplivanja oziroma strategij, v kateri ločujeta štiri temeljne skupine: prijetne (*angl. convenience*), informacijske oziroma izobraževalne, nadzorovalne in socialno-psihološke procese (*angl. social-psychological processes*). S prijetnimi strategijami lahko vedenje postane enostavnejše. Mednje spadajo tako imenovane strategije olajševanja (*angl. making it easy*) in spodbude. Med informacijske strategije, katerih namen sta posredovanje informacij in izobraževanje, spadajo utemeljevanje in poučevanje. Sledijo nadzorovalne strategije, ki jih lahko na nek način označimo kot posledične strategije. Njihov namen je namreč po končanem vedenju posameznika soočiti z učinkovitostjo njegovega vedenja. Mednje se uvrščajo

povratne informacije in nagrade. Med socialno-psihološke procese pa se uvrščajo socialno modeliranje, spoznavno neskladje, zaveza in določitev cilja (Osbaldiston in Schott 2012). V doktorski disertaciji se naslanjamo na nekoliko preoblikovano Messick in Brewerjevo (1983) in pri okoljskih psihologih precej uveljavljeno delitev strategij, kjer govorimo o dveh vrstah strategij. Pri tej gre na eni strani za informacijske strategije, s katerimi spreminjamo posameznikovo motivacijo, zaznavanje, znanje in norme oziroma ozaveščenost, brez da bi ob tem spreminjali zunanje okoliščine, znotraj katerih so vedenjske odločitve sprejete. Na drugi strani gre za strukturne strategije (Steg in Vlek 2009), s katerimi spreminjamo okoliščine, v katerih se sprejemajo vedenjske odločitve oziroma v katerih se vedenje izvaja (Messick in Brewer 1983; Steg in Vlek 2009). Na nek način lahko informacijske strategije opredelimo tudi kot »mehke ukrepe«, kamor med drugim uvrščamo izobraževanje, opominjanje, predhodno določitev cilja, zaobljube, povratne informacije ..., medtem ko strukturne strategije opredelimo kot »trde ukrepe« (Abrahamse in Matthies 2013), ki zahtevajo bodisi spremembe v tehničnem smislu (gradnja energetsko učinkovitih hiš, zaprtje mestnega jedra ...) ali spremembe v spodbudah (nagrade z ločevanje odpadkov, kazni za odlaganje odpadkov v naravnem okolju). V primerih, ko je okolju prijazno vedenje razmeroma drago ali oteženo zaradi zunanjih ovir (odsotnost ekoloških otokov v bližini bivališč), je treba zagotoviti spremembe v okoliščinah, v katerih se udejanja vedenje (izgradnja ekoloških otokov). Na ta način zvišamo posameznikove možnosti za izvrševanje vedenja ter dosežemo večjo privlačnost okolju prijaznega vedenja (Stern 1999; Van Raaij 2002; Thøgersen 2005, povzeto po Steg in Vlek 2009).

3.2.1.1 Informacijske strategije

- *Izobraževanje*

Preden se globlje usmerimo v razlago teoretičnega ozadja pričujoče strategije, je pomembno, da razjasnimo termin »izobraževanje«, kot ga obravnavamo v raziskavi. »Izobraževanje«, ki ga lahko na splošno opredelimo kot načrtovano in dolgotrajno dejavnost razvijanja posameznikovih znanj, spodobnosti in navad, ki mu omogočajo vključitev v družbo in delo (Možina s sodelavci 2002), je namreč izredno zapleten in kompleksen proces in v tem oziru presega meje naše raziskave. Na področju preučevanja okoljskega vedenja se pojem »izobraževanje« uporablja najpogosteje kot sinonim za »oskrbovanje z informacijami oziroma informiranje«, kar v širšem pogledu sicer predstavlja le enega izmed segmentov celotnega procesa izobraževanja, vendar je v okviru preučevanja okoljskega vedenja ta bistven (Schultz 2002).

Poznamo dve vrsti izobraževanja, in sicer izobraževanje posameznika o okoljskih problemih in izobraževanje, s katerim posamezniku podrobneje razložimo, na kakšen način lahko spremeni svoje vedenje in s tem zmanjša svoj delež pri nastanku okoljskih problemov (Abrahamse in Matthies 2013). Izobraževanje izvira iz tako imenovanega modela pomanjkanja znanja, ki temelji na domnevi, da posameznik bodisi sploh ni oziroma je pomanjkljivo seznanjen o določenem okoljskem problemu ali pa ni oziroma je pomanjkljivo seznanjen o načinu njegovega reševanja (Shultz 2002). Glavni namen izobraževanja je preseči pomanjkanje znanja o okoljski problematiki, o vplivu posameznikovega delovanja na okolje ter o samem načinu obnašanja, na ta način motivirati ljudi k dejanjem in s tem doseči spremembo okoljske zavesti, ki se izrazi v okolju prijaznem vedenju.

Raziskave kažejo, da izobraževanje, pri katerem posamezniku le posredujemo izbrane informacije, ni vedno dovolj učinkovita metoda za spremembo vedenja (Staats, Wit in

Midden 1996; Shultz 1998, povzeto po Abrahamse in Matthies 2013). Izobraževanje namreč pozitivno vpliva na spremembo posameznikovih prepričanj in stališč, vendar pa v manjši meri vpliva na spreminjanje posameznikovih vrednot in norm in s tem na spremembo v okoljski zavesti ter v vedenju. Raziskava (Staats, Wit in Midden 1996) o učinkovitosti obsežne državne akcije v Združenih državah Amerike, katere namen je bil zviševanje ozaveščenosti o podnebnih spremembah in možnih ukrepih za njihovo zmanjševanje, je tako na podlagi anket pred in po izvedenih akcijah sicer pokazala izboljšanje znanja o podnebnih spremembah in spremembo stališč v pozitivnem smislu, vendar pa pri tem ni prišlo do spremembe v vedenju. Strokovnjaki so se tako usmerili v odkrivanje strategij, s katerimi lahko posamezniku učinkoviteje posredujemo informacije in s tem spodbudimo njegovo pozornost oziroma zainteresiranost. Razvile so se naslednje strategije: izobraževanje po meri, normativno izobraževanje, povratna informacija in modeliranje.

Poleg posredovanja verodostojnejših informacij so se strokovnjaki usmerili v krepitev povezav med stališči in vedenjem. Nekatere raziskave so namreč pokazale, da kljub ustreznim stališčem in znanju ta ne vodijo neposredno ali samodejno k okolju prijaznemu vedenju (Gardner in Stern 2002). Ljudje se namreč ne vedejo vedno tako, kot jim narekujejo njihova okoljska zavest in ostali dejavniki vedenja, kljub dejstvu, da vedo, na kakšen način je treba delovati in da ni prisotnih nikakršnih ovir, ki bi preprečevale okolju prijazno vedenje. S praktičnim prikazom lahko omenjeni prepad ponazorimo na primeru ločevanja odpadkov. Posameznik tako lahko vestno ločuje odpadke v svojem gospodinjstvu, vendar pa ločenih zbiralnikov nikdar ne postavi na prostor za njihov odvoz na pravi dan v tednu. Razlogov za omenjeno je lahko več: na eni strani posameznik enostavno pozabi, se mu ne ljubi ali pa omenjeno dejanje ni del njegove navade (Gardner in Stern 2002). Razvile so se strategije, s katerimi posameznika opozarjamo na to, kaj jim narekuje njihova okoljska zavest, in jih na različne načine k temu spodbujamo: predhodna določitev cilja, zaveza in spodbuda.

- *Izobraževanje po meri*

Učinkovitejša strategija za spodbujanje spremembe vedenja je tako imenovano izobraževanje po meri (Abrahamse s sodelavci 2007), pri katerem posameznik prejme posebej njemu prilagojene informacije (Kreuter s sodelavci 1999). Človek je razumno bitje, ki sistematično izbira med vrstami informacijami, ki jih prejme. Zato je smiselneje, da posameznik prejme le zanj smiselne informacije, kot pa da ga obremenimo s preveliko količino splošnih informacij. V raziskavi, ki so jo izdelali med zaposlenimi na naftnih ploščadih (Daamen s sodelavci 2001, povzeto po Abrahamse in Matthies 2013), se je izobraževanje po meri izkazalo kot uspešnejše pri spodbujanju zaposlenih k zmanjšanju naftnega onesnaževanja (preverjanje puščanja oljnih pip) od izobraževanja, ki ni bilo izdelano po meri vsakega posameznika. Izobraževanje po meri se vse pogosteje uporablja tudi pri spodbujanju okolju prijaznega vedenja v gospodinjstvu. Raziskave o varčevanju z energijo so pokazale (McDougall, Claxton in Ritchie 1983; Gonzales, Aronson in Costanzo 1988; McMakin, Malone in Lundgren 2002, povzeto po Abrahamse 2007), da je podajanje informacij po meri pri varčevanju z energijo uspešnejše kot podajanje izključno informacij splošnega značaja. Posebej uspešen način izobraževanja po meri v okviru zmanjšanja rabe energije v gospodinjstvu je obisk energetskega svetovalca, ki na podlagi trenutnega stanja posameznemu gospodinjstvu poda izbrane informacije. Raziskava (Winett, Love in Kidd 1983) je pokazala, da so gospodinjstva, ki so bila deležna izobraževanja s strani energetskega svetovalca, privarčevala kar petino (21 %) več energije kot gospodinjstva, kjer takšne oblike izobraževanja ni bilo.

- *Normativno izobraževanje*

Naslednja vrsta izobraževanja je tako imenovano normativno izobraževanje, ki temelji na teorijah socialnih norm. Izhaja iz spoznanja, da je mnenje posamezniku pomembnih drugih in njihovo znanje oziroma vedenje lahko učinkovito pri spodbujanju okolju prijaznega vedenja (Schultz 1998; Cialdini 2003). Raziskava o ravnanju z odpadki (Cialdini, Kallgren in Reno 1991) je pokazala, da izobraževanje s poudarjeno normativno komponento (na območju, kjer se je neprimerno odlaganje odpadkov pojavljalo, so raziskovalci izobesili napis, da ljudje tam običajno ne odlagajo odpadkov), pozitivno vpliva na preprečevanje njihovega neprimerne odlaganja. Podobno je raziskava (Goldstein, Cialdini in Griskevicius 2008) pokazala, da so hotelski gostje pogosteje uporabljali brisače ponovno, v kolikor so prejeli normativno informacijo o tem, koliko ostalih gostov v povprečju ponovno uporabi brisačo, v primerjavi z gosti, ki so prejeli okoljsko informacijo, ki jo hoteli običajno uporabljajo (Abrahamse in Matthies 2013).

- *Povratna informacija*

S povratnimi informacijami ljudem posredujemo informacije o njihovem dosedanem vedenju, s čimer omogočimo lažje razumevanje njihovih lastnih vedenjskih posledic (na primer o količini privarčevane električne energije ali količini ločeno zbranih odpadkov po končanem vedenju) (Abrahamse 2007). Gre za informacije o tem, v kolikšni meri je bilo njihovo vedenje oziroma vedenjska sprememba uspešna oziroma neuspešna (Steg in Gifford 2008). Posamezniku lahko bodisi posredujemo informacijo o tem, v kolikšni meri se je vedenje dejansko spremenilo (na primer skrajšan čas prhanja), o posledicah vedenjske spremembe (na primer količina privarčevane vode) ali o vplivu vedenjske spremembe na okolje (na primer zmanjšanje pritiskov na podzemno vodo). Posameznik se začne zavedati odnosa med svojim lastnim vedenjem in posledicami v okolju, s čimer se krepi posameznikova okoljska zavest (Steg in Gifford 2008). Ozadje teorije o povratni informaciji (*feedback intervention theory*) (Kluger in DeNisi 1996) lahko razložimo s pomočjo Skinnerjeve teorije operantnega pogojevanja (1938), po kateri povratna informacija vpliva na vedenje s tem, da omogoča vpogled v povezavo med rezultatom vedenja (na primer količina privarčevane vode) in spremembo vedenja, ki je potrebna za doseg omenjenega rezultata samega (na primer zapiranje pipe med umivanjem zob). K spremembi vedenja posameznika motivira spodbuda, ki jo prejme po zaključku izbranega vedenja. Raziskave kažejo, da bolj, kot je povratna informacija pogosta (Abrahamse s sodelavci 2005) in posredovana neposredno po končanem vedenju (Geller 2002), bolj je učinkovita pri udejanjanju želenega vedenja. V raziskavi (McClelland in Cook 1980, povzeto po Abrahamse 2007) so izbrana gospodinjstva 11 mesecev neprestano vsako uro prejemale povratno informacijo o stroških električne energije s pomočjo računalniškega zaslona. Ugotovila sta, da so gospodinjstva, ki so bila izpostavljena omenjeni povratni informaciji, znižala količino porabljene električne energije za dobro desetino (12 %) v primerjavi s kontrolno skupino. Podobno so v raziskavi (Van Houwelingen in Van Raaij 1989, povzeto po Abrahamse 2007) preučevali vpliv nenehnih in mesečnih povratnih informacij pri rabi plina v gospodinjstvih, pri čemer so za prikaz povratnih informacij uporabili računalniški zaslon. Poleg tega so gospodinjstva prejela še informacijo o povprečni dnevni porabi v preteklem letu, ki je na nek način služila kot spodbuda za zmanjšanje porabe v primerjavi s preteklostjo oziroma kot predhodna določitev cilja. Tista gospodinjstva, ki so prejela nenehno povratno informacijo, so znižala svojo porabo za dobro desetino (12,3 %), v primerjavi s tistimi, ki so prejela le mesečno povratno informacijo (7,7 %). V raziskavi sta sodelovali še skupina, v kateri so morali prostovoljci

sami odčitavati števec plina, ter skupina, ki je bila deležna zgolj izobraževanja. Prva skupina je privarčevala le 5,1 % plina, druga pa 4,3 %.

Kot ena izmed učinkovitih metod se je izkazala tudi primerjalna povratna informacija, pri kateri udeleženci prejmejo povratno informacijo o značilnostih svojega vedenja v primerjavi z vedenjem drugih. Na ta način pri posameznikih spodbudimo občutek tekmovalnosti, socialne primerjave in socialnega pritiska, ki je lahko še posebej učinkovit, če so v primerjalno skupino vključeni njim pomembni drugi (Abrahamse 2007). Treba je poudariti, da se pri spodbujanju okolju prijaznega vedenja povratna informacija le redko uporablja samostojno, tako iz rezultatov pogosto ni razvidno, kolikšen je njen samostojen doprinos k spremembi vedenja (Abrahamse s sodelavci 2007).

- *Modeliranje*

Strategija modeliranja temelji na teoriji socialnega učenja (Bandura 1977), s katero s pomočjo primerov (tako imenovanih modelov) nazorno predstavimo ustrezno vedenje. Na nek način služi kot vodilo oziroma recept, s katerim si prizadevamo spremeniti posameznikovo vedenje. Modeliranje je uspešno, v kolikor so primeri vedenja ustrezno izbrani, nazorno in razumljivo predstavljani in pri ljudeh vzbujajo pozitivne občutke (v smislu pozitivnih rezultatov, ki bi jih sprememba vedenja prinesla) (Abrahamse 2007). Primerno je predvsem za spreminjanje kompleksnejšega vedenja, pri katerem si posameznik težje predstavlja način izvajanja. Eden izmed najpogostejših načinov modeliranja je s pomočjo video prikazov (Gardner in Stern 2002).

Winett in sodelavci (1982, povzeto po Gardner in Stern 2002) so uporabili strategijo modeliranja za spodbujanje ljudi k varčevanju z energijo v gospodinjstvih mlajših prebivalcev v Virginiji. Model je vključeval dvajsetminutni videoposnetek, v katerem je mlad par (značilnosti igralca se morajo čim bolj ujemati z značilnostmi ljudi, ki jim je model namenjen) nazorno predstavil načine varčevanja z energijo brez kakršnih koli vlaganj v nakup novih naprav ali odrekovanja udobju. Poleg tega je raziskava vključevala tudi krajše predavanje o načinih varčevanja z energijo. Prva skupina je bila deležna tako videoposnetka kot tudi predavanja, medtem ko je bila druga skupina deležna izključno predavanja. Analiza zbranih rezultatov je pokazala za desetino (10 %) višji delež privarčevane energije pri prvi skupini udeležencev v primerjavi z drugo skupino. Po preteku treh tednov je bil omenjeni privarčevani delež prve skupine še precej višji, in sicer je privarčevala kar petino (19 %) več energije kot druga skupina. Podobno so Winett s sodelavci (1985, povzeto po Gardner in Stern 2002) uporabili televizijsko oddajo, v kateri so spodbujali varčevanje z energijo pri gospodinjstvih srednjega razreda. Poleg tega so omenjena gospodinjstva prejela tudi zgibanko v obliki stripa, kjer so predstavljeni načini varčevanja z energijo. Rezultati so pokazali precej višjo raven znanja in kar za desetino (10 %) višji delež privarčevane energije pri skupini, ki je bila izpostavljena omenjenim strategijam, v primerjavi s kontrolno skupino.

Ena izmed uspešnih strategij modeliranja je tudi normativno modeliranje, s katero pri posamezniku s pomočjo nazorne predstavitve okolju prijaznega vedenja posameznikovih pomembnih drugih krepimo subjektivne norme oziroma normativno komponento vedenja (Lehman in Geller 2004; Abrahamse s sodelavci 2005).

- *Določitev cilja*

Strategija predhodne določitve cilja temelji na teoriji okvirjanja cilja (*goal framing theory*) (Lindenberg in Steg 2007), ki predvideva, da cilji vodijo posameznikovo vedenje oziroma vplivajo na to, kako posameznik ponotranji informacijo in se nanjo odziva. Vsako vedenje je

vedno usmerjeno k nekemu cilju, pri čemer posameznika motivira želja po doseganju zelenega cilja (Abrahamse in Matthies 2013). Pri predhodni določitvi cilja pred nastopom vedenja posamezniku določimo cilj, ki ga mora ta v določenem časovnem obdobju doseči (na primer zmanjšanje porabe električne energije za 10 % v naslednjih štirih mesecih). Po podatkih raziskav (Abrahamse 2007) je metoda učinkovitejša, v kolikor posamezniku določimo sicer visoke, vendar realne cilje, ter so ti dosegljivi znotraj krajšega časovnega obdobja. Predhodna določitev cilja se le redko uporablja samostojno, pogosto jo namreč uporabljamo v kombinaciji z ostalimi strategijami, kot so povratne informacije (s katerimi ugotavljamo, ali so posamezniki dosegli določen cilj ali ne) in zaobljube (s katerimi se posamezniki zaobljubijo, da bodo dosegli določen cilj). Ena izmed raziskav, ki potrjuje omenjene ugotovitve, je bila narejena leta 1978. Becker (1978, povzeto po Abrahamse 2007) je preučeval vpliv predhodne določitve cilja in povratne informacije na primeru spodbujanja gospodinjstev pri varčevanju z energijo znotraj dveh izbranih skupin prostovoljcev. Prvi skupini je določil težavnejši cilj, in sicer petinsko (20 %) znižanje porabljene energije, in jim posredoval tudi povratno informacijo, drugi skupini pa je določil cilj 2 % znižanje porabljene energije, pri čemer pa jim ni posredoval nikakršne povratne informacije. Na podlagi rezultatov je prišel do ugotovitve, da je predhodna določitev cilja učinkovitejša, če posameznikom določimo relativno visok cilj ter v kombinaciji s povratno informacijo (uspešnejša je bila namreč prva skupina, in sicer je za 15 % znižala porabo energije). Poleg tega, da je omenjena strategija učinkovitejša v kombinaciji z ostalimi strategijami, je nedavna raziskava Energetsko učinkovite soseske (2010), ki je potekala tudi pri nas, pokazala, da je določitev cilja skupini prav tako lahko uspešna metoda pri učinkovitejši rabi energije. Rezultati so namreč pokazali, da je kar slabim dvem tretjinam (60 %) sosesk uspelo zmanjšati porabo energije za slabo desetino (8 %), pri čemer je povprečno zmanjšanje znašalo dobro desetino (11 %) (Merziger 2010).

- *Zaveza*

Zaveza je ustna ali pisna zaobljuba ali zaprisega za spremembo vedenja (na primer zaveza za zmanjšanje porabe vode). Pri tej strategiji posameznike ali skupino prosimo za podpis zaveze, da bodo spremenili svoje vedenje. Običajno jo uporabljamo v povezavi s predhodno določitvijo cilja (na primer zaveza o zmanjšanju porabe vode za 5 %). Ločujemo med dvema vrstama zavez. Na eni strani gre za osebno zavezo samemu sebi, kjer spodbudimo posameznikove osebne norme oziroma moralne obveze, na drugi strani pa gre lahko za javno zavezo, s katero spodbudimo posameznikove subjektivne norme (pričakovanja posameznikovih pomembnih drugih), ki nastopijo kot odločilni dejavnik okoljskega vedenja (Abrahamse in Matthies 2013).

Po mnenju nekaterih raziskovalcev zaveza vpliva na spremembo vedenja preko zniževanja spoznavnega neskladja (*angl. cognitive dissonance*) (Festinger 1957), ki nastane v primeru, ko posameznikova prepričanja ali stališča niso v skladu z njegovim vedenjem. V kolikor se posameznik sam zaveže k udeležanju izbranega vedenja brez kakršne koli zunanje prisile ali morebitne nagrade, pa v večji meri tudi dejansko spremeni svoje vedenje. Navdaja ga namreč občutek samostojne odločitve na osnovi lastnih notranjih motivov (Gardner in Stern 2002). Raziskava (Pallak in Cummings 1976), pri kateri so raziskovalci uporabili zavezo za spodbujanje varčevanja s plinom in električno energijo v gospodinjstvih, je pokazala, da so tisti posamezniki, ki so podpisali zavezo, v večji meri varčevali s plinom in električno energijo, kot tisti, ki zaveze niso podpisali. Podobno se je v raziskavi (Matthies, Klöckner in Preissner 2006), kjer so med drugim z zavezo spodbujali uporabnike osebnih vozil k uporabi javnega prevoznega sredstva, ta izkazala kot uspešen način spremembe vedenja.

- *Spodbuda*

Spodbuda predstavlja način informiranja posameznikov, običajno s pomočjo kratkih sporočil, s katerimi usmerjamo oziroma opozarjamo na določeno vedenje v danih razmerah (Abrahamse in Matthies 2013). Gre za enostavno opominjanje o primernem vedenju (na primer »Ugašaj luči, ko zapustiš prostor!« ali »Zapiraj vodo med umivanjem zob!«). Njihova uporaba temelji na predpostavki, da je posameznik že ponotranjil pozitivna stališča oziroma pozitivne namere za okolju prijazno vedenje, vendar pa mu primanjkuje le določena spodbuda. Poleg tega s spodbudami presežemo samodejni pojav okolju neprijaznega vedenja, ki se običajno pojavi zaradi posameznikove močne navade (Abrahamse in Matthies 2013). Posameznika najlažje prepričamo k dejanjem v skladu s svojimi lastnimi stališči s tem, da ga k temu nagovorimo. Namen sloganov, kot so »Porabi manj«, »Že ločuješ ali še smetiš?« in podobnih ni informiranje oziroma izobraževanje ali sprememba posameznikovih stališč, ampak enostavno opozarjanje ljudi, da pristopijo k vedenju. Na ta način presežemo notranje ovire, ki posamezniku preprečujejo udejanjanje okolju prijaznega vedenja, kot sta pozabljanje ali lenoba (Gardner in Stern 2002).

Raziskave kažejo, da so bolj kot splošne spodbude, ki se pojavijo naključno, učinkovite konkretne spodbude, ki so prilagojene ciljni skupini, oblikovane na vpluden način in se pojavijo na primernem prostoru in ob skrbno načrtovanem času (Gardner in Stern 2002; Abrahamse in Matthies 2013). Geller (1981, povzeto po Abrahamse 2007) je tako preučeval vpliv spodbud na uporabo povratne embalaže v dveh supermarketih, kjer je poleg pijače na voljo tudi velika izbira ostalih izdelkov, ter v manjši trgovini, kjer je na voljo le pijača. V obeh supermarketih spodbude niso imele nikakršnega učinka, v manjši trgovini pa so zabeležili kar 32 % večjo uporabo povratne embalaže. Austin in sodelavci (1993) so preučevali uporabo spodbud za udejanjanje ločenega zbiranja odpadkov in njihovega pravilnega odlaganja. Spodbude, ki so bile izobešene neposredno na mestu ločevanja in odlaganja, so se izkazale kot uspešna metoda tako pri ločenem zbiranju, kjer se je vedenje izboljšalo za dobro polovico (54 %), kot tudi pravilnem odlaganju, kjer so izmerili skoraj tretjinsko (29 %) izboljšanje.

Kljub vsemu pa nekateri opozarjajo na relativno kratkoročen vpliv spodbud pri okoljskem vedenju (Bell s sodelavci 2001) ter na dejstvo, da so spodbude učinkovitejše pri udejanjanju enostavnejših vedenj (Geller, Wineet in Evereet 1982).

- *Učinkovitost informacijskih strategij*

V današnjem času smo preplavljeni z informacijami, ki jih prejemo od različnih virov, zato sistematično izbiramo med njimi in jih precejšen delež tudi namenoma prezremo. V izogib omenjenemu je izrednega pomena *osebni pristop*, s katerim posameznika osebno nagovorimo k udejanjanju izbranega vedenja. Kot primer uspešnega osebnega pristopa se je izkazala uporaba osebne zaveze vsakega posameznika k ločenemu zbiranju odpadkov v gospodinjstvu ter uporaba »energetskih mojstrov« vodij posameznih skupin, katerih namen je bila osebna podpora udeležencem pri varčevanju z energijo v gospodinjstvih. Poleg tega sta se kot uspešna izkazala tudi pristop »*mouth to mouth*« in pristop »*make invisible visible*«. Primer slednjega je posredovanje informacij o porabi energije s pomočjo digitalnih zaslonov, nameščenih na vidno mesto v gospodinjstvu. Kot uspešen medij za posredovanje informacij so se izkazali tudi videoposnetki, ki so že po naravi usmerjeni k pritegovanju pozornosti, poleg tega pa omogočajo nazornejše in konkretnije predstavitve, na primer ustne oziroma predstavitve s pomočjo fotografij (Gardner in Stern 2002).

Posameznikovo pozornost lahko spodbujamo s »*skrbno oblikovanimi sporočili*«. Kot primer uspešno oblikovanega sporočila se je izkazalo posredovanje porabe energije s pomočjo digitalnega ekrana, in sicer je bila količina porabljene energije prikazana v višini privarčevanega denarja na mesečni ravni namesto težje razumljivih in v praksi težje predstavljenih kilovatov na uro. Poleg tega so uspešnejša tista sporočila, ki so posredovana prepričljivo, v neposredni bližini udejanjanja vedenja in ob primernem času. Raziskava (Yates, 1982, povzeto po Gardner in Stern 2002) je pokazala precejšnjo uspešnost prepričljive predstavitve spodbujanja dodatnega izoliranja grelnikov vode in sicer tako, da so udeležencem na praktičnem primeru predstavili dejanje v času naglega višanja cen energije in kot način, s katerim lahko prenehajo tratiti svoj denar (Gardner in Stern 2002).

Uspešne strategije niso nujno tiste, ki nudijo obsežnejše ali ustrežnejše informiranje. V raziskavi o uspešnosti informacijskih strategij na primeru varčevanja z energijo so kljub posredovanju popolnoma enakih informacij ugotovili, da je način posredovanja tisti, ki odločilno vpliva na spremembo vedenja. Uspešnejša je bila tista skupina, pri kateri so udeležencem informacije posredovali s pomočjo modela (videoposnetek), v primerjavi s skupino, ki je bila informacij deležna na delavnici. Prav tako se je izkazalo kot uspešnejše prejemanje dnevne povratne informacije o porabi energije v gospodinjstvu preko digitalnega zaslona na vidnem mestu v gospodinjstvu v primerjavi s samostojnim odčitavanjem povratne informacije o svoji porabi energije. Do podobnih ugotovitev so prišli tudi raziskovalci obsežnejših izobraževalnih programov. Programi, v katerih so poleg posredovanja informacij uporabili tudi spodbudo ali zavezo, so se izkazali kot uspešnejši, čeprav niso vključevali nikakršnih dodatnih informacij. Uspešnost spodbujanja okolju prijaznega vedenja je torej v precejšnji meri odvisna tudi od tega, na kakšen način predstavimo določeno informacijo, in ne le od posredovanja informacije same, pri čemer so odločilnega pomena pridobitev posameznikove pozornosti, verodostojnost, udeležba in uporaba socialnih omrežij za širjenje informacij (Gardner in Stern 2002).

Če želimo, da bo informacija učinkovita, mora biti *verodostojna*, torej mora biti posredovana iz zanesljivega vira. V raziskavi, v kateri so spodbujali varčevanje z električno energijo, je bila učinkovitejša informacija, ki je bila udeležencem posredovana s strani uradne državne ustanove, kot pa tista, ki je bila posredovana s strani manjšega energetskega podjetja. Čeprav so energetska podjetja verodostojna na področju rabe električne energije, pa jim ljudje ne zaupajo, v kolikor gre za posredovanje informacij za spodbujanje manjše porabe njihovega izdelka. Podobno so v raziskavi, v kateri so spodbujali nakup sončnih celic, ugotovili, da so bile informacije s strani sosedov in prijateljev, ki jim ljudje zaupajo, učinkovitejše od informacij s strani strokovnjakov (Barton 1980).

Na verodostojnost vpliva tudi posameznikova zmožnost potrjevanja pridobljene informacije. Omenjeno predstavlja še posebej perečo problematiko pri rabi energije, ki je v splošnem nevidna in zato med ljudmi težje predstavljava. Posameznik namreč težje presodi, če je izvajalec izolacije v hiši svoje delo opravil skrbno ali ne. Že ena negativna izkušnja v lokalni skupnosti povzroči propad programa za spodbujanje okolju prijaznega vedenja, saj ljudje v večji meri zaupajo svojim sosedom in prijateljem kot pa nekomu, ki spodbuja prodajo določenega izdelka. Tako so v programe za spodbujanje okolju prijaznega vedenja pogosto vključeni tudi neodvisni strokovnjaki, ki s svojimi strokovnimi mnenji potrjujejo verodostojnost izdelkov in informacij, ki jih udeleženci prejmejo (Gardner in Stern 2002). Kljub vsemu pa je pridobitev posameznikove pozornosti v precejšnji meri odvisna od vsakega posameznika. Na eni strani nanjo lahko vplivajo demografske značilnosti posameznikov, pri čemer so v raziskavi (Abrahamse 2007) o učinkoviti rabi energije bolj izobraženi in mlajši prebivalci v večji meri spremenili svoje vedenje v smeri trajnosti.

Pri posredovanju informacij je pomembno tudi to, kdo je tisti, ki informacijo posreduje. Tako so v raziskavi (Stern s sodelavci 1986) za spodbujanje dodatnega izoliranja domov ugotovili,

da je posredovanje informacij s pomočjo lokalnih skupnosti, kot so društva, cerkvene skupnosti in krajevne skupnosti, učinkovitejši način spremembe vedenja. Podobna raziskava (Polich 1984), v kateri so želeli gospodinjstvom razdeliti merilce porabe energije, ki bi omogočili neposredne povratne informacije o njihovem vedenju, je pokazala, da so bili ljudje bolj naklonjeni sodelovanju v raziskavi, v kolikor je do njih pristopil njim znan predstavnik lokalnih skupnosti kot pa neznana oseba iz izbranega podjetja. Lokalne skupnosti in njihovi predstavniki so ljudem znani in jim tudi zaupajo, zato so njihove informacije jemali resneje. Na drugi strani pa so tudi predstavniki podpisali zavezo, da bodo pomagali svojim sosedom, in se morda zaradi tega tudi bolj potrudili pri svojem delu (Gardner in Stern 2002).

Pomemben dejavnik uspešnosti informacijskih strategij je tudi zadostna *udeležba* ljudi. Kot eden izmed učinkovitih ukrepov za zvišanje zainteresiranosti in s tem udeležbe se je izkazal podpis zaveze (na primer Pallak in Cummings 1976; Matthies, Klöckner in Preissner 2006). Podobno so se kot uspešen ukrep izkazali tudi energetske mojstri, vodje skupin, ki so varčevale z energijo v okviru raziskave Energetske učinkovite soseske (Merziger 2010). Vsaka posamezna skupina, znotraj katere so se udeleženci dobro poznali med seboj, si je energetskega mojstra izbrala sama. Ta je nato svoje varovance oskrboval z informacijami in navodili, ki so jih člani skupine uspešno upoštevali. Prav tako se je spodbujanje osebnih oziroma subjektivnih norm izkazalo kot učinkovit ukrep pri zagotavljanju udeležbe (Cialdini, Kallgren in Reno 1991). Na udeležbo lahko vplivajo tudi trenutne razmere v okolju, kot je dolgotrajna suša. V času pogostih suš so se ljudje v večji meri udeleževali delavnic o varčevanju z vodo, upoštevali konkretne nasvete lokalnih skupnosti, bili o problematiki precej zaskrbljeni in z vodo tudi resnično varčevali (Agras, Jacob in Lebedek 1980, povzeto po Gardner in Stern 2002).

Eden izmed uspešnih načinov učinkovitega informiranja je *uporaba družbenih omrežij za širjenje informacij*, torej uporaba že uveljavljenih običajnih omrežij v družbi. Pri tem pristopu gre za širše načelo, po katerem se informacije širijo med ljudmi s pomočjo socialnega vplivanja. Eden izmed takšnih primerov je program spodbujanja uporabe novejših tehnologij v kmetijstvu. Pri tem so s pomočjo skrbno izbranih in s strani lokalne skupnosti cenjenih posameznikov kmetom posredovali ustrezne informacije. Omenjena metoda se je izkazala kot zelo uspešna (Gardner in Stern 2002). Razlogov za uspešnost predstavljenega pristopa je več. Na eni strani posameznik informacijo s strani njemu pomembnih drugih že samo po sebi smatra kot verodostojno. Na drugi strani pa se na ta način krepi udeležba, saj smo ljudje nagnjeni k temu, da delujemo po principu posnemanja sebi pomembnih drugih, ki jim zaupamo.

3.2.1.2 Strukturne strategije

V primerih, ko je okolju prijazno vedenje bodisi povezano z večjimi odrekani (v smislu višjih stroškov, večje porabe časa, večjega napora, zmanjšanja udobja ...) ali oteženo zaradi določenih zunanjih ovir, ki preprečujejo njegovo izvajanje, lahko s pomočjo izbranih strukturnih strategij spreminjamo spodbude, na podlagi katerih se vedenje izvaja (Steg in Gifford 2008). Na ta način krepimo motivacijo za okolju prijazno vedenje in skušamo okolju prijazno vedenje narediti privlačnejše (Thøgersen 2005). Namen strukturnih strategij je torej neposredno spreminjanje spodbud (na primer znižanje odrekani v primeru okolju prijaznega vedenja), s čimer posredno vplivamo na posameznikovo zaznavanje in motivacijske dejavnike in posledično na njegovo vedenje (npr. stališča do nakupovanja ekološko pridelanih živil lahko postanejo pozitivnejša, če se znižajo njihove cene) (Steg in Vlek 2009). Obstaja več različnih načinov spreminjanja vedenjskih spodbud: *razpoložljivost in kakovost izdelkov in storitev, uveljavitev zakonskih predpisov in cenovna politika* (Steg in Vlek 2009;

Bolderdijk, Lehman in Geller 2013). Tako lahko s pomočjo sprememb v fizičnem, tehničnem in organizacijskem smislu spremenimo *razpoložljivost in kakovost izdelkov in storitev*. Na ta način lahko dosežemo, da okolju neprijazno vedenje postane manj privlačno ali celo onemogočeno (kot je na primer zaprtje ožjega mestnega središča Ljubljane za motorni promet), okolju prijazno vedenje pa privlačnejše, kot je na primer nedavna uveljavitev zabojnikov za ločevanje embalaže in papirja v vsakem gospodinjstvu v Ljubljani. Primer učinkovite spremembe spodbud je tudi nakup okolju prijaznih tehnologij, kot je nakup energetske varčnega hladilnika, s čimer v precejšnji meri zmanjšamo okoljski vpliv, storitev, ki jo tehnologija opravlja, pa ostaja nespremenjena. Naslednja možnost spreminjanja vedenjskih spodbud je s pomočjo *zakonskih predpisov* (z zakonom prepovedano odlaganje odpadkov v naravi, ki je tudi kazensko sankcionirano), na podlagi katerih se sprejemajo zakoni in uredbe, v katerih so jasno izraženi ukrepi, s katerimi sankcioniramo kršitelje. Poleg tega je *cenovna politika* lahko tista, s katero lahko spreminjamo spodbude okoljskega vedenja. Ena izmed uspešnih metod cenovne politike je zvišanje stroškov okolju neprijaznega vedenja in znižanje stroškov vedenju, ki je okolju prijazno.

Pri strukturnih strategijah gre na nek način za nagrajevanje okolju prijaznih dejanj in kaznovanje neprijaznih (Steg in Vlek 2009). Ločujemo med nagradami in kaznimi, katerih teoretično ozadje temelji na dejstvu, da smo ljudje motivirani na podlagi obetov, ki sledijo po končanem dejanju, kar z drugimi besedami pomeni, da stvari počnemo zaradi pozitivnih posledic in se izogibamo početju stvari, ki prinašajo negativne posledice (Bolderdijk, Lehman in Geller 2013).

- *Nagrade in kazni*

Nagrade označujemo kot prijetne posledice (na primer spoštovanje omejitve hitrosti motornih vozil v mestih in s tem zmanjšano plačilo okoljske dajatve pri njegovi registraciji), s katerimi spodbujamo okolju prijazno vedenje, medtem ko kazni označujemo kot neprijetne posledice (na primer omejitve hitrosti v mestih z namenom zmanjšanja emisij motornih vozil in kaznovanje kršiteljev z višjim plačilom okoljske dajatve pri njegovi registraciji), s katerimi kaznujemo okolju neprijazno vedenje (Bolderdijk, Lehman in Geller 2013). Po mnenju Gellerja (2002) so nagrade učinkovitejše pri spodbujanju okolju prijaznega vedenja kot kazni, saj so povezane s pozitivnimi čustvi in stališči, ki podpirajo vedenjske spremembe. Kazni pa so po njegovem mnenju manj učinkovite, saj zbuja negativna čustva in stališča, izogibalno vedenje, v določenih primerih lahko zbudijo celo odpor javnosti. Pri posamezniku lahko povzročijo občutek izgube svobode, kar se izrazi z delovanjem v nasprotju z zelenim vedenjem. Omenjeni proces imenujemo psihološki odpor (*psychological reactance*) (Brehm 1966, povzeto po Bolderdijk, Lehman in Geller 2013) oziroma protinadzor (*countercontrol*) (Skinner 1953). Kot primer lahko izpostavimo nedavni vandalizem nad merilci hitrosti v mestu Maribor (medmrežje 6). Podobno lahko morebitna uvedba tehtanja odpadkov posameznega gospodinjstva in uvedba dodatnih plačil v primeru nadpovprečnih količin povzroči njihovo nelegalno odlaganje v naravi. Ena izmed možnih posledic uvedbe kazni je tudi spodbuditev posameznikovih negativnih stališč do posredovalca oziroma predstavnika vladajočega organa, ki kazni izvaja. Kot primer lahko izpostavimo pogosto negativen odnos voznikov nepravilno parkiranih vozil do mestnih redarjev v Ljubljani (Pahor 2012). Na drugi strani pa nagrade največkrat vzbuja pozitivna čustva do predstavnikov, ki nagrade izvajajo (Geller 2002), s čimer posredno prihaja tudi do pozitivnejšega odnosa in zaupanja v vladajoči organ sam.

Vendar pa kljub vsemu tako v tujini kot pri nas na okoljskem področju prevladujejo kazni nad nagradami. Vzrokov za omenjeno je več. Nagrade so namreč povezane s stroški, medtem ko kazni prinašajo dohodek. V primeru nagrad pri posamezniku prevladuje občutek

prostovoljstva, medtem ko gre pri kaznih za obvezo (Mulder 2008, povzeto po Bolderdijk, Lehman in Geller 2013). Tako bi finančno nagrajevanje tistih, ki odpadke ločujejo, lahko povzročilo, da je ločevanje odpadkov neobvezno. Pogosto se tudi zgodi, da uporaba nagrade ni zadosten ukrep pri motiviranju spremembe v vedenju. Kot primer lahko izpostavimo nagrajevanje ob uporabi osebnega vozila (udobje, prilagodljivost ...), ki je lahko z vidika posameznika tako močno, da ga kljub uvedbi kazni (na primer dodaten davek na uporabo osebnega vozila) ta ne motivira k opustitvi uporabe osebnega vozila in uporabe javnega prevoza (Gärling in Schuitema 2007).

Posameznik v primeru kazni lahko udejanja okolju prijazno vedenje izključno z razlogom, da se izogne negativnim posledicam. Vendar pa se lahko tudi v primeru visoke nagrade zgodi, da posameznik deluje okolju prijazno zgolj zaradi omenjene višine nagrade in ne zaradi svojih osebnih prepričanj. V teh dveh primerih se ob prekinitvi spodbud posamezniki najpogosteje vedejo tako, kot so se vedli pred samim začetkom posredovanja spodbud. Zato mora biti višina nagrad in kazni tako visoka, da pri posamezniku vzbudi spremembo v svojih prepričanjih in se ne vede na primeren način zgolj zaradi privlačnosti nagrade oziroma izognitve kazni. Dolgoročno so se omenjene spodbude izkazale kot manj učinkovite od ostalih strategij, saj imajo pogosto le kratkoročne posledice (Steg in Gifford 2008).

Vrste nagrad in kazni

Ločujemo materialne (v obliki denarja, izdelkov ...) in nematerialne (v obliki pohval, prednosti ...) nagrade in kazni. V okviru spodbujanja okolju prijaznega vedenja se na državni ravni največkrat srečujemo s stvarnimi, in sicer finančnimi nagradami in kaznimi, kot so davki, subvencije, povračila ..., ki jih je relativno enostavno izvajati v širšem obsegu. Čeprav raziskave kažejo (Volpp s sodelavci 2008, povzeto po Bolderdijk, Lehman in Geller 2013), da finančne nagrade in kazni lahko vplivajo na udejanjanje okolju prijaznega vedenja, pa lahko denar kot tak v posamezniku izzove notranje procese, ki zatrejo njegove osebne norme in s tem moralne obveze. V primeru uporabe denarja posameznikova odločitev o delovanju na podlagi svojih norm postane tako imenovana »poslovna odločitev« in ne etična oziroma moralna (Lindenberg in Steg 2007). Tako lahko finančne nagrade ali kazni povzročijo, da ljudje pozabijo na moralni vidik okolju prijaznega vedenja, kar protislovno vodi v udejanjanje okolju manj prijaznega vedenja (Gneezy in Rustichini 2000, povzeto po Bolderdijk, Lehman in Geller 2013).

Izkušnje torej kažejo, da obstaja precejšnje tveganje pri uporabi monetarnih nagrad in kazni pri vedenjih, ki jih posamezniki udejanjajo iz etičnih ali moralnih vzgibov. Glede na to, da je takšnih večina okolju prijaznih vedenj, moramo biti previdni, da z njihovo uporabo ne izničimo posameznikove moralne motivacije za okolju prijazno vedenje. Na eni strani moramo biti previdni pri načinu posredovanja finančnih spodbud. Eden izmed načinov, da se izognemo tako imenovanim »poslovnim odločitvam«, je, da označimo takšne spodbude kot podporo in ne kot osnovi cilj izvedenega dejanja. Tako lahko subvencije za nakup energetske učinkovitih oken predstavimo kot posameznikovo spoznanje in vrednoto okoljsko zavednega kupca in ne kot lasten gospodarski interes. Poleg tega lahko okolju prijazno vedenje spodbujamo s pomočjo nemonetarnih spodbud, kot so pohvale, besedni pokloni, majhne pozornosti, javno prepoznavanje ... Ob njihovi uporabi namreč v manjši meri prihaja do spodbudne »poslovnih odločitev«, vendar pa jih je težko uporabiti v širšem obsegu (Bolderdijk, Lehman in Geller 2013).

V dosedanjih raziskavah so se pohvale izkazale kot uspešne nemonetarne spodbude, vendar pa zahtevajo prisotnost mentorja. Eden izmed uspešnih načinov uporabe pohval v širšem obsegu je s pomočjo elektronskih medijev, na primer s pomočjo družbenih omrežij, kot so Facebook, Twitter ... Tako lahko za prikaz pohvale oziroma graje uporabimo priljubljene

obrazo, ki prikazujejo bodisi veselje ☺ bodisi žalost ☹. V raziskavi (Schultz s sodelavci 2007) se je posredovanje obrazov s čustvi kot oblika povratne informacije o porabi električne energije izkazala kot uspešna metoda pri njenem varčevanju. Kljub vsemu pa nemonetarne spodbude ostajajo redko uporabljene v okviru spodbujanja okolju prijaznega ali preprečevanja neprijaznega vedenja (Bolderdijk, Lehman in Geller 2013).

- *Učinkovitost strukturnih strategij*

V prvi vrsti morajo biti strukturne strategije skrbno načrtovane in ravno prav obsežne, da jih posameznik obravnava resno. Pri njihovi velikosti moramo biti zelo previdni, saj lahko ob neprimerni uporabi izzovemo nasprotni učinek. Poleg tega se z njihovim višanjem učinki ne zvišujejo sorazmerno. Nad določeno točko imajo namreč strategije le manjši dodatni učinek na posameznikovo vedenje oziroma je v tem primeru bolj smiselno prednostno odstraniti morebitne ostale ovire, ki se pojavljajo. Tako lahko namesto pretiranega zviševanja davka na motorna vozila posodobimo kolesarske steze ali posodobimo javni potniški promet, v večji meri oglašujemo okolju prijazno mobilnost ... Posamezniki lahko ob preobsežni ali previsoki spodbudi delujejo okolju prijazno zgolj zaradi obsega spodbude in ne iz svojih notranjih vzgibov. Vendar pa je v nekaterih primerih oteženo izdelati ustrezno spodbudo. Eden izmed takšnih primerov je uporaba spodbude za zmanjšanje uporabe osebnih motornih vozil in uporabo javnega prevoza. Gre namreč za zvezo med pomanjkanjem ustreznih alternativ uporabi osebnega vozila, relativno nizke cene goriva ter številnih strukturnih elementov, ki v precejšnji meri otežujejo uporabo dovolj velikih spodbud (Gardner in Stern 2002).

Ena izmed težav pri uporabi spodbud je v dejstvu, da se razmere pri posameznikih neprestano spreminjajo. Tako se lahko spodbuda, za katero predvidevamo, da bo učinkovita pri spremembi vedenja, zaradi nepričakovane spremembe izkaže za neučinkovito ali povzroči celo nasproten učinek. Poleg tega ima lahko posamezna spodbuda različne učinke na posameznike. Eden izmed takšnih primerov je rast cene energije in z njim povezanih stroškov za ogrevanje domov. Posamezniki z višjimi dohodki ob višjih cenah energije začnejo razmišljati o nakupu energetsko učinkovitejših tehnologij ogrevanja, kot so toplotne črpalke, s čimer se jim ob začetnih višjih stroških dolgoročni stroški znižajo. Posamezniki z nižjimi dohodki pa si omenjene menjave tehnologije ne morejo privoščiti, prav tako pa si ne morejo privoščiti tako visokih stroškov ogrevanja. Posledično ti znižujejo temperaturo v svojih domovih. Vzrok za različna vedenja je v ovirah, ki se pri posameznikih razlikujejo (Gardner in Stern 2002).

Zunanje ovire okolju prijaznega vedenja se med seboj razlikujejo glede na vrsto vedenja, ki ga posameznik izvaja. Poleg tega pa se tudi posamezniki različno odzivajo na različne spodbude. Tako je smiselno, da spodbude prilagodimo oviram, ki se pojavljajo pri posameznem vedenju, in značilnostim posameznika, pri katerem skušamo spremeniti vedenje. Raziskave (Gardner in Stern 2002) so pokazale, da je na eni strani uvedba simbolične finančne nagrade za vračanje plastične embalaže v trgovine lahko izredno uspešen ukrep pri spreminjanju vedenja, na drugi strani pa uvedba brezplačnega javnega potniškega prometa ob odsotnosti zvišanja njegove učinkovitosti ne vpliva na zmanjšanje uporabe osebnih vozil.

Podobno lahko določena spodbuda pozitivno vpliva na vedenje določene skupine ljudi, medtem ko lahko negativno vpliva na druge. Tako imajo pri nakupu energetsko učinkovitih tehnologij nekateri posamezniki raje subvencije, medtem ko imajo drugi raje posojila. Vzrok za to je lahko v razlikah v dohodku gospodinjstev, v življenjskih razmerah in stališčih do zadolženosti (Gardner in Stern 2002).

Pri uporabi spodbud moramo biti pozorni na verodostojnost organa, ki spodbude izvaja. Podobno kot pri uporabi informacijskih strategij so lahko posamezniki nezaupljivi do okolju prijaznih spodbud za varčevanje z energijo, v kolikor jih izvajajo podjetja, ki energijo

dobavljajo. Tako je treba pred samo spodbudo najprej pridobiti zaupanje uporabnikov v verodostojnost uporabljenega vira. Hkrati moramo zagotoviti, da je spodbuda, ki jo uporabimo, politično sprejemljiva. V primeru uporabe spodbude, ki ni v skladu s političnim interesom, lahko pride do nasprotovanja njeni uporabi oziroma zavrnitve. Kot primer lahko izpostavimo predlog za zvišanje cen goriv v ZDA v zadnjih treh desetletjih, ki je bil zavrnjen s strani naftne industrije, odvetnikov nižjih družbenih slojev ter ostalih morebitnih ogroženih (Gardner in Stern 2002).

Spodbude so bolj sprejemljive, v kolikor jih posamezniki smatrajo kot pravične, na eni strani na način enakomerne porazdelitve med vse udeležene ali po principu »večje, kot ima posameznik koristi, višji je njegov strošek«. Vendar pa lahko v določenih primerih spodbude, ki so v običajnih razmerah politično nesprejemljive, zaradi pojava kriznih razmer postanejo sprejemljive in celo spodbujene. Eden takšnih primerov je lahko sprejemljivost ukrepa plačila odpadkov v mestih, ki se soočajo s pomanjkanjem površin za njihovo odlaganje (Gardner in Stern 2002).

V kolikor želimo zagotoviti uspešnost strukturnih strategij, moramo poskrbeti, da so te vidne. Nekatere strategije so namreč lažje vidne kot druge. Kot primer vidne spodbude lahko izpostavimo kavcijo za steklenice, s katero se posameznik sooči in ki od njega zahteva dodatno dejanje vsakič, ko gre v nakup pijače v steklenicah. Na drugi strani pa so davki na gorivo zelo slabo vidni, saj so vključeni v samo ceno goriva. Prav tako je manj vidno na primer zvišanje cen vode z namenom varovanja okolja, saj je zvišanje povezano z računom, ki ga prejmemo le enkrat mesečno. Prav tako pa se poraba vode v gospodinjstvih na mesečni ravni tudi spreminja. Zaradi spremenljivosti računov ter različne uporabe naprav, pri katerih uporabljamo vodo, je težje določiti ukrepe za spremembo vedenja. Tako bi bilo potrebno k računu dodatno posredovati informacije o delovanju omenjenega zvišanja in o tem, koliko vode porabi določena naprava v gospodinjstvu, s čimer se stroški lahko znižajo (Gardner in Stern 2002).

Kot najmanj vidne so se izkazale subvencije ali krediti za nakup energetske učinkovitih tehnologij. Pri teh spodbudah namreč ljudje največkrat nadaljujejo s svojim dosedanjim vedenjem brez kakršnih koli sprememb. Ena izmed možnosti pri tem je dodatno posredovanje informacij o rabi električne energije, s čimer izboljšamo vidnost spodbude. Dosedanje raziskave so pokazale, da lahko prav s posredovanjem informacij uspešno izboljšamo vidnost vedenjskih spodbud (Gardner in Stern 2002).

Pri spreminjanju okoljskega vedenja je ključno dobro poznavanje razmer, v katerih se nezaželeno vedenje izvaja. Tako je smiselno vključevanje tistih, pri katerih želimo spremeniti vedenje, že pred samim oblikovanjem spodbude. S skupnimi moči lahko lažje določimo ovire, ki preprečujejo udejanjanje okolju prijaznega vedenja. Eden izmed učinkovitih načinov ugotavljanja ozadja neželenega vedenja je s pomočjo anket oziroma intervjujev. Poleg tega lahko ljudi vključimo tudi v oblikovanje spodbude same. Uspešen primer tega je vključevanje lokalnih skupnosti, društev ali vplivnih ljudi v oblikovanje in načrtovanje akcije Očistimo Slovenijo in kasnejše izvajanje te akcije. Z vključevanjem ljudi v proces oziroma v oblikovanje spodbud namreč zvišujemo njihovo zainteresiranost za sodelovanje ter posledično njihovo sprejetje (Gardner in Stern 2002).

Ljudje se lahko namerno izogibajo tako pozitivnim kot negativnim spodbudam. Tako je treba načrtovati takšne spodbude, s katerimi se temu izogibanju čim bolj izognemo. V raziskavi (Geller s sodelavci 1982, povzeto po Gardner in Stern 2002) so uporabili nagrade za spodbujanje pobiranja odpadkov v javnih parkih in na zelenicah okoli blokov in hiš. V primeru, ko so udeleženci prejeli nagrado za vrečo odpadkov, ki so jo prinesli na zbirališče, so javne površine sicer postale čistejše, vendar pa se je izkazalo, da so nekateri udeleženci prinašali tudi vreče odpadkov iz svojih domov, da bi prejeli nagrade. Kot ustrežnejši ukrep se je izkazal ta, da so namesto nagrade za prejete vreče odpadkov delili nagrade, v kolikor so

udeleženci počistili zelenice. Tako moramo biti pri oblikovanju spodbud pozorni na to, da se želeno vedenje sklada s posameznikovim lastnim interesom in da je v posameznikovem interesu delovati v skladu s spodbudo in ne nasprotno.

Različne vrste strategij, tako informacijske kot tudi strukturne, se soočajo z različno stopnjo uspešnosti. Raziskave (Becker 1978; Merziger 2010) namreč kažejo, da so najuspešnejši tisti programi spreminjanja vedenja, ki so sestavljeni iz več posameznih strategij, bodisi izbranih informacijskih ali strukturnih, lahko pa tudi v kombinaciji obeh vrst. Na ta način namreč lahko uspešneje premostimo ovire, ki preprečujejo posamezniku udeležanje okolju prijaznega vedenja. Eden izmed novejših pristopov k posredovanju strategij je lahko s pomočjo družbenih medijev, ki postajajo vse pogostejše uporabljen medij za posredovanje najrazličnejših informacij tako v svetu kot tudi pri nas.

3.2.1.3 Družbeni mediji kot dejavnik spodbujanja okoljske ozaveščenosti in okolju prijaznega vedenja

Družbene medije označujemo kot novo obliko spletnih medijev, ki se od tradicionalnih razlikujejo v tem, da omogočajo večjo povezanost med uporabniki. Opredelimo jih lahko kot skupino spletnih aplikacij, ki omogočajo ustvarjanje ter izmenjavo uporabniških vsebin (Kaplan in Haenlein 2010). So vsesplošno dostopni in omogočajo prilagodljive tehnike medsebojnega komuniciranja. Začetek njihovega razvoja lahko postavimo v leto 1971, ko je bilo poslano prvo sporočilo prek elektronske pošte 1978, od takrat pa se je naše povezovanje s svetom okoli le še stopnjevalo in še nikoli ni bila medsebojna komunikacija prek spleta tako enostavna in dostopna kot danes (O'Dell 2011).

Za družbene medije so značilne naslednje lastnosti, zaradi katerih so postali tako priljubljen in nepogrešljiv del našega vsakdana (Mayfield 2008; Bradley 2010):

- *medsebojno sodelovanje*: Družbeni mediji omogočajo in spodbujajo oblikovanje prispevkov in odzive nanje od vseh udeleženi, tako uporabnikov, kot tudi avtorjev vsebin. Manj vidna postaja meja med mediji in občinstvom (nekdanji pasivni potrošniki oziroma uporabniki se spreminjajo v aktivne oblikovalce javnega mnenja).
- *odprtost*: Družbeni mediji so odprti za sodelovanje zunanjih uporabnikov, za mreženje in hkrati za njihove odzive na objavljene vsebine. Spodbujajo izmenjavo idej, deljenje znanja in demokratizacijo informacij med uporabniki. Poleg tega so pregrade za dostop in uporabo deljenih informacij redkost.
- *komunikacija*: Za razliko od tradicionalnih medijev, za katere je značilno, da informacije občinstvu posedujejo enosmerno, je pri družbenih medijih značilna dvosmerna komunikacija med mediji in njihovimi uporabniki. Poseben poudarek je namenjen interaktivnosti, kjer je v medsebojno neposredno komunikacijo vključenih več različnih ljudi in kjer so možne neposredne povratne informacije. Te omogočajo hitro in lažje prilagajanje vsebine ciljnim uporabnikom. Na ta način uporabnik dobi občutek sooblikovanja vsebine.
- *skupnost*: Družbena omrežja omogočajo tudi naglo oblikovanje skupnosti ljudi s podobnimi interesi ter učinkovito komunikacijo med njimi. Določeno skupnost med seboj povezujejo skupni interesi.
- *povezanost*: Večina družbenih medijev uspeva zaradi vezi, ki so izpostavljene med uporabniki, in njihove povezanosti. Poleg dodajanja najrazličnejših vsebin omogočajo družbeni mediji posredovanje povezav do ostalih spletnih virov in tudi uporabnikov. Uporabniki namreč lahko dodajajo povezave, na katerih so vsebine, ki nas zanimajo, predstavljene še bolj poglobljeno.

- *multimedijskost*: Družbeni mediji poleg predstavitve vsebin v obliki besedila omogočajo tudi predstavitev v obliki fotografij, zvočnih in video posnetkov ... S kombiniranjem različnih tehnik informacije postanejo zanimivejše, z vidika uporabnikov pa so tudi učinkovitejše.
- *transparentnost*: Družbeni mediji omogočajo transparentnost, kar pomeni, da so uporabniki seznanjeni s sodelovanjem ostalih uporabnikov v skupnostih. Poleg tega omogočajo vpogled v pristnost prispevkov, v njihovo uporabo, možnost podajanja kritike in njihovega ocenjevanja. Pomembna je predvsem z vidika sodelovanja med uporabniki v vsebinskem vidiku prispevkov. Skupnost namreč lahko izpopolnjuje vsebino, združuje razdrobljene informacije, ureja in popravlja nepopolne prispevke ter na druge načine pripomore k napredku vsebin.
- *neodvisnost*: Vsak uporabnik lahko v družbenih medijih sodeluje popolnoma demokratično in neodvisno od katerega koli drugega uporabnika, in sicer kjer koli in kadar koli. Sodelovanje namreč ne določa delovnega toka in strogega nadzora nad prispevki, prav tako ni potrebno usklajevanje med uporabniki.
- *nepredvidljivost*: Na drugi strani pa je zanje značilna precejšnja nepredvidljivost, saj ni mogoče predvideti modela medsebojnega vplivanja med uporabniki, prav tako ga ni mogoče pretirano nadzorovati ali izboljševati.

Sredi prvega desetletja enaindvajsetega stoletja so se začela razvijati tako imenovana družbena omrežja, ki obsegajo aplikacije, spletne storitve ali strani, katerih namen je gradnja družbenih mrež ali odnosov med ljudmi, ki jih vežejo skupni interesi ali aktivnosti. Spletne strani družbenih omrežij ljudem omogočajo ustvarjanje javnega ali delno javnega profila znotraj omenjenega sistema, oblikovanje seznama ljudi, s katerimi so povezani, in prikazovanje in pretok lastnih seznamov povezav in hkrati povezav drugih znotraj sistema (Boyd in Ellison 2007). Uporabniku omogočajo deljenje idej, aktivnosti, dogodkov in lastnih interesov znotraj svojega profila. Znotraj individualnih omrežij omogočajo medsebojno vplivanje med uporabniki – tako neposredno kot tudi prek elektronske pošte – brez omejitev (Bambina 2007). Glavna prednost družbenih omrežij je v dvosmerni komunikaciji, ki tako avtorju na eni strani kot tudi uporabniku na drugi strani nudi možnost podajanja mnenj. Prav tako je pomembna prednost ohranjanje stikov z množico ljudi, bodisi prijateljev bodisi družine, ali ljudi, ki imajo podobne interese. Za razliko od tradicionalnega neposrednega družbenega omrežja »*face-to-face*« je prednost spletnega ta, da ni potrebne fizične bližine med uporabniki oziroma med ustvarjalci informacij in uporabniki (Boyd in Ellison 2007). Na drugi strani pa lahko pri družbenih omrežjih naletimo na morebitne zlorabe in neprijetnosti, poleg tega pa se pojavlja tudi vprašanje manjšega števila neposrednih stikov in ohlapnejših odnosov, ki jih uporaba teh prinaša.

3.3 Segmentacija ljudi z vidika stopnje okoljske ozaveščenosti in okoljskega vedenja

Ljudje glede na stopnjo okoljske ozaveščenosti in udejanjanja okoljskega vedenja niso homogena skupina, ki jo lahko enostavno razpoznamo in opišemo, zato je za ustrezno pozicioniranje in uspešno izvajanje metod socialnega vplivanja ključnega pomena njihova natančnejša opredelitev. V literaturi zasledimo številne segmentacije ljudi glede na okoljsko tematiko, ki se bolj ali manj med seboj razlikujejo. Poleg tega je različna tudi njihova usmerjenost: nekatere delijo ljudi glede na njihovo celotno okoljsko vedenje, precej pa je raziskav, ki so usmerjene v njihovo delitev glede na potrošnjo (Vukovič 2011). Osredotočili smo se na predstavitev nekaterih, za našo raziskavo najpomembnejših.

Glede na okoljsko vedenje, in sicer nakupno odločanje, ločevanje odpadkov in vedenje iz navade, so Gilg, Barr in Ford (2005) ljudi razdelili v štiri skupine, pri čemer je bila raziskava izvedena v Veliki Britaniji na vzorcu 1.200 gospodinjstev (po Vukovič 2011):

- *zapriseženi okoljevarstveniki*: So najbolj aktivna skupina, ki jo še posebej izrazito določa vestno ločevanje odpadkov. Po večini se odločajo za nakup okolju prijaznih izdelkov, so hkrati okoljsko najbolj pismeni in verjamejo, da lahko s svojimi dejanji kaj spremenijo. Pogosto so člani kakšne organizacije.
- *osnovni okoljevarstveniki*: So tudi nadpovprečno aktivna skupina, pri čemer v manjši meri ločujejo odpadke. Po svoji velikosti so na drugem mestu med skupinami.
- *občasni okoljevarstveniki*: Po velikosti spadajo v sam vrh. Le redko dejansko delujejo okolju prijazno, pri čemer redko ločujejo odpadke in se prav tako le redko odločijo za nakup okolju prijaznega izdelka.
- *ne-okoljevarstveniki*: So najmanj aktivni, ne udeležujejo nobenega od okoljevarstvenih vedenj, so najmanj okoljsko pismeni in v najmanjši meri verjamejo, da lahko s svojimi dejanji kaj spremenijo.

Zelo znana segmentacija porabnikov z okoljevarstvenega vidika (Ginsberg in Bloom 2004) te deli na pet skupin, in sicer (Vukovič 2011):

- *resnično zeleni porabniki*: Predstavljajo slabo desetino (9 %) celotnega prebivalstva, pri čemer so zanje značilne izrazite okoljske vrednote. Izrecno ne kupujejo izdelkov, ki so izdelana s strani okoljsko neodgovornih podjetij, temveč kupujejo izrecno okolju prijazne izdelke, tudi če je omenjeno še tako težavno.
- *zelenkasti porabniki*: V pričujočo skupino se uvrščajo ljudje, ki za razliko od resnično zelenih porabnikov niso politično aktivni. Varovanje okolja so v večji meri pripravljeni podpreti v finančnem smislu. Obsegajo dobro petindvajsetino (6 %) prebivalstva.
- *kalčki*: K varovanju okolja so naklonjeni le na deklarativni ravni, ne pa tudi v praksi. V kolikor je okolju prijazno vedenje povezano v višjih stroški ali odreknanji, se zanj večinoma ne odločijo. Kljub temu jih lahko pripravimo do okolju prijaznega vedenja, vendar z ustreznimi metodami socialnega vplivanja. Predstavljajo precejšen delež prebivalstva, in sicer slabo tretjino (31 %).
- *godrnjači*: Po večini je zanje značilna nizka izobraženost z vidika varovanja okolja, hkrati pa imajo izrazito negativno mnenje o možnostih sprememb na bolje. Za okolje naj bi morale skrbeti gospodarstvo in vlada. Po njihovem mnenju so okolju prijazni izdelki predragi in ne dovolj učinkoviti. Predstavljajo slabo petino (19 %) prebivalstva.
- *rjavi porabniki*: So najmanj aktivna skupina, ki se bolj kot z okoljskimi problemi ukvarja s problemi vsakdana, kot je preživetje. Za svojo okoljsko neaktivnost ne iščejo izgovorov. Takšnega je kar tretjina (33 %) prebivalstva.

D'Souza, Taghain in Lamb (2006) so preučevali človekovo oblikovanje odnosa do okoljsko prijaznih izdelkov in na podlagi pridobljenih rezultatov udeležence razdelili v štiri skupine (Nolda 2010):

- *konvencionalni potrošniki*: So brezbrizni in nezainteresirani do okolju prijaznih izdelkov in jih njihove prednosti ne zanimajo, zato nikoli ne iščejo okoljskih oznak.
- *nastajajoči okoljsko ozaveščeni potrošniki*: Ti se sicer zavedajo prednosti okolju prijaznih izdelkov, vendar pa jih nimajo namena kupiti, zaradi česar tudi okoljskih oznak ne iščejo.

- *predani okoljsko ozaveščeni potrošniki*: Zanje je značilno najaktivnejše iskanje okoljskih oznak na izdelkih in hkrati izdelke po večini tudi kupijo, ne glede na njihovo ceno ali morebitno drugo oviro.
- *cenovno občutljivi, ozaveščeni potrošniki*: Tudi zanje je značilno aktivno iskanje okoljskih oznak na izdelkih, vendar pa je pri nakupu odločilna njihova cena.

Na slovenskem nivoju sta Culiberg in Rojšek (2007) na osnovi študije vedenjske, spoznavne in čustvene komponente stališč udeležence razdelila v tri skupine, in sicer (Vukovič 2011):

- *previdneži*: Zanje je značilna precejšnja zaskrbljenost za okolje in hkrati pri nameri za nakup okolju prijaznih izdelkov upoštevajo vpliv na okolje, saj so prepričani, da je okolje potrebno varovati. Takšnih je kar slaba polovica (43 %).
- *ignoranti*: Do okolja so brezbrizni, kar je v največji meri posledica pomanjkanja znanja. Takšnih je petina (21 %) prebivalstva Slovenije.
- *uničevalci*: Ti se zavedajo svojega okolju neprijaznega vedenja, vendar pa jim hkrati ni v interesu njegova sprememba. Skupina obsega dobro tretjino (36 %) prebivalcev Slovenije.

Prav tako na slovenskem nivoju sta bili izdelani dve segmentaciji v okviru Raziskave energetske učinkovitosti Slovenije REUS (v letih 2010, 2011 in 2012 z okoli 1.000 udeležencev v letu), kjer so gospodinjstva ločili glede na rabo energije in odnos do okolja v pet posameznih skupin (Raziskava energetske učinkovitosti ... 2012):

- *entuziasti*: So najbolj okoljsko ozaveščeni in razsvetljeni, poleg tega pa tudi njihova ravnanja pričajo, da to tudi dejansko počnejo. V največji meri jih določa trditve, da lahko s preprostimi ukrepi zmanjšamo rabo energije in da je varčevanje z energijo zelo pomembno. Za okolje so zelo zaskrbljeni in nikakor ne menijo, da je to le modni trend ali marketinški trik. V skupino se uvršča petina (22 %) prebivalcev Slovenije.
- *realisti*: Zanje je značilna dobra seznanjenost z okoljsko problematiko, po svojih najboljših močeh delujejo okolju prijazno, vendar pa so hkrati mnenja, da je okoljevarstvo le marketinški trik in modni trend. Obsegajo dobro desetino (13 %) prebivalcev Slovenije.
- *skeptiki*: Vrednosti njihovih trditve se gibljejo v povprečju. Najvišje vrednosti so pri zavedanju, da lahko s preprostimi ukrepi zmanjšamo rabo energije, ter trditvi o pomembnosti zmanjšanja rabe energije. Poleg tega izstopajo z nadpovprečnim strinjanjem, da je okoljevarstvo marketinški trik in modni trend, ter so mnenja, da ne morejo sami veliko prispevati k učinkoviti rabi energije. Menijo, da je enostavno delovati okolju prijazno, če imaš dovolj denarja. V omenjeno skupino spada četrtnina (25 %) prebivalcev Slovenije.
- *pasivni*: Med pasivne se uvršča najvišji delež prebivalcev Slovenije, in sicer dobra četrtnina (28 %). Ti se sicer zavedajo, da je z energijo treba varčevati in jim za okoljevarstvo ni vseeno, vendar pa dejansko vedenje priča o njihovi pasivnosti.
- *ravnodušni*: Zanje je značilno izrazito podpovprečno strinjanje s trditvami. Prav tako niso seznanjeni o okoljski problematiki in njihova dejanja pričajo o njihovi neaktivnosti. Izrazito so mnenja, da sami ne morejo ničesar prispevati k varčevanju z energijo. Obsegajo dobro desetino (13 %) prebivalcev Slovenije.

Znotraj predstavljenih raziskav o segmentaciji ljudi v skupine glede na njihovo okoljsko ozaveščenost in vedenje lahko kaj hitro izluščimo podobnosti. Za večino raziskav je značilno, da vključujejo relativno velik delež ljudi, ki se po svojih značilnostih uvrščajo med nevtralne, pa naj bodo to občasni okoljevarstveniki, kalčki, uničevalci ali skeptiki in pasivni (Vukovič 2011). Za vse te je skupno, da na deklarativni ravni izražajo visoko podporo okoljevarstvu in

so precej seznanjeni z načini varovanja okolja, vendar pa dejanskega vedenja ne udeležijo. Do okolja imajo odtujen odnos in nemalokrat se znajdejo v primežu ostalih neokoljskih prioritet. Manjši pa je delež tistih, ki se uvrščajo med okoljsko najaktivnejšo in najmanj aktivno skupino.

Vendar pa so na drugi strani omenjene skupine z vidika zmožnosti spremembe dejanskega vedenja najbolj zanimive, saj so njihovi predstavniki ob ustrezni uporabi strategij najbolj dovzetni za vedenjske spremembe. Poleg tega predstavljajo obsežen oziroma največji delež celotnega prebivalstva. Izrednega pomena je torej skrbno načrtovanje ustreznih strategij, ki bodo sicer okoljsko ozaveščene, a nedejavne pripravili do tega, da začnejo ustrezna vedenja tudi udeleževati. Na vedenje ljudi, kot smo že omenili, namreč vpliva širok sklop različnih notranjih in zunanjih dejavnikov, ki bodisi pozitivno bodisi negativno vplivajo tako na pripravljenost za okoljevarstveno vedenje kot tudi na vedenje samo. Raziskovalci (Bonini in Oppenheim 2008, Vukovič 2011) ugotavljajo, da je pri omenjenih skupinah predvsem zaznani vedenjski nadzor tisti, ki ljudi odvrta od resničnega udeleževanja okolju prijaznih vedenj. Izpostavljajo potrebo po večji razpoložljivosti sredstev za udeleževanje vedenja, nekateri pa tudi potrebo po spodbujanju občutka lastne sposobnosti za spremembo oziroma občutek lastne koristnosti (Gardner in Stern 2002). Poleg zaznanega vedenjskega nadzora raziskovalci ugotavljajo tudi pomanjkanje znanja (Schultz 2002; Kollmuss in Agyeman 2002; Culiberg in Rojšek 2007), kar je smiselno preseči z ustreznim izobraževanjem (Gardner in Stern 2002), ki ljudem jasno razloži potek ustreznega vedenja in na čim enostavnejši način razložiti vzroke in posledice na eni strani neprijaznega in na drugi strani okolju prijaznega vedenja. Za raziskovalce pa so na drugi strani precej manj zanimivi okoljsko najaktivnejši, torej zapriseženi okoljevarstveniki, resnično zeleni porabniki, predani okoljsko ozaveščeni potrošniki, previdneži in entuziasti, saj gre v tem primeru za tako imenovano prepričevanje že prepričanih, kar je precej nesmiselno, poleg tega pa tudi delež omenjenih ni velik. Manj zanimiva skupina so tudi tisti najmanj zainteresirani za okolje, torej ne-okoljevarstveniki, rjavi porabniki, konvencionalni potrošniki, ignoranti in ravnodušni, saj je v te skupine potrebno vložiti zelo veliko truda. Za spremembo vedenja so namreč izredno nezainteresirani in nepripravljeni na spremembe (Vukovič 2011).

4 METODE

V Sloveniji do sedaj še ni bilo izdelane celovite raziskave o vlogi socialnih dejavnikov pri razvoju okoljske ozaveščenosti in spreminjanju okoljskega vedenja ljudi. Pričujoča raziskava temelji na večmetodnem pristopu. Na eni strani želimo soočiti podatke številnih dosedanjih raziskav, ki obravnavajo preučevano problematiko, ter na drugi strani podatke, pridobljene s pomočjo anketiranja prebivalcev preučevanega območja.

V poglavju o metodah bomo najprej predstavili zasnovo celotne raziskave, v kateri razložimo potek preučevanja s poudarkom na predstavitvi metod teoretičnega sklopa. Sledi podrobnejša predstavitev uporabljenih metod empiričnega sklopa, in sicer smo se osredotočili na pojasnitev izbire metode anketiranja, načina zbiranja podatkov, izbire vzorca in vsebine anket. Poleg tega bomo razložili uporabljen raziskovalni model, metode socialnega vplivanja ter izbrane statistične metode. Za enostavnejše izračune in analize podatkov smo uporabili programsko okolje Microsoft Excel 2010, za statistične analize pa programsko orodje SPSS 19.0.

4.1 Zasnova raziskave

Raziskovanja vloge socialnih dejavnikov pri razvoju okoljske ozaveščenosti in spreminjanju okoljskega vedenja smo se lotili dvostopenjsko. V prvem koraku smo na podlagi obsežnega pregleda literature in dosedanjih raziskav podali značilnosti človekovega delovanja v okolju, značilnosti razvoja okoljske miselnosti v Sloveniji in iz analiz številnih raziskav (raziskovalne študije, statistični podatki, okoljske meritve in podobno) izluščili najpomembnejše pretekle in sedanje gonilne sile onesnaževanja okolja na preučevanem območju ter podrobno predstavili njihove vzroke in posledice. S pomočjo različnih objektivnih kazalnikov podatkovnih zbirk, zlasti Statističnega urada Republike Slovenije in Oddelka za statistiko MOL, smo ugotavljali osnovne demografske značilnosti, ki nam omogočijo ugotavljanje splošne notranje razslojenosti in heterogenosti družbe in jih primerjamo z vzorci v raziskavi. V prvem koraku gre torej za okoljevarstveno usmerjeni oris MOL s poudarkom na prepoznavanju glavnih gonilnih sil pritiskov na okolje kot vzrokov za njegovo degradacijo ter oris družbe kot sooblikovalca urbanega okolja.

Preučevano območje MOL se ujema z njeno administrativno mejo, zato večinoma nismo imeli težav s pridobivanjem zelenih statističnih podatkov. Nekateri podrobnejši podatki, s katerimi želimo še dodatno osvetliti okoljsko problematiko preučevanega območja, se na nivoju občine ne spremljajo. V takšnih primerih smo za občutek o razsežnosti določenega problema uporabili podatke na nivoju Slovenije. Prav tako smo imeli težave z neodzivnostjo nekaterih javnih podjetij, ki so na preučevanem območju zadolženi za opravljanje javnih storitev. Kljub večkratnemu pozivu nam zelenih podatkov, s katerimi bi lahko celovito predstavili preučevano problematiko, ni uspelo pridobiti. Nekateri podatki so na voljo le v takšni obliki, da so bili za nadaljnjo analizo potrebni dodatni izračuni.

V drugem koraku smo najprej na podlagi dosedanjih teoretičnih spoznanj oblikovali model dejavnikov, za katere predvidevamo, da imajo vpliv na razvoj okoljske ozaveščenosti in vedenja. Pri tem smo se z vsebinskega vidika prvenstveno naslonili na demografske (spol, starost in izobrazba), psihološke dejavnike (osebne norme, subjektivne norme, stališča, zaznan vedenjski nadzor) in dejanski nadzor ter metode socialnega vplivanja, ki po teoretskih ugotovitvah najbolj celovito opredeljujejo in hkrati vplivajo na posameznikovo okoljsko vedenje. Model nam služi kot orodje za zasledovanje odgovorov na vprašanja empiričnega sklopa raziskave.

Empirični sklop obsega obsežno raziskavo, s katero smo želeli ugotoviti stopnjo okoljske ozaveščenosti ljudi, značilnosti njihovega okoljskega vedenja ter učinkovitost izbranih metod socialnega vplivanja pri njegovem spreminjanju. Raziskava je potekala devet mesecev, od 11. marca 2010 do 11. decembra 2010, na območju MOL. Obsega dva obsežnejša sklopa: anketiranje in socialno vplivanje. Sklop anketiranja je sestavljen iz treh posameznih anketiranj, ki se razlikujejo vsebinsko in metodološko. Raziskava je potekala na spletnem portalu www.ekologicen.si. Čeprav se zavedamo, da omenjeno ime portala in hkrati preučevane skupine, ki smo jo poimenovali Ekologičen, ni v skladu z v uvodu predstavljenim terminološkim ozadjem okoljskega besedišča, pa obstajajo tehtni razlogi za njeno uporabo. Eden izmed njih so nedvomno omejena finančna sredstva za namen empiričnega dela raziskave, ki nam niso dovoljevala postavitev lastnega tovrstnega portala in s tem tudi skupine v takšni obliki. Primorani smo se bili priključiti tovrstnim obstoječim portalom, pri čemer so nam lastniki portala Ekologičen, med drugim že zaradi preteklega dobrega sodelovanja, bili pripravljene omenjeno odstopiti brezplačno. Poleg tega je eden izmed razlogov tudi ta, da mora biti v današnjem času bodisi ime portala ali določene interesne skupine ušesom všečno in prepoznavno, zaradi česar je pogosto potrebno stopiti izven akademskih okvirov. Prvo obdobje, ki je potekalo od 11. marca do 5. maja 2010, je obsegalo obsežno osebno anketiranje o rabi vode v gospodinjstvih (v nadaljevanju osebna anketa, priloga 4) na terenu, znotraj katerega je bilo uspešno opravljenih 408 anket. Sodelujoče v omenjeni anketi smo povabili v nadaljnjo raziskavo, ki se je odvijala na spletnem portalu www.ekologicen.si, in sicer v vključitev v spletno skupino Ekologičen, katere namen je redno spodbujanje članov skupine k varčnemu vedenju v gospodinjstvu. Ti so izrazili izredno majhno zanimanje za vključitev v skupino Ekologičen, saj se jih je vključilo le 17 oziroma 4,2 % vseh udeležencev. Vzporedno z osebno anketo smo izvedli tudi obširno anketo o rabi vode prek spleta (v nadaljevanju prva spletna anketa, prav tako priloga 4), pri kateri je bil odziv za sodelovanje v raziskavi večji, pridobili smo namreč 78 dodatnih udeležencev. Pri iskanju sodelujočih v raziskavi smo tako pri osebni anketiranju kot tudi pri spletnem med drugim uporabili metodo nagrajevanja, in sicer smo tistim, ki so se bili pripravljene vključiti v skupino Ekologičen, kot spodbudo za vključitev podarili simbolično nagrado – okolju prijazno nakupovalno vrečko. Pri nagrajevanju gre za teorijo družbene menjave (Homans 1958), pri čemer se oseba, ki nekaj dobi v dar, najverjetneje čuti dolžna nekaj vrniti. Kljub temu je bil odziv pri osebni anketiranju zelo slab. Po končanem uvodnem sklopu anketiranj smo oblikovali skupino ter pripravili gradiva, potrebna za izbrane metode socialnega vplivanja. Vse aktivnosti nadaljnje raziskave so potekale izključno prek spletnih medijev, tako anketiranje kot socialno vplivanje. Sodelujoče, ki so se vključili v skupino Ekologičen, smo povabili v nadaljnje anketiranje o rabi električne energije in ravnanju z odpadki v gospodinjstvu (v nadaljevanju druga spletna anketa, priloga 6). Potekalo je od 6. maja 2010 do 23. maja 2010. Po opravljenem drugem sklopu anketiranja smo pričeli s sistematičnim socialnim vplivanjem, znotraj katerega smo uporabili več različnih metod, ki jih bomo podrobneje razložili v nadaljevanju. Po opravljenem šestmesečnem socialnem vplivanju na sodelujoče v skupini Ekologičen, ki je potekalo od 24. maja do 24. novembra 2010, smo izvedli ponovitevno anketiranje (v nadaljevanju tretja spletna anketa, priloga 8). Anketni vprašalnik je vključeval tematiko obeh predhodnih anket, tako o rabi vode v gospodinjstvu kot tudi tematiko o rabi električne energije in ravnanju z odpadki. Potekalo je od 25. novembra do 8. decembra 2010. Po končanem anketiranju smo ponovno uporabili izbrano metodo nagrajevanja, udeležence raziskave smo nagradili s simboličnimi nagradami. Pri vseh opravljenih spletnih anketiranjih smo skrbno izbrali dan v tednu, ko smo pošiljali vabila na izpolnitev vprašalnikov. Na podlagi dosedanjih tovrstnih raziskav (Gillham 2000; Gray 2009) smo izbrali četrtek, ki se je izkazal kot najučinkovitejši dan za pošiljanje tovrstnih

raziskav možnim udeležencem. Četrtek je tisti dan, ko se obveznosti z začetka tedna do določene mere sprostijo, prav tako pa se približuje konec tedna, ko imajo ljudje potencialno več časa za izpolnitev ankete. Z namenom pridobitve čim večjega števila udeležencev smo na vse izbrane naslove ter spletna mesta še dvakrat poslali opomnike z vabilom k reševanju anket, in sicer tistim, ki na vprašalnike še niso odgovorili. Literatura namreč pravi, da so opomniki učinkovita metoda za (Dillman 2000) zviševanje stopnje odgovorov, saj udeležence motivira k izpolnjevanju. Poleg tega se je izkazalo, da je prvo pošiljanje opomnikov po enem tednu najbolj učinkovito (Dillman 2000, Deutskens s sodelavci 2004), kar smo tudi storili. Odločili smo se, da pošljemo dva opomnika, in sicer smo opomnik na prvo spletno anketo poslali 18. 3., torej teden dni po prvem vabilu, ter 25. 3., torej štirinajst dni po prvem vabilu. Opomnik na drugo in tretjo spletno anketo smo poslali le enkrat, saj je bilo obdobje njenega poteka relativno kratko. Poleg določitve dneva smo skrbno načrtovali tudi uro pošiljanja. Odločili smo se za zgodnji popoldanski čas, med 14. in 15. uro. Pri osebni anketi pa so si anketarji sami po lastni presoji razporejali opravljanje posameznih anket.

Preglednica 1: Shema poteka celotne raziskave.

METODA	ČASOVNICA					
	<i>Obdobje 1</i> (11. 3.–5. 5.)	<i>Obdobje 2</i> (5. 5.)	<i>Obdobje 3</i> (6. 5.–23. 5.)	<i>Obdobje 4</i> (24. 5.–24. 11.)	<i>Obdobje 5</i> (24. 11.–8. 12.)	<i>Obdobje 6</i> (8. 12.–11. 12.)
ANKETIRANJE	<i>OSEBNO ANKETIRANJE</i> Numerus: 408					
	<i>SPLETNO ANKETIRANJE</i> N = 282		<i>SPLETNO ANKETIRANJE</i> N = 95		<i>PONOVITVENO SPLETNO ANKETIRANJE</i> N = 95	
OBLIKOVANJE SKUPINE		<i>Oblikovanje skupine Ekologičen</i> N = 95				
SOCIALNO VPLIVANJE	<i>nagrajevanje</i>			<i>usmerjeno informiranje in izobraževanje, zaobljuba, opomniki, nagrajevanje</i>		<i>nagrajevanje</i>

Zaradi omejenih materialnih sredstev za izvedbo tako obsežnega osebnega anketiranja smo se bili primorani priključiti enemu izmed projektov Geografskega inštituta Antona Melika, ki se je ukvarjal s preučevano problematiko. Prvi del raziskave, osebno anketiranje, smo tako opravili v okviru delovnega paketa, namenjenega ozaveščanju ljudi o rabi vode, mednarodnega evropskega projekta INCOME (*Improved management of contaminated aquifers by integration of source tracking monitoring tools and decision strategies*), ki je bil financiran v okviru programa Evropske unije Life+. Nekateri rezultati prvega osebnega anketiranja, ki je bilo izdelano na istem vzorcu, so že objavljeni v okviru objav omenjenega projekta.

4.2 Metode anketiranja

Anketna metoda je eden najpogostejših načinov pridobivanja podatkov v družboslovnem raziskovanju in jo lahko opredelimo kot postopek empiričnega vpogleda v izbrano populacijo in njen vzorec (Toš 1988). Je postopek, s katerim raziskujemo in zbiramo podatke o raziskovalnem predmetu s pomočjo vnaprej pripravljenih vprašanj, navadno pri zbranih osebah. Za pridobitev želenih podatkov je bila metoda anketiranja najustreznejša, saj se želene podatki, s katerimi smo odgovorili na zastavljena raziskovalna vprašanja, ne zbirajo na noben drug način. Pri tem smo se naslonili na temeljne zahteve anketiranja, ki so po mnenju Smrekarja (2006) individualen pristop, reprezentativnost vzorca, univerzalnost znotraj določenega območja in sočasnost. V pričujoči raziskavi je metoda anketiranja sestavljena iz več posameznih faz, ki se razlikujejo glede na način zbiranja podatkov, pridobivanja udeležencev oziroma izbire vzorca in glede na tematiko vsebine.

4.3 Način zbiranja podatkov

Hiter razvoj anketnih metod in tehnologij, ki smo mu priča vse od osemdesetih let prejšnjega stoletja, nam je omogočil, da lahko danes izbiramo med vse več vrstami anketiranja, vendar je ob vedno manjši pripravljenosti za sodelovanje in naraščanju stroškov izvedbe tovrstnih raziskav težko najti pravo in s tem optimalno razmerje med kakovostjo podatkov, porabljenim časom in stroški (Vehovar s sodelavci 2011). Način zbiranja podatkov je eden ključnih dejavnikov, ki zaznamuje uspešnost izvedene raziskave. V raziskavi smo se odločili za uporabo kombiniranega načina anketiranja, ki združuje uporabo osebne in spletnega anketiranja. Vsaka izmed metod anketiranja, ki so na voljo, ima namreč določene pomanjkljivosti in omejitve, čemur smo se z uporabljenim metodološkim konceptom želeli izogniti in na ta način pridobiti kakovostnejše podatke.

Prva, najobsežnejša faza anketne raziskave, obsega obširno terensko osebno anketiranje, katerega namen je poleg pridobitve podatkov tudi pridobitev udeležencev za vključitev v nadaljnjo raziskavo in s tem v skupino Ekologičen. Anketa temelji na neposrednem stiku anketarja in udeleženca. Vzorec zajema 408 anket znotraj MOL, in sicer s prebivalci, starimi več kot 15 let. Izmed vseh sodelujočih v osebni anketiranju se jih je v nadaljnjo raziskavo in s tem v skupino Ekologičen vključila petindvajsetina (4,2 %).

Vzporedno z osebnim anketiranjem je potekalo obširno spletno anketiranje, katerega namen je – podobno kot pri osebni anketiranju – na eni strani pridobitev podatkov, na drugi strani pa pritegniti čim večje število zainteresiranih za sodelovanje v nadaljnji raziskavi in s tem v skupini Ekologičen. Anketa je temeljila na sodelovanju udeležencev prek spletnega mesta www.ekologicen.si, kjer je bil objavljen anketni vprašalnik. Vzorec zajema 282 anket, opravljenih s prebivalci, starimi več kot 15 let in živečimi znotraj MOL. Izmed vseh sodelujočih v spletnem anketiranju se jih je v nadaljnjo raziskavo in s tem v skupino Ekologičen vključilo 78, kar predstavlja dobro četrtino sodelujočih (27,6 %).

Druga in tretja faza obsegata poglobljeno spletno anketiranje, katerega namen je pridobiti čim kakovostejše podatke o preučevani tematiki, pri čemer je tretja faza namenjena ponovitvi vprašanj prve in druge faze anketiranja ter s tem primerjanju pridobljenih rezultatov. Vzorec obeh faz zajema 95 anket, opravljenih z udeleženci iz prve faze, ki so se vključili v nadaljnjo raziskavo in s tem v skupino Ekologičen.

4.3.1 Udeleženci

Pri anketiranju je poleg določitve uporabljene metode za zbiranje podatkov treba natančno opredeliti ciljno populacijo, ki je množica vseh enot, ki jih želimo preučiti (Kalton in Vehovar 2001). Ciljna populacija oziroma množica elementov, na katere se nanašajo naše ugotovitve, so znotraj MOL stalno živeči prebivalci, predstavniki gospodinjstev, stari več kot 15 let. Zbiranje podatkov od vseh enot populacije je zaradi njene velikosti običajno predrago, zahteva veliko časa ali je celo nemogoče, zato raziskavo izvedemo le na delu populacije, ki ga imenujemo vzorec. Z ustreznim vzorcem namreč lahko zagotovimo povsem zadostno natančnost ocen (Kalton in Vehovar 2001). Temeljno načelo, ki ga je treba upoštevati še pred začetkom vzorčenja je, da pri izbiri enot v vzorec zagotovimo slučajnost izbora enot iz populacije. Prav tako je za objektivnost in nepristranskost primarnih podatkov reprezentativnost vzorca ključnega pomena (Manoilov 2013).

Pri uvodni osebni anketi smo uporabili verjetnostni vzorec, pri katerem ima vsak element v populaciji vnaprej znano in neničelno verjetnost, da se pojavi v vzorcu (Kalton in Vehovar 2001). Odločili smo se za uporabo stratificiranega vzorca, predvsem z razlogom, da bi zagotovili upoštevanje dodatnih značilnosti, ki so povezane s preučevanim pojavom. Preučevano območje smo razdelili na štiri podobmočja, in sicer na eni strani z upoštevanjem meja vodovarstvenih območij na preučevanem območju in na drugi strani z upoštevanjem vrste bivališča gospodinjstev, ki ležijo na posameznem vodovarstvenem območju.

Vodovarstveni območji sta omejeni na podlagi Uredbe o vodovarstvenem območju za vodno telo vodonosnika Ljubljanskega polja (Uradni list ... 126/2004, 7/2006) in Uredbe o vodovarstvenem območju za vodno telo vodonosnikov Ljubljanskega barja in okolice Ljubljane (Uradni list ... 115/2007). Celotno preučevano območje pa je omejeno na podlagi meje MOL.

Preglednica 2: Razrez opravljenih anket (Anketa o rabi vode ... 2010).

OBMOČJE ANKETIRANJA	ŠTEVILO OPRAVLJENIH ANKET
vodovarstveno območje I in II (ožja vodovarstvena območja)	102 - individualne hiše
vodovarstveno območje III (širše vodovarstveno območje)	102 - večstanovanjske hiše ali bloki
izven vodovarstvenih območij	102 - individualne hiše
izven vodovarstvenih območij	102 - večstanovanjske hiše ali bloki
skupaj	408

Torej je bila polovica vseh anket opravljena med »aktivnimi« obremenjevalci podzemne vode (četrtnina znotraj in četrtnina zunaj vodovarstvenega območja), polovica pa med »pasivnimi« obremenjevalci podzemne vode (četrtnina znotraj in četrtnina zunaj vodovarstvenega območja). Pod pojmom »aktivni« smo želeli zajeti prebivalce, ki živijo v individualnih hišah in imajo ohišnice ter so posledično s svojim ravnanjem na vrtovih bolj povezani z okoljem oziroma podzemno vodo. Pod pojmom »pasivni« smo želeli zajeti prebivalce, ki živijo v večstanovanjskih hišah ali blokkih ter so posledično manj povezani z okoljem oziroma podzemno vodo.

Na posameznem podobmočju smo želeli zagotoviti tudi čim bolj popolno ujemanje strukture vzorca s strukturo populacije (demografski podatki za MOL), zato smo pri njegovem izboru sledili izbranim demografskim lastnostim, in sicer starosti, spolu in izobrazbi. Da bi se izognili prevelikim prostorskim zgoščevanjem, smo vsako podobmočje razdelili na devet posameznih delov in na njih opravili predvideno število anketiranj. Sprva smo želeli ugotoviti demografsko strukturo po štirih izbranih podobmočjih, vendar nas je pri tem ustavila nedostopnost individualnih podatkov Statističnega urada RS. Tako smo pri vzorčenju uporabili podatke na nivoju celotne občine. V vzorec smo zajeli ustrezen delež populacije, saj

strokovnjaki (Blejec 1976) ugotavljajo, da je za velike populacije dovolj, če velikost vzorca dosega od nekaj promilov do nekaj odstotkov celotne populacije (Smrekar 2006). Tovrstne ankete so lahko podvržene subjektivnim pogledom udeležencev, ki s svojimi odgovori lahko zavajajo. Morebitnim dvomom, da pričujoča anketa ni dovolj zanesljiva in veljavna, smo se izognili z dovolj velikim vzorcem (Smrekar 2006).

Verjetnostna tehnika vzorčenja s stratifikacijo se je pri spletnem anketiranju izkazala za težje izvedljivo in bi predstavljala precejšnje dodatne stroške, zato smo se pri prvi spletni anketi odločili za neverjetnostno vzorčenje z ekspertno izbiro. Neverjetnostna vzorčenja so v praksi zelo razširjena, ocene vzorcev le-teh pa se nemalokrat ne razlikujejo od ocen iz verjetnostnega vzorca (Kalton in Vehovar 2001).

Pri prvi spletni anketi smo uporabili neverjetnostno vzorčenje z ekspertno izbiro, pri kateri vzorec, ki naj bi bil »represntativen«, izbere strokovnjak, ki pozna vsebino raziskovanega področja (Kalton in Vehovar 2001). Kot strokovnjaki smo se odločili za posredovanje spletne ankete čim širšemu krogu prebivalcev MOL, starih več kot 15 let. Izbrali smo veliko število elektronskih naslovov ljudi obeh spolov ter vseh starostnih in izobrazbenih skupin, prav tako pa smo spletno anketo objavili na spletni strani www.ekologicen.si, s čimer smo se skušali v čim večji meri približati stratificiranemu vzorcu osebne ankete. Čeprav nam ni uspelo pridobiti ustrezne demografske strukture, lokacije in vrste prebivališča udeležencev, smo omenjenim značilnostim vseeno sledili. Prva spletna anketa obsega 282 opravljenih anket, v katero so vključeni izključno prebivalci MOL, stari več kot 15 let. Zaradi zavedanja, da pri takšnem izboru obstaja tveganje o pristranskosti vzorca, smo se odločili, da nam omenjena anketa prvenstveno služi za pridobivanje kandidatov za vključitev v skupino Ekologičen, kamor se je vključilo 78 udeležencev omenjene ankete.

V nadaljnjo raziskavo, ki obsega še dve fazi anketiranja, je bilo vključenih skupno 95 udeležencev znotraj MOL, starejših od 15 let. Druga in tretja faza anketiranja obsegata izključno spletno anketiranje, in sicer tistih postovoljcev (skupno 95) prve osebne in prve spletne ankete, ki so izkazali interes za sodelovanje v skupini Ekologičen in s tem v celotni raziskavi. V tem primeru je bilo uporabljeno neverjetnostno priložnostno vzorčenje, saj so se udeleženci sami prostovoljno odločili za omenjeno vključitev. Glede na precejšnjo verjetnost, da je vzorec nereprezentativen, je rezultate teh anket tvegano uporabiti za sklepanje o celotni populaciji.

Preglednica 3: Način zbiranja podatkov, velikost vzorca in tematika opravljenih anket.

<i>Faza</i>	<i>Vrsta anketiranja</i>	<i>Vrsta vzorca</i>	<i>Št. anket</i>	<i>Faza</i>	<i>Vrsta anketiranja</i>	<i>Št. anket</i>	<i>Faza</i>	<i>Vrsta anketiranja</i>	<i>Št. anket</i>
1.	Osebna anketa o rabi vode v gospodinjstvu	Stratificirano vzorčenje	408	2.	Spletna anketa o rabi električne energije in ločenem zbiranju odpadkov v gospodinjstvu	95	3.	Ponovitvena spletna spletna anketa o rabi vode, električne energije ter ločenem zbiranju odpadkov v gospodinjstvu	95
	Spletna anketa o rabi vode v gospodinjstvu	Vzorčenje z ekspertno izbiro	282						
		<i>Skupaj</i>	<i>690</i>		<i>Skupaj</i>	<i>95</i>		<i>Skupaj</i>	<i>95</i>

4.3.2 Gradivo

Raziskovanje zgolj splošne okoljske ozaveščenosti in okoljskega vedenja nasploh ne zadošča več aktualnim potrebam sodobne teorije in prakse, saj ne prinaša ustreznih rezultatov in izhodišč za nadaljnje raziskovanje (Žibert 2009). Težava, s katero se srečujemo, je, da ljudje praviloma delujejo na različnih področjih različno. Tako raziskovalci (Diamantopoulos, Bohlen in Schlegelmilch 1996; Follows in Jobber 1999) predlagajo usmeritev k preučevanju konkretnjših vedenj v primerjavi s splošnimi okoljskimi temami. Že izdelane raziskave so namreč pokazale (Heberlein in Black 1976; Ajzen in Fishbein 1980; Hines s sodelavci 1987; Follows in Jobber 1999; Kaiser in Shimoda 1999; Berenger in Corraliza 2000; Stern 2000; Kollmuss in Agyeman 2002), da okoljsko vedenje preučujemo in napovedujemo uspešneje, če namesto splošnega preučujemo in merimo usmerjeno vedenje. Pri preučevanju značilnosti okoljskega vedenja smo se osredotočili na preučevanje treh posameznih vedenj, s katerimi se običajno meri urbane tokove (Plut 2006) in ki hkrati na podlagi literature in evropskih ter drugih raziskav (Michaelis in Lorek 2004) predstavljajo tri najpomembnejše vire potrošnje gospodinjstev znotraj segmenta bivanja, in sicer rabo vode, električne energije in ravnanje z odpadki.

Izdelane ankete se tako poleg razlikovanja po načinu zbiranja podatkov in izbiri vzorca razlikujejo po vsebini sami. Prva faza anketiranja, ki obsega prvo osebno in spletno anketiranje, vključuje tematiko rabe vode v gospodinjstvu. Vzrokov za izbiro rabe vode kot konkretnjšega vedenja v uvodni obširni raziskavi je več. Eden izmed njih je dejstvo, da je za preučevano območje intenzivneje kot drugje značilno naglo naraščanje materialnega blagostanja in potrošnje, kar vodi v bistveno poslabšanje življenjskega okolja, hkrati pa le-to leži na obsežnem vodonosniku, ki predstavlja pomemben vir pitne vode glavnega mesta in okoliških naselij. Poleg tega imamo v mislih njeno dragocenost kot naravni vir, njeno ogroženost kot pokrajinske sestavine na preučevanem območju, predvsem podzemne vode, ter željo po primerjavi nekaterih rezultatov z izdelano študijo o Zavesti ljudi o pitni vodi (Smrekar 2006), s čimer raziskavi damo še dodatno težo. Eden izmed razlogov je tudi ta, da vodi v dosedanjih raziskavah niso namenjali velike pozornosti, prav tako pa ji v primerjavi s sprejemanjem politik v zvezi z rabo ostalih dobrin v gospodinjstvu, bodisi rabe energije ali ravnanja z odpadki, kakšne resnejše pozornosti ne namenja niti Evropska unija. Prav tako pa tako v Evropski uniji kot tudi pri nas še vedno prevladuje prepričanje o veliki razpoložljivosti in dobri kakovosti pitne vode, kar posledično vpliva na dejstvo, da vodo jemljemo kot nekaj samoumevnega in je ne cenimo dovolj.

Vprašalniki so sestavljeni iz različnih vrst vprašanj tako odprtega, polodprtega kot zaprtega tipa. Na vprašanja odprtega tipa je udeleženec odgovarjal pisno brez vnaprej ponujenih možnosti. Pri polodprtem tipu je bistveni del vprašanja sestavljen iz vnaprej ponujenih možnosti odgovorov, poleg tega pa vključuje tudi možnost drugo ali ni odgovora. Pri zaprtem tipu pa je udeleženec odgovarjal tako, da je izbral enega ali več vnaprej pripravljenih odgovorov. Pri številnih vprašanjih smo uporabili Likertovo lestvico (1932), za katero velja izražanje stališč oziroma ocenjevanje strinjanja s trditvami v obliki petstopenjske merske lestvice. Ena stran lestvice predstavlja popolnoma negativen odgovor, druga pa popolnoma pozitiven odgovor. Udeležencem smo na ta način ponudili širši razpon odgovorov in možnost sredinskega odgovora, s čimer smo jim omogočili umik od skrajnih vrednosti. S skrajnimi vrednostmi se namreč ljudje sicer pogosto identificirajo, a jih ne želijo javno izraziti (Smrekar 2006). Pri ključnih vprašanjih smo uporabili izključno pritrdilni in nikalni odgovor, s čimer smo udeležence prisilili v izbiro. Odgovoru »ne vem« smo se izogibali oziroma smo ga uporabili le redko. Pri oblikovanju vprašalnikov smo bili pozorni na ciljno skupino, s katero imamo opravka, torej najširši krog prebivalcev MOL, zato smo vprašanja kar se da

terminološko poenostavili. Vprašalniki vsebujejo tudi nekaj kontrolnih vprašanj, ki so nam služila za preverjanje točnosti predhodnih navedb.

V vsebinskem smislu smo se poleg večine lastnih vprašanj pri več vprašanjih naslonili na dosedanje raziskave o okolju na nivoju Evropske unije, Slovenije in preučevanega območja. Na nivoju tako Evropske unije kot tudi Slovenije smo uporabili nekatera vprašanja raziskav o okolju Eurobarometer - okolje, ki so bile izdelane v letih 2002, 2004, 2008 in 2011 (Special Eurobarometer 2002, 2004, 2008, 2011). Raziskavo izvaja Evropska komisija. V letu 2002 je bila raziskava izdelana v 15 članicah takratne Evropske unije, v letu 2004 v 25, v letih 2008 in 2011 pa v 27 članicah Evropske unije. Vzorec je v letu 2002 obsegal približno 16.000 izdelanih anket, v letu 2011 pa že skoraj 27.000 (Special Eurobarometer 2002, 2011). Poleg tega smo vprašanja povzeli po raziskavah projekta International Social Survey Program (ISSP) – Environment (okolje), ki so bile izdelane 1993, 2000 in 2010 (Toš 2012). Omenjena mednarodna raziskava se na slovenskem nivoju izvaja v okviru vodilnega projekta o javnem mnenju v Sloveniji, Slovensko javno mnenje, ki traja že od leta 1968. Raziskovanje socialnookoljske tematike je prisotno v longitudinalni tematski zasnovi raziskave Slovensko javno mnenje že od leta 1969. Z vključitvijo v projekt ISSP – Okolje v letu 1993, se je raziskava odprla v mednarodno in medčasovno in medkulturno primerjalno razsežje (Toš 2012). Kljub temu, da javno mnenje ni izrazito stabilen družbeni pojav in sta zanj značilni njegova vsakokratna določenost stanja družbe ter časovna spremenljivost, podatki razkrivajo razločljive težnje oziroma vzorce prevladujočega mišljenja v določenem času, okolju in družbi (Mlinar 1989; Toš 2012).

Pri nekaterih vprašanjih smo se naslonili na raziskavo o Zavesti ljudi o pitni vodi (Smrekar 2006), ki je bila izdelana na nivoju našega preučevanega območja. Pri tem smo poseben poudarek namenili vključitvi vprašanja, ki meri razsežnost aktivnega okoljskega delovanja. Prav tako so bila nekatera vprašanja, ki smo jih povzeli po zgoraj omenjenih študijah – Eurobarometer, ISSP in Slovensko javno mnenje – uporabljena v omenjeni študiji. S tem smo dosegli medčasovno primerljivost dobljenih rezultatov na evropskem, slovenskem ter tudi na preučevanem območju, kar daje rezultatom še dodatno težo.

Pri prvi anketi smo za udeležence pripravili dopis, v katerem smo predstavili, za kakšno vrsto ankete gre, kdo je njen naročnik, od kod anketarji prihajajo, kakšen je njen vzorec in okvirni čas izpolnjevanja ter izrazili prošnjo po njihovem sodelovanju. V dopisu smo omenili tudi nagradno igro, v katero se vključijo, v kolikor se odločijo za nadaljnje sodelovanje pri raziskavi. Poudarili smo, da je anketa anonimna, da so dobljeni podatki strogo zaupni in uporabljeni izključno v raziskovalne namene. Dodali smo tudi telefonsko številko, na kateri lahko udeleženci pridobijo več informacij o raziskavi, ter se zahvalili za sodelovanje. Podoben dopis smo pripravili tudi za udeležence na spletu, kjer pa smo poudarek namenili podrobni predstavitvi preučevane problematike in namena naše raziskave. Pri osebni anketi je bila omenjena predstavitev namreč narejena s strani anketarjev.

Anketni vprašalnik na samem začetku vsebuje osnovne podatke raziskovalne ustanove, pod okriljem katere je potekalo anketiranje (Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti) in naslov ankete (Anketa o rabi vode v gospodinjstvu) ter osnovna vprašanja o anketi sami, ki jih izpolni anketar sam.

Vprašalnik je sestavljen iz 44 vprašanj, ki tvorijo več posameznih sklopov in jih ocenjujemo z deskriptivnimi kazalci na več nivojih, kar se je v dosedanjih raziskavah izkazalo kot izredno uspešno (Malnar 2002; Smrekar 2006). Zanj je značilna kompleksna zasnova s prepletanjem vsebin različnih družboslovnih vej, predvsem geografije, psihologije, sociologije in varstva okolja, s pomočjo katerih smo si odgovorili na zastavljena raziskovalna vprašanja. Prvi sklop zajema izražanje splošnega odnosa do okolja, poznavanje okoljske problematike

preučevanega območja, hipotetičnih ravnanj in hipotetične pripravljenosti za okolju prijazno vedenje. Udeleženci na tem nivoju ostajajo na ravni mnenj. V drugem nivoju se že usmerjamo k vprašanju, ki se približujejo pripravljenosti za okolju prijazno delovanje in navideznemu dejanskemu ravnanju. V zadnjem, tretjem, pa gre za razsežnost aktivnega okoljskega delovanja, ki je edino izmerjeno s kazalci dejanskih ravnanj. S tem želimo namreč izvedeti, kako okoljsko aktivni so ljudje v resnici. Prednost tovrstne metode vprašalnika je v merjenju dejanskega okoljskega vedenja in ne le vedenja na hipotetičnem nivoju, kar je značilno za večino tovrstnih vprašalnikov. S konceptom trinivojskega spraševanja nam je v precejšnji meri uspelo izničiti težo v družbi zaželenih odgovorov, ki jih v večji meri zasledimo na nižjih nivojih. Raziskave metod družbenih raziskav namreč kažejo, da udeleženci pogosto sporočajo večjo pogostost zaželenih ravnanj (na primer varovanje okolja), čeprav v resnici ne mislijo tako, ali pa nižjo pogostost ravnanj, ki bi lahko škodila njihovem ugledu, jim vzelo preveč energije, pa še družbeno ne bi bili sprejeti (na primer pitje alkoholnih pijač) (Malnar 2002). Anketo smo razdelili na več tematskih sklopov. V uvodu nas zanimajo vrednotne usmeritve ljudi s poudarkom na usmeritvah z vidika varovanja okolja. Na podlagi literature (De Groot in Steg 2007; Steg s sodelavci 2012) smo izbrali 10 posameznih vrednot oziroma dejavnikov kakovosti življenja, ki jih udeleženci ocenjujejo po pomembnosti, in sicer enakopravnost in pravičnost, mir, moč in vpliv, ambicioznost, bogastvo, ugled in slava, udobje in uživanje, veselje do življenja, sožitje z naravo in varovanje okolja.

Nadalje nas na načelni ravni zanima, kakšen je njihov odnos do varovanja okolja in na kakšen način zaznavajo okoljske probleme, kar smo merili s pomočjo 12 vsebinsko raznolikih trditvev. Med pomembnejšimi trditvami, ki smo jih povzeli po zgledu raziskav ISSP in Slovenskega javnega mnenja, so naslednje: »Za nekoga, kot sem jaz, je lahko, da kaj naredi za okolje.«, »Nobenega smisla nima, da po svojih najboljših močeh skrbim za okolje, če tega ne počnejo tudi drugi.«, in »Naredim, kar je dobro za okolje, tudi če za to porabim več časa ali denarja.«, pri čemer smo trditve razdelili v tri samostojne, kjer smo posebej merili njihovo pripravljenost za varovanje okolja ob odrekanju denarja, časa in udobja.

Z izbranimi 10 vprašanji smo merili pripravljenost za aktivno okolju prijazno delovanje na hipotetičnem nivoju. Na eni strani smo merili pripravljenost, v kolikor gre za omejevanje posameznikove osebne svobode oziroma za njegova osebna odrekanja (plačevati višje cene, višje davke, odpovedovanju udobja) na račun varovanja okolja. Na drugi strani pa smo pripravljenost konkretizirali z izbranimi vedenji v gospodinjstvu, rabo vode, električne energije in ravnanja z odpadki. Pri ravnanju z vodo smo podobno kot pri merjenju splošne pripravljenosti hkrati merili tudi, v kolikšni meri so se udeleženci pripravljali odpovedati finančnim sredstvom na račun varovanja pitne vode.

V anketo smo vključili tudi poznavanje okoljevarstvene problematike preučevanega območja. Udeležence smo spraševali po tem, kdo je po njihovem mnenju največji onesnaževalec podzemne vode v MOL. Hkrati nas je zanimala tudi njihova zaskrbljenost na eni strani glede onesnaženosti pokrajinskih elementov preučevanega območja in na drugi strani glede prekomerne rabe razpoložljive pitne vode.

Po zgledu Eurobarometra nas je zanimalo, kako okoljsko aktivni so bili udeleženci v zadnjih šestih mesecih, pri čemer smo poudarek namenili izbranim preučevanim vedenjem v gospodinjstvu. Spraševali smo jih ali so v zadnjih mesecih »ločeno zbirali odpadke«, »zmanjšali rabo električne energije«, »zmanjšali rabo vode«, »zmanjšali uporabo plastičnih nakupovalnih vrečk«, s čimer smo zaključili s splošnimi vprašanji o odnosu do okolja ter se usmerili v izbrano vedenje, rabo vode v gospodinjstvu.

V gospodinjstvih se količina porabljene vode plačuje na podlagi različnih meril, kar potencialno predstavlja pomemben dejavnik značilnosti rabe vode v gospodinjstvu. Tako smo udeležence povprašali, katero merilo velja za plačevanje vode v njihovem gospodinjstvu, in merili zadovoljstvo z načinom plačevanja.

Poseben tematski sklop smo namenili merjenju psiholoških dejavnikov, na podlagi katerih smo oblikovali izbrane trditve. S pomočjo množice trditev smo merili stališča o rabi vode, osebne norme, subjektivne norme in zaznan vedenjski nadzor. Poleg tega smo merili namero za varčevanje z vodo, in sicer z dvema na videz zelo podobnima trditvama »V naslednjih šestih mesecih sem pripravljen varčevati z vodo.« in »V naslednjih šestih mesecih bom varčeval z vodo.«, ki pa se precej razlikujeta v posameznikovi obvezi. Termin »sem pripravljen« je namreč precej ohlapnejši od termina »bom«, kjer se posameznik besedno bolj obveže.

Za namen primerjave posameznikovega odnosa do varovanja okolja in odnosa do varovanja vode kot konkretnejšega naravnega vira, smo trditev, ki smo jo povzeli po raziskavi ISSP, konkretizirali na naslednji način: »nobenega smisla nima, da varčujem z vodo, če ne varčujejo tudi drugi« in dobili zanimive rezultate.

Udeležencem smo nadalje zastavili vprašanja o njihovem vedenju in navadah v zvezi z rabo vode. Zanimalo nas je, kako pogosto opravljajo opravila v zvezi z lastno higieno, kakšne so njihove navade v zvezi z zapiranjem vode med posameznimi opravili ter ali so v zadnjih šestih mesecih storili kakšno dejanje za učinkovitejšo rabo vode, pri čemer so imeli na voljo posamezna zbrana dejanja.

Poseben tematski sklop smo namenili preverjanju znanja o rabi vode pri različnih opravilih v gospodinjstvu. Med drugim nas je zanimalo, koliko vode v povprečju porabi ena oseba na dan. Prav tako pa smo preverili znanje o poznavanju vodovarstvenih območij znotraj MOL in s tem povezane problematike potencialnega onesnaževanja izredno ranljive pokrajnotvorne sestavine.

Po podatkih raziskav (Jamnik s sodelavci 2011) je voda iz vodovodnega omrežja na območju MOL ustrezna, nas pa je zanimalo, kakšna pa je po mnenju udeležencev kakovost vode za pitje na eni strani iz vodovodnega omrežja in na drugi iz plastenke ter kako pogosto ju pijejo. Tematiko omenjenih vprašanj smo povzeli po raziskavi o Zavesti ljudi o pitni vodi (Smrekar 2006) in na ta način primerjali pridobljene rezultate.

Najpomembnejši sklop obsega merjenje dejanske pripravljenosti za aktivno okoljsko delovanje, kjer smo uporabili dva vsebinsko različna koncepta in ju med seboj tudi primerjali. Udeležence smo povprašali o dostopnosti do spleta v gospodinjstvu oziroma na delovnem mestu, saj je bila le-ta pogoj za sodelovanje v drugem izmed omenjenih konceptov. Na ta način smo pridobili sliko o deležu udeležencev, ki pravzaprav lahko sodelujejo v drugem konceptu zaradi tehničnih pogojev.

Pri prvem vsebinskem konceptu smo po zgledu raziskave o Zavesti ljudi o pitni vodi (Smrekar 2006) udeležencem predstavili namišljeno Fundacijo za pitno vodo kot neprofitno organizacijo, katere cilj je izboljšanje kakovosti podzemne vode kot temeljnega vira pitne vode v MOL. Zanimalo nas je, koliko udeležencev je pripravljeno plačati vsaj 0,50 € (poleg tega zneska smo tistim, ki so bili pripravljeni, ponudili tudi višje zneske, in sicer 1,0 €; 1,5 €; 2,0 €; 2,5 €; 3,0 €; 3,5 €; 4,0 € in 5,0 €) na mesec za namen reševanja omenjene problematike. Elektro Ljubljana kot neprizadeta ustanova, s katero je Fundacija sklenila dogovor, zbrani denar nakazuje Fundaciji za zdravo pitno vodo kot neprofitnemu skladu, ki namerava vsa zbrana sredstva uporabiti izključno za razreševanje navedene problematike. Kot smo že zapisali, gre za izmišljeno fundacijo, kajti menimo, da lahko le na tako prepričljiv in nazoren način izmerimo dejansko pripravljenost prebivalcev, da pomaga reševati vedno bolj ogrožen vodni vir. Za prejemnika denarja smo zbrali distributerja električne energije, ker v Sloveniji vsa gospodinjstva, ki so priključena v električno omrežje, plačujejo tudi prispevek za javno radiotelevizijo, razen če dokažejo, da ne posedujejo sprejemnika. Vprašanja v zvezi s fundacijo so bila tako prepričljivo in realno sestavljena, da udeleženci niso podvomili o resničnosti tega sklada.

Pri drugem vsebinskem sklopu pa smo uporabili resnično v okviru zavoda »Ekologičen« ustanovljeno spletno skupino »Ekologičen« za učinkovito ozaveščanje ljudi o smotrnem okoljskem ravnanju v gospodinjstvu. Prav tako smo za namen raziskave ustanovili spletno skupino »Ekologičen« na družbenem omrežju Facebooku, s čimer želimo ugotoviti učinkovitost takšnega načina ozaveščanja v primerjavi z že uveljavljenimi načini, kot sta objava novic na spletnih portalih ali ozaveščanje prek elektronske pošte. Glavni namen skupine je prek spletnega portala www.ekologicen.si, elektronske pošte in družbenega omrežja Facebook pridobiti koristna znanja, nasvete in ukrepe strokovnjakov na področju ravnanja z vodo in električno energijo ter ustreznega zbiranja odpadkov v gospodinjstvu, ki posamezniku omogočijo, da deluje odgovorno in trajnostno. S konkretizacijo tematike na izbrana vedenja smo se želeli izogniti neoprijemljivosti in abstraktnosti okoljske tematike. Včlanitev v skupino ne zahteva aktivnega sodelovanja, ampak prinaša predvsem podporo pri spreminjanju vedenja. Edina obveznost je nadaljnje anketiranje, ki poteka prek spleta. Udeležence smo povprašali o pripravljenosti za sodelovanje v omenjeni skupini, pri čemer smo jih ob njihovi pritrditvi prosili za elektronski naslov. Prav tako smo jih vprašali o pripravljenosti za sodelovanje v omenjeni skupini na Facebooku, pri čemer smo jih prosili za njihov naziv na družbenem omrežju. Na ta način smo izmerili, koliko udeležencev je resnično okoljsko aktivnih.

Na koncu sledijo vprašanja o demografskih dejavnikih, s čimer smo pridobili podatke o spolu, starosti, izobrazbi, dohodku in bivališču udeležencev prve osebne in spletne ankete. Zaradi želje po analizi ustreznosti pridobljenega vzorca smo podatke o spolu, starosti in izobrazbi primerjali s podatki Popisa prebivalstva leta 2002, in sicer s podatki o številu prebivalcev MOL, njihovem spolu, starosti in izobrazbi. Predhodno smo podatke razdelili v smiselne razrede: pri spolu v dva, pri starosti in izobrazbi pa v štiri.

Podatki o demografskih dejavnikih so nam služili tudi kot pomembno orodje pri interpretaciji vsebine odgovorov. Podatke o starostni strukturi, ki smo jih razdelili v štiri skupine, smo uporabili za zanimive interpretacije o značilnostih različnih starostnih skupin. Podobno smo podatke o izobrazbi, ki smo jih prav tako razdelili v štiri razrede, primerjali s posameznimi vsebinskimi sklopi in dobili zanimive rezultate. Kljub temu, da se zavedamo občutljivosti tematike osebnega dohodka in bivališča, smo vprašanja vseeno uvrstili v anketo, jih skušali uvrstiti v štiri razrede ter s tem še dodatno obtežili vsebino interpretacij.

Za anketiranje smo izbrali 12 anketarjev, pri čemer je vsak opravil 34 anket. Nekateri anketarji so zaradi težavne pridobitve udeležencev obupali še preden so opravili vse ankete. Tako smo morali na nekaterih območjih najti zamenjave. V kolikor je bila določena anketa nepopolna, jo je bilo potrebno nadomestiti z drugo, kar pomeni, da je vsak anketar opravil najmanj 34 anket oziroma se je moral pri anketiranju še posebej potruditi, da je udeleženca motiviral do konca ankete. Skupno smo opravili 408 ustrezno izpolnjenih anket. Pred začetkom anketiranja smo pripravili krajše izobraževanje za anketarje s podrobnimi navodili anketiranja. Anketarje smo opremili s pooblastilom za izvajanje ankete, uvodnim dopisom in anketnimi vprašalniki, prav tako pa so imeli nalogo, da od vsakega udeleženca pridobijo kontaktno telefonsko številko, na kateri lahko preverimo verodostojnost anketiranja. Omenjeno smo tudi storili, po koncu anketiranja smo poklicali 5 % udeležencev in preverili opravljeno delo. Nepravilnosti nismo ugotovili, zato smo v analizo vključili vse opravljene ankete. Zaradi vedno skromnejšega odziva zainteresiranih za sodelovanje, zahtevne tematike in precejšnje dolžine vprašalnika je bilo anketiranje zahtevno in dolgotrajno. Po vzoru dosedanjih raziskav (Smrekar 2006) je anketar del vprašanj glasno bral, udeleženec je poslušal in odgovarjal nanje. Pri zapletenih vprašanjih je anketar prav tako glasno bral, udeleženec pa je na svojem izvodu vprašalnika, kjer je imel na enem listu samo trenutno

obravnavano vprašanje, sledil besedilu. Na ta način smo pri večini udeležencev precej pospešili odgovarjanje in hkrati dobili kakovostnejše odgovore. Glede na to, da anketarji niso imeli možnosti sklicevanja na noben pravni akt o obveznosti odgovarjanja, je bila uspešnost izvedenega anketiranja odvisna od anketarjev samih.

Druga anketa, ki so jo udeleženci reševali sami prek spletnega portala www.ekologicen.si, je vsebinsko nadaljevanje prve, pri čemer smo se pri drugi anketi osredotočili na preučevanje rabe električne energije v gospodinjstvih preučevanega območja in ravnanju z odpadki. Za udeležence smo na spletu pred samim začetkom anketiranja pripravili uvodni dopis, v katerem smo se dosedanjim udeležencem najprej zahvalili za dosedanje sodelovanje ter jih povabili k izpolnitvi druge spletne ankete. Ob tem smo jih seznanili z nagradno igro, v katero se vključijo ob nadaljnjem sodelovanju. Ob samem nagovoru smo se trudili biti čim bolj osebni in prepričljivi, med drugim z naslednjimi besedami: »Verjamemo, da si boste v naslednjih šestih mesecih skupaj z nami prizadevali varčevati z električno energijo in vodo v vašem gospodinjstvu ter ločeno zbirati odpadke, saj boste s tem pripomogli k ohranjanju okolja in boste na svoja dejanja ponosni«. Na koncu smo se udeležencem še lepo zahvalili in jih opozorili na varovanje podatkov pred nepooblaščenjo rabo.

Uvodni del smo namenili merjenju psiholoških dejavnikov, kjer smo trditve oblikovali po vzoru vsebine trditev prve ankete, le da smo se pri pričujočem merjenju osredotočili na omenjeno rabo električne energije in ravnanje z odpadki. Prav tako smo z izbranimi trditvama, ki vsebujeta termina »sem pripravljen« in »bom«, merili namero za varčevanje z električno energijo in za ločevanje z odpadki. Pri omenjeni analizi smo dobili zanimive rezultate, ki so nam med drugim služili tudi za medsebojno primerjavo značilnosti psiholoških dejavnikov izbranih vedenj.

V gospodinjstvih se električna energija plačuje po enotnem sistemu, in sicer ima vsako stanovanje svoj lasten števec porabe, medtem ko se odvoz odpadkov plačuje na podlagi različnih meril. Zanimalo nas je, kako so udeleženci zadovoljni z načinom plačevanja stroškov enega in drugega.

Poseben poudarek smo namenili merjenju zaskrbljenosti glede rasti porabe električne energije v gospodinjstvih in preskromnega ločevanja odpadkov. Poleg tega smo po zgledu prve ankete po vzoru ISSP oblikovali trditvi »Nobenega smisla nima, da po svojih močeh varčujem z električno energijo, če tega ne počnejo tudi drugi.« in »Nobenega smisla nima, da po svojih močeh ločujem odpadke, če jih ne ločujejo tudi drugi.«. S tem smo ponovno pridobili zanimive rezultate, ki so nam služili za primerjavo med preučevanimi vedenji.

Sledila so vprašanja o posameznikovem vedenju in navadah v zvezi z izbranimi opravili. Med drugim nas je zanimalo njihovo vedenje v zvezi z rabo električne energije za higieno, gospodinjstva opravila in prosti čas ter vedenje v zvezi z ravnanjem z odpadki. Zanimali so nas razlogi za okolju neprijazno delovanje in pogostost njihovega opravljanja. S pomočjo izbranih konkretnih dejanj smo merili vedenja, ki so jih udeleženci storili v preteklih šestih mesecih.

Udeleženci imajo v zadnjem času vedno več možnosti za udeležanje okolju prijaznih vedenj v zvezi z varčevanjem električne energije in ravnanjem z odpadki. Že nekaj let ima večina dobaviteljev električne energije na voljo storitev »zelena elektrika«, ki je proizvedena iz okolju prijaznih obnovljivih virov. Tako smo povprašali o poznavanju omenjene storitve in morebitni vključenosti vanjo. Podobno smo jih povprašali o poznavanju oziroma posedovanju nalepke proti nenaslovljenim reklamam na poštnem nabiralniku. V času izvajanja ankete, 17. 4. 2010, je v Sloveniji prvič potekala največja čistilna akcija »Očistimo Slovenijo«, kar nam je v metodološkem smislu omogočilo pridobitev podatkov o dejanski okoljski aktivnosti udeležencev. Zanimalo nas je poznavanje omenjene akcije ter njihova udeležba.

Podobno kot pri anketi o rabi vode smo tudi pri pričujoči anketi preverjali znanje udeležencev o preučevanih dveh vedenjih in s tem pridobili zanimive rezultate.

Ob koncu ankete smo udeležence prosili še za posredovanje svojega elektronskega naslova, ki nam je služil kot identifikacija anket. S tem smo namreč lahko pridobljene podatke povezali s podatki posameznega udeleženca predhodne ankete.

Tretja anketa, ki so jo udeleženci opravili na koncu celotne raziskave, obsega ponovitev dela vprašanj prve in druge ankete, pri čemer smo se osredotočili na vprašanja o izbranih treh preučevanih vedenjih, rabo vode, električne energije in ravnanja z odpadki v gospodinjstvih. Podobno kot pri prvih dveh vsebuje uvodni dopis o raziskavi, izbrana vprašanja ter na koncu prošnjo za posredovanje elektronskega naslova.

Odgovore osebne ankete smo ročno vnesli v podatkovno zbirko programa Microsoft Excel, v katerem smo izdelali osnovne opisne statistike. Odgovori spletnih anket so se neposredno po zaključku posamezne ankete prenesli na izbrani strežnik. Te smo kasneje izvozili v program Microsoft Excel in jih tam tudi nadalje urejali. Za poglobljene statistične analize smo uporabili program SPSS 19.0.

4.3.3 Spremenljivke modela razvoja okoljske ozaveščenosti in okoljskega vedenja

Oblikovani lastni model nam je služil kot kompleksno ogrodje, s katerim sistematično pojasnimo potek razvoja okoljske ozaveščenosti in spremembe vedenja v smeri trajnosti. Ta hkrati lahko služi kot pomembno orodje za reševanje degradacije okolja zaradi človekovega neprimerne obnašanja. Sestavljajo ga gradniki izbranih vedenjskih teorij, Ajzenove teorije načrtovanega vedenja (1991) in Sternove teorije vrednot, prepričanij in norm (2000) ter modela pomanjkanja znanja (Schultz 2002), ki delujejo kot dejavniki in vodijo k vedenju preko vedenjskih namer ali neposredno, demografski dejavniki in izbrani dejavniki socialnega vplivanja. V nadaljevanju so podrobneje predstavljene spremenljivke, ki so vključene v preučevani model.

4.3.3.1 Neodvisne spremenljivke

- *Vrednote*

Vrednote smo merili s pomočjo 10 tako imenovanih »kazalnikov kakovosti življenja«, ki smo jih določili s pomočjo Schwartzove lestvice vrednot (1994) ter s pomočjo izbranih dotedanjih raziskav o vplivu vrednot na okoljsko vedenje (De Groot in Steg 2007, Steg s sodelavci 2012). Udeleženci raziskave so na osnovi Likertove lestvice (1 - popolnoma nepomemben, 2 - nepomemben, 3 - srednje pomemben, 4 - pomemben, 5 - zelo pomemben), ki jo v raziskavi razumemo kot intervalno lestvico, ocenjevali, kako pomemben se jim zdi »kazalnik kakovosti življenja« kot življenjsko vodilo. Višje, kot so udeleženci uvrščali kazalnik, bolj je kazalnik pomemben v njihovem življenju.

Preglednica 4: Izbrane vrednote oziroma »kazalniki kakovosti življenja«.

-
1. ENAKOPRAVNOST IN PRAVIČNOST: enake možnosti za vse, popravljati krivice
 2. MIR: stanje brez vojn in napetosti
 3. MOČ IN VPLIV: prizadevanje za uveljavitev lastne volje, nadzor drugih
 4. AMBICIOZNOST: delavnost, prizadevnost
 5. BOGASTVO: materialna lastnina, denar, življenje v izobilju
 6. UGLED IN SLAVA: biti priznan, uveljavljen v družbi
 7. UDOBJE IN UŽIVANJE: živeti sproščeno, osebno ugodje, zadovoljitev želja
 8. VESELJE DO ŽIVLJENJA: uživati v hrani, prostem času ...
 9. SOŽITJE Z NARAVO: prilagajati se naravi, živeti skladno z načeli trajnostnega razvoja
 10. VAROVANJE OKOLJA: skrbeti za ohranitev naravnega okolja, preprečevati onesnaževanje
-

Pri preučevanju vrednot smo izhajali iz predpostavke, da vrednote tvorijo več skupnih dimenzij (Schwartz 1992), ki jih lahko izločimo s pomočjo različnih multivariantnih analiz (Musek 1993, 2000). Dobljene podatke o kazalnikih kakovosti življenja smo tako analizirali z metodo glavnih komponent, ki je namenjena zmanjšanju števila spremenljivk oziroma podatkov. Metoda je podrobneje razložena v podpoglavju o statističnih metodah.

- *Stališča*

Stališča o rabi vode v gospodinjstvu smo merili s petstopenjsko Likertovo lestvico s pomočjo petih stališč, sestavljenih iz treh podkategorij. Kot osnovo za oblikovanje podkategorij smo uporabili Sternovo (2000) delitev prepričanj, kot jih opredeljuje v teoriji vrednot, prepričanj in norm (2000). Stališča tako opredelimo kot skupek posameznikovega zavedanja posledic okoljskega delovanja, zavedanje njegove odgovornosti ter stališč o smiselnosti okoljskega delovanja. Posameznikovo zavedanje posledic smo merili s pomočjo dveh trditvev, in sicer »Količina načrpane vode na svetu se približuje zgornjim mejam razpoložljivih virov, kar predstavlja velik družbeni problem« in »Z varčevanjem vode lahko pripomorem k ohranjanju dragocenih vodnih virov«. Njegovo zavedanje odgovornosti za problematiko, povezano z vodo, smo merili s trditvama »Za vse večje probleme v zvezi s pomanjkanjem vode, ki pestijo svet, se čutim odgovornega« in »Za čezmerno izčrpavanje vodnih virov za potrebe človeka se čutim odgovornega«. Stališče o smiselnosti okoljskega delovanja smo merili s trditvijo »Z vodo v gospodinjstvu je treba varčevati«.

Zanesljivost konstrukta, oblikovanega s pričujočih preučevanih spremenljivk, smo preverili s pomočjo Cronbachovega koeficienta alfa (Cronbach 1951). V družboslovnem raziskovanju namreč pogosto ne moremo opraviti poljubnega števila meritev, ker se pojav, ki ga preučujemo, pogosto spreminja v času, nanj pa vpliva tudi sam proces raziskovanja (Splichal 1990). Tako so bili razviti postopki ocenjevanja zanesljivosti (*angl. reliability analyses*), ki ne temeljijo na ponovljenih meritvah, ampak na merjenju v istem času. Imenujemo jih mere enakovrednosti. Te temeljijo na izračunu povprečnega koeficienta povezanosti med izmerjenimi spremenljivkami, ki merijo dejansko spremenljivko. Na ta način ocenjujemo zanesljivost merjenja spremenljivk, ker predpostavljamo, da so izbrane spremenljivke enakovredne (Ferligoj, Leskovšek in Kogovšek 1995). Uporabili smo metodo notranje konsistentnosti Cronbachovega koeficienta alfa (Cronbach 1951), ki je najlažje in najpogosteje uporabljena metoda za ocenjevanje zanesljivosti meritev. Z njim preverjamo povezanost med trditvami znotraj posameznih sklopov vprašanj in temelji na kovariancah in koeficientih povezanosti med vsemi spremenljivkami, ki merijo isti konstrukt. Lahko zavzame vrednosti na intervalu od 0 do 1. Višja, kot je vrednost α , bolj je merski postopek zanesljiv. O zanesljivosti govorimo takrat, ko je α večji od 0,5 (Abrahamse 2007).

- *Norme*

Norme, ki smo jih prav tako merili s petstopenjsko Likertovo lestvico, smo preučevali z dveh vidikov. Na eni strani se norme nanašajo na posameznikovo presojo normativnih pričakovanj za njega pomembnih drugih ter njegove pripravljenosti, da upošteva njihovo mnenje pri svojem vedenju. Gre za pravila, ki vodijo družbeno vedenje. V raziskavi smo jih poimenovali subjektivne norme. Na drugi strani pa norme opredeljujemo kot občutek posameznikove dolžnosti za okolju prijazno delovanje. Nanašajo se na posameznikovo zaznavanje o tem, kaj je »ustrezno« v danih razmerah, na posameznikovo samoocenjevanje nekega vedenja. Te norme smo poimenovali osebne norme. Subjektivne norme smo merili s pomočjo dveh trditev, ki se glasita: »Člani moje družine in prijatelji menijo, da je potrebno varčevati z vodo« in »Popolnoma podpiram mnenje svoje družine in prijateljev o ravnanju z vodo«. Osebne norme smo merili s pomočjo treh trditev, in sicer: »Če čezmerno porabljam vodo, se počutim krivega«, »Za zmanjšano porabo vode se čutim moralno odgovornega ne glede na to, kaj z njo počnejo drugi« in »Bolje se počutim, če porabim manj vode«. Zanesljivost konstrukta, oblikovanega iz pričujočih preučevanih spremenljivk, smo preverili s pomočjo Cronbachovega koeficienta alfa.

- *Zaznan vedenjski nadzor*

Zaznan vedenjski nadzor odraža mnenje posameznika glede lastnih zmožnosti za izvrševanje vedenja. Merili smo ga s petstopenjsko Likertovo lestvico s pomočjo treh trditev, in sicer: »Poznam načine, kako varčevati z vodo«, »Manjša poraba vode je v veliki meri odvisna od mene samega« in »Porabo vode lahko zmanjšam brez težav«. Zanesljivost konstrukta, oblikovanega iz pričujočih preučevanih spremenljivk, smo preverili s pomočjo Cronbachovega koeficienta alfa.

- *Demografske spremenljivke*

V model smo vključili tri izbrane demografske spremenljivke, ki so zanimive za primerjalno analizo, in sicer spol, starost in izobrazbo. Spremenljivke smo zaradi lažje interpretacije združili v razrede s pomočjo različnih lestvic. Z nominalno lestvico smo merili spolno sestavo udeležencev (0 – moški, 1 – ženski). Starostno sestavo smo ugotavljali s pomočjo štirih razredov na ordinalni lestvici (1 – od 18 do 34 let, 2 – od 35 do 54 let, 3 – od 55 do 64 let, 4 – nad 65 let). Najvišjo dokončano stopnjo izobrazbe smo merili s pomočjo štirih razredov na nominalni lestvici (1 – osnovnošolska, 2 – poklicna (2-in 3-letna), 3 – srednješolska (4-in 5-letna), 4 – višješolska, visokošolska ali univerzitetna).

- *Znanje*

Spremenljivko znanje smo merili s pomočjo petih vprašanj, kjer smo odgovore razvrstili v razrede od 1 do 5, in sicer glede na njihovo pravilnost, pri čemer se v peti razred uvrščajo odgovori, ki do 20 % odstopajo od pravilnega odgovora, v četrti razred odgovori, ki od 21 % do 40 % odstopajo od pravilnega odgovora, v tretjega, odgovori, ki odstopajo od 41 do 60 %, v drugega tisti, ki odstopajo od 61 do 80 %, ter v prvi razred tisti, ki 81 % in več odstopajo od pravilnega odgovora. Uporabili smo naslednja vprašanja: »Koliko vode povprečno porabi ena oseba na dan?«, »Koliko vode porabimo, če pustimo teči vodo med umivanjem zob?«, »Koliko vode na dan steče iz pipe, iz katere kaplja po 1 kapljica na sekundo?«, »Koliko vode porabimo v petih minutah prhanja brez vmesnega zapiranja?«, »Koliko vode porabimo za

kopanje v kadi?«. Rezultate posameznih spremenljivk smo sešteli in dobili sumarno številsko spremenljivko.

4.3.3.2 Odvisne spremenljivke

- *Namera za varčevanje z vodo*

Namero za okoljsko vedenje smo merili s pomočjo posameznikove opredelitve do pripravljenosti za izvršitev določenega dejanja. Merili smo jo s petstopenjsko Likertovo lestvico s pomočjo dveh trditev, in sicer: »V naslednjih šestih mesecih sem pripravljen varčevati z vodo« in »V naslednjih šestih mesecih bom varčeval z vodo«. Zanesljivost konstrukta, oblikovanega iz pričujočih preučevanih spremenljivk, smo preverili s pomočjo Cronbachovega koeficienta alfa.

- *Indeks vedenja*

Indeks vedenja smo merili s pomočjo spremenljivke, ki smo jo oblikovali na podlagi vrednosti petih spremenljivk in meri stopnjo dejanskega okoljskega vedenja. Te spremenljivke so:

1. Spremenljivka dejanskega izražanja preteklega vedenja v zvezi z varčevanjem z vodo, ki smo jo merili s pomočjo intervalne spremenljivke. Udeleženci so s pomočjo odgovorov »da-2«, »delno-1« in »ne-0« izražali svoje dejansko varčevanje z vodo v preteklih šestih mesecih.
2. Spremenljivka dejanj v zvezi z rabo vode v gospodinjstvu, ki smo jo oblikovali s pomočjo naslednjih izbranih spremenljivk: »kako pogosto se vam zgodi, da pustite teči vodo, medtem ko si umivate zobe«, »Kako pogosto se vam zgodi, da pustite teči vodo, medtem ko se milite med prhanjem« in »Kako pogosto se vam zgodi, da pustite teči vodo, medtem ko ročno pomivate posodo«. Udeleženci so odgovarjali s pomočjo intervalne spremenljivke z odgovori »1-nikoli«, »2-redko«, »3-občasno«, »4-pogosto«, »5-vedno«, te pa smo naknadno združili v skupne kategorije. Kategorija »0« vsebuje odgovor »1«, kategorija »1« združuje odgovora »2 in 3«, kategorija »2« pa združuje odgovora »4 in 5«. Odgovore posameznih vprašanj smo med seboj sešteli.
3. Spremenljivka izražanja šestih dejanj v zvezi z varčevanjem vode, ki smo jih merili s pomočjo dihotomne spremenljivke (1-da, 0-ne):
»Ali ste v zadnjih šestih mesecih v prho dali namestiti zračnik za nizek pretok, ki vodi primeša zrak?«
»Ali ste v zadnjih šestih mesecih vgradili ekološki straniščni izplakovalnik?«
»Ali ste v zadnjih šestih mesecih preverili, ali v stanovanju kje uhaja voda?«
»Ali ste v zadnjih šestih mesecih posodo pomivali ročno v pomivalnem koritu, pod tekočo vodo pa jo samo splaknili?«
»Ali ste v zadnjih šestih mesecih zmanjšali rabo čistil, pralnih praškov, mehčalcev ali kozmetike?«
ter dihotomne spremenljivke z obratnimi vrednostmi (1-ne, 0-da) pri naslednji spremenljivki:
»Ali ste v zadnjih šestih mesecih v straniščno školjko odlagali odpadke, ki bi lahko zamašile odtok vode ali onesnažile vodo?«
Rezultate omenjenih spremenljivk smo na koncu sešteli in dobili sumarno številsko spremenljivko. Prejete rezultate smo pretvorili na naslednji način: kategorija »0«

združuje vsoto »1 in 2«, kategorija »1« združuje vsoto »3 in 4«, kategorija »2« pa združuje vsoto »5 in 6«.

4. Spremenljivka izražanja pripravljenosti za vključitev v Fundacijo za zdravo pitno vodo in s tem mesečno prispevanje 0,5 € za namen reševanja problematike v zvezi s pitno vodo, ki smo jo merili s pomočjo dihonomne spremenljivke »Ali ste pripravljeni podpreti Fundacijo za zdravo pitno vodo s prispevkom 0,5 € mesečno«, na katero so udeleženci odgovarjali z »da-1«, »ne-0«.
5. Spremenljivka izražanja pripravljenosti za vključitev v skupino Ekologičen ter vključitev v skupino Ekologičen, ki smo jo merili s pomočjo ordinalne spremenljivke. Udeleženci so s pomočjo dogovorov »da-1«, »ne-0« odgovarjali na vprašanje »Ali ste se pripravljeni vključiti v skupino Ekologičen na portalu www.ekologicen.si?«, odgovor »vključeni-2« pa smo dodali na podlagi dejanske vključenosti v skupino.

Dobljene vrednosti smo med seboj sešteli in dobili skupno številsko spremenljivko, ki smo jo poimenovali indeks vedenja. Najnižja vrednost skupne spremenljivke indeks vedenja znaša 0, najvišja pa 9.

4.4 Veljavnost osebnega in spletnega anketiranja

Osebno anketiranje, ki predstavlja tradicionalno metodo zbiranja podatkov, je v zadnjem desetletju začelo zamenjevati spletno anketiranje. Do danes se je njegova uporaba močno razširila in predstavlja eno izmed vodilnih metod zbiranja podatkov nove generacije. Kljub njihovi pogostosti uporabe pa obstaja dvom o veljavnosti takšnega načina anketiranja, saj so v spletne ankete za razliko od tradicionalnih oblik anketiranja zelo pogosto vključeni neverjetnostni vzorci, pri katerih udeleženci sami izbirajo, ali se bodo v raziskavo vključili ali ne. Tako je treba določiti njihovo veljavnost in ugotoviti, ali se lahko s spletnim anketiranjem v obliki, kot se v današnjih raziskavah najpogosteje pojavlja, lahko približamo reprezentativnosti v enaki meri kot pri tradicionalni metodi osebnega anketiranja, izdelani na podlagi verjetnostnih vzorcev. Učinek metode anketiranja smo merili s pomočjo metode razdeljenega vzorca populacije, kjer smo izbranim skupinam udeležencev iz populacije določili svojo vrsto anketiranja (Lozar Manfreda in Vehovar 2002). Prvi skupini, ki je bila izbrana na podlagi verjetnostnega vzorca, smo namenili osebno anketiranje, drugi skupini, ki je bila izbrana na podlagi neverjetnostnega vzorca, pa spletno anketiranje. V literaturi zasledimo in se hkrati zavedamo, da primerjave različnih vrst anketiranj, v katerih sta uporabljena dva različna vzorca, niso primerne, saj lahko razlike v rezultatih pripišemo predvsem razlikam v vzorčenju, vendar smo se omenjene primerjave vseeno lotili, saj je bil naš namen predvsem ta, da skušamo ugotoviti, ali je takšna oblika anketiranja uporabna oziroma dovolj kakovostna v primerjavi z zelo cenjeno obliko osebnega anketiranja na terenu. Na ta način smo skušali najti odgovore na aktualno problematiko veljavnosti spletnih anket, temelječih na neverjetnostnih vzorcih, ki se množično pojavljajo v najrazličnejših raziskavah od diplomskih del in mednarodnih razvojnih projektov do znanstvenih in strokovnih študij. Pri primerjavi veljavnosti smo se osredotočili na tiste razlike, ki so posledica dejstva, da so bili pri preučevanih vrstah anketiranj udeleženi različni posamezniki. Razlog za razlike v odgovorih v tem primeru pripisujemo predvsem napakam nepokritja, neodgovorov in vzorčenja, ki nastanejo zaradi dejstva, da nekatere enote niso opazovane. Pri tem se zavedamo vseh pomanjkljivosti omenjene primerjave in dejstvu, da so lahko razlike v rezultatih v večji meri posledica razlik v vzorčenju, kar tudi jasno izrazimo.

4.4.1 Stopnja odgovorov

Stopnjo odgovorov obeh anket smo izračunali na podlagi formule, ki jo v tovrstnem raziskovanju uporablja oziroma priporoča Ameriško združenje za raziskovanje javnega mnenja (American Association of Public Opinion Research), in sicer na naslednji način: število izpolnjenih anket (izpolnjenih v celoti ali delno) deljeno s številom izpolnjenih anket (izpolnjenih v celoti ali delno) plus število vseh delno izpolnjenih anket, ki so bile sicer poslane potencialnim udeležencem, vendar na katere ti niso odgovorili zaradi različnih vzrokov (Greenlaw in Brown-Welty 2009).

4.4.2 Stopnja pokritosti

Pri stopnji pokritosti smo ugotavljali, ali so v osebno in prvo spletno anketo lahko vključeni vsi člani preučevane populacije, pri čemer smo se osredotočili na ugotavljanje napake nepokritja predvsem pri spletni anketi. Za razliko od osebne ankete, pri kateri imajo vsi udeleženci v vzorcu enako možnost, da so izbrani, kar pomeni, da do napake zaradi nepokritosti ne prihaja, je stopnja pokritosti pri spletni anketi v precejšnji meri odvisna od uporabe interneta in s tem spleta prebivalcev preučevanega območja. Na podlagi podatkov Statističnega urada RS o Uporabi informacijsko-komunikacijske tehnologije pri udeležencih v Sloveniji (2010), smo ugotavljali, kolikšen delež skupin prebivalcev, ki smo jih opredelili na podlagi izbranih demografskih dejavnikov (starost, spol in izobrazba) ima dostop do internetnega omrežja in s tem možnost sodelovanja v spletni anketi.

4.4.3 Vzorčenje

Pri vzorčenju smo ugotavljali, ali je v posamezno anketiranje vključen le del ali celotna ciljna populacija. Reprezentativnost pridobljenih vzorcev osebne in spletne anketiranja smo analizirali na podlagi treh izbranih demografskih dejavnikov (spol, starost, izobrazba), ki smo jih primerjali z značilnostmi celotne populacije preučevanega območja in interpretirali pridobljene rezultate.

4.4.4 Analiza SWOT

Na podlagi rezultatov anket in njihove veljavnosti smo izdelali analizo prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti za vsako preučevano metodo anketiranja. Bistvo takšne celovite ocene obeh izbranih metod sta analiza in vrednotenje dobljenih rezultatov, s čimer podamo smernice ob njuni morebitni ponovni uporabi.

4.5 Metode socialnega vplivanja

V gospodinjstvu smo spodbujali varčevanje z vodo, električno energijo ter smotrno ravnanje z odpadki na dva načina, in sicer z informacijskimi in strukturnimi strategijami. V okviru informacijskih strategij smo največji poudarek namenili usmerjenem informiranju o okoljevarstveni problematiki in značilnostih preučevanih treh vedenj v gospodinjstvih preučevanega območja in izobraževanju v obliki nasvetov, pri čemer smo članom podajali konkretna znanja o načinih varčevanja v gospodinjstvu. Informiranje in izobraževanje, ki je potekalo od 24. 5. 2010 do 24. 11. 2010, smo prilagodili preučevani skupini in s tem dosegli večjo učinkovitost. Znotraj posameznega preučevanega vedenja smo oblikovali po šest

nasvetov, pri čemer je uvodni nasvet vsakega sklopa vključeval tudi podrobnejše informacije o preučevani problematiki. Udeleženci so skupno prejeli 18 usmerjenih nasvetov v šestmesečnem izobraževalnem obdobju. Vsak nasvet vsebuje njegovo podrobnejšo predstavitev in navodila za varčno vedenje, poleg tega pa smo z usmerjenimi osebnimi nagovori skušali udeležence še dodatno motivirati k varčevanju. Vsi nasveti so bili ob navedenih datumih (Preglednica 5) članom skupine poslani prek elektronske pošte, poleg tega pa smo jih sočasno objavili tudi na spletnem portalu Ekologičen www.ekologicen.si ter na njihovi Facebookovi strani.

Preglednica 5: Podroben razrez nasvetov za varčno vedenje v gospodinjstvu.

datum		INFORMIRANJE IN IZOBRAŽEVANJE
Raba vode v gospodinjstvu		
24. 5. 2010		<i>1. Netrajnostni sodobni način življenja in raba vode v gospodinjstvu</i>
		<i>1.1 Kaj lahko naredimo sami?</i>
31. 5. 2010		<i>2. Peremo in pomivamo na EKOLOGIČEN način</i>
7. 6. 2010		<i>3. Umivajmo se z glavo</i>
14. 6. 2010		<i>4. Vsaka kapljica vode šteje, šteje, šteje...</i>
21. 6. 2010		<i>5. Koliko vode odteče v prazno?</i>
28. 6. 2010		<i>6. Ne onesnažuj, raje varčuj!</i>
Raba električne energije v gospodinjstvu		
6. 9. 2010		<i>1. Raba električne energije v gospodinjstvu</i>
		<i>1.1 Kako lahko varčujemo pri pranju perila</i>
13. 9. 2010		<i>2. Razsvetljevanje naših domačih prostorov</i>
20. 9. 2010		<i>3. Skriti potratneži v našem gospodinjstvu</i>
27. 9. 2010		<i>4. Kuhajmo z glavo in z glavo tudi hladimo</i>
4. 10. 2010		<i>5.1 Ugotovimo, kateri električni aparat v našem stanovanju porabi največ električne energije in kdaj</i>
		<i>5.2 Pametni merilci električne energije v stanovanju (smart metering)</i>
11. 10. 2010		<i>6.1 Zelena električna energija</i>
		<i>6.2 Varčen in preudaren nakup</i>
Ravnanje z odpadki v gospodinjstvu		
18. 10. 2010		<i>1. Ravnanje z odpadki v gospodinjstvih</i>
		<i>1.1 Ne onesnažuj, raje ločuj!</i>
25. 10. 2010		<i>2. Vse o ločevanju embalaže</i>
1. 11. 2010		<i>3.1 Ločeno zbiranje papirja in kartona</i>
		<i>3.2 Ločeno zbiranje stekla</i>
8. 11. 2010		<i>4.1 Ločeno zbiranje bioloških odpadkov</i>
		<i>4.2 Zbiranje ostalih odpadkov</i>
15. 11. 2010		<i>5.1 Ločeno zbiranje nevarnih odpadkov</i>
		<i>5.2 Ločeno zbiranje kosovnih odpadkov</i>
22. 11. 2010		<i>6.1 Uporabljajte okolju prijazno nakupovalno vrečko</i>
		<i>6.2 Storitev »nalepka za prepoved dostavljanja nenaslavljenih sporočil v predalčnik«</i>

V oktobru 2010 smo v okviru projekta INCOME izdelali spletni kviz z naslovom Ali znam varčevati z vodo? (medmrežje 28), katerega namen je ozaveščanje in izobraževanje ljudi o rabi vode oziroma preverjanje znanja o rabi vode. Celoten kviz je objavljen v prilogi 10. Člane skupine smo prek elektronske pošte in družbenega omrežja Facebook povabili k reševanju omenjenega kviza in s tem k preverjanju lastnega znanja, ki so ga pridobili z nasveti o rabi vode prek skupine Ekologičen.

Pred samim začetkom usmerjenega informiranja in izobraževanja smo uporabili metodo pisne zaobljube (Slika 12) kot posameznikove obveze, da bo v naslednjih šestih mesecih deloval okolju prijazno. Uporabili smo metodo osebne zaobljube in na ta način vplivali na posameznikovo osebno normo, s čimer se počuti obvezanega, da deluje okolju prijazno. Vsakemu članu smo prek elektronske pošte poslali dopis s predstavljenjo metodo, zaobljubo samo v elektronski obliki in podrobnejša navodila za uporabo. Udeležence smo prosili, naj si

zaobljubo natisnejo na papir ter se prostovoljno odločijo o njenem podpisu. V 14 dneh od prejema so nam bili dolžni posredovati odločitev o njenem podpisu.

INCOME Skrb za vodo

Life

Ekologičen

ZNANSTVENORAZISKOVNI CENTER
SLOVENSKE AKADEMIE
ZNANOSTI IN UMETNOSTI

PRIZADEVAL SI BOM, DA BOM V NASLEDNJIH ŠESTIH MESECIH VARČEVAL Z VODO IN ELEKTRIČNO ENERGIJO TER LOČENO ZBIRAL ODPADKE. NA TA NAČIN BOM PRIPOMOGEL K OHRANJANJU OKOLJA IN BOM NA SVOJA DEJANJA PONOSEN.

V LJUBLJANI, _____ PODPIS: _____

Slika 12: Zaobljuba okolju prijaznem delovanju v gospodinjstvu.

V dosedanjih raziskavah socialnega vplivanja na področju spreminjanja okoljskega vedenja so se opomniki izkazali kot zelo učinkovita metoda (Gardner in Stern 2002). Tako smo se zanje odločili tudi sami. Člane skupine smo po dveh in petih dneh od objave posamezne novice z izbranimi opomniki, ki so jih prejeli prek elektronske pošte, spominjali na okolju prijazno vedenje v gospodinjstvih. Poleg tega smo opomnike sočasno objavljali na Facebook strani skupine Ekologičen.

Poleg informacijskih strategij smo uporabili tudi strukturne strategije, in sicer nagrajevanje, ki je potekalo trikrat. Gre za teorijo družbene izmenjave, po kateri naj bi se oseba, ki nekaj dobi, čutila dolžno nekaj tudi vrniti. Čeprav smo se zavedali, da nagrajevanje lahko pri posamezniku izzove le kratkotrajna pozitivna čustva in je njena dolgoročna učinkovitost na vedenje samo vprašljiva, smo metodo nagrajevanja vseeno vključili v raziskavo. Vzrok za takšno odločitev je bil predvsem v želji po pridobitvi čim večjega števila udeležencev v skupino Ekologičen, kar se je izkazalo za precejšen izziv. Prvič smo metodo nagrajevanja uporabili z namenom pridobitve čim večjega števila udeležencev prve osebne ankete v skupino Ekologičen. Tako smo tistim, ki so v prvi osebni in spletni anketi izrazili pripravljenost za vključitev v skupino, podarili okolju prijazno nakupovalno vrečko projekta Income. Nadalje smo metodo nagrajevanja uporabili po končani drugi anketi, ko smo podarili 10 solarnih polnilcev podjetja Ekodom in 100 okolju prijaznih nakupovalnih vrečk projekta Income. Sledilo je še tretje nagrajevanje, in sicer po končanem tretjem anketiranju. Podarili smo 10 solarnih polnilnikov podjetja Ekodom in glavno nagrado: bioresonančno terapijo v Energijski točki.

V raziskavi smo uporabili različne statistične metode, ki smo jih podrobneje razložili v prilogi 11.

5 ANALIZA VELJAVNOSTI IN ANALIZA SWOT OSEBNEGA IN SPLETNEGA ANKETIRANJA

Namen pričujočega poglavja je preveriti veljavnost izbranih metod, osebnega in spletnega anketiranja, ter ugotoviti, ali lahko spletno anketiranje v takšni obliki, kot se najpogosteje uporablja, nadomesti eno izmed najučinkovitejših tradicionalnih metod zbiranja podatkov, osebno anketiranje, oziroma ali mu je enakovredno. Oba načina zbiranja podatkov imata namreč svoje prednosti in priložnosti pa tudi slabosti oziroma omejitve in nevarnosti, zaradi katerih je vprašljiva njihova uporabnost. Bistvo takšne celovite ocene obeh izbranih metod sta analiza in vrednotenje dobljenih rezultatov, s čimer podamo smernice ob njuni morebitni ponovni uporabi.

5.1 Veljavnost anketiranja

Veljavno raziskovanje je tisto, s katerim dejansko raziskujemo opredeljeni cilj in predmet raziskovanja (Pšaker 2010). Veljavnost anketiranja pa se nanaša na dejstvo, da z izbrano anketno metodo merimo tisto, kar želimo meriti. Z njo ugotavljamo sistematične napake v raziskovanju, pri čemer je količina napak odvisna od kakovosti uporabljene metode merjenja (Kogovšek 2006). V literaturi se pri dokazovanju veljavnosti metod anketiranja avtorji naslanjajo na veljavnost konstrukta, ki se deli na konvergentno oziroma vzporedno veljavnost ter diskriminacijsko veljavnost. Konvergentna veljavnost pomeni stopnjo skladnosti dveh ali več poskusov merjenja istega konstrukta z različnimi merskimi postopki (Ferligoj s sodelavci 1995). Na takšen način ugotovljena veljavnost kaže, ali so različni merski postopki nadomestljivi, kar je zlasti pomembno za razvoj novih metod, ki raziskovanju lahko prinesejo določene prednosti (Spichal 1990, povzeto po Ferligoj s sodelavci 1995). Za veljavne jih štejemo, če so rezultati, pridobljeni z različnimi metodami, neprotislovni (Ferligoj s sodelavci 1995). Diskriminacijska veljavnost pa pomeni stopnjo, do katere se teoretični pojem razlikuje od drugih teoretičnih pojmov, pri čemer izmerjena spremenljivka tvori visoko povezanost s spremenljivkami, ki merijo isto teoretično spremenljivko, ter zahteva čim manjšo povezanost izbrane spremenljivke s spremenljivkami, ki merijo neko drugo teoretično spremenljivko (Ferligoj s sodelavci 1995).

Pri ocenjevanju veljavnosti metod anketiranja je ključnega pomena ocena napake, ki nastane zaradi načina zbiranja podatkov oziroma vpliva metode anketiranja na rezultate (Pšaker 2011). Poznamo dva pristopa merjenja učinka metode anketiranja (Lozar Manfreda in Vehovar 2002). Pri prvem ugotavljamo, ali bo izbrana metoda anketiranja podala enake rezultate kot neka druga metoda anketiranja glede na vse razlike v poteku raziskave. Pri omenjenem raziskovanju se uporablja metoda razdeljenega vzorca populacije, pri čemer se vsaki skupini naključno ali načrtno izbranih ljudi določi svoja vrsta vprašalnika in primerja rezultate. Razlike v odgovorih izhajajo iz različnih virov: lahko se pojavljajo zaradi same metode anketiranja, lahko pa tudi zaradi nepokritja, vzorčenja in neodgovorov (Lozar Manfreda, Vehovar in Batagelj 2000). Pri drugem pristopu pa ugotavljamo čisti učinek spletnega anketiranja, pri čemer morajo biti vsi ostali dejavniki, razen metode anketiranja, enaki pri raziskavah, ki jih med seboj primerjamo. Na ta način skušamo prepoznati »prirojene« lastnosti izbrane vrste anket, ki so posledica metode zbiranja podatkov, ne pa tudi ostalih značilnosti raziskave. S tem se izognemo napakam, ki izvirajo iz nepokritja, vzorčenja in neodgovorov. Pri tem raziskovanju se uporablja metoda panelnega vzorca, pri kateri udeleženci najprej sodelujejo v eni vrsti raziskave, nato pa isti udeleženci rešijo raziskavo še z nekim drugim načinom anketiranja. Čeprav so pri tej metodi udeleženi isti ljudje, pa kljub

temu lahko prihaja do pojava nekaterih dejavnikov, ki vplivajo na različne odgovore in jih ni možno kontrolirati (Lozar Manfreda in Vehovar 2002).

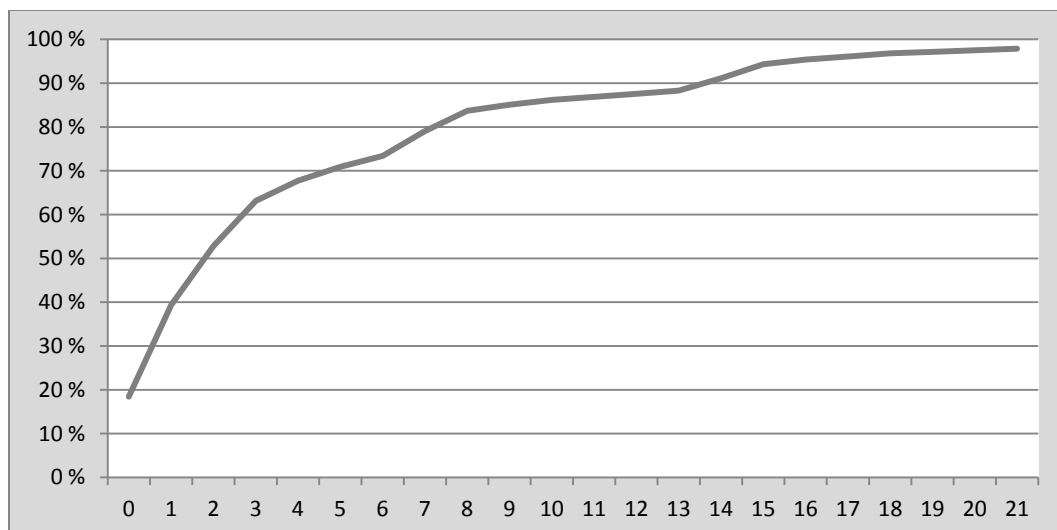
Učinek izbranih metod anketiranja smo v raziskavi merili s pomočjo konvergentne veljavnosti, in sicer z metodo razdeljenega vzorca populacije. Naslonili smo se na iskanje razlik, ki so posledica uporabe dveh metod anketiranja na dveh različnih skupinah udeležencev, torej razlik, do katerih pride pred samim procesom anketiranja in so odvisne od tega, kakšni vzorčni okviri, postopki vzorčenja, načini vabljenja k anketiranju in spreobrnitve neodgovorov so bili uporabljeni. Ocenjevali smo stopnjo pokritosti, stopnjo odgovorov in vzorčenja, ki nastanejo zaradi dejstva, da nekatere enote niso opazovane (Lozar Manfreda s sodelavci 2000).

5.1.1 Stopnja odgovorov

Stopnja odgovorov je eden izmed najpogosteje uporabljenih načinov merjenja kakovosti anketne raziskave. Izhaja iz dejstva, da nekatere enote bodisi niso bile kontaktirane ali pa na anketo niso odgovorile (Groves 1989). Z neodgovori se pogosto srečujemo pri anketah s samoizbiro, kjer vabila k anketiranju dosežejo le del uporabnikov in se le motivirani uporabniki odločijo za sodelovanje v raziskavi. Njihove značilnosti se tako po vsej verjetnosti razlikujejo od značilnosti ciljne populacije. Vendar pa do napake neodgovorov prihaja tudi pri vabljenih anketah, saj so ljudje vedno manj zainteresirani za tovrstne raziskave, kar vpliva na razmeroma nizko stopnjo odgovorov (Lozar Manfreda s sodelavci 2000). Dosedanje raziskave kažejo, da je stopnja odgovorov na spletnih anketah v povprečju nižja od stopnje odgovorov tradicionalnih vrst anketiranja (Lozar Manfreda s sodelavci 2008), kar ugotavljamo tudi v pričujoči nalogi. Izkazalo se je, da je stopnja odgovorov v prid osebnemu anketiranju. Pri prvi osebni anketi o rabi vode smo anketarje prosili, naj si zabeležijo vsak obisk potencialnega udeleženca, pri čemer smo ugotovili, da so skupno obiskali 698 ljudi. Na anketo je skupno odgovorilo 408 udeležencev, kar pomeni, da je bilo v končni vzorec vključenega dobra polovica (58,4 %) začetnega vzorca.

Prvo spletno anketo smo po elektronski pošti poslali na okvirno 1.000 elektronskih naslovov in jo objavili na spletni strani www.ekologicen.si s povprečnim obiskom 500 ljudi na dan v času trajanja ankete. Nanjo je odgovorilo 282 udeležencev, kar predstavlja slabo petino (18,8 %) začetnega vzorca.

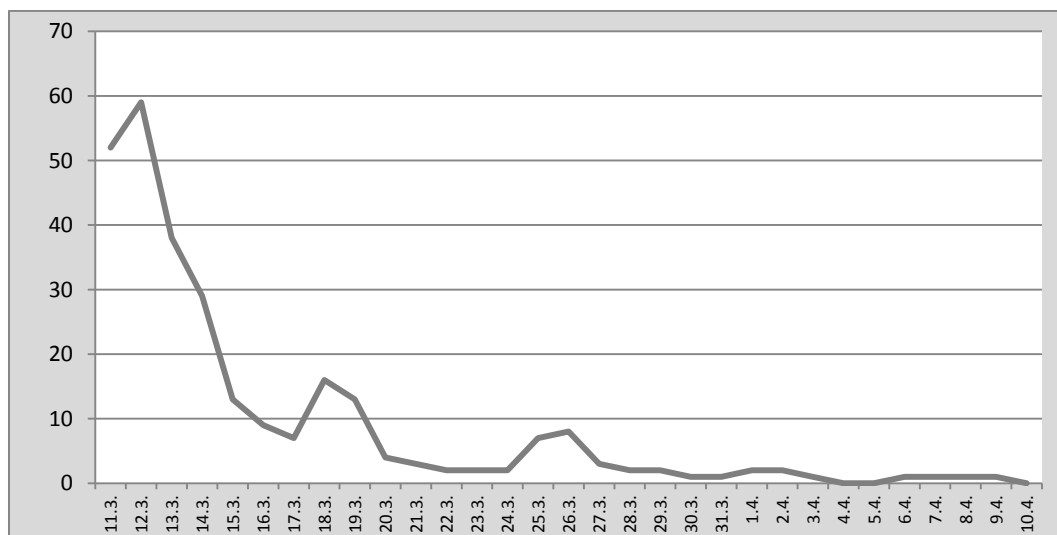
Poleg stopnje odgovorov smo podrobneje analizirali tudi časovno strukturo izpolnjevanja spletnih anket. Udeleženci so največji delež anket opravili v enem dnevu po prejetju vabila, in sicer kar dobro tretjino (39,4 %). V treh dneh so udeleženci opravili že dobro polovico (52,8 %) anket, v osmih dneh od prejetja vabila ter enem dnevu po prejetju prvega opomnika pa že dobre štiri petine (83,7 %) anket. V 21 dneh po začetku je vprašalnik rešilo že večina (97,8 %) udeležencev. V prvem tednu je bilo skupaj zbranih skoraj tri četrtine (73,4 %) opravljenih anket, v drugem tednu šestina (14,9 %), v tretjem tednu pa slaba desetina (9,2 %).

Slika 13: Delež zbranih anket od začetka raziskave po dnevih (Spletna anketa o rabi vode ... 2010).

Iz slike 14 je razviden precejšen vpliv opomnikov na stopnjo dobljenih odgovorov. Število odgovorov se je na dan poslanega opomnika namreč precej povečalo v primerjavi s številom odgovorov v dnevu pred opomnikom. Pri drugem opomniku je trend precej podoben, le da je delež prejetih odgovorov manjši kot pri prvem. Delež odgovorov v prvem in drugem dnevu po poslanem prvem opomniku znaša desetino (10,2 %), po drugem pa petindvajsetino (5,6 %).

Udeleženci so v največjem deležu ankete reševali dan po prejetju obvestila o spletni anketi, in sicer kar slabo tretjino (28,7 %). Sledi dan prejetja obvestila z dobro četrtino (26,9 %) opravljenih anket ter dva dneva po prejetju obvestila s slabo šestino (15,9 %).

Slika 14: Razrez prejetih odgovorov prve spletne ankete po datumih (Spletna anketa o rabi vode ... 2010).

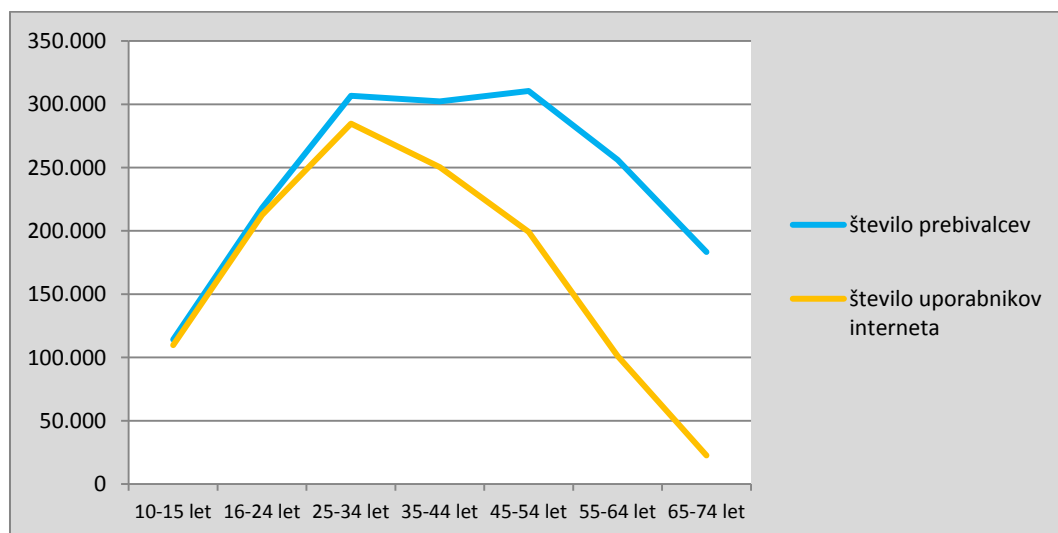
5.1.2 Stopnja pokritosti

S stopnjo pokritosti ugotavljamo, ali so v raziskavo lahko vključeni vsi člani preučevane populacije. Do napake nepokritja pa prihaja, kadar imajo nekateri člani populacije ničelno možnost, da bi bili vključeni v vzorec, kar posledično vpliva na reprezentativnost vzorca (Jäckle, Roberts in Lynn 2006). Pri preučevanju omenjenega smo se osredotočili predvsem na

preučevanje stopnje pokritosti pri spletni anketi, pri osebni anketi imajo namreč vsi udeleženci vzorca oziroma znotraj njega preučevane skupine prebivalcev enako možnost, da so v raziskavo vključeni.

Podatki kažejo, da so spletne ankete, ki so usmerjene na splošno populacijo, značilno podvržene napaki nepokritja (Comley 1996; Kehoe in Pitkow, 1996, povzeto po Lozar Manfreda s sodelavci 2000; Coomber 1997, povzeto po Lozar Manfreda s sodelavci 2000; Eaton 1997, povzeto po Lozar Manfreda s sodelavci 2000; Clayton in Werking 1998, povzeto po Lozar Manfreda s sodelavci 2000; Farmer, 1998, povzeto po Lozar Manfreda s sodelavci 2000; Meeks, Lanier, Fesco in Collins, 1998, povzeto po Lozar Manfreda s sodelavci 2000; Dillman in Bowker, 1999, povzeto po Lozar Manfreda s sodelavci 2000; Smith, 1999, povzeto po Lozar Manfreda s sodelavci 2000), saj internet uporablja le manjši del populacije. Tako so iz spletnega anketiranja izključene vse tiste osebe, ki ne uporabljajo interneta, kar se potencialno izraža v demografskih lastnostih dobljenih vzorcev, ki niso reprezentativne za celotno populacijo preučevanega območja (Terhanian in Black 1999, povzeto po Lozar Manfreda s sodelavci 2000).

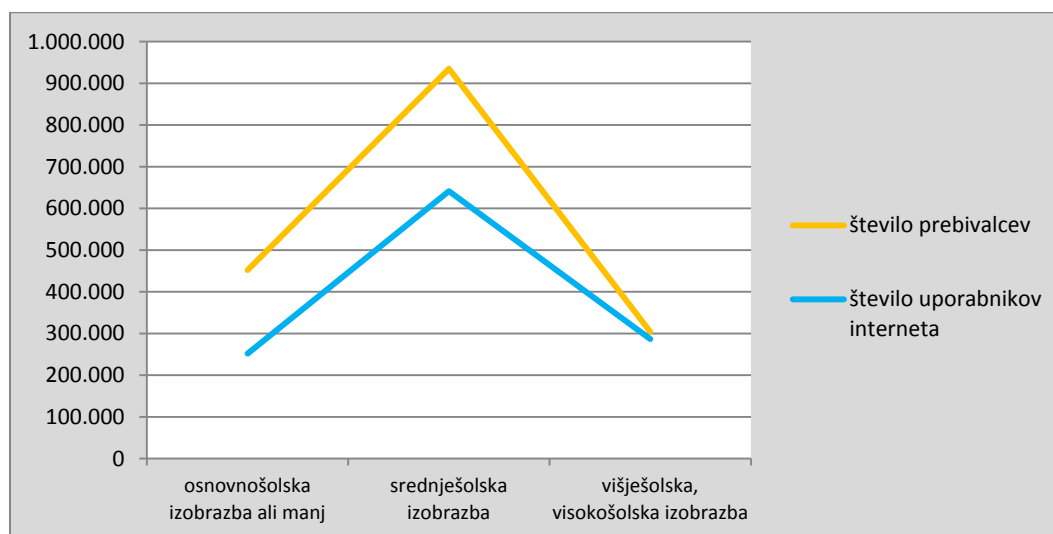
Po podatkih Statističnega urada RS sta v letu 2010 (medmrežje 7), ko smo raziskavo izvajali, internet uporabljali dobri dve tretjini (69,7 %) prebivalcev Slovenije. V gosto naseljenih območjih, kamor se uvršča naše preučevano območje MOL, je bil ta delež za malenkost višji, in sicer slaba četrtina (71,1 %). Torej podatki kažejo, da v povprečju kar dobra četrtina (28,8 %) ljudi nima možnosti za sodelovanje v raziskavi preko spleta. Glede na starostno sestavo ugotavljamo precejšnje razlike v uporabi interneta med posameznimi skupinami prebivalcev. Mladi, stari od 10 do 15 let ter od 16 do 24 let v večini uporabljajo internet (96,0 % oziroma 97,4 %), prebivalci, stari od 25 do 34 let v petih četrtinah (82,7 %), stari od 45 do 55 let v dveh tretjinah (64,1 %), stari od 56 do 64 let pa ga uporabljajo v dobri tretjini (39,4 %). Najmanjši delež uporabnikov interneta je med starejšimi, in sicer je le desetina starih od 65 do 74 let uporabnikov le-tega (medmrežje 7).

Slika 15: Število uporabnikov interneta po starostni strukturi v letu 2010 (medmrežje 7).

Glede na spolno sestavo ugotavljamo, da moški v večji meri, in sicer v slabih treh četrtinah (71,6 %), uporabljajo internet v primerjavi z ženskami, ki ga uporabljajo v dobrih dveh tretjinah (67,8 %). Zanimive razlike se pojavljajo tudi pri uporabi interneta glede na izobrazbeno strukturo. Le dobra polovica (55,7 %) prebivalcev z osnovnošolsko izobrazbo uporablja internet. Delež prebivalcev s srednješolsko izobrazbo in hkrati uporabnikov

interneta je nekoliko višji, in sicer znaša dobri dve tretjini (68,5 %), najvišji delež uporabnikov pa je med višje- in visokošolsko izobraženimi, kjer praktično večina uporablja internet (94,3 %) (medmrežje 7).

Slika 16: Delež uporabnikov interneta glede na izobrazbeno strukturo (medmrežje 7).

Zanimiv je tudi podatek naše raziskave glede deleža udeležencev osebne ankete, ki uporabljajo internet. Izmed vseh udeležencev osebne ankete so takšne štiri petine (81,4 %), kar je precej nad slovenskim povprečjem. Vzrok za omenjeno je lahko v višji izobrazbeni strukturi vzorca v primerjavi z izobrazbeno strukturo celotne populacije preučevanega območja. Kot je razvidno iz podatkov Statističnega urada RS (medmrežje 7), višje izobraženi namreč v večji meri uporabljajo internet.

Rezultati torej kažejo na precejšnje razlike v uporabi interneta in s tem možnosti izpolnjevanja spletne ankete glede na demografske dejavnike, kar se je izkazalo tudi na primeru vzorca spletne ankete pričujoče raziskave. V primerjavi z osebno anketo je za vzorec spletne ankete značilno precejšnje nepokritje glede na omenjene demografske dejavnike in posledično precej manjša reprezentativnost. V spletno anketo je tako vključen višji delež mlajših, bolj izobraženih pripadnikov višjega socialno-ekonomskega razreda. Podrobnejše značilnosti vzorca smo predstavili v podpoglavju Vzorčenje.

5.1.3 Vzorčenje

Z napako vzorčenja se srečujemo, kadar je v anketiranje vključen le del, ne pa celotna ciljna populacija. Zmanjšuje se jo lahko s povečevanjem velikosti vzorca, saj se s tem zmanjšuje verjetnost, da bo vzorec statistično značilno različen od populacije. Kljub temu pa se tudi s povečevanjem velikosti vzorca na določeni točki vzorčna varianca ne spreminja več in ne more zmanjšati celotne anketne napake, še posebej, če so viri napak drugje (Lozar Manfreda s sodelavci 2000). Napaki vzorčenja so pogosto podvržene spletne ankete s samoizbiro, namenjene splošni populaciji (Lozar Manfreda s sodelavci 2000), kjer je anketna napaka z vidika reprezentativnosti vzorca precejšnja. Podobno se je izkazalo tudi v spletni anketi pričujoče raziskave.

Rezultati osebne in spletne ankete kažejo, da tisti, ki so odgovarjali na osebno anketo, predstavljajo bolj reprezentativen vzorec ciljne populacije kot tisti, ki so izpolnjevali spletno anketo prek interneta. Oba dobljena vzorca smo primerjali z vzorcem populacije

preučevanega območja, in sicer na podlagi spolne, starostne in izobrazbene strukture, katerih podatke smo pridobili iz Popisa prebivalstva 2002 (Popis prebivalstva ... 2003). Pri spolni strukturi ugotavljamo, da smo v vzorec osebne ankete zajeli ustrezen delež moških in žensk in se s tem čim bolj približali reprezentativnosti. Vzorec spletne ankete, ki temelji na ekspertni izbiri oziroma samoizbiri, pa glede na spolno strukturo v precejšnji meri odstopa od reprezentativnosti. Spletno anketo je tako rešilo precej več žensk kot moških, kar nakazuje na njihovo večjo zainteresiranost in motiviranost za reševanje anket in preučevano tematiko.

Preglednica 6: Spolna struktura udeležencev (Popis prebivalstva ... 2003; Osebna anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010).

območje	vir	število/delež	moški	ženske	skupaj	\bar{x}	SD
Slovenija	SURs	število	958.576	1.005.460	1.964.036	0,51	/
		delež	48,8 %	51,1 %	100,0 %		
MOL	SURs	število	126.237	139.644	265.881	0,53	0,49
		delež	47,5 %	52,5 %	100,0 %		
MOL	osebna anketa	število	182	226	408	0,55	0,49
		delež	44,6 %	55,4 %	100,0 %		
MOL	spletna anketa	število	102	180	282	0,64	0,48
		delež	36,2 %	63,8 %	100,0 %		
MOL	skupina Ekologičen	število	31	64	95	0,67	0,47
		delež	32,6 %	67,4 %	100,0 %		

Glede na starostno strukturo je vzorec osebne ankete z manjšimi odstopanji z vidika reprezentativnosti ustrezen, kar pa ne moremo trditi za vzorec spletne ankete. Spletno anketo je namreč rešil precejšen delež prebivalcev, starih od 25 do 44 let, in sicer kar dve tretjini (64,5 %), medtem ko jo je rešilo precej manj starih od 45 do 64 let, še manj pa starih 65 let in več. Vzrok za omenjeno je v nizkem deležu starejših, ki v precej manjši meri kot mlajši uporabljajo internet (medmrežje 7) in s tem nimajo možnosti biti vključeni v raziskavo.

Preglednica 7: Starostna struktura udeležencev (Popis prebivalstva ... 2003; Osebna anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010).

območje	vir	število/delež	1	2	3	4	5	\bar{x}	SD
Slovenija	SURs	število	277.716	591.249	505.923	288.981	1.663.869	2,48	/
		delež	16,7 %	35,5 %	30,4 %	17,4 %	100,0 %		
MOL	SURs	število	35237	79597	73338	41314	229486	2,53	0,95
		delež	15,3 %	34,6 %	31,9 %	18,0 %	100,0 %		
MOL	osebna anketa	število	64	143	140	61	408	2,49	0,93
		delež	15,7 %	35,0 %	34,3 %	15,0 %	100,0 %		
MOL	spletna anketa	število	42	182	50	8	282	2,09	0,65
		delež	14,9 %	64,5 %	17,7 %	2,8 %	100,0 %		
MOL	skupina Ekologičen	število	13	55	23	4	95	2,19	0,71
		delež	13,7 %	57,9 %	24,2 %	4,2 %	100,0 %		

(1 - od 15 do 24 let, 2 - od 25 do 44 let, 3 - od 45 do 64 let, 4 - 65 let in več, 5 - skupaj)

Čeprav smo pri osebni anketi, torej pri verjetnostnem vzorcu, želeli slediti izobrazbeni strukturi, nam tega zaradi nezainteresiranosti predvsem nižjih izobrazbenih skupin prebivalcev ni uspelo. Nižje izobražene skupine so namreč pogosto zavračale sodelovanje z anketarjem na terenu. Še večji razkorak pa je viden pri spletni anketi, ki jo je rešilo le 2,9 % osnovnošolsko in poklicno izobraženih. Vzrok za slednje je v precej nizki uporabi interneta med nižje izobraženimi, kar pomeni precej manjšo možnost pokritja omenjene skupine

prebivalcev. Po podatkih Statističnega urada RS (medmežje 7) namreč le dobra polovica osnovnošolsko izobraženih in tri četrtine srednješolsko izobraženih uporablja internet. Dodatna ovira za pričujočo nereprezentativnost z izobrazbenega vidika je tudi nezainteresiranost omenjenih izobrazbenih skupin za sodelovanje.

Preglednica 8: Izobrazbena struktura udeležencev (Popis prebivalstva ... 2003; Osebna anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010).

območje	vir	število/delež	1	2	3	4	5	\bar{x}	SD
Slovenija	SURS	število	549.466	452.292	447.049	215.062	1.663.869	2,19	/
		delež	33,0 %	27,2 %	26,9 %	12,9 %	100,0 %		
MOL	SURS	število	49789	48503	76112	55082	229486	2,59	1,07
		delež	21,7 %	21,1 %	33,2 %	24,0 %	100,0 %		
MOL	osebna anketa	število	27	52	208	121	408	3,03	0,93
		delež	6,6 %	12,7 %	51,0 %	29,7 %	100,0 %		
MOL	spletna anketa	število	5	3	72	202	282	3,67	0,59
		delež	1,8 %	1,1 %	25,5 %	71,6 %	100,0 %		
MOL	skupina Ekologičen	število	1	2	24	68	95	3,67	0,57
		delež	1,1 %	2,1 %	25,3 %	71,6 %	100,0 %		

(1 – osnovnošolska, 2 – poklicna (2 in 3 letna), 3 – srednješolska (4 in 5 letna), 4 – višješolska, visokošolska ali univerzitetna, 5 – skupaj)

5.1.4 Prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti spletnega in osebnega anketiranja

Oceno kakovosti oziroma uporabnosti izbrane vrste anketiranja smo izdelali s pomočjo analize prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti (analiza SWOT), pri čemer je bistvo takšne celovite ocene analiza in vrednotenje dosedanjih ugotovitev ter podaja smernic ob morebitni ponovni uporabi. Poleg temeljnih ugotovitev uporabljene metode, osebnega in spletnega anketiranja, smo se osredotočili na analizo z vidika njune veljavnosti. Analiza prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti osebne ankete je prikazana v preglednici 9, spletne ankete pa v preglednici 10.

Nedvomno je ena izmed najpomembnejših **prednosti** osebnega anketiranja na terenu, ki predstavlja najstarejšo obliko tovrstnega zbiranja podatkov, neposreden stik med anketarjem in udeležencem. Na podlagi analize podatkov lahko potrdimo splošno domnevo, da je osebno anketiranje uporabno za daljše, kompleksnejše in vsebinsko zahtevnejše raziskave. Zaradi omenjene pristnosti stika udeležencu lažje in podrobneje obrazložimo tematiko in mu neposredno odgovarjamo na morebitna vprašanja. Udeleženec je na ta način dlje časa pripravljen odgovarjati na vprašanja. Prav tako udeleženec raje podaja svoja osebna mnenja o vprašanih in na njih tudi odgovarja, ker se lažje poglobi v vsebino ankete (Makovec Brenčič s sodelavci 2007). Prednost omenjenega neposrednega stika se je v največji meri izkazala v majhnem deležu manjkajočih in nepopolnih odgovorov v primerjavi s spletno anketo, kjer je značilna njegova odsotnost. Neposredna prisotnost anketarja namreč omogoči ohranjanje motivacije udeleženca, saj lahko anketar neprestano opazuje anketirančevo vedenje, podaja pojasnila in nadzoruje stanje v prostoru, prav tako pa ob morebitnem nerazumevanju lahko uporabi različne pripomočke za lažjo predstavitev preučevane problematike. Osebno anketiranje je zagotovilo tudi solidno stopnjo sodelovanja. Prijaznega anketarja na vratih je namreč težje odsloviti kot ignorirati oziroma vreči elektronsko vabilo za sodelovanje v elektronski koš (Berzelak 2011). Izbira enot v verjetnostni vzorec je bila enostavna, saj obstajajo baze podatkov, iz katerih je mogoče v vzorčne okvire zajeti vsako enoto preučevane

populacije. S tem smo se v precejšnji meri izognili napaki vzorčenja. Osebno anketiranje je omogočilo tudi takojšnjo razpoložljivost podatkov, ki pa jih je bilo potrebno pred samo analizo vnesti v ustrezno digitalno obliko.

Na drugi strani pa so zanj značilne določene **slabosti**, med katerimi je potrebno izpostaviti stroške izvedbe, ki so bili v primerjavi s spletno anketo precej višji. Prav tako smo za izvedbo osebne ankete porabili precej več časa kot za spletno anketo, saj je bilo reševanje osebnih anket časovno omejeno glede na čas, ko so nam bili udeleženci na voljo za odgovarjanje. Po končanem anketiranju je sledil dolgotrajen vnos podatkov v digitalno obliko ter njihova priprava za nadaljnjo analizo.

Prisotnost anketarja je na eni strani prednost, na drugi strani pa se je pri nekaterih osebnih anketah izkazala kot **nevarnost**, saj je prišlo ponekod do spremenljivosti podatkov, zbranih z različnimi anketarji. Anketarji se namreč med seboj razlikujejo po vedenju, podajanju vprašanj in pojasnil (Makovec Brenčič s sodelavci 2007). Ugotovili smo, da so udeleženci pri osebnem anketiranju v večji meri izražali družbeno zaželeno odgovore, saj so se zaradi vezi, ki se je ustvarila med njimi in anketarjem, želeli anketarju prikazati v dobri luči. Anketarji pa so poročali o problematiki prisotnosti drugih oseb v času anketiranja, kar je potencialno vplivalo na manjšo sproščenost udeleženca in s tem manjšo iskrenost. Po končanem vnosu vseh anket smo preverili ustreznost njihovih vnosov in morebitne napake. Zaznali smo nekaj manjših napak, kar lahko predstavlja precejšnjo nevarnost ob morebitnem nepreverjanju posameznih vnosov.

Za namen morebitne ponovitve oziroma izvedbe ponovne podobne raziskave smo strnili **priložnosti**, ki bi pripomogle k zvišanju kakovosti pridobljenih odgovorov. Kot priložnost za izognitev možnosti napak z vidika anketarjevih vplivov predlagamo uporabo enega samega anketarja, vendar pa je pri tem treba upoštevati, da se njegove morebitne napake prenesejo na celoten vzorec (Makovec Brenčič s sodelavci 2007). Glede na to, da smo povsem enako anketo izvedli v spletni obliki, bi lahko anketar na terenu uporabil metodo računalniško podprtega osebnega anketiranja in sproti vnašal odgovore v temu namenjeno spletno mesto. Pri nekaterih vprašanjih se je izkazalo, da so udeleženci dodajali svoje komentarje, ki si jih je anketar zapisoval na konec posamezne ankete. Te smo sicer kasneje upoštevali pri interpretaciji rezultatov, vendar pa je zamujena priložnost ta, da že v sami anketi nismo namenili večje možnosti dodatnih komentarjev, s čimer bi dobili bolj poglobljen vpogled v posamezno vprašanje.

Preglednica 9: Analiza SWOT osebnega anketiranja.

Prednosti	Slabosti
<ul style="list-style-type: none"> - neposreden stik med anketarjem in udeležencem - velika prilagodljivost - daljše, kompleksnejše in vsebinsko zahtevnejše raziskave - uporaba različnih pripomočkov (slike, vzorci, video posnetki ...) - visoka stopnja odgovorov - majhna napaka nepokritja - majhna napaka vzorčenja - izbira enot v vzorec je enostavna - takojšnja razpoložljivost podatkov 	<ul style="list-style-type: none"> - visoki stroški izvedbe - velika poraba časa - dolgotrajen vnos podatkov - podatke je potrebno predhodno pripraviti za analizo
Nevarnosti	Priložnosti
<ul style="list-style-type: none"> - anketar kot vir napake - možnost napake pri vnosu podatkov - prisotnost drugih oseb med anketiranjem - družbeno želeni odgovori 	<ul style="list-style-type: none"> - uporaba enega samega anketarja - povezava do spletnega reševanja ankete - možnost dodatnih komentarjev pri vprašanjih

Vzporedno z razvojem informacijsko-komunikacijskih tehnologij so se skozi čas razvili različni bolj ali manj uspešni načini anketiranja. Vidnejši preskok v metodološkem smislu se je zgodil sredi devetdesetih let, ko je razvoj interneta povzročil razmah spletnih anket, kjer udeleženec izpolnjuje anketo samostojno prek spletne strani, ki je izdelana za ta namen (Lozar Manfreda s sodelavci 2000). Izvaja se brez prisotnosti anketarja, udeleženci vprašalnik izpolnijo samostojno s pomočjo spletnih brskalnikov, njihovi odgovori pa se v strežnik raziskovalne organizacije prenesejo neposredno (Lozar Manfreda s sodelavci 2000).

Ena izmed glavnih **prednosti** te metode, ki vpliva na to, da se spletne ankete vse bolj uveljavljajo kot komplementarna in vse pogostejše celo kot alternativna metoda anketnega zbiranja podatkov, so nedvomno nižji stroški. V primerjavi z osebnim anketiranjem pri spletnem nismo imeli stroškov s pridobitvijo vzorca, s papirjem, razmnoževanjem anket, s plačilom anketarjevega dela, vnašanjem in urejanjem dobljenih podatkov. Na drugi strani pa so bili pri spletnih anketah višji začetni stroški, ki so povezani s potrebno tehnično opremo, oblikovanjem spletnega mesta oziroma ankete same ter njenim testiranjem. Vendar je treba poudariti, da se ti stroški v primerjavi s stroški osebnih anket z večanjem števila izpolnjenih vprašalnikov nižajo. Manjši stroški tako omogočajo večji vzorec, večjo možnost analize manjših skupin v populaciji ter manjšo vzorčno varianco, kar vpliva na zmanjšanje merskih napak (Lozar Manfreda 2001). Z razvojem spletnih anket so se izgubile časovne in prostorske omejitve (Pšaker 2011). Podatki so se v primerjavi z osebnim anketiranjem, pri katerem smo bili omejeni s časom anketiranja, pri spletnih anketah zbirali 24 ur na dan 7 dni v tednu. Njihova pomembna prednost je tako hitrost zbiranja podatkov, saj je bila raziskava izdelana izredno hitro, praktično v treh tednih. V kolikor bi želeli zajeti le glavnino anket, bi z raziskavo lahko končali že v dobrem tednu dni. Elektronska sporočila in vabila na spletnih mestih so namreč hitro dosegla precejšen krog ljudi. Zaradi samodejnega računalniškega zbiranja podatkov v digitalni obliki so bili podatki izpolnjenih anket razpoložljivi takoj, izključene so bile tudi napake pri naknadnih vnosih, prav tako pa so se podatki lahko vnašali sočasno. Poleg tega so nam spletne ankete omogočile vmesne analize dobljenih podatkov še preden se je celotna raziskava končala (Wright 2005). Udeleženci so spletne ankete izpolnjevali samostojno, zato je morebitna napaka anketarja izključena. Omenjeno samostojno reševanje spletnih anket je vplivalo na manjše izražanje družbeno želenih odgovorov, saj udeleženci zaradi odsotnosti anketarja niso bili obremenjeni s težnjo k odgovarjanju na

vprašanja o občutljivih temah na način, da so ti všečni z vidika večinsko sprejetih pogledov (Malnar 2002).

Na drugi strani pa smo se pri spletni anketi srečali z vrsto **slabosti**, ki se jih raziskovalci različnih znanstvenih vej vse pre malo zavedajo. Ena izmed glavnih slabosti je nedvomno omejena dostopnost do svetovnega spleta in njegova uporaba pri različnih skupinah prebivalcev. Na podlagi podatkov Statističnega urada RS (medmrežje 7) smo namreč ugotovili, da internet uporabljajo predvsem mladi in bolj izobraženi, ki živijo v gosteje naseljenih območjih. Tako ni naključje, da pridobljeni spletni vzorec vključuje precej nizek delež ostalih skupin prebivalcev, starejših in manj izobraženih. Poleg tega je za reševanje spletnih anket potrebna določena računalniška pismenost, kar je dodatno vplivalo na značilnosti pridobljenega vzorca. Verjetnostni vzorec, pri katerih imajo enote populacije vnaprej znane in neničelne verjetnosti za izbor v vzorec, predstavlja v spletnih anketah precejšen problem zaradi nepokritosti in primanjkovalja vzorčnih okvirov (Savarin 2009). Tako so v večini spletnih anket uporabljeni neverjetnostni vzorci, ki temeljijo na splošnih povabilih, pri čemer naša spletna anketa ni bila izjema. Čeprav smo se omenjene problematike zavedali že pred pričetkom same raziskave, smo se zavestno odločili za uporabo neverjetnostnega vzorca, saj smo želeli na konkretnem primeru preveriti ravno to dilemo, ali so spletne ankete v takšni obliki, kot se najpogosteje pojavljajo sploh uporabne. Analiza značilnosti pridobljenega vzorca spletne ankete je pokazala precejšnjo nepokritost posameznih skupin prebivalcev, predvsem starejših in manj izobraženih, kar se izraža v nereprezentativnosti pridobljenega vzorca. Poleg višje stopnje nepokritja je za spletno anketo značilna tudi nižja stopnja odgovorov, udeleženci namreč zlahka spregledajo ali namenoma ignorirajo elektronsko sporočilo oziroma povabilo na izpolnjevanje ankete. Slednje je še posebej značilno v zadnjem času, ko smo priča poplavi najrazličnejšega ekonomskega oglaševanja in trženja, ki je pogosto prikrito predstavljeno kot anketiranje (Berzelak 2011). Kot smo že omenili, solidno stopnjo sodelovanja v zadnjem času zagotavljajo le še osebne ankete, ki temeljijo na osebnem stiku prijaznega anketarja, ki ga je težje odsloviti. Omenjeno se je izkazalo tudi v našem primeru.

Zaradi enostavnosti uporabe in nizkih majhnih stroškov spletnih anket obstaja **nevarnost** poplave neustrezno izpeljanih in s tem nekakovostnih anket, saj si spletno anketo lahko privošči marsikdo. Tako lahko na spletu najdemo poplavo neustrezno izpeljanih raziskav, ki dajejo slab zgled celotnemu spletnemu anketnemu raziskovanju. Te so namreč izdelane na hitro in brez ustreznih metodoloških zahtev, potrjevanj in vzorčenj (Lozar Manfreda 2001). Pri spletni anketi smo se soočili s problemom zasebnosti in varnosti posameznika v povezavi s pridobivanjem sodelujočih. Odsotnost anketarja se je pri spletni anketi v nekaterih primerih izkazala kot negativna, predvsem kar se tiče kakovosti podatkov samih. To smo zaznali predvsem v drugi polovici anket, kjer je ljudem motivacija upadla, prav tako pa smo pri nekaterih anketah zaznali tudi dvom v pravilno razumevanje zastavljenih vprašanj ter neupoštevanje pravil izpolnjevanja. Nevarnost spletnega anketiranja je tudi pojav izmišljenih oseb oziroma podatkov. Anketo prek spleta lahko namreč izpolni kdor koli s poljubno izmišljenimi podatki. Poleg tega obstaja nevarnost večkratnega sodelovanja iste osebe v anketi ter prisotnost drugih oseb pri anketiranju oziroma skupinsko reševanje le-te (Lozar Manfreda 2001).

Med **priložnosti** spletnega anketiranja sodi uporaba naprednih aplikacij in multimedijskih elementov, ki omogočajo izvirne predstavitve anket. Z dodajanjem različnih zvočnih, vizualnih in drugih multimedijskih učinkov lahko ankete na spletu postanejo zelo zanimive in s tem dodatno motivirajo ljudi za sodelovanje. Omenjene tehnike poleg privlačnejšega videza

prispevajo tudi k večji razumljivosti ankete ter lažjemu izpolnjevanju (Lozar Manfreda 2001; Pšaker 2011). Odsotnost človeškega faktorja in z jim povezane pomanjkljivosti lahko rešimo z možnostjo povezovanja anketarja in udeleženca prek elektronske pošte. Ti stiki so lahko hitri in hkrati ne predstavljajo nobenih dodatnih stroškov. Poleg tega pa lahko podrobnejša navodila in obrazložitve posredujemo prek elektronske pošte ali jih objavimo na spletnem mestu ankete. Kot dodatno motivacijo za sodelovanje v anketi lahko izpostavimo tudi možnost pridobitve rezultatov ankete (Lozar Manfreda 2001).

Preglednica 10: Analiza SWOT spletnega anketiranja.

Prednosti	Slabosti
<ul style="list-style-type: none"> - nizki stroški izvedbe - hitro zbiranje podatkov - avtomatizacija večjega dela raziskovalnega procesa - možnost vmesne analize podatkov - dostopnost do ljudi v bolj oddaljenih krajih - neposredno zapisovanje podatkov v digitalni obliki - takojšnja razpoložljivost podatkov - izključene so napake pri vnosih - odstranitev anketarja kot vira napake - sočasno vnašanje podatkov več uporabnikov - manjša stopnja družbeno želenih odgovorov 	<ul style="list-style-type: none"> - uporaba in dostop do svetovnega spleta, - zahteva večjo računalniško pismenost pri vseh skupinah, vključenih v anketni proces, - pogosta uporaba neverjetnostnega vzorca, - primanjkovanje vzorčnih okvirov, - pogosti nereprezentativni vzorci - nižja stopnja odgovorov - višja stopnja nepokritja
Nevarnosti	Priložnosti
<ul style="list-style-type: none"> - zasebnost - varnost - nemotiviranost za izpolnjevanje vprašalnika - (ne) razumevanje zastavljenih vprašanj - izmišljenost oseb oziroma podatkov - večkratno sodelovanje istega udeleženca - prisotnost drugih oseb med anketiranjem - zaradi enostavnosti uporabe nevarnost poplave z vidika kakovosti neustrezno izpeljanih anket 	<ul style="list-style-type: none"> - uporaba naprednih funkcij in multimedijskih elementov - povezovanje anketarja in udeleženca prek elektronske pošte ali spletnih medijev

6 DEJAVNIKI OKOLJSKEGA VEDENJA V MOL

6.1 Gonilne sile pritiskov na okolje

Sodobne okoljske probleme lahko odpravimo, v kolikor smo seznanjeni z njihovimi vzroki. Osnovni namen pričujočega poglavja je tako globlje prepoznati glavne gonilne sile pritiskov na okolje v celotni MOL, katerih negativni učinki so bodisi v preteklosti ali/in še danes omejujejo njen trajnostni razvoj ter prikazati njihove značilnosti. Dejstvo je, da tradicionalne onesnaževalce ljubljanskega okolja (industrija, energetika) zamenjujeta promet ter gospodinjstva, ki se s svojo netrajnostno potrošnjo uvrščajo med najpomembnejše vire današnjih obremenitev. Gospodinjstva, kot vodilen člen v verigi današnje naraščajoče potrošnje, so bila v preteklosti redkeje obravnavana. Rezultati pričujočega poglavja pa opozarjajo prav na razširjenost tega vse bolj perečega okoljskega problema v MOL in hkrati kličejo po resnejšemu ukrepanju, predvsem z vidika spreminjanja vedenja ljudi v smeri trajnosti.

6.1.1 Industrija in energetika

Industrijska dejavnost in energetika sta bili v preteklosti pomemben dejavnik preobrazbe in degradacije okolja v MOL. Sta vira plinastih emisij, prahu, odplak, odpadkov in hrupa in na ta način prispevata k onesnaženju predvsem zraka in vode, pa tudi drugih sestavin okolja. Energetika je hkrati velik porabnik fosilnih goriv (premog, nafta, zemeljski plin), ki jih v zadnjem stoletju sicer nadomeščajo alternativni obnovljivi viri energije, vendar v veliko premajhnem obsegu. Industrija pa je pomemben porabnik naravnih virov, predvsem vode, in energije.

Hitrejša industrializacija, ki se je začela po 2. svetovni vojni, je bistveno neposredno ali posredno vplivala na prostorski in okoljski razvoj ter posledično širjenje Ljubljane. Leta 1956 je bilo v Ljubljani 93 industrijskih podjetij z več kot 21.000 zaposlenimi (Rejec Brancelj, Smrekar in Kladnik 2005). Za industrijo in njene obrate je bila značilna razpršena razmestitev po takratnih obrobni delih mesta, kar je pomenilo, da so bile tudi industrijske emisije in odpadne vode zelo razpršene po industrijskih conah, a prisotne tudi v mestnem središču (Plut 2007a). Prostorsko se je zelo razširila industrijska cona v Mostah, poleg nje so nastale še v Šiški, Šentvidu, Vižmarjih, Tacnu in Gameljnah ter na Viču, za katero je bila značilna prostorska razpršenost (Plut 2007a). Industrijska cona pa je nastala tudi ob kamniški progi za Bežigradom, v Črnučah na severnem bregu Save in v Savljah. Industrija je v letih njenega največjega razcveta sicer štela več kot 50.000 zaposlenih (Šulin 2007), a je zaostajala za drugimi večjimi slovenskimi mesti, v ospredje so namreč prišle administrativne, politične, kulturne, ekonomske in znanstvene funkcije.

Industrijska dejavnost je poleg neurejenega kanalizacijskega omrežja in s tem precejšnjega dotoka odpadnih vod iz gospodinjstev v šestdesetih, sedemdesetih in osemdesetih letih dvajsetega stoletja predstavljala enega glavnih virov onesnaževanja voda z vnosom snovi in toplote v vodno okolje tako površinskih voda kot tudi podtalne vode. Osrednja reka Ljubljanica ter nekateri njeni manjši pritoki so se uvrščali med najbolj onesnažene površinske vodne tokove. Industrija je predstavljala vir točkovnega onesnaževanja podtalnice na eni strani zaradi povezanosti med rečno vodo in podtalnico, kjer je onesnažena rečna voda posledično s podzemnim pretakanjem onesnaževala tudi podtalnico, ter na drugi strani zaradi lokacije nekaterih industrijskih con (Stegne, Črnuče, Moste) in objektov na vodovarstvenih območjih pitne vode. Prav tako je bila pomemben vir težkih kovin in drugih kemičnih prvin v prsti (in vegetaciji) v bližini industrijskih in energetskih objektov. Čeprav je industrija veljala

za gibalno razvoja preučevanega območja, pa njene emisije vsaj z vidika najbolj problematičnega okoljskega obremenjevanja, obremenjevanja ozračja, v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja niso predstavljale vodilnega mesta. Energetika z množico individualnih kurišč in Termoelektrarno Toplarno Ljubljana (TE-TOL) je namreč v takratnem času povzročala največjo degradacijo ozračja v Ljubljani.

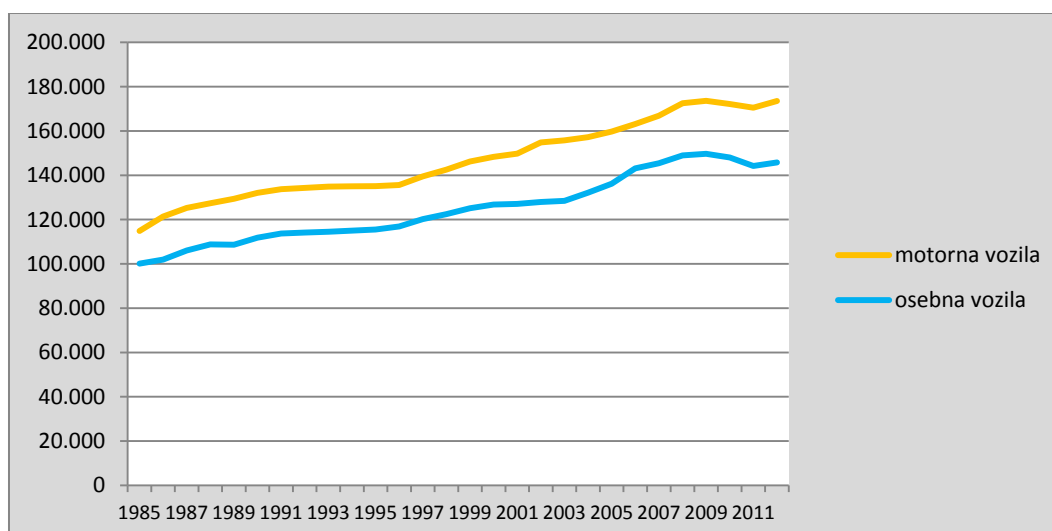
Po letu 1991 se je kakovost najbolj obremenjenih sestavin okolja z vidika industrijskega onesnaževanja izboljšala. Gospodarske in politične razmere po osamosvojitvi Slovenije so namreč industrijsko dejavnost močno prizadele, mnoga podjetja z zastarelo tehnologijo in proizvodnimi postopki niso bila več konkurenčna in so propadla, ostala pa so se prestrukturirala. Pomemben mejnik v izboljšanju stanja okolja je bil vstop Slovenije v Evropsko unijo in s tem sprejetje strožje okoljske zakonodaje, kar je pomenilo upoštevanje novih okoljskih standardov in zahtev na področju gospodarstva s spodbujanjem novih načinov dela in čistejših tehnologij. Kljub vsemu pa današnja industrijska dejavnost še vedno prispeva k onesnaževanju predvsem vodnih virov. Stanje se je sicer precej izboljšalo z izgradnjo Centralne čistilne naprave, vendar pa je tako v podzemnih kot tudi v površinskih vodnih virih še vedno zaznati emisije industrijskega izvora, zlasti zaradi ponekod še vedno povsem netesne obstoječe kanalizacije. Kljub temu, da industrija danes porabi le slabo petino (19,7 %) vseh količin prodane vode, je v njenih odplakah in posredno tudi v vodnih virih moč najti predvsem emisije KPK, organskih snovi, sulfata, klorida, težkohlapih lipofilnih snovi in celotnega vezanega dušika (Plut 2007a). Pomemben vir emisij težkih kovin in lahkih kloriranih ogljikovodikov pa so še vedno tudi stara okoljska industrijska bremena v industrijskih conah (Stegne, Črnuče, Moste), ki ležijo v neposredni bližini črpališč pitne vode Ljubljanskega polja (Grilc, Husić in Jazbinšek 2004).

Vzporedno z industrializacijo je po letu 1953 hiter prebivalstveni razvoj vplival na širitev množice individualnih kurišč, ki so bili konec šestdesetih let 20. stoletja glavni vir onesnaženosti takratnega mestnega okolja, predvsem zraka. Ljubljana ima namreč zaradi kotlinske lege in slabe prevetritve nadvse slabe pogoje za naravno razredčevanje škodljivih snovi v zraku (Plut 2007a). V tistem času je bil glavni onesnaževalec zraka žveplov dioksid, ki nastaja ob gorenju žvepla, prisotnega v fosilnih gorivih. Čeprav v Ljubljani v tistem času ni bilo velikih industrijskih objektov, ki bi onesnaževali ozračje, je bil zrak v zimskem času med najbolj onesnaženimi na svetu. Pozimi se je večina takratnih prebivalcev mesta ogrevala s premogom v lastnih kuriščih. Zavedanje in razumevanje problematike je vodilo do resnejših ukrepov za preprečitev onesnaženja in tako je bila zgrajena in ustanovljena TE-TOL. Ta proizvaja toploto za daljinsko ogrevanje stanovanj in tehnično paro za industrijo. Število stanovanj, ki so se ogrevala s toploto iz toplarne, je začelo skokovito naraščati, kar je vplivalo na zmanjševanje števila individualnih kurišč, ki so s svojimi emisijami onesnaževala mestni zrak. Izredno visok dimnik, ki so ga zgradili v okviru termoelektrarne, je takrat veljal za enega izmed najbolj učinkovitih ukrepov zmanjšanja onesnaževanja mestnega zraka. Kasneje so zgradili še Toplarno Šiška, ki je bila zgrajena kot dopolnilo TE-TOL (Palatinus 2009). Z uvajanjem sistema daljinskega ogrevanja stanovanj so v Ljubljani začeli tudi z razvojem plinovodnega omrežja, s čimer se je še nadalje znižala koncentracija žveplovega dioksida v zraku. Kasneje se je zaradi pojava kislega dežja in posledičnih poškodb na gozdovih v okolici Ljubljane razširilo spoznanje, da visok dimnik ni primerna okoljska rešitev. Tako so v TE-TOL začeli z nadzorom izpuščenih plinov ter zgradili elektro filter za lovljenje trdih delcev (Černič Mali s sodelavci 1987). Kljub temu pa je še vedno prihajalo do povišanih koncentracij žveplovega dioksida zaradi uporabe domačih premogov iz bivših republik Jugoslavije, ki vsebujejo veliko žvepla in prašnih delcev. Problem so leta 2001 rešili z uvozom kakovostnejšega premoga iz Indonezije, kar je imelo pozitivne učinke na zmanjšanje izpustov žveplovega dioksida v zrak, močno se je zmanjšala tudi količina pepela, ki so ga odlagali na

deponiji Barje (Palatinus 2009). V kasnejšem obdobju so s posebnimi ukrepi (Odredba o kakovosti goriv, prepoved kurjenja domačih premogov v TE-TOL) količine žveplovega dioksida v zraku še dodatno znižali. Obe toplarni sta takrat tudi prevzeli ogrevanje mesta in znižali emisije pod mejne vrednosti. Ponoven negativen trend z vidika energetskih emisij žveplovega dioksida in trdih delcev (Loose s sodelavci 2010) je prisoten v zadnjih letih, predvsem po letu 2008. Zaradi različnih vzrokov (finančna kriza, visoke cene nafte, subvencije za ogrevanje na lesno biomaso ...) so se ponovno začela širiti individualna kurišča, ki prehajajo na ogrevanje s trdimi gorivi, predvsem lesno biomaso, kar posledično vpliva na poslabšanje kakovosti zraka v občini.

6.1.2 Promet

S postopnim zmanjševanjem energetskih in industrijskih emisij so v ospredje začeli prihajati negativni vplivi prometnega onesnaževanja, katerega začetki segajo v osemdeseta leta prejšnjega stoletja. Pomen prometnega sistema MOL ni le mesten, ampak tudi širše regionalen in mednarodni, saj leži na križišču 5. in 10. transevropskega kridorja (Černe 2002). Ljubljana in njeno središče sta s svojimi funkcijami v povojnem obdobju postala gravitacijsko jedro, ki dnevno pritegne prebivalce iz bližnje in širše okolice. Z zgoščevanjem in naglim naraščanjem cestnega prometa so se začele pojavljati težave, povezane z zastoji oziroma zmanjšanjem pretočnosti cest, problemi v zvezi z mirujočim prometom ter naraščanjem koncentracij onesnažil, ki jih povzroča promet, zlasti cestnim onesnaževanjem ozračja, poleg tega se je začela povečevati hrupna obremenjenost mesta (Ogrin 2008). Za Ljubljano je značilna velika ranljivost ozračja, leži namreč v neprepreti kotlini s pogostim temperaturnim obratom in pojavom mestnega toplotnega otoka (Plut 2007b; Ogrin 2008). Po rešitvi problematike onesnaževanja z žveplovim dioksidom so se pojavila druga onesnaževala, predvsem škodljivi plini, dušikov dioksid, dušikovi oksidi in trdi delci, katerih glavni vir je cestni promet, ki je za razliko od prejšnjega vira onesnaževanja še bolj razpršen in hkrati mobilni (Ogrin 2008). Za Ljubljano je značilno nastajanje, prepletanje in združevanje številnih tokov: finančnih, gospodarskih, demografskih, administrativnih in prometnih. Čeprav se število prebivalcev v Ljubljani v zadnjih letih znižuje, pa se omenjeni tokovi ne zmanjšujejo, saj se ljudje le selijo na mestno obrobje oziroma v bližnje občine in dnevno migrirajo v mesto. Še posebej to velja za pomet, ki se z leta v leto povečuje. Ljubljana je s 170.000 delovnimi mesti največje zaposlitveno središče v državi, poleg tega največje univerzitetno središče, v katerem se izobražuje 47.000 študentov. Ti prihajajo iz različnih krajev, kar 79 % jih prihaja iz drugih občin (Bajt 2006). Število motornih vozil narašča vse od povojnega obdobja, od osemdesetih let pa bistveno neposredno in posredno vpliva na prostorski in okoljski razvoj v občini. Od leta 1985 do 2009 je število motornih vozil naraslo za dobro polovico (151,2 %), od 114.832 leta 1985 na 173.645 leta 2009 (Statistični letopis Ljubljane 2005, 2010), število osebnih vozil pa se je povečalo za slabo polovico (149,5 %), od 100.098 leta 1985 na 149.690 v letu 2009. Nagla rast števila motornih vozil se je po letu 2009 sicer umirila oziroma rahlo upadla, vendar je bil omenjeni upad očitno le kratkotrajen odgovor na začetek gospodarske krize in posledične nižje kupne moči, saj se je po letu 2011 število tako motornih kot tudi osebnih vozil začelo ponovno povečevati.

Slika 17: Gibanje števila motornih in osebnih vozil v zadnjih treh desetletjih (Statistični letopis Ljubljane 2005–2012).

Trajno povečevanje števila motornih vozil, med katerimi z dobrimi štirimi petinami (84,0 %) prevladujejo osebna vozila, se kljub stagniranju oziroma zmanjšanju števila prebivalcev nadaljuje, kar pomeni hkratno povečevanje števila osebnih vozil na prebivalca v občini. Leta 1985 je en osebni avto prišel na dobre tri prebivalce občine, v letu 2012 pa je bilo število prebivalcev na osebno vozilo manj kot dva (medmrežje 8).

Kot obdobje najmočnejših okoljskih pritiskov z vidika prometnega onesnaževanja lahko označimo leta od sredine devetdesetih do konca druge polovice prvega desetletja v tem stoletju, ko so se na omenjenem področju zgodili pomembni ukrepi v smeri njihovega reševanja. Od leta 1994 do 2003 je značilna povečana uporaba osebnih vozil za več kot polovico (52 %) in zmanjševanje uporabe javnega prevoza za dobro petino (-23 %). Poleg tega je bilo v enakem obdobju zabeleženo večje število potovanj, leta 1994 je bilo opravljenih 2,6 potovanj na prebivalca, v letu 2003 pa že 3,11 (Bajt 2006). Po podatkih Ankete po gospodinjstvih ... (2003) je bilo na področju mesta pred desetimi leti opravljenih dnevno okoli 1.215.000 potovanj, pri čemer so dobri dve tretjini (70,0 %) potovanj opravili prebivalci MOL, slabo tretjino (30,0 %) potovanj pa prebivalci širše regije. Z osebnim vozilom se je opravilo več kot dve tretjini (65,0 %) vseh potovanj na območju MOL in več kot štiri petine (89,6 %) vseh potovanj med občino in regijo. Znotraj občine je bila značilna nekoliko manjša uporaba osebnih vozil, dobra polovica (55,0 %), v primerjavi z regijo pa je bil nekoliko višji delež uporabe javnega prevoza (14 %) in drugih okolju prijaznejših načinov mobilnosti (le kolesarjenje 10,0 % in hoja 19,0 %) (Bajt 2006). Potovanja na delo in v šolo v MOL so prispevala le tretjino vseh potovanj, dve tretjini potovanj pa so predstavljala potovanja z namenom nakupov, osebnih opravkov, prostega časa ... Vsakodnevno naj bi v Ljubljano pripotovalo od 90.000 do 120.000 ljudi, pri čemer naj bi jih dve tretjini uporabljajo osebno vozilo (Pichler Milanović 2005; Strategija trajnostnega razvoja ... 2001; Dekleva in Medjugorac 2002). Le pri potovanjih v šolo je prevladovala uporaba javnega prevoza, pri vseh ostalih oblikah, vožnji na delo ter po nakupih in drugih opravkih pa osebna vozila. Za takratno obdobje je bil značilen tudi pojav drugega družinskega osebnega vozila (ponekod tudi tretjega), ki je skupaj s povečano uporabo vozil za vsakodnevne prevoze dodatno zaostrił okoljske in prostorske probleme Ljubljane (Plut 2007a).

Izrazito razpršena poselitev, ki je posledica gradnje novih stanovanjskih sosesk in nakupovalnih središč na robu Ljubljane, je bila povod za krepitev uporabe osebnih vozil.

Tako so se povečevali tudi prometni zastoji, temu primerno pa tudi obremenjevanje okolja. Do konca druge polovice prvega desetletja je bil izrazito okrepljen tok vozil proti središču mesta, kar je v konicah povzročalo velike prometne zastoje. Mestno središče je bilo vsakodnevno preplavljeno s pločevino, velik problem pa je predstavljal tudi mirujoč promet. Zaradi tako velike gostote vsakodnevnih prometnih tokov infrastruktura za mirujoč promet v mestnem središču v omenjenem obdobju ni mogla zagotoviti tako velikega števila vsakodnevnih vozil. Parkirišč je namreč močno primanjkovalo, tako so bila vozila pogosto parkirana na neurejenih parkiriščih oziroma so bila parkirana nezakonito. Prav tako pa je bila politika parkiranja v nasprotju z okoljskimi smernicami glede na to, da je spodbujala parkiranje v mestnem središču.

Ljubljana je v preteklosti večino sredstev za razvoj prometnega sistema vlagala v razvoj individualne mobilnosti z osebnimi vozili. Glavni poudarek je bil na gradnji cestne infrastrukture, kar je posledično vplivalo na hitro povečevanje motornega prometa. Z naraščanjem števila osebnih vozil in cenanim gorivom v primerjavi s ceno javnega prevoza je ta postajal vedno bolj nekonkurenčen ter zaradi gostote osebnih vozil tudi neučinkovit. Glavna težava avtobusov so bile zelo majhne potovalne hitrosti, ki je znašala le 17 km/h, ob zastojih pa je bila ta v primerjavi z osebnimi vozili nižja za 10 km/h, čas potovanja pa za 30 % daljši. Rezervirane pasove, ki jih je bilo sicer zelo malo, so si začeli prilasčati tudi drugi uporabniki (Plut 2007a). S tem so se podaljševali čas čakanja in potovanja, kar je dodatno odvrčalo potnike od uporabe javnega prevoza.

V osemdesetih letih preteklega stoletja so na naših cestah prevladovali »jugoti« in »stoenke«, ki so zrak onesnaževali z neprečiščenimi izpusti. Vendar takrat onesnaževanje zraka s prometom v širši javnosti ni vzbujalo pretirane zaskrbljenosti (Palatinus 2009). Prvi znaki zavedanja problematike prometnega onesnaževanja so se pojavili v sredini 90. let, ko so leta 1996 postavili Okoljski merilni sistem, s katerim so v naslednjih letih poleg ostalih parametrov pričeli redno spremljati količine dušikovega dioksida in trdnih delcev PM10 v zraku. Omenjeni sistem je bil sprva postavljen na križišču Kajuhove in Letališke ceste, leta 2002 pa je bil prestavljen na Trg Ajdovščina, kjer danes meri stanje onesnaženosti zraka (medmrežje 9). V tistem času so bile izdelane tudi različne študije in ocene, ki so potrdile resnost zdravstvenega tveganja zaradi onesnaženosti zraka. S postopnim, vse širšim zavedanjem, da prometno onesnaževanje resno ogroža naše zdravje in okolje, so se začele težnje po resnejšem urejanju mestnega prometa. Vendar pa naloga ni bila lahka, saj je reševanje omenjene problematike izredno kompleksno in zahtevno. Konkretnejši premiki so se zgodili šele v zadnjih letih, in sicer je bil eden izmed najpomembnejših korakov pridružitve pobudi CIVITAS (City-VITAlity-Sustainability, po slovensko Mesto-VITAlnost-Trajnost) v letu 2005, s katero želi Evropska komisija doseči odločne premike pri urejanju prometa v mestih Evropske unije (medmrežje 10). Ljubljana je v projekt vključena kot vodilno mesto in koordinator projekta. Treba je poudariti, da sprejetje tako obsežnega in zahtevnega projekta pomeni velik korak in predvsem premik tudi v glavah mestnih odločevalcev, ki so se očitno zavedli, da promet v Ljubljani predstavlja resno grožnjo tako našemu zdravju kot tudi okolju. Do leta 2013, torej po preteku desetih let, odkar se je MOL začela resneje zavzemati za rešitev problemov v zvezi s prometom, ugotavljamo, da je bilo v mestu narejenega veliko, zlasti v mestnem središču, hkrati pa promet na ravni celotne MOL še vedno ostaja eden ključnih onesnaževalcev v mestu.

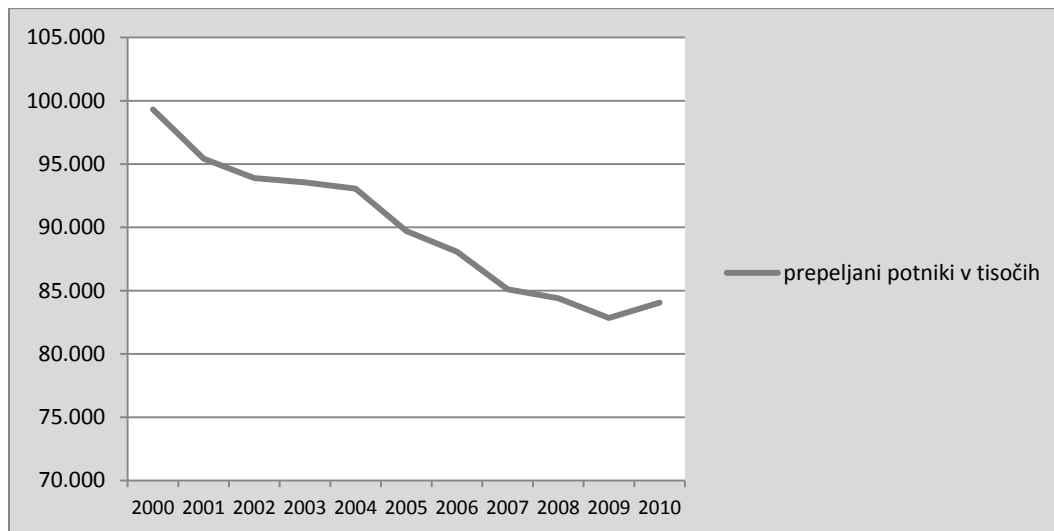
V letu 2007 so pričeli s sistematičnim zapiranjem mestnega jedra za motorni promet, in sicer so takrat zaprli najožje mestno središče, med drugim tudi nekdanji glavni tok skozi mesto, s Tromostovjem, Wolfovo ulico, Kongresnim trgom ter ulicama Ciril-Methodov in Vodnikov trg. Promet so preusmerili na sosednje ceste tako imenovanega notranjega mestnega obroča,

ki se mestnemu jedru izogonejo. Sočasno so začeli s popolnim zapiranjem ulic ožjega mestnega središča, na nekaterih pa so vožnjo z motornimi vozili omejili. Tam sta vožnja in parkiranje dovoljena le za vozila z dovolilnicami, torej le tamkajšnjim stanovalcem in ostalim, ki so upravičeni do pridobitve dovolilnic (poslovni subjekti, dostavna vozila ...). Velik korak pri zaprtju mestnega središča je bil narejen v letu 2013, ko so za osebni motorni promet zaprli del Slovenske ceste med Šubičevo in Gosposvetsko ulico. Na omenjenem odseku je motorni promet omejen na javni prevoz in dostavna vozila. Trenutno je 21 ulic v starem mestnem jedru ali v njegovi neposredni bližini namenjenih samo pešcem in kolesarjem. Prostor si pešci delijo s kolesarji in omejen čas z dostavnimi vozili, a oboji morajo upoštevati prednost pešcev in temu prilagoditi svojo hitrost in vedenje (medmrežje 11). Eden izmed pozitivnih ukrepov v zadnjih letih je bil tudi vzpostavitev učinkovite redarske službe na ravni občine, ki skrbi za javno varnost in javni red. Prav tako so bili pozitivni ukrepi uvajanje enosmernih ulic in ureditev ter razširitev območij plačljivih parkirnih prostorov proti mestnemu obrobju. Ljubljana se je prav tako lotila sistematičnega spodbujanja rabe kolesa za gibanje po mestu, med katere sodi uvedba in označevanje novih kolesarskih pasov, omogočanje varnega parkiranja koles s postavitvijo stojal ter uvedba izposoje koles na več dostopnih krajih v središču mesta, tako imenovanega »Bicikelj«, ki dopolnjuje sistem javnega prevoza in predstavlja najhitrejši ter najcenejši prevoz v samem mestnem središču. Za vse, ki težje hodijo, pa je dostop do vseh pomembnejših ciljev v mestni peš coni zagotovljen s tremi brezplačnimi vozili na električni pogon, kavalirji. Zaradi njihove nizke hitrosti se jih lahko ustavi tudi med vožnjo (Mobilna Ljubljana 2012; medmrežje 2).

Javni potniški avtobusni promet je po 15 letih mirovanja uvedel kar precejšnje spremembe pri svojem delovanju. V letu 2009 so zaradi širjenja gravitacijskega vpliva Ljubljane in vse večje mobilnosti pričeli s sistematičnim podaljševanjem linij mestnega potniškega prometa v sosednje občine. S tem so javni potniški promet posodobili in optimizirali, predvsem pa ga naredili uporabnikom dostopnega in prijaznega. V zadnjih petih letih se vzpostavlja program javnega prometa in parkirnih površin »Parkiraj in se pelji«, ki pa predvsem zaradi časovne neučinkovitosti javnega potniškega prometa dosedaj še ni resno zaživel v praksi. Sočasno z zaprtjem dela Slovenske ceste pa je bil na najbolj obremenjenih mestnih vpadnicah (Celovška cesta, Dunajska cesta) vzpostavljen tudi avtobusni koridor, ki omogoča učinkovitejšo mobilnost mestnim avtobusom. Ta bo nedvomno pozitivno prispeval k oživitvi prej omenjenega sistema »Parkiraj in se pelji«. Podjetje je začelo starejša vozila zamenjevati s hibridnimi ter vozili na metan (Mobilna Ljubljana 2012). Tako od leta 2011 po Ljubljani vozi 20 metanbusov. V prizadevanju, da javni potniški promet postane uporabnikom prijaznejši in učinkovitejši, so na 54 postajališčih in na največje parkirišče »parkiraj in se pelji« na Dolgem mostu postavili prikazovalnike, ki nudijo aktualne informacije v zvezi s prihodi avtobusov. Zaradi večje predvidljivosti se tudi vedno več ljudi odloča za javni prevoz ter uporabo sistema »parkiraj in se pelji«. Pomemben korak je bil narejen z vzpostavitvijo enotne elektronske mestne kartice Urbana leta 2009. Z njeno uvedbo je javni promet postal prijaznejši in privlačnejši za uporabnike, saj omogoča brezplačno prestopanje v času 90 minut od plačila prve vožnje. Poleg tega pa je z njo možno plačevati tudi na parkiriščih, storitve v knjižnicah, obiske muzejev in kulturnih prireditvev. Nenazadnje pa je bilo precej narejenega tudi na področju informiranja, ozaveščanja in spodbujanja prebivalcev k uporabi javnega prevoza, kolesarjenja in pešačenja (Mobilna Ljubljana 2012).

V zadnjih letih smo bili v Ljubljani priča koreniti prenovi in preureditvi urbanega javnega prostora. Z zaprtjem ožjega mestnega središča je mesto pridobilo veliko novih kakovostnih površin, namenjenih izključno pešcem in kolesarjem. S prenovijo javnega potniškega prometa ta postaja vedno bolj pomembna alternativa prevladujočemu avtomobilskemu prevozu. Prav tako je bilo precej narejenega na področju spodbujanja kolesarjenja in pešačenja v mestu. Vsi

ti ukrepi so pozitivno vplivali na današnje prometne navade prebivalcev MOL ter njenih vsakdanjih migrantov. Ljudje namreč v vedno večjem deležu uporabljajo javni potniški promet, vedno bolj se tudi poslužujejo uporabe kolesa kot prevoznega sredstva ter hodijo peš. Delež opravljenih poti s kolesom se je od leta 2008 povišal za 27 % (Kontić 2012). Po podatkih MOL se v zadnjih letih število voženj v javnem prometu po več kot desetletnem upadanju od leta 2009 ponovno povečuje. Rezultati so pri posameznih ukrepih dokazali zmanjšanje onesnaženja zraka in raven hrupa, skrajšanje potovalnih časov avtobusov, izboljšanje storitev javnega potniškega prometa, večje zavedanje meščanov o prometnih težavah in povečanje finančnih koristi (Kontić 2012).

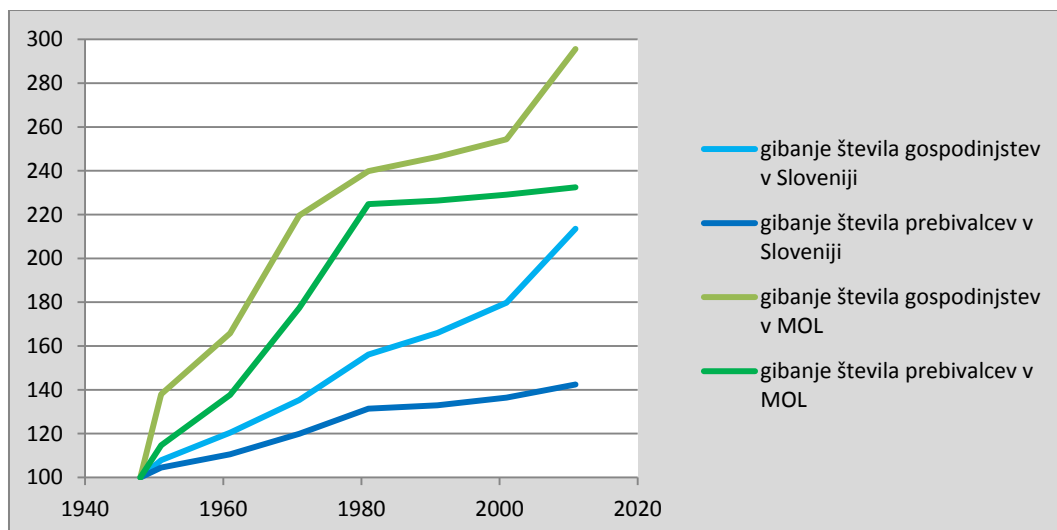
Slika 18: Prepeljani potniki z mestnim potniškim prometom v tisočih (Statistični letopis Ljubljane 2000-2010).

Kot rečeno, je bilo v zadnjih petih letih na področju urejanja prometa ter izboljšanja stanja okoljskih sestavin v Ljubljani narejenega veliko, vendar pa kljub temu nekateri problemi ostajajo. Širše mestno območje in obrobje mestnega središča je zaradi še vedno zakoreninjene in trajajoče motorizacije zasičeno z mestnim prometom. V nekaterih naseljih na mestnem obrobju še danes ni zagotovljena osnovna infrastruktura za pešce in kolesarje, kot sta pločnik in kolesarska steza. Prav tako ostaja precejšen problem neurejena infrastruktura mirujočega prometa v soseskah, ki so bile zgrajene v obdobju manjšega števila in uporabe osebnih vozil. Gradnje pločnikov in kolesarskih stez so sicer pogostejše, a še vedno preredke, brez celovitega koncepta, velik problem pa ostaja nepovezanost. Število osebnih vozil, ki so vsakodnevno usmerjeni proti središču mesta in iz njega, še vedno povzroča občasne zastoje, vendar je današnje stanje v primerjavi s preteklostjo precej boljše. Javni promet je sicer postal konkurenčnejši in privlačnejši, vendar pa so rumeni pasovi še vedno prekratki. Avtobusi morajo tako marsikje še vedno stati v gneči med osebnimi vozili, kar je še posebej značilno za jutranje in popoldanske konice na primestnih in mestnih vpadnicah. V prihodnje bo torej treba na tem področju narediti še marsikaj. Predvsem bo potrebno nadaljevati z učinkovitim informiranjem, ozaveščanjem in metodami za spremembo vedenja uporabnikov samih, saj je premik v glavah ljudi tisto, kar vodi do zelenih rezultatov. Ljubljana je namreč s spremembami, ki smo jim priča v zadnjih letih, že dokazala, da je sposobna izrednih premikov, čemur ni kos marsikatero evropsko mesto podobne velikosti. Sedaj pa smo na vrsti tudi njeni prebivalci in vsakodnevni obiskovalci.

6.1.3 Gospodinjstva

V zadnjih dveh desetletjih, še intenzivneje pa v zadnjem desetletju, so na preučevanem območju začeli vse bolj v ospredje prihajati negativni okoljski vplivi človekovega načina življenja, ki so povezani z naraščanjem osebne potrošnje in vzporednih spreminjajočih se potreb človeka. Pomemben člen v verigi potrošnje so gospodinjstva kot človekova osnovna celica in v njih živeči posamezniki, saj so prav oni tisti, ki s svojim življenjskim slogom, vrednotami, razmišljanjem in ravnanjem vsakodnevno vodijo izbiro storitev in porabo surovin (Trselič Selan 2006). So največji institucionalni sektor in tvorijo glavino vsakega gospodarskega sistema. Prav tako imajo osrednjo vlogo pri prejemanju dohodka, ki ga dobijo za opravljeno delo, ter pri njegovi porabi (Economic accounts ... 1999). Poraba oziroma potrošnja gospodinjstev je z družbenega vidika največji samostojni gradnik izdatkovne strukture bruto domačega proizvoda, zaradi česar je njena vloga tako z gospodarskega kot tudi okoljskega vidika zelo pomembna (Samuelson in Nordhaus 2002). V primerjavi s proizvodnjo energije in industrijo ima posamezno gospodinjstvo sicer razmeroma nepomembno vlogo pri vplivih na okolje, vendar je, če govorimo o gospodinjstvih celotne mestne občine hkrati, njihov skupni vpliv nedvomno velik (Vukadin, Burja in Kušar 2011). Prekomerne obremenitve okolja s strani gospodinjstev se pojavljajo na različnih ravneh: od izčrpanja naravnih virov do onesnaževanja temeljnih sestavin okolja, tako jih lahko označimo jo kot enega najpomembnejših in najvidnejših procesov, ki zaznamujejo današnjo družbo v MOL.

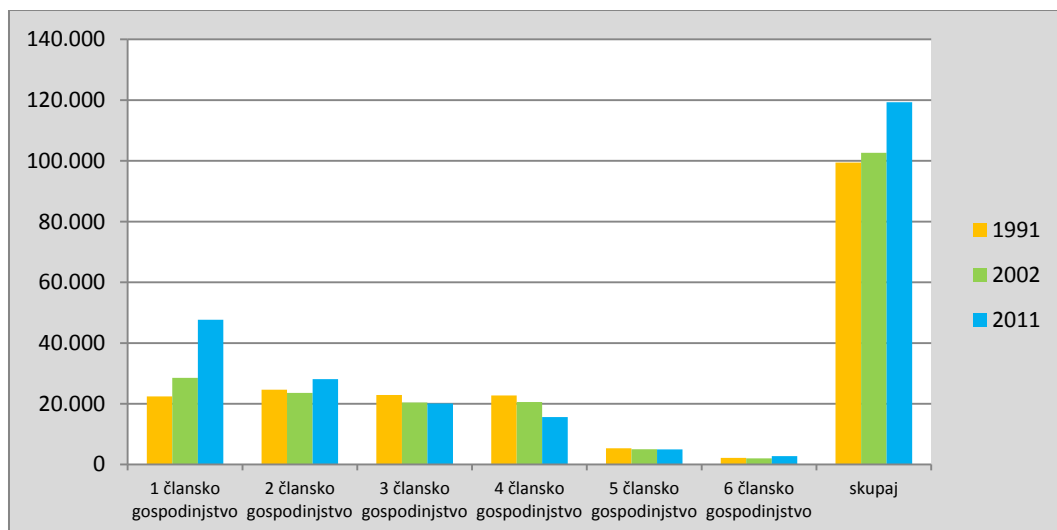
V obdobju po drugi svetovni vojni in industrijski revoluciji je bil na območju MOL značilen nagel gospodarski razvoj, ki je vplival na celoten ustroj družbe ter gospodinjstev kot njenega osnovnega gradnika. Proces pospešene industrializacije je spodbudil intenzivno prehajanje prebivalcev z bližnjega in bolj oddaljenega podeželja v mesto, kjer so ljudje iskali priložnost za izboljšanje svojega socialno-ekonomskega položaja (Šantl 2002). Od 1948 do 1981 se je število prebivalcev naglo povečevalo, nato je sledilo njegovo umirjanje in prehod v stagnacijo. Delež mestnega prebivalstva je leta 1961 znašal 36,1 %, leta 1971 44,6 % in v letu 1981 48,9 % (Rebernik 2000). Po tem letu se je proces koncentracije prebivalstva postopoma zmanjševal v korist urbanizacije širše pokrajine (Rebernik 1999). Kljub sodobni stagnaciji števila prebivalcev MOL pa se predvsem zaradi vse zahtevnejšega načina življenja in naraščajočih potreb po ugodju število gospodinjstev povečuje, hkrati se zmanjšuje tudi število njihovih članov. Število prebivalcev v MOL se je od leta 1948 do 2011 več kot podvojilo, število gospodinjstev pa v enakem obdobju praktično potrojilo (Popis prebivalstva ... 1961, Registrski popis ... 2011). V primerjavi z gibanjem števila prebivalcev in gospodinjstev na državnem nivoju ugotavljamo precejšnje razlike v hitrosti in intenzivnosti preučevanega pojava, kar nakazuje na precej intenzivnejše pritiske na okolje MOL v primerjavi s pritiski na ravni celotne države. Število prebivalcev se je v enakem obdobju v MOL povečalo skoraj za dvakrat toliko, kot se je povečalo na nivoju celotne države, število gospodinjstev pa za slabo tretjino.

Slika 19: Gibanje števila prebivalcev in gospodinjstev v MOL in Sloveniji (Popis prebivalstva ... 1948-2002; Registrski popis ... 2011).

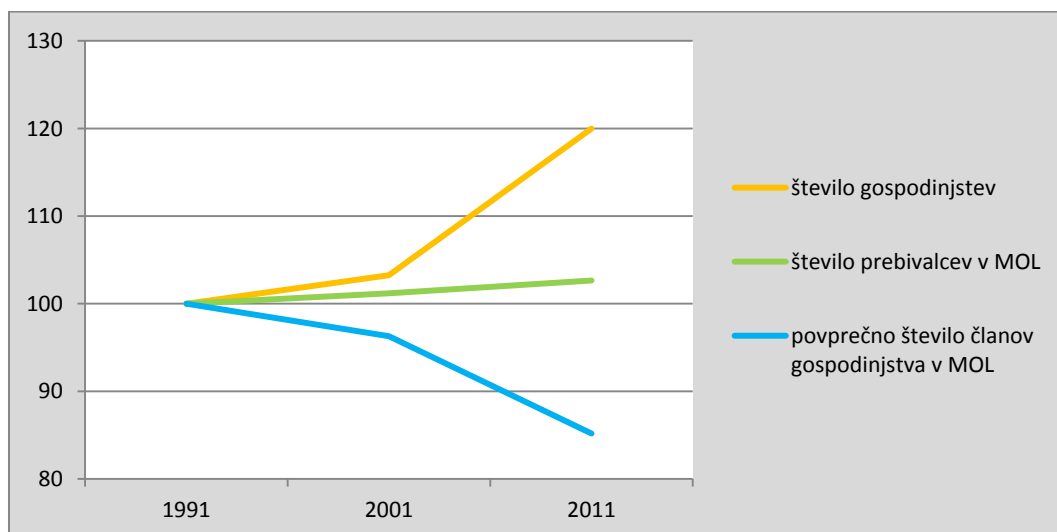
Povečevanje števila gospodinjstev je še posebej značilno v zadnjem desetletju, kar vodi v intenziviranje netrajnostnih potrošniških vzorcev, k večji potrebi po stanovanjih, infrastrukturi, porabi električne energije in vode, nastajajo pa tudi večje količine odpadkov. Poleg tega je v zadnjem času na območju MOL značilen intenzivnejši trend naraščanja števila manjših gospodinjstev, predvsem enočlanskih. Število enočlanskih gospodinjstev je tako od leta 1991 do 2011 naraslo kar za dobro polovico (53,2 %), na drugi strani pa se je število štiričlanskih gospodinjstev zmanjšalo kar za slabo tretjino (31,3 %) (Popis prebivalstva ... 1991, 2002; Registrski popis ... 2011). Največje število samskih gospodinjstev je med starimi ljudmi, kar je posledica velike razlike v povprečni življenjski dobi med moškimi in ženskami. Pomemben segment pri značilnostih potrošnje na preučevanem območje je staranje prebivalstva, ki je značilno tako na ravni občine kot tudi celotne države. V letu 1991 je na preučevanem območju živel 10,4 % starejših od 65 let, leta 2002 15,3 %, leta 2012 pa že 17,4 % starejših od 65 let. Povprečna starost v MOL je leta 2002 znašala 41,9 let, leta 2012 pa že 42,1 let. Na ravni Slovenije je ta znašala 42 let. Indeks staranja, ki ga opredelimo kot razmerje med starim (65 in več let) in mladim prebivalstvom (od 0 do 14 let), v MOL za leto 2012 znaša 127,8, za celotno državo pa 118 (Popisi prebivalstva ... 1991, 2002; Statistični letopis ... 2013), kar pomeni, da je indeks staranja preučevanega območja za desetino (9,8 %) višji v primerjavi z državnim povprečjem.

V zadnjem obdobju je v porastu tudi število samskih, ki živijo v svojih gospodinjstvih. Vzrok za omenjeno je lahko na eni strani v vedno večji individualizaciji in posledičnem samskem življenju ter na drugi strani v intenzivni stanovanjski gradnji v tem času. Ta je omogočila, da so se številni mlajši prebivalci osamosvojili iz primarnega gospodinjstva, rešili stanovanjski problem ter ustvarili nova gospodinjstva.

Slika 20: Število članov gospodinjstev v MOL po letih (Popisi prebivalstva ... 1991-2002; Registrski popis ... 2011).

Povprečno število članov gospodinjstva se je med leti 1991 in 2011 znižalo za dobro šestino (14,8 %), in sicer s povprečno 2,7 člana na gospodinjstvo na 2,3 člana, medtem ko se je število gospodinjstev povečalo za petino (19,9 %). Število prebivalcev v MOL je v enakem obdobju ostalo praktično enako.

Slika 21: Gibanje števila prebivalcev, gospodinjstev in povprečnega števila članov gospodinjstva v MOL (Popisi prebivalstva ... 1991-2002; Registrski popis ... 2011).

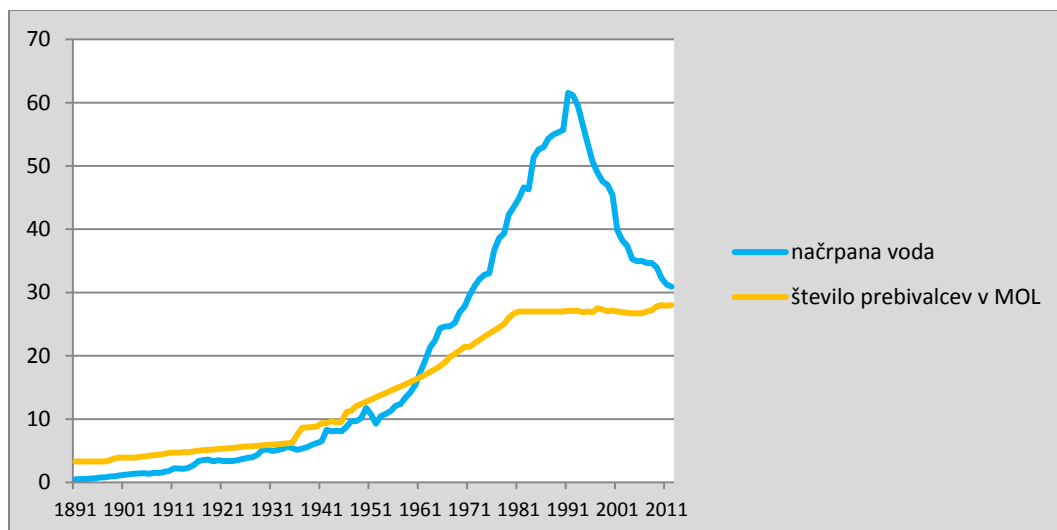
Število prebivalcev, gostota poselitve, povečevanje števila stanovanj, območij bivanja in gospodinjstev ter nižanje njihove povprečne velikosti so pomembno vplivali na prostorsko širjenje Ljubljane ter intenziviranje pritiskov na okolje. Leta 1991 je bilo v MOL 101.866 stanovanj, leta 2002 112.541, leta 2011 pa že 125.273 stanovanj (Popis prebivalstva ... 2002; Registrski popis ... 2011). V obdobju po drugi svetovni vojni je bilo prostorsko širjenje najintenzivnejše, do danes so se poseljene površine namreč povečale za več kot sedemkrat (medmrežje 12). Za Ljubljano je značilna velika poraba prostora na prebivalca, ki je posledica razpršene pozidave in nenadzorovane rasti stanovanjskih in drugih pozidanih površin v predmestju. Po letu 1970 je okoli Ljubljane nastal približno 25 km širok suburbanizacijski pas, v katerem živi velik del prebivalcev, ki se dnevno vozi v mesto (Plut 2007a).

Prebivalci oziroma gospodinjstva kot njihova osnovna celica pomembno prispevajo k obsegu in različnim stopnjam porabe surovin in onesnaženosti sestavin okolja ali z drugimi besedami intenzivnosti urbanih tokov. Hitro naraščanje materialnega blagostanja, ki smo mu priča v zadnjih dvajsetih letih, nenehno spremlja naraščanje potrošnje, porabe energije, vode in proizvodnje odpadkov v gospodinjstvih. Enočlanska gospodinjstva na primer v povprečju porabijo 38,0 % več izdelkov, 42,0 % več embalaže in 55,0 % več električne energije na osebo kot gospodinjstva s štirimi člani (European Environment Agency 2005).

Za merjenje urbanih tokov se običajno uporabljajo trije osnovni kazalci: poraba vode (l/preb/dnevno), potrošnja električne energije (kWh/preb/letno) in letna količina komunalnih odpadkov na prebivalca (Plut, 2006). V našem primeru smo omenjena merila prilagodili na nivo gospodinjstev, pri čemer smo se naslonili na Poročilo evropske agencije za okolje o potrošnji v gospodinjstvih (medmrežje 13), kjer so na podlagi ugotovitev različnih evropskih raziskav (Michaelis in Lorek 2004; medmrežje 14) znotraj segmenta bivanja v gospodinjstvih zaznali tri najpomembnejše vire potrošnje gospodinjstev, in sicer: porabo vode, energije ter ravnanje z odpadki. Glede na to, da potrošnja energije v gospodinjstvih obsega širok nabor virov energije, smo se v raziskavi osredotočili na porabo električne energije, in sicer zaradi dejstva, da poraba električne energije v gospodinjstvih v zadnjih desetletjih doživlja najvišjo rast tako na evropskem (Michaelis in Lorek 2004; medmrežje 13) in državnem nivoju (medmrežje 15) kot tudi v MOL (Podatki o količini ... 2013) ter s tem prispeva pomemben delež k degradaciji okolja.

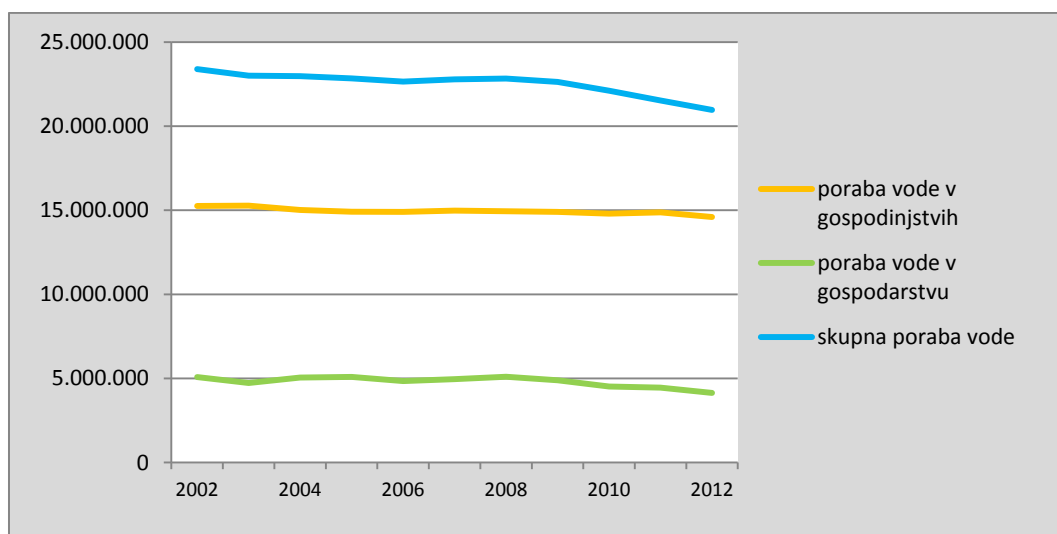
- *Raba vode v gospodinjstvih preučevanega območja*

Sočasno z rastjo števila prebivalcev v MOL je v zadnjem stoletju naraščala potreba po vedno večjih količinah pitne vode. Začetki obdobja povečanih količin načrpane vode segajo v prvi dve desetletji po drugi svetovni vojni, ko se je intenzivno širila industrijska dejavnost, hkrati pa se je močno povečalo tudi število gospodinjstev v mestu (Rejec Brancelj, Smrekar in Kladnik 2005). Z rastjo življenjskega standarda so značilne spremembe v strminah krivulj rasti količin načrpane vode in prebivalcev, kjer je močan porast bolj kot za rast prebivalcev značilen za količine načrpane vode. Poraba pitne vode na prebivalca se je namreč z rastjo življenjskega standarda močno povečala. Hkrati se je povečala raven čistoče v gospodinjstvih. Ljudje so postali občutljivejši na čistočo svojega telesa, kar je posledično pomenilo pogostejše prhanje in kopanje, pogostejše menjavanje oblačil, higienskih pripomočkov ter posteljnine. Količine skupne načrpane vode se v zadnjih dveh desetletjih zmanjšujejo, in sicer prvenstveno zaradi usihanja porabe v gospodarskih dejavnostih, gradbeništvu in vojaških ustanovah, v gospodinjstvih pa predvsem na račun povečanja uporabe z vodo varčnejših gospodinjstvih aparatov in ne zaradi sprememb vedenja.

Slika 22: Načrpana voda v MOL in število prebivalcev (količina načrpane vode $10^6 \text{ m}^3 / \text{leto}$ 10^4 število prebivalcev) (Podatki o količinah ... 2013; Popisi prebivalstva ... 1890–2012).

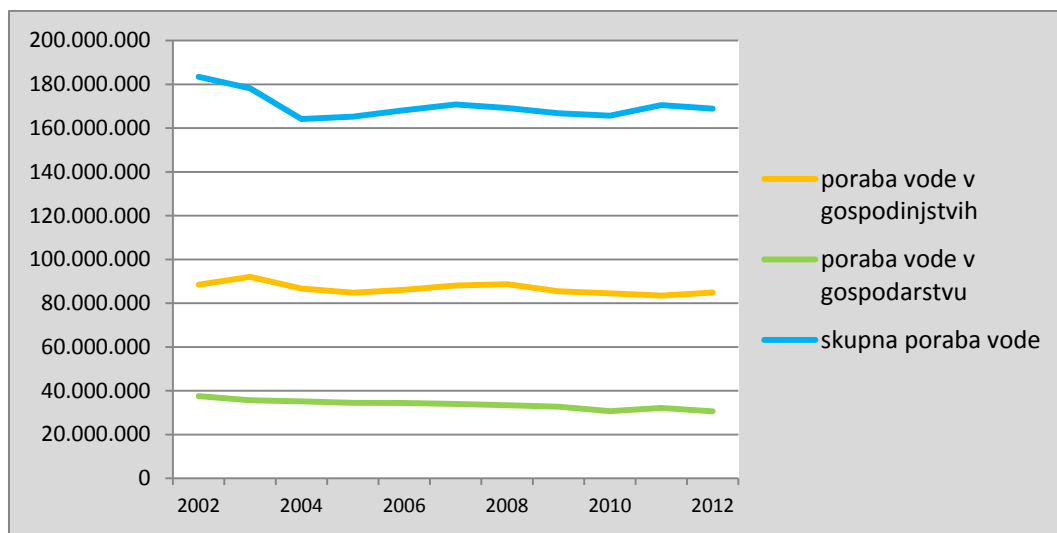
Podatki kažejo, da se količina porabljene vode v MOL v zadnjem desetletju zmanjšuje, vendar v precej manjši meri, kot se je ta zmanjševala v prvem desetletju po osamosvojitvi, ko se je količina vode prvenstveno zaradi upada porabe v gospodarskih dejavnostih znižala kar za dobro tretjino (35,2 %). Od leta 2002 do 2012 se je skupna količina porabljene vode v MOL znižala za dobro desetino (11,5 %). Kljub stabilizaciji upada industrijske dejavnosti v zadnjih desetih letih se poraba vode v gospodarskih dejavnostih še vedno naglo znižuje, in sicer se je v omenjenem obdobju znižala za petino (22,7 %). Z vstopom Slovenije v Evropsko unijo in s sprejetjem strožje okoljske zakonodaje so se mnoga podjetja modernizirala, sprejela čistejša tehnologije, ki poleg boljše učinkovitosti pri svojem delovanju porabljajo tudi manjše količine vode. Na drugi strani pa se je v gospodinjstvih poraba vode v zadnjem desetletju v povprečju zmanjšala le za 4,5 %. Kljub vsesplošnemu zmanjšanju količin porabljene vode na preučevanem območju pa gospodinjstva postajajo eden izmed njenih glavnih porabnikov. V letu 2012 so namreč porabila kar dobri dve tretjini vse prodane vode (67,7 %).

Slika 23: Struktura porabe vode v m^3 v MOL (Podatki o količinah ... 2013).

Na ravni celotne Slovenije se poraba vode v zadnjem desetletju prav tako znižuje, in sicer se je količina celotne porabljene vode v zadnjih desetih letih znižala za slabo desetino (8,5 %).

Najintenzivnejše zniževanje je bilo značilno za prvo polovico preučevanega obdobja, kar je posledica že omenjenega sprejemanja okoljskih standardov Evropske unije in uvajanja okolju prijaznih tehnologij v podjetjih. Podobno kot na preučevanem območju se je poraba v največji meri znižala v gospodarskih dejavnostih, in sicer za dobro petino (22,5 %), v gospodinjstvih pa se je poraba znižala le za 4,2 %.

Slika 24: Struktura porabe vode v m³ v Sloveniji (Podatki o količinah ... 2013).

Tako kot na preučevanem območju in na državnem nivoju podatki kažejo, da se je količina porabljene vode v zadnjem desetletju znižala tudi v gospodinjstvih na ravni celotne Evrope (medmrežje 17). Najpomembnejši vzrok za omenjeno je v zvišanju cene vode, v naraščanju deleža z vodo varčnih gospodinskih aparatov, v zahodni Evropi pa je pomemben dejavnik v zadnjih letih tudi uvajanje individualnih števcov porabljene vode, pri čemer pa Slovenija zaostaja v precejšnji meri. Uvajanje individualnih števcov je namreč eden izmed ciljev upravljanja z vodami Evropske unije (medmrežje 16), ki pa se v praksi zaradi odsotnosti določenega roka uvedbe udejanja le redko. Ljudje se sicer vedno bolj zavedajo dragocenosti vodnih virov, vendar je ustreznega ravnanja kljub številnim akcijam v zadnjih letih še vedno premalo (medmrežje 17).

Ključni vzrok za zmanjševanje porabe vode na preučevanem območju so podobno kot na ravni Evrope predvsem v povišanju cene vode v zadnjih letih in pa v vedno večji opremljenosti z gospodinskimi aparati, ki porabijo manjše količine vode, pa tudi v manjši kupni moči, ki smo ji priča v zadnjih letih (Letno poročilo ... 2013). Vzrok za zmanjšanje porabe je tudi v upoštevanju okoljskih usmeritev za racionalno rabo vode, vendar je to značilno predvsem za zainteresirano javnost in ne večino. Podatki o porabi vode v gospodinjstvih kažejo, da se na preučevanem območju še premalo zavedamo pomembnosti vode kot dragocenega in količinsko omejenega naravnega vira ter teže problema v primeru njenega pomanjkanja. Bolj kot zaradi okoljskih razlogov se varčuje z vodo zaradi finančnih razlogov, kar je še posebej značilno v zadnjih letih, ko se kupna moč v gospodinjstvih manjša. Prav tako je treba poudariti, da se poraba vode zmanjšuje počasneje, kot se izboljšuje posodabljanje opreme v gospodinjstvih. Število varčnejših aparatov v zadnjem desetletju namreč hitro narašča, poraba vode v gospodinjstvih pa se je v enakem obdobju znižala v precej manjši meri. Taksacija oziroma povišanje cen vode je primer učinkovitega načina, kako se lahko zniža poraba, vendar ne dolgoročno. Ob ponovnem povečanju kupne moči se namreč stanje lahko kaj hitro spremeni, zato je dolgoročna rešitev predvsem v učinkovitem

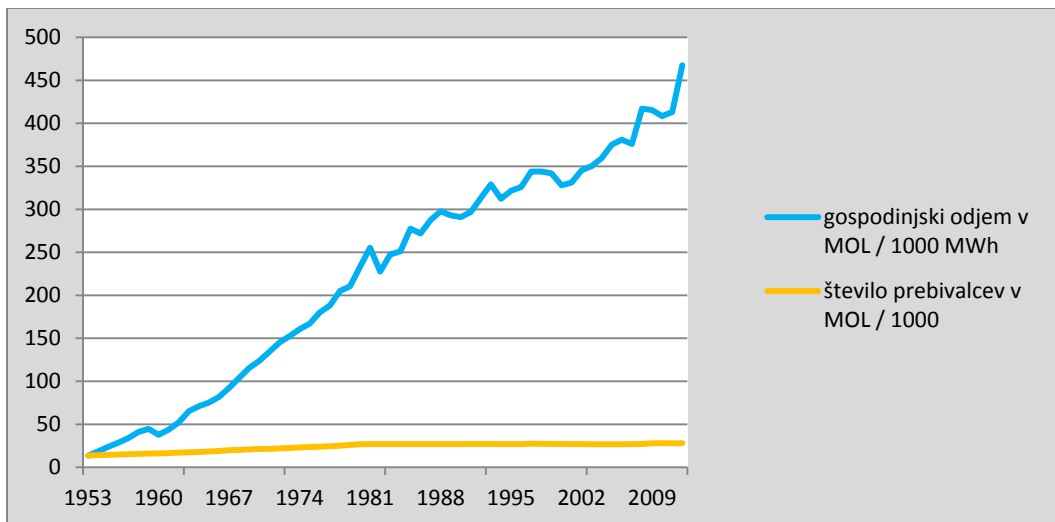
ozaveščanju o pomembnosti varčevanja tega dragocenega vodnega vira in s tem dolgoročnem spreminjanju vedenja ljudi v smeri trajnosti.

Na področju ravnanja z vodo tako Evropska unija kot tudi naša država nimata posebnega cilja, ki bi določal zmanjšanje njene porabe. Na nivoju Evropske unije je sicer sprejeta Direktiva o vodah (Uradni list Evropske ... 2000/60), ki pa je bolj kot na zmanjšanje porabe vode osredotočena na zmanjšanje njenega obremenjevanja. V tem oziru je Slovenija namreč na podlagi zahtev Evropske unije sprejela Operativni program odvajanja in čiščenja komunalne odpadne vode (Uradni list ... 83/1999), ki se nanaša na varstvo vseh površinskih in podzemnih voda pred onesnaževanjem okolja, vnosom dušika ter fosforja in pred mikrobiološkim onesnaženjem na s predpisi določenih območjih s posebnimi zahtevami zaradi odvajanja komunalne odpadne vode. Tako mora do leta 2017 ustrezno urediti kanalizacijsko omrežje oziroma na območjih razpršene poselitve zagotoviti čiščenje odpadne vode s pomočjo čistilnih naprav.

Kjub temu so se prve težnje po ozaveščanju prebivalcev o smotrni rabi vode začele v času pridruževanja Slovenije Evropski uniji, še bolj pa s samim vstopom in sprejetjem najpomembnejši ciljev njene okoljske politike. Eden izmed teh je tudi spodbujanje okoljske ozaveščenosti kot ključnega elementa prihodnjega razvoja. Ozaveščanje je sprva v večini primerov potekalo prek publikacij in spletnih mest, ki so bile izdelane kot rezultat različnih domačih in mednarodnih projektov. Njihove naklade so bile v večini primerov le nekaj tisoč izvodov, spletna mesta pa le redko obiskana. Danes se akcije ozaveščanja o smotrni rabi vode širijo tudi na ostale medije in potekajo prek objav v tiskanih medijih, med drugim v občinskih glasilih, na različnih spletnih mestih, s sodelovanjem na radijskih in televizijskih oddajah na temo varovanja okolja in pitne vode, s sporočanjem okoljskih obvestil prek oglaševalskih mest avtobusov mestnega potniškega prometa in podobnimi načini. Vendar pa je težava v tem, da je problematika varovanja vodnih virov predvsem zaradi razširjenosti prepričanja o velikih vodnih zalogah ljubljanske podtalnice prepogosto premalo zanimiva in dramatična. Hkrati pa je izkušnja pomanjkanja vode tako oddaljena od osebne izkušnje, da širša javnost tematiko še vedno največkrat spregleda.

- *Raba električne energije v gospodinjstvih preučevanega območja*

Kot smo že omenili, je razlog za izbiro električne energije kot vrste potrošnje energije v gospodinjstvih dejstvo, da je omenjena vrsta energije najhitreje rastoči energent v gospodinjstvih mestne občine (medmrežje 18) in posledično predstavlja pomembno grožnjo z vidika izčrpavanja naravnih virov in posledično negativnih vplivov na okolje. V zadnjih šestdesetih letih se je količina porabljene električne energije v gospodinjstvih preučevanega območja povečala za 34-krat, kar ni presenetljivo, saj se vzorci njene porabe močno razlikujejo od tistih izpred petdesetih let (Podatki o količini ... 2013). Gospodinjstva so se namreč iz preprostih prebivališč spremenila v prebivališča, polna najrazličnejših modernih električnih pripomočkov. Električna energija, ki jo porabijo gospodinjstva na preučevanem območju, predstavlja slabo tretjino (29,3 %) njene celotne rabe. V zadnjem desetletju se je njena poraba povečala kar za slabo tretjino (29,2 %), letno v povprečju za 3 % (Podatki o količini ... 2013).

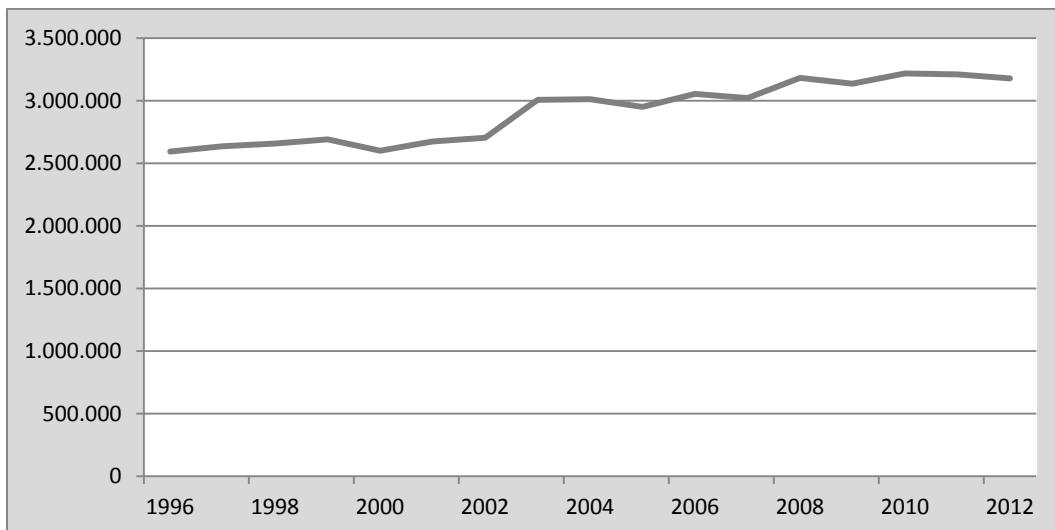

Slika 25: Raba električne energije v gospodinjstvih v MOL (Podatki o količini ... 2013).

Naraščanje števila in hkrati manjših, predvsem enočlanskih gospodinjstev ter starajoče se prebivalstvo so pomembni dejavniki, ki vplivajo na rast porabe električne energije v gospodinjstvih. Večanje števila gospodinjstev med drugim vodi k večji porabi električne energije za bivanje. Poleg tega se z manjšanjem velikosti gospodinjstev njihova poraba električne energije ne zmanjšuje, temveč povečuje. Poraba električne energije za ogrevanje, razsvetlavo ter gospodinske naprave, kot sta hladilnik in televizija, se namreč bistveno ne razlikuje v eno ali štiričlanskemu gospodinjstvu. Enočlansko gospodinjstvo tako porabi kar za dobro polovico (55 %) več električne energije na člana kot štiričlansko (medmrežje 13). Prebivalci na območju MOL se stara in s tem se spreminjajo tudi potrošniški vzorci. S starostjo se izdatki za bivanje povečujejo. Po podatkih evropskih raziskav (Michaelis in Lorek 2004) starejši namreč več časa preživijo v svojih gospodinjstvih, kar posledično pomeni višjo porabo električne energije za razsvetlavo, kuhanje, prosti čas in ostale aktivnosti.

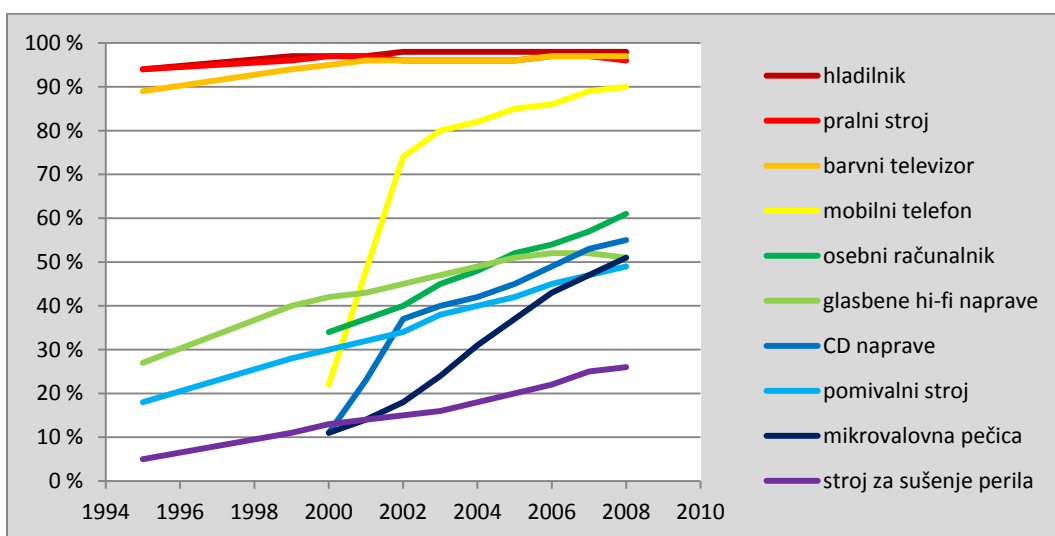
Poleg tega na njeno rast vpliva rast življenjskega standarda, kar je posledica rasti deleža gospodinjstev, opremljenih z dobrinami, ki za svoje delovanje potrebujejo električno energijo. Vedno več gospodinjstev je opremljenih z najrazličnejšimi velikimi in malimi gospodinjstvi aparati, LCD-televizorji, sušilnimi stroji, klimatskimi napravami, mikrovalovnimi pečicami ... Poleg tega se viša delež informatiziranih gospodinjstev z rastjo priklopov na širokopasovni dostop do interneta in s tem spleta, rastjo opremljenosti gospodinjstev z osebnimi računalniki ter rastjo uporabe najrazličnejših elektronskih naprav, kot so mobilni telefoni, pametne tablice, avdio-video tehnika ... (medmrežje 17). Vedno več električne energije porabijo tudi naprave v stanju pripravljenosti. Te jo namreč porabljajo, tudi ko niso v neposredni uporabi, zaradi samega načina delovanja. Poleg tega se uporabniki zaradi vedno večje avtomatizacije naprav pogosto ne zavedajo, da električno energijo sploh uporabljajo.

Podobno kot na nivoju preučevanega območja tudi na nivoju Slovenije poraba električne energije v gospodinjstvih narašča in je v letu 2012 znašala 3.179.000 MWh. Od leta 2002 do 2012 je narasla za dobro šestino (14,9 %), kar v povprečju znaša 1,4 % na leto (medmrežje 15; Poraba energije in goriv ... 2013). Poraba na nivoju preučevanega območja se je v zadnjih desetih letih v primerjavi s porabo na državnem nivoju povečala za več kot enkrat toliko. Poraba električne energije na prebivalca v gospodinjstvih preučevanega območja je v letu 2012 znašala 1,65 MWh, na državnem nivoju pa 1,54 MWh. Podatki torej kažejo nadpovprečno porabo električne energije na preučevanem območju, kar ni presenetljivo ob dejstvu, da je MOL največje zgostitveno območje poselitve in človekovih dejavnosti v državi.

Slika 26: Poraba električne energije v MWh v gospodinjstvih na nivoju Slovenije (medmrežje 15; Poraba energije in goriv ... 2013).

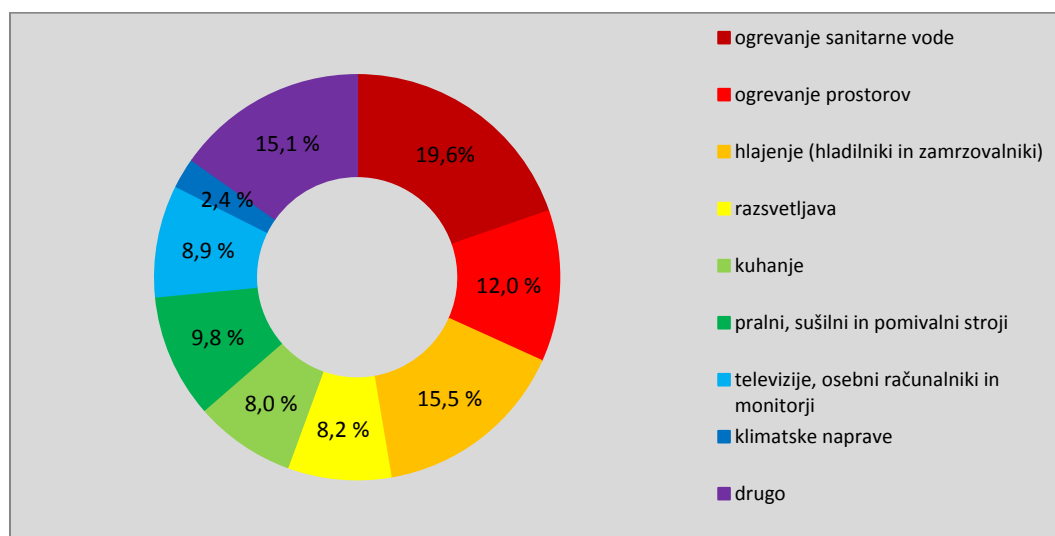
Podatki o opremljenosti gospodinjstev z dobrinami na občinski ravni niso na voljo. Tako smo z namenom pridobitve občutka o naraščanju deleža dobrin v gospodinjstvih uporabili podatke na nivoju Slovenije. Leta 1995 je imela le slaba petina (18 %) prebivalcev Slovenije v gospodinjstvu pomivalni stroj, leta 2008 pa že slaba polovica (49 %). Stroj za sušenje perila je imelo leta 1995 le 5 % gospodinjstev, leta 2008 pa že 26 %. Z rastjo informatizacije gospodinjstev je povezana hitra rast osebnih računalnikov in mobilnih telefonov. Leta 2000 je imela osebni računalnik tretjina (34 %) gospodinjstev, mobilnih telefonov pa petina (22 %), leta 2008 sta imeli osebni računalnik že slabi dve tretjini (61 %), mobilni telefon pa že večina (90 %) gospodinjstev (Anketa o porabi v gospodinjstvih 2010). Poleg tega, da so gospodinjstva čedalje bolj opremljena z dobrinami, pa posamezne naprave tudi hitreje menjavamo, na eni strani zaradi hitro spreminjajočih se modnih trendov, na drugi strani pa tudi zaradi njihove vse krajše življenjske dobe ter nizke cene v primerjavi s ceno njihovega popravila.

Slika 27: Opremljenost gospodinjstev z dobrinami v Sloveniji (Anketa o porabi v gospodinjstvih 2010).

Raba električne energije pa se hkrati tudi zmanjšuje, in sicer z izboljšanjem učinkovitosti rabe energije električnih naprav v gospodinjstvih, precejšen pozitiven vpliv ima označevanje rabe energije naprav z energijskimi nalepkami, določitev minimalnih kriterijev za energetske učinkovitost naprav in ozaveščanje prebivalcev o omenjenem. Vendar je treba poudariti, da se raba električne energije v MOL kljub temu naglo zvišuje predvsem zaradi hitrega naraščanja števila električnih naprav v gospodinjstvih.

Poleg opremljenosti z dobrinami nas je zanimala tudi struktura rabe električne energije v gospodinjstvih za posamezna opravila, ki pa je prav tako na voljo le na nivoju celotne Slovenije. Za občutek in oris omenjenega smo podatke vseeno vključili v analizo. Gospodinjstva največ električne energije porabijo za ogrevanje sanitarne vode, in sicer petino (19,6 %), sledi hlajenje, kamor spadajo hladilniki in zamrzovalniki, s šestino (15,5 %), dobro desetino (12 %) električne energije porabijo za ogrevanje prostorov, slabo desetino (9,8 %) za pranje, pomivanje in sušenje, precejšen delež porabijo za televizije, osebne računalnike in monitorje, in sicer 8,9 %, za razsvetljavo 8,2 %, za kuhanje 8,0 % ter za klimatske naprave 2,4 % električne energije (Poraba energije in goriv ... 2013). Največji delež električne energije se torej porabi za velike gospodinjne aparate, in sicer kar tretjino (32,0 %), ter za ogrevanje sanitarne vode in prostorov slabo tretjino (31,6 %). Pomemben vpliv na višanje porabe električne energije je imela avtomatizacija električnih naprav. Tako je danes v gospodinjstvih precejšen delež naprav, ki delujejo, čeprav jih tisti trenutek ne potrebujemo. Pri tem pomemben delež predstavlja ogrevanje sanitarne vode, ki se v mnogih gospodinjstvih ogreva tudi, ko ni v uporabi.

Slika 28: Struktura rabe električne energije v gospodinjstvih v Sloveniji leta 2011 (Poraba energije in goriv ... 2013).

Na področju električne energije naša država nima posebnega cilja glede rabe električne energije, opredeljen je zgolj v širšem kontekstu, v okviru cilja 9,0 % prihranka končne energije do leta 2016 (Uradni list ... 32/2006). Podobno stanje je značilno na ravni Evropske unije, ki si je v okviru podnebno-energetske politike zastavila cilj izboljšanja energetske učinkovitosti za 20,0 % do leta 2020 (medmrežje 19) in ga uvrstila med prednostne cilje razvoja v Evropski uniji (medmrežje 20), vendar pa so ukrepi bolj kot v zmanjšanje njene porabe usmerjeni v izboljšanje energetske učinkovitosti, v okolju prijaznejšo proizvodnjo energije in prestrukturiranje predelovalnih dejavnosti in gradbeništva kot njenih največjih porabnikov.

Podobno kot na področju ozaveščanja o smotrni rabi vode so se resnejše težje po ozaveščanju o smotrni rabi električne energije začele z vstopom Slovenije v Evropsko unijo ter sprejetjem njene okoljske zakonodaje, pri kateri je eden izmed pomembnejših ciljev informiranje in ozaveščanje prebivalcev. V začetnem obdobju so bile značilne akcije manjšega obsega, ki so v večini dosegale le zainteresirano javnost. V letu 2006 pa je vodilni slovenski proizvajalec in trgovec z električno energijo, Holding slovenske elektrarne, začel izvajati vseslovensko informativno-izobraževalno akcijo z naslovom »Energija si«. Ozaveščevalna akcija z oglasi v obliki svetovalnih rubrik, interaktivnim komuniciranjem prek spletne strani, prodajnimi akcijami gospodinjskih aparatov razreda A in A+ ter obveščanjem javnosti prek medijev (televizija, radio, tiskani mediji, internet) izobražuje in ozavešča o smotrni rabi električne energije ter na ta način uporabnike seznanja o prednostih, ki jih prinaša premišljena uporaba naprav, ki jih dnevno uporabljamo in ki »pripomorejo« k vsakoletnemu naraščanju porabe električne energije v Sloveniji. Znotraj projekta je bila ustanovljena tudi tako imenovana mreža poslovno-družbene koristnosti Sinergija kot podpora ozaveščanju in spodbujanju učinkovite rabe obnovljivih virov energije predvsem v gospodinjstvih (medmrežje 21). Poleg omenjene akcije pa v zadnjih letih poteka še vrsta podobnih akcij v manjšem obsegu. Vendar pa se kljub vsem obsežnim akcijam ozaveščanja prebivalcev prek informiranja, izobraževanja in proaktivnega sodelovanja raba električne energije v gospodinjstvih v zadnjih letih še vedno povečuje. Težava je namreč v tem, da je problematika rabe električne energije zaradi vse večje modernizacije gospodinjstev in posledične opremljenosti z električnimi napravami vse težje obvladljiva. Hkrati pa je izkušnja pomanjkanja električne energije oziroma posledic njene pretirane rabe podobno kot pri rabi vodi tako oddaljena od osebne izkušnje, da širša javnost tematiko še vedno največkrat spregleda.

- *Ravnanje z odpadki v gospodinjstvih preučevanega območja*

Sočasno s pospešeno industrializacijo in urbanizacijo v MOL v povojnem obdobju, posledično naglo gospodarsko rastjo in izboljšanjem kupne moči vseh družbenih slojev so se začeli kopičiti stranski proizvodi, začela je naraščati količina odpadkov. Vzporedno z rastjo števila gospodinjstev in njihovo modernizacijo so se povečevale potrebe po količini dobrin, z razvojem potrošništva in oglaševanja količine odpadne embalaže, z zmanjšanjem velikosti gospodinjstev pa potrebe po manjših velikostih pakiranih izdelkih, kar je vodilo v povečevanje odpadkov. Zaradi hitrega spreminjanja modnih trendov, njihove krajše življenjske dobe in nizke cene v primerjavi s popravilom kupujemo vedno več najrazličnejših naprav in jih tudi hitreje zamenjamo, kot smo jih v preteklosti. Vse to je v zadnjih petdesetih letih vodilo v nenehno naraščanje količin odpadkov iz gospodinjstev, pri čemer je bila problematika dolga leta prepuščena sistemski neurejenosti. Bila je prisotna filozofija odstranjevanja odpadkov in njenega kopičenja na določenih mestih, kar je pomenilo umikanje odpadkov z vidnega oziroma zaznavnega polja in njihovega odlaganja ne glede na videz in možne vplive na okolje (Končan 2010).

Resnejši premiki pri urejanju omenjene problematike so se zgodili ob procesu približevanja in vključevanja Slovenije v Evropsko unijo. Leta 1998 je bil sprejet Pravilnik o ravnanju z odpadki (Uradni list ... 84/1998), ki je prinesel prvo pravno ureditev razmerij med povzročitelji, zbiralci, predelovalci in odstranjevalci odpadkov (Keuc s sodelavci 2005). Od takrat so bili v zadnjem desetletju sprejeti mnogi zakonski akti, ki urejajo omenjeno področje tako na državni kot tudi lokalni ravni. MOL se je skupaj z javnim podjetjem Snaga reševanja problematike ravnanja z odpadki resneje lotila leta 2001, ko je bil sprejet Operativni program gospodarjenja z odpadki 2001–2005, ter s kasnejšo novelacijo omenjenega programa, ki je bila izdelana za obdobje 2009–2013 in velja še danes. Oba dokumenta temeljita na evropski in

slovenski zakonodaji, njihovi glavni cilji pa se nanašajo na skrb za zmanjševanje količine nastalih komunalnih odpadkov, omogočanje uporabnikom oddajo ločeno zbranih frakcij v zbiralnicah ter pospeševanje njihove predelave in reciklaže (Eberl in Tavzes 2001; Staničič s sodelavci 2008).

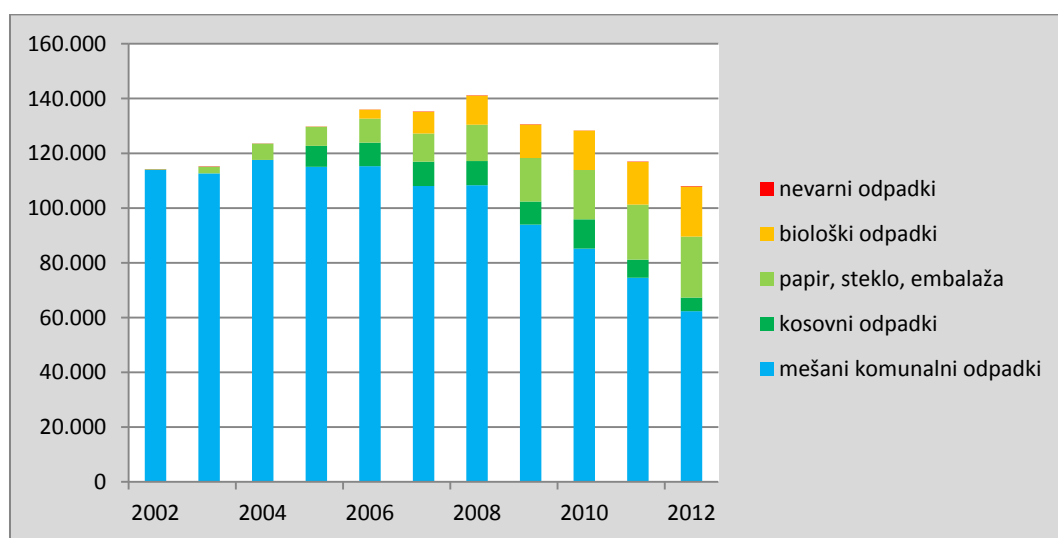
Podjetje Snaga izvaja svojo dejavnost v MOL in osmih primestnih občinah, zato se predstavljeni podatki o količini zbranih odpadkov nanašajo na celotno območje, pri čemer MOL predstavlja 78,2 % odjemalcev storitve. Ločenih podatkov, ki bi vključevali le podatke preučevanega območja, torej le MOL, nam zaradi neodzivnosti zaposlenih iz podjetja Snaga žal ni uspelo pridobiti. Kljub temu smo bili mnenja, da lahko tudi na podlagi podatkov, ki so nam bili na voljo, izluščimo najpomembnejše značilnosti ravnanja z odpadki na preučevanem območju. Struktura prebivalcev ter njihove potrošne navade v MOL ter ostalih primestnih občinah se zaradi prevlade urbanega načina življenja bistveno ne razlikujejo. V sistem zbiranja komunalnih odpadkov je bilo leta 2012 skupno vključenih 365.895 prebivalcev širšega urbanega območja Ljubljane, med katerimi jih dobre tri četrtine (77,3 %) živi znotraj območja MOL, dobra petina (22,6 %) pa v sosednjih občinah (Letno poročilo Snaga ... 2013).

V Ljubljani so sistem ločenega zbiranja papirja, stekla in embalaže začeli uvajati septembra leta 2002. V zbiralnicah, ki jo sestavljajo tri barvno različne posode, se zbirajo ločene frakcije, in sicer papir in karton, plastika in embalaža iz sestavljenih materialov ter embalaža iz stekla. V začetnem obdobju uvajanja ločenega zbiranja je podjetje organiziralo srečanja z občani četrtinskih skupnosti, a so bila ta zaradi nezainteresiranosti javnosti kmalu ukinjena. Sistem ekoloških otokov so nato iz leta v leto nadgrajevali, povečevali število zbiralnic ter ga na ta način čim bolj približevali uporabnikom. Novembra leta 2005 so pričeli z uvajanjem sistema ločenega zbiranja organskih gospodinjskih odpadkov, kar je bil ključen korak, saj šele ločevanje le-teh omogoča separiranje in nadaljnje recikliranje odpadkov (Oblak 2000). Delež ločeno zbranih frakcij se je sicer iz leta v leto povečeval, vendar pa so zabojniki za mešane komunalne odpadke še vedno vsebovali velike količine odpadkov, ki bi jih bilo možno ločiti. Raziskave, ki so jih opravili v podjetju Snaga, so pokazale, da sistem ločenega zbiranja odpadkov uporabljajo večinoma visoko ozaveščeni uporabniki. Na osnovi sejalskih analiz so namreč ugotovili, da so zbrane ločene frakcije izredno čiste, poleg tega pa je v zabojnikih za mešane komunalne odpadke prisotnih kar tri četrtine odpadkov, ki sodijo med ločene frakcije. Tisti, ki odpadke ločujejo, torej to počnejo zelo natančno in vestno, še vedno pa večina prebivalcev odpadkov ne ločuje in se kot posledica tega v zabojnikih za mešane odpadke pojavlja visok delež odpadkov, ki bi jih bilo možno ločiti. Natančna spremljanja sestave odpadkov so pokazala, da je v zabojniku za preostanek odpadkov veliko embalaže (prostorninsko več kot 70 odstotkov) in pomemben delež papirja ter bioloških odpadkov. Ugotovili so, da prebivalci niso dovolj ozaveščeni in stimulirani, da bi z odpadki samoiniciativno ravnali na okolju prijazen način (medmrežje 22).

Ob koncu prvega desetletja se je podjetje resneje lotilo problematike preskromnega ločevanja tako z vidika infrastrukturnih posodobitev kot tudi z vidika informiranja in ozaveščanja prebivalcev ter nadgraditve obstoječega premalo stimulativnega obračunavanja storitev ravnanja z odpadki z vidika njihovega ločevanja. Glavno izhodišče za spremembe je bila posodobitev zakonodaje, in sicer je bila leta 2008 sprejeta Nova okvirna direktiva o ravnanju z odpadki (Uradni list Evropske ... 98/2008), ki države članice zavezuje, da morajo do leta 2020 ponovno uporabiti ali reciklirati 50,0 % komunalnih odpadkov. Pomemben razlog za uvedbo sistema zbiranja embalaže in papirja v gospodinjstvu pa je bila zgoraj omenjena analiza odpadkov, ki so v povprečnem zabojniku za preostanek odpadkov. Leta 2012 so tako začeli s korenitim nadgrajevanjem sistema zbiranja in ločevanja odpadkov. Sprva so uvedli

sistem zbiranja embalaže v vsakem gospodinjstvu, nato pa so sistem nadgradili še z zbiranjem papirja. S tem vsem uporabnikom skušajo v čim večji meri olajšati ločeno zbiranje odpadkov in tiste, ki še ne ločujejo, v ločevanje tudi usmeriti. V letu 2013 je sledila sprememba pogostosti odvoza odpadkov, in sicer se je zmanjšala pogostost odvoza mešanih komunalnih odpadkov, pogostost odvoza ločeno zbranih frakcij je ostala enaka. Posledično se je spremenila tudi cena odvoza, in sicer skladno z nacionalno zakonodajo, novim načinom obračuna storitev zbiranja in odlaganja komunalnih odpadkov, uvedbo cene zbiranja bioloških odpadkov in obdelave odpadkov ter skladno z bistvenim zvišanjem stroškov izvajanja javne službe na račun vseh posodobitev (medmrežje 22). Skozi celotno obdobje sprememb je podjetje sicer skrbelo za informiranje in ozaveščanje svojih uporabnikov prek različnih medijev, vendar pa je to večinoma doseglo le zainteresirano javnost.

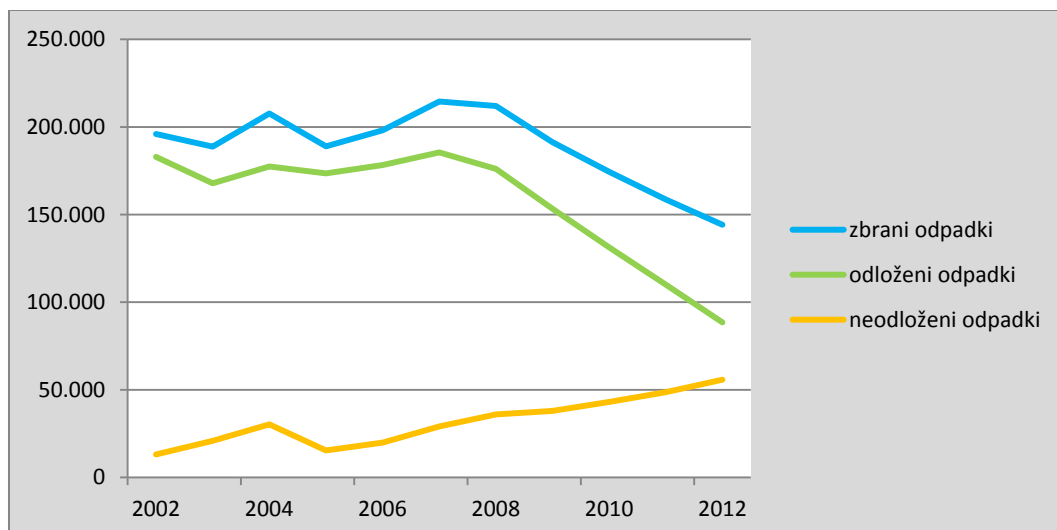
Količina zbranih gospodinjstev odpadkov se je vse do leta 2009 stalno povečevala zaradi modernih porabniških vzorcev in življenjskih navad, v manjši meri pa tudi naraščanja števila prebivalcev na preučevanem območju. V letu 2008, ki ga lahko označimo kot prelomno leto, je bilo zbranih največ gospodinjstev komunalnih, in sicer 141.192 ton (Letno poročilo Snaga ... 2009). Količina odpadkov, ki se po tem letu neprestano znižuje, je v letu 2012 znašala 108.023 ton (Letno poročilo Snaga ... 2013). Od leta 2008 do 2012 se je količina zbranih gospodinjstev odpadkov znižala za slabo četrtno (23,5 %), količina ločeno zbranih frakcij pa se je v enakem obdobju povečala za dobro četrtno (28,1 %) (Letno poročilo Snaga ... 2008–2013).

Slika 29: Zbrani gospodinjstev komunalni odpadki na preučevanem območju (Letno poročilo Snaga 2003–2013).

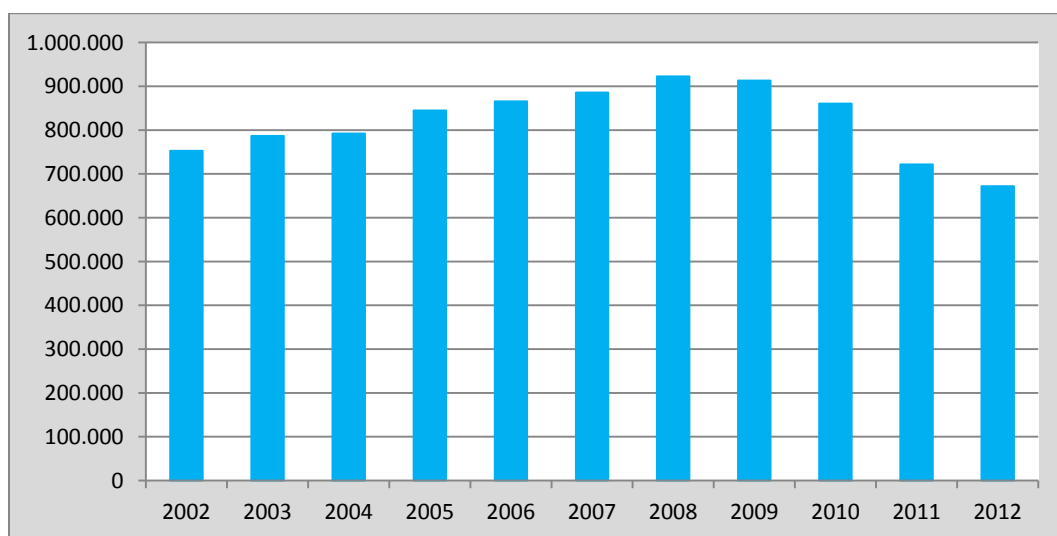
Poleg zmanjšanja celotne količine komunalnih odpadkov iz gospodinjstev se je od leta 2002 bistveno spremenila tudi količina posamezne vrste gospodinjstev odpadkov. Delež ločeno zbranih frakcij se je tako od leta 2002 do 2012 zvišal za 99,4 %. Poleg tega se je sočasno zmanjševal delež mešanih komunalnih odpadkov iz gospodinjstev, in sicer se je od leta 2002 do 2012 njihova količina znižala kar za slabo polovico (45,3 %) (Letno poročilo Snaga ... 2002–2013).

Vzporedno z naraščanjem ločenega zbiranja odpadkov se zmanjšuje količina odloženih odpadkov na odlagališču Barje. Tako se je od leta 2002 do 2012 količina odloženih odpadkov zmanjšala za dobro polovico (51,6 %), delež neodloženih pa se je povišal kar za dobre tri četrtine (76,5 %) (Letno poročilo Snaga ... 2002–2013).

Slika 30: Zbrani, odloženi in neodloženi odpadki v tonah na odlagališču Barje (Letno poročilo Snaga ... 2002–2013).

Na nivoju Slovenije na žalost ni na voljo podatkov o količini proizvedenih gospodinskih komunalnih odpadkov. Tako smo za občutek analizirali podatke o količini zbranih vseh komunalnih odpadkov na nivoju Slovenije ter jih primerjali s podatki preučevanega območja. Podobno kot na preučevanem območju ugotavljamo, da je bilo leto 2008 oziroma 2009 prelomno leto ravnanja z odpadki, saj se je takrat količina odpadkov po dolгих letih neprestanega naraščanja prvič zmanjšala.

Slika 31: Zbrani komunalni odpadki v Sloveniji (Javni odvoz in odlagališča ... 2013).

Količina odpadkov na prebivalca Slovenije je v letu 2003 znašala 402 kg, na preučevanem območju 458 kg, v Evropi pa 519 kg. V letu 2008, ki ga lahko označimo kot leto največje količine zbranih komunalnih odpadkov, pa je ta na nivoju Slovenije znašala že 453 kg, na preučevanem območju okvirno 490 kg, v Evropi pa kar 520 kg na prebivalca na leto. Pomemben mejnik in posledično zmanjšanje količine zbranih komunalnih odpadkov na vseh treh nivojih je bilo sprejetje novega programsko-zakonodajnega paketa na nivoju Evropske unije in s tem nove Okvirne direktive o ravnanju z odpadki (2008/98/EC), katere zahteve so morale sprejeti vse države članice. Ena izmed najpomembnejših zahtev, ki smo jo že omenili, je zagotoviti več kot 50,0-odstotno recikliranje komunalnih odpadkov do leta 2020, kar je

države članice tako na državnem kot tudi na lokalnem nivoju prisililo v ukrepanje. Količina komunalnih odpadkov na prebivalca se je začela zmanjševati in leta 2012 na nivoju Slovenije znašala že 327 kg, na nivoju preučevanega območja 352 kg, na nivoju Evropske unije pa okvirno 500 kg (Javni odvoz in odlagališča ... 2013; Letno poročilo Snaga ... 2003–2013; medmrežje 23). V največji meri sta se znižali količini komunalnih odpadkov na preučevanem območju ter na nivoju celotne države, in sicer sta se od leta 2008, ko je bila količina zbranih komunalnih odpadkov na obeh območjih najvišja, ti znižali kar za slabo tretjino (MOL 28,2 %, Slovenija 27,8 %) na nivoju Evropske unije pa le za 3,8 %. Delež zbranih komunalnih odpadkov v Evropski uniji še vedno ostaja precej visok, kar je v največji meri posledica različnih družbeno-gospodarskih razmer ter različne stopnje ravnanja z odpadki v posameznih državah. Rezultati torej kažejo na spodbudno ravnanje z odpadki tako na nivoju Slovenije kot tudi preučevanega območja.

Poleg tega, da se količine odpadkov iz leta v leto zmanjšujejo, je ravnanje z odpadki v zadnjih letih tudi močno usmerjeno v predelavo in posledično čim manjše odlaganje. V MOL je bil delež odpadkov, namenjenih za predelavo, v letu 2003 6,7 %, v letu 2012 pa že več kot 45 % (Letno poročilo Snaga ... 2003; medmrežje 22).

Poraba vode, električne energije ter ravnanje z odpadki v gospodinjstvih so se izkazala kot pomembna gonila obremenjevanja okolja na preučevanem območju. V zadnjih letih smo pričali korenitim spremembam predvsem na področju ravnanja z odpadki, in sicer tako z vidika sistemskih sprememb kot tudi sprememb v glavih ljudi. Prebivalci so zmanjšali količino odloženih odpadkov ter te tudi v večjem deležu ločujejo. Čeprav še vedno v precejšnji meri na račun finančnih prihrankov in po sili infrastrukturnih sprememb pa narašča delež tistih, ki ločujejo iz okoljskih razlogov. V manjši meri smo pričali tudi spremembam pri rabi vode, vendar pri tem ne moremo mimo dejstva, da so te v večini posledica sistemskih sprememb, manj pa sprememb v glavih ljudi. Na drugi strani pa so precej negativni trendi v smislu obremenjevanja okolja značilni za rabo električne energije, ki se v zadnjem desetletju naglo zvišuje. V želji, da bi dosegli znatno dolgoročno zmanjšanje pritiskov v že tako ranljivem urbanem okolju, je potrebno narediti marsikaj predvsem na področju ozaveščanja o smotrnosti trajnostne potrošnje v gospodinjstvih. Le na ta način lahko dosežemo dolgoročno spremembo okoljskega vedenja vsakega posameznika.

6.2 Demografski dejavniki

Osebno anketiranje smo opravili med 408 udeleženci s stalnim prebivališčem znotraj MOL. Pri izboru udeležencev smo sledili trem demografskim kriterijem: starosti, spolu in izobrazbi in na njihovi podlagi skušali doseči reprezentativnost vzorca. Kljub zavedanju o občutljivosti tematike nas je zanimala dohodkovna raven udeležencev. Na območju MOL je po podatkih Popisa prebivalcev iz leta 2002 živelo 265.881 prebivalcev. Anketiranje smo opravili na vzorcu 408 anket, kar predstavlja 0,15 % celotne populacije, ki živi v MOL. Podatki o spolni sestavi prebivalcev MOL, ki smo jo merili s pomočjo dihotomnih spremenljivk (1 – ženski spol, 0 – moški spol), kažejo, da na obravnavanem območju živi manj moških, 47,5 %, kot žensk, 52,5 % ($\bar{x} = 0,53$ $SD = 0,49$), kar smo upoštevali pri sestavi vzorca. Ankete smo tako opravili med 44,6 % moških in 55,4 % žensk ($\bar{x} = 0,55$, $SD = 0,49$) in se s tem približali reprezentativnosti.

V okviru prve spletne ankete je bilo izpolnjenih 282 anket s strani udeležencev s stalnim prebivališčem v MOL. Prvo spletno anketiranje je bilo opravljeno na neverjetnostnem vzorcu, pri čemer nismo sledili demografskim kriterijem. Zaradi želje po primerjavi rezultatov osebne in prve spletne ankete je bila struktura demografskih vprašanj identična. Anketiranje smo

opravili na vzorcu 282 anket, kar predstavlja 0,1 % celotne populacije MOL. Delež žensk, ki so izpolnile prvo spletno anketo, je višji, 63,8 %, kot delež moških, 36,2 % ($\bar{x} = 0,64$, $SD = 0,48$), kar nakazuje na ustrezno razmerje glede na dejansko število prebivalcev MOL. Razlike glede na reprezentativni vzorec pa se kažejo v višini deležev po spolu, ki glede na osebno anketo odstopajo za srednjo vrednost $\Delta\bar{x} = 0,09$.

V skupino Ekologičen, znotraj katere smo opravili poleg uvodne – bodisi osebne ali spletne ankete – še dve dodatni spletni anketi, je bilo vključenih 95 prebivalcev s stalnim prebivališčem v MOL, kar predstavlja 0,03 % vseh živečih v MOL. Ti so bili izbrani po naključnem vzorcu oziroma so se v skupino vključili s samoizbiro, kjer ni bilo mogoče slediti demografskim kriterijem. V skupini Ekologičen je tako sodelovalo 67,4 % žensk in 32,6 % moških ($\bar{x} = 0,67$, $SD = 0,47$), kar ponovno kaže za ustrezno razmerje glede na dejansko stanje, večje razlike pa se kažejo v deležih glede na spol. Podatki nakazujejo precej večjo zainteresiranost žensk za tovrstne raziskave, kar so pred tem potrdile že mnoge ekofeministične študije (Kirn, 2004). Odstopanje srednje vrednosti od reprezentativnosti znaša namreč več kot desetino, $\Delta\bar{x} = 0,12$, v prid zastopanosti žensk.

Primerjava podatkov o spolni sestavi v MOL s podatki celotne Slovenije pove, da na preučevanem območju MOL živi za malenkost višji delež žensk kot moških, vendar gre le za dobro stotino razlike v deležu (1,3 %), kar je praktično zanemarljivo. Z vidika spolne strukture imamo torej opravka s primerljivim oziroma praktično reprezentativnim vzorcem za celotno populacijo v državi. Podrobnejši podatki so predstavljeni v preglednici 6 na strani 89.

Pri določitvi vzorca osebne ankete smo skušali slediti starostni strukturi prebivalcev, živečih v MOL, ki smo jo razdelili na štiri razrede ordinalne lestvice. Upoštevali smo starostno strukturo starejših od 15 let, ki smo jih razdelili znotraj sledečih štirih razredov: 1. razred – od 15 do 24 let, 2. razred – od 25 do 44 let, 3. razred – od 45 do 64 let, 4. razred – 65 let in več. Znotraj MOL je po Popisu prebivalstva (2003) leta 2002 živelo 229.486 prebivalcev, starih več kot 15 let. Od teh jih je 15,3 % starih od 15 do 24 let, malo več kot tretjina, 34,6 %, jih je starih od 25 do 44 let, dobra tretjina, 31,9 %, je uvrščena v razred od 45 do 64 let, starejši prebivalci, stari nad 65 let, pa predstavljajo 18,0 % prebivalstva. Srednja vrednost analiziranih podatkov znaša 2,53, standardni odklon pa 0,95.

Osebno anketiranje, ki je bilo opravljeno na vzorcu 408 anket, vključuje 15,7 % starih od 15 do 24 let, dobra tretjina (35,0 %) jih je starih od 25 do 44 let in 34,3 % od 45 do 64 let. Starejših od 65 let pa jih je tri dvajsetine (15,0 %). Povprečna vrednost znotraj starostnih razredov znaša 2,49, standardni odklon pa 0,93. Na podlagi primerjalne analize ugotavljamo, da so razlike med starostno strukturo vzorca in dejanskega stanja majhne, kar potrjuje ustreznost preučevanega vzorca.

Prva spletna anketa je bila opravljena na neverjetnostnem vzorcu 282 oseb, kjer smo prav tako starostno strukturo merili na podlagi štirih razredov. Analiza rezultatov starostne strukture osebne in prve spletne ankete ter skupine Ekologičen kaže na večja razhajanja v starostnih razredih. Srednja vrednost starostne strukture prve spletne ankete znaša 2,09, standardni odklon pa 0,65, kar nakazuje na starostno bolj homogeno strukturo udeležencev in posledično nižjo reprezentativnost vzorca. Rezultati analize starostne strukture, kjer vzorec ni bil vnaprej izbran, kaže na večjo zainteresiranost mlajših udeležencev za tovrstne raziskave. Prvo spletno anketo je tako rešilo kar štiri petine (79,4 %) mlajših od 44 let, medtem ko je osebno anketo rešila polovica (50,7 %) udeležencev enake starosti. Na drugi strani pa je prvo anketo prek spleta rešila le petina (20,5 %) starejših od 45 let, osebno anketo pa kar polovica (49,3 %). Eden izmed razlogov za precej nižji delež udeležbe starejših pri spletnem anketiranju je že omenjeno dejstvo, da precej nižji delež starejših uporablja internet. Po podatkih Statističnega

urada RS (medmrežje 7) mladi, stari od 10 do 15 let ter od 16 do 24 let, praktično vsi (96,0 % oziroma 97,4 %) uporabljajo internet oziroma da imajo dostop do njega prebivalci Slovenije, stari od 25 do 34 let v petih četrtinah (82,7 %), stari od 45 do 55 let v dveh tretjinah (64,1 %), stari od 56 do 64 let pa ga uporabljajo v dobri tretjini (39,4 %). Najnižji delež uporabnikov interneta je med starejšimi, in sicer je le desetina starih od 65 do 74 let uporabnikov le-tega (medmrežje 7). Poleg tega pa je razlog lahko tudi v nižji zainteresiranosti starejših za preučevano problematiko ter za spletne raziskave same.

V skupini Ekologičen, v kateri je sodelovalo 95 udeležencev, je starostna struktura podobna strukturi prve spletne ankete z nižjimi odstopanji. V skupino Ekologičen se je vključila dobra desetina (13,7 %) starih od 15 do 24 let, dobra polovica (57,9 %) starih od 25 do 44 let, skoraj četrtina (24,2 %) starih od 45 do 65 let ter le petindvajsetina (4,2 %) starih 65 let in več. Sicer je starostna struktura v primerjavi s starostno strukturo prve spletne ankete malenkostno bližja dejanskemu stanju, vendar nikakor ne moremo govoriti o njeni reprezentativnosti. Srednja vrednost znaša 2,19, standardni odklon pa 0,71. Na podlagi analiz ugotavljamo večjo homogenost obeh neverjetnostnih vzorcev, vzorca prve spletne ankete ter vzorca skupine Ekologičen, v primerjavi z verjetnostnim vzorcem osebne ankete, kar nakazuje na njuno nereprezentativnost.

Primerjava podatkov o starostni strukturi na nivoju Slovenije pove, da na preučevanem območju MOL živijo prebivalci z zelo podobno starostno strukturo kot prebivalci na nivoju celotne Slovenije. Manjše razlike se kažejo predvsem v tem, da na območju MOL živi za dve stotini (2,1 %) višji delež prebivalcev, starih več kot 45 let, ter za dobri dve stotini (2,3 %) nižji delež prebivalcev, starih manj kot 45 let. Tako lahko povzamemo, da imamo podobno kot z vidika spolne strukture opravka s primerljivim oziroma praktično reprezentativnim vzorcem za celotno populacijo v državi tudi z vidika starostne strukture. Podrobnejši podatki o starostni strukturi so predstavljeni v preglednici 7 na strani 89.

Po podatkih raziskav (Smrekar 2006, Špes 2008) je izobrazba ključnega pomena pri obnašanju ljudi do okoljske problematike, zato smo za zadostitev kriterijev reprezentativnosti vzorca v osebni anketi skušali slediti tudi temu kriteriju. Slednje nam ni uspelo, saj so se določene izobrazbene skupine ljudi, predvsem manj izobraženi, izkazali bodisi za nedostopne ali nepripravljene za anketno sodelovanje. Anketarji so namreč poročali o neprimernem odnosu nekaterih izobrazbenih skupin ob njihovem obisku na eni strani do njih samih ter na drugi strani do okoljske problematike na splošno. Tako smo bili primorani kriterij reprezentativnosti glede na izobrazbeno strukturo vzorca opustiti. Vendar pa smo za lažjo predstavljalnost podatkov in kasnejše vrednotenje rezultatov primerjavo udeležencev na izobrazbeni ravni vseeno izdelali. Podobne rezultate o manjši zainteresiranosti nižjih izobrazbenih skupin in posledični nižji stopnji odgovorov oziroma nereprezentativnosti vzorcev kažejo že mnoge predhodne raziskave tako pri osebnih kot tudi pri anketah po pošti in spletnih anketah (Mulry-Liggan 1983; Ketter s sodelavci 2000; Phellas, Bloch in Seale 2011; Kozina 2013).

Najvišjo dokončano stopnjo izobrazbe smo merili s pomočjo štirih razredov na nominalni lestvici: 1 – nedokončana in dokončana osnovnošolska, 2 – poklicna (2-in 3-letna), 3 – srednješolska (4- in 5-letna), 4 – višješolska, visokošolska ali univerzitetna. Podatki Popisa prebivalstva 2002 (2003) kažejo, da ima dobra petina (21,7 %) prebivalcev MOL bodisi nedokončano ali dokončano osnovnošolsko izobrazbo, dobra petina (21,3 %) osnovnošolsko izobrazbo, tretjina ljudi (33,2 %) ima srednjo strokovno ali srednjo izobrazbo, najvišjo stopnjo izobrazbe pa ima slaba četrtina (24,0 %) ljudi. Srednja vrednost preučevanih podatkov znaša 2,59, standardni odklon pa 1,07.

Razlike v izobrazbeni strukturi dejanskega stanja in vzorcev obeh uvodnih anketiranj ter skupine Ekologičen so precejšnje. V ankete je bilo vključenih precej več oseb s srednješolsko izobrazbo (osebna anketa 51,0 %, prva spletna anketa 25,5 %, skupina Ekologičen 25,3 %) in višje- in visokošolsko izobrazbo (osebna anketa 29,7 %, prva spletna anketa 71,6 %, skupina Ekologičen 71,6 %) ter temu primerno daleč premajhen delež tistih z nedokončano ali dokončano osnovnošolsko (osebna anketa 6,6 %, prva spletna anketa 1,8 %, skupina Ekologičen 1,1 %) ali poklicno izobrazbo (osebna anketa 12,7 %, prva spletna anketa 1,1 %, skupina Ekologičen 2,1 %). Na primeru osebne ankete srednja vrednost znaša 3,03, standardni odklon pa 0,93. Srednja vrednost prve spletne ankete znaša 3,67, standardni odklon pa 0,59. Rezultati izobrazbene strukture oseb, vključenih v skupino Ekologičen, pa so sledeči: srednja vrednost je identična prvi spletni anketi, in sicer znaša 3,67, standardni odklon pa znaša 0,57. Na podlagi podatkov ugotavljamo, da srednja vrednost osebnih anket, kjer smo se želeli čim bolj približati dejanskemu stanju izobrazbene strukture, za $\Delta\bar{x} = 0,44$ odstopa od dejanske srednje vrednosti izobrazbene strukture na preučevanjem območju. Pri neverjetnostnem vzorcu prve spletne ankete ter vključenih v skupino Ekologičen so odstopanja od dejanskega stanja izobrazbene strukture še večja, in sicer znaša razlika v srednji vrednosti prve spletne ankete in vključenih v skupino Ekologičen v obeh primerih $\Delta\bar{x} = 1,08$. Zaradi nedostopnosti in nezainteresiranosti nižjih izobrazbenih skupin prebivalcev je bilo nemogoče doseči želeno heterogenost vzorca, kar potrjujejo tudi rezultati standardnega odklona preučevanih spremenljivk. Eden izmed razlogov je lahko v nedostopnosti internetnih povezav in njihove neuporabe pri nižje izobraženih.

Primerjava statističnih podatkov o izobrazbeni strukturi na nivoju Slovenije pa pove, da na preučevanem območju v MOL živijo prebivalci s precej nadpovprečno izobrazbeno strukturo, in sicer srednja vrednost znaša 2,59 v primerjavi s srednjo vrednostjo na nivoju Slovenije, ki znaša 2,19. Na območju MOL živi precej višji delež najvišje izobraženih ljudi, in sicer kar za desetino (11,0 %) več prebivalcev z višješolsko, visokošolsko in univerzitetno izobrazbo kot na nivoju celotne Slovenije. Prav tako je razviden višji delež ljudi s srednješolsko izobrazbo, in sicer za dobro šestnajstino (6,3 %). Na drugi strani pa je značilen manjši delež nižje izobraženih skupin, in sicer na območju MOL v primerjavi s Slovenijo živi za šestnajstino (6,1 %) manj ljudi s poklicno izobrazbo ter kar za dobro desetino (11,3 %) manj ljudi z nedokončano oziroma dokončano osnovno šolo. Pridobljen podatek nas opozarja predvsem na nereprezentativnost vzorca z vidika posploševanja na celotno slovensko populacijo ter na dejstvo, da je treba pri primerjavi dobljenih podatkov iz lastne raziskave s podatki na nivoju Slovenije upoštevati omenjene ugotovitve. Podrobnejši podatki o izobrazbeni strukturi so predstavljeni v preglednici 8 na strani 90.

Kljub zavedanju, da je vprašanje o dohodkih gospodinjstva občutljiva tematika, smo vprašanje o neto dohodku vseh članov gospodinjstva vključili v raziskavo. Na podlagi dosedanjih raziskav (Stern 2000; Abrahamse 2007) se je dohodek izkazal kot pomemben dejavnik pri okoljski ozaveščenosti ljudi in njihovem vedenju. Spremenljivko smo merili z ordinalno lestvico na podlagi petih razredov (1 – 1.000 € in manj, 2 – od 1.001 do 2.000 €, 3 – od 2.001 do 3.000 €, 4 – 3.001 € ali več, 5 – ne želim odgovoriti). Podatkov dejanskega dohodkovnega stanja prebivalcev MOL nismo imeli na razpolago, zato smo za lažji pregled med seboj primerjali podatke posameznih anket in raziskav.

Le za oris in lažjo predstavbo smo iz statističnih podatkov izluščili podatke o povprečni neto mesečni plači na zaposlenega v MOL, ki je za leto 2010 znašala 1.125,6 € (Statistični letopis ... 2011).

Podatki, pridobljeni z osebno anketo, kažejo na prevlado najnižjega in drugega dohodkovnega razreda, kar dokazuje tudi srednja vrednost 1,90. Standardni odklon od povprečja znaša 0,91.

Pri tem je treba poudariti, da slaba tretjina (28,2 %) udeležencev ni želela odgovoriti na zastavljeno vprašanje. Udeležence smo spraševali tudi o številu vseh članov gospodinjstva, kjer je srednja vrednost znašala 3,01, standardni odklon pa 1,28. V kolikor podatke o neto mesečnem dohodku vseh članov gospodinjstva in številu članov gospodinjstva združimo, ugotovimo, da imamo opravka z dohodkovno podpovprečnim vzorcem udeležencev.

Preglednica 11: Mesečni neto dohodek vseh članov gospodinjstva (Popis prebivalstva ... 2003; Osebna anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010).

območje	vir	število/delež	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
MOL	osebna anketa	število	106	49	20	115	118	408	1,90	0,91
		delež	26,0 %	12,0 %	4,9 %	28,2 %	28,9 %	100,0 %		
MOL	spletna anketa	število	84	73	33	64	28	282	2,51	0,90
		delež	29,8 %	25,9 %	11,7 %	22,7 %	9,9 %	100,0 %		
MOL	skupina Ekologičen	število	31	25	15	15	9	95	2,58	0,92
		delež	32,6 %	26,3 %	15,8 %	15,8 %	9,5 %	100,0 %		

(1 – 1.000 € in manj, 2 – od 1.001 do 2.000 €, 3 – od 2.001 do 3.000 €, 4 – 3.001 € ali več, 5 – ne želim odgovoriti, 6 – skupaj)

Pri mesečnih dohodkih udeležencev prve spletne ankete ugotavljamo prevlado drugega dohodkovnega razreda s slabo tretjino (29,8 %) in tretjega s četrtino (25,9 %) udeležencev, kar dokazuje tudi srednja vrednost $\bar{x} = 2,51$. Standardni odklon znaša 0,90. Pri tem je potrebno poudariti nižjo vrednost tistih, ki niso želeli odgovoriti na občutljivo tematiko o osebnih dohodkih. Pri prvi spletni anketi je bilo takšnih dobra petina (22,7 %). Povprečno število vseh članov gospodinjstva je znašalo 3,01 s standardnim odklonom 1,34, kar nakazuje na povprečno dohodkovno strukturo udeležencev.

Pregled rezultatov udeležencev, vključenih v skupino Ekologičen, razkrije najvišjo dohodkovno raven udeležencev, srednja vrednost namreč znaša 2,58, prav tako pa je najvišji tudi delež vseh odgovorov, saj je kar dobre štiri petine (84,0 %) udeležencev odgovorilo na tako osebno vprašanje. Povprečno število vseh članov gospodinjstva znaša 3,14 s standardnim odklonom 1,30, kar podobno kot pri prvi spletni anketi nakazuje na povprečno dohodkovno strukturo udeležencev.

Poleg omenjenih demografskih dejavnikov smo želeli izvesti primerjavo med tako imenovanimi »aktivnimi« onesaževalci podzemne vode, torej tistimi, ki znotraj vodovarstvenih območij živijo v individualnih hišah in imajo ohišnice ter so posledično s svojim ravnanjem na vrtovih bolj povezani z okoljem oziroma podzemno vodo, ter med »pasivnimi« onesaževalci, torej tistimi, ki živijo v blokih in so manj neposredno povezani s podzemno vodo, vendar omenjeno zaradi nereprezentativnosti posameznih skupin tako z vidika spolne kot tudi starostne in izobrazbene strukture ni možno.

Iz pričujoče analize demografske strukture udeležencev ugotavljamo, da vzorec osebne ankete s spolno in starostno strukturo ustreza kriterijem reprezentativnosti vzorca na nivoju MOL. Znotraj razredov sicer prihaja do manjših odstopanj, vendar menimo, da te nimajo bistvenega vpliva na kakovost rezultatov. Do večjih razhajanj pa prihaja pri izobrazbeni strukturi prebivalcev, kjer je bilo zaradi omejenih finančnih virov in časovnih omejitev raziskave nemogoče zadostiti reprezentativnosti.

Na podlagi podatkov demografskih dejavnikov prve spletne ankete in skupine Ekologičen, kjer smo uporabili neverjetnostni vzorec oziroma vzorec s samoizbiro, ugotavljamo, da vzorca ne ustrezata kriterijem reprezentativnosti znotraj preučevanih demografskih spremenljivk, torej spolne, starostne in izobrazbene strukture. Odstopanja so precejšnja, kar nakazuje na neuporabnost podatkov tako prve spletne ankete kot tudi podatkov, pridobljenih znotraj skupine Ekologičen, z vidika posploševanja na celotno populacijo.

6.3 Znanje pri preučevanih vedenjih

Na splošno lahko znanje opredelimo kot osrednji dejavnik osebnega in družbenega razvoja in že nekaj časa je jasno, da to postaja eden glavnih, če ne celo najpomembnejši dejavnik, ki vpliva na razvoj tako pri vsakemu posamezniku kot tudi na nivoju širše družbe (Naraks Koprivc 2007). Raziskave kažejo (Gamba in Oskamp 1994; Lindsay in Strathman 1997; Brugess s sodelavci 1998; Schultz 2002), da znanje lahko v precejšnji meri pripomore tudi k udejanjanju okolju prijaznega vedenja oziroma je poznavanje preučevane tematike predpogoj za dejanja. Zanima nas, v kolikšni meri so udeleženci obeh preučevanih skupin, torej osebnega anketiranja in skupine Ekologičen, seznanjeni z varčevanjem z vodo pri vsakdanjih opravilih. Poleg preverjanja znanja smo udeležence želeli spodbuditi k razmišljanju o svoji osebni porabi in navadah, zato smo jim zastavili precej kompleksna vprašanja.

6.3.1 Znanje pri rabi vode

Burja (2007) navaja, da ena oseba na dan na nivoju Slovenije v povprečju porabi 146 litrov vode. Rezultati kažejo, da so udeleženci osebnega anketiranja le skromno seznanjeni s količino porabljene vode na prebivalca Slovenije na dan, v povprečju namreč navajajo veliko manjšo količino, in sicer 66,2 litrov, s standardnim odklonom 58,9. Ko smo odgovore pretvorili v razrede, srednja vrednost teh znaša 2,42 s standardnim odklonom 1,24, pri čemer največji delež odgovorov odstopa od 61,0 do 80,0 %, in sicer dobro četrtno (28,9 %), slaba četrtnina odgovorov (24,8 %) pa odstopa za 80,0 % in več od pravilne vrednosti. Odgovori udeležencev skupine Ekologičen pa kažejo za malenkost višjo seznanjenost z dnevno količino porabljene vode, povprečni odgovor namreč znaša 79,6 litrov, s standardnim odklonom 65,0. Ko smo odgovore pretvorili v razrede, srednja vrednost znaša 2,74 s standardnim odklonom 1,38. Najvišji delež odgovorov odstopa od 61,0 do 80,0 %, in sicer dobra četrtnina (28,2 %), sledijo odgovori, ki odstopajo od 21,0 do 40,0 %, in sicer jih je četrtnina (25,9 %).

Preglednica 12: Znanje o povprečni porabi vode ene osebe na dan.

območje	MOL		MOL	
vir	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)		skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	
N	408		95	
razred	odstopanje od pravilne vrednosti	delež (%)	odstopanje od pravilne vrednosti	delež (%)
5	do 20,0 %	5,1 %	do 20,0 %	11,8 %
4	od 21,0 do 40,0 %	17,2 %	od 21,0 do 40,0 %	25,9 %
3	od 41,0 do 60,0 %	12,3 %	od 41,0 do 60,0 %	10,6 %
2	od 61,0 do 80,0 %	28,9 %	od 61,0 do 80,0 %	28,2 %
1	od 81,0 do 100,0 %	24,8 %	od 81,0 do 100,0 %	23,5 %
ni odgovora	/	11,8 %	/	10,5 %

Tako udeleženci osebnega anketiranja kot tudi udeleženci skupine Ekologičen so dobro seznanjeni o tem, da pri kohanju porabimo več vode kot pri prhanju, in sicer pri osebnem anketiranju delež pozitivnih odgovorov znaša dobrih devet desetih (93,1 %), pri udeležencih skupine Ekologičen pa je njihovo znanje še nekoliko višje. Večina (96,8 %) je namreč seznanjena, da pri kohanju porabimo več vode kot pri prhanju.

Na drugi strani pa so udeleženci osebnega anketiranja le delno seznanjeni s količino porabljene vode pri različnih vrstah pranja posode, udeleženci skupine Ekologičen pa zelo dobro. Pravilen odgovor, da porabimo več vode pri ročnem kot pri strojnem pomivanju posode, je navedla le dobra polovica (56,1 %) udeležencev osebnega anketiranja, pri udeležencih skupine Ekologičen pa je znanje o preučevanem zelo dobro, pravilno je odgovorilo tri četrtine (75,2 %) udeležencev.

Nadalje smo jih spraševali po količini vode, ki jo porabimo, če pustimo teči vodo med umivanjem zob, kjer pravilen odgovor znaša od 20 do 40 litrov (Smrekar s sodelavci 2005). Na podlagi rezultatov ugotovljamo, da udeleženci obeh preučevanih skupin zelo slabo poznajo obravnavano tematiko, količina, ki so jo v povprečju navajali udeleženci osebnega anketiranja znaša 6,2 litrov, povprečna navedena količina udeležencev skupine Ekologičen pa znaša 6,5 litrov, Ko smo rezultate pretvorili v razrede, srednja vrednost pri prvi skupini znaša 1,99, pri drugi pa 2,01. Pri obeh skupinah odgovori v večini odstopajo za več kot tri petine (61,0 %) od pravilne vrednosti.

Preglednica 13: Znanje o količini vode, ki jo porabimo, če pustimo teči vodo med umivanjem zob.

območje	MOL		MOL	
vir	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)		skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	
N	408		95	
razred	odstopanje od pravilne vrednosti	delež (%)	odstopanje od pravilne vrednosti	delež (%)
5	do 20,0 %	5,4 %	do 20,0 %	8,4 %
4	od 21,0 do 40,0 %	1,7 %	od 21,0 do 40,0 %	4,2 %
3	od 41,0 do 60,0 %	13,7 %	od 41,0 do 60,0 %	10,5 %
2	od 61,0 do 80,0 %	28,4 %	od 61,0 do 80,0 %	32,6 %
1	od 81,0 do 100,0 %	33,1 %	od 81,0 do 100,0 %	31,6 %
ni odgovora	/	17,7 %	/	12,6 %

Zanimalo nas je, v kolikšni meri so udeleženci seznanjeni s količino vode, ki na dan steče iz pipe, iz katere kaplja po ena kapljica na minuto. Pravilen odgovor se glasi 50,0 litrov (Burja 2007). Udeleženci osebnega anketiranja v povprečju menijo, da steče 22,0 litrov vode na dan, s standardnim odklonom 52,6, kar znaša dobri dve petini (44,0 %) pravilne vrednosti. Udeleženci skupine Ekologičen pa menijo, da v povprečju steče 26,2 litrov vode, s standardnim odklonom 32,6, kar znaša dobro polovico (52,4 %) pravilne vrednosti. V kolikor rezultate pretvorimo v razrede, povprečna vrednost pri osebnem anketiranju znaša 1,92, pri skupini Ekologičen pa 2,07. Odgovori pri obeh preučevanih skupinah v najvišjem deležu odstopajo za več kot štiri petine (81,0 %).

Preglednica 14: Znanje o količini vode, ki steče iz pipe, iz katere kaplja po ena kapljica na minuto.

območje	MOL		MOL	
vir	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)		skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	
N	408		95	
razred	odstopanje od pravilne vrednosti	delež (%)	odstopanje od pravilne vrednosti	delež (%)
5	do 20,0 %	3,9 %	do 20,0 %	9,5 %
4	od 21,0 do 40,0 %	3,7 %	od 21,0 do 40,0 %	2,1 %
3	od 41,0 do 60,0 %	9,8 %	od 41,0 do 60,0 %	15,8 %
2	od 61,0 do 80,0 %	24,3 %	od 61,0 do 80,0 %	16,8 %
1	od 81,0 do 100,0 %	35,0 %	od 81,0 do 100,0 %	42,1 %
ni odgovora	/	23,3 %	/	13,7 %

Sklop vprašanj o znanju rabe vode smo nadaljevali z vprašanjem o količini porabljene vode v petih minutah prhanja brez vmesnega zapiranja. Pravilen odgovor se glasi 140 litrov (Burja 2007). Povprečen odgovor osebnega anketiranja znaša 27,9 litrov vode s standardnim odklonom 31,2, pri udeležencih skupine Ekologičen pa povprečen odgovor znaša 36,4 litrov s standardnim odklonom 30,1. Srednja vrednost odgovorov, pretvorjenih v razrede, pri osebnem anketiranju znaša 1,46, pri odgovorih udeležencev skupine Ekologičen pa 1,79, pri čemer pri obeh preučevanih skupinah v največjem deležu za štiri petine (81,0 %) in več odstopajo od pravilne vrednosti.

Preglednica 15: Znanje o količini porabljene vode v petih minutah prhanja, brez vmesnega zapiranja.

območje	MOL		MOL	
vir	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)		skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	
N	408		95	
razred	odstopanje od pravilne vrednosti	delež (%)	odstopanje od pravilne vrednosti	delež (%)
5	do 20 %	0,2 %	do 20 %	2,1 %
4	od 21 do 40 %	3,4 %	od 21 do 40 %	5,3 %
3	od 41 do 60 %	2,9 %	od 41 do 60 %	5,3 %
2	od 61 do 80 %	22,1 %	od 61 do 80 %	33,7 %
1	od 81 do 100 %	54,9 %	od 81 do 100 %	40,0 %
ni odgovora	/	16,5 %	/	13,7 %

Nazadnje smo jih vprašali še o količini vode, ki jo porabimo za kopanje v kadi, kjer pravilen odgovor znaša 250 litrov (Burja 2007). Povprečna vrednost odgovorov osebnega anketiranja znaša 65,8 litrov s standardnim odklonom 67,3, kar znaša dobro četrtino (26,3 %) pravilne vrednosti. Povprečna vrednost odgovorov udeležencev skupine Ekologičen pa je 78,5 litrov s standardnim odklonom 56,5, kar znaša slabo tretjino (31,4 %) pravilne vrednosti. V kolikor rezultate pretvorimo v razrede, srednja vrednost pri osebnem anketiranju znaša 1,97, pri skupini Ekologičen pa 2,23.

Preglednica 16: Znanje o količini porabljene vode za kopanje v kadi.

območje	MOL		MOL	
vir	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)		skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	
N	408		95	
razred	odstopanje od pravilne vrednosti	delež (%)	odstopanje od pravilne vrednosti	delež (%)
5	do 20,0 %	3,4 %	do 20,0 %	6,3 %
4	od 21,0 do 40,0 %	1,2 %	od 21,0 do 40,0 %	4,2 %
3	od 41,0 do 60,0 %	15,0 %	od 41,0 do 60,0 %	16,8 %
2	od 61,0 do 80,0 %	35,5 %	od 61,0 do 80,0 %	40,0 %
1	od 81,0 do 100,0 %	30,1 %	od 81,0 do 100,0 %	23,2 %
ni odgovora	/	14,7 %	/	9,5 %

Rezultati odgovorov udeležencev osebne ankete kažejo na precej skromno znanje o količini porabljene vode pri vsakdanjih opravilih v gospodinjstvu, večina odgovorov namreč odstopa za več kot tri petine (61 %) od pravilne vrednosti. Na drugi strani je znanje udeležencev skupine Ekologičen sicer razmeroma višje, vendar vseeno večina odgovorov tako kot pri osebni anketi v večini odstopa za več kot tri petine (61 %) od pravih vrednosti.

6.3.1.1 Vloga demografskih dejavnikov pri znanju pri rabi vode pri osebni anketi

Rezultati vpliva spola na skupno spremenljivko, s katero smo merili znanje udeležencev so pokazali, da so ženske v višji meri seznanjene s količinami porabljene vode v gospodinjstvu kot moški, pri čemer pa je razlika majhna in statistično neznačilna. Srednja vrednost odgovorov pri ženskah znaša 2,02, pri moških pa 1,96.

Nadalje analiza kaže, da je najboljše znanje značilno zlasti za zrelejše udeležence, stare med 45 in 64 let in stare med 25 in 44 let. Najslabše znanje je značilno za najstarejšo populacijo, staro 65 let in več. Razlike v znanju glede na starost so tudi statistično značilne.

Nepresenetljivo je najboljše znanje o rabi vode značilno za višje izobražene skupine prebivalcev, pri čemer srednja vrednost tako pri srednješolsko izobraženih kot tudi višje-visokošolsko in univerzitetno izobraženih znaša 2,04. Zanimivo je najslabše znanje značilno za poklicno izobražene, pri katerih srednja vrednost znaša 1,85, pri osnovnošolsko izobraženih pa ta znaša 1,97. Podrobnejši rezultati povezanosti znanja in preučevanih demografskih dejavnikov so predstavljeni v prilogi 12.

6.3.2 Znanje pri rabi električne energije

Udeležence skupine Ekologičen smo spodbudili, da razmislijo tudi o svojem delovanju na področju rabe električne energije, in preverili stopnjo njihovega znanja. Zanimalo nas je, kdaj pri kuhanju porabimo manj električne energije: ko je posoda pokrita ali odkrita, pri čemer je bil odgovor udeležencev praktično enoten, saj je velika večina (98,9 %) mnenja, da porabimo manj električne energije, če kuhamo pri pokriti posodi kot pa pri odkriti.

Sledilo je vprašanje o tem, za koliko odstotkov manj električne energije porabijo varčne žarnice od običajnih, pri čemer je pravilen odgovor štiri petine (80 %) (medmežje 3). Udeleženci v povprečju precej dobro poznajo omenjeno tematiko, saj povprečna vrednost odgovorov znaša 60,6 %, standardni odklon pa 21,51. V kolikor odgovore pretvorimo v razrede, srednja vrednost znaša 4,10, standardni odklon pa 1,16, pri čemer se najvišji delež odgovorov, kar dobri dve petini (43,2 %), do 20 % razlikuje od pravilne vrednosti.

Preglednica 17: Znanje o količini porabljene električne energije varčnih žarnic.

vir	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	
N	95	
razred	odstopanje od pravilne vrednosti	delež (%)
5	do 20,0 %	43,2 %
4	od 21,0 do 40,0 %	20,0 %
3	od 41,0 do 60,0 %	7,4 %
2	od 61,0 do 80,0 %	10,5 %
1	od 81,0 do 100,0 %	2,1 %
ni odgovora	/	16,8 %

Udeležence smo vprašali tudi o tem, kdaj pri sušenju porabimo manj energije: pri sušenju na zraku ali v sušilnem stroju. Nepresenetljivo so bili odgovori povsem enotni, vsi so namreč odgovorili s trditvijo pri sušenju na zraku. Namen pričujočega vprašanja ni bil v tolikšni meri preverjanje znanja, ampak je služil tudi kot spodbuda udeležencem, da razmišljajo o možnostih varčevanja v svojem gospodinjstvu.

Zanimalo nas je, za koliko odstotkov manj električne energije porabimo, če peremo namesto na 60 na 40 °C, kjer pravilen odgovor znaša 40,0 % (medmežje 3). Udeleženci so s povprečnim odgovorom 29,8 % in standardnim odklonom 12,3 precej uspešno odgovarjali na omenjeno vprašanje. V kolikor odgovore pretvorimo v razrede, srednja vrednost znaša 3,67 s standardnim odklonom 0,95, pri čemer najvišji delež odgovorov, dobra tretjina (34,7 %), od 21 do 40 % odstopa od pravilne vrednosti.

Preglednica 18: Znanje o količini porabljene električne energije pri pranju perila.

vir	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	
N	95	
razred	odstopanje od pravilne vrednosti	delež (%)
5	do 20,0 %	13,7 %
4	od 21,0 do 40,0 %	34,7 %
3	od 41,0 do 60,0 %	20,0 %
2	od 61,0 do 80,0 %	6,3 %
1	od 81,0 do 100,0 %	2,1 %
ni odgovora	/	23,2 %

Nadalje je sledilo vprašanje o seznanjenosti s storitvijo zelena elektrika, pri čemer je seznanjenost potrdila dobra tretjina (34,7 %), slabi dve tretjini (64,2 %) pa omenjene storitve ne pozna. Poleg tega nas je zanimalo, koliko udeležencev je seznanjenih s časom nižje tarife električne energije, ki jim omogoča neposredni prihranek pri stroških električne energije. Presenetljivo so udeleženci le v slabi polovici (45,4 %) seznanjeni z omenjenim. Kar dobra polovica (54,6 %) pa ni znala odgovoriti na vprašanje. V današnjem času vse hitreje narašča količina naprav v gospodinjstvu, ki jih ljudje nevede puščajo v stanju pripravljenosti in pri tem porabljajo električno energijo. Udeležence smo tako

povprašali o seznanjenosti s številom naprav, ki jih imajo v stanju pripravljenosti. V povprečju so navajali 2,41 naprav, pri čemer so najpogosteje omenjali TV-sprejemnik, računalnik in radijski sprejemnik.

6.3.3 Znanje pri ločenem zbiranju odpadkov

Na področju preverjanja znanja o posameznih vrstah vedenj smo nazadnje preverili tudi seznanjenost z ustreznim ločevanjem odpadkov. Udeležence smo vprašali o tem, koliko košev potrebujemo, če želimo ločevati odpadke v gospodinjstvu, za katere imamo na voljo zabojnike s strani komunalnega podjetja Snaga d.o.o. Pravilen odgovor je pet. Na podlagi rezultatov ugotavljamo, da udeleženci zelo dobro poznajo omenjeno, saj povprečni odgovor znaša 4,22 s standardnim odklonom 0,88. Srednja vrednost odgovorov, pretvorjenih v razrede znaša 4,13 s standardnim odklonom 0,80.

Preglednica 19: Seznanjenost o številu posamezne vrste zabojnikov, ki so na voljo za ločeno zbiranje odpadkov v gospodinjstvih.

vir	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	
N	95	
razred	pravilno	delež (%)
5	100,0 %	80,0 %
4	80,0 %	16,8 %
3	60,0 %	3,2 %
2	40,0 %	/
1	20,0 %	/
ni odgovora	/	/

Udeležence smo vprašali tudi, ali lahko na steklenicah, ki jih odlagamo v zabojnike za steklo, pustimo zamaške ali pokrovčke, kjer se pravilen odgovor glasi ne (medmrežje 24). Udeleženci so tudi z omenjenim zelo dobro seznanjeni, saj so praktično vsi (96,8 %) pravilno odgovorili na vprašanje. Sledilo je vprašanje o tem, v katero vrsto odpadkov spadajo pločevinke. Udeleženci so prav tako v večini (93,9 %) odgovorili pravilno, da pločevinke spadajo med embalažo. Zanimalo nas je še, v kolikšni meri so udeleženci seznanjeni o tem, kaj spada med biološke odpadke. Vsi udeleženci so o omenjeni tematiki precej dobro seznanjeni, saj je vsak izmed njih naštel vsaj eno vrsto odpadkov, ki spada med biološke odpadke. Najpogosteje uporabljeni termini so: ostanki hrane, organsko razgradljivi odpadki, olupki sadja in zelenjave, čajne vrečke, papirnati robčki, v manjši meri pa so naštevati termine kot so: vrtni odrez, pokošena trava, odpadno vejevje, odpadlo listje ...

Sledilo je vprašanje o poznavanju storitve »nalepka za prepoved dostavljanja nenaslovljenih sporočil v predalčnik«, ki jo lahko namestimo na svoj poštni predalčnik in s tem pošiljateljem nenaslovljenih reklamnih sporočil sporočimo, da jih ne želimo prejeti v naš predalčnik. Na ta način se izognemo kopičenju odvečnega papirja v svojem gospodinjstvu, poleg tega pa prispevamo k varovanju okolja. Odgovori udeležencev kažejo na precej enotno poznavanje storitve, saj se je o nepoznavanju nalepke opredelil le eden udeleženec.

Nazadnje smo preverili, v kolikšni meri so udeleženci seznanjeni s potekom akcije »Očistimo Slovenijo v enem dnevu 2010«, pri čemer so omenjeno potrdili prav vsi udeleženci skupine Ekologičen.

V kolikor med seboj skušamo primerjati stopnjo znanja vseh treh preučevanih vedenj, ugotavljamo, da so udeleženci skupine Ekologičen v najvišji meri seznanjeni z značilnostmi in načinom rabe odpadkov v gospodinjstvu, kjer odgovori v najnižjem deležu, do petino (20,0 %) odstopajo od pravih. Sledi seznanjenost z rabo električne energije, kjer odgovori v povprečju do dve petini (40,0 %) odstopajo od pravih, najnižja stopnja znanja pa je značilna za rabo vode v gospodinjstvu, kjer odgovori v povprečju za več kot tri petine (61,0 %), odstopajo od povprečja. Eden izmed vzrokov za omenjeno je nedvomno lahko v aktivnem reševanju problematike dosedanjega preskromnega ločenega zbiranja odpadkov s strani Evropske unije, ki s politikami obvezuje svoje članice k bistvenim spremembam in naglemu ukrepanju. Kot smo že omenili Uredba o odpadkih (Uradni list 103/2011) namreč države članice zavezuje, da morajo do leta 2020 ponovno uporabiti 50,0 % vseh komunalnih odpadkov, pri čemer je za doseg tega cilja potrebno zbrati blizu 70,0 % ločenih frakcij v masnem deležu vseh komunalnih odpadkov (medmrežje 22). Na območju MOL smo tako v zadnjih letih pričali intenzivnim aktivnostim s strani komunalnega podjetja Snaga d. o. o., ki v zadnjih letih vzporedno z izvajanjem konkretnih infrastrukturnih (zabojniki za ločeno zbiranje odpadkov v vsakem gospodinjstvu) in sistemskih sprememb (spremenjena plačilna politika), intenzivno ozavešča občane o omenjeni tematiki. Na drugi strani pa so podobne politike na ravni Evropske unije na področju ravnanja z električno energijo in vodo precej skromnejše. Na področju električne energije, kot rečeno, Slovenija nima posebnega cilja za rabo električne energije, je pa opredeljen v širšem kontekstu, v okviru cilja 9,0 odstotnega prihranka končne energije do leta 2016 (Uradni list Evropske ... 32/2006). Evropska unija si je v okviru podnebno energetske politike zastavila cilj, da bo izboljšala energetske učinkovitosti za 20,0 % do leta 2020 (medmrežje 20), in ga uvrstila med prednostne cilje razvoja v Evropski uniji, vendar pa so ukrepi bolj kot v zmanjšanje njene porabe usmerjeni v izboljšanje energetske učinkovitosti, v okolju prijaznejšo proizvodnjo energije in prestrukturiranje predelovalnih dejavnosti in gradbeništva kot njenih največjih porabnikov. Posamezne aktivnosti za zmanjšanje porabe električne energije se sicer izvajajo v okviru nekaterih projektov, kjer pa informacije največkrat dosežejo le zainteresirano javnost. Na področju rabe vode pa tako Slovenija kot tudi Evropska unija nimata posebnega cilja, ki bi določal zmanjšanje njene porabe. Na nivoju Evropske unije je sprejeta Direktiva o vodah (Uradni list Evropske ... 60/2000), ki pa je bolj kot na zmanjšanje porabe vode osredotočena na zmanjšanje njenega obremenjevanja. Podobno kot pri rabi električne energije se sicer izvajajo posamezne aktivnosti, katerih namen je izobraževanje in ozaveščanje o učinkoviti rabi vode, vendar pa so te v precej manjši meri medijsko podprte in posledično dosežejo tudi manjši krog uporabnikov. Poleg tega je treba poudariti, da je vzrok za nižjo stopnjo znanja lahko tudi v odsotnosti pretiranega interesa podjetij, ki upravljata z električno energijo in vodo, za njuno zmanjšanje in s tem informiranje in ozaveščanje, saj za razliko od interesa komunalnega podjetja, ki je obvezano k zmanjšanju količine komunalnih odpadkov, ti dve podjetji omenjenemu nista obvezani.

6.4 Dejanski nadzor pri rabi vode

Udejanjanje okolju prijaznega vedenja je lahko oteženo zaradi dejanskih ovir oziroma odsotnosti sistemskih pogojev ali pomanjkanja posameznikovih spretnosti, ki so potrebne za udejanjanje okolju prijaznega vedenja. Ena izmed pomembnejših ovir, zaradi katere ljudje lahko gojijo prepričanje o svoji lastni nesposobnosti, je lahko način plačevanja posameznega preučevanega vedenja v gospodinjstvu. Tako pri osebni anketiranju kot tudi pri skupini Ekologičen smo ugotavljali, kakšen je način plačevanja vode v gospodinjstvu in kakšen je odnos udeležencev do omenjenega. Rezultati kažejo, da se voda v gospodinjstvih v slabih dveh tretjinah (63,5 %) plačuje glede na dejansko porabo, torej z individualnimi števci, pri

tretjini (33,8 %) se plačuje glede na število oseb v gospodinjstvu, le dobri dve stotini (2,5 %) pa jih plačuje glede na število kvadratnih metrov. Pri udeležencih skupine Ekologičen je delež tistih, ki plačujejo vodo na podlagi individualnega števca še višji, in sicer znaša tri četrtine (74,7 %), petina (22,1 %) pa je tistih, ki plačujejo porabo vode glede na število oseb v stanovanju. Delež tistih, ki plačujejo porabo vode glede na število kvadratnih metrov, je le stotina (1,1 %) oziroma samo eden. Rezultati kažejo, da precejšen delež udeležencev razpolaga z ustrežno infrastrukturno podlago, kar lahko ljudi na nek način spodbuja k trajnostnemu delovanju. Dosedanje raziskave so namreč pokazale, da je motivacija za okoljsko aktivnost namreč večja, v kolikor ima človek nadzor nad količino porabljene vode in zneskom njenega plačila (Völlink in Meertens 1999; Staats s sodelavci 1996). Vzrok za precej visok delež merjenja porabe vode z individualnim števcem je lahko v demografskih značilnostih obeh preučevanih skupin. V primerjavi s slovenskim povprečjem in povprečjem MOL imamo namreč opravka z nadpovprečno izobraženimi prebivalci, ki posledično zasedajo nadpovprečno plačana delovna mesta in živijo v sodobno zgrajenih nepremičninah, ki so opremljene z individualnimi števci za merjenje porabe vode.

Preglednica 20: Način merjenja porabe vode v gospodinjstvu.

vir	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)
N	408	95
Katera merska enota velja za plačevanje vode v vašem stanovanju?	delež (%)	delež (%)
Merjenje porabe vode z individualnim števcem.	63,5 %	74,7 %
Število oseb v stanovanju.	33,8 %	22,1 %
Število kvadratnih metrov v stanovanju.	2,5 %	1,1 %
ni odgovora	0,2 %	2,1 %

Udeležence obeh preučevanih skupin smo povprašali tudi o zadovoljstvu z načinom plačevanja vode v gospodinjstvu, pri čemer pa so podrobnejši rezultati predstavljeni v prilogi 13. Prav tako smo udeležence skupine Ekologičen povprašali o načinu plačevanja električne energije in odvoza odpadkov v gospodinjstvu ter njihovem zadovoljstvu z omenjenim, pri čemer smo podatke med seboj tudi primerjali. Podrobnejši rezultati so predstavljeni v prilogi 14.

6.5 Vrednote

Preučevane kazalnike kakovosti življenja, s katerimi smo merili vrednotne usmeritve udeležencev osebnega anketiranja, smo s pomočjo multivariatne metode glavnih komponent združili v več skupnih dimenzij. Zaradi želje po pridobitvi čim bolj kakovostnih komponent smo iz analize izločili spremenljivko ambicioznost. Njeno izločitev bomo pojasnili v nadaljevanju. S preverjanjem testa normalnosti smo ugotovili, da so spremenljivke večinoma normalno razporejene. Pri vseh preučevanih spremenljivkah je krivulja porazdelitve enovrha in zvonasta, parametri asimetrije ponekod sicer niso popolnoma normalno razporejeni, vendar ne v takšni meri, da bi bilo potrebno izvesti transformacije spremenljivk.

Barlettov test sferičnosti χ^2 je znašal 868,7 (36) $p < 0,001$, kar pomeni statistično značilnost in hkrati ustreznost obravnavanih spremenljivk. Kaiser-Mayer-Olkinov test (KMO) je znašal 0,64, kar pomeni, da izhodiščne spremenljivke lahko združimo v skupine. Primernost spremenljivk smo preverili tudi z *anti-image* korelacijsko matriko, kjer rezultati kažejo

primernost vseh obravnavanih spremenljivk, saj se je povezanost vseh spremenljivk gibala med 0,5 in 0,8. Anti-image korelacijska matrika je prikazana v preglednici 120 v prilogi 15.

V analizo je bilo vključenih devet spremenljivk s srednjo vrednostjo 0 in standardnim odklonom 1, pri čemer je skupna varianca 9, varianca posamezne spremenljivke pa 1. Na podlagi analize preučevanih spremenljivk smo ugotovili, da Kaiserjevemu kriteriju ustrezajo štiri komponente, ki skupaj pojasnijo 72,8 % variance. Prva, najpomembnejša, komponenta pojasni 27,6 % skupne variance, druga 22,5 %, tretja 11,6 % ter četrta 11 % pojasnjene skupne variance vseh spremenljivk. Pri tem je potrebno poudariti, da ima četrta komponenta sicer lastno vrednost 0,99, vendar smo jo zaradi višine deleža pojasnjene variance (11 %) in vsebinske ustreznosti zadržali. V literaturi je namreč opredeljeno, da je vključitev zadnje še izbrane komponente smiselna, če je odstotek pojasnjene variance vsaj 5 % (Kovačič 2001). Lastne vrednosti glavnih komponent, delež skupne variance pred in po določitvi komponent ter po njihovi rotaciji so prikazane v preglednici 121 v prilogi 15.

Rotacija Varimax se je izkazala kot najprimernejši postopek rotacije skupnih komponent, saj smo z njo prečistili strukturo in komponente lahko dobro vsebinsko opredelili. Prva, najpomembnejša, komponenta je pojasnila 21,3 % skupne variance, druga 19,2 %, tretja 16,4 % ter četrta 15,7 % pojasnjene skupne variance vseh spremenljivk. Rezultati kažejo, da se je pomen prvih dveh komponent nekoliko znižal, kar precej pa se je zvišal pomen pojasnjene variance zadnjih dveh komponent. Nadalje smo s pomočjo komunalitet ugotavljali, kolikšen delež variance je pojasnjen s skupnimi komponentami. Na podlagi rezultatov ugotavljamo, da so na preučevanem vzorcu najpomembnejše vrednote, kot so sožitje z naravo, varovanje okolja, mir in udobje in uživanje. Na drugi strani pa vrednote, kot so moč in vpliv, bogastvo in ugled in slava slabo pojasnjujejo njihovo razpršenost in odvisnost od ostalih spremenljivk. Vrednoto ambicioznost smo izločili iz nadaljnje analize, saj je njena komunaliteta znašala 0,475, torej pod mejno vrednostjo. Podrobnejši rezultati so prikazani v preglednici 122 v prilogi 15.

Rezultat metode glavnih komponent je matrika, v kateri so prikazane skupne komponente in uteži. Sivo obarvane uteži predstavljajo najvišje obtežitve znotraj posamezne komponente. Na podlagi rezultatov smo izločili štiri komponente, ki jih vsebinsko lahko umestimo med dve temeljni vrednotni usmeritvi, in sicer na individualne in kolektivne (Schwartz 1992). Visoko medsebojno povezanost spremenljivk znotraj prve skupne komponente tvorijo vrednote moč in vpliv, bogastvo ter ugled in slava, ki združujejo egoistične vrednote in se uvrščajo med individualne vrednotne usmeritve. Druga skupna komponenta, ki smo jo poimenovali biosferične vrednote, se izrazito povezuje z vrednotami sožitje z naravo in varovanje okolja. Te se uvrščajo med kolektivne vrednotne usmeritve. Tretja skupna komponenta je usmerjena h kolektivnim vrednotnim dimenzijam, saj jo tvorijo spremenljivke enakopravnost in pravičnost ter mir. Poimenovali smo jo altruistične vrednote. Zadnjo skupno komponento pa tvorijo vrednote udobje in uživanje ter veselje do življenja, ki jih združujemo v hedonistične vrednote in se zrcalijo v individualnih vrednotnih usmeritvah.

Preglednica 21: Komponentne obtežitve pri vrednotah osebnega anketiranja (Osebna anketa o rabi vode ... 2010).

spremenljivka	egoistične vrednote	biosferične vrednote	altruistične vrednote	hedonistične vrednote
moč in vpliv	0,746	-0,012	-0,096	0,016
bogastvo	0,785	-0,128	0,059	0,132
ugled in slava	0,823	-0,033	-0,078	0,059
Cronbachova alfa				0,60
sožitje z naravo	-0,056	0,894	0,188	0,107
varovanje okolja	-0,097	0,891	0,171	0,058
Cronbachova alfa				0,80
enakopravnost in pravičnost	-0,023	0,192	0,814	0,083
mir	-0,083	0,137	0,852	0,049
Cronbachova alfa				0,69
udobje in uživanje	0,225	-0,070	0,086	0,834
veselje do življenja	-0,029	0,246	0,051	0,824
Cronbach alpha				0,50

Po končani metodi glavnih komponent smo s Cronbachovim koeficientom alfa ocenili zanesljivost dobljenih rezultatov. Na podlagi rezultatov ugotavljamo, da je najzanesljivejša druga komponenta s Cronbachovim koeficientom alfa 0,80 in tretja z 0,69, ki hkrati pojasnjujeta najvišji delež skupne variance. Manj zanesljivejši sta prva in četrta komponenta z 0,60 in 0,50, vendar dosejata mejo zanesljivosti ($\alpha > 0,50$) in sta primerni za nadaljnjo obravnavo.

S Pearsonovo korelacijsko matriko smo preverili, ali so dobljene komponente med seboj statistično povezane in v kolikšni meri. Preverili smo tudi, ali so dobljene skupine vrednot hkrati tudi vsebinsko ustrezno povezane. Rezultati kažejo, da so med seboj podobno kot v dosedanjih raziskavah (De Groot in Steg 2007, 2008, 2010; Steg s sodelavci 2005) v največji meri povezane altruistične in biosferične vrednote, in sicer z vrednostjo 0,377, korelacija je statistično značilna pri 0,01 (dvostranska). Vsebinsko se obe vrednotni usmeritvi glede na Schwartzovo teorijo vrednot (1992) uvrščata med kolektivne vrednotne usmeritve, ki se zrcalijo v skrbi za blaginjo vseh ljudi in okolja. Na drugo mesto po stopnji povezanosti se uvrščajo egoistične in hedonistične vrednotne usmeritve, in sicer z vrednostjo 0,191, korelacija je statistično značilna pri 0,01 (dvostranska). Obe vrednotni usmeritvi se po Schwartzu (1992) uvrščata v konstrukt individualizma, kjer posameznik skuša pridobiti čim večjo korist v svoje dobro. Sledi negativna povezanost egoističnih in altruističnih ter egoističnih in biosferičnih vrednotnih usmeritev. Med seboj pa so pozitivno povezane tudi hedonistične in biosferične vrednote ter hedonistične in altruistične vrednote, kar je presenetljivo glede na to, da hedonistične vrednote izhajajo iz individualnih vrednotnih usmeritev, altruistične in biosferične pa iz kolektivnih. Vzrok za omenjeno povezanost je lahko v vedno močnejši prisotnosti hedonističnih ciljev posameznika v današnjem svetu ne glede na to, ali je posameznik usmerjen bolj k egoizmu ali h kolektivnim vrednotnim usmeritvam. Tako lahko ljudje kljub temu, da visoko cenijo kolektivne vrednotne usmeritve, v precejšnji meri cenijo tudi veselje do življenja in svoje lastno uživanje. Ljudje lahko na primer delujejo okolju prijazno, vendar na način, da ob tem zadovoljujejo tudi svoje potrebe po hedonizmu. Na drugi strani pa je viden jasen in z vidika dosedanjih raziskav (Schwartz 1992; DeGroot in Steg 2007; 2008; 2010) vsebinsko ustrezen razkorak med tehtanjem stroškov z vidika finančnih sredstev in časa, torej egoističnih vrednotnih usmeritev, ter varovanjem okolja oziroma pomoči drugim.

Preglednica 22: Korelacijska matrika izločenih vrednot (Osebna anketa o rabi vode ... 2010).

vrsta vrednot	egoistične vrednote	altruistične vrednote	biosferične vrednote	hedonistične vrednote
egoistične vrednote	1	-0,113*	-0,161**	0,191**
altruistične vrednote	-0,113*	1	0,377**	0,171**
biosferične vrednote	-0,161**	0,377**	1	0,186**
hedonistične vrednote	0,191**	0,171**	0,186**	1

*p < 0,05 (dvostranska)

** p < 0,01 (dvostranska)

Rezultati kažejo, da udeleženci v največji meri cenijo altruistične vrednote, s povprečno vrednostjo 4,62 in standardnim odklonom 0,53. Najpomembnejša vrednota, ki predstavlja, kar je udeležencem pomembno in vredno, je mir s 4,71 povprečne vrednosti in standardnim odklonom 0,57. Sledijo biosferične vrednote s povprečno vrednostjo 4,31 in standardnim odklonom 0,77. Znotraj biosferičnih vrednot udeleženci višje vrednotijo varovanje okolja s srednjo vrednostjo 4,31 kot sožitje z naravo, ki je doseglo srednjo vrednost 4,26. Na tretje mesto po pomembnosti se uvrščajo hedonistične vrednote s srednjo vrednostjo 4,25 in standardnim odklonom 0,83. Znotraj njih je najpomembnejša vrednota veselje do življenja s povprečno vrednostjo 4,38. Kot najmanj pomembne so uvrščene egoistične vrednote, ki se zrcalijo v individualističnem vrednotnem konstrukt, s 2,96 in standardnim odklonom 0,86. Izmed slednjih se kot najmanj pomembna uvršča vrednota ugled in slava s srednjo vrednostjo 2,83. Zanimivo je gibanje standardnega odklona, iz katerega je razvidno, da se z nižanjem pomembnosti posamezne vrednotne usmeritve viša njen standardni odklon, kar nakazuje, da se z nižanjem pomembnosti vrednot niža tudi notranja homogenost odgovorov. Udeleženci so si pri pomembnejših vrednotah bolj enotni kot pri tistih, ki jih cenijo v manjši meri.

Preglednica 23: Srednja vrednost in standardni odklon vrednot udeležencev pri osebni anketiranju (Osebna anketa o rabi vode ... 2010).

VREDNOTE	\bar{x}	SD
altruistične vrednote	4,62	0,53
enakopravnost in pravičnost	4,53	0,68
mir	4,71	0,57
egoistične vrednote	2,96	0,83
moč in vpliv	2,95	1,12
bogastvo	3,10	0,91
ugled in slava	2,83	1,09
hedonistične vrednote	4,25	0,70
udobje in uživanje	4,13	0,86
veselje do življenja	4,38	0,79
biosferične vrednote	4,31	0,77
sožitje z naravo	4,26	0,82
varovanje okolja	4,35	0,86

Analizo značilnosti vrednot smo izdelali tudi na osnovi rezultatov udeležencev skupine Ekologičen, torej tistih, ki so se vključili v skupino in bili pripravljene aktivno pripomoči k varovanju okolja. Zaradi želje po medsebojni primerjavi rezultatov vrednotnih usmeritev obeh omenjenih skupin smo prav tako uporabili poizvedovalni vidik metode glavnih komponent in ugotavljali, katere lastnosti posameznih vrednot se povezujejo v skupno dimenzijo in katere ne. Zaradi želje po pridobitvi primerljivih rezultatov z obširno osebno anketo in čim bolj interpretativnih komponent smo tudi pri analizi vrednotnih usmeritev udeležencev skupine

Ekologičen iz analize izločili spremenljivko ambicioznost. Z metodo glavnih komponent smo izločili štiri skupne komponente, ki se po vsebini popolnoma ujemajo z rezultati dobljenih komponent osebne ankete. Komponente vsebinsko tako lahko delimo na egoistične, biosferične, hedonistične in altruistične vrednotne usmeritve.

Preglednica 24: Komponentne obtežitve pri vrednotah udeležencev skupine Ekologičen (Osebna anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010).

spremenljivka	egoistične vrednote	hedonistične vrednote	biosferične vrednote	altruistične vrednote
moč in vpliv	0,802	-0,018	-0,032	-0,094
bogastvo	0,765	0,056	-0,117	0,160
ugled in slava	0,689	0,003	-0,014	-0,267
Cronbachov alfa				0,70
udobje in uživanje	0,207	0,884	-0,007	0,152
veselje do življenja	-0,157	0,917	0,059	-0,067
Cronbachov alfa				0,82
sožitje z naravo	-0,007	0,147	0,881	-0,102
varovanje okolja	-0,146	-0,085	0,814	0,241
Cronbachov alfa				0,63
enakopravnost in pravičnost	-0,038	-0,050	0,445	0,597
mir	-0,102	0,099	-0,044	0,839
Cronbach alpha				0,60

Po končani metodi glavnih komponent smo s Cronbachovim koeficientom alfa ocenili zanesljivost dobljenih rezultatov. Na podlagi rezultatov ugotavljamo, da je najzanesljivejša druga komponenta s Cronbachovim koeficientom alfa 0,82 in prva z 0,70, ki hkrati pojasnjujeta najvišji delež skupne variance. Manj zanesljivejša sta tretja in četrta komponenta z 0,63 in 0,60, vendar dosejata mejo zanesljivosti ($\alpha > 0,50$) in sta primerni za nadaljnjo obravnavo.

S Pearsonovo korelacijsko matriko smo preverili, ali so dobljene komponente med seboj statistično povezane in v kolikšni meri. Preverili smo tudi, ali so dobljene skupine vrednot hkrati tudi vsebinsko ustrezno povezane. Rezultati kažejo, da so med seboj podobno kot pri osebni anketiranju v največji meri povezane altruistične in biosferične vrednote, in sicer z vrednostjo 0,287, korelacija je statistično značilna pri 0,01 (dvostranska). Na drugo mesto po stopnji povezanosti se uvrščajo egoistične in biosferične vrednotne usmeritve, in sicer v negativni smeri z vrednostjo -0,266, korelacija je statistično značilna pri 0,01 (dvostranska), ter egoistične in altruistične vrednotne usmeritve, in sicer prav tako v negativni smeri z vrednostjo -0,207, korelacija je statistično značilna pri 0,05 (dvostranska). Pozitivno in statistično značilno so povezane tudi egoistične in hedonistične vrednote, in sicer z vrednostjo 0,205, korelacija je statistično značilna pri 0,05 (dvostranska). Med seboj pa so podobno kot pri osebni anketiranju sicer statistično neznačilno, vendar pozitivno, povezane tudi hedonistične in altruistične ter hedonistične in biosferične vrednote, kar na nek način potrjuje zgoraj izraženo misel o tem, da omenjene povezave niso izključujoče. Ljudje kljub temu, da so naklonjeni varovanju okolja ter altruizmu, vseeno lahko visoko cenijo tudi svoje lastno veselje do življenja in uživanje za razliko od egoističnih vrednot, kjer rezultati v obeh primerih kažejo na njihovo jasno nasprotje. Ljudje, ki visoko cenijo svoje bogastvo, moč in vpliv, nasprotno v manjši meri cenijo bodisi varovanje okolja, skrb za druge in ostale kolektivne vrednotne usmeritve.

Preglednica 25: Korelacijska matrika izločenih vrednot pri udeležencih skupine Ekologičen (Osebna anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010).

vrsta vrednot	egoistične vrednote	altruistične vrednote	biosferične vrednote	hedonistične vrednote
egoistične vrednote	1	-0,207*	-0,266**	0,205*
altruistične vrednote	-0,207*	1	0,287**	0,078
biosferične vrednote	-0,266**	0,287**	1	0,056
hedonistične vrednote	0,205*	0,078	0,056	1

*p < 0,05 (dvostranska)

** p < 0,01 (dvostranska)

Rezultati so pokazali, da udeleženci skupine Ekologičen najvišje ocenjujejo altruistične vrednote, s srednjo vrednostjo 4,73 in standardnim odklonom 0,38. Med njimi se na najvišje mesto uvršča mir s srednjo vrednostjo 4,86. Sledijo biosferične vrednote s 4,61 srednjo vrednostjo 4,61 in standardnim odklonom 0,47, med katerimi udeleženci skupine Ekologičen podobno kot udeleženci osebne ankete višje ocenjujejo varovanje okolja kot sožitje z naravo. Na tretje mesto se uvrščajo hedonistične vrednote s srednjo vrednostjo 4,33 in standardnim odklonom 0,69. Med njima se na višje mesto uvršča veselje do življenja kot pa udobje in uživanje. Nepresenetljivo so najnižje ocenjene egoistične vrednote, in sicer s srednjo vrednostjo 2,86 in standardnim odklonom 0,63.

Preglednica 26: Srednja vrednost in standardni odklon vrednot udeležencev skupine Ekologičen (Osebna anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010).

VREDNOTE	\bar{x}	SD
altruistične vrednote	4,73	0,38
enakopravnost in pravičnost	4,61	0,53
mir	4,86	0,43
egoistične vrednote	2,86	0,63
moč in vpliv	2,84	0,96
bogastvo	3,00	0,71
ugled in slava	2,74	0,79
hedonistične vrednote	4,33	0,69
udobje in uživanje	4,19	0,85
veselje do življenja	4,48	0,67
biosferične vrednote	4,61	0,47
sožitje z naravo	4,53	0,58
varovanje okolja	4,69	0,49

Za lažjo predstavljalnost, s kakšnimi skupinama udeležencev imamo opravka, smo rezultate vrednot udeležencev osebne ankete in skupine Ekologičen med seboj primerjali. Na podlagi rezultatov ugotavljamo, da tisti udeleženci, ki so se vključili v skupino Ekologičen, v večji meri vrednotijo predvsem kolektivne vrednotne usmeritve, in sicer altruistične za srednjo vrednost $\Delta\bar{x} = 0,11$, biosferične pa kar za $\Delta\bar{x} = 0,30$. Zanimivo v večji meri vrednotijo tudi hedonistične vrednote, pri čemer je vzrok najverjetneje precej višji delež mlajših udeležencev, ki so se vključili v skupino Ekologičen. Po podatkih tako pričujoče raziskave kot tudi drugih raziskav (Musek 2000) se pomembnost hedonističnih vrednot namreč s starostjo niža. Poleg tega je vzrok lahko tudi v nadpovprečno visoki izobrazbeni strukturi udeležencev skupine Ekologičen. Z višanjem izobrazbene strukture prebivalcev in s tem povezane dohodkovne ravni se namreč višajo potrebe po zadovoljenju posameznikovih potreb po udobju in uživanju (Ule 1998). Na drugi strani pa so udeležencem skupine Ekologičen manj pomembne egoistične vrednote, in sicer za srednjo vrednost $\Delta\bar{x} = 0,10$. Udeleženci, vključeni

v skupino Ekologičen torej v večji meri kot udeleženci osebnega anketiranja v ospredje postavljajo kolektivistične vrednotne usmeritve, kar nakazuje na njihovo večjo družbeno in okoljsko odgovornost. Največja razlika v vrednotenju posameznih usmeritev je značilna za biosferične vrednotne usmeritve, kar nakazuje na dejstvo, da so se v skupino Ekologičen resnično vključili tisti udeleženci, ki v večji meri posedujejo okolju prijazne vrednote. Vzroke za omenjeno stanje lahko poleg tega pripišemo tudi razlikam v demografski sestavi udeležencev osebnega anketiranja in skupine Ekologičen, ki se kažejo tako v izobrazbeni, starostni kot tudi spolni strukturi. Udeleženci raziskave so namreč v povprečju mlajši in višje izobraženi, značilen je višji delež žensk kot moških.

Preglednica 27: Primerjava srednjih vrednosti in standardnih odklonov vrednot udeležencev osebnega anketiranja z vrednotami udeležencev skupine Ekologičen (Osebna anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010).

vrsta ankete	osebna anketa (N= 408)		skupina Ekologičen (N = 95)	
VREDNOTE	\bar{x}	SD	\bar{x}	SD
altruistične vrednote	4,62	0,53	4,73	0,38
enakopravnost in pravičnost	4,53	0,68	4,61	0,53
mir	4,71	0,57	4,86	0,43
egoistične vrednote	2,96	0,83	2,86	0,63
moč in vpliv	2,95	1,12	2,84	0,96
bogastvo	3,10	0,91	3,00	0,71
ugled in slava	2,83	1,09	2,74	0,79
hedonistične vrednote	4,25	0,70	4,33	0,69
udobje in uživanje	4,13	0,86	4,19	0,85
veselje do življenja	4,38	0,79	4,48	0,67
biosferične vrednote	4,31	0,77	4,61	0,47
sožitje z naravo	4,26	0,82	4,53	0,58
varovanje okolja	4,35	0,86	4,69	0,49

6.5.1 Vloga demografskih dejavnikov pri vrednotah pri osebnem anketiranju

Dosedanje raziskave (Musek, J., Lešnik in Musek, K. 1993; Lešnik Musek 1996; Musek 1993, 2001) jasno kažejo na določene razlike v vrednotnih usmeritvah pri demografskih dejavnikih, kot so spol, starost, izobrazba, smer šolanja in poklic, zakonski stan, število otrok in drugih. Zanimalo nas je, kakšne so razlike v vrednotnih usmeritvah udeležencev osebnega anketiranja glede na izbrane demografske značilnosti, spol, starost in izobrazbo, pri čemer so podrobnejši rezultati s srednjimi vrednostmi, standardnimi odkloni in signifikacijo prikazani v prilogi 16.

Najprej smo analizo izdelali na podlagi podatkov osebnega anketiranja. Na podlagi t-testa neodvisnih vzorcev smo ugotovili, da prihaja do statistično pomembnih razlik med spoloma pri egoističnih, altruističnih in biosferičnih vrednotah. Moški v večji meri cenijo egoistične vrednote, ki se uvrščajo med individualne vrednotne dimenzije. Ženske pa v večji meri cenijo altruistične in biosferične vrednote, torej vrednotne usmeritve, ki združujejo kolektivne dimenzije. V primeru ocenjevanja hedonističnih vrednot ni statistično pomembnih razlik med spoloma. Do podobnih rezultatov je v svojih raziskavah prišel tudi Musek (2000), ki ugotavlja relativno večjo usmerjenost žensk k apolonskim vrednotnim usmeritvam, kamor se uvrščata moralni in izpolnitveni vrednotni tip, torej konstrukt kolektivism. Moški pa kažejo večjo usmerjenost k dionizičnim vrednotnim usmeritvam, torej individualističnim vrednotam,

kamor se uvrščata hedonski, po našem poimenovanju hedonistični, in potenčni, po našem poimenovanju egoistični vrednotni tip.

Z analizo variance smo ugotavljali, ali prihaja do razlik v pomembnosti posameznih vrednot tudi v različnih starostnih obdobjih. Rezultati kažejo, da se s starostjo viša pomembnost biosferičnih in altruističnih vrednot. Pri altruističnih vrednotah je nakazan trend višanja njihove pomembnosti s starostjo, vendar ni statistično pomemben. Močnejšo nagnjenost k hedonističnim in egoističnim vrednotnim zasledimo pri mlajših udeležencih. Pri egoističnih vrednotah je sicer nakazan trend usihanja pomembnosti, ki pa ni statistično značilen. Rezultati raziskave se v precejšnji meri ujemajo s podatki raziskav na nivoju Slovenije (Musek Lešnik 1996; Musek 2001), kjer rezultati kažejo, da so v mladosti bolj poudarjene hedonske in potenčne vrednote, po našem poimenovanju hedonistične in egoistične vrednote, s starostjo pa se povečuje pomen moralnih in izpolnitvenih vrednot, ki so po metodi okoljskih psihologov (Steg s sodelavci 2005; DeGroot in Steg 2007; 2008; 2010; Steg s sodelavci 2011) združene v altruističnih in biosferičnih vrednotah.

Na podlagi analize variance smo ugotovili, da se z višanjem izobrazbe pomen egoističnih vrednot niža. Vpliv izobrazbe pri altruističnih, biosferičnih in hedonističnih vrednotah ni statistično značilen, nakazujejo pa se določene značilnosti. Tako pri altruističnih kot tudi pri biosferičnih vrednotah so razlike v vrednotenju sicer zelo majhne, vendar je nakazan trend zviševanja njihovega pomena z izobrazbo. Izjema so poklicno izobraženi, ki tako altruistične kot tudi biosferične vrednotne usmeritve vrednotijo najnižje. Razkorak med poklicno izobraženimi in ostalimi izobrazbenimi skupinami je zanimivo največji prav pri biosferičnih vrednotah. Pri hedonističnih vrednotnih usmeritvah je podobno kot pri egoističnih vrednotah z višanjem izobrazbe opazen trend nižanja nagnjenosti k omenjenim usmeritvam.

6.6 Stališča o okolju

Dosedanje javnomnenjske raziskave o stališčih so tako na slovenskem nivoju (Special Eurobarometer ... 2011; Toš 2012) kot na nivoju preučevanega območja, MOL (Smrekar 2006), pokazale, da ljudje na načelni ravni izražajo enotno in visoko podporo varovanju okolja oziroma, kot se je izrazil Kirn (2004), gre za prevlado izrazite načelne okoljske drže. Kar štiri petine (80,0 %) udeležencev raziskave Special Eurobarometer (2011) se je opredelilo, da je zanje osebno varovanje okolja »zelo pomembno«, in, če k njim prištejemo še tiste, ki so mnenja, da je zanje varovanje okolja »pomembno«, delež doseže veliko večino (98,5 %). Vendar pa je bilo iz različnih raziskav (Milfont 2009) ugotovljeno, da je omenjeno značilno predvsem pri enostavno zastavljenih in pozitivno konotiranih stališčih, zato ne smemo prehitro sklepati o tem, da jim skrb za okolje tudi resnično pomeni prioriteto oziroma, da je tako velik delež tudi resnično okoljsko naravnani. Pri splošnih javnomnenjskih raziskavah gre namreč pogosto lahko za znan pojav nagnjenosti k soglašanju oziroma element podajanja družbeno zelenih odgovorov, kjer del udeležencev soglaša s trditvijo ne glede na njeno vsebino (Malnar 2002). Na ta način si posameznik zagotovi pozitiven odziv okolice in si je zaradi tega tudi všečen (Uhan 1998). Družbeno zeleno odgovarjanje lahko opredelimo kot težnjo k posredovanju povečujočih podob o samem sebi oziroma kot težnjo po poudarjanju družbeno zelenih značilnosti oziroma poskus minimaliziranja prisotnosti družbeno neželenih značilnosti (DeMaio 1984). To je še posebej značilno za izkazovanje naklonjenosti varovanju okolja, ki v javnosti vse pogosteje prihaja v ospredje in je hkrati pozitivno nagrajevano (Malnar 2002). Po podatkih iz literature (Marin, G., Gamba in Marin, V. B. 1992; Schuman in Presser 1996; De Vaus 2001) je posameznikom, še zlasti tistim z nižjo izobrazbo, v splošnem težje izraziti nasprotovanje kot soglasje s ponujeno trditvijo, zato

smo se pri preučevanju splošnih stališč o okolju že v uvodu osredotočili na takšne trditve, pri katerih je moral udeleženeec, v kolikor je želel izraziti svojo okoljsko naravnost, trditve zanikati. Pri prvem stališču smo se vsebinsko naslonili na trenutne družbene razmere, ki so prežete s svetovno krizo, ki pa ni le gospodarska in finančna, ampak tudi socialna, vrednotna in okoljska. Zato nas je zanimalo, kakšno je mnenje udeležencev osebne anketiranja o odnosu do okolja, v kolikor na tehtnico postavimo okolje in njihovo socialno varnost. Nadaljevali smo z razmerjem med okoljem in ostalimi stvarmi v človekovem življenju ter z ugotavljanjem njihovega odnosa do trditve o ogroženosti okolja. Udeleženci se v dobri tretjini (38,4 %) »sploh ne strinjajo« in »ne strinjajo« s tem, »da nas preveč skrbi prihodnost našega okolja, premalo pa vse, kar se dogaja s cenami in možnostmi zaposlovanja«, na drugi strani pa se v dobri četrtini (28,4 %) »strinjajo« in »zelo strinjajo« z omenjeno trditvijo. Precejšen delež je tudi nevtralnih odgovorov, in sicer kar tretjina (32,5 %). Podobno in celo nekoliko okoljsko pozitivneje so udeleženci mnenja, da »v življenju obstajajo pomembnejše stvari, kot je varovanje okolja«, saj se je kar slaba polovica (45,1 %) udeležencev opredelilo za odgovore »sploh se ne strinjam« in »se ne strinjam« ter slaba petina (17,3 %) za odgovore »se strinjam« in »zelo se strinjam«. Za nevtralni odgovor se je opredelila dobra tretjina (34,8 %) udeležencev. Sledilo je še vprašanje o odnosu do ogroženosti okolja, kjer so se udeleženci presenetljivo pozitivno odzvali. Kar slaba polovica (46,8 %) se jih namreč »sploh ne strinja« oziroma »ne strinja« s trditvijo, da so mnoge trditve o ogroženosti okolja pretirane, dobra petina (21,7 %) pa se jih s trditvijo »strinja« oziroma »zelo strinja«. Precejšen delež je tudi nevtralnih odgovorov, in sicer slaba tretjina (31,3 %). Dobljene rezultate smo primerjali z rezultati raziskave Slovenskega javnega mnenja o okolju (Toš 2012) in ugotovili zanimive razlike. Udeleženci osebne anketiranja (Anketa o rabi vode ... 2010) izkazujejo pozitivnejši odnos do varovanja okolja v primerjavi z udeleženci raziskave Slovensko javno mnenje (Toš 2012) pri vseh treh izbranih trditvah, hkrati pa je zaznan tudi precej višji delež nevtralnih odgovorov. Pri tem je treba poudariti, da so razlike še posebej značilne pri skrajnih opredelitvah, in sicer pri trditvi »sploh se ne strinjam«, kjer se udeleženci osebne anketiranja (Anketa o rabi vode ... 2010) v precej višjem deležu opredeljujejo za omenjeno. Pridobljeni rezultati na nek način nakazujejo, da imamo v primerjavi s slovenskim povprečjem opravka z okoljsko nadpovprečno zainteresirano skupino ljudi. Eden izmed vzrokov za omenjeno je lahko v odsotnosti izobrazbene reprezentativnosti lastnega vzorca in posledično nadpovprečnem deležu višje izobraženih v vzorcu, za katere pa je iz raziskav (Kirm, 2004; Smrekar 2006) znano, da v večji meri izkazujejo okoljska stališča. Nadpovprečna izobrazbena struktura pa je lahko hkrati razlog za višji delež nevtralnih odgovorov pri udeležencih lastnega anketiranja (Anketa o rabi vode ... 2010). Raziskave (Marin, G., Gamba in Marin, V., B. 1992; Mottus s sodelavci 2012) so namreč pokazale, da se z višanjem izobrazbe viša delež nevtralnih odgovorov v anketnih vprašalnikih, nižje izobrazbene skupine pa so v večji meri nagnjene k podajanju skrajnih odgovorov.

Nadalje smo ugotavljali značilnosti izbranih treh splošnih stališč o okolju pri udeležencih skupine Ekologičen in jih primerjali z rezultati osebne anketiranja. Udeleženci skupine Ekologičen pričakovano izkazujejo pozitivnejši odnos do okolja pri vseh treh preučevanih stališčih. Srednja vrednost trditve »preveč nas skrbi prihodnost našega okolja, premalo pa vse, kar se dogaja s cenami in možnostmi zaposlovanja« je za $\Delta\bar{x} = 0,31$ višja od srednje vrednosti osebne anketiranja, pri trditvi »v življenju obstajajo pomembnejše stvari, kot je varovanje okolja« je za $\Delta\bar{x} = 0,37$ višja, pri trditvi »mnoge trditve o ogroženosti okolja so pretirane« pa za $\Delta\bar{x} = 0,30$ višja. Vzrok za omenjeno lahko nedvomno pripišemo večji zainteresiranosti vključenih v skupino Ekologičen za okolje, saj so že s samo vključitvijo dokazali, da jim je za okolje dejansko mar. Poleg tega pa je vzrok lahko tudi v vzorcu skupine Ekologičen. Gre

namreč za precej nereprezentativen vzorec z nadpovprečno zastopanostjo višje izobraženih, mladih in žensk.

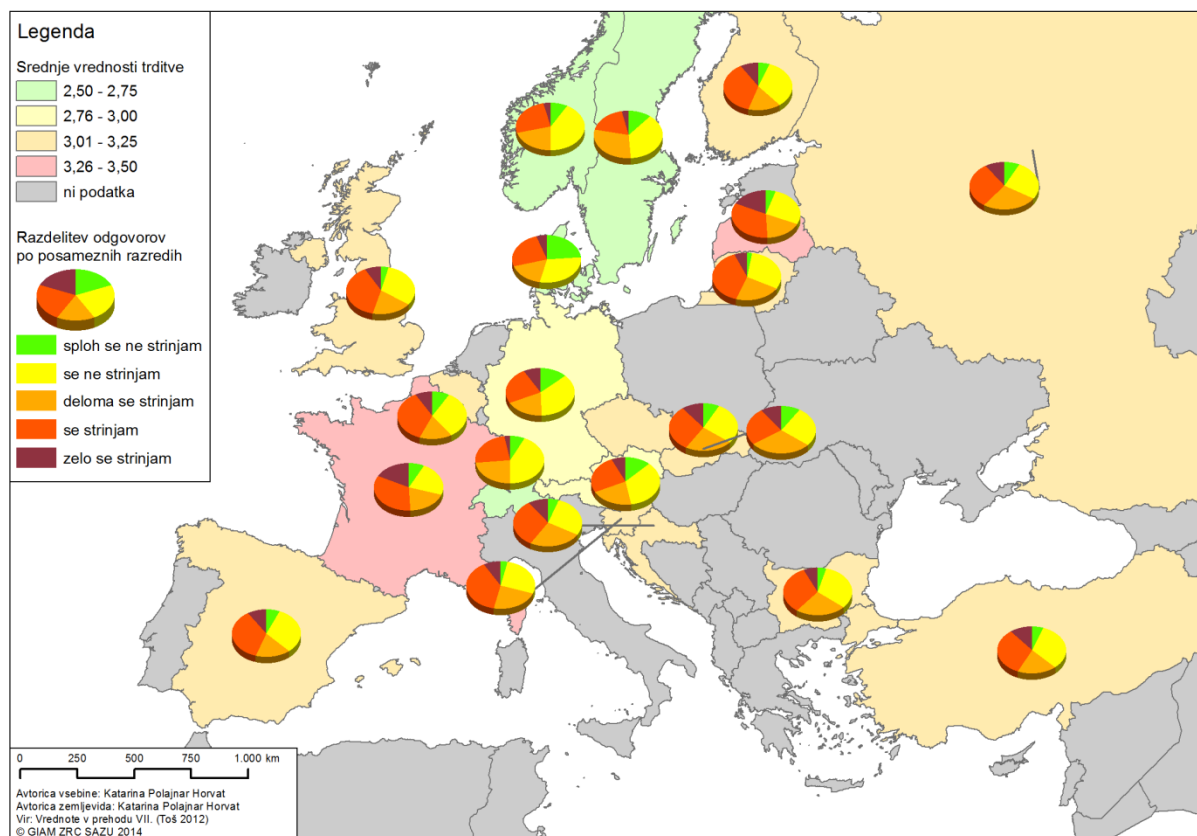
Stališči »v življenju obstajajo pomembnejše stvari, kot je varovanje okolja« in »mnoge trditve o ogroženosti okolja so pretirane« smo primerjali tudi z raziskavo, ki je bila v letu 2004 izvedena na območju Ljubljanskega polja (Anketa o rabi vode ... 2004). Rezultati so presenetljivo pokazali precej večje izkazovanje okoljskih stališč v letu 2004. Srednja vrednost odgovorov stališča »v življenju obstajajo pomembnejše stvari, kot je varovanje okolja« je v raziskavi iz leta 2004 znašala 2,49, v letu 2010 pa 2,86, srednja vrednost odgovorov stališča »mnoge trditve o ogroženosti okolja so pretirane« pa v letu 2004 2,31, v letu 2010 pa 2,63. Prav tako je v letu 2010 precej izrazitejši delež nevtralnih odgovorov. Eden izmed možnih vzrokov za omenjeno je lahko v trenutnih gospodarskih in družbenih razmerah, ki ljudi navdajajo z negotovostjo in s tem neopredeljenostjo. Današnji vsakdanjik je namreč prežet s krizno tematiko in z njo poveznimi možnimi načini oživitve gospodarske rasti ter reševanjem socialne varnosti. Posledično se marsikateri posameznik danes bolj kot z reševanjem problematike okolja ukvarja s svojim lastnim blagostanjem. V obdobju opravljanja Ankete o rabi vode kot naravnega vira (Anketa o rabi vode ... 2004) pa so bile razmere v družbi precej drugačne. Za tisti čas je bil značilen nagel gospodarski in družbeni vzpon, kar je ljudi navdajalo z optimizmom in samozavestjo. Poleg tega je bilo takratno obdobje povezano z vključitvijo Slovenije v Evropsko unijo in s tem s sprejetjem okoljskih načel na vsa področja človekovega delovanja (Plut 2004). Okoljska problematika je prodrla v ospredje javnih razprav, postala je predmet javnih politik in posledično je bila skrb za okolje v tistem času vsaj na deklarativni ravni precejšnja. Nedvomno pa ne smemo zanemariti niti dejstva, da so razlike v odgovorih lahko posledica razlik v zajetem vzorcu samem.

Preglednica 28: Stališča o okolju.

stališče	vir	območje	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
Preveč nas skrbi prihodnost našega okolja, premalo pa vse, kar se dogaja s cenami in možnostmi zaposlovanja.	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	MOL	408	11,0 %	27,5 %	32,5 %	19,8 %	8,6 %	0,2 %	2,59	1,00
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	MOL	95	23,2 %	36,8 %	29,5 %	9,5 %	1,1 %	/	2,28	0,96
	Slovensko javno mnenje (Toš 2012)	SLO	1082	3,9 %	25,0 %	23,8 %	35,4 %	9,4 %	2,5 %	3,22	/
V življenju obstajajo pomembnejše stvari, kot je varovanje okolja.	Anketa o rabi vode kot naravnega vira (Anketa o rabi vode ... 2004)	Lj. polje	600	21,0 %	28,8 %	28,0 %	14,0 %	3,8 %	4,3 %	2,49	1,11
	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	MOL	408	14,7 %	30,4 %	34,8 %	15,2 %	2,2 %	2,2 %	2,86	1,11
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	MOL	95	13,7 %	33,7 %	48,4 %	4,2 %	/	/	2,43	0,78
Mnoge trditve o ogroženosti okolja so pretirane.	Slovensko javno mnenje (Toš 2012)	SLO	1082	5,7 %	32,3 %	27,6 %	28,7 %	3,6 %	2,0 %	2,92	/
	Anketa o rabi vode kot naravnega vira (Anketa o rabi vode ... 2004)	Lj. polje	600	30,0 %	30,7 %	13,5 %	15,2 %	8,0 %	2,7 %	2,31	1,08
	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	MOL	408	15,2 %	31,6 %	31,3 %	17,6 %	4,1 %	/	2,63	1,05
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	MOL	95	17,9 %	42,1 %	30,5 %	7,4 %	2,1 %	/	2,33	0,92
	Slovensko javno mnenje (Toš 2012)	SLO	1082	6,7 %	41,3 %	22,2 %	23,1 %	3,0 %	3,7 %	2,75	/

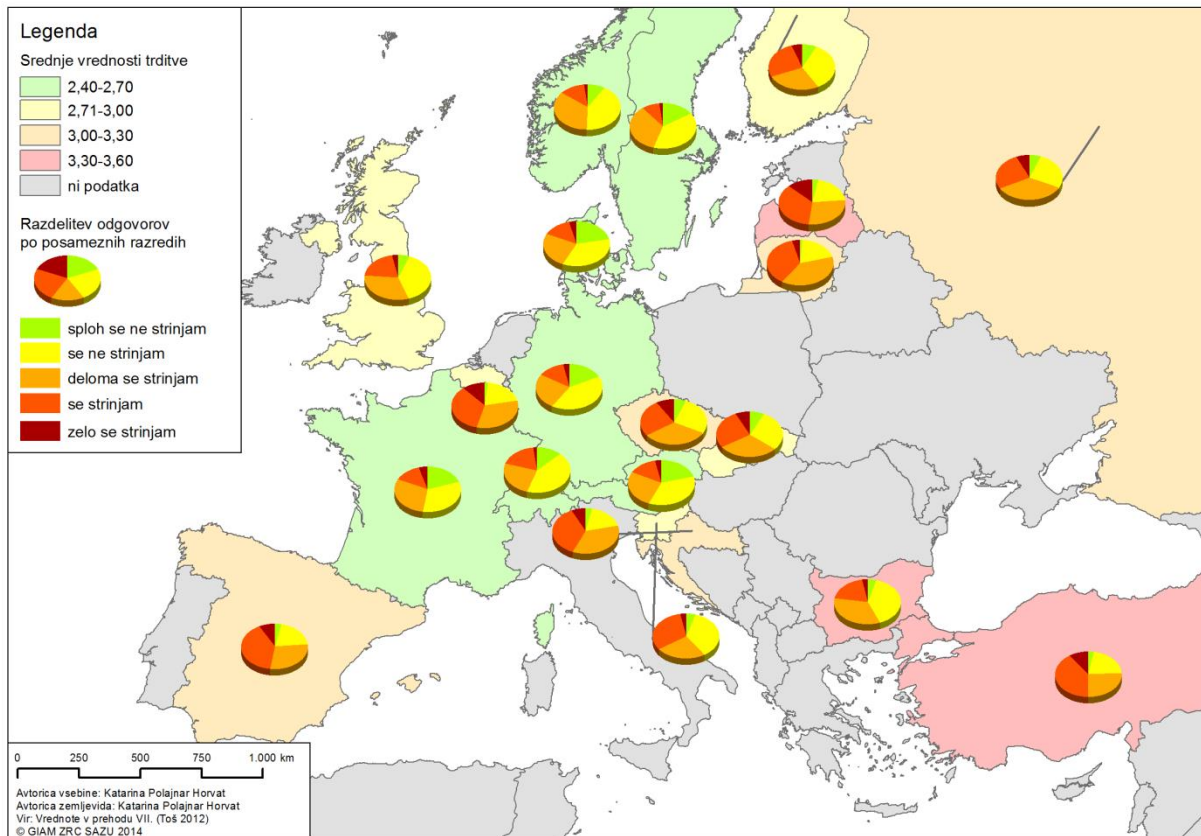
(1 - sploh se ne strinjam, 2 - se ne strinjam, 3 - deloma se strinjam, 4 - se strinjam, 5 - zelo se strinjam, 6 – ni odgovora)

Na preučevana stališča o okolju so leta 2011 odgovarjali tudi udeleženci raziskave Mednarodne splošne družboslovne ankete o okolju (Toš 2012), ki je bila poleg Slovenije izvedena v dvaintridesetih državah po svetu, med njimi v dvajsetih evropskih. Rezultati analize srednjih vrednosti kažejo, da se s trditvijo »preveč nas skrbi prihodnost našega okolja, premalo pa vse, kar se dogaja s cenami in možnostmi zaposlovanja« v najmanjši meri strinjajo udeleženci skandinavskih držav, torej Danske (2,56), Švedske (2,64) in Norveške (2,72), poleg njih pa tudi Švice (2,71). Visok delež nestrinjanja je značilen tudi za Nemce (2,76) in Avstrijce (2,78). Na drugi strani pa se s trditvijo v največji meri strinjajo udeleženci iz Francije (3,32) in Latvije (3,33). Nadpovprečen delež strinjanja je značilen tudi za države jugovzhodne in vzhodne Evrope, med njimi za udeležence iz Bolgarije (3,03), Turčije (3,11), Hrvaške (3,12), Rusije (3,07), države srednje Evrope, med njimi Slovenije (3,22), Slovaške (3,00), Litve (3,16) in Češke (3,08), nekatere države zahodne Evrope, na primer Angleže (3,17) in Belgijce (3,06), podobnega mnenja pa so tudi Španci (3,1). Srednja vrednost odgovorov vseh sodelujočih evropskih držav znaša 3,00, kar kaže, da so odgovori lastne raziskave tako udeležencev osebne ankete, še bolj pa udeležencev skupine Ekologičen, bližje odgovorom zlasti tistih držav z najvišjimi deleži nestrinjanja, torej skandinavskim in visoko razvitim srednjeevropskim državam. Vzrok za višji delež »okoljske drže« v omenjenih znanstveno in tehnološko razvitih državah je v večji razširjenosti postmaterialističnih vrednot (Kirn 2001), čeprav je ravno v teh državah onesnaženost okolja najpogosteje najnižja. Na drugi strani je zaradi trenutnih kriznih razmer, še posebej v manj razvitih evropskih državah, v prehodu, ki so nastale po razpadu socialističnih državnih ureditev, razumljivo, da s trditvijo soglašajo v večji meri.

Slika 32: Mnenje Evropejcev o stališču: »Preveč nas skrbi prihodnost našega okolja, premalo pa vse, kar se dogaja s cenami in možnostmi zaposlovanja.« (Toš 2012).

Nadalje smo preverili tudi, kakšno je stališče prebivalcev izbranih evropskih držav o stališču: »V življenju obstajajo pomembnejše stvari, kot je varovanje okolja.« Srednja vrednost odgovorov vseh dvajsetih udeleženih držav znaša 2,87, pri čemer se pričakovano v najmanjši meri s trditvijo strinjajo prebivalci skandinavskih držav, torej Švedske (2,41), Norveške (2,57) in Danske (2,42), ter nekatere države srednje in zahodne Evrope, kot so Nemčija (2,42), Avstrija (2,43), Švica (2,53) in Francija (2,50). Na drugi strani pa se s trditvijo v največji meri strinjajo države vzhodne in jugovzhodne Evrope, kot so Latvija (3,34), Bolgarija (3,34) in Turčija (3,33). Slovenija se s srednjo vrednostjo 2,92, tokrat uvršča malo nad povprečje ostalih evropskih držav, podatki iz lastnih dveh raziskav pa se ponovno bolj kot povprečju naše države približujejo povprečju severnih in visoko razvitih srednjeevropskih držav.

Slika 33: Mnenje Evropejcev o stališču: »V življenju obstajajo pomembnejše stvari, kot je varovanje okolja.« (Toš 2012).

6.6.1 Vloga demografskih dejavnikov pri stališčih o okolju pri osebnem anketiranju

Na podlagi t-testa neodvisnih vzorcev smo ugotovili, da pri skupni spremenljivki stališč o okolju prihaja do statistično pomembnih razlik ($p < 0,05$) ($F = 0,049$) med spoloma, pri čemer ženske na hipotetični ravni izražajo večjo naklonjenost varovanju okolja, s srednjo vrednostjo 2,61, kot moški, pri katerih srednja vrednost odgovorov znaša 2,78.

Preglednica 29: Vpliv spola pri stališčih o okolju (Anketa o rabi vode ... 2010).

spol	N	\bar{x}	SD	t	p
moški	181	2,78	0,89		
ženske	225	2,61	0,87	-2,687	0,020
skupaj	406	2,69	0,88		

Analiza vpliva starosti na skupno spremenljivko stališč o okolju kaže, da znotraj starostih skupin sicer ni statistično značilnih razlik, je pa iz srednjih vrednosti vseeno razvidno, da so splošnim stališčem o okolju najbolj naklonjeni mlajši udeleženci, in sicer stari med 25 in 44 let, s srednjo vrednostjo 2,62, sledijo udeleženci, stari med 45 in 64 let, s srednjo vrednostjo 2,64. V manjši meri pa so stališčem o okolju naklonjeni stari od 15 do 24 let (srednja vrednost znaša 2,67) ter starejši udeleženci (srednja vrednost znaša 2,95).

Preglednica 30: Vpliv starosti pri stališčih o okolju (Anketa o rabi vode ... 2010).

starost	N	\bar{x}	SD	F	p
od 15 do 24 let	63	2,67	0,76		
od 25 do 44 let	142	2,62	0,78		
od 45 do 64 let	140	2,64	1,00	2,031	0,090
65 let in več	61	2,95	0,94		
skupaj	406	2,69	0,88		

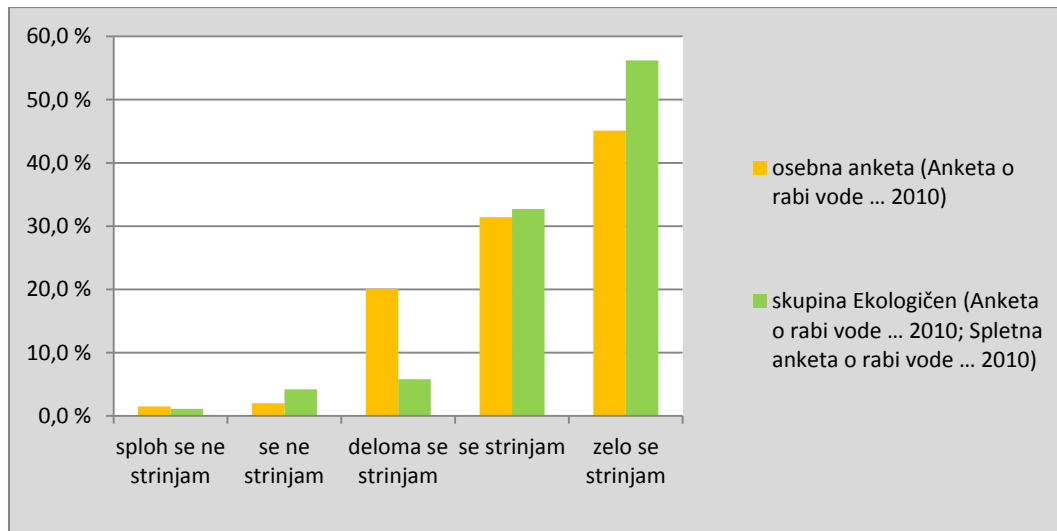
Nadalje smo analizirali povezanost skupne spremenljivke splošnih stališč o okolju in izobrazbe, kjer prihaja do statistično značilnih razlik. Z izobrazbo se strinjanje s splošnimi stališči o okolju zvišuje. Udeleženci z osnovnošolsko izobrazbo so okolju naklonjeni v najmanjši meri (srednja vrednost znaša 2,98), na drugi strani pa najvišji odnos do varovanja okolja izražajo višje-, visokošolsko in univerzitetno izobraženi (srednja vrednost znaša 2,69).

Preglednica 31: Vpliv izobrazbe pri stališčih o okolju (Anketa o rabi vode ... 2010).

izobrazba	N	\bar{x}	SD	F	p
osnovnošolska	27	2,98	0,95		
poklicna (2 in 3 letna)	51	2,84	0,96		
srednješolska (4 in 5 letna)	207	2,73	0,83	2,698	0,008
višje, visokošolska ali univerzitetna	121	2,48	0,89		
skupaj	406	2,69	0,88		

6.7 Stališča pri rabi vode

Preučevanju splošnih stališč o okolju je sledilo preučevanje konkretnjših stališč o rabi oziroma varčevanju vode v gospodinjstvu udeležencev osebne anketiranja, pri čemer temeljimo na domnevi, da so posameznikova stališča odvisna od njegovih lastnih prepričanj o smiselnosti njenega varčevanja in ohranjanja. Udeleženci so na načelni ravni enotnega in zelo pozitivnega mnenja, »da je z vodo v gospodinjstvu treba varčevati«, srednja vrednost odgovorov namreč znaša 4,17, standardni odklon pa 0,91. Kar dobre tri četrtine (76,5 %) se jih »strinja« oziroma »zelo strinja« s tem, da je z vodo treba varčevati. Pri tem se ne moremo izogniti občutku družbene zelenosti v odgovorih.

Slika 34: Mnenje glede potrebe po varčevanju z vodo v gospodinjstvu (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010).

Z namenom pridobitve kar se da realnih odgovorov smo tako uporabili dve nikalni trditvi, kjer so morali udeleženci trditev zanikati, v kolikor so želeli podati pozitiven odgovor. Uporabili pa smo tudi trditev, kjer smo ugotavljali njihovo mnenje o zmanjšanju udobja na račun lastne udeležbe pri varčevanju z vodo, pri kateri smo tudi uporabili nikalno konotacijo. Rezultat o strinjanju oziroma nestrinjanju s trditvijo, »da jim ideja o varčevanju z vodo ni preveč všeč«, kaže presenetljiv rezultat, saj se je večina udeležencev sposobna izraziti negativno in se je, ko smo odgovore pretvorili v pozitivne, kar s srednjo vrednostjo 4,03 in standardnim odklonom 1,06 strinjala s trditvijo. V kolikor se naslonimo na izražene deleže, ugotovimo, da se jih kar slabe tri četrtine (72,3 %) »ne strinja« in »sploh ne strinja« s trditvijo. Podobno smo udeležence vprašali, »v kolikšni meri se jim zdi varčevanje vode pretežka naloga«. Tudi pri tej trditvi jim je omenjeno v precejšnji meri uspelo, saj je srednja vrednost, potem ko smo vprašanje pretvorili v pozitivno, znašala 3,94, standardni odklon pa 0,94. Eden izmed razlogov za omenjeno je lahko v relativno enostavnih negativnih trditvah, pri čemer udeleženci niso imeli prevelikih težav z njihovim negiranjem. Večje težave z negiranjem trditve pa so imeli udeleženci pri stališču, kjer smo v ospredje postavili zmanjšanje posameznikovega udobja na račun okolju prijaznega vedenja. Tokrat je namreč njihovo navdušenje nad omenjenim začelo plahneti. Srednja vrednost trditve namreč znaša 3,69, pri čemer se jih je le še slabi dve tretjini (61,5 %) »strinjalo« in »zelo strinjalo« s trditvijo. Rezultate osebne anketiranja smo primerjali z rezultati udeležencev skupine Ekologičen, pri čemer smo ugotovili, da so slednji pozitivneje naravnani pri vseh štirih preučevanih stališčih. Pri stališču »z vodo v gospodinjstvu je treba varčevati« ta razlika znaša $\Delta \bar{x} = 0,36$, pri stališču

»ideja o varčevanju z vodo mi ni preveč všeč« $\Delta\bar{x} = 0,22$, pri stališču »varčevanje vode je zame pretežka naloga« $\Delta\bar{x} = 0,19$, pri stališču, kjer smo na tehtnico postavili varčevanje vode in udobje, pa $\Delta\bar{x} = 0,16$. Pri tem ne moremo mimo občutka, da je družbena želenost odgovorov, sicer v precej manjši meri, vendar vseeno, do določene mere prisotna tudi pri tako imenovani »zaintresirani javnosti«, torej udeležencih skupine Ekologičen. Razlika med srednjo vrednostjo je namreč največja prav pri stališču s pozitivno konotacijo, ko pa gre za stališča z negativno konotacijo, pa je njihovo strinjanje s trditvijo v primerjavi z udeleženci osebnega anketiranja, zanimivo, že precej nižje.

Preglednica 32: Stališča o varčevanju z vodo.

stališče	vir	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
Ideja o varčevanju z vodo mi ni preveč všeč.	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	2,0 %	5,1 %	20,6 %	41,2 %	31,1 %	/	4,03	1,06
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	/	3,2 %	8,4 %	48,4 %	40,0 %	/	4,25	0,74
Varčevanje vode je zame pretežka naloga.	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	2,0 %	9,6 %	14,7 %	31,1 %	42,6 %	/	3,94	0,94
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	/	2,1 %	10,5 %	60,0 %	27,4 %	/	4,13	0,67
Če varčujem z vodo, živim manj udobno.	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	4,4 %	9,6 %	24,3 %	35,8 %	25,7 %	0,2 %	3,69	1,09
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	/	7,4 %	20,0 %	52,6 %	20,0 %	/	3,85	0,83

(1 – zelo se strinjam, 2 – se strinjam, 3 – deloma se strinjam, 4 – se ne strinjam, 5 – sploh se ne strinjam, 6 – ni odgovora)

6.7.1 Zavedanje posledic in odgovornosti pri rabi vode

Udeležence lastne raziskave smo nadalje spraševali o zavedanju posledic in odgovornosti, ki jih prinaša pretirana poraba oziroma varčevanje vode pri nas in v svetu. Rezultati kažejo, da se udeleženci v precejšnji meri zavedajo, »da z varčevanjem vode lahko pripomorejo k ohranjanju dragocenih vodnih virov«, s srednjo vrednostjo 3,90 in s standardnim odklonom 1,00. Slabi dve tretjini (65,5 %) udeležencev se »strinja« in »zelo strinja« z omenjeno trditvijo. Manj pa se udeleženci strinjajo s stališčem, »da se količina načrpane vode približuje zgornjim mejam razpoložljivih virov, kar predstavlja velik družbeni problem«, s srednjo vrednostjo 3,54. Standardni odklon odgovorov znaša 1,00. Eden izmed razlogov za nižje vrednotenje slednje trditve je lahko v nezadostnem informiranju udeležencev osebnega anketiranja o problematiki ali pa v odsotnosti neposredne prizadetosti. Na preučevanem območju je trenutno količina razpoložljive pitne vode namreč še zadostna, zato udeleženci s tega vidika na lastni koži še niso izkusili njenega pomanjkanja. Vprašanje pa je, kakšen bi bil njihov odgovor, v kolikor bi se omenjeno dejansko zgodilo.

Odgovore udeležencev osebne ankete na omenjeni stališči smo primerjali tudi z udeleženci skupine Ekologičen in pričakovano ugotovili pozitivnejše vrednotenje pri stališčih slednjih. Razlika v srednji vrednosti obeh preučevanih skupin pri stališču »z varčevanjem vode lahko pripomorem k ohranjanju dragocenih vodnih virov« znaša $\Delta\bar{x} = 0,33$, pri stališču »količina načrpane vode na svetu se približuje zgornjim mejam razpoložljivih virov, kar predstavlja velik družbeni problem« pa $\Delta\bar{x} = 0,45$.

Preglednica 33: Zavedanje posledic problematike, povezane z rabo vode.

stališče	vir	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
Z varčevanjem vode lahko pripomoremo k ohranjanju dragocenih vodnih virov.	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	2,0%	5,6%	27,0%	30,9%	34,6%	/	3,90	1,00
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	/	3,2%	15,8%	35,8%	45,3%	/	4,23	0,83
Količina načrpane vode na svetu se približuje zgornjim mejam razpoložljivih virov, kar predstavlja velik družbeni problem.	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	4,2%	9,3%	35,5%	36,0%	20,3%	/	3,54	1,04
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	/	2,1%	25,3%	44,2%	28,4%	/	3,99	0,79

(1 - sploh se ne strinjam, 2 - se ne strinjam, 3 - deloma se strinjam, 4 - se strinjam, 5 - zelo se strinjam, 6 - ni odgovora)

6.7.2 Zavedanje o lastni odgovornosti pri rabi vode

Vtis o pozitivnem odnosu do vode in pomembnosti njenega varovanja začne plahneti pri trditvah o zavedanju lastne odgovornosti o rabi vode, in sicer pri obeh preučevanih skupinah, tako pri udeležencih osebnega anketiranja kot tudi pri udeležencih skupine Ekologičen. Udeleženci se namreč v manjši meri čutijo dogovorne za vse večje probleme v zvezi s pomanjkanjem vode, ki pestijo svet, in za čezmerno izčrpavanje vodnih virov za potrebe človeka. Srednja vrednost prve trditve pri osebnem anketiranju znaša 2,74, druge pa 2,64, kar nakazuje na slabše zavedanje vloge lastne porabe vode pri izčrpavanju vodnih virov. V kolikor rezultate osebnega anketiranja primerjamo z rezultati skupine Ekologičen, sicer ugotovimo pozitivnejšo naravnost slednjih, vendar pa se presenetljivo tudi pri njih ob izpostavitvi njihove vloge pri rabi vode kot naravnega vira pozitiven odnos zmanjšuje. Ob podrobnejšem pregledu ugotovimo, da se največ udeležencev tako pri osebnem anketiranju kot tudi pri skupini Ekologičen opredeljuje za nevtralni odgovor. Pri osebnem anketiranju je v obeh primerih takšnih približno tretjina, pri stališčih o odgovornosti za probleme v zvezi s pomanjkanjem vode, ki pestijo svet, 29,7 %, pri odgovornosti za izčrpavanje vodnih virov za potrebe človeka pa 33,1 % odgovorov, v obeh primerih z nagibanjem v negativno smer. Pri skupini Ekologičen pa je pri stališčih o odgovornosti za probleme v zvezi s pomanjkanjem vode takšnih prav tako tretjina (30,5 %), pri stališčih o odgovornosti za čezmerno izčrpavanje vodnih virov za potrebe človeka pa kar slaba četrtina (40,0 %). O lastni odgovornosti »za vse večje probleme v zvezi s pomanjkanjem vode, ki pestijo svet« se pri osebnem anketiranju čuti »odgovorne« in »zelo odgovorne« le dobra četrtina (26,3 %) udeležencev, »za čezmerno izčrpavanje vodnih virov za potrebe človeka« pa le petina (21,1 %). Pozitivnejše vrednotenje je značilno za skupino Ekologičen, kjer se jih »za vse večje probleme v zvezi s pomanjkanjem vode, ki pestijo svet«, čuti »odgovorne« in »zelo odgovorne« tretjina (32,6 %), »za čezmerno izčrpavanje vodnih virov za potrebe človeka« pa kar slaba polovica (48,4 %).

Preglednica 34: Zavedanje o lastni odgovornosti pri rabi vode na svetovnem nivoju.

stališče	vir	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
Za vse večje probleme v zvezi s pomanjkanjem vode, ki pestijo svet, se čutim odgovornega.	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	17,6 %	26,2 %	29,7 %	16,7 %	9,6 %	0,5 %	2,74	1,20
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	4,2 %	30,5 %	32,6 %	22,1 %	10,5 %	/	3,04	1,06
Za čezmerno izčrpavanje vodnih virov za potrebe človeka se čutim odgovornega.	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	17,9 %	27,9 %	33,1 %	14,2 %	6,9 %	/	2,64	1,13
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	2,1 %	9,5 %	40,0 %	30,5 %	17,9 %	/	3,53	0,96

(1 - sploh se ne strinjam, 2 - se ne strinjam, 3 - deloma se strinjam, 4 - se strinjam, 5 - zelo se strinjam, 6 - ni odgovora)

6.7.2.1 Vloga demografskih dejavnikov pri stališčih pri rabi vode pri osebnem anketiranju

Ob pogledu na vpliv spola na stališča o rabi vode pri udeležencih osebnega anketiranja ugotovimo, da so ženske (srednja vrednost znaša 3,51) v večji meri naklonjene varčevanju s pitno vodo kot moški (srednja vrednost znaša 3,24).

Preglednica 35: Vpliv spola pri stališčih o rabi vode (Anketa o rabi vode ... 2010).

spol	N	\bar{x}	SD	t	p
moški	180	3,24	1,02		
ženske	226	3,51	0,95	-3,545	0,000
skupaj	406	3,40	0,98		

Nadalje ugotavljamo, da so starejši udeleženci osebnega anketiranja na hipotetični ravni v večji meri naklonjeni varčevanju z vodo kot mlajši udeleženci, pri čemer srednja vrednost odgovorov najstarejše skupine, torej starih 65 let in več, znaša 3,56, najmlajših, starih od 15 do 24 let, pa 3,22.

Preglednica 36: Vpliv starosti pri stališčih o rabi vode (Anketa o rabi vode ... 2010).

starost	N	\bar{x}	SD	F	p
od 15 do 24 let	63	3,22	0,76		
od 25 do 44 let	143	3,36	0,75		
od 45 do 64 let	139	3,44	0,76	2,323	0,070
65 let in več	61	3,56	0,84		
skupaj	406	3,40	0,77		

Zanimivo pa hipotetično naklonjenost varčevanja z vodo v največji meri izražajo tisti z osnovnošolsko izobrazbo, kjer srednje vrednosti odgovorov v precejšnji meri odstopajo od srednje vrednosti vseh odgovorov ($\Delta\bar{x} = 0,27$). Najmanjšo naklonjenost omenjenemu izražajo poklicno izobraženi, odgovori srednješolsko izobraženih ter tistih z najvišjo izobrazbo pa se gibljejo v povprečju.

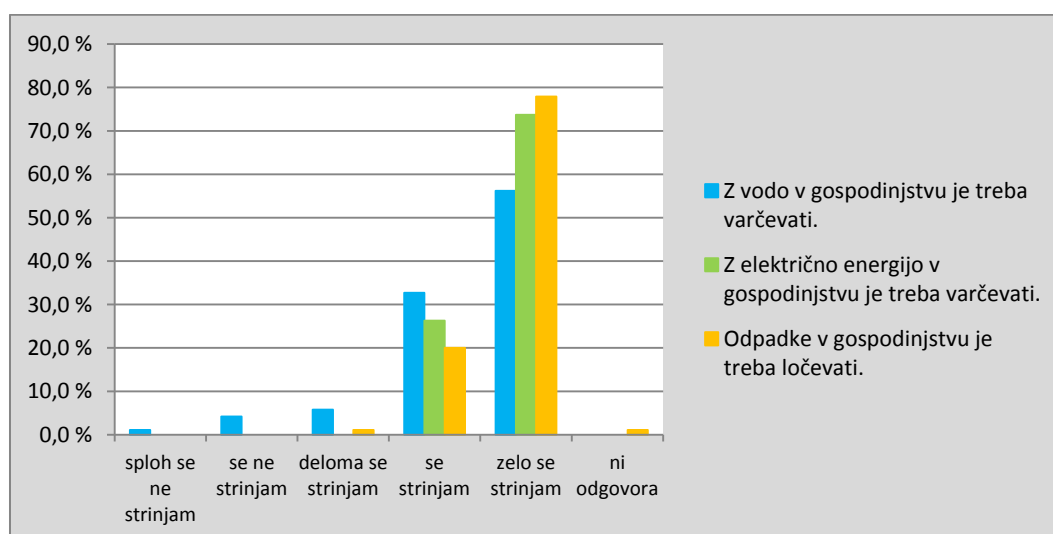
Preglednica 37: Vpliv izobrazbe pri stališčih o rabi vode (Anketa o rabi vode ... 2010).

izobrazba	N	\bar{x}	SD	F	p
osnovnošolska	26	3,67	1,01		
poklicna (2 in 3 letna)	52	3,21	0,73		
srednješolska (4 in 5 letna)	207	3,41	0,75	2,172	0,090
višje, visokošolska ali univerzitetna	121	3,40	0,75		
skupaj	406	3,40	0,77		

Nadalje nas je zanimalo, v kolikšni meri so udeleženci osebnega anketiranja zaskrbljeni glede razpoložljivosti in onesnaženosti vode v MOL, pri čemer so podrobnejši rezultati prikazani v prilogi 17. Prav tako nas je zanimalo, kakšno je njihovo mnenje glede kakovosti pitne vode, pri čemer so podrobnejši rezultati prav tako prikazani v prilogi 18.

6.8 Stališča pri rabi vode, električni energiji in ravnanju z odpadki

Udeležence skupine Ekologičen lahko označimo tudi kot »zainteresirane« za varovanje okolja oziroma kot motor okoljevarstva na preučevanem območju. Vendar pa ima tudi še tako ozaveščen posameznik različen odnos do posameznih opravil v gospodinjstvu, ki so posredno ali neposredno povezana z vplivi na okolje. Zanimalo nas je, kakšen odnos imajo tako imenovani nosilci okoljevarstvene ideje na preučevanem območju do rabe pitne vode kot dragocenega vodnega vira, do rabe električne energije in do ločevanja odpadkov v svojem gospodinjstvu. Podobno kot pri preučevanju splošnih stališč o vodi smo udeležencem skupine Ekologičen zastavili vprašanje o tem, v kolikšni meri so mnenja, da je v gospodinjstvu treba varčevati z vodo, električno energijo ter ločevati odpadke. Pridobljeni rezultati kažejo na precej enotno in zelo visoko mnenje o tem, da je v gospodinjstvu treba delovati okolju prijazno. V največji meri so mnenja, da je treba v gospodinjstvu odpadke ločevati, s srednjo vrednostjo 4,78 in standardnim odklonom 0,44, sledi mnenje o potrebnem varčevanju z električno energijo, s srednjo vrednostjo 4,74 in standardnim odklonom 0,44. V najmanjši meri pa so mnenja, da je treba varčevati z vodo, s srednjo vrednostjo 4,53 in standardnim odklonom 0,68. Kar devet desetin (88,9 %) udeležencev skupine Ekologičen »se strinja« in »zelo strinja«, da je treba varčevati z vodo v gospodinjstvu, prav vsi »se strinjajo« in »zelo strinjajo«, da je treba varčevati z električno energijo, podobno pa se tudi večina »strinja« in »zelo strinja« (97,9 %), da je treba odpadke v gospodinjstvu ločevati.

Slika 35: Stališča o načelni podpori varčnemu vedenju v gospodinjstvu (Anketa o rabi vode... 2010; Spletna anketa o rabi vode... 2010; Spletna anketa o rabi električne energije... 2010).

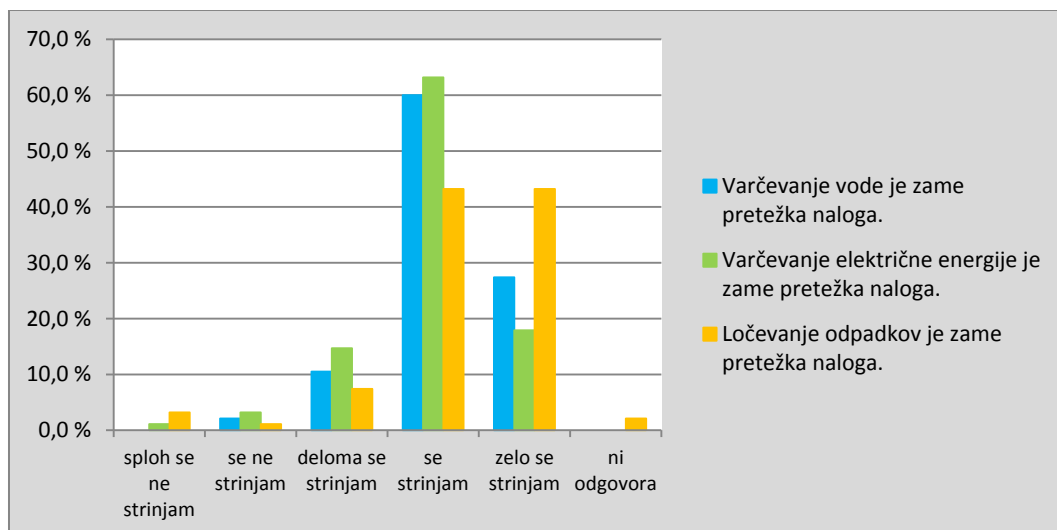
Sledila so vprašanja, kjer smo v izogib družbeno želenim odgovorom uporabili nikalne oblike trditve. Udeleženci so morali zanikati naslednje trditve: »ideja, da bi varčeval bodisi z vodo, električno energijo ali ločeno zbiral odpadke, mi ni preveč všeč« ter »varčevanje vode, električne energije oziroma ločevanje odpadkov je zame pretežka naloga«, če so želeli izraziti svoj pozitiven odnos do varčevanja z naravnimi viri oziroma varovanja okolja. Iz strukture odgovorov ugotavljamo, da se v odgovorih pozitivne narave pojavlja določen delež družbene želenosti tudi pri »zainteresirani« javnosti. Razlika v srednjih vrednostih dobljenih odgovorov kaže, da gre za približno desetino takšnih odgovorov. Na splošno pa imajo udeleženci zelo pozitiven odnos do varčevanja pri vseh treh preučevanih vedenjih, vendar pa so kljub vsemu med njimi zaznane pomembne razlike. Udeleženci imajo najbolj pozitiven odnos do ločevanja odpadkov s srednjo vrednostjo 4,44, sledi varčevanje z vodo s 4,25 ter varčevanje z električno energijo s srednjo vrednostjo 4,17.

Preglednica 38: Mnenje o varčnem vedenju v gospodinjstvu.

spremenljivka	vir	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
Ideja, da bi varčeval z vodo, mi ni preveč všeč.	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	/	3,2 %	8,4 %	48,4 %	40,0 %	/	4,25	0,74
Ideja, da bi varčeval z električno energijo, mi ni preveč všeč.	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	1,1 %	2,1 %	11,6 %	48,4 %	35,8 %	1,1 %	4,17	0,80
Ideja, da bi ločeval odpadke, mi ni preveč všeč.	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	/	2,1 %	4,2 %	41,1 %	52,6 %	/	4,44	0,68

(1 - zelo se strinjam, 2 - se strinjam, 3 - deloma se strinjam, 4 - se ne strinjam, 5 - sploh se ne strinjam, 6 - ni odgovora)

Ko smo udeležence spodbudili k razmišljanju o tem, kako težavno je posamezno preučevano vedenje, se njihovo navdušenje nad delovanjem zmanjšuje. Udeleženci so tako s srednjo vrednostjo 4,25 (standardni odklon znaša 0,89) mnenja, da »ločevanje odpadkov za njih ni pretežka naloga«, s srednjo vrednostjo 4,13 (standardni odklon znaša 0,67) so mnenja, da »varčevanje vode za njih ni pretežka naloga«, v najmanjši meri, s srednjo vrednostjo 3,94 (standardni odklon znaša 0,74), pa se strinjajo, da »varčevanje z električno energijo za njih ni pretežka naloga«. Največji razkorak v odgovorih pri stališču s pozitivno ter stališčima z negativno konotacijo je zaznan pri varčevanju z električno energijo. Udeleženci na eni strani izražajo pozitiven odnos do varčevanja z električno energijo, vendar pa se jim zdi omenjeno v primerjavi z varčevanjem z vodo ali ločevanjem odpadkov precej težja naloga. V nadaljevanju bomo skušali ugotoviti, zakaj je temu tako.

Slika 36: Mnenje o varčnem vedenju v gospodinjstvu (Anketa o rabi vode... 2010; Spletna anketa o rabi vode... 2010; Spletna anketa o rabi električne energije... 2010).

Električna energija je v naše vsakdanje življenje vnesla udobje in visoko kakovost življenja, ki je bilo še dobro stoletje nazaj nepredstavljivo. Vsakdanjost v gospodinjstvih je z njo tako prepletena, da si življenja brez nje praktično ne predstavljamo. Tako ni naključje, da so udeleženci mnenja, da živijo manj udobno, če varčujejo z električno energijo, s srednjo vrednostjo 3,58, kot če varčujejo z vodo, s srednjo vrednostjo 3,85, ali ločeno zbirajo odpadke, s 4,05. Presenetljivo pozitivno so udeleženci ocenjevali ločevanje odpadkov in z njim povezano udobje. Vzrok za omenjeno je lahko v spremembi pogojev za ločevanje. Komunalno podjetje MOL je namreč ravno v času raziskave začelo z uvajanjem zabojnikov za ločeno zbiranje v vsako gospodinjstvo. Eden izmed vzrokov pa je tudi premajhno poznavanje načinov možnega enostavnega varčevanja z električno energijo ali vodo brez večjega odrekanja dosedanjemu udobju, kar smo ugotovili pri preverjanju znanja o omenjenih vedenjih.

Preglednica 39: Stališče o zmanjšanju udobja ob udejanjanju okolju prijaznega vedenja.

spremenljivka	vir	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
Varčevanje z električno energijo pomeni, da moram živeti manj udobno.	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode...2010; Spletna anketa o rabi vode...2010)	95	2,1 %	8,4 %	27,4 %	53,7 %	8,4 %	/	3,58	0,84
Če varčujem z vodo, pomeni, da moram živeti manj udobno.	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije...2010)	95	/	7,4 %	20,0 %	52,6 %	20,0 %	/	3,85	0,83
Če ločujem odpadke pomeni, da moram živeti manj udobno.	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije...2010)	95	2,1 %	4,2 %	10,5 %	50,5 %	30,5 %	2,1 %	4,05	0,89

(1 - zelo se strinjam, 2 - se strinjam, 3 - deloma se strinjam, 4 - se ne strinjam, 5 - sploh se ne strinjam, 6 - ni odgovora)

6.8.1 Zavedanje posledic in odgovornosti pri rabi vode, električne energije in ravnanju z odpadki

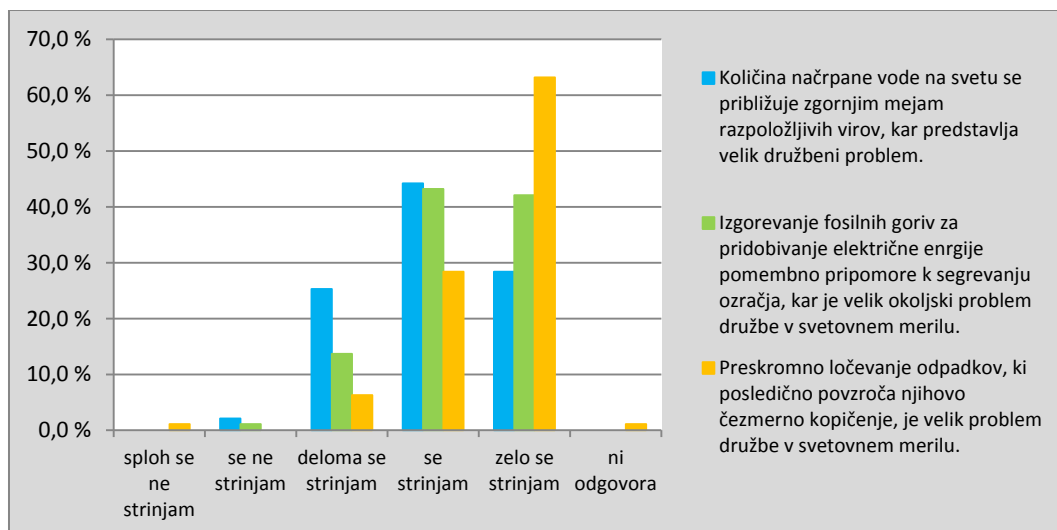
Udeleženci skupine Ekologičen se precej enotno zavedajo odgovornosti in posledic odgovornega vedenja pri vsakdanjem življenju v gospodinjstvu, srednje vrednosti odgovorov so namreč pri vseh preučevanih trditvah zelo visoke. Udeleženci so v največji meri mnenja, da lahko z ločevanjem odpadkov pripomoremo k zmanjšanju kopičenja, njihovi predelavi in s tem ponovni uporabi surovin, s srednjo vrednostjo 4,56, sledi mnenje, da z varčevanjem vode lahko pripomoremo k ohranjanju dragocenih vodnih virov, s srednjo vrednostjo 4,23, v najmanjši meri pa so mnenja, da lahko z varčevanjem električne energije pripomoremo k zmanjšanju segrevanja ozračja, s srednjo vrednostjo 4,03. Vzrok za nižje vrednotenje odgovornosti pri varčevanju z električno energijo je lahko v nezadostnem poznavanju vpliva neposredne rabe energije in segrevanja ozračja oziroma svoje lastne udeležbe pri segrevanju ozračja in težje predstavljenem neposrednem povezovanju rabe električne energije in omenjene problematike.

Preglednica 40: Zavedanje o posledicah okoljskega vedenja v svetovnem merilu.

spremenljivka	vir	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
Z varčevanjem vode lahko pripomorem k ohranjanju dragocenih vodnih virov.	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	/	3,2 %	15,8 %	35,8 %	45,3 %	/	4,23	0,83
Z varčevanjem električne energije lahko pripomorem k zmanjšanju segrevanja ozračja.	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	/	2,1 %	17,9 %	54,7 %	25,3 %	/	4,03	0,72
Z ločevanjem odpadkov lahko pripomorem k zmanjšanju kopičenja, njihovi predelavi in s tem ponovni uporabi surovin.	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	/	/	/	43,2 %	54,7 %	2,1 %	4,56	0,50

(1 - sploh se ne strinjam, 2 - se ne strinjam, 3 - deloma se strinjam, 4 - se strinjam, 5 - zelo se strinjam, 6 - ni odgovora)

Posledice današnjega potrošniškega načina življenja so vedno bolj vidne v naravnem okolju. Vprašanje je, ali se kot posamezniki tega zavedamo. Zanimalo nas je, ali se udeleženci skupine Ekologičen zavedajo posledic današnjega načina rabe dobrin v vsakdanjem življenju ter kakšne so razlike med preučevanimi vedenji. Udeleženci bolj kot prekomerno črpanje pitne vode za človeka, s srednjo vrednostjo 3,99 (standardni odklon 0,79), in izgorevanje fosilnih goriv za pridobivanje električne energije v svetu, s srednjo vrednostjo 4,26 (standardni odklon 0,73), kot problem občutijo preskromno ločevanje odpadkov, s srednjo vrednostjo 4,54 (standardni odklon 0,71). Z naraščanjem občutka za lepo v vsakdanjem življenju je estetski vidik našega življenjskega okolja očitno postal pomemben segment pri ocenjevanju problematike stanja okolja in okoljskih sestavin. Odpadki so v okolju dobro vidni za razliko od neposrednih posledic prekomernega črpanja vode ali segrevanja ozračja, ki vsaj v našem okolju še niso toliko vidne. Iz rezultatov na nek način ugotavljamo, da je neposredna vidnost problematike eden izmed pomembnejših dejavnikov, ki vpliva na posameznikovo zaznavanje degradacije v življenjskem okolju, v katerem živi.

Slika 37: Zavedanje o posledicah prekomerne rabe surovin in preskromnega ločevanja odpadkov in v svetovnem merilu (Anketa o rabi vode... 2010; Spletna anketa o rabi vode... 2010; Spletna anketa o rabi električne energije... 2010).

6.8.2 Zavedanje lastne odgovornosti pri rabi vode, električne energije in ravnanja z odpadki

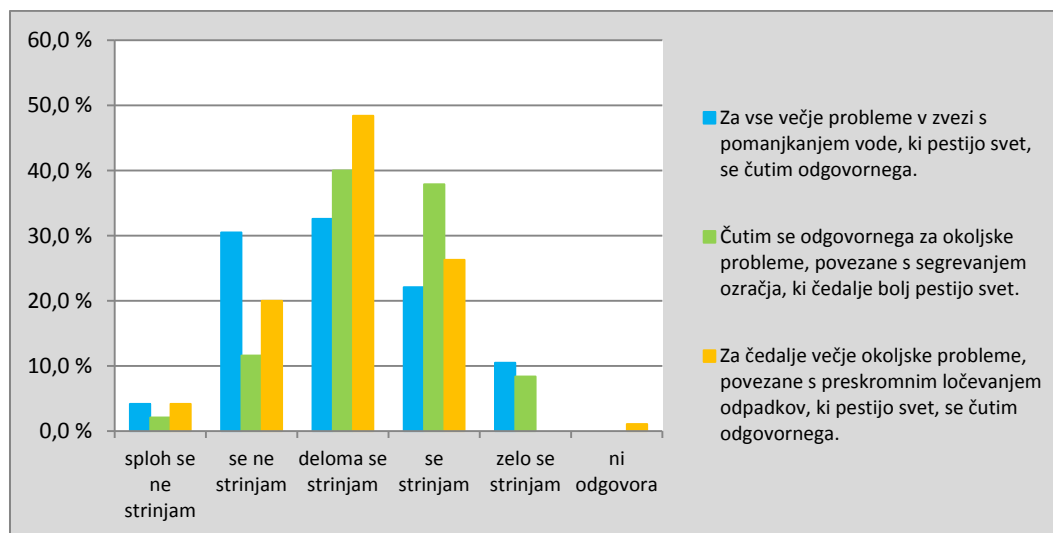
Nadalje nas je zanimalo, v kolikšni meri se udeleženci skupine Ekologičen zavedajo lastne odgovornosti za preskromno okoljsko vedenje v gospodinjstvih. Udeleženci se v največji meri čutijo odgovorne za čezmerno izčrpavanje vodnih virov, s srednjo vrednostjo 3,53, pri čemer se jih največ »deloma strinja« s trditvijo, in sicer dve petini (40,0 %), slaba polovica (48,4 %) pa se jih »strinja« in »zelo strinja« s trditvijo. Sledi čezmerna poraba električne energije s srednjo vrednostjo 3,43, pri čemer se jih »deloma strinja« slaba tretjina (31,6 %), dobra polovica (52,6 %) pa se jih »strinja« in »zelo strinja«. Udeleženci se v najmanjši meri čutijo odgovorne za preskromno ločevanje odpadkov, ki je doseglo srednjo vrednost 3,12, pri čemer se jih tretjina (33,7 %) deloma strinja s trditvijo, dve petini pa se jih »strinja« in »zelo strinja« s trditvijo. Razlog za dobljene rezultate je očitno dejstvo, da je njihovo občutenje odgovornosti vsaj v določeni meri povezano z občutkom krivde za lastno skromnejšo dejavnost pri varčevanju z vodo v primerjavi z ostalima preučevanima vedenjema, kot bomo videli v nadaljevanju. Rezultat je obenem spodbuden, saj se posameznik ob sprejetju lastne odgovornosti za svojo nedejavnost te problematike zave in jo je s tem sposoben lažje rešiti. Seveda ne moremo mimo dejstva, da imamo opravka z »zainteresirano« javnostjo, ki se v precejšnji meri zaveda svoje vloge pri odgovornem vedenju v gospodinjstvu.

Preglednica 41: Zavedanje o lastni odgovornosti za preskromno okoljsko delovanje v gospodinjstvih.

spremenljivka	vir	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
Za čezmerno porabo vode v gospodinjstvu se čutim odgovornega.	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	2,1 %	9,5 %	40,0 %	30,5 %	17,9 %	/	3,53	0,96
Za čezmerno porabo električne energije v gospodinjstvu se čutim odgovornega.	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	2,1 %	12,6 %	31,6 %	46,3 %	6,3 %	1,1 %	3,43	0,87
Za preskromno ločevanje odpadkov v gospodinjstvu se čutim odgovornega.	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	9,5 %	14,7 %	33,7 %	34,7 %	5,3 %	2,1 %	3,12	1,05

(1 - sploh se ne strinjam, 2 - se ne strinjam, 3 - deloma se strinjam, 4 - se strinjam, 5 - zelo se strinjam, 6 - ni odgovora)

Nadalje smo trditve, s katerimi preučujemo posameznikovo odgovornost za okoljsko problematiko na primeru vseh treh preučevanih vedenj, podkrepili z njihovo razširitvijo v smislu podrobnejšega opisa posledic človekove dejavnosti na okolje v svetovnem merilu. Rezultati kažejo, da udeleženci skupine Ekologičen v tem primeru čutijo največjo odgovornost za okoljske probleme, povezane s segrevanjem ozračja, s srednjo vrednostjo 3,39 (standardni odklon znaša 0,87), sledi odgovornost za čedalje večje probleme v zvezi s pomanjkanjem vode, ki pestijo svet, s srednjo vrednostjo 3,04 (standardni odklon znaša 1,06). V najmanjši meri pa se čutijo odgovorne za preskromno ločevanje odpadkov, ki pestijo svet, s srednjo vrednostjo 2,98 (standardni odklon znaša 0,80). Razlog za takšne rezultate je nedvomno politična in posledično medijska izpostavljenost tematike segrevanja ozračja v svetovnem merilu, s katero smo obkroženi vsakodnevno. Medtem ko je problematika pomanjkanja vode precej obrobnejša tematika v medijih, predvsem pa ni vezana na celotno zemeljsko površje, ampak se pojavlja v različnih obdobjih na različnih območjih po svetu. Še manj pa je izpostavljena problematika preskromnega ločevanja odpadkov v svetovnem merilu, zato rezultat ni presenetljiv.

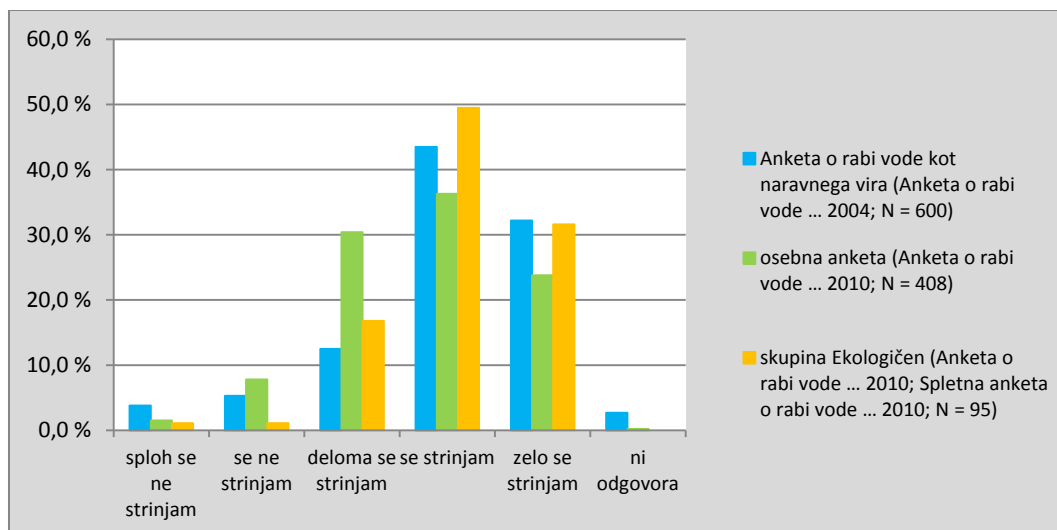
Slika 38: Zavedanje odgovornosti za preskromno okoljsko delovanje v svetovnem merilu (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010).

Nadalje nas je zanimalo, kako zaskrbljeni so udeleženci skupine Ekologičen glede prekomerne rabe vode in električne energije ter preskromnega ločevanja odpadkov, pri čemer so podrobnejši rezultati prikazani v prilogi 19.

6.9 Zaznan vedenjski nadzor pri varovanju okolja

Zaznan vedenjski nadzor se nanaša na prepričanje o posameznikovi lastni učinkovitosti, torej o tem, da se čuti sposobnega za aktivno udeležanje izbranega vedenja. Iz predhodnih rezultatov splošnih stališč o okolju ugotavljamo, da tako udeleženci osebne anketiranja kot tudi udeleženci skupine Ekologičen na načelni ravni v precejšnji meri podpirajo varovanje okolja. Zanimalo pa nas je, kakšno je njihovo mnenje o lastni sposobnosti oziroma kako zavzeti so za varovanje okolja, v kolikor v ospredje postavimo njihovo lastno aktivnost. Udeleženci osebne anketiranja so s srednjo vrednostjo 3,73 (standardni odklon znaša 0,96), precej enotnega in pozitivnega mnenja, »da lahko sami osebno nekaj postorijo za okolje«. Vendar pa, v kolikor odgovore primerjamo z raziskavo o zavesti ljudi o pitni vodi iz leta 2004 (Anketa o rabi vode... 2004), presenetljivo ugotovimo, da se njihova načelna podpora v zadnjih letih niža. Srednja vrednost odgovorov iz leta 2004 namreč znaša 3,97 (standardni odklon znaša 1,09). Frekvenčne razporeditve odgovorov kažejo na precejšen porast nevtralnih odgovorov, kar smo opazili že pri splošnih stališčih samih in nam na nek način ponovno nakazuje na vse večjo neopredeljenost ljudi. V letu 2004 je bilo nevtralnih odgovorov le dobra desetina (12,5 %), v letu 2010 pa kar slaba tretjina (30,4 %). Tako velik delež neopredeljenosti je lahko, kot rečeno, povezan s trenutnimi gospodarskimi in družbenimi razmerami, ko ljudje postajajo podvrženi negotovosti in nezaupanju. V ospredju zanimanja javnosti bolj kot okoljska tematika prevladuje problematika družbenega blagostanja in reševanja brezposelnosti. Udeleženci okoljski tematiki izkazujejo vedno manjšo podporo, leta 2004 se je za trditvi »se strinjam« in »zelo se strinjam« opredelilo štiri petine (75,7 %) udeležencev, leta 2010 pa le še tri petine (60,1 %), kar nakazuje na nižanje števila tistih, ki se v največji meri čutijo sposobne narediti kaj za okolje. Število tistih, ki se »ne strinjajo« oziroma »sploh ne strinjajo« s trditvijo, pa se v omenjenih letih praktično ni spremenilo.

Čeprav se zavedamo, da vzorec udeležencev, vključenih v skupino Ekologičen, ne predstavlja reprezentativnega vzorca za MOL, smo želeli ugotoviti, kolikšne razlike so značilne med udeleženci obširnega osebne anketiranja in vključenimi v skupino Ekologičen, tako imenovanimi »zainteresiranimi« za aktivno okoljsko delovanje. Rezultati kažejo, da se slednji v večji meri strinjajo, da je posameznik tisti, ki lahko s svojim angažiranjem pripomore k spremembi stanja okolja in s tem izboljšanju kakovosti življenja vseh živih bitij. Srednja vrednost odgovorov namreč znaša 4,09 (standardni odklon znaša 0,78). Kar štiri petine (81,1 %) udeležencev se s trditvijo »strinja« oziroma »zelo strinja«. »Deloma se strinja« tri dvajsetine (16,8 %) udeležencev, »ne strinjata« in »sploh ne strinjata« pa se le dve stotini (2,2 %). Iz odgovorov lahko ugotovimo, da so ti iz leta 2004 bližji odgovorom udeležencev skupine Ekologičen, torej tako imenovanemu »motorju okoljevarstva« na preučevanem območju kot pa odgovorom reprezentativnega vzorca osebne anketiranja iz leta 2010.

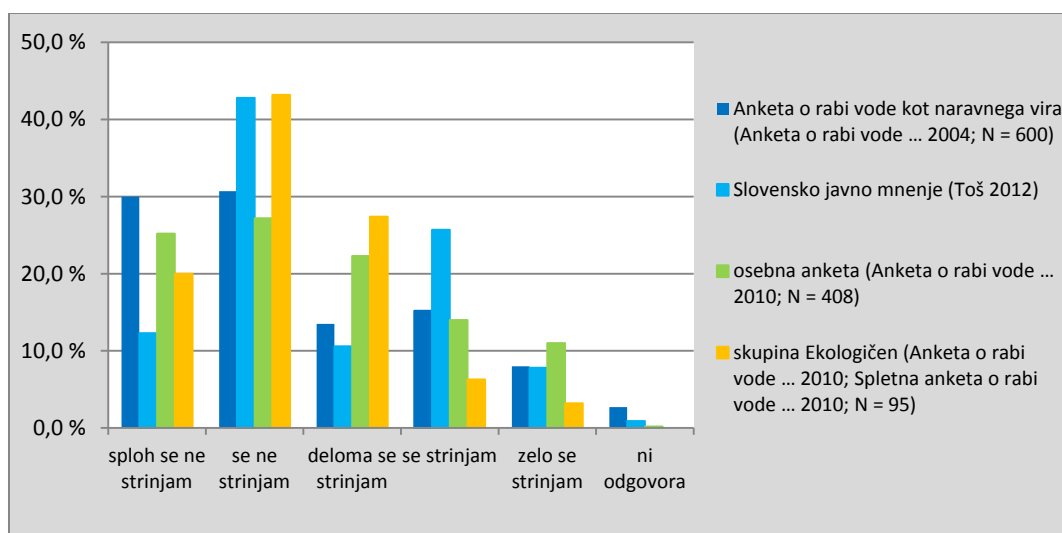

Slika 39: Strinjanje s trditvijo »Za nekoga kot sem jaz, je lahko, da kaj naredi za okolje.«.

Z željo po ugotovitvi zavedanja lastne vloge in pomena lastnih dejanj ob odsotnosti aktivnega udeleževanja drugih pri varovanju okolja udeležencev smo uporabili trditve »Nobenega smisla nima, da po svojih najboljših močeh skrbim za okolje, če tega ne počnejo tudi drugi.«. Tudi pri pričujoči trditvi smo se odločili za uporabo nikalne trditve, s čimer smo se skušali izogniti družbeni zaželenosti v odgovorih. Slednje nam je tudi uspelo, saj je negativno naravnana trditev dosegla nižjo podporo pri udeležencih osebnega anketiranja. Srednja vrednost dogovorov osebnega anketiranja znaša 2,58 (standardni odklon znaša 1,30). Če rezultate te trditve pretvorimo v pozitivne odgovore, srednja vrednost znaša 3,42, kar nakazuje na nižanje prepričanja o lastni učinkovitosti pri okoljskem delovanju in nižje zavedanje vloge in pomena lastnih dejanj pri varovanju okolja v smislu, »saj nima smisla, če se trudim le jaz«.

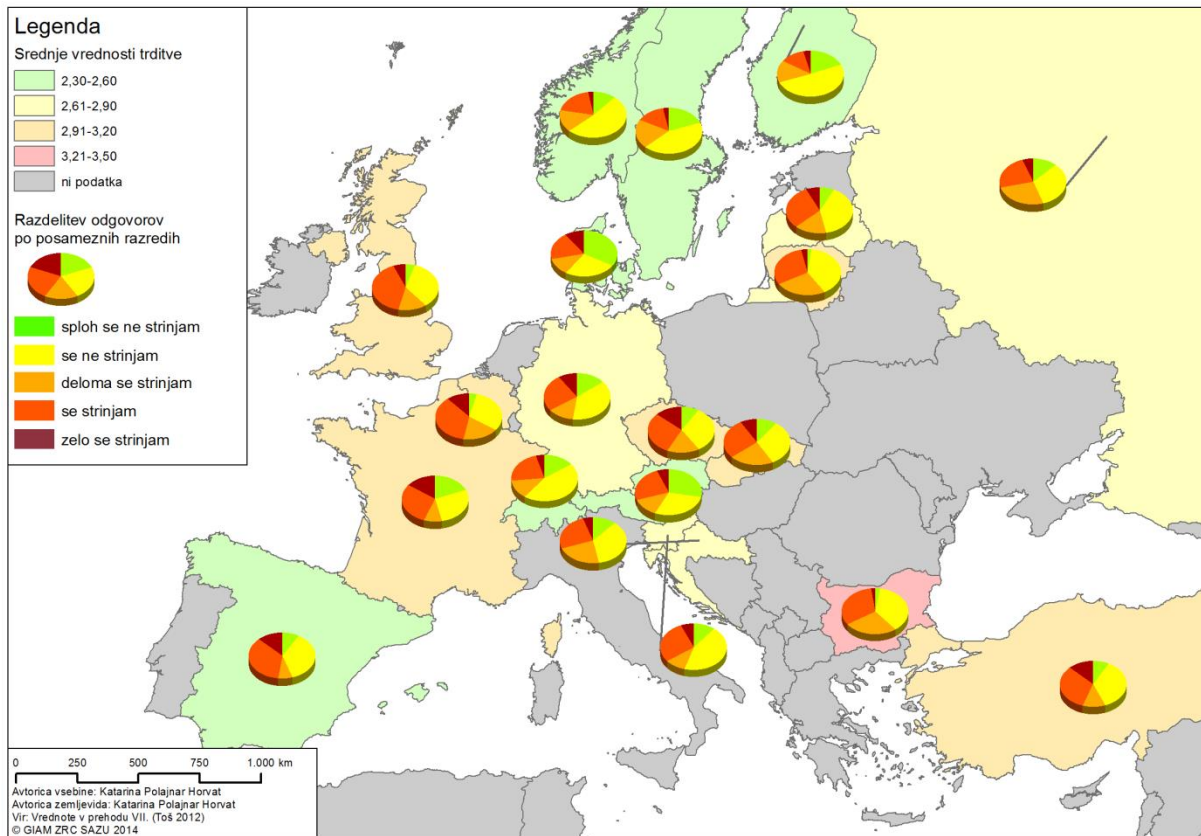
Na enako vprašanje so udeleženci odgovarjali tudi leta 2004 (Anketa o rabi vode ... 2004). Srednja vrednost takratnih odgovorov znaša 2,39, standardni odklon pa 1,28. V kolikor odgovore pretvorimo v pozitivne, njihovo povprečje znaša 3,61. Z vključevanjem lastne odgovornosti pri varovanju okolja začne načelna podpora prebivalcev MOL plahneti in se, kot kažejo izsledki primerjave, v zadnjih letih še dodatno niža. Razlika v srednji vrednosti med leti 2004 in 2010 ($\Delta\bar{x} = 0,19$) namreč kaže na vedno manj prepričljivo visoko načelno podporo ohranjanju okolja, kar se je izkazalo že pri primerjavi splošnih stališč o okolju. Srednja vrednost odgovorov v omenjenih letih je praktično enaka, vendar pa so udeleženci vedno bolj neopredeljeni o smiselnosti aktivnega delovanja ob odsotnosti aktivnosti drugih. Delež nevtralnih odgovorov se je povečal kar za slabo desetino (8,8 %), kar ponovno potrjuje zgoraj omenjeno domnevo o višanju družbene apatičnosti. Delež tistih, ki »se sploh ne strinjajo« ali »se ne strinjajo«, je za slabo desetino (8,3 %) nižji kot leta 2004, delež tistih, ki »se strinjajo« in »se popolnoma strinjajo«, pa je praktično enak, nižji je le za slabi dve stotini. Rezultati torej kažejo, da so mnenje spremenili predvsem tisti, ki so v letu 2004 načelno visoko vrednotili svojo pripravljenost za okoljsko delovanje.

Udeleženci, vključeni v skupino Ekologičen, nepresenetljivo visoko ocenjujejo svoje lastne zmožnosti za izvrševanje okolju prijaznega vedenja, s srednjo vrednostjo 2,29 in standardnim odklonom 0,96. Če odgovore pretvorimo v pozitivno vrednost, srednja vrednost znaša 3,71. Kar slabi dve tretjini (63,2 %) se jih s trditvijo »sploh ne strinja« in »ne strinja«. »Delno se strinja« dobra četrtina (27,4 %), »strinja« in »zelo strinja« pa slaba desetina (9,5 %).

Slika 40: Strinjanje s trditvijo »Nobenega smisla nima, da po svojih najboljših močeh skrbim za okolje, če tega ne počnejo tudi drugi.« (Anketa o rabi vode ... 2004; Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010).

Na enako trditev so leta 2011 odgovarjali tudi udeleženci raziskave Mednarodne splošne družboslovne ankete (ISSP) o okolju (Toš 2012), ki je bila izvedena v dvajsetih evropskih državah. Rezultati pričujoče trditve se na nivoju Slovenije v precejšnji meri razlikujejo od rezultatov preučevanih skupin prebivalcev na nivoju MOL. Srednja vrednost odgovorov na nivoju Slovenije namreč znaša kar 2,73, kar nakazuje na nižje prepričanje o smiselnosti okolju prijaznega delovanja ob odsotnosti takšnega delovanja drugih v primerjavi z rezultati osebne anketiranja in kar precej nižje v primerjavi z rezultati skupine Ekologičen. Pravzaprav ponovno ugotavljamo, da je srednja vrednost odgovorov osebne anketiranja, ki znaša 2,58, bližja srednji vrednosti držav, ki se uvrščajo med tiste z višjo stopnjo razvitosti in hkrati po podatkih evropskih študij o odnosu do okolja (Special Eurobarometer 2008, 2011; Toš 2012) spadajo med države z najvišjo stopnjo okoljske države v Evropi, kot so Švica (2,52), Danska (2,46), Avstrija (2,49) in Norveška (2,47). Njim še bližja oziroma celo višja pa je srednja vrednost odgovorov udeležencev skupine Ekologičen, ki znaša 2,29.

Slika 41: Mnenje Evropejcev o trditvi: »Nobenega smisla nima, da po svojih najboljših močeh skrbim za okolje, če tega ne počnejo tudi drugi.« (Toš 2012).

Zanimiva je primerjava trditve, kjer je izpostavljena splošna skrb za okolje, in sicer »Nobenega smisla nima, da po svojih močeh skrbim za okolje, če tega ne počnejo tudi drugi.« s trditvijo o konkretnem vedenju, in sicer »Nobenega smisla nima, da varčujem z vodo, če tega ne počnejo tudi drugi.«. Udeleženci osebnega anketiranja v večji meri vidijo smisel v varčevanju z vodo (srednja vrednost 3,76), kljub temu, da ne varčujejo tudi drugi, kot pa v skrbi za okolje (srednja vrednost 3,42). Kar slabi dve tretjini (62,7 %) »se strinjata« in » zelo strinjata« s trditvijo o smiselnosti varčevanja z vodo, medtem ko se s trditvijo o smiselnosti skrbi za okolje »strinja« in »zelo strinja« dobra polovica (52,4 %). Udeleženci so prav tako v večji meri neodločeni pri mnenju o smiselnosti skrbi za okolje. Eden izmed razlogov za izražanje večje smiselnosti varčevanja z vodo kot skrbi za okolje je lahko v že omenjenem dejstvu, da ljudje lažje izražajo mnenje za konkretnjša oziroma specifična stališča kot splošna stališča. Izraz »skrb za okolje« za mnoge še vedno predstavlja nekaj imaginarnega, nedotakljivega in težko predstavljivega v nasprotju z »varčevanjem z vodo«, ki predstavlja nekaj konkretnega, oprijemljivega, saj se posamezniki z rabo vode srečujejo vsakodnevno pri svojih opravilih v gospodinjstvu. Poleg tega je v prid večji smiselnosti varčevanja z vodo lahko dejstvo, da je varčevanje z vodo v nasprotju s skrbjo za okolje neposredno povezano s stroški in koristmi.

Preglednica 42: Načelna podpora varovanju okolja in okoljske sestavine voda.

spremenljivka	vir	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
Nobenega smisla nima, da po svojih najboljših močeh skrbim za okolje, če tega ne počnejo tudi drugi.	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	25,2 %	27,2 %	22,3 %	14,0 %	11,0 %	0,2 %	2,58	1,30
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	20,0 %	43,2 %	27,4 %	6,3 %	3,2 %	/	2,29	0,96
Nobenega smisla nima, da po svojih najboljših močeh varčujem z vodo, če tega ne počnejo tudi drugi.	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	37,0 %	25,7 %	19,6 %	11,3 %	6,4 %	/	2,24	1,23
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	42,1 %	25,3 %	21,1 %	8,4 %	3,2 %	/	2,05	1,12

(1 - zelo se strinjam, 2 - se strinjam, 3 - deloma se strinjam, 4 - se ne strinjam, 5 - sploh se ne strinjam, 6 - ni odgovora)

6.9.1 Vloga demografskih dejavnikov pri zaznanem vedenjskem nadzoru o okolju pri osebnem anketiranju

Zanimalo nas je, kakšna je vloga preučevanih demografskih dejavnikov in sicer spola, starosti in izobrazbe, pri zaznanem vedenjskem nadzoru, pri čemer so podrobnejši rezultati z srednjimi vrednostmi, standardnimi odkloni in signifikacijo prikazani v prilogi 20.

Rezultati vpliva spola na zaznan vedenjski nadzor o okolju kažejo, da se ženske v večji meri kot moški čutijo sposobne delovati okolju prijazno, prav tako pa v večji meri vidijo smisel v skrbi za okolje kljub odsotnosti aktivnosti drugih. Treba je poudariti, da razlike niso statistično značilne.

V največji meri se čutijo sposobne narediti nekaj za okolje udeleženci, stari od 45 do 64 let in stari od 25 do 44 let, medtem ko je zavzetost za varovanje okolja, v kolikor v ospredje postavimo posameznikovo lastno aktivnost, najnižja pri najmlajših, starih od 15 do 24, in najstarejših, starih 65 let in več.

Zanimivo je, da se udeleženci z osnovnošolsko izobrazbo v največji meri čutijo sposobne storiti nekaj na okolje, sledijo najvišje izobraženi, v manjši meri pa omenjeno izražajo srednješolsko izobraženi in poklicno izobraženi. Na drugi strani pa pri negativno konotiranem vprašanju osnovnošolsko izobraženi izražajo najnižjo naklonjenost varovanju okolja, višje-, visokošolsko in univerzitetno izobraženi pa najvišjo, kar nam na nek način potrjuje ugotovitve dosedanjih raziskav (Schumann in Presser 1996; De Vaus 2001), ki so pokazale, da je zlasti manj izobraženim težje izraziti nasprotovanje kot soglasje s trditvijo in so hkrati nagnjeni k podajanju družbeno želenim odgovorom ne glede na vsebino.

6.10 Zaznan vedenjski nadzor pri rabi vode

Za dobro razumevanje motivacije udeležencev za okolju prijazno delovanje je pomembno poznavanje občutkov lastnih zmožnosti, ki jih pri tem spodbujajo oziroma ovirajo na primeru konkretnjšega delovanja, pri čemer smo se, kot rečeno, usmerili v rabo vode v gospodinjstvu. Udeleženci osebnega anketiranja so precej enotnega prepričanja, »da poznajo načine, kako varčevati z vodo«, s srednjo vrednostjo 3,86 in standardnim odklonom 0,94, pri čemer sta se dve tretjini (66,0 %) udeležencev opredelili s trditvama »se strinjam« in »zelo se strinjam«. Še nekoliko višji delež strinjanja z omenjeno trditvijo je nepresenetljivo značilen za udeležence

skupine Ekologičen, ki dosegajo srednjo vrednost 4,09. Med njimi se jih kar dobre štiri petine (83,1 %) »strinja« in »zelo strinja«. Na drugi strani pa ob predstavitvi lastne udeležbe pri rabi vode njihov občutek o lastni zmožnosti upada tako pri udeležencih osebne ankete, razkorak v prepričanju pa je značilen tudi pri skupini Ekologičen. Udeleženci osebne anketiranja so tako s srednjo vrednostjo 3,56, mnenja, da je »manjša poraba vode v veliki meri odvisna od njih samih«, pri čemer s tretjino (32,1 %) prevladujejo nevtralni odgovori. Pri odgovorih skupine Ekologičen pa srednja vrednost znaša 3,66, pri čemer pa z dvema petinama (40,0 %) prevladuje odgovor »se strinjam«. Nadalje smo udeležence povprašali še o tem, koliko se čutijo osebno sposobni za zmanjšanje porabe vode oziroma v kolikšni meri občutijo varčevanje kot težavno. Udeleženci osebne anketiranja so trditev ocenili s srednjo vrednostjo 3,55, udeleženci skupine Ekologičen pa s srednjo vrednostjo 3,60. Eden izmed možnih vzrokov za omenjeni upad občutka lastnih zmožnosti pri rabi vode je lahko v tem, da kar dve tretjini (33,9 %) udeležencev vodo v gospodinjstvu plačuje po osebah, kar lahko posledično vpliva na nižje prepričanje o lastni zmožnosti manjše porabe vode. Gre namreč lahko za prepričanje o nezmožnosti lastnega vplivanja na porabo vode oziroma za prepričanje, da je posameznikov lasten napor praktično neviden, v kolikor ne varčujejo tudi drugi. Omenjeno smo preverili v nadaljevanju.

Preglednica 43: Mnenje o lastnih zmožnostih glede rabe vode v gospodinjstvu.

spremenljivka	vir	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
Poznam načine, kako varčevati z vodo.	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	1,5 %	6,1 %	26,5 %	37,3 %	28,7 %	/	3,86	0,95
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletne anketa o rabi vode ... 2010)	95	/	2,1 %	14,7 %	54,7 %	28,4 %	/	4,09	0,71
Manjša poraba vode je v veliki meri odvisna od mene samega.	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	4,4 %	11,1 %	32,1 %	28,4 %	23,8 %	0,2 %	3,56	1,10
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletne anketa o rabi vode ... 2010)	95	/	10,5 %	29,5 %	42,1 %	16,8 %	1,1 %	3,66	0,88
Porabo vode lahko zmanjšam brez težav.	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	2,7 %	10,0 %	38,0 %	28,2 %	21,1 %	/	3,55	1,01
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletne anketa o rabi vode ... 2010)	95	/	9,5 %	35,8 %	40,0 %	14,7 %	/	3,60	0,85

(1 - sploh se ne strinjam, 2 - se ne strinjam, 3 - deloma se strinjam, 4 - se strinjam, 5 - zelo se strinjam, 6 - ni odgovora)

6.10.1 Vloga demografskih dejavnikov pri zaznanem vedenjskem nadzoru pri rabi vode pri osebni anketiranju

Zanimalo nas je, kakšna je vloga preučevanih demografskih dejavnikov pri zaznanem vedenjskem nadzoru pri rabi vode, pri čemer so podrobnejši rezultati s srednjimi vrednostmi, standardnimi odkloni in signifikacijo prikazani v prilogi 21.

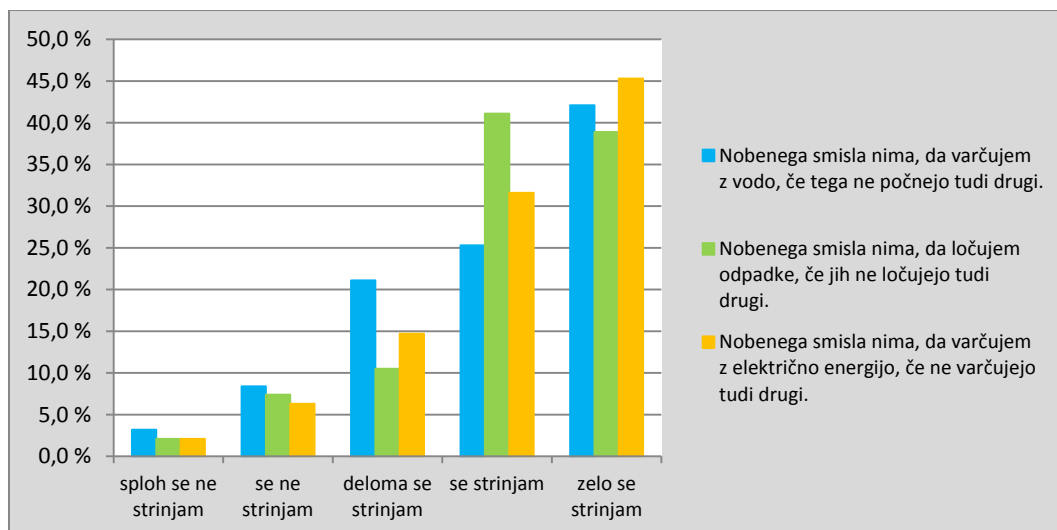
Ženske se v večji meri čutijo sposobne varčevati z vodo v gospodinjstvu, izražajo višjo seznanjenost z načini varčevanja in se prav tako v večji meri zavedajo svojega lastnega prispevka k varčevanju. Srednja vrednost odgovorov žensk znaša 3,76, moških pa 3,52, pri čemer je razlika statistično značilna.

Rezultati analize povezanosti starosti in zaznanega vedenjskega nadzora pa kažejo, da se z višanjem starosti viša občutek sposobnosti za varčevanje, pri čemer pa so razlike zelo majhne in s tem statistično neznačilne.

Na drugi strani pa se v precejšnji meri razlikuje zaznana sposobnost varčevanja z vodo glede na izobrazbo, pri čemer se najbolj sposobne čutijo osnovnošolsko izobraženi ter tisti z najvišjo izobrazbo. V manjši meri pa se sposobne čutijo srednješolsko in poklicno izobraženi. Pričujoči rezultati so tudi statistično značilni, pri čemer se pri odgovorih udeležencev z osnovnošolsko izobrazbo ne moremo znebiti občutka o precejšnjem deležu družbeno zelenih odgovorov.

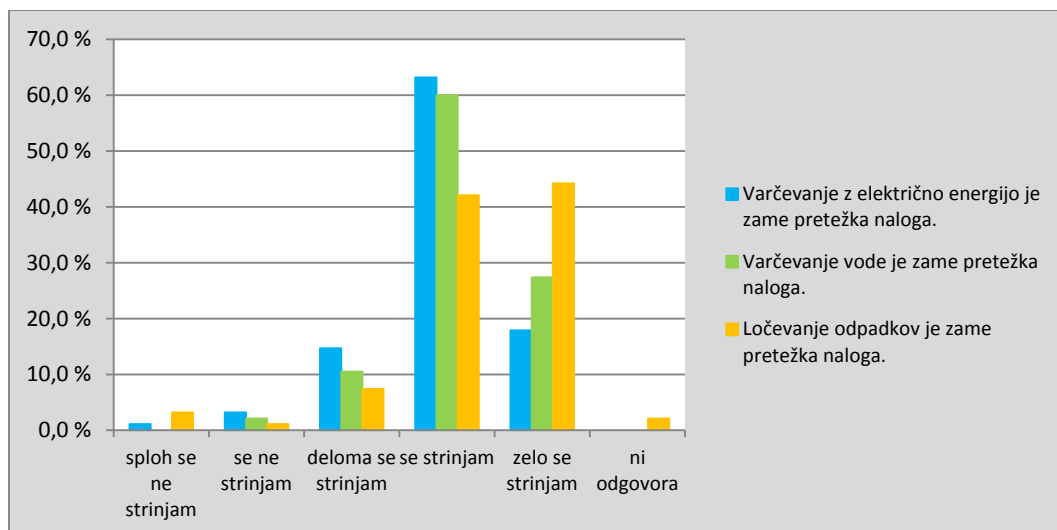
6.11 Zaznan vedenjski nadzor pri rabi vode, električne energije in ravnanju z odpadki

Nadalje smo ugotavljali, kako se udeleženci skupine Ekologičen čutijo sposobne pri aktivnem udeležanju izbranega preučevanega vedenja pri rabi vode, električne energije in ravnanju z odpadki. Rezultati kažejo, da so udeleženci precej enotnega mnenja, da je v gospodinjstvu treba varčevati, tudi če tega ne počnejo drugi, kar ob dejstvu, da se je v raziskavo vključila »zainteresirana« javnost, ni presenetljivo. Zanimivo pa se razlike kažejo pri vrednotenju posameznega preučevanega vedenja. Udeleženci se v najmanjši meri strinjajo, da »nima nobenega smisla varčevati z električno energijo, če tega ne počnejo tudi drugi«, s srednjo vrednostjo 4,12 in standardnim odklonom 1,02, sledi ločevanje odpadkov, s srednjo vrednostjo 4,07 in standardnim odklonom 0,99. V največji meri pa se strinjajo, da »nima nobenega smisla, da varčujejo z vodo, če tega ne počnejo tudi drugi«, s srednjo vrednostjo 3,95 in standardnim odklonom 1,12. Rezultati niso presenetljivi ob dejstvu, da je vedenje vsakega posameznika odvisno od njegovih okoljevarstvenih vzgibov in hkrati tehtanja stroškov in koristi. Eden izmed razlogov za najvišje vrednotenje smiselnosti varčevanja z električno energijo je lahko v plačevanju te dobrine po dejanski porabi. Za razliko od ostalih dveh dobrin, kjer jih vodo po dejanski porabi plačuje tri četrtine (74,7 %), pri odpadkih pa po dejanski količini odloženih odpadkov oziroma glede na prostornino zabojnika plačujeta dve petini (38,5 %). Iz rezultatov lahko razberemo, da udeleženci torej na nek način vidijo smisel v okolju prijaznem vedenju ob svoji lastni koristi, v kolikor lastne koristi ne vidijo, je njihova motivacija za takšno vedenje nižja. Podobne rezultate lahko zasledimo v različnih raziskavah (Gardner in Stern 2002) okoljskega vedenja v gospodinjstvih. Te so namreč pokazale, da, v kolikor prebivalci plačujejo dobrine po dejanski porabi, z njimi varčujejo v večji meri. Pri tem je v pričujoči raziskavi zanimiv rezultat, da – čeprav večji delež udeležencev ne plačuje odpadkov glede na dejansko porabo v primerjavi s plačevanjem vode – so ti v manjši meri mnenja o smiselnosti varčevanja z vodo v primerjavi z odpadki, v kolikor ne varčujejo tudi drugi. Vzrok za omenjeno je lahko na eni strani sprejetje politike ravnanja z odpadki na ravni Evropske unije, ki med drugim članice že nekaj let zavezuje k ločevanju odpadkov iz gospodinjstev in njihovemu recikliranju. Komunalna podjetja, med njimi tudi komunalno podjetje Snaga d. o. o. , ki skrbi za odvoz odpadkov v MOL, so bila tako primorana ukrepati. Snaga d. o. o. je v letu 2007 pričela z vzpostavitvijo sistema ločenega zbiranja odpadkov na tako imenovanih ekoloških otokih ter ozaveščanjem prebivalcev o ustreznem ravnanju z odpadki, ki se v zadnjih letih še temeljito nadgrajuje, poleg tega pa ozaveščanje postaja vse intenzivnejše. Tematika o smotrnosti ločenega zbiranja odpadkov je tako v primerjavi s tematiko o smotrnosti varčevanja z vodo, ki jo v medijih zasledimo le redko, precej bolj izpostavljena tematika v javnosti. Poleg tega je vzrok lahko v neposredni vidni izkušnji ločenega zbiranja odpadkov, kjer je količina ločeno zbranih odpadkov neposredno vidna uporabniku, v primerjavi z privarčevano vodo, katere neposredna količina ni vidna in je posledično težje predstavljava.

Slika 42: Mnenje o trditvi »Nobenega smisla nima, da v gospodinjstvu varčujem, če ne varčujejo tudi drugi.« (Anketa o rabi vode ... 2004; Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010).

Stopnjo občutka lastnih zmožnosti za udejanjanje okolju prijaznega vedenja smo preverili s pomočjo trditve o tem, kako težavno se udeležencem skupine Ekologičen zdi varčevanje z vodo in električno energijo v gospodinjstvu ter v kolikšni meri se jim zdi težavno ločevanje odpadkov. Zanimivo je, da udeležencem v splošnem varčevanje v gospodinjstvu ne predstavlja večjega napora. Ločevanje odpadkov se jim zdi najmanj težavno, s srednjo vrednostjo 4,26, sledi varčevanje vode, s srednjo vrednostjo 4,13, najbolj težavno pa se jim zdi varčevanje z električno energijo, s srednjo vrednostjo 3,94. Vzrok za dejstvo, da udeleženci varčevanje električne energije v največji meri občutijo kot težavno, je lahko zaradi omenjenega prepričanja, da jim tovrstno varčevanje v največji meri zmanjšuje njihovo udobje. Razlog za tako pozitivno vrednotenje težavnosti odlaganja odpadkov pa je lahko v precejšnji spremembi sistema odlaganja odpadkov v MOL v zadnjih letih v smeri čim višjega deleža ločeno zbranih odpadkov, ki je uporabniku v precejšnji meri olajšalo ločevanje. Vsakemu gospodinjstvu so poleg obstoječega zabojnika za ostale odpadke dodali zabojnike za ločeno zbiranje odpadkov, ki so bili do nedavnega le na ekoloških otokih, in jim s tem prihranili bodisi njihov čas ali udobje. Poleg tega pa je v zadnjih letih poleg sistemskih sprememb potekalo vzporedno intenzivno ozaveščanje javnosti, ki je najverjetneje v precejšnji meri pripomoglo k pozitivnejšemu odnosu do ločevanja.

Slika 43: Občutek lastnih zmožnosti o varčevanju z dobrinami in ločenem zbiranju odpadkov (Anketa o rabi vode ... 2004; Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010).

Nadalje smo udeležence skupine Ekologičen povprašali, v kolikšni meri menijo, da so seznanjeni z načini varčevanja vode in električne energije oziroma ločenega zbiranja odpadkov. Rezultati kažejo na precej pozitivno mnenje o seznanjenosti z okolju prijaznimi vedenji v gospodinjstvu, s srednjo vrednostjo 4,06. Udeleženci so v največji meri seznanjeni z načini ločenega zbiranja odpadkov, s srednjo vrednostjo 4,16, v manjši meri pa so seznanjeni z varčevanjem z vodo, s srednjo vrednostjo 4,09, ter varčevanjem z električno energijo, s srednjo vrednostjo 3,94. Dejstvo, da se udeleženci kar v štirih petinah (89,5 %) »strinjajo« in »zelo strinjajo«, da poznajo načine, kako ločevati odpadke, ni presenetljivo, glede na to, da je izmed preučevanih vedenj prav ločevanje odpadkov tisto, čemur se v zadnjih letih posveča največ pozornosti tako v sistemskih spremembah kot tudi v ozaveščanju javnosti. Zanimivo pa je, da so udeleženci izmed preučevanih vedenj v najmanjši meri mnenja, da poznajo načine, kako varčevati z električno energijo, in sicer se jih z omenjeno trditvijo »strinjajo« in »zelo strinjajo« tri četrtine (76,8 %). Vzrok za manjše strinjanje s trditvijo je najverjetneje v premajhnem izpostavljanju omenjene tematike v javnosti oziroma njihovega premajhnega ozaveščanja.

Preglednica 44: Mnenje o seznanjenosti z načini varčevanja z dobrinami in ločevanja odpadkov.

spremenljivka	vir	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
Poznam načine, kako varčevati z električno energijo.	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	/	2,1 %	21,1 %	57,9 %	18,9 %	/	3,94	0,69
Poznam načine, kako varčevati z vodo.	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	/	2,1 %	14,7 %	54,7 %	28,4 %	/	4,09	0,71
Poznam načine, kako ločevati odpadke.	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	1,1 %	2,1 %	6,3 %	60,0 %	29,5 %	2,1 %	4,16	0,72

(1 - sploh se ne strinjam, 2 - se ne strinjam, 3 - deloma se strinjam, 4 - se strinjam, 5 - zelo se strinjam, 6 - ni odgovora)

Občutek, da lahko s svojim vedenjem dejansko tudi nekaj pripomoremo k varovanju okolja, smo merili s pomočjo trditve o tem, v kolikšni meri je varčevanje v gospodinjstvu odvisno od nas osebno. Udeleženci so v najmanjši meri mnenja, da je manjša poraba vode odvisna od njih samih, s srednjo vrednostjo 3,54, sledi odgovor o ločevanju odpadkov, s srednjo vrednostjo

3,65. V največji meri pa so mnenja, da je poraba električne energije v veliki meri odvisna od njih samih, s srednjo vrednostjo 4,03. Rezultat ni presenetljiv ob dejstvu, da tretjina udeležencev plačuje porabo vode po številu oseb v gospodinjstvu in dobra polovica (55,8 %) udeležencev zbiranje odpadkov po številu oseb v gospodinjstvu za razliko od plačevanja porabe električne energije, ki se plačuje glede na dejansko porabo vsakega gospodinjstva.

Preglednica 45: Občutek o lastnih zmožnostih odgovornega vedenja v gospodinjstvu.

spremenljivka	vir	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
Manjša poraba vode je v veliki meri odvisna od mene samega.	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	/	10,5 %	29,5 %	42,1 %	16,8 %	1,1 %	3,66	0,88
Ločevanje odpadkov je v glavnem odvisno od mene samega.	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	1,1 %	11,6 %	28,4 %	37,9 %	20,0 %	1,1 %	3,65	0,97
Manjša poraba električne energije je v veliki meri odvisna od mene samega.	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	/	1,1 %	21,1 %	51,6 %	26,3 %	/	4,03	0,72

(1 - sploh se ne strinjam, 2 - se ne strinjam, 3 - deloma se strinjam, 4 - se strinjam, 5 - zelo se strinjam, 6 - ni odgovora)

6.12 Norme pri rabi vode

Pri preučevanju norm pri okoljskem vedenju smo se osredotočili na eni strani na prečevanje osebnih norm (Stern 2000), ki jih opredeljujemo kot občutek posameznikove moralne dolžnosti za okolju prijazno delovanje in se nanašajo na njegovo zaznavanje o tem, kaj je »ustrezno« v danih razmerah. Na drugi strani pa smo preučevali subjektivne norme (Ajzen 1991), ki se nanašajo na posameznikovo presojo normativnih pričakovanj za njega pomembnih drugih ter njegove pripravljenosti, da upošteva njihovo mnenje pri svojem vedenju. Norme smo zaradi želje po čim kakovostnejših rezultatih preučevali izključno na ravni konkretnjših vedenj. Udeležence obeh preučevanih skupin, torej osebnega anketiranja in skupine Ekologičen, smo tako spodbudili k razmišljanju o svoji lastni moralni odgovornosti glede rabe vode s pomočjo konkretizacije problematike na osebni nivo. Zanimiv je rezultat vprašanja o »moralni odgovornosti za zmanjšano porabo vode v gospodinjstvu ne glede na to kaj počenejo drugi«, ki je precej višji v primerjavi z rezultatom o občutku lastne odgovornosti gledano v svetovnem merilu. Srednja vrednost odgovorov znaša kar 3,57 z več kot polovico (55,7 %) odgovorov »se strinjam« in »zelo se strinjam« v primerjavi s srednjim vrednostim trditev »za vse večje probleme v zvezi s pomanjkanjem vode, ki pestijo svet, se čutim odgovornega«, kjer srednja vrednost znaša 2,74, in »za čezmerno izčrpavanje vodnih virov za potrebe človeka se čutim odgovornega«, kjer ta znaša le 2,64. Udeleženci se torej čutijo precej bolj odgovorne, kadar gre za poseganje v njihov osebni prostor in moralno odgovornost. Pri udeležencih skupine Ekologičen je delež strinjanja s trditvijo pričakovano višji, in sicer znaša srednja vrednost 3,93, pri čemer se jih dobri dve tretjini (70,6 %) s trditvijo »strinjata« in »zelo strinjata«. Prav tako so nas zanimali posameznikovi občutki ob rabi vode in občutki krivde ob dejanjih, povezanih z rabo vode. Udeleženci tako osebnega anketiranja, še bolj pa udeleženci skupine Ekologičen, so dokaj enotnega mnenja, da se počutijo bolje, če porabijo manj vode. Srednja vrednost odgovorov osebnega anketiranja znaša 3,63, s standardnim odklonom 1,17, udeležencev skupine Ekologičen pa 4,21, s standardnim odklonom 0,79. V kolikor pa na tehtnico postavimo občutek krivde ob lastni prekomerni porabi vode, pa se udeleženci strinjajo v manjši meri. Srednja vrednost odgovorov osebnega anketiranja znaša le 3,10, odgovorov skupine Ekologičen pa 3,78, kar nakazuje na precej večji občutek krivde pri tako imenovani »zainteresirani« javnosti. Pri osebnem

anketiranju se jih le dobra tretjina (38,8 %) »strinja« in »zelo strinja« s trditvijo v primerjavi z udeleženci skupine Ekologičen, kjer delež znaša kar dobri dve tretjini (69,4 %).

Preglednica 46: Zavedanje o lastni odgovornosti na področju rabe vode na osebnem nivoju.

spremenljivka	vir	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
Za zmanjšano porabo vode v gospodinjstvu se čutim odgovorne ne glede na to, kaj z njo počnejo drugi.	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	7,6 %	10,8 %	23,8 %	31,6 %	25,7 %	0,5 %	3,57	1,20
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	1,1 %	5,3 %	23,2 %	41,1 %	29,5 %	/	3,93	0,91
Bolje se počutim, če porabim manj vode.	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	6,6 %	8,8 %	27,9 %	27,9 %	28,4 %	0,2 %	3,63	1,17
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	1,1 %	2,1 %	10,5 %	47,4 %	38,9 %	/	4,21	0,79
Če čezmerno porabljam vodo, se počutim krivega.	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	12,3 %	19,1 %	29,9 %	24,3 %	14,5 %	/	3,10	1,22
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	1,1 %	6,3 %	23,2 %	52,6 %	16,8 %	/	3,78	0,84

(1 - sploh se ne strinjam, 2 - se ne strinjam, 3 - deloma se strinjam, 4 - se strinjam, 5 - zelo se strinjam, 6 - ni odgovora)

Nadalje smo želeli ugotoviti, kakšna so prepričanja udeležencev obeh preučevanih skupin o tem, kakšno vedenje v zvezi z rabo vode od njega pričakujejo njemu pomembni drugi, na drugi strani pa njegovo pripravljenost za podrejanje drugim. Za sebi pomembne druge smo opredelili družino kot človekovo osnovno celico. Udeležence smo povprašali o tem, »v kolikšni meri člani njihove družine menijo, da je potrebno varčevati z vodo« ter v kolikšni meri »podpirajo mnenje svoje družine o ravnanju z vodo«. Pregled rezultatov razkrije, da se udeleženci obeh anket v precejšnji meri strinjajo o prvi trditvi. Srednja vrednost udeležencev osebne ankete znaša 3,73, skupine Ekologičen pa 3,79. Prav tako se udeleženci osebne ankete strinjajo s podporo mnenja svoje družine, s srednjo vrednostjo 3,81, kar pa v manjši meri drži za udeležence skupine Ekologičen, kjer srednja vrednost znaša 3,61. Slednji se očitno bolj kot na mnenje drugih nanašajo na lastna prepričanja in so se v manjši meri pripravljeni podrežati drugim. Kljub vsemu pa udeleženci obeh skupin v večji meri ocenjujejo lastno stališče o potrebnosti varčevanja z vodo kot pa stališče svoje družine o omenjenem. Trditev »Z vodo je treba varčevati.« so udeleženci osebne ankete namreč ocenjevali s srednjo vrednostjo 4,17, udeleženci skupine Ekologičen pa 4,53.

Preglednica 47: Mnenje o pomembnih drugih glede varčevanja z vodo.

spremenljivka	vir	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
Člani moje družine menijo, da je potrebno varčevati z vodo.	osebna anketa (Anketa o rabi vode...2010)	408	3,7 %	8,6 %	25,7 %	35,0 %	6,7 %	0,2 %	3,73	1,06
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode...2010; Spletna anketa o rabi vode...2010)	95	1,1 %	2,1 %	10,5 %	47,4 %	38,9 %	/	3,79	0,91
Popolnoma podpiram mnenje svoje družine o ravnanju z vodo.	osebna anketa (Anketa o rabi vode...2010)	408	2,5 %	8,6 %	27,2 %	28,9 %	32,4 %	0,5 %	3,81	1,06
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode...2010; Spletna anketa o rabi vode...2010)	95	1,1 %	5,3 %	23,2 %	41,1 %	29,5 %	/	3,61	1,17

(1 - sploh se ne strinjam, 2 - se ne strinjam, 3 - deloma se strinjam, 4 - se strinjam, 5 - zelo se strinjam, 6 - ni odgovora)

6.12.1 Vloga demografskih dejavnikov pri normah pri rabi vode pri osebnem anketiranju

6.12.1.1 Vloga demografskih dejavnikov pri osebnih normah

Ženske se v večji meri kot moški čutijo moralno dolžne varčevati z vodo v gospodinjstvu, se ob tem bolje počutijo in se počutijo krive, če tega ne počnejo. Pri tem je razlika statistično značilna in glede na srednje vrednosti kar precejšnja, pri moških namreč znaša le 3,19, medtem ko omenjeno ženske ocenjujejo s srednjo vrednostjo 3,63. Podrobnejši rezultati o vlogi demografskih dejavnikov pri osebnih normah so prikazani v prilogi 22.

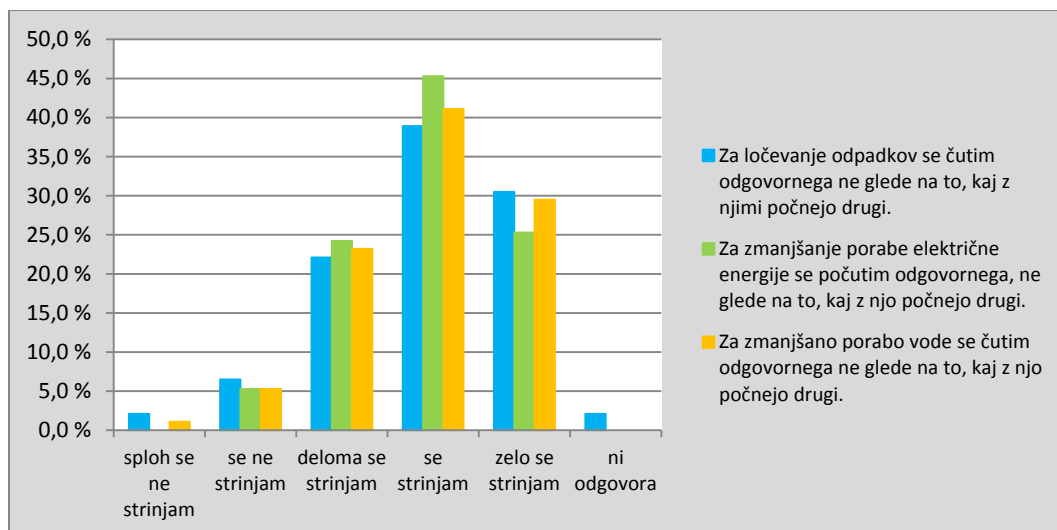
Prav tako statistično značilna je povezanost med osebnimi normami in starostjo. Občutek o moralni dolžnosti varčevanja z vodo se s starostjo namreč zvišuje, pri čemer najnižjo moralno dolžnost občutijo najmlajši, stari od 15 do 24 let, najvišjo pa najstarejši, stari 65 let in več.

Zanimivo pa v nasprotju s stališči o rabi vode in zaznanim vedenjskim nadzorom tisti z osnovnošolsko izobrazbo pri osebnih normah ne izražajo tolikšnega strinjanja, pravzaprav rezultati kažejo, da se odgovori osnovnošolsko izobraženih uvrščajo pod srednjo vrednost spremenljivke, s katero smo merili osebne norme, in sicer s srednjo vrednostjo 3,41. Nižje se uvrščajo le še odgovori poklicno izobraženih. Na drugi strani pa srednješolsko in višje izobraženi izkazujejo največjo podporo preučevanim osebnim normam, pri čemer srednja vrednost srednješolsko izobraženih znaša 3,48, najvišje izobraženih pa 3,53. Odgovori tako nakazujejo, da nižje izobraženi udeleženci v manjši meri izražajo družbeno zelene odgovore oziroma strinjanje, kadar gre za vprašanje njihove moralne odgovornosti in občutka krivde.

Z razliko od osebnih norm pa je vloga demografskih dejavnikov pri subjektivnih normah statistično izrazito neznačilna. Tako se z interpretacijo pridobljenih podatkov nismo podrobneje ukvarjali.

6.13 Norme pri rabi vode, električne energije in ravnanju z odpadki

Nadalje smo preučevali razlike v značilnostih osebnih in subjektivnih norm pri preučevanih vedenjih. Udeleženci čutijo precej enotno odgovornost za vsa preučevana vedenja ne glede na to, na kakšen način se v gospodinjstvih vedejo drugi. Kljub vsemu pa so zaznane manjše razlike, in sicer se udeleženci skupine Ekologičen v največji meri čutijo odgovorne za ločevanje odpadkov, s srednjo vrednostjo 3,96 (standardni odklon znaša 0,90), sledi odgovornost za varčevanje z vodo, s srednjo vrednostjo 3,93 (standardni odklon znaša 0,91), ter za varčevanje z električno energijo s 3,91 (standardni odklon znaša 0,83). V kolikor med seboj primerjamo posamezne kategorije odgovorov, ugotovimo, da so tudi ti zelo enotni, kar je presenetljivo glede na to, da so tako pri stališčih kot tudi pri zaznanem vedenjskem nadzoru razlike znotraj preučevanih vedenj precej očitne.

Slika 44: Občutek odgovornosti o varčnem vedenju v gospodinjstvu (Anketa o rabi vode ... 2004; Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010).

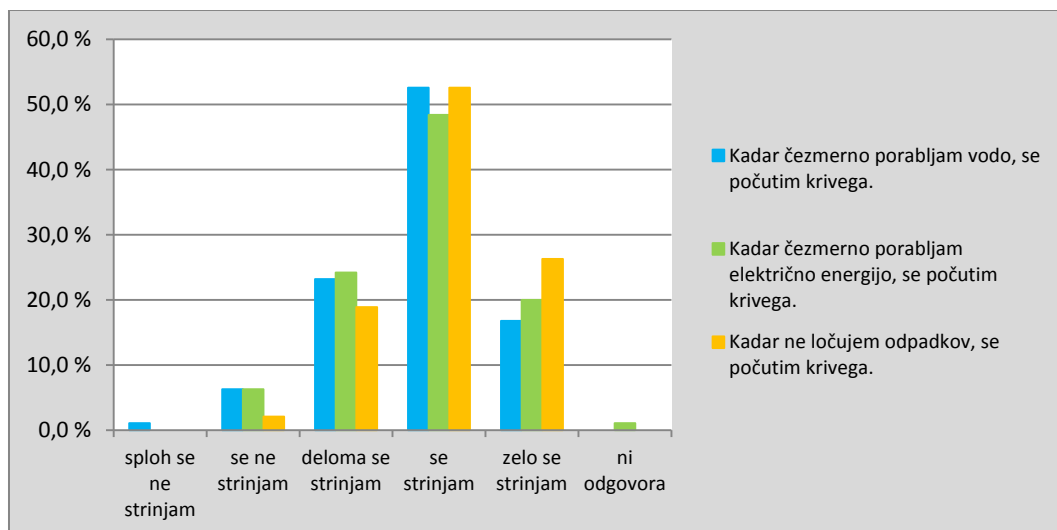
Eden izmed pomembnih segmentov osebnih norm je lahko tudi posameznikovo počutje ob udeležanju vedenja. Udeleženci skupine Ekologičen se najbolj počutijo, v kolikor ločujejo odpadke, s srednjo vrednostjo 4,37, sledi občutek ob varčevanju z vodo, s srednjo vrednostjo 4,21, ter občutek ob manjši porabi električne energije, s srednjo vrednostjo 4,14.

Preglednica 48: Zavedanje o lastni odgovornosti do okoljskega delovanja.

spremenljivka	vir	N	1	2	3	4	5	6	M	SD
Bolje se počutim, če porabim manj električne energije.	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	1,1 %	2,1 %	10,5 %	54,7 %	31,6 %	/	4,14	0,76
Bolje se počutim, če porabim manj vode.	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	1,1 %	2,1 %	10,5 %	47,4 %	38,9 %	/	4,21	0,79
Bolje se počutim, če ločujem odpadke.	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	1,1 %	1,1 %	2,1 %	50,5 %	44,2 %	1,1 %	4,37	0,68

(1 - sploh se ne strinjam, 2 - se ne strinjam, 3 - deloma se strinjam, 4 - se strinjam, 5 - zelo se strinjam, 6 - ni odgovora)

Sledila so še vprašanja o občutku krivde ob prekomernem okolju neprijaznem vedenju pri udeležencih skupine Ekologičen, pri čemer rezultati kažejo na največji občutek krivde ob neločevanju odpadkov, kjer srednja vrednost znaša 4,03. Z omenjenim »se strinja« in »zelo strinja« skoraj štiri petine (78,9 %) udeležencev. Sledi občutek krivde ob prekomerni porabi električne energije, s srednjo vrednostjo 3,83, kjer se jih »strinjata« in »zelo strinjata« dobri dve tretjini (68,4 %), najmanjši pa je ob prekomerni porabi vode, in sicer srednja vrednost znaša 3,78, pri čemer je delež najvišjih odgovorov v precejšnji meri podoben odgovorom trditve o električni energiji.

Slika 45: Občutek krivde ob neudejanjanju izbranega okolju prijaznega vedenja (Anketa o rabi vode ... 2004; Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010).

Udeležence smo spraševali tudi o mnenju njihove družine v zvezi s preučevanimi vedenji v gospodinjstvu. Njim pomembni drugi imajo namreč lahko precejšen vpliv na njihovo motivacijo za udejanjanje vedenja. Ti se v največji meri strinjajo, da je njihova družina mnenja, da je v gospodinjstvu potrebno ločevati odpadke, s srednjo vrednostjo 4,23, sledi varčevanje z električno energijo, s srednjo vrednostjo 3,88, ter varčevanje z vodo, s 3,79.

Preglednica 49: Mnenje bližnjih v zvezi z odgovornim delovanjem v gospodinjstvu.

spremenljivka	vir	N	1	2	3	4	5	6	M	SD
Člani moje družine menijo, da je v gospodinjstvu potrebno varčevati z vodo.	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	1,1 %	2,1 %	10,5 %	47,4 %	38,9 %	/	3,79	0,91
Člani moje družine menijo, da je v gospodinjstvu potrebno varčevati z električno energijo.	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	/	3,2 %	24,2 %	53,7 %	18,9 %	/	3,88	0,74
Člani moje družine menijo, da je v gospodinjstvu odpadke treba ločevati.	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	1,1 %	2,1 %	11,6 %	42,1 %	42,1 %	1,1 %	4,23	0,82

(1 - sploh se ne strinjam, 2 - se ne strinjam, 3 - deloma se strinjam, 4 - se strinjam, 5 - zelo se strinjam, 6 - ni odgovora)

Udeležence smo tudi povprašali, v kolikšni meri se strinjajo z mnenjem svoje družine o smotrnosti udejanjanja vedenj, pri čemer se v največji meri strinjajo z mnenjem družine o ločevanju z odpadki, s srednjo vrednostjo 4,08, sledi strinjanje z mnenjem glede ravnanja z električno energijo, s srednjo vrednostjo 3,86, v najmanjši meri pa se strinjajo z mnenjem o ravnanju z vodo, s srednjo vrednostjo 3,61.

Preglednica 50: Podpora mnenju svojih bližnjih v zvezi z odgovornim delovanjem v gospodinjstvu.

spremenljivka	vir	N	1	2	3	4	5	6	M	SD
Popolnoma podpiram mnenje svoje družine o ravnanju z vodo.	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode...2010; Spletna anketa o rabi vode...2010)	95	1,1 %	5,3 %	23,2 %	41,1 %	29,5 %	/	3,61	1,17
Popolnoma podpiram mnenje svoje družine o ravnanju z električno energijo.	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije...2010)	95	/	3,2 %	24,2 %	53,7 %	18,9 %	/	3,86	0,93
Popolnoma podpiram mnenje svoje družine o ravnanju z odpadki.	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije...2010)	95	1,1 %	2,1 %	11,6 %	42,1 %	42,1 %	1,1 %	4,08	0,92

(1 - sploh se ne strinjam, 2 - se ne strinjam, 3 - deloma se strinjam, 4 - se strinjam, 5 - zelo se strinjam, 6 - ni odgovora)

Rezultati torej kažejo, da udeleženci skupine Ekologičen precej visoko ocenjujejo tako osebne norme kot tudi subjektivne norme, pri čemer predvsem tiste subjektivne, ki se nanašajo na osebe, ki so jim blizu, torej na družino in prijatelje. Eden izmed razlogov za takšne rezultate je lahko v že večkrat izpostavljenem dejstvu o velikem občutku krivde našega naroda kot takšnega, o katerem pišeta že Trstenjak in Ringl, in hkrati o precejšnjem občutku moralne odgovornosti, ki je značilna za nas (Manzzini 2006). Poleg tega je razlog lahko tudi v tem, da imamo opravka z zainteresirano javnostjo, za katero je še posebej značilno, da deluje v skladu z družbenimi pravili in hkrati notranjo moralo, ki da vodi in usmerja.

6.14 Namere pri varovanju okolja

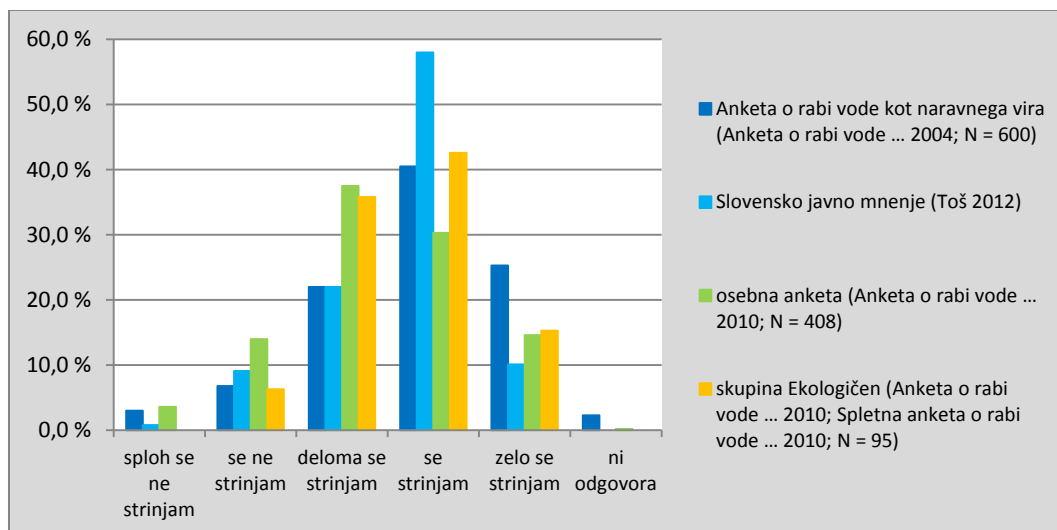
Udeleženci tako osebnega anketiranja kot tudi skupine Ekologičen na načelni ravni dosegajo visoko stopnjo podpore varovanju okolja, vprašanje pa je, koliko so za to pripravljeni tudi narediti. Okolju prijazno vedenje je pogosto povezano z večjimi osebnimi odrekami, z večjo porabo časa, večjim naporom, zmanjšanjem udobja in višjimi stroški (Polajnar Horvat 2012). Udeležencem obeh preučevanih skupin smo predstavili tri trditve, ki vključujejo omejevanje njihovih aktivnosti na račun varovanja okolja. Udeleženci tako osebnega anketiranja kot tudi skupine Ekologičen so v največji meri pripravljeni narediti, kar je dobro za okolje, na račun porabe njihovega časa. Srednja vrednost odgovorov osebnega anketiranja znaša 3,61, skupine Ekologičen pa kar 3,93. Sledi pripravljenost okoljskega delovanja, v kolikor je prizadeto njihovo udobje, s srednjo vrednostjo pri osebnem anketiranju 3,32, pri skupini Ekologičen pa 3,71. Najmanj pa so se udeleženci pripravljeni odreči svojim finančnim koristim, kjer srednja vrednost pri osebnem anketiranju znaša 3,16, pri skupini Ekologičen pa 3,41. Pri slednji trditvi so si pri obeh preučevanih skupinah udeleženci tudi najbolj enotni v odgovorih.

Preglednica 51: Pripravljenost narediti, kar je dobro za okolje, ob osebnih odrekanih.

spremenljivka	vir	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
Naredim, kar je dobro za okolje, tudi če za to porabim več denarja.	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	4,4 %	18,1 %	44,4 %	23,3 %	9,8 %	0,2 %	3,16	0,98
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	/	9,5 %	47,4 %	35,8 %	7,4 %	/	3,41	0,76
Naredim, kar je dobro za okolje, tudi če za to porabim več časa.	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	2,7 %	9,8 %	30,6 %	37,3 %	19,4 %	0,2 %	3,61	0,99
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	/	3,2 %	24,2 %	49,5 %	23,2 %	/	3,93	0,78
Naredim, kar je dobro za okolje, tudi če za to živim manj udobno.	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	5,4 %	12,7 %	38,7 %	30,9 %	12,3 %	/	3,32	1,02
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	/	5,3 %	35,8 %	42,1 %	16,8 %	/	3,71	0,81

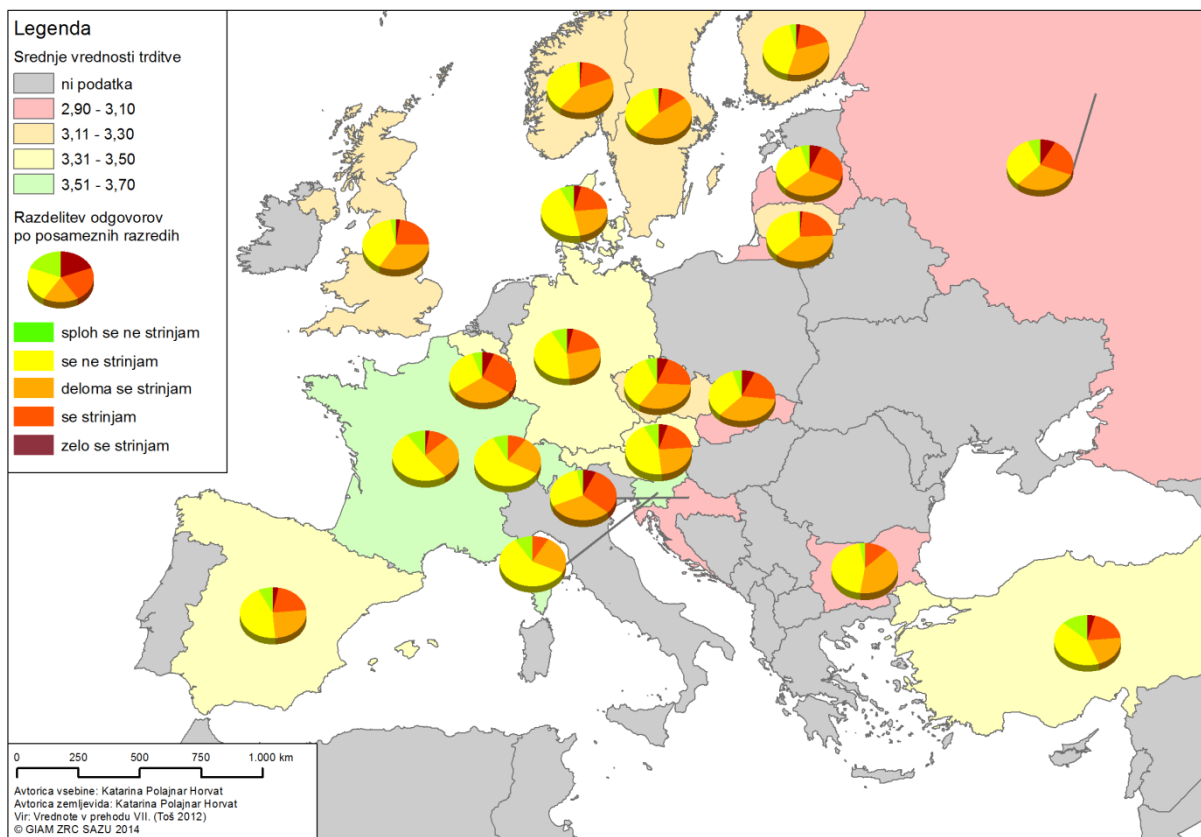
(1 - sploh se ne strinjam, 2 - se ne strinjam, 3 - deloma se strinjam, 4 - se strinjam, 5 - zelo se strinjam, 6 - ni odgovora)

Sledila je primerjava rezultatov osebnega anketiranja in udeležencev skupine Ekologičen glede trditve »naredim, kar je dobro za okolje, tudi če za to porabim več časa ali denarja« z Anketo o rabi vode kot naravnega vira iz leta 2004 (Smrekar 2006) ter z odgovori Slovenskega javnega mnenja o okolju (Toš 2012). Izsledki primerjave rezultatov Ankete o rabi vode kot naravnega vira iz leta 2004 na območju Ljubljanskega polja (Smrekar 2006), kjer srednja vrednost znaša 3,80, kažejo, da so danes prebivalci osebnega anketiranja v MOL s srednjo vrednostjo 3,38 v precej manjši meri pripravljeni narediti kaj za okolje, v kolikor je vedenje povezano s poseganjem v njihova lastna življenja, omejevanjem njihovega časa ali porabe finančnih sredstev. Tako so bili udeleženci v letu 2004 v dobrih dveh tretjinah (65,8 %) mnenja, da »se strinjajo« in »zelo strinjajo« z omenjenim, v letu 2010 pa sta takšni le še dobri dve petini (44,9 %), pri čemer se najvišji delež odgovorov pri slednjih nagiba k nevtralnemu odgovoru z dobro tretjino (37,5 %). Kot smo omenili že pri splošnih stališčih, se tudi pri pričujočih namerah za okolju prijazno delovanje izkazuje nižja podpora varovanju okolja kot v letu 2004 oziroma večja neopredeljenost pri udeležencih. Pri pričujoči trditvi je omenjeno še posebej značilno, čemur je vzrok lahko ravno v odrekanju finančnih sredstev na račun varovanja okolja, kar pa je v današnjem času ob vse večji finančni negotovosti precej občutljiva tematika. Rezultate osebnega anketiranja smo primerjali tudi z rezultati Slovenskega javnega mnenja (Toš 2012), kjer ugotavljamo, da so slednji tudi pozitivneje naravnani glede preučevane trditve, srednja vrednost namreč znaša 3,68. Dobri dve tretjini (68,1 %) udeležencev se »strinjata« in »zelo strinjata« s trditvijo. Omenjeni rezultat je precej presenetljiv glede na to, da pri splošnih stališčih o varovanju okolja prebivalci Slovenije izražajo precej nižjo okoljsko držo. Eden izmed vzrokov za omenjeno je lahko v tem, da se je pri splošnih stališčih o okolju uporabilo negativno konotirane trditve, kjer so morali udeleženci trditve oceniti negativneje, v kolikor so hoteli izraziti pozitiven odnos do okolja in s tem družbeno zelene odgovore, kar je bilo očitno za določen delež udeležencev na ravni Slovenije prevelik zalogaj. Pri pričujoči trditvi, ki je konotirana pozitivno, pa je izražanje pozitivnega mnenja tako možnost izražanja omenjenega pojava družbeno zaželenih odgovorov večja, kar se na nek način potrjuje tudi iz rezultatov. Pozitivneje kot udeleženci osebnega anketiranja pa so naravnani tudi udeleženci skupine Ekologičen, s srednjo vrednostjo 3,67, pri čemer se jih s trditvijo »strinjajo« in »zelo strinjajo« tri petine (57,9 %).

Slika 46: Mnenje o trditvi: »Naredim, kar je dobro za okolje, tudi če za to porabim več časa ali denarja.« (Anketa o rabi vode ... 2004; Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010).

Na omenjeno trditev so v okviru Mednarodne splošne družboslovne ankete (Toš 2012) odgovarjali tudi udeleženci raziskave iz dvajsetih evropskih držav, pri čemer Slovenija z vrednostjo 3,68, presenetljivo dosega najvišjo srednjo vrednost pri odgovorih izmed vseh udeleženk. Omenjeno nam na nek način potrjuje zgoraj omenjeno domnevo o precejšnjem deležu družbeno zelenih odgovorov pri pričujoči trditvi, saj se Slovenija, ki velja za sodobno, racionalno in prosvetno družbo, glede na materialistične-postmaterialistične vrednostne usmeritve uvršča nekako na sredino evropskega prostora (Kirn 2003). Omenjeno se izkazuje tudi pri ostalih preučevanih trditvah, saj se z rezultati uvršča nekje v povprečje. Poleg Slovenije visoko srednjo vrednost dosegata tudi Švica (3,65) in Francija (3,56), nad povprečje pa se zelo presenetljivo uvrščata tudi Turčija (3,43) in Belgija (3,35), sledita Nemčija (3,35) in Danska (3,34) ter Španija (3,33), Avstrija (3,31) in Finska (3,26). Pod povprečje pa se presenetljivo uvrščata tudi skandinavski državi Švedska (3,22) in Norveška (3,19), poleg njih pa tudi Velika Britanija (3,16), Češka (3,14) in Litva (3,11). V najmanjši meri pa se s trditvijo strinjajo na Slovaškem (3,08), v Rusiji (3,05), Latviji (3,03), Bolgariji (2,99), najmanj pa na Hrvaškem (2,92). Najverjetnejši vzrok za nadpovprečno strinjanje z odgovorom pri nekaterih manj razvitih državah v prehodu, kot sta Bolgarija in Turčija, je, podobno kot pri nas, v podajanju družbeno zelenih odgovorov ne glede na vsebino, še zlasti pri manj izobraženih (Schumann in Presser 1996). Ti si namreč želijo zagotoviti pozitiven odziv okolice ne glede na vsebino, četudi v resnici ne mislijo tako. Težje jim je namreč izražati nasprotovanje kot soglasje, dodaten razlog pa je tudi v tem, da, v kolikor bi trditvi nasprotovali, tudi družbeno ne bi bili sprejeti.

Slika 47: Mnenje Evropejcev o trditvi: »Naredim, kar je dobro za okolje, tudi če za to porabim več časa ali denarja.« (Toš 2012).

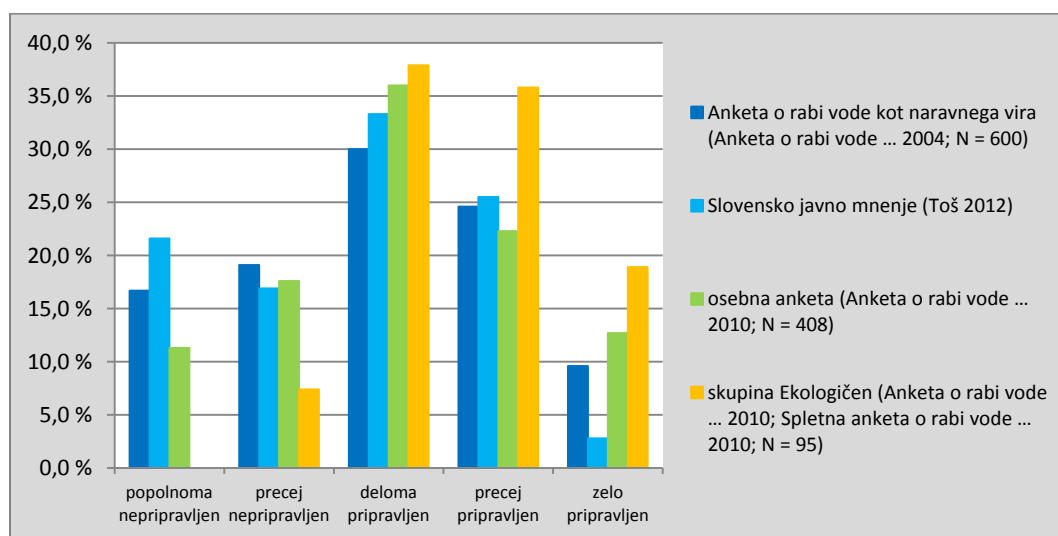
Ob analizi povezanosti izbranih demografskih dejavnikov in izbranih treh trditvev, ki merijo pripravljenost za varovanje okolja ob osebnem odrekanju denarja, časa in udobja, ugotavljamo, da ženske kažejo večjo načelno podporo ohranjanju okolja kot moški, pri čemer so razlike pri vseh treh trditvah tudi statistično značilne. Ženske so tako v večji meri pripravljene žrtvovati svoj denar, čas in udobje na račun ohranjanja okolja. Podrobnejši rezultati o povezanosti pripravljenosti za okolju prijazno delovanje in demografskih dejavnikov so predstavljeni v prilogi 23.

Starejši udeleženci, stari 65 let in več, so v največji meri pripravljene žrtvovati svoj denar, čas in udobje za varovanje okolja, medtem ko so se stari od 25 do 44 let v najmanjši meri pripravljene odreči svojemu denarju, stari od 45 do 64 let in najmlajši, stari od 15 do 24 let, svojemu času, najmlajši so se prav tako v najmanjši meri pripravljene odreči lastnemu udobju. Eden izmed vzrokov za omenjene rezultate je lahko razlika v vrednotnih značilnostih različnih starostnih skupin. Mlajši udeleženci namreč v večji meri posedujejo egoistične vrednote in hedonistične vrednote, ki se zrcalijo prav v potrebi po materialnih dobrinah in udobju, medtem ko so starejši v večji meri usmerjeni k altruističnim in biosferičnim vrednotam. Poleg tega je vzrok za težje lastno odrekanje mlajših, tako imenovane generacije Y (Zemke, Raines in Filipczak 2000; Martin in Tulgan 2001; Lancaster in Stillman 2005), v tem, da so že od otroštva podvrženi naglemu tehnološkemu in informacijskemu razvoju oziroma pravi eksploziji nenehnih dražljajev iz okolice. Nikoli niso bili soočeni s pomanjkanjem, temveč s samimi presežki in različnimi možnostmi, kar se kaže v nenehnem pomanjkanju časa, potrebi po potrošnji in čim večjem udobju oziroma tem, da živijo prijetno, ki se bolj kot ostale stvari uvrščajo na njihov prednostni seznam (Ule 1999). Na drugi strani pa so starejše generacije tiste, ki visoko cenijo moralo, družbene norme, tradicijo in trdo delo

in omenjeno tudi smatrajo kot dolžnost vsakega posameznika (Kupperschmidt 2000). Če okolščine zahtevajo, so svoje lastne užitke, svoj čas in denar pripravljene brez pomislekov žrtvovati (Zemke, Raines in Filipczak 2000), kar se je izkazalo tudi v pričujoči analizi.

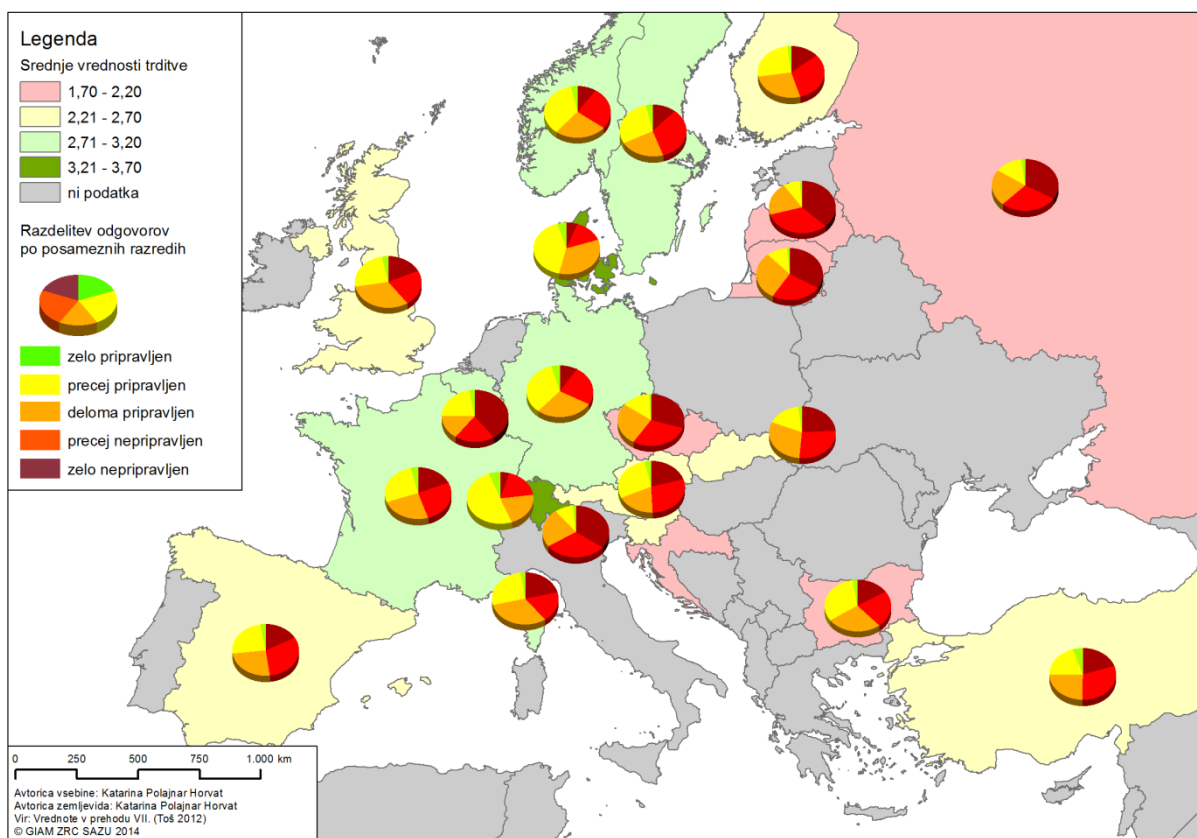
Poklicno izobraženi so v najmanjši meri pripravljene žrtvovati tako svoj denar kot tudi čas in udobje na račun varovanja okolja, pri čemer jim sledijo osnovnošolsko izobraženi. Na drugi strani pa so srednješolsko, še bolj pa višje-, visoko in univerzitetno izobraženi, pripravljene žrtvovati lastne potrebe za namen varovanja okolja. Eden izmed vzrokov za omenjeno je lahko v tem, da višje izobraženi v večji meri posedujejo postmaterialistične vrednote, ki se bolj kot v ekonomski varnosti in udobju zrcalijo v varovanju okolja in skrbi za druge (Duch in Taylor 1993; Warwick 1999), kar kažejo tudi analize povezanosti vrednot in izobrazbe v pričujoči raziskavi. Na drugi strani pa je vzrok za nižjo pripravljenost žrtvovanja lastnih finančnih sredstev pri nižje izobraženih tudi v njihovih dejanskih zmožnostih dodatnih finančnih izdatkov, še posebej v trenutnih gospodarskih razmerah in nižji finančni varnosti. Analiza povezanosti med dohodkom in izobrazbo udeležencev pričujoče raziskave namreč kaže, da se z višanjem izobrazbe v precejšnji meri višajo posameznikovi dohodki, pri čemer je povezanost statistično značilna ($p < 0,001$).

Nadalje smo med seboj primerjali rezultate trditve »v kolikšni meri ste pripravljene plačevati dosti višje cene raznih artiklov za namen varovanja okolja« obeh preučevanih skupin z rezultati Ankete o rabi vode kot naravnega vira (Anketa o rabi vode ... 2004) in raziskave Slovenskega javnega mnenja o okolju (Toš 2012). Primerjava odgovorov pričujoče raziskave z raziskavo iz leta 2004 (Anketa o rabi vode ... 2004) pokaže na manjšo pripravljenost finančnega prispevka za varovanje okolja pri lastnem osebnem anketiranju, pri čemer so ti odgovarjali precej bolj homogeno, standardni odklon znaša 1,08, za razliko od odgovorov raziskave iz leta 2004, kjer ta znaša 1,21. Hkrati so slednji tudi bolj nevtralni v odgovorih, kar ni presenetljivo glede na predhodne rezultate o načelni podpori varovanju okolja. Pri primerjavi rezultatov osebnega anketiranja z rezultati Slovenskega javnega mnenja (Toš 2012) pa ugotavljamo precej večje strinjanje s preučevano trditvijo pri prvih, kar je lahko, kot smo že omenili, posledica višje izobrazbene strukture udeleženi v osebno anketiranje, ki po podatkih raziskav (Kirn 2004) pozitivno vpliva na večjo pripravljenost za okolju prijazno delovanje. Še večji delež strinjanja s trditvijo je značilen pri udeležencih skupine Ekologičen, kjer srednja vrednost znaša 3,66 (standardni odklon znaša 0,87).

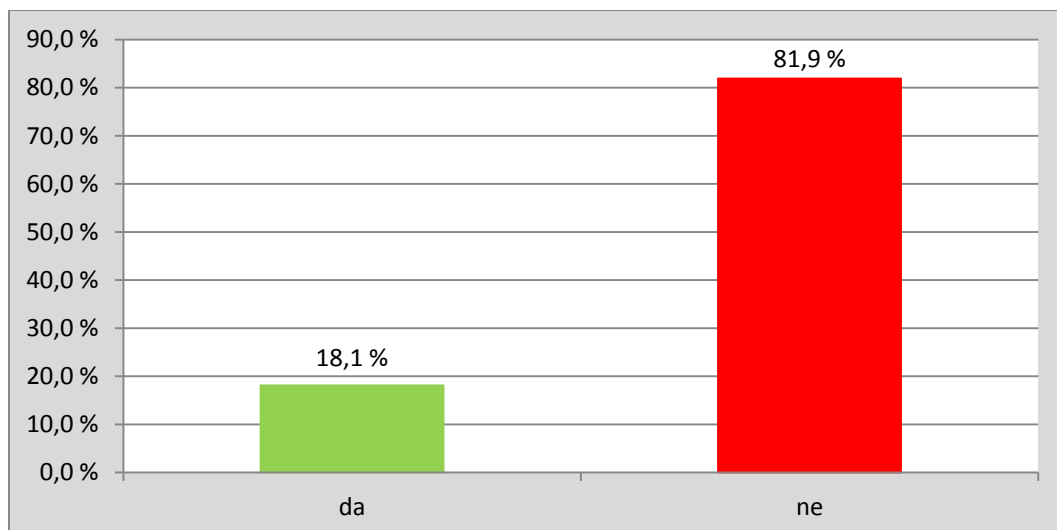
Slika 48: Pripravljenost plačevati dosti višje cene raznih artiklov za namen varovanja okolja.

Na pričujočo trditve so odgovarjali tudi udeleženci mednarodne družboslovne ankete o okolju (Toš 2012) iz evropskih držav. Rezultati analize srednjih vrednosti kažejo, da se med države z največjo izraženo pripravljenostjo aktivnega okoljskega delovanja na račun finančnih sredstev uvrščajo Švica (3,69), Danska (3,46), med države z nadpovprečno pripravljenostjo se uvrščajo Nemčija (3,12), Norveška (3,02), Švedska (2,80), Francija (2,75) in Belgija (2,74). Med države s podpovprečno pripravljenostjo za omenjeno se uvrščajo Španija (2,64), Velika Britanija (2,62), Finska (2,59), Turčija (2,59), Slovenija (2,57), Avstrija (2,53) in Slovaška (2,26), med države z najmanjšo pripravljenostjo pa Češka (2,01), Bolgarija (1,96), Rusija (1,96), Litva (1,91), Hrvaška (1,81) in Latvija (1,69). Udeleženci tistih držav, ki se uvrščajo med države z najvišjimi dohodki na prebivalca (medmrežje 25), skandinavske države, Švica in Nemčija, so tudi v največji meri pripravljeni osebno finančno podpreti zaščito okolja. Na drugi strani pa ni presenetljivo, da so udeleženci finančno šibkejših držav, med njimi Bolgarije, Hrvaške, Litve in Latvije ter Rusije, v najmanjši meri pripravljeni odrekanju svojih financ, saj se mnogi med njimi trenutno ukvarjajo že s svojim preživetjem samim.

Slika 49: Mnenje Evropejcev o trditvi: »V kolikšni meri ste pripravljeni plačevati dosti višje cene raznih artiklov za namen varovanja okolja?« (Toš 2012).

Z namenom pridobitve kar se da realnih odgovorov o pripravljenosti za okolju prijazno vedenje smo udeležence osebnega anketiranja povabili k sodelovanju v resnično aktivni skupini Ekologičen na spletu, ki je namenjena spodbujanju ljudi k varčnem vedenju v gospodinjstvu in s tem prispevanju k ohranjanju okolja. Rezultati kažejo, da kljub relativno visoko izraženim stališčem o potrebnem varovanju okolja ta vnema splahni, ko jih postavimo pred dejstvo o pripravljenosti za lastno aktivno udeležbo. Le slaba petina (18,1 %) je namreč izrazila pripravljenost za včlanitev v skupino in posredovala svoj elektronski naslov. Pri tem je treba poudariti, da imajo izmed vseh anketiranih oseb kar štiri petine (81,4 %) internetni dostop, torej morebitna odsotnost internetnega dostopa ni bila pretirana ovira za sodelovanje.

Slika 50: Pripravljenost za aktivno sodelovanje pri varovanju okolja (Anketa o rabi vode ... 2010).

Analiza vloge demografskih dejavnikov pri pričujoči spremenljivki razkriva večjo pripravljenost žensk za včlanitev v okoljsko aktivistično skupino. Srednja vrednost pri ženskah znaša 0,23, pri moških pa 0,12.

Preglednica 52: Vpliv spola pri pripravljenosti za aktivno sodelovanje pri varovanju okolja (Anketa o rabi vode ... 2010).

spremenljivka	spol	N	\bar{x}	SD	t	p
Ali ste se pripravljene včlaniti v skupino Ekologičen?	ženski	226	0,23	0,42	-2,899	0,004
	moški	182	0,12	0,33		
	skupaj	408	0,18	0,39		

Na drugi strani so mlajši tisti, ki v večji meri izkazujejo pripravljenost za včlanitev, povprečna vrednost pri mladih, starih od 15 do 24 let, znaša 0,30, pri starih od 25 do 44 let 0,22, pri starih od 45 do 64 let 0,16 ter 65 let in več le še 0,03. Povezanost je statistično značilna.

Preglednica 53: Vpliv starosti pri pripravljenosti za aktivno sodelovanje pri varovanju okolja (Anketa o rabi vode ... 2010).

spremenljivka	spol	N	\bar{x}	SD	F	p
Ali ste se pripravljene včlaniti v skupino Ekologičen?	od 15 do 24 let	64	0,30	0,46	5,705	0,001
	od 25 do 44 let	143	0,22	0,41		
	od 45 do 64 let	140	0,16	0,37		
	65 let in več	61	0,03	0,18		
	skupaj	408	0,18	0,39		

Bolj izobraženi so v večji meri pripravljeni za aktivno okoljsko delovanje. Srednja vrednost tistih z osnovnošolsko izobrazbo namreč znaša 0,11, poklicno izobraženih 0,10, srednješolsko izobraženih 0,17 ter višje-, visokošolsko ali univerzitetno izobraženih 0,26. Zanimivo je to, da poklicno izobraženi izkazujejo najmanjšo pripravljenost za sodelovanje pri varovanju okolja, kar se je v pričujoči raziskavi izkazalo že večkrat.

Preglednica 54: Vpliv izobrazbe pri pripravljenosti za aktivno sodelovanje pri varovanju okolja (Anketa o rabi vode ... 2010).

spremenljivka	izobrazba	N	\bar{x}	SD	F	p
Ali ste se pripravljene včlaniti v skupino Ekologičen?	osnovnošolska	27	0,11	0,32	2,777	0,041
	poklicna (2 in 3 letna)	52	0,10	0,30		
	srednješolska (4 in 5 letna)	208	0,17	0,38		
	višje, visokošolska ali univerzitetna	121	0,26	0,44		
	skupaj	408	0,18	0,39		

Zavod Ekologičen, znotraj katerega smo ustanovili skupino Ekologičen, je neprofitna organizacija, članstvo v kateri je brezplačno, prav tako pa se v okviru njenega delovanja ne zbira nikakršnih finančnih sredstev za namen varovanja okolja. Zanimalo nas je, v kolikšni meri se pripravljenost za včlanitev v skupino Ekologičen pri udeležencih razlikuje glede na njihove lastne dohodke, pri čemer rezultati kažejo, da so tisti z višjimi dohodki v večji meri pripravljeni na včlanitev v skupino kot tisti z nižjimi. Pri tem razlika sicer ni statistično značilna, je pa izražena s srednjimi vrednostmi. Eden izmed razlogov za to, da so tisti z višjimi dohodki bolj pripravljeni za včlanitev v skupino ne glede na to, da članstvo v njej ni povezano s finančnim prispevkom, je lahko v že ugotovljenem dejstvu, da so višji dohodki statistično značilno povezani z višjo izobrazbo, ta pa je hkrati tudi statistično značilno povezana z večjo pripravljenostjo za okolju prijazno delovanje.

Preglednica 55: Vpliv dohodka pri pripravljenosti za aktivno sodelovanje pri varovanju okolja (Anketa o rabi vode ... 2010).

spremenljivka	dohodek	N	\bar{x}	SD	F	p
Ali ste se pripravljene včlaniti v skupino Ekologičen?	1.000 eur ali manj	118	0,14	0,34	1,669	0,170
	od 1.001 do 2.000 eur	106	0,21	0,41		
	od 2.001 do 3.000 eur	49	0,24	0,43		
	3.000 eur ali več	20	0,30	0,47		
	skupaj	293	0,19	0,39		

Družbena omrežja lahko predstavljajo pomembno funkcijo pri informiranju, ozaveščanju in spreminjanju vedenja ljudi in družbenih skupin. Tako smo ugotavljali, koliko udeležencev osebnega anketiranja ima izdelan profil na Facebooku in v kolikšni meri so se ti pripravljene vključiti v skupino Ekologičen na omenjenem družbenem mediju. Na podlagi rezultatov ugotavljamo, da se je peščica pripravljena včlaniti v skupino Ekologičen na Facebooku, in sicer le dobra dvajsetina (5,9 %), delež tistih, ki se niso pripravljene vključiti v skupino, pa kar dve tretjini (66,7 %). Pri tem je treba poudariti, da je delež tistih, ki imajo izdelan profil na Facebooku, izredno visok, kar slabe tri četrtine (72,9 %). V primerjavi z raziskavo Socialna omrežja (Jerman Kuželički, Lebar in Vehovar 2011) projekta Raba interneta v Sloveniji, ko je imelo 60 % udeležencev oblikovan profil na vsaj enem od številnih spletnih družbenih omrežij, je rezultat visok. Razlog je lahko v neprimerno zastavljenem anketnem vprašanju, ki znotraj enega samega vprašanja išče odgovor na dve vprašanji, in sicer o samem profilu na Facebooku in o pripravljenosti vključitve v skupino. Ta dvojnost udeleženca lahko zmede. Tako predvidevamo, da se v odgovoru »ne«, skriva precejšen delež tistih, ki Facebook profila nimajo. Glede na to, da je delež tistih, ki so se pripravljene vključiti v skupino, majhen, lahko izključimo fenomen družbeno zelenih odgovorov. Zanimljivo je delež tistih navdušencev, ki profila še nimajo, ga pa nameravajo odpreti za namen raziskave, 0,5 %, in tistih, ki profila nimajo, a ga nameravajo odpreti, vendar ne za namen raziskave, z 2,7 %.

Pripravljenost udeležencev osebnega anketiranja za vključitev v skupino Ekologičen na Facebooku smo primerjali s pripravljenostjo tistih, ki so se dejansko vključili v skupino

Ekologičen. Nepresenetljivo je delež pripravljenih na včlanitev znotraj skupine Ekologičen bistveno višji in znaša slabi dve petini (38,9 %), delež tistih, ki niso pripravljeni, je praktično enak in znaša točno dve petini (40,0 %), delež tistih, ki pa nimajo računa in ga ne nameravajo odpreti za namen raziskave, pa znaša dobro petino (21,1 %). Pri tem se nam porajajo enake domneve kot pri rezultatih osebnega anketiranja, in sicer lahko predvidevamo, da se v odgovoru »ne« skriva precej takšnih, ki Facebook profila nimajo, a so na pričujoči odgovor odgovarjali zaradi slabše strukture vprašanja.

Preglednica 56: Pripravljenost za včlanitev v skupino Ekologičen na družbenem omrežju Facebook.

vir	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	skupina Ekologičen (Anket o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)
N	408	95
Ali ste se pripravljeni včlaniti v skupino Ekologičen na družbenem omrežju Facebook?	delež (%)	delež (%)
da	5,9 %	38,9 %
ne	66,7 %	40,0 %
Nimam računa na Facebooku, a ga nameravam odpreti za namen raziskave.	0,5 %	/
Nimam računa na Facebooku, a ga nameravam odpreti, vendar ne za namen raziskave.	2,7 %	/
Nimam računa na Facebooku in ga ne nameravam odpreti za namen raziskave.	23,9 %	21,1 %
ni odgovora	0,5 %	/

6.15 Namere pri rabi vode

Nadalje nas je zanimalo, v kolikšni meri so udeleženci osebnega anketiranja in skupine Ekologičen pripravljeni varčevati z vodo, pri čemer smo aktivnost podkrepili s točno določenim obdobjem njenega izvajanja. Poleg tega smo uporabili dve precej podobni trditvi, ki pa se razlikujeta v sami stopnji obveze. Na eni strani gre za besedno zvezo »sem pripravljen varčevati«, na drugi strani pa »bom varčeval«. Udeleženci osebnega anketiranja so presenetljivo pozitivneje naravnani pri slednji besedni zvezi, torej »bom varčeval«, s srednjo vrednostjo 3,90, medtem ko srednja vrednost pri prvi trditvi znaša 3,74. Iz analize variance ugotavljamo, da predvsem pri trditvi, kjer smo uporabili termin »bom varčeval«, tisti z nižjo izobrazbo, osnovnošolsko in poklicno (4,05) nadpovprečno vrednotijo trditev v primerjavi z nadpovprečno izobraženimi (3,85). Razlika sicer ni statistično značilna, je pa jasno nakazana. Pričujoč rezultat na nek način nakazuje na nagibanje k soglašanju manj izobraženih, kar potrjujejo že mnoge dosedanje raziskave (Schumann in Presser 1996; De Vaus 2001; Smrekar 2006). Nasprotno pa udeleženci skupine Ekologičen v večji meri vrednotijo prvo trditev, kjer srednja vrednost znaša 4,14, z višanjem občutka zaveze pa njihova pripravljenost začne slabeti, srednja vrednost druge trditve namreč znaša 3,93.

Preglednica 57: Pripravljenost za varčevanje z vodo.

stališče	vir	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
V naslednjih šestih mesecih sem pripravljen varčevati z vodo.	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	3,9 %	6,6 %	29,2 %	32,1 %	27,9 %	0,2 %	3,74	1,06
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	1,1 %	3,2 %	13,7 %	45,3 %	36,8 %	/	4,14	0,84
V naslednjih šestih mesecih bom varčeval z vodo.	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	2,0 %	5,9 %	23,5 %	37,0 %	31,6 %	/	3,90	0,97
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	1,1 %	3,2 %	20,0 %	54,7 %	21,1 %	/	3,93	0,76

(1 - popolnoma nepripravljen, 2 - precej nepripravljen, 3 - deloma pripravljen, 4 - precej pripravljen, 5 - zelo pripravljen)

Ob analizi pripravljenosti za varčevanje z vodo v konkretnem obdobju, in sicer v naslednjih šestih mesecih, pri udeležencih osebne ankete ugotavljamo, da so ženske v večji meri pripravljene za varčevanje, pri čemer srednja vrednost znaša 4,00, pri moških pa 3,59, pri čemer je razlika statistično značilna.

Preglednica 58: Vpliv spola pri pripravljenosti za varčevanje z vodo (Anketa o rabi vode ... 2010).

spol	N	\bar{x}	SD	t	p
ženski	226	4,00	0,88		
moški	181	3,59	0,96	-4,451	0,000
skupaj	408	3,82	0,94		

Nadalje ugotavljamo, da se z višanjem starosti viša delež pripravljenosti za omenjeno varčevanje z vodo, pri čemer so razlike zglj nakazane.

Preglednica 59: Vpliv starosti pri pripravljenosti za varčevanje z vodo (Anketa o rabi vode ... 2010).

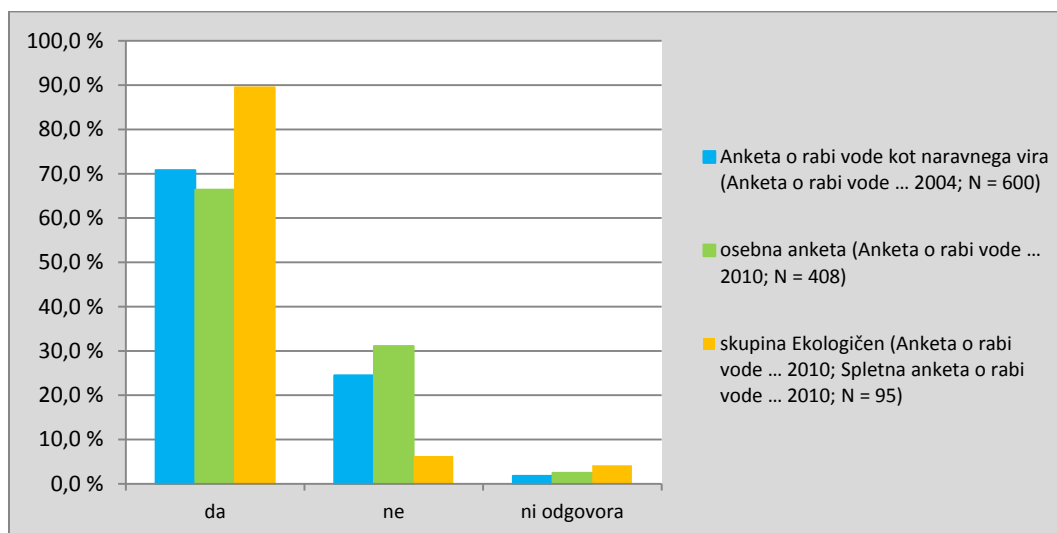
starost	N	\bar{x}	SD	F	p
od 15 do 24 let	64	3,70	0,99		
od 25 do 44 let	142	3,80	0,96		
od 45 do 64 let	140	3,86	0,92	0,691	0,560
65 let in več	61	3,92	0,89		
ni odgovora	1	/	/		
skupaj	408	3,82	0,94		

Precej podobni rezultati so značilni tudi za povezanost izobrazbe in pripravljenosti za varčevanje z vodo v konkretno določenem obdobju, pri čemer, kot se je že izkazalo, izstopajo poklicno izobraženi, ki izražajo najnižjo pripravljenost, sledijo osnovnošolsko in srednješolsko izobraženi ter najvišje izobražena skupina. Razlike sicer niso statistično značilne, gre pa za jasno nakazano razlike.

Preglednica 60: Vpliv izobrazbe pri pripravljenosti za varčevanje z vodo (Anketa o rabi vode ... 2010).

izobrazba	N	\bar{x}	SD	F	p
osnovnošolska	27	3,81	1,16		
poklicna (2-in 3-letna)	52	3,64	1,08		
srednješolska (4-in 5-letna)	207	3,83	0,90	0,823	0,480
višje-, visokošolska ali univerzitetna	121	3,89	0,89		
ni odgovora	1	/	/		
skupaj	407	3,82	0,94		

Nadalje smo ugotavljali, kolikšna je pripravljenost obeh preučevanih skupin za aktivno varovanje vode s pomočjo zelo prepričljivo predstavljene Fundacije za zdravo pitno vodo. Za sodelovanje v Fundaciji sta se pozitivno opredelili dve tretjini (66,4 %) udeležencev osebne ankete, slaba tretjina (31,1 %) pa je sodelovanje odklonila. V primerjavi z rezultati raziskave iz leta 2004 se je delež tistih, ki so pripravljeni sodelovati v Fundaciji malenkostno znižal, in sicer je v letu 2004 ta znašal slabe tri četrtine (70,8 %). Pri skupini Ekologičen pa se je pozitivno opredelilo skoraj devet desetih (89,5 %) udeležencev.

Slika 51: Pripravljenost finančnega prispevka Fundaciji za zdravo pitno vodo.

Pri analizi povezanosti pripravljenosti za sodelovanje v okviru Fundacije za zdravo pitno vodo in spola ugotavljamo, da so ženske v večji meri kot moški pripravljene sodelovati v okviru Fundacije in prispevati vsaj simboličnih 0,5 € mesečno za zdravo pitno vodo. Srednja vrednost rezultatov pri ženskah znaša 0,72, pri moških pa 0,63.

Preglednica 61: Vpliv spola pri pripravljenosti za sodelovanje v okviru Fundacije za zdravo pitno vodo (Anketa o rabi vode ... 2010).

spol	N	\bar{x}	SD	t	p
ženski	220	0,72	0,45		
moški	178	0,63	0,48	-2,113	0,050
skupaj	408	0,68	0,46		

Analiza starostne strukture razkrije največjo pripravljenost za sodelovanje udeležencev, in sicer starih od 25 do 44 let. Srednja vrednost rezultatov omenjene skupine znaša 0,73, sledijo mladi od 15 do 24 let s srednjo vrednostjo 0,69 ter starejši, stari 65 let in več, z 0,68. Najmanj zainteresirani za sodelovanje so zreli udeleženci, stari od 45 do 64 let, s srednjo vrednostjo 0,63.

Preglednica 62: Vpliv starosti pri pripravljenosti za sodelovanje v okviru Fundacije za zdravo pitno vodo (Anketa o rabi vode ... 2010).

starost	N	\bar{x}	SD	F	p
od 15 do 24 let	62	0,69	0,46		
od 25 do 44 let	140	0,73	0,44		
od 45 do 64 let	137	0,63	0,48	1,096	0,35
65 let in več	59	0,68	0,47		
ni odgovora	10	/	/		
skupaj	398	0,68	0,46		

Višje izobraženi so v večji meri pripravljeni podpreti omenjeno institucijo, pri višje-, visokošolsko in univerzitetno izobraženih srednja vrednost odgovorov znaša 0,73, pri srednješolsko izobraženih 0,67 ter pri poklicno in osnovnošolsko izobraženih 0,63. Treba je poudariti, da se zavedamo, da omenjeni rezultati analize vpliva starosti in izobrazbe pri podpori Fundacije za zdravo pitno vodo niso statistično značilni, vendar nakazujejo trend gibanja odgovorov.

Preglednica 63: Vpliv izobrazbe pri pripravljenosti za sodelovanje v okviru Fundacije za zdravo pitno vodo (Anketa o rabi vode ... 2010).

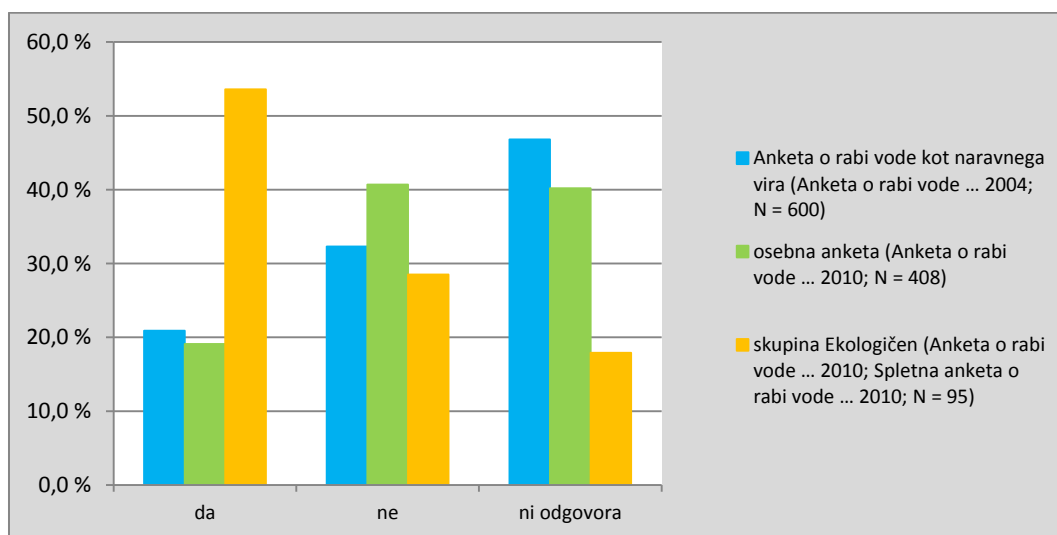
izobrazba	N	\bar{x}	SD	F	p
osnovnošolska	27	0,63	0,49		
poklicna (2-in 3-letna)	51	0,63	0,49		
srednješolska (4-in 5-letna)	203	0,67	0,47	0,714	0,541
višje, visokošolska ali univerzitetna	117	0,73	0,45		
ni odgovora	10	/	/		
skupaj	398	0,68	0,47		

Glede na to, da imamo opravka s finančnim prispevkom, nas je zanimalo, kolikšen je vpliv posameznikovega dohodka na njegovo pripravljenost finančno podpreti Fundacijo oziroma ali prihaja do razlik v omenjenem vplivu med pripravljenostjo na eni strani vključitve v skupino, ki ni povezana s finančnim prispevkom, skupino Ekologičen in Fundacijo, katere namen je zbiranje finančnega prispevka za namen varovanja pitne vode. Rezultati kažejo, da so udeleženci z višjimi dohodki v večji meri pripravljeni na prispevek Fundaciji kot tisti z nižjimi, pri čemer je povezanost za razliko od povezanosti s skupino Ekologičen tudi statistično značilna. Poleg že omenjenega vzroka v povezanosti izobrazbe in neto dohodka in s tem povezane pripravljenosti za okoljevarstveno aktivnost je eden od razlogov za pričujoč rezultat lahko v tem, da se udeleženci z nižjimi dohodki težje odrečejo finančnim sredstvom oziroma lastnemu blagostanju, še posebej v trenutnih razmerah gospodarske krize in s tem povezane finančne negotovosti.

Preglednica 64: Vpliv dohodka pri pripravljenosti za sodelovanje v okviru Fundacije za zdravo pitno vodo (Anketa o rabi vode ... 2010).

dohodek	N	\bar{x}	SD	F	p
1.000 € ali manj	115	0,45	0,51		
od 1.001 do 2.000 €	103	0,69	0,47		
od 2.001 do 3.000 €	48	0,71	0,46	2,541	0,050
3.000 € ali več	20	0,74	0,45		
ni odgovora	122	/	/		
skupaj	286	0,70	0,46		

Zanimalo nas je, ali so udeleženci preučevanih skupin za rešitev problematike v zvezi s pitno vodo pripravljeni plačevati kaj več kot le simboličnih 0,5 € na mesec, pri čemer smo kot mejo določili 2 €. Rezultati kažejo, da se z višanjem zneska pripravljenost za plačevanje naglo znižuje. Tako so udeleženci osebnega anketiranja le še v slabi petini (19,1 %) pripravljeni plačevati omenjeni znesek, pri skupini Ekologičen pa je takšnih dobra polovica (53,6 %). Eden izmed vzrokov za takšno razliko v deležu pripravljenih med udeleženci osebnega anketiranja in udeleženci skupine Ekologičen je v dejstvu, da so udeleženci skupine Ekologičen resnično pripravljeni prispevati k varovanju okolja ne glede na odrekanje finančnih sredstev v primerjavi z udeleženci osebnega anketiranja, kjer je pripravljenost v precejšnji meri na deklarativni ravni. Poleg tega je eden izmed dodatnih vzrokov lahko tudi v povprečno višjem finančnem statusu udeležencev skupine Ekologičen, ki se lahko lažje odrečejo delu finančnih sredstev kot udeleženci osebnega anketiranja. Pri primerjavi rezultatov pričujočega vprašanja z rezultati raziskave iz leta 2004 (Smrekar 2006) ugotovimo, da se je delež pripravljenih za plačevanje več kot 2 € le malenkostno spremenil. V letu 2004 je ta namreč na Ljubljanskem polju znašal dobro petino (20,9 %).

Slika 52: Pripravljenost plačevanja 2 € in več finančnega prispevka Fundaciji za zdravo pitno vodo.

6.16 Namere pri rabi vode, električne energije in ravnanju z odpadki

Podobno kot pri preučevanju pripravljenosti za varčevanje z vodo smo pri udeležencih skupine Ekologičen s pomočjo dveh trditev, ki se razlikujeta v stopnji zaveze poleg že omenjene pripravljenosti za varčevanje z vodo merili tudi pripravljenost za varčevanje z električno energijo ter za ločeno zbiranje odpadkov. Rezultati niso presenetljivi ob dejstvu, da imamo opravka z »zainteresirano« javnostjo. Ti namreč kažejo precej enotno in visoko pripravljenost za omenjeno. Udeleženci so v največji meri pripravljeni ločeno zbirati odpadke, s srednjo vrednostjo 4,53, sledi pripravljenost za varčevanje z električno energijo, s srednjo vrednostjo 4,20, ter varčevanje z vodo, s srednjo vrednostjo 4,14. Ko pa smo trditev o pripravljenosti zaostri z trditvijo »bom varčeval«, njihova vnema pada, presenetljivo, tudi pri še tako »zainteresirani« javnosti. Trditev »bom« očitno udeleženci občutijo kot močnejšo zavezo k dejanju in so zato do nje tudi bolj zadržani. Srednja vrednost trditve o varčevanju z vodo torej znaša 3,93, o varčevanju z električno energijo 4,12, ter o ločenem zbiranju odpadkov 4,34. Ob pogledu na deleže pri odgovorih ugotovimo, da je razkorak med

besednima zvezama »sem pripravljen« in »bom« predvsem posledica razlik pri ocenah »precej pripravljen« in »zelo pripravljen«.

Preglednica 65: Pripravljenost varčevanja z vodo, električno energijo in ločenega zbiranja odpadkov merjeno z besedno zvezo »sem pripravljen varčevati«.

spremenljivka	vir	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
V naslednjih šestih mesecih sem pripravljen varčevati z vodo.	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	1,1 %	3,2 %	13,7 %	45,3 %	36,8 %	/	4,14	0,84
V naslednjih šestih mesecih sem pripravljen varčevati z električno energijo.	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	/	/	11,6 %	55,8 %	31,6 %	1,1 %	4,20	0,63
V naslednjih šestih mesecih sem pripravljen ločevati odpadke.	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	/	1,1 %	5,3 %	32,6 %	58,9 %	2,1 %	4,53	0,65

(1 - popolnoma nepripravljen, 2 - precej nepripravljen, 3 - deloma pripravljen, 4 - precej pripravljen, 5 - zelo pripravljen)

Pri varčevanju z vodo se dobre tri četrtine (76,9 %) tako imenovanih »zainteresiranih« za aktivno okoljsko delovanje »strinja« in »zelo strinja« z obvezo »bom varčeval«, pri varčevanju z električno energijo je takšnih le za odstotek več (77,9 %), pri ločenem zbiranju odpadkov pa so takšne kar štiri petine (89,5 %).

Preglednica 66: Pripravljenost za varčevanje z vodo, električno energijo in ločeno zbiranje odpadkov merjeno z besedno zvezo »bom varčeval«.

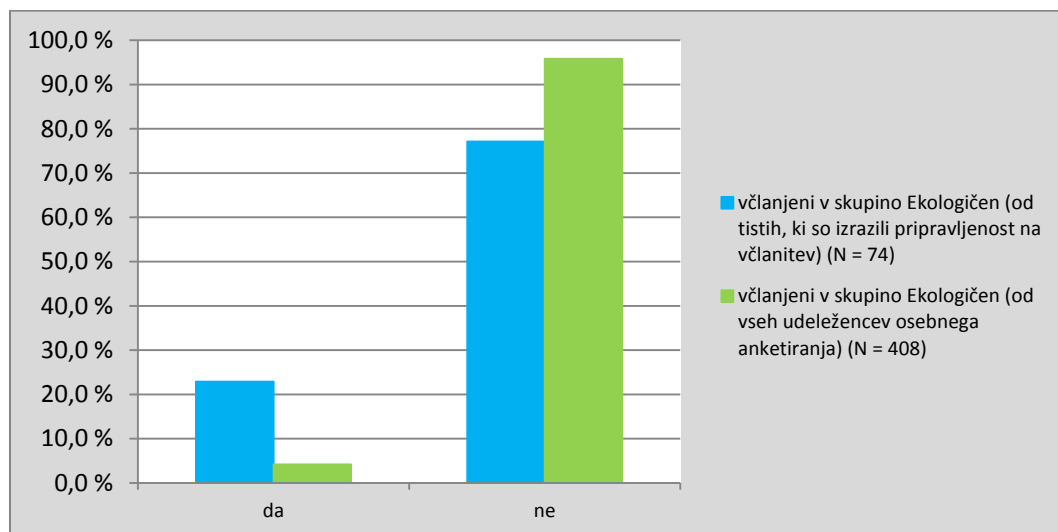
spremenljivka	vir	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
V naslednjih šestih mesecih bom varčeval z vodo.	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	1,1 %	4,2 %	20,0 %	54,7 %	22,2 %	/	3,93	0,76
V naslednjih šestih mesecih bom varčeval z električno energijo.	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	1,1 %	3,2 %	17,9 %	46,3 %	31,6 %	/	4,04	0,84
V naslednjih šestih mesecih bom ločeval odpadke.	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	1,1 %	3,2 %	6,3 %	40,0 %	49,5 %	/	4,34	0,82

(1 - popolnoma nepripravljen, 2 - precej nepripravljen, 3 - deloma pripravljen, 4 - precej pripravljen, 5 - zelo pripravljen)

Udeleženci skupine Ekologičen so torej z naskokom pripravljeni ločeno zbirati odpadke, kar ni presenetljivo glede na rezultate preučevanih treh vedenj pri ostalih preučevanih dejavnikih okoljskega vedenja. Kot rečeno, je razlog za tolikšen pozitiven odnos do ločevanja odpadkov predvsem posledica sprejetja precej stroge okoljske zakonodaje o ravnanju z odpadki na ravni Evropske unije, ki je države članice, med njimi tudi Slovenijo, prisilila v aktivno ukrepanje na samem izvoru odpadkov, pri uporabnikih samih. Kljub temu, da je Evropska unija sprejela tudi zahteve Kjotskega protokola o zmanjšanju količine toplogrednih plinov, ki so v precejšnji meri posledica proizvodnje toplote in električne energije, pa se naša država bolj kot v spodbujanje zmanjšanja porabe energije pri uporabnikih usmerja v ostale ukrepe, kot so pridobivanje energije iz obnovljivih virov energije, modernizacijo naprav. Zato izražena pripravljenost za varčevanje z električno energijo ne preseneča. Najmanjša pripravljenost je značilna za varčevanje z vodo, kar lahko prav tako na nek način povežemo s stanjem na tem področju na nivoju Evropske unije in posledično tudi pri nas. Na področju vodooskrbe namreč ni nikakršnega podobnega dogovora, ki bi države prisilil v ukrepanje, v znižanje njene uporabe ter njeno ohranjanje. Poleg tega tako v Evropi kot tudi pri nas prevladuje mnenje, da imamo pitne vode še v izobilju in je pretirana skrb odveč. Tako lahko rečemo, da so rezultati odgovorov na nek način realen odraz stanja na vsakem področju in nam že sami po sebi nakazujejo, kje so potrebni najintenzivnejši ukrepi.

6.17 Vedenje pri varovanju okolja

Tiste udeležence osebnega anketiranja, ki so izrazili pripravljenost za vključitev v skupino Ekologičen, smo povabili, naj se prek elektronske pošte v skupino tudi včlanijo. Delež resnično včlanjenih se je še nadalje močno znižal. Le petindvajsetina (4,2 %) vseh udeležencev se je včlanila v skupino oziroma dobra petina (22,9 %) tistih, ki so izrazili pripravljenost za včlanitev.

Slika 53: Včlanitev v skupino Ekologičen.

Nadalje so se ženske pričakovano v višjem deležu včlanile v skupino kot moški, pri čemer razlike niso statistično značilne. Včlanilo se je namreč 11 žensk in 6 moških.

Preglednica 67: Vpliv spola pri včlanitvi v skupino Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010).

spremenljivka	spol	N	\bar{x}	SD	t	p
včlanitev v skupino Ekologični	ženski	226	0,05	0,22	1,411	0,217
	moški	182	0,03	0,18		
	skupaj	408	0,04	0,20		

Nadalje se je včlanilo največ starih od 45 do 64 let in najmlajših udeležencev, starih od 15 do 24 let, kar je presenetljivo glede na precej kritično izražanje že pripravljenosti same. Po drugi strani pa je delež tistih, ki so vse včlanili, tako majhen, da ugotovitve težko posplošujemo.

Preglednica 68: Vpliv starosti pri včlanitvi v skupino Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010).

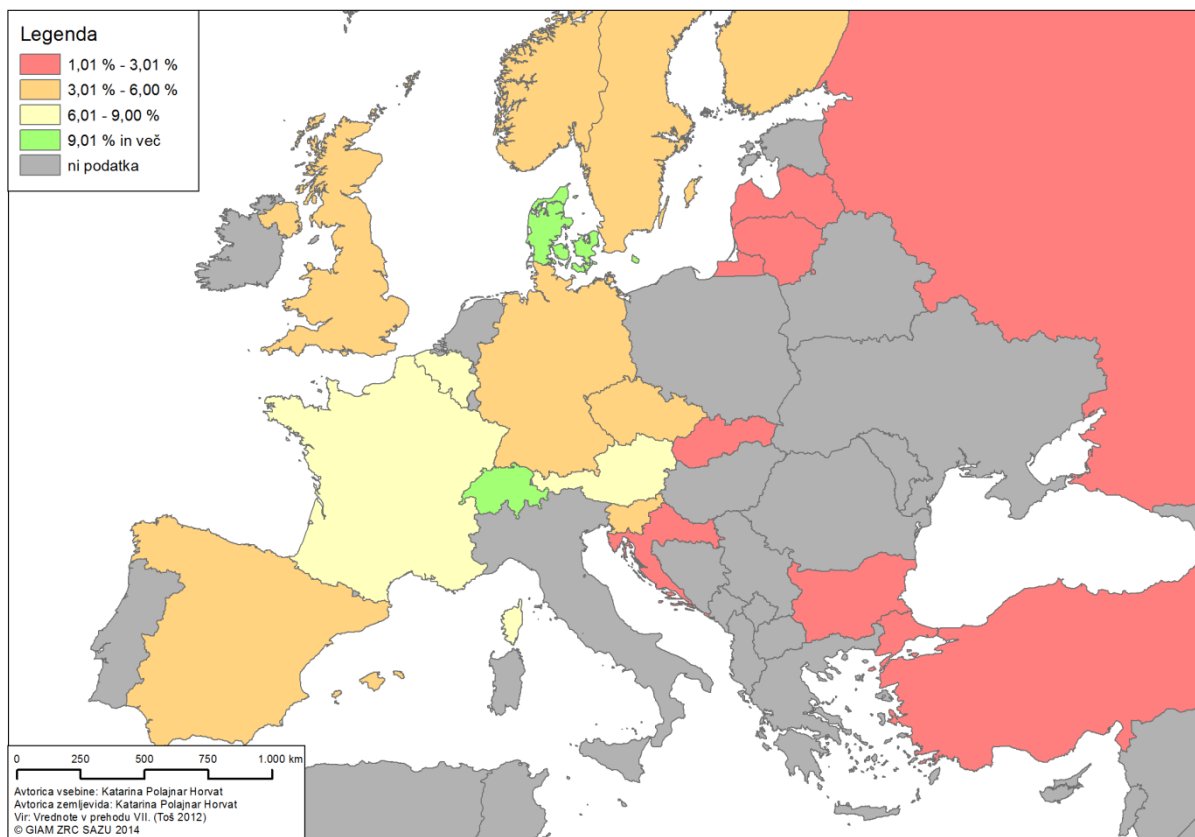
spremenljivka	starost	N	\bar{x}	SD	F	p
včlanitev v skupino Ekologični	od 15 do 24 let	64	0,05	0,21	0,555	0,655
	od 25 do 44 let	143	0,03	0,17		
	od 45 do 64 let	140	0,06	0,23		
	65 let in več	61	0,03	0,18		
	skupaj	408	0,04	0,20		

Vključenost v skupino Ekologičen je odvisna tudi od izobrazbe. Najvišji delež včlanjenih je namreč značilen za najvišje izobraženo skupino, vendar pa so razlike med skupinami precej majhne in tudi statistično neznačilne.

Preglednica 69: Vpliv izobrazbe pri včlanitvi v skupino Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010).

spremenljivka	izobrazba	N	\bar{x}	SD	F	p
včlanitev v skupino Ekologični	osnovnošolska	27	0,00	0,00	1,768	0,159
	poklicna (2 in 3 letna)	52	0,04	0,19		
	srednješolska (4 in 5 letna)	208	0,03	0,17		
	višje, visokošolska ali univerzitetna	121	0,07	0,26		
	skupaj	408	0,04	0,2		

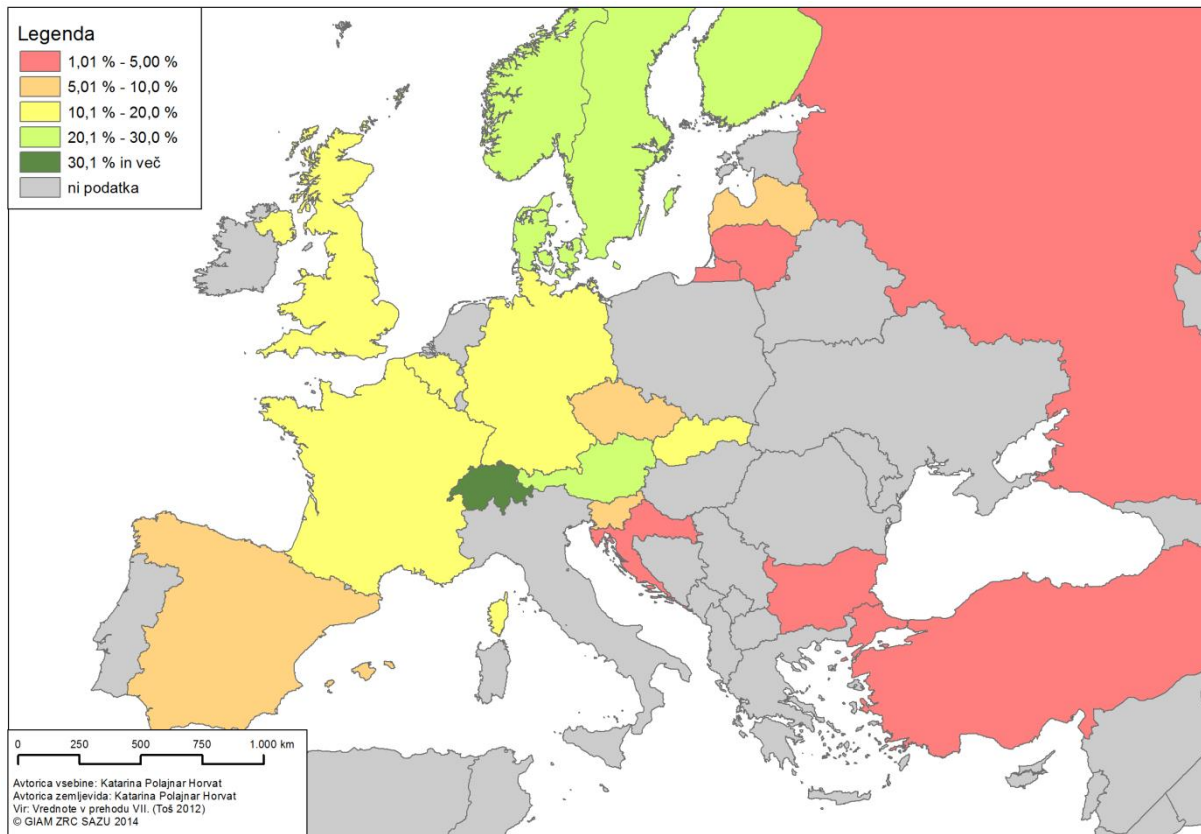
Dobljene odgovore smo primerjali z vprašanjem Slovenskega javnega mnenja 2011 (Toš 2012), kjer so ugotavljali, koliko prebivalcev je bilo v zadnjih petih letih članov kakšne skupine, ki si je kot glavni cilj postavila ohranitev in varovanje okolja. Rezultati kažejo na precej podobno sliko, in sicer je na pričujoče vprašanje pritrdilno odgovorilo 3,6 % udeležencev raziskave, kar se v precejšnji meri ujema z rezultati lastne raziskave, kjer se jih je vključilo 4,2 %. Na enako vprašanje pa so odgovarjali tudi udeleženci iz dvajsetih evropskih držav, pri čemer se Slovenija uvršča malenkost pod povprečje. Med države z najvišjim deležem članov okoljevarstvenih skupin se uvrščata Švica z dobro desetino (13,5 %) in Danska s slabo desetino (9,8 %). Sledijo države zahodne in srednje Evrope: Avstrija (7,9 %), Belgija (7,8 %) in Francija (6,4 %). Nadpovprečen delež prostovoljcev, vključenih v okoljevarstvene skupine, je značilen tudi za nekatere ostale zahodno-, srednje- in severnoevropske države, kot so Nemčija (5,7 %), Švedska (5,4 %), Velika Britanija (5,3 %), Norveška (4,8 %) in Finska (4,7 %). Pod povprečje se, kot rečeno, uvršča Slovenija, poleg nje pa tudi Španija (3,3 %) in Češka (3,1 %). V najnižji, četrti, razred po deležu članov okoljevarstvenih skupin se uvrščajo države v prehodu, ki so nastale po razpadu socialističnih državnih ureditev: Hrvaška (2,6 %), Slovaška (2,3 %), Litva (1,9 %), Turčija (1,7 %), Rusija (1,6 %), Bolgarija (1,5 %) in Litva (1,2 %).

Slika 54: Delež Evropejcev, ki so bili v zadnjih petih letih člani kakšne skupine, ki si je kot glavni cilj postavila ohranitev in varovanje okolja (Toš 2012).

Za primerjavo smo analizirali tudi rezultate vprašanja v okviru Slovenskega javnega mnenja (Toš 2012), kjer pa so poleg prostovoljnega okoljskega aktivizma merili tudi okoljski aktivizem ob finančnem prispevku. Udeležence so spraševali, »Ali ste v zadnjih petih letih kdaj dali denar kakšni skupini za varstvo okolja?« Za pritrdilni odgovor se jih je opredelila trinajstina (7,8 %). Prebivalci Slovenije torej izkazujejo večji interes za prostovoljni finančni prispevek za namen varovanja okolja kot pa za prostovoljno vključitev v okoljevarstveno skupino. Eden od razlogov je lahko v občutku dolžnosti ob članstvu v skupino oziroma občutku moralne obveze. Poleg tega pa se ljudje, vsaj nekateri, očitno lažje odrečejo določenim finančnim sredstvom kot pa članstvu in s tem povezani obvezi.

Primerjava rezultatov pričujočega vprašanja na nivoju Slovenije z rezultati dvajsetih evropskih držav, kjer povprečje znaša dobro desetino (12,7 %), kaže na precejšnje zaostajanje Slovenije pri prispevanju finančnih sredstev za namen varovanja okolja za ostalimi zahodno- in srednjeevropskimi državami. Med države z najvišjim deležem pozitivnih odgovorov se uvrščajo skandinavske države in visokorazvite države zahodne in srednje Evrope: Švica (33,8 %), Finska (26,3 %), Švedska (22,6 %), Norveška (22,4 %), Danska (21,7 %) in Avstrija (21 %), ki se obenem uvrščajo med države z najvišjim bruto domačim proizvodom na prebivalca v Evropi (medmrežje 25). Nad evropsko povprečje se uvrščajo tudi Velika Britanija (16,8 %), Nemčija (15,3 %) in Belgija (13,8 %). Pod evropsko povprečje se uvrščajo Slovaška (10,1 %), Španija (7,8 %), Češka (7,6 %) in Slovenija (6,9 %) ter Latvija (5,3 %), pri čemer se sledni dve uvrščata na sam konec predzadnjega razreda. Med države z najnižjim prispevkom finančnih sredstev za namen varovanja okolja spadajo, podobno kot že pri predhodnem vprašanju, države v prehodu oziroma države z bivšo socialistično politično ureditvijo: Hrvaška (4,1 %), Turčija (3,3 %), Rusija (2,6 %), Bolgarija (1,3 %) in Litva (1,2 %), ki pa se po bruto domačem proizvodu uvrščajo na najnižja mesta na lestvici (medmrežje 25).

Slika 55: Delež Evropejcev, ki so v zadnjih petih letih dali denar kakšni skupini za varstvo okolja (Toš 2012).

Poleg včlanitve v skupino Ekologičen na portalu www.ekologicen.si smo merili tudi včlanitev v skupino Ekologičen na družbenem omrežju Facebook. Rezultati kažejo precej skromno udeležbo udeležencev osebne anketiranja, saj se je od tistih, ki so izrazili pripravljenost, včlanila le dobra desetina (12,5 %), od vseh udeležencev pa ta delež znaša manj kot stotino (0,7 %) ali v absolutni vrednosti trije udeleženci. Na drugi strani pa je značilna precej višja vključitev udeležencev skupine Ekologičen, saj so se od tistih, ki so izrazili pripravljenost za vključitev, vključili prav vsi, od vseh vključenih v skupino pa slabi dve petini (38,9 %). Rezultati torej kažejo, da so družbena omrežja v precejšnji meri še vedno domena le določenega segmenta ljudi in nikakor ne večine.

Preglednica 70: Vključitev v skupino Ekologičen na družbenem omrežju Facebook.

spremenljivka	vir	N	da	ne
včlanjeni v skupino Ekologičen na družbenem omrežju Facebook (od tistih, ki so izrazili pripravljenost na včlanitev)	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	24	12,5 %	87,5 %
včlanjeni v skupino Ekologičen (od vseh udeležencev osebne anketiranja)	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	0,7 %	99,3 %
včlanjeni v skupino Ekologičen na družbenem omrežju Facebook (od tistih, ki so izrazili pripravljenost na včlanitev)	skupina Ekologičen (Anket o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	37	100,0 %	0,0 %
včlanjeni v skupino Ekologičen (od vseh udeležencev osebne anketiranja)	skupina Ekologičen (Anket o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	38,9 %	61,1 %

6.18 Vedenje pri rabi vode, električne energije in ravnanju z odpadki

Ljudje se pri opravljanju različnih vsakdanjih opravil v gospodinjstvu vedejo različno. Tako nas je zanimalo, v kolikšnem obsegu udeleženci osebnega anketiranja in udeleženci skupine Ekologičen udeležajo izbrana preučevana vedenja, ločeno zbirajo odpadke, varčujejo z vodo in varčujejo z električno energijo ter ali se njihovo delovanje glede na posamezno vedenje razlikuje ali ne. Ker smo želeli pridobiti čim realnejše odgovore, smo vprašanje postavili v resnični časovni okvir, v obdobje zadnjih šestih mesecev. Kot kažejo že analize temeljnih preučevanih sestavin okoljskega vedenja, se med prebivalci MOL ločeno zbiranje odpadkov uvršča na najvišje mesto med preučevanimi okoljskimi vedenji v gospodinjstvu. Zdi se, da je ločevanje odpadkov že pri večini udeležencev prisotno v njihovi zavesti. Zato ne preseneča rezultat, da se udeleženci tako osebnega anketiranja kot tudi skupine Ekologičen v največji meri opredeljujejo, da so ločeno zbirali odpadke, in sicer sta pri osebnem anketiranju takšni dobre dve tretjini (69,9 %), delno pa dobra petina (23,8 %). Pri omenjeni skupini odpadkov ni ločevalo le 6,4 % udeležencev, pri čemer srednja vrednost znaša 2,63. Pri skupini Ekologičen pa je odpadke ločevalo kar dobre štiri petine (85,3 %) udeležencev, delno, dobra desetina (12,6 %), pa odpadkov nista ločevali le dve stotini (2,1 %) udeležencev, srednja vrednost znaša 2,83. Udeleženci osebnega anketiranja so se v slabih treh petinah (57,8 %) izrazili, da so varčevali z električno energijo, slaba tretjina (31,6 %) se je izrazila, da je z električno energijo varčevala le delno, slaba desetina (8,1 %) se je opredelila, da z električno energijo ni varčevala. Srednja vrednost odgovorov znaša 2,50. Znotraj skupine Ekologičen sta se dobri dve tretjini (72,6 %) izrazili o varčevanju z električno energijo v zadnjih šestih mesecih, petina (23,2 %) je izrazila delno varčevanje, le 4,2 % pa jih z električno energijo ni varčevala. Srednja vrednost znaša 2,68. Zanimivo, so se udeleženci osebnega anketiranja izrazili, da so v enaki meri, kot so varčevali z električno energijo, varčevali tudi z vodo, in sicer v slabih treh petinah (57,8 %), delež tistih, ki so se opredelili, da so delno varčevali z vodo, je v primerjavi z varčevanjem z električno energijo malenkost nižji in je znašal slabo tretjino (31,6 %), porabe vode pa ni zmanjšala desetina (10,5 %) udeležencev, pri čemer srednja vrednost odgovorov znaša 2,47. Udeleženci skupine Ekologičen so podobno kot udeleženci osebnega anketiranja v najmanjši meri izkazovali preteklo varčevanje z vodo, in sicer sta z vodo v zadnjih šestih mesecih varčevali dobri dve tretjini (69,5 %), petina (22,1 %) pa se je opredelila, da so varčevali delno. Za nikakršno varčevanje z vodo se je opredelila slaba desetina (8,4 %). Srednja vrednost odgovorov znaša 2,61.

Preglednica 71: Samoporočanje o udejanjanju preučevanih vedenj v preteklih šestih mesecih.

stališče	vir	N	ne	deloma	da	\bar{x}	SD
Ali ste v zadnjih šestih mesecih ločeno zbirali odpadke?	osebna anketa (Anketa o rabi vode...2010)	408	6,4 %	23,8 %	69,9 %	2,63	0,60
	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije...2010)	95	2,1 %	12,6 %	85,3 %	2,83	0,42
Ali ste v zadnjih šestih mesecih zmanjšali porabo električne energije?	osebna anketa (Anketa o rabi vode...2010)	408	8,1 %	34,1 %	57,8 %	2,50	0,64
	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije...2010)	95	4,2 %	23,2 %	72,6 %	2,68	0,55
Ali ste v zadnjih šestih mesecih zmanjšali porabo vode?	osebna anketa (Anketa o rabi vode...2010)	408	10,5 %	31,6 %	57,8 %	2,47	0,68
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode...2010; Spletna anketa o rabi vode...2010)	95	8,4 %	22,1 %	69,5 %	2,61	0,64

Nadalje nas je zanimalo, kakšna je vloga preučevanih demografskih dejavnikov, torej spola, starosti in izobrazbe, pri preučevanih treh vedenjih, pri čemer so podrobnejši rezultati s srednjimi vrednostmi, standardnimi odkloni in signifikacijo prikazani v prilogi 24.

Rezultati kažejo, da ženske bolj kot moški izražajo udejanjanje tako ločenega zbiranja odpadkov kot tudi varčevanje z električno energijo in vodo, pri čemer je razlika statistično značilna pri ravnanju z odpadki in pri rabi vode. Pri električni energiji pa je omenjena razlika najnižja in zaradi tega tudi statistično neznačilna.

Izkazalo se je, da je izražanje dosedanjih okolju prijaznih vedenj v manjši meri odvisno od starosti, saj pri nobenem od treh vedenj razlike s starostjo niso statistično značilne. Vseeno lahko izluščimo, da se s starostjo pri vseh treh vedenjih viša njihovo udejanjanje.

Na drugi strani pa je izraženo preteklo udejanjanje vseh treh izbranih vedenj v precejšnji meri odvisno od izobrazbe. Višje izobraženi so v precej večji meri izražali preteklo ločeno zbiranje odpadkov, manjšo porabo električne energije in manjšo porabo vode kot nižje izobraženi.

Rezultate izbranih treh vprašanj smo primerjali s podobnimi vprašanji o preteklem delovanju v gospodinjstvu, ki so bili zastavljeni v raziskavi o rabi vode kot naravnega vira iz leta 2004 (Smrekar 2006) na območju Ljubljanskega polja. Takrat so udeležence spraševali o tem, »ali so v zadnjih petih letih ločeno zbirali odpadke oziroma zmanjšali porabo pitne vode z namenom zmanjšanja onesnaževanja«. Ti so se v slabih štirih petinah (77,7 %) izrazili, da so ločeno zbirali odpadke, medtem ko je bila petina (21,3 %) nasprotnega mnenja, stotina (1,0 %) pa se o omenjenem ni opredelila. Na drugi strani pa so se udeleženci v precej manjši meri izrazili o tem, da so varčevali z vodo, in sicer je bilo takšnih le slaba tretjina (32,3 %), nasprotno, pa sta se kar slabi dve tretjini (63,2 %) opredelili proti. Na vprašanje jih ni odgovorila dvajsetina (4,5 %). Udeleženci lastnega osebnega anketiranja so se za ločevanje odpadkov opredeljevali v malenkost manjši meri, za trinajstino (7,8 %). Za izrecno neaktivnost pri ločenem zbiranju odpadkov v raziskavi iz leta 2004 (Smrekar 2006) pa se je opredelil precej višji delež kot pri lastnem osebnem anketiranju, in sicer kar za dobro šestino (14,9 %). Treba pa je poudariti, da so imeli v raziskavi iz leta 2004 možnost dveh odgovorov, in sicer »da« in »ne«, pri lastni raziskavi pa so imeli udeleženci tudi možnost odgovora »delno«, kar je uporabilo kar precejšen delež udeležencev (23,8 %). Precejšen delež je torej takšnih, ki odpadkov ne ločujejo v celoti. Tako lahko predvidevamo, da je določen delež udeležencev, ki se je v letu 2004 opredelil predvsem pozitivno, odpadke ločuje le delno, določen delež, ki odpadke ločuje delno, pa je lahko tudi takšnih, ki so se opredelili negativno, vendar glede na to, da so ljudje na splošno nagnjeni k podajanju pozitivnejših odgovorov (Malnar 2002), predvidevamo, da je takšnih zelo malo. Na drugi strani pa so udeleženci osebnega anketiranja v precej višjem deležu izrazili preteklo varčevanje z vodo, in sicer se jih je za omenjeno opredelila kar četrtina (25,5 %) več. Podobno imamo ponovno opravka z odgovorom delno, ki pri lastnem osebnem anketiranju znaša precejšen delež vseh odgovorov, kar slabo tretjino (31,6 %).

Rezultate osebnega anketiranja smo primerjali tudi z rezultati precej podobnih vprašanj o udejanjanju izbranih okoljskih vedenj v gospodinjstvu v okviru Slovenskega javnega mnenja (Toš 2012). Udeležence iz vse Slovenije so leta 2011 spraševali o tem, »kako pogosto se potrudijo, bodisi, da zbirajo odpadke ločeno, da omejijo porabo energije ali varčujejo ali znova uporabijo vodo?« Podatki, podobno kot pri lastni raziskavi, kažejo na največjo izraženo aktivnost pri ločevanju z odpadki, in sicer sta odgovor »vedno« izrazili slabi dve tretjini (61,2 %) udeležencev iz vse Slovenije, za odgovora »pogosto« in »včasih«, kar bi lahko glede na lastno oblikovane odgovore smatrali kot »delno«, je izrazila dobra tretjina (34,2 %), le dve stotini (2,2 %) udeležencev pa sta izrazili, da »nikoli« ne ločuje odpadkov. Sledi omejevanje porabe energije in goriva, kjer se je za odgovor »vedno« opredelila le desetina (11,7 %) udeležencev iz vse Slovenije, za odgovora »pogosto« in »včasih«, ki ju smatramo kot »delno« varčevanje, slabe tri četrtine (73,9 %) ter sedmina (14,0 %) za »nikoli«. Podobno kot pri

osebne anketiranju pa tudi udeleženci na nivoju Slovenije v najmanjši meri izražajo varčevanje z vodo, in sicer jih z vodo »vedno« varčuje le desetina (10,4 %), tako imenovano »delno« jih varčujejo tri petine (60,1 %), na drugi strani pa jih sploh ne varčuje kar slaba tretjina (29,2 %). Primerjava rezultatov nakazuje, da udeleženci lastnega osebnega anketiranja podobno kot pri stališčih in namerah o izbranih preučevanih vedenjih izkazujejo pozitivnejše udejanjanje vse treh preučevanih vedenj, pri čemer je večji razkorak razviden predvsem pri varčevanju z energijo in vodo. Vzrok za tako velik razkorak je lahko v metodološko neprimernem mestu posameznih vprašanj oziroma njihovem vrstnem redu pri osebnem anketiranju. Vprašanja so si namreč sledila eno za drugim, poleg tega pa se je prvo vprašanje nanašalo na ločevanje odpadkov, torej na vedenje, do katerega ima večina očitno najbolj pozitiven odnos. Tako je lahko določen delež udeležencev pod vplivom prvega vprašanja odgovarjal tudi na nadaljnje. Poleg tega pa je lahko precej bolj pozitiven odnos udeležencev lastnega osebnega anketiranja tudi posledica dobronamernosti vprašanih in s tem povezane želje po izražanju preteklega udejanjanja izbranih vedenj kot splošno sprejete družbene norme.

Preglednica 72: Samoporočanje o preteklem udejstvovanju pri izbranih vedenjih na nivoju Slovenije.

spremenljivka	vir	N	1	2	3	4	5
Kako pogosto se posebej potrudite in ločeno zbirate odpadke za reciklažo?	Slovensko javno mnenje (Toš 2012)	1082	61,2 %	24,5 %	9,7 %	2,2 %	2,4 %
Kako pogosto doma omejite porabo energije ali goriva zaradi ekoloških razlogov?	Slovensko javno mnenje (Toš 2012)	1082	11,7 %	37,9 %	36,0 %	14,0 %	0,3 %
Kako pogosto varčujete ali znova uporabite že rabljeno vodo zaradi ekoloških razlogov?	Slovensko javno mnenje (Toš 2012)	1082	10,4 %	26,5 %	33,6 %	29,2 %	0,2 %

(1 – vedno, 2 – pogosto, 3 – včasih, 4 – nikoli, 5 – ni odgovora)

Na vprašanje »kako pogosto se posebej potrudite in ločeno zbirate odpadke za reciklažo?« so udeleženci Slovenskega javnega mnenja (Toš 2012) odgovarjali trikrat znotraj časovnega obdobja treh desetletij, pri čemer so značilni izredno zanimivi rezultati. V letu 1993 je odpadke vedno zbirala ločeno šestina (16,9 %) udeležencev, v letu 2000 petina (19,7 %), medtem ko sta bili v letu 2011 takšni skoraj dve tretjini (61,2 %). Pri tem je izredno zanimiv podatek o razpoložljivosti ustreznih zabojnikov za ločeno zbiranje v anketiranih gospodinjstvih. V letu 1993 kar tretjina (31,4 %) udeležencev ni imela na voljo omenjenih zabojnikov, v letu 2000 še za odstenek višji delež, in sicer dobra tretjina (34,6 %), v letu 2011 pa le še 2,4 %. Rezultati torej kažejo precejšen premik pri ločenem zbiranju odpadkov v zadnjih treh desetletjih, ki je poleg zakonskih ureditev v veliki meri odvisna tudi od sistemskih rešitev oziroma razpoložljivosti sredstev za udejanjanje pričujočega vedenja, kar v precejšnji meri dokazujejo tudi pričujoči rezultati.

Preglednica 73: Samoporočanje o pogostosti ločenega zbiranja odpadkov za reciklažo.

leto	vir	1	2	3	4	5
1993	Vrednote v prehodu VII. (Toš 2012)	8,4 %	24,0 %	19,3 %	16,9 %	31,4 %
2000	Vrednote v prehodu VII. (Toš 2012)	5,7 %	20,7 %	19,3 %	19,7 %	34,6 %
2011	Vrednote v prehodu VII. (Toš 2012)	2,2 %	9,7 %	24,5 %	61,2 %	2,4 %

(1 – vedno, 2 – pogosto, 3 – včasih, 4 – nikoli, 5 – tam, kjer živim, reciklaža ni na voljo)

6.18.1 Vedenje pri rabi vode

Pogosto se ne zavedamo, koliko vode dejansko porabimo pri vsakdanjih, nam še tako malenkostnih, opravilih in koliko jo zavržemo. Nevede nam v času umivanja zob ali prhanja steče precejšnja količina vode v prazno, zato nas zanima, s kakšnim vedenjskim vzorcem preučevanih skupin v zvezi z vodo imamo opravka. Odgovori osebnega anketiranja kot tudi skupine Ekologičen kažejo na precejšnjo mero smotrnega ravnanja z vodo. Pri prvih jih dobri dve petini (43,9 %) nikoli ne pustita teči vodo med umivanjem zob, pri čemer srednja vrednost znaša 3,91, pri slednjih pa je takšnih dobra polovica (56,8 %), kjer srednja vrednost znaša 4,28. Med tistimi, ki med omenjenim opravilom vodo pustijo teči, je pri obeh preučevanih skupinah največ takšnih, ki jo pustijo teči redko, in sicer četrtnina (pri prvi skupini 26,0 %, pri drugi pa 25,3 %). Precej podobno kot pri prvem vprašanju udeleženci pri obeh skupinah ravnajo z vodo med prhanjem, in sicer jih pri osebne anketiranju vodo vedno zapira slaba polovica (48,8 %) udeležencev, pri čemer srednja vrednost znaša 3,90, pri skupini Ekologičen pa je takšnih dobra polovica (52,6 %), pri čemer srednja vrednost znaša 3,97. Od tistih, ki vodo med prhanjem puščajo odprto, je največ takšnih, ki jo puščajo odprto redko, in sicer pri osebne anketiranju slaba petina (17,6 %), pri skupini Ekologičen pa petina (20 %). Zapiranje vode med ročnim pomivanjem posode se je izkazalo kot manj privlačno opravilo, saj jih med udeleženci osebne anketiranja vodo vedno zapira le dobra četrtnina (26,0 %) udeležencev, med udeleženci skupine Ekologičen pa je takšnih praktično enak delež (26,3 %). Precejšen delež udeležencev pri obeh anketah vodo pustijo teči redko in občasno. Najmanj smotrno ravnanje udeleženci obeh skupin izkazujejo pri uporabi čistih kozarcev pri pitju, pri osebne anketiranju srednja vrednost znaša 2,66, pri skupini Ekologičen pa 2,95. Pri osebne anketiranju jih kar tretjina (30,1 %) vedno uporabi čist kozarec, medtem ko je pri skupini Ekologičen takšnih skoraj sedmina (14,7 %). Pri slednjih jih čist kozarec največ uporabi redko, in sicer dobra tretjina (31,6 %).

Preglednica 74: Samoporočanje o opravljanju izbranih vsakdanjih opravil v gospodinjstvu.

stališče	vir	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
Kako pogosto pustite teči vodo medtem, ko si umivate zobe?	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	7,4 %	8,3 %	14,5 %	26,0 %	43,9 %	/	3,91	1,25
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	2,1 %	6,3 %	9,5 %	25,3 %	56,8 %	/	4,28	1,01
Kako pogosto pustite teči vodo medtem, ko se milite med prhanjem?	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	7,8 %	9,6 %	16,2 %	17,6 %	48,8 %	/	3,90	1,32
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	8,4 %	11,6 %	7,4 %	20,0 %	52,6 %	/	3,97	1,35
Kako pogosto pustite teči vodo medtem, ko ročno pomivate posodo?	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	10,5 %	14,5 %	24,3 %	24,5 %	26,0 %	0,2 %	3,41	1,30
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	3,2 %	12,6 %	26,3 %	31,6 %	26,3 %	/	3,65	1,09
Kako pogosto pri pitju uporabite povsem čist kozarec?	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	30,1 %	15,2 %	24,5 %	18,9 %	11,3 %	/	2,66	1,37
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	14,7 %	17,9 %	29,5 %	31,6 %	5,3 %	1,1 %	2,95	1,14

(1 - vedno, 2 - pogosto, 3 - občasno, 4 - redko, 5 - nikoli)

Poleg vsakdanjih vedenjskih navad nas zanimajo tudi najpogostejši razlogi nesmotrnega ravnanja z vodo, ki so različni glede na posamezno opravilo. Pri umivanju zob tako udeleženci osebne anketiranja kot tudi skupine Ekologičen v največji meri pustijo teči vodo iz navade, s slabima dvema tretjinama (64,0 %) odgovorov pri prvih oziroma pri skupini Ekologičen kar s štirimi petinami (83,3 %). Sledi dejstvo, da jim to olajša opravilo, pri prvih z

dobro četrtno (27,0 %) ter pri slednjih z dvajsetino (5,6 %). V manjši meri, s slabo desetino (8,0 %), prvi menijo, da, medtem ko si umivajo zobe, ne steče tolikšna količina vode, da bi jih to moralo skrbeti, pri skupini Ekologičen je takšnih že manj, in sicer dvajsetina (5,6 %). Med prhanjem in pomivanjem posode udeleženci obeh anket v največji meri ne zapirajo vode, ker jim to olajša opravilo. Pri osebni anketiranju sta pri prhanju takšnega mnenja dobri dve petini (44,2 %) udeležencev, pri pomivanju posode pa kar slabe tri petine (58,9 %). Pri skupini Ekologičen pa je pri prhanju takšnih dobra tretjina (37,0 %), pri pomivanju posode pa dobri dve tretjini (65,8 %). Iz navade jih pri osebni anketiranju vodo pusti odprto dve petini (39,9 %), pri pomivanju posode pa dobra četrtnina (27,6 %). Pri skupini Ekologičen pa je delež takšnih pri obeh preučevanih opravljenih precej podoben, pri prhanju dobra petina (22,2 %), pri pomivanju posode pa prav tako (21,1 %). V precej manjši meri pa so udeleženci obeh anket mnenja, da ne steče tolikšna količina vode, da bi jih to moralo skrbeti. Pri odgovorih smo udeležencem ponudili tudi možnost drugo, kjer so sami navajali vzroke za nezapiranje vode med opravi. Med najpogostejšimi vzroki, ki so jih navajali, so dejstva, da vodo enostavno pozabijo zapreti, da precej časa čakajo na prihod tople vode in je zaradi tega ne zapirajo ter da jih ne zebe pod prho.

Nadalje nas zanima pogostost in način uporabe strojev, ki namesto nas udeležajo vsakdanja opravila v gospodinjstvih. Ta je namreč smotrno uporabljati čim bolj razumno in le takrat, ko so polna. Udeleženci osebne anketiranja pralni stroj v povprečju tedensko uporabljajo 2,56-krat ko je poln, in sicer ga uporablja devet desetih (90,0 %) ter slaba petina (17 %), 1,74-krat ko ni poln, medtem ko ga udeleženci skupine Ekologičen v dobrih dveh tretjinah (70,5 %) uporabljajo v povprečju kar 2,76-krat ko je poln, vendar pa jih na račun tega pere, ko ta ni poln, le sedmina (15,7 %) in manjkrat, 1,63-krat. Nadalje udeleženci osebne anketiranja pomivalni stroj v dobri polovici (51,4 %) uporabljajo 3,88-krat ko je poln ter v desetini (10,5 %) 2,93-krat ko ni poln. Udeleženci skupine Ekologičen pa ga v štirih petinah (81,0 %) v povprečju uporabljajo precej večkrat, 4,68-krat ko je poln, ponovno pa ga v dobri petini (23,15 %) manjkrat uporabljajo, ko ta ni poln, in sicer 2,80-krat.

Preglednica 75: Samoporočanje o opravljanju izbranih vsakdanjih opravil v gospodinjstvu, povezanih z vodo.

stališče	vir	N	\bar{x}	SD
Kolikokrat na teden uporabljate pralni stroj ko je poln?	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	386	2,56	1,53
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	67	2,76	1,57
Kolikokrat na teden uporabljate pralni stroj ko ni poln?	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	69	1,74	1,23
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	15	1,63	1,10
Kolikokrat na teden uporabljate pomivalni stroj ko je poln?	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	210	3,88	2,20
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	77	4,68	1,88
Kolikokrat na teden uporabljate pomivalni stroj ko ni poln?	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	43	2,93	2,18
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	22	2,80	0,44

Osebna higiena je eno od vsakdanjih opravil, kjer nevede lahko v prazno steče precejšnja količina vode, zato so značilnosti vedenja s tem v zvezi ključne za ugotovitev, kako okoljsko se udeleženci izbranih skupin resnično obnašajo. Večina udeležencev (95,0 %) osebne anketiranja se v povprečju prha 6,10-krat na teden (N = 388) v sicer najpogosteje tri do pet minut, kopa pa se jih četrtnina (25,0 %), v povprečju 1,83-krat na teden. Na drugi strani pa se udeleženci skupine Ekologičen prhajo pogosteje, v povprečju 6,51-krat na teden (N = 95), in sicer prav tako v povprečju od tri do pet minut. Kopa pa se jih presenetljivo malo, le trije udeleženci so izrazili, da se kopajo, in sicer v povprečju enkrat na teden. V kolikor primerjamo rezultate obeh preučevanih skupin, presenetljivo ugotovimo, da so udeleženci

skupine Ekologičen v povprečju potratnejši z vodo kot udeleženci osebne anketiranja, za kar lahko vzroke iščemo v višjem življenjskem standardu prvih in s tem povezanimi višjimi potrebami po čistoči in osebni higieni.

Preglednica 76: Samporočanje izbranih higienskih opravil v gospodinjstvu, povezanih z vodo.

stališče	vir	N	\bar{x}	SD
Kolikokrat na teden se prhate?	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	388	6,10	2,16
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	6,51	2,28
Koliko časa se prhate? (1 - več kot 15 min, 2 - od 11 do 15 min, 3 - od 6 - 10 min, 4 - od 3 - 5 min, 5 - manj kot 3 min)	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	388	3,50	0,91
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	3,96	0,80
Kolikokrat na teden se kopate?	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	102	1,83	1,07
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	3	1,02	0,48

Z željo po pridobitvi čim celovitejše slike vsakdanjega početja udeležencev obeh preučevanih skupin v zvezi z vodo smo s pomočjo izbranih primerov dejanj preverili, v kolikšni meri so se teh posluževali v zadnjih šestih mesecih. Med udeleženci osebne anketiranja se je dobra petnajstina (7,4 %) opredelila, da so v zadnjih šestih mesecih v prho dali namestiti zračnik za nizek pretok, ki vodi primeša zrak, medtem ko se znotraj skupine Ekologičen nihče ni opredelil za omenjeno. Med osebnimi udeleženci je bila kar tretjina (31,6 %) takšnih, ki so vgradili ekološki stranišni splakovalnik, znotraj skupine Ekologičen pa le stotina (1,1 %). Dve tretjini (68,4 %) udeležencev tako osebne anketiranja kot tudi skupine Ekologičen sta v tem času preverili, ali jim voda kje uhaja, precej podoben delež pri obeh skupinah, pri osebni anketiranju slabi dve tretjini (65,3 %), pri skupini Ekologičen pa dobri dve tretjini (69,5 %), pa jih je, v kolikor so posodo pomivali ročno, pomivalo v pomivalnem koritu, pod tekočo vodo pa so jo samo splaknili. V zadnjih šestih mesecih se je kar dobra polovica osebnih udeležencev (52,5 %) izrazila o zmanjšanju rabe čistil, pralnih praškov, mehčalcev ali kozmetike, med udeleženci skupine Ekologičen sta bili takšni dobre dve tretjini (66,3 %). Na drugi strani pa je med udeleženci osebne ankete slaba petina (17,6 %) v straniščno školjko odlagala odpadke, ki bi lahko zamašile odtok vode ali onesnažile vodo. Znotraj skupine Ekologičen je bilo takšnih še za odtenek več, in sicer dobra petina (22,1 %). Ob rezultatih pričujočih odgovorov predvsem pri osebni anketiranju se ne moremo izogniti občutku, da so udeleženci odgovarjali precej družbeno želeno ne glede na njihovo dejansko vedenje. Vendar pa se pri tovrstnih vprašanjih omenjenemu žal ne moremo izogniti.

Preglednica 77: Samoporočanje o izbranih dejanjih v zvezi z rabo vode.

Stališče	vir	N	ne	da	\bar{x}	SD
Ali ste v zadnjih šestih mesecih v prho dali namestiti zračnik za nizek pretok, ki vodi primeša zrak?	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	92,6 %	7,4 %	0,07	0,26
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	100,0 %	0,0 %	0,00	0,00
Ali ste v zadnjih šestih mesecih vgradili ekološki straniščni splakovalnik?	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	68,4 %	31,6 %	0,32	0,46
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	98,9 %	1,1 %	0,01	0,10
Ali ste v zadnjih šestih mesecih preverili ali v stanovanju kje uhaja voda?	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	31,6 %	68,4 %	0,68	0,46
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	31,6 %	68,4 %	0,68	0,46
Ali ste v zadnjih šestih mesecih, tisto posodo, ki ste jo pomivali ročno, pomivali v pomivalnem koritu, pod tekočo vodo pa jo samo splaknili?	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	34,6 %	65,3 %	0,65	0,48
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	30,5 %	69,5 %	0,69	0,46
Ali ste v zadnjih šestih mesecih zmanjšali rabo čistil, pralnih praškov, mehčalcev ali kozmetike?	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	47,4 %	52,6 %	0,53	0,50
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	33,7 %	66,3 %	0,66	0,47
Odlaganje neprimernih odpadkov v straniščno školjko, ki bi lahko povzročilo onesnaženje vode ali zamašitev odtoka (kavna usedlina, ostanki hrane...)	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	82,4 %	17,6 %	0,18	0,38
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	77,9 %	22,1 %	0,22	0,41

6.18.1.1 Vloga demografskih dejavnikov pri vedenju pri rabi vode pri osebni anketiranju

Analizo vloge demografskih dejavnikov smo izdelali tudi za preučevana vedenja v zvezi z vodo, pri čemer ugotavljamo, da ženske pogosteje kot moški zapirajo vodo med vsakdanjimi opravili in redkeje uporabljajo povsem čist kozarec ob pitju. Na drugi strani pa pogosteje uporabljajo gospodinjske aparate, kar je razumljivo, saj so ženske v večini gospodinjstev še vedno tiste, ki opravljajo vsakdanja gospodinjska opravila. Prav tako pa ženske tudi v večji meri skrbijo za svojo osebno higieno kot moški, se prhajo pogosteje in dlje časa. Zanimivo pa moški v večji meri izražajo tehnično zahtevnejša opravila, ki pripomorejo k varčevanju z vodo, pri čemer je vzrok za omenjen rezultat nekako samoumeven, ob dejstvu, da so moški bolj tehnično podkovani kot ženske in se omenjenega zato tudi lažje lotijo. Na drugi strani pa ženske v precej večji meri izražajo relativno enostavnejša dejanja, kot so preverjanje uhajanja vode v stanovanju, pomivanje posode ročno v pomivalnem koritu in zmanjšanje rabe kemičnih sredstev za higieno in ustrezno ravnanje z odpadki, ki običajno pristanejo v straniščni školjki.

Nadalje rezultati kažejo, da so starejši udeleženci, stari 65 let in več, najbolj vestni pri zapiranju vode med opravili, prav tako pa tudi redkeje uporabljajo povsem čist kozarec za pitje. Najmanj vestni pri omenjenem pa so najmlajši udeleženci, stari do 15 do 24 let. Gospodinjske aparate najpogosteje uporabljajo zreli udeleženci, in sicer stari med 25 in 44 let, tako ko so polni kot takrat, ko niso. Vzrok za omenjeno je lahko v tem, da je pričujoče obdobje v življenju povezano z ustvarjanjem družine, s tem povezanim življenjem večjega števila članov v gospodinjstvu in posledične večje uporabe tako imenovanih gospodinjskih aparatov. Pri vsakdanji lastni higieni so najbolj varčni z vodo starejši prebivalci, stari 65 let in več, ki se v povprečju prhajo najmanjkrat na teden in najkrajši čas, na drugi strani pa se ti kopajo najpogosteje, kar pa je precej potratnejše od prhanja. Pri povezanosti starosti in izbranih opravil, ki so namenjene smotrnejšemu ravnanju z vodo, so prav tako starejši in zrelejši udeleženci, stari 45 let in več, vestnejši.

Zanimivi pa so rezultati vpliva izobrazbe pri izraženem preteklem vedenju z vodo, kjer različno izobraženi udeleženci precej podobno izražajo dosedanje vedenje pri zapiranju vode med opravi. Razlike pa se kažejo pri uporabi gospodinjskih pomočnikov, nižje izobraženi jih namreč pogosteje uporabljajo, še posebej izrazita je razlika v uporabi, kadar stroji, tako pralni kot tudi pomivalni, niso polni. Na drugi strani pa so višje izobraženi tisti, ki pogosteje skrbijo za svojo osebno higieno, se pogosteje in dlje prhajo. Pri osebni higieni je zanimiv rezultat pri kopanju, kjer je pogostejše vedenje značilno za nižje izobražene udeležence. Izdelali smo tudi analizo povezanosti med izbranimi opravi v gospodinjstvu in izobrazbo. Nižje izobraženi v večji meri izkazujejo udeležanje tehničnih dejanj, ki omogočajo smotrnejše ravnanje z vodo, na drugi strani pa višje izobraženi v večji meri izkazujejo udeležanje relativno enostavnejših dejanj, kot je preverjanje uhajanja vode, pomivanje posode ročno v koritu, zmanjšanje rabe kemičnih sredstev in ustrezno ravnanje z odpadki, ki navadno pristanejo v stranišni školjki.

6.18.2 Vedenje pri rabi električne energije

V kolikor se v svojem gospodinjstvu ozremo po prostoru, hitro ugotovimo, da smo obkroženi z najrazličnejšimi napravami, ki za svoje delovanje potrebujejo električno energijo. Teh je iz leta v leto več in brez njih si življenja skorajda ne predstavljamo več, saj nam večini občutno lajšajo vsakodnevna opravila. Z vse bolj prepleteno rabo različnih tehnološko dovršenih elektronskih naprav pa je povezana tudi višja in pogosto manj smotrna raba električne energije. Poleg tega pa se pogosto sploh ne zavedamo, da električno energijo uporabljamo, na primer pri napravah, ki jih nevede pustimo v stanju pripravljenosti in podobno. Nas pa zanima, kakšno vedenje je za udeležence skupine Ekologičen značilno pri rabi električne energije v gospodinjstvu.

Pri pranju perila porabimo 90 % električne energije za ogrevanje vode. Tako se z višanjem temperature v precejšnji meri viša tudi količina porabljene električne energije. V kolikor peremo na 90 °C, porabimo kar za polovico več električne energije kot za pranje pri 60 °C (medmrežje 4). Smotrno je torej pranje pri nižji temperaturi, saj so novejši pralni stroji in detergenti ravno tako učinkoviti pri nižjih temperaturah. Zelo potratna naprava v gospodinjstvu je sušilni stroj, saj porabi skoraj desetino električne energije v gospodinjstvu. Smotrno ga je uporabljati le, če je to nujno potrebno, perilo je namreč ustrežneje sušiti zunaj na zraku.

Na 90 °C pereta dve petini (40,0 %) udeležencev, in sicer v povprečju 1,07-krat na teden, na 60 °C jih pereta dobri dve tretjini (68,4 %), in sicer 1,44-krat, na 40 °C pa jih pereta dobri dve tretjini (70,5 %), v povprečju 2,26-krat tedensko. Sušilni stroj jih uporablja le petina (21 %), in sicer 2,26-krat tedensko, ko je poln, le 6 udeležencev pa uporablja sušilni stroj, ko ni poln, in sicer v povprečju 1,50-krat na teden.

Preglednica 78: Samoporočanje o gospodinjskih opravilih in z njimi povezane rabe električne energije.

spremenljivka	vir	N	\bar{x}	SD
Kako pogosto perete na 90 °C?	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	38	1,07	0,77
Kako pogosto perete na 60 °C?	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	65	1,44	1,00
Kako pogosto perete na 40 °C?	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	67	2,26	1,54
Kako pogosto uporabljate sušilni stroj ko je poln? (tedensko)	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	20	2,26	1,65
Kako pogosto uporabljate sušilni stroj ko ni poln? (tedensko)	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	6	1,50	0,83

Nadalje smo udeležence spraševali o pogostosti udejanjanja dejanj, za katere se marsikdo sploh ne zaveda, da z njimi porablja električno energijo v gospodinjstvu. Rezultati kažejo, da so udeleženci pri ugašanju računalnika precej vestni, saj ga skoraj dve petini (37,9 %) ponoči vedno ugaša, le slaba desetina (9,5 %) ga vedno pusti v stanju pripravljenosti. Srednja vrednost znaša 3,69. Pogosteje kot računalnik pa v stanju pripravljenosti puščajo televizijo, in sicer s srednjo vrednostjo 1,52, pri čemer jih dobri dve tretjini (70,5 %) nikoli popolnoma ne ugasneta televizije, na drugi strani pa jo popolnoma ugasnejo le tri stotine (3,2 %) udeležencev. Precejšnje mero skrbnosti pa kažejo pri ravnanju s polnilcem telefona, saj ga v manjši meri puščajo v vtičnici ob neuporabi, s srednjo vrednostjo 4,02, skrbno ugašajo prižgane običajne žarnice v praznih sobah, s srednjo vrednostjo 4,51. Precej dobro je tudi njihovo poznavanje načinov varčevanja pri kuhanju, saj pri omenjenem pogosto uporabljajo pokrovko, s srednjo vrednostjo 4,18.

Preglednica 79: Samoporočanje o vsakdanjih vedenjih, povezanih z rabo električne energije.

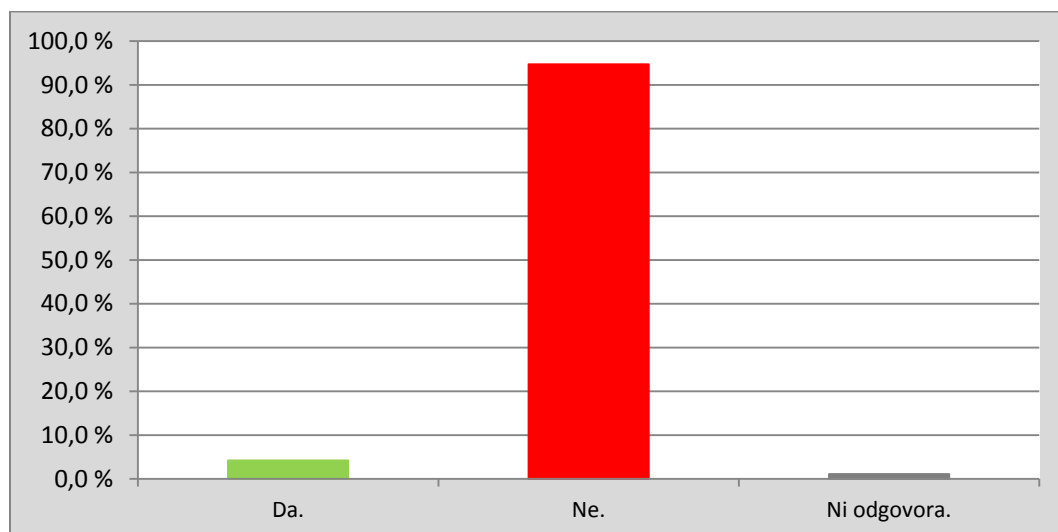
spremenljivka	vir	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
Kako pogosto ste v zadnjem tednu ponoči pustili računalnik v stanju pripravljenosti?	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	9,5 %	9,5 %	21,1 %	22,1 %	37,9 %	/	3,69	1,32
Kako pogosto ste v zadnjem tednu ponoči pustili TV v stanju pripravljenosti?	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	70,5 %	16,8 %	6,3 %	3,2 %	3,2 %	/	1,52	0,97
Kako pogosto ste v zadnjem tednu pustili polnilec telefona v vtičnici po polnjenju?	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	14,7 %	2,1 %	5,3 %	22,1 %	55,8 %	/	4,02	1,43
Kako pogosto ste v zadnjem tednu kuhali v loncu brez pokrovke?	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	1,1 %	4,2 %	11,6 %	42,1 %	41,1 %	/	4,18	0,87
Kako pogosto ste v zadnjem tednu pustili prižgane običajne žarnice v praznih sobah?	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	1,1 %	1,1 %	7,4 %	27,4 %	63,2 %	/	4,51	0,77

(1 – vedno, 2 – pogosto, 3 – občasno, 4 – redko, 5 – nikoli, 6 – ni odgovora)

Tiste udeležence, ki puščajo prižgane običajne žarnice v praznih sobah več kot dvakrat tedensko, smo vprašali po vzroku za omenjeno dejanje. V največji meri je razlog v navadi z dobro tretjino (36,4 %) in olajšanju bivanja z enako vrednostjo (36,4 %), precejšen delež (27,3 %) pa jih je navajalo različne druge razloge, med drugim da ne opazijo, da so prižgane, ali da jih prižgane puščajo ostali družinski člani.

V zadnjih letih so dobavitelji električne energije svojim odjemalcem ponudili storitev zelena elektrika. Ta je na okolju prijazen način proizvedena iz obnovljivih virov energije. V največjem deležu jo v Sloveniji pridobivajo v malih hidroelektrarnah, ki ne pomenijo večjega posega v prostor, in iz drugih okolju prijaznih energetskih virov, kot so biomasa, bioplin, sončna energija, vetrna energija ... Na zeleno električno energijo se lahko naročimo pri praktično vseh ponudnikih električne energije v Sloveniji in se obračunava kot dodatek k ceni električne energije. Na ta način lahko gospodinjstva prispevajo k ohranjanju in varovanju okolja. Ponudniki električne energije sredstva, zbrana s prodajo zelene energije, namenjajo za razvoj obnovljivih virov energije, s čimer si prizadevajo za zmanjšanje negativnih posledic dolgotrajne uporabe fosilnih goriv ter za zmanjševanje količine zdravju in okolju škodljivih toplogrednih plinov. Udeležence smo spraševali o morebitni uporabi zelene električne energije. Rezultati kažejo, da je na storitev zelena elektrika naročena le slaba dvajsetina (4,2

%) udeležencev, kar je precej skromen delež, glede na to, da imamo opravka s tako imenovano »zainteresirano« javnostjo.

Slika 56: Uporaba storitve zelena elektrika (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010).

Čas nižje tarife cene električne energije nam omogoča prihranek pri stroških električne energije, zato nas zanima, v kolikšni meri se udeleženci poslužujejo omenjene storitve. Rezultati kažejo precejšnji uporabo omenjene storitve, in sicer jih dobra polovica (56,9 %) storitev uporablja pogosto in vedno, tretjina (33,7 %) jo uporablja občasno in redko, medtem ko jih storitve ne uporablja le tri stotine (3,2 %) udeležencev.

Preglednica 80: Samoporočanje o opravljanju izbranih opravil v času nižje tarife električne energije.

spremenljivka	vir	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
Kako pogosto pranje perila, pranje posode, segrevanje vode z električno energijo opravite v času nižje tarife?	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	3,2 %	22,1 %	11,6 %	49,5 %	7,4 %	6,3 %	3,38	1,03

(1 - nikoli, 2 - redko, 3 - občasno, 4 - pogosto, 5 - vedno, 6 - ni odgovora)

6.18.3 Vedenje pri ravnanju z odpadki

Ločeno zbiranje odpadkov iz gospodinjstev pomeni skrbno in strokovno razvrščanje odpadkov na izvoru, kjer nastanejo, in njihovo pravilno odlaganje na predvidenih mestih zanje. Zanima nas, v kolikšni meri se udeleženci poslužujejo ločenega zbiranja odpadkov in kakšne so značilnosti njihovih vsakdanjih opravil, vezanih bodisi na ustvarjanje odpadkov ali njihovo ravnanje. Velika večina (97,9 %) udeležencev skupine Ekologičen odpadke v gospodinjstvu ločuje, le dva udeleženca sta se opredelila nasprotno, eden pa ni podal odgovora. Udeleženci v največjem deležu ločujejo papir, in sicer s srednjo vrednostjo 4,79. Omenjeno ni presenetljivo, glede na to, da se papir v MOL ločeno zbira najdlje in je omenjeno vedenje posledično pri ljudeh v precejšnji meri že prisotno v njihovi zavesti. Zabojniki za ločeno zbiranje papirja so bili gospodinjstvom s strani Papir Servisa na voljo že od leta 1996 (Osební razgovor s predstavnikom ... 2014). Sledi ločeno zbiranje stekla, s srednjo vrednostjo 4,73, kar je prav tako lahko posledica zgodnje prisotnosti zabojnikov za steklo na izbranih zbirnih mestih, najpogosteje v bližini trgovin. Udeleženci v precejšnji meri zbirajo tudi embalažo, srednja vrednost znaša 4,57, manj pa so navdušeni nad zbiranjem

organskih odpadkov, kjer srednja vrednost znaša 3,62. Zanimalo nas je tudi, v kolikšni meri udeleženci ločujejo nevarnejše odpadke, pri čemer se je izkazalo, da so precej vestni pri ločevanju odpadnih baterij, kjer srednja vrednost znaša 4,28, v manjši meri pa so vestni pri ločevanju zdravil, kjer srednja vrednost znaša 3,70.

Preglednica 81: Samoporočanje o ločenem zbiranju odpadkov v gospodinjstvih.

spremenljivka	vir	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
V kolikšnem deležu ločujete papir?	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	/	/	3,2 %	13,7 %	80,0 %	3,2 %	4,79	0,48
V kolikšnem deležu ločujete steklo?	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	/	/	6,3 %	13,7 %	76,8 %	3,2 %	4,73	0,57
V kolikšnem deležu ločujete embalažo?	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	/	/	9,5 %	22,1 %	64,2 %	4,2 %	4,57	0,66
V kolikšnem deležu ločujete organske odpadke?	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	16,8 %	15,8 %	2,1 %	14,7 %	47,4 %	3,2 %	3,62	1,61
V kolikšnem deležu ločujete odpadne baterije?	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	11,6 %	2,1 %	3,2 %	8,4 %	68,4 %	6,3 %	4,28	1,38
V kolikšnem deležu ločujete zdravila?	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	20,0 %	4,2 %	9,5 %	7,4 %	50,5 %	8,4 %	3,70	1,66

(1 – 20 % in manj, 2 – od 21 do 40 %, 3 – od 41 do 60 %, 4 – od 61 do 80 %, 5 – od 81 do 100 %, 6 – ni odgovora)

Udeleženci skupine Ekologičen v dobrih štirih petinah (86,3 %) uporabljajo vrečko za večkratno uporabo, in sicer srednja vrednost uporabe znaša 3,49, pri čemer jo največji delež, tretjina (31,6 %), uporablja občasno. Prav tako smo priča precej visoke ozaveščenosti pri ravnanju z odvečno hrano. Tako udeleženci praktično nikoli ne mečejo odvečne hrane v smeti, s srednjo vrednostjo 4,39.

Preglednica 82: Samoporočanje o uporabi okolju prijazne vrečke za večkratno uporabo.

spremenljivka	vir	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
Kako pogosto ste v zadnjem tednu uporabljali okolju prijazno nakupovalno vrečko za večkratno uporabo?	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	13,7 %	7,4 %	21,1 %	31,6 %	26,3 %	/	3,49	1,32

(1 – nikoli, 2 – redko, 3 – občasno, 4 – pogosto, 5 – vedno)

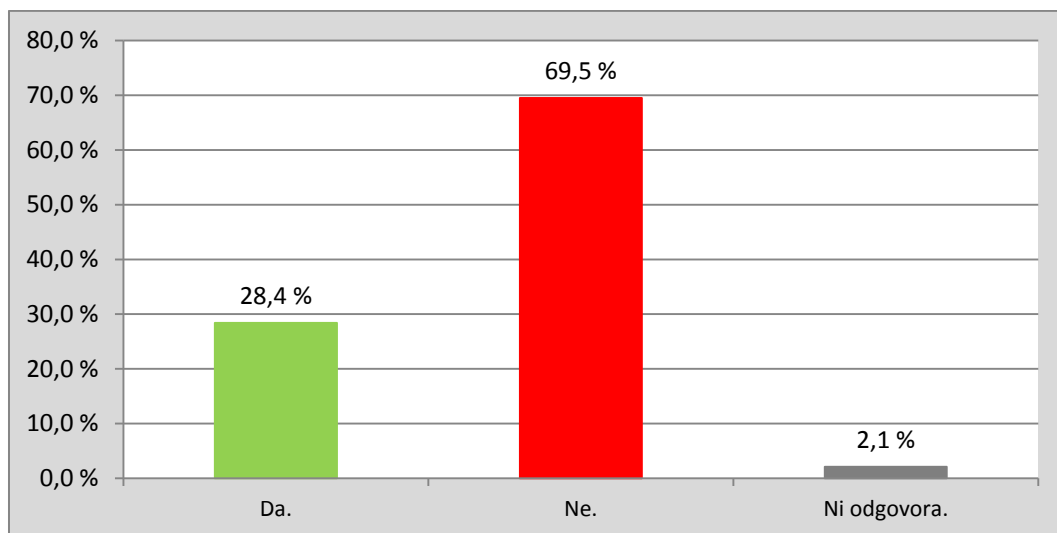
Preglednica 83: Samoporočanje o vedenju v zvezi z metanjem odvečne hrane med odpadke.

spremenljivka	vir	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
Kako pogosto ste v zadnjem tednu metali odvečno hrano med odpadke?	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	/	1,1 %	6,3 %	45,3 %	47,4 %	/	4,39	0,65

(1 – vedno, 2 – pogosto, 3 – občasno, 4 – redko, 5 – nikoli)

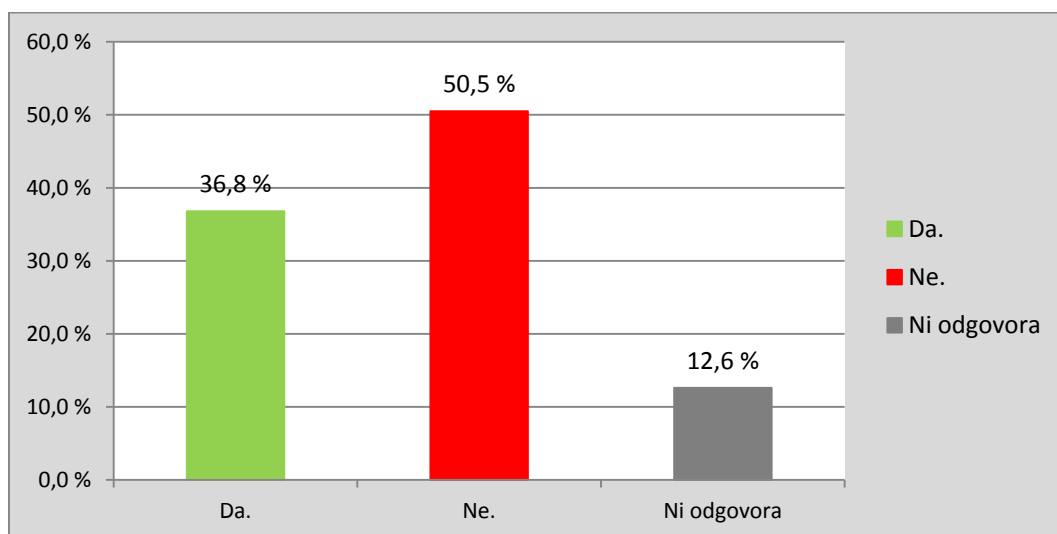
Storitev oziroma nalepka za prepoved dostavljanja nenaslovljenih sporočil v predalčnik omogoča izognitev vročanja nenaslovljenih reklamnih sporočil v predalčnik, s čimer lahko zmanjšamo količino odpadnega papirja v gospodinjstvu. Rezultati kažejo, da omenjeno nalepko uporablja slaba tretjina (28,4 %) udeležencev, kar dobre dve tretjini (69,5 %) pa je ne uporablja. Za primerjavo smo želeli pridobiti uraden podatek s strani Pošte Slovenije o tem, koliko prebivalcev MOL je v letu 2010 uporabljalo nalepko, vendar ga žal za omenjeno leto

nismo pridobili. Pridobili pa smo ga za leto 2014, in sicer nalepko uporablja približno slaba polovica (45 %) gospodinjstev v MOL (Osebni razgovor s službo ... 2014). Iz rezultatov lahko razberemo, da se delež gospodinjstev, ki uporablja omenjeno nalepko, iz leta v leto povečuje, v štirih letih se je namreč njihov delež v povprečju povečal za petindvajsetino (4,15 %).

Slika 57: Uporaba nalepke za prepoved dostavljanja nenaslovljenih sporočil v predalčnik (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010).

Leta 2010 je potekala medijsko zelo podprta in odmevna akcija Očistimo Slovenijo v enem dnevu v organizaciji društva Ekologi brez meja. Namen projekta je bil v enem dnevu združiti čim večje število prostovoljcev in izpeljati največjo okoljsko akcijo v zgodovini Slovenije, s katero naj bi odstranili vsaj 20.000 ton nelegalno odvrženih komunalnih odpadkov na divjih odlagališčih. Od udeležencev se je akcije udeležila le dobra tretjina (36,8 %), polovica (50,5 %) se akcije ni udeležila, dobra desetina (12,6 %) pa ni odgovorila na vprašanje. Od tistih, ki niso odgovorili na vprašanje, jih je precej napisalo tudi komentar, bodisi da bi se akcije udeležili, a so bili zadržani, bodisi da čistijo okolico samoiniciativno. Pri večini omenjenih komentarjev smo dobili občutek, da so udeleženci izražali komentarje zaradi svoje slabe vesti.

Slika 58: Udeležba na akciji Očistimo Slovenijo (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010).

7 VLOGA SOCIALNEGA VPLIVANJA PRI SPREMEMBI ZNANJA

Pri udeležencih skupine Ekologičen smo po izvedbi socialnega vplivanja, torej prilagojenem informiranju in izobraževanju oziroma podajanju konkretnih nasvetov in znanj o preučevanih vedenjih, spletnem kvizu, zaobljubi, opomnikih in nagrajevanju, preverili, v kolikšni meri se je v preučevanem obdobju spremenilo njihovo znanje pri vseh treh preučevanih vedenjih: znanje pri rabi vode, električni energiji in ravnanju z odpadki. Poleg tega smo hkrati analizirali spremembe v preučevanih psiholoških dejavnikih vedenja. Na koncu pa nas je zanimalo tudi, v kolikšni meri se je spremenila njihova namera za okolju prijazno vedenje in dejansko vedenje samo.

7.1 Znanje po izvedbi socialnega vplivanja s primerjavo znanja pred njim

7.1.1 Znanje pri rabi vode

Udeleženci skupine Ekologičen so bili pred izvedbo socialnega vplivanja mnenja, da ena oseba na dan v povprečju porabi 79,7 litrov vode na dan, s standardnim odklonom 65,06, kar znaša dobro polovico (54,5 %) pravilne vrednosti, medtem ko po končanih strategijah njihov odgovor v povprečju znaša 111,9 litrov, s standardnim odklonom 85,66, kar znaša dobro četrtino (76,6 %) pravilne vrednosti. Po Friedmanovem testu je razlika statistično značilna ($\chi^2 = 8.803$, $p < 0,01$). Srednja vrednost odgovorov, pretvorjenih v razrede je pred izvedbo socialnega vplivanja, znašala 2,74, po tem pa 3,17, s srednjo vrednostjo 1,37. Friedmanov test je tudi pri preučevanih razredih dokazal statistično značilne razlike ($\chi^2 = 4.738$, $p < 0,05$). Najvišji delež odgovorov po izvedbi socialnega vplivanja od 21 do 40 % odstopa od srednje vrednosti, in sicer slaba tretjina (29,5 %). Udeleženci skupine Ekologičen so torej svoje znanje o porabi vode ene osebe na dan v povprečju izboljšali za dobri dve petini (40,5 %). Treba je poudariti, da se je znižal tudi delež tistih, ki niso odgovorili na vprašanje, in sicer za slabo dvajsetino (4,4 %). Podrobnejši podatki o rezultatih so prikazani v preglednici 147 v prilogi 25.

Nadalje so bili udeleženci skupine že pred vključenostjo v socialno vplivanje praktično vsi dobro seznanjeni o tem, ali porabimo več vode pri prhanju ali kopanju, ko se je večina (97,9 %) opredelila za pozitiven odgovor, za negativen pa dve stotini (2,1 %). Zanimivo je delež odgovorov po končanih izbranih metodah ostal popolnoma enak, tako je nepresenetljiva tudi statistično značilna razlika v odgovorih ($\chi^2 = 0.200$, $p > 0,05$).

Na drugi strani pa se je precej zvišal delež tistih, ki so po izvedbi socialnega vplivanja pravilno odgovarjali, da več vode porabimo, v kolikor posodo pomivamo ročno, in sicer se je delež pravilnih odgovorov zvišal za osmino (12,1 %) in znaša dobre štiri petine (87,4 %). Friedmanov test je pokazal statistično značilno razliko ($\chi^2 = 5.143$, $p < 0,05$) v znanju pričujočega vprašanja. Podrobnejši podatki o rezultatih so prikazani v preglednici 148 v prilogi 25.

Udeležence smo spraševali, koliko vode porabimo, če pustimo teči vodo med umivanjem zob, pri čemer je povprečen odgovor skupine Ekologičen, preden so bili pod vplivom socialnega vplivanja, znašal 6,43 litre. Po izvedbi aktivnosti izboljšanja znanja in spodbujanja okoljskega vedenja se je znanje zvišalo v precejšnji meri, povprečen odgovor namreč znaša 14,45 litrov, s standardnim odklonom 19,83. V kolikor odgovore spremenimo v razrede, srednja vrednost

znaša 2,86, standardni odklon pa 1,55. Pri tem gre za precejšen razkorak med odstopanjem odgovorov od pravih vrednosti. Na eni strani je slaba četrtina (24,2 %) takšnih, ki so seznanjeni o preučevani tematiki in njihov odgovor odstopa do 20,0 %, na drugi strani pa je tudi slaba četrtina (24,2 %) takšnih, ki jih omenjena tematika ne zanima, saj njihov odgovor za 81,0 % in več odstopa od pravilne vrednosti tudi po metodah socialnega vplivanja. Friedmanov test razlik v odgovorih, pretvorjenih v razrede, je pokazal statistično značilne razlike v odgovorih oziroma v poznavanju odgovorov na pričujoče vprašanje ($\chi^2 = 5.586$, $p < 0,01$). Podrobnejši podatki o rezultatih so prikazani v preglednici 149 v prilogi 25.

Pri vprašanju o tem, koliko vode na dan steče iz pipe, iz katere kaplja po ena kapljica na minuto, se je znanje udeležencev zvišalo za slabi dve petini (29,9 %), pred izvedbo socialnega vplivanja so bili udeleženci namreč mnenja, da steče v povprečju 26,2 litrov vode, po njem pa srednja vrednost odgovorov znaša 36,7 litrov, s standardnim odklonom 32,8. V kolikor rezultate pretvorimo v razrede, povprečna vrednost po izbranih metodah znaša 2,88, s standardnim odklonom 1,58, pri čemer je ponovno nakazan razkorak na eni strani med tistimi, ki so znanje pričujočega vprašanja izboljšali, in na drugi strani je precej tudi takšnih, ki tudi po izvedbi socialnega vplivanja niso seznanjeni z omenjenim. Friedmanov test je pokazal, da se je znanje pri pričujočem odgovoru po izbranih metodah statistično pomembno razlikuje od znanja pred njimi ($\chi^2 = 8.345$, $p < 0,01$). Podrobnejši podatki o rezultatih so prikazani v preglednici 150 v prilogi 25.

Sledili sta še dve vprašanji znotraj sklopa vprašanj znanja o vodi. Udeležence smo spraševali o količini porabljene vode v petih minutah prhanja brez vmesnega zapiranja ter o količini porabljene vode pri kopanju v kadi. Udeleženci skupine Ekologičen so bili pred vplivom izbranih metod v povprečju mnenja, da pri prhanju porabimo 36,4 litrov vode, s standardnim odklonom 30,10, po njih pa se je njihovo znanje izboljšalo, in sicer so v povprečju mnenja, da porabimo 68,7 litrov vode, s standardnim odklonom 50,13. Ko smo odgovore pretvorili v razrede, srednja vrednost znaša 2,79, s standardnim odklonom 1,59. Kljub temu, da še vedno dobra četrtina odgovorov (27,4 %) v povprečju za več kot 81,0 % odstopa od pravilne vrednosti, pa na drugi strani tudi dobra petina (22,1 %) odgovorov odstopa le do 20,0 %. Friedmanov test je pokazal statistično značilne razlike med odgovori pred in po izvedbi socialnega vplivanja ($\chi^2 = 12.519$, $p < 0.001$). Podrobnejši podatki o rezultatih so prikazani v preglednici 151 v prilogi 25.

Pred nastopom socialnega vplivanja so bili udeleženci v povprečju mnenja, da za kopanje v kadi v povprečju porabimo 78,51 litrov vode, po končanih akcijah pa se je njihovo znanje izboljšalo za slabo petino (18,9 %), in sicer srednja vrednost odgovorov znaša v povprečju 126,10 litrov, s standardnim odklonom 81,91. Pri pretvorbi v razrede srednja vrednost znaša 3,11, s standardnim odklonom 1,54, pri čemer je Friedmanov test pokazal statistično značilno razliko v znanju pred in po izvedbi socialnega vplivanja ($\chi^2 = 9.290$, $p < 0,01$). Najvišji delež, slaba tretjina (29,5 %), za 20,0 % in manj odstopa od pravilne vrednosti, na drugi strani pa je dobra četrtina (26,3 %), ki še vedno od 61,0 do 80,0 % odstopa od pravilne vrednosti. Podrobnejši podatki o rezultatih so prikazani v preglednici 152 v prilogi 25.

7.1.2 Znanje pri rabi električne energije

Udeleženci skupine Ekologičen so bili že pred izvedbo socialnega vplivanja enotno seznanjeni o tem, da pri sušenju na zraku porabimo manj električne energije, kar so pri ponovitvi vprašanja le še potrdili. Podoben rezultat so dosegli tudi pri vprašanju o porabi električne energije, v kolikor kuhamo pri odkriti ali pokriti posodi. Anketanci so bili tako kot

že pred izvedbo socialnega vplivanja (98,9 %) tudi po njem (100,0 %) enotnega mnenja, da porabimo več energije, v kolikor je posoda odkrita, pri čemer razlika v znanju majhna in zaradi tega tudi statistično neznačilna ($\chi^2 = 1.000$, $p > 0,05$).

Pri vprašanju o tem, za koliko odstotkov manj električne energije porabijo varčne žarnice od običajnih, so bili udeleženci tudi precej dobro seznanjeni že pred samim socialnim vplivanjem, srednja vrednost odgovorov je znašala 60,6 %, standardni odklon pa 21,53, po končanih metodah pa je ta znašala 63,5 %, pri čemer je bil precej nižji tudi standardni odklon, 19,44. Povprečna vrednost odgovorov, pretvorjenih v razrede, je po izvedbi socialnega vplivanja zelo visoka in znaša 4,22, s standardnim odklonom 1,00, vendar pa se znanje ni povišalo v tolikšni meri, da bi bila njegova razlika statistično značilna ($\chi^2 = 0,862$, $p > 0,05$). Podrobnejši podatki o rezultatih so prikazani v preglednici 153 v prilogi 26.

Udeleženci so bili pred izvedbo socialnega vplivanja v povprečju mnenja, da pri pranju na 40 stopnjah porabimo za 29,8 % manj električne energije, po samih akcijah pa srednja vrednost odgovorov znaša 34,3 %, s standardnim odklonom 12,84. Če odgovore pretvorimo v razrede, srednja vrednost po akcijah znaša 4,03, hkrati pa Friedmanov test kaže na statistično značilno razliko v znanju pričujočega vprašanja ($\chi^2 = 7.078$, $p < 0.01$). Precejšen delež anketancev, kar slabi dve petini (38,9 %), je zelo dobro seznanjen o tematiki, saj njihovi odgovori odstopajo le do 20,0 % od pravilne vrednosti, še nadaljnja dobra četrtina (28,4 %) odgovorov pa odstopa od 21,0 do 40,0 %, kar kaže, da se je znanje o porabi električne energije ob pranju na različnih temperaturah precej zvišalo, v precejšnji meri pa se je zvišal tudi delež vseh odgovorov, ki je pred izvedbo socialnega vplivanja znašal dobre tri četrtine (76,8 %), po izbranih metodah pa kar dobrih devet desetih (93,7 %). Podrobnejši podatki o rezultatih so prikazani v preglednici 154 v prilogi 26.

Nadalje smo udeležence vprašali o seznanjenosti s storitvijo zelena električne energija, pri čemer jih je pred izvedbo socialnega vplivanja vprašanje potrdila dobra tretjina (34,7 %). Po izvedbi socialnega vplivanja pa sta jih vprašanje potrdili slabi dve tretjini (60,1 %). Friedmanov test je pokazal na statistično značilno razliko pred in po izbranih akcijah ($\chi^2 = 10,245$, $p < 0,001$). Poleg tega smo jih vprašali tudi o seznanjenosti s časom nižje tarife, pri čemer je pravilni odgovor navedla slaba polovica (45,4 %), po metodah pa dobri dve tretjini (65,6 %) udeležencev, pri čemer je Friedmanov test prav tako pokazal statistično značilne razlike tudi v znanju pričujočega vprašanja ($\chi^2 = 8.333$, $p < 0,01$). Zadnje vprašanje v sklopu znanja o električni energiji se nanaša na število naprav, ki jih imajo anketanci v stanju pripravljenosti, pri čemer so pred socialnim vplivanjem v povprečju odgovarjali z 2,41, po metodah pa 2,60, pri čemer so po metodah poleg televizije in računalnika omenjali še digitalno uro, usmerjalnik, pečico, tiskalnik ... Friedmanov test je tudi pri zadnjem vprašanju dokazal statistično značilne razlike v znanju pred in po izvedbi akcij ($\chi^2 = 7,934$, $p < 0,01$).

7.1.3 Znanje pri ravnanju z odpadki

Udeleženci skupine Ekologičen so že pred izvedbo socialnega vplivanja izkazali precej visoko stopnjo znanja pri ravnanju z odpadki. Na vprašanje o tem, koliko košev potrebujemo, če želimo ločevati odpadke v gospodinjstvu, za katere imamo na voljo zabojnike s strani komunalnega podjetja Snaga d.o.o., so udeleženci že pred metodami odgovarjali s povprečnim odgovorom 4,22, po metodah pa so bili pri odgovorih še enotnejši, s srednjo vrednostjo 4,71 in standardnim odklonom 0,99, pri čemer je razlika statistično značilna ($\chi^2 =$

10.373, $p < 0.001$). Srednja vrednost odgovorov, pretvorjenih v razrede, znaša 4,31, pri čemer je najvišji delež odgovorov, kar dobre štiri petine (85,6 %), pravih, dobra desetina (12,6 %) jih odstopa za 20 %, 2,1 % pa za 40 % od pravilne vrednosti. Podrobnejši podatki o rezultatih so prikazani v preglednici 155 v prilogi 27.

Nadalje so bili udeleženci že pred samo izvedbo socialnega vplivanja zelo dobro seznanjeni o pravilnem ločevanju, saj je večina (96,8 %) udeležencev pravilno odgovorila, da moramo steklenicam odstraniti pokrovčke, preden jih odložimo v ustrezen zabojnik. Po metodah je delež ostal enak, pri čemer ostali niso odgovorili na vprašanje. Friedmanov test je potrdil neznatno razliko v znanju in statistično neznačilno razliko ($\chi^2 = 0,200$, $p > 0,05$).

Anketiranci so bili pred izvedbo socialnega vplivanja tudi že zelo dobro seznanjeni o tem, kam spadajo pločevinke, saj jih je pravilno odgovorilo dobrih devet desetih (93,9 %), po končanih metodah je ta delež sicer za malenkost nižji, (92,6 %), kar je posledica neodgovorov in ne nevednosti. Nepravilno je namreč odgovoril le en udeleženec, medtem ko je bilo pred izvedbo socialnega vplivanja takšnih dvajsetina (5,3 %). Friedmanov test pričakovano izkazuje statistično neznačilno razliko v znanju pričujočega vprašanja ($\chi^2 = 0,322$, $p > 0,05$).

Sledilo je vprašanje o tem, kaj spada med biološke odpadke, pri čemer so vsi udeleženci že pred metodami vplivanja navedli vsaj eno vrsto odpadkov, po končanih metodah pa je slaba petina (19,3 %) navajala še nekatere manj pogoste odpadke oziroma odpadke, ki se pojavljajo predvsem pri ljudeh, živečih v hišah z vrtom, na primer pokošena trava, listje, vejevje ... Storitve nalepke za prepoved dostavljanja nenaslovljenih sporočil v predalčnik so že pred izvedbo socialnega vplivanja poznali praktično vsi udeleženci, le eden se je izrekel, da storitve ne pozna, in tako je ostalo tudi še po njih. Pri seznanjenosti z akcijo »Očistimo Slovenijo v enem dnevu 2010« pa je bilo zelo podobno, saj so se prav tako že pred izvedbo socialnega vplivanja vsi udeleženci opredelili, da so z njo seznanjeni, in enake odgovore so podajali tudi po končanih metodah.

7.2 Glavne ugotovitve pri spremembi znanja po izvedbi socialnega vplivanja

Rezultati vpliva izbranih metod oziroma strategij na preučevane dejavnike vedenja kažejo na njihovo precejšnjo uspešnost v višjem posedovanju znanja pri vseh treh preučevanih vedenjih. Udeleženci skupine Ekologičen tako po izvedbi socialnega vplivanja izkazujejo precej višjo stopnjo poznavanja preučevanih vsebin kot pred njim, kar potrjuje ugotovitve dosedanjih raziskav sorodnih tematik (Geller 1981; Staats s sodelavci 1996; Abrahamse 2007). Ta so namreč pokazala, da udeleženci, ki so bili izpostavljeni izbranim metodam socialnega vplivanja, izražajo višje znanje pri preučevanih tematikah kot tisti, ki omenjenega niso deležni. Podobnejša analiza razlik znotraj vseh treh preučevanih vsebin, torej rabe vode, električne energije in ločenega zbiranja odpadkov, razkrije največjo spremembo v znanju pri rabi vode, kjer so udeleženci skupine Ekologičen po izvedbi socialnega vplivanja svoje znanje v povprečju izboljšali za dobro petino (22,0 %), sledi sprememba v znanju pri rabi električne energije, kjer rezultati kažejo na izboljšanje znanja v slabi desetini (9,3 %), v najmanjši meri pa so udeleženci spremenili znanje o ravnanju z odpadki v gospodinjstvu. Sprememba v znanju po izvedbi socialnega vplivanja namreč znaša slabo dvajsetino (4,2 %), kar je tudi pričakovano, saj so udeleženci že pri njegovem prvem merjenju v večini izražali visoko stopnjo poznavanja ravnanja z odpadki. Na drugi strani pa je bila na nek način pričakovana

tudi največja sprememba v znanju na področju rabe vode, saj so udeleženci pred začetkom metod izražali precej skromno poznavanje značilnosti njene rabe.

8 VLOGA SOCIALNEGA VPLIVANJA PRI SPREMEMBI PSIHOLOŠKIH DEJAVNIKOV, NAMERI IN VEDENJU

8.1 Vrednote po izvedbi socialnega vplivanja

Po izvedbi socialnega vplivanja smo, podobno kot pred njim, s pomočjo metode glavnih komponent izločili štiri skupne komponente vrednot, ki se po vsebini popolnoma ujemajo z rezultati dobljenih komponent analize pred izvedbo socialnega vplivanja. Komponente vsebinsko tako delimo na egoistične, biosferične, hedonistične in altruistične vrednote.

Preglednica 84: Komponentne obtežitve vrednot udeležencev skupine Ekologičen po izvedbi socialnega vplivanja.

VREDNOTE	egoistične vrednote	hedonistične vrednote	biosferične vrednote	altruistične vrednote
moč in vpliv	0,714	0,242	-0,115	-0,312
bogastvo	0,848	-0,010	-0,015	-0,009
ugled in slava	0,842	-0,156	0,076	0,011
Cronbachov alfa				0,73
udobje in uživanje	-0,026	0,879	-0,024	0,063
veselje do življenja	0,026	0,861	0,194	0,129
Cronbachov alfa				0,74
sožitje z naravo	-0,121	0,234	0,823	-0,016
varovanje okolja	0,099	-0,056	0,844	0,139
Cronbachov alfa				0,620
enakopravnost in pravičnost	-0,069	-0,004	0,394	0,793
mir	-0,102	0,220	-0,135	0,852
Cronbachov alfa				0,55

Po končani metodi glavnih komponent smo s Cronbachovim koeficientom alfa ocenili zanesljivost dobljenih rezultatov. Kot najzanesljivejša komponenta se je izkazala druga komponenta, ki združuje hedonistične vrednote, in sicer Cronbachov koeficient alfa znaša 0,73, sledi zanesljivost altruistične komponente s Cronbachovim koeficientom alfa 0,73. Manj zanesljivejši sta tretja in četrta s Cronbachovim koeficientom alfa 0,62 in 0,55, vendar je treba poudariti, da dosegata mejo zanesljivosti ($\alpha > 0,50$) in sta primerni za nadaljnjo obravnavo.

S Pearsonovo korelacijsko matriko smo ugotavljali, ali so izločene komponente med seboj statistično povezane in v kolikšni meri ter ali so dobljene skupine vrednot hkrati tudi vsebinsko ustrezno povezane. V največji meri je povezanost značilna za biosferične in altruistične vrednote, in sicer z vrednostjo 0,289, korelacija je statistično značilna pri 0,01 (dvostranska). Na drugo mesto po stopnji povezanosti se uvrščajo altruistične in egoistične vrednote, in sicer v negativni smeri, z vrednostjo -0,215, korelacija je statistično značilna pri 0,05 (dvostranska). Za ostale vrste vrednot je značilna statistična nepovezanost, vendar vseeno nakazujejo določene značilnosti. Egoistične in hedonistične vrednote izkazujejo neznatno pozitivno povezanost, medtem ko egoistične in biosferične vrednote izkazujejo neznatno negativno povezanost. Zanimivi rezultati se kažejo pri hedonističnih vrednotah, za katere je značilna neznatna pozitivna povezanost z vsemi ostalimi vrstami vrednot. Tako rezultati kažejo, da tisti, ki visoko cenijo hedonizem oziroma lastno uživanje, podobno ocenjujejo tudi tako egoistične, kot tudi biosferične in altruistične vrednote.

Preglednica 85: Korelacijska matrika vrednot udeležencev skupine Ekologičen po izvedbi socialnega vplivanja.

vrsta vrednot	egoistične vrednote	altruistične vrednote	biosferične vrednote	hedonistične vrednote
egoistične vrednote	1	-0,215*	-0,161	0,196
altruistične vrednote	-0,215*	1	0,289**	0,142
biosferične vrednote	-0,161	0,289**	1	0,181
hedonistične vrednote	0,196	0,142	0,181	1

*p < 0,05 (dvostranska)

** p < 0,01 (dvostranska)

Nadalje smo značilnosti vrednot pred izvedbo socialnega vplivanja primerjali z značilnostmi vrednot in vrednotnih usmeritev po izvedbi socialnega vplivanja. Na podlagi rezultatov ugotavljamo, da srednja vrednost altruističnih vrednot po končanih izbranih metodah znaša 4,77, medtem ko je ta pred izbranimi metodami znašala 4,73. Na podlagi Friedmanovega testa ugotavljamo, da sprememba pri altruističnih vrednotah ni statistično značilna, χ^2 namreč znaša 1,200 pri signifikaciji $p > 0,05$. Pri egoističnih vrednotah srednja vrednost po izbranih metodah znaša 2,77, pred njimi pa je znašala 2,86. Pri analizi s pomočjo Friedmanovega testa ugotavljamo, da je razlika med prvotno in ponovljeno meritvijo statistično značilna, pri čemer χ^2 znaša 5,882 in signifikacija $p < 0,01$. Pri hedonističnih vrednotah srednja vrednost po socialnem vplivanju znaša 4,24, pred njimi pa je znašala 4,33, pri čemer je Friedmanov test pokazal statistično značilno razliko med omenjenimi meritvami, χ^2 znaša 3,756, signifikacija pa $p < 0,05$. Biosferične vrednote pa udeleženci po izbranih metodah vrednotijo s srednjo vrednostjo 4,71, pred njimi pa so jih vrednotili s 4,61. Friedmanov test je pokazal statistično značilno razliko med prvotno in ponovljeno meritvijo, pri čemer χ^2 znaša 4,500, signifikacija pa $p < 0,05$.

Preglednica 86: Srednje vrednosti in standardni odkloni vrednot udeležencev skupine Ekologičen pred in po izvedbi socialnega vplivanja.

anketa	skupina Ekologičen pred vplivanjem N = 95		skupina Ekologičen po vplivanju N = 95		
	VREDNOTE	\bar{x}	SD	\bar{x}	SD
altruistične vrednote		4,73	0,38	4,77	0,36
enakopravnost in pravičnost		4,61	0,53	4,65	0,54
mir		4,86	0,43	4,91	0,29
egoistične vrednote		2,86	0,63	2,80	0,62
moč in vpliv		2,84	0,96	2,81	0,87
bogastvo		3,00	0,71	2,88	0,75
ugled in slava		2,74	0,79	2,71	0,75
hedonistične vrednote		4,33	0,69	4,24	0,72
udobje in uživanje		4,19	0,85	4,03	0,88
veselje do življenja		4,48	0,67	4,45	0,74
biosferične vrednote		4,61	0,47	4,71	0,38
sožitje z naravo		4,53	0,58	4,61	0,49
varovanje okolja		4,69	0,49	4,80	0,40

8.2 Stališča po izvedbi socialnega vplivanja

Udeleženci skupine Ekologičen so po izvedbi socialnega vplivanja nekatere trditve vrednotili pozitivneje, do nekaterih pa so bili presenetljivo bolj kritični kot pred njimi. Srednja vrednost pri prvi trditvi, »količina načrpane vode na svetu se približuje zgornjim mejam razpoložljivih

virov, kar predstavlja velik družbeni problem«, je pred vplivanjem znašala 3,99, po njem pa 4,17, pri čemer je Friedmanov test pokazal, da se trditvi statistično pomembno razlikujeta. Sledila je trditev »z varčevanjem vode lahko pripomorem k ohranjanju dragocenih vodnih virov«, kjer je srednja vrednost pred vplivanjem znašala 4,23, po njem pa se je malenkostno znižala, in sicer znaša 4,19. Friedmanov test je pokazal statistično neznačilno razliko. Udeleženci se v precej večji meri kot pred vplivanjem »čutijo odgovorne za vse večje probleme, v zvezi s pomanjkanjem vode, ki pestijo svet«. Srednja vrednost v primerjavi s stanjem pred vplivanjem, ko je znašala 3,04, po vplivanju znaša 3,74, pri čemer je Friedmanov test pokazal statistično značilno razliko. Na drugi strani pa se v manjši meri »čutijo odgovore za vse večje izčrpavanje vodnih virov za potrebe človeka«, kjer je srednja vrednost pred vplivanjem znašala 3,53, po njem pa 3,46. Friedmanov test je nepresenetljivo pokazal statistično neznačilno razliko. Na koncu smo udeležence povprašali še o tem, kakšno je njihovo mnenje o potrebi po varčevanju z vodo v gospodinjstvu. Po izvedbi socialnega vplivanja je njihovo mnenje pozitivnejše, in sicer je srednja vrednost precej visoka, saj znaša 4,63, pred njimi pa je le-ta znašala 4,63. Friedmanov test je pokazal statistično neznačilno razliko med njima. Nazadnje smo preverili še, v kolikšni meri se je spremenila skupna spremenljivka stališča, in sicer rezultat pokaže višjo srednjo vrednost po vplivanju kot pred njim. Pred vplivanjem je namreč le-ta znašala 3,86, po njem pa 4,05, pri tem je Friedmanov test pokazal statistično značilno razliko med njima. Poleg primerjave srednjih vrednosti smo preverili tudi, ali izbrane spremenljivke, s katerimi smo merili stališča, medsebojno tvorijo ustrezno statistično zanesljivo in notranje skladno skupno spremenljivko. Cronbachov alfa znaša 0,53, kar pomeni, da je preučevana skupna spremenljivka notranje zadovoljivo homogena. Podrobnejši podatki o rezultatih so prikazani v preglednici 156 v prilogi 28.

8.3 Osebne norme po izvedbi socialnega vplivanja

Anektiranci so po izvedbi socialnega vplivanja malenkost nižje kot pred njim vrednotili »moralno odgovornost za zmanjšano porabo vode, ne glede na to, kaj z njo počnejo drugi«. Ta razlika je majhna, kar smo potrdili tudi s Friedmanovim testom, saj se je le-ta izkazal kot statistično neznačilen. Nadalje so udeleženci po izbranih metodah malenkostno višje vrednotili trditev o lastnem počutju, če porabimo manj vode, vendar tudi pri pričujoči trditvi razlika v vrednotenju pred in po socialnem vplivanju ni statistično značilna. Precej pozitivneje pa po izvedbi socialnega vplivanja udeleženci vrednotijo občutek krivde, v kolikor čezmerno porabljajo vodo. Srednja vrednost pričujoče trditve je pred socialnim vplivanjem znašala 3,78, po njih pa 4,20. Statistično pomembno razliko je potrdil tudi Friedmanov test, ki se je izkazal za statistično značilnega. Nazadnje smo preverili še, v kolikšni meri se skupna spremenljivka osebne norme po vplivanju razlikuje od le-te pred njim. Rezultati kažejo, da se je skupna spremenljivka osebne norme malenkostno spremenila v pozitivno smer, vendar je Friedmanov test pokazal, da ta razlika ni statistično značilna. Preverili smo tudi, ali izbrane spremenljivke, s katerimi smo merili osebne norme, tudi po vplivanju tvorijo ustrezno statistično zanesljivo in notranje skladno skupno spremenljivko. Cronbachov alfa znaša 0,72, kar pomeni, da je preučevana skupna spremenljivka notranje zadovoljivo homogena. Podrobnejši podatki o rezultatih so prikazani v preglednici 157 v prilogi 29.

8.4 Subjektivne norme po izvedbi socialnega vplivanja

Udeleženci so bili tudi po izvedbi socialnega vplivanja precej kritični do mnenja svoje družine o potrebi po varčevanju z vodo. Zdi se, da se udeleženci bolj kot na mnenje drugih zanesejo na lastno mnenje in so temu tudi zvesti. Na omenjeno trditev o mnenju svoje družine o potrebi

po varčevanju z vodo so po metodah sicer odgovarjali pozitivneje, vendar razlika ni statistično značilna. Na trditev o podpori mnenja svoje družine o ravnanju z vodo so udeleženci odgovarjali negativneje, vendar tudi pri pričujoči trditvi razlika ni statistično značilna. Srednja vrednost skupne spremenljivke po vplivanju znaša 3,72, torej je praktično enaka kot pred vplivanjem, pri čemer razlika pričakovano ni statistično značilna. Cronbachov alfa izbranih spremenljivk po vplivanju znaša 0,88, kar kaže na precejšnjo notranjo homogenost spremenljivke. Podrobnejši podatki o rezultatih so prikazani v preglednici 158 v prilogi 29.

8.5 Zaznan vedenjski nadzor po izvedbi socialnega vplivanja

Udeleženci skupine Ekologičen so po izvedbi socialnega vplivanja precej pozitivneje vrednotili svojo seznanjenost z načini, kako varčevati z vodo. Srednja vrednost po vplivanju je namreč znašala 4,33, pred njim pa 4,09. Friedmanov test je omenjeno razliko tudi statistično potrdil. Nadalje so udeleženci tudi v precej večji meri mnenja, da je manjša poraba vode v veliki meri odvisna od njih samih. Srednja vrednost pred vplivanjem je namreč znašala 3,66, po njem pa 4,08, pri čemer tudi Friedmanov test izkazuje statistično značilno razliko. Na zadnjo trditev znotraj merjenja zaznanega vedenjskega nadzora, s katero smo merili posameznikovo presojo lastnih zmožnosti za udejanjanje okolju prijazega vedenja, so udeleženci po vplivanju odgovarjali pozitivneje kot pred njim, pri čemer pa razlika ni statistično značilna. Nazadnje pa nas je zanimala še razlika v obeh skupnih spremenljivkah, pri čemer rezultati obeh srednjih vrednosti in Friedmanov test kažeta statistično pomembno razliko med njima. Pred vplivanjem je srednja vrednost namreč znašala 3,74, po njem pa kar 4,06. Cronbachov alfa skupne spremenljivke zaznani vedenjski nadzor po vplivanju znaša 0,53, kar kaže na njeno zadovoljivo notranjo homogenost. Podrobnejši podatki o rezultatih so prikazani v preglednici 159 v prilogi 30.

8.6 Namere po izvedbi socialnega vplivanja

Udeleženci so po izvedbi socialnega vplivanja izražali precej večjo pripravljenost za okolju prijazno vedenje, kar kažejo srednje vrednosti obeh preučevanih trditev, tako trditve »v naslednjih šestih mesecih sem pripravljen varčevati z vodo« in »v naslednjih šestih mesecih bom varčeval z vodo«. Te so hkrati tudi statistično značilne, kar je pokazal Friedmanov test. Srednja vrednost skupne spremenljivke namera je pred metodami znašala 4,03, po njih pa kar 4,46, pri čemer je njuna razlika pričakovano statistično značilna. Skupna spremenljivka namera se je izkazala kot ustrezno tudi z vidika notranje homogenosti oziroma skladnosti, saj Cronbachov alfa znaša 0,66. Podrobnejši podatki o rezultatih so prikazani v preglednici 160 v prilogi 31.

8.7 Spremembe v vedenju pri rabi vode, električne energije in ravnanju z odpadki v gospodinjstvu

Po končanju šestmesečnega obdobja uporabe izbranih metod socialnega vplivanja za spodbujanje okolju prijaznega vedenja v gospodinjstvu znotraj skupine Ekologičen smo želeli ugotoviti, ali in v kolikšni meri je prišlo do sprememb v izbranih merjenih vedenjih. Udeleženci so pri vseh treh izbranih vedenjih izrazili pozitivnejše delovanje kot pred izvedbo socialnega vplivanja, pri čemer je največji razkorak viden pri varčevanju z vodo, za kar se je v primerjavi z obdobjem pred izvedbo socialnega vplivanja opredelila dobra desetina (11,6 %)

več. Sledi varčevanje z električno energijo, kjer se je pozitivno opredelila dobra dvanajstina (8,5 %) udeležencev, pri ločevanju z odpadki pa dobra dvajsetina (6,3 %) več. Pri ravnanju z vodo se je delež tistih, ki so se opredelili negativno, znižal za dobro dvajsetino (6,3 %), pri ravnanju z električno energijo za dobro stotino (1,1 %), pri ravnanju z odpadki pa je delež ostal enak. Friedmanov test, s katerim smo ugotavljali statistično pomembnost razlik med obema merjenjema, je pokazal statistično značilno razliko zgolj pri spremenljivki o varčevanju z vodo. Podrobnejši podatki o rezultatih so prikazani v preglednici 161 v prilogi 32.

Rezultati trditev, s katerimi smo merili preteklo vedenje udeležencev skupine Ekologičen pri preučevanih treh vedenjih, kažejo na največjo izraženo spremembo pri rabi vode, kjer so udeleženci izražali za dobro dvajsetino (6,8 %) večje udeležanje varčevanja z vodo v preteklih šestih mesecih v primerjavi s stopnjo izražanja varčevanja z vodo pred šestimi meseci. Sledi razlika v izražanju varčevanja z električno energijo, kjer ta znaša petindvajsetino (4,3 %) v smeri pozitivne naravnosti, najmanjša razlika pa je značilna za izražanje ravnanja z odpadki, in sicer znaša dve stotini (2,1 %), prav tako v smeri pozitivne naravnosti.

8.7.1 Spremembe v vedenju pri rabi vode

Pitna voda je bogastvo, ki ni neizčrpno. Malokdo razmišlja o tem, koliko vode porabi za posamezno gospodinjsko opravilo in koliko bi jo lahko privarčeval že z majhno spremembo svojega vedenja. Če bi vsak prebivalec v Sloveniji zmanjšal dnevno porabo vode za en liter, bi v letu dni prihranil okrog milijon kubičnih metrov dragocene tekočine, brez katere ni življenja (Burja 2007). Če zapremo pipo vselej, kadar vode ne potrebujemo, lahko prihranimo kar do 80.000 litrov vode na leto, kar lahko primerjamo s količino vode, s katero napolnimo plavalni bazen (Burja 2007). Tako nas je zanimalo, v kolikšni meri so udeleženci spremenili svoje vedenje, in sicer v kolikšni meri so začeli zapirati vodo, ko je pri posameznih opravilih ne potrebujejo.

Udeleženci so po izvedbi socialnega vplivanja v največji meri začeli zapirati vodo, medtem ko si umivajo zobe in ko se milijo med prhanjem, pri čemer sprememba v srednjih vrednostih pri obeh vedenjih znaša $\Delta\bar{x} = 0,19$. Sledi zapiranje vode, medtem ko ročno pomivajo posodo, kjer sprememba v srednji vrednosti znaša $\Delta\bar{x} = 0,12$. V najmanjši meri pa so spremenili vedenje v zvezi z uporabo povsem čistega kozarca, kjer sprememba v srednji vrednosti znaša $\Delta\bar{x} = 0,07$. Friedmanov test je pokazal statistično značilno razliko v trditvah pred in po merjenju zgolj pri prvem preučevanem vedenju v zvezi z zapiranjem vode med opravili. Podrobnejši podatki o rezultatih so prikazani v preglednici 162 v prilogi 33.

Udeležence smo v okviru izbranega vplivanja ozaveščali o tem, kako pomembno je, da pri pranju perila ali pomivanju posode s pomočjo strojev pazimo na količino perila ali posode, ki ju želimo oprati. Le malokrat namreč razmišljamo o tem, koliko vode potrošimo, v kolikor peremo ali pomivamo z na pol praznimi aparati. Udeleženci so po izvedbi socialnega vplivanja na eni strani količino pranj s polnimi aparati povišali, srednja vrednost po končanih metodah pri uporabi polnega pralnega stroja znaša 2,88, pomivalnega pa 5,44. Na drugi strani pa so v precejšnji meri znižali količino pranj, ko stroji niso polni. Srednja vrednost pri uporabi delno polnega pralnega stroja znaša 1,36, pomivalnega pa 1,40. Poleg tega se je tudi zmanjšalo število udeležencev, ki pere in pomiva z delno polnimi gospodinjskimi aparati, kar je precej spodbuden podatek. Pri večini udeležencev se je sprememba vedenj izkazala kot

statistično značilna, kar dokazuje izračunan Friedmanov test ob vsaki od preučevanih spremenljivk. Podrobnejši podatki o rezultatih so prikazani v preglednici 163 v prilogi 33.

Pri primerjavi vedenja v zvezi z vsakdanjo higieno pri udeležencih osebnega anketiranja in skupine Ekologičen smo že ugotovili, da so slednji precej bolj potratni pri rabi vode za osebno higieno, pri čemer vzroke za omenjeno v največji meri pripisujemo višjemu življenjskemu standardu slednjih in posledično večji potrebi po higieni. Nas pa je zanimalo, v kolikšni meri so udeleženci skupine Ekologičen spremenili svoje vedenje v zvezi z lastno higieno. Rezultati kažejo, da je količina prhanj ostala praktično enaka oziroma se je celo za malenkost povišala, medtem pa se je znižal čas prhanja, ki po končanih metodah znaša v povprečju manj kot 3 minute. Podobno kot prhanje je količina kopanj ostala enaka, prav tako se ni spremenilo število udeležencev, ki se kopajo. Izračunani Friedmanov test za vsako spremenljivko kaže na statistično neznačilne razlike v spremembi pričujočih preučevanih vedenj. Podrobnejši podatki o rezultatih so prikazani v preglednici 164 v prilogi 33.

Pogosto se ne zavedamo, da lahko z različnimi ukrepi, ki ne zahtevajo pretiranega odrekovanja našega udobja, z vodo privarčujemo. Tako nas je zanimalo, v kolikšni meri so udeleženci skupine Ekologičen po izvedbi socialnega vplivanja izvedli različna dejanja, povezana z varčevanjem vode v svojem gospodinjstvu. Znotraj posameznih primerov smo vključili tudi nekatere manj običajne z namenom ugotovitve, s kakšno skupino ljudi in njihovih vedenj imamo opravka. Po končnih metodah je dobra petnajstina (7,4 %) udeležencev dala v prho namestiti zračnik za nizek pretok, ki vodi primeša zrak, pri čemer je razlika statistično značilna ($p < 0,001$), prav tako pa so trije udeleženci v zadnjih šestih mesecih vgradili ekološki straniščni splakovalnik ($p > 0,05$). V primerjavi z deležem tistih, ki so pred metodami preverjali, ali jim voda kje uhaja, se je ta povišal za slabo desetino (21,4 %), ($p > 0,05$), povišala pa sta se tudi deleža tistih, ki so tisto posodo, ki so jo pomivali ročno, pomivali v pomivalnem koritu, pod tekočo vodo pa jo samo splaknili, za dobro desetino (13,1 %) ($p < 0,001$), ter tistih, ki so zmanjšali uporabo kemičnih sredstev, za slabo desetino (18,2 %), ($p < 0,001$). Zmanjšal pa se je tudi delež tistih, ki v straniščno školjko mečejo stvari, ki bi lahko zamašile odtok, in sicer za 8,2 % ($p > 0,05$). Nazadnje smo udeležence povprašali še o tem, ali so v zadnjih šestih mesecih vgradili individualni števec za merjenje porabe vode v gospodinjstvu, pri čemer se je za pritrdilni odgovor izrekla dobra desetina (12,6 %). Podrobnejši podatki o rezultatih so prikazani v preglednici 165 v prilogi 33.

8.7.2 Spremembe v vedenju pri rabi električne energije

S smotrno uporabo elektronskih gospodinjskih pomočnikov, ki nam v gospodinjstvu pomagajo pri vsakdanjih opravilih, lahko v precejšnji meri pripomoremo pri varčevanju z električno energijo. Udeleženci so po končanem socialnem vplivanju izbrana okolju prijazna vedenja do določene mere resnično udejanili, pri čemer so na tedenski ravni zmanjšali število pranj na 90 stopinj, ($p > 0,05$), prav tako so nekateri udeleženci s pranjem na 90 stopinj popolnoma prenehali. Razlike v vedenju sicer niso statistično značilne, vendar pa prav omenjeno popolno prenehanje pranja pri nekaterih kaže na pomemben preskok v mišljenju. Na račun tega pa se je temu primerno zvišalo število pranj na 60 in 40 stopinj, pri čemer tudi pri pričujočih vedenjih sicer razlike niso statistično značilne. Prav tako se je zmanjšala uporaba sušilnega stroja, ko je poln, pri čemer pa ni nihče od tistih, ki so ga uporabljali že pred vplivanjem, njegove uporabe opustil, prav tako razlika v vedenju ni statistično značilna ($p > 0,05$). Slednje pa je značilno za uporabo sušilnega stroja, kadar ni poln, čemur sta se odrekli kar dve tretjini (66,6 %) tistih oziroma štirje od šestih, ki so ga pred socialnim

vplivanjem uporabljali, kadar ni poln. Podrobnejši podatki o rezultatih so prikazani v preglednici 166 v prilogi 34.

Udeleženci so po izvedbi socialnega vplivanja začeli vestneje ravnati z nekaterimi elektronskimi napravami v svojem gospodinjstvu, med njimi so začeli vestneje ugašati svoje računalnike. Srednja vrednost po socialnem vplivanju namreč znaša 3,97, medtem ko je pred izvedbo socialnega vplivanja znašala 3,69, pri čemer razlika v vedenju sicer ni statistično značilna ($p > 0,05$). Prav tako so vestneje začeli izklapljati polnilec telefona iz vtičnice po njegovem polnjenju ($p > 0,05$), v manjši meri pustili prižgane običajne žarnice v praznih sobah ($p > 0,05$) ter vestneje začeli kuhati s pokritimi posodami ($p > 0,05$). V manjši meri pa so spremenili vedenje v zvezi s popolnim ugašanjem televizije, pri čemer se je delež tistih, ki jo puščajo v stanju pripravljenosti, celo povečal in znaša dobri dve tretjini (71,6 %) ($p < 0,05$). Eden izmed vzrokov za omenjeno je lahko v tem, da je omenjeno vedenje zelo pogosto stvar navade, ki se pretvori v vsakodnevno rutino. Takrat ljudje ne delujejo več s svojim razumom, temveč avtomatično (Polajnar Horvat 2012). Na drugi strani pa se je zvišal tudi delež tistih, ki vedno popolnoma izklapljajo, vendar pa je delež še vedno nizek, le slaba desetina (9,5 %) jih televizijo redno izklaplja. Podrobnejši podatki o rezultatih so prikazani v preglednici 167 v prilogi 34.

Udeležence smo tudi po izvedbi socialnega vplivanja, kjer smo med drugim podrobneje predstavili storitev zelena elektrika in udeležence tudi večkrat nagovorili k njeni uporabi, povprašali o tem ali so naročeni na storitev zelena elektrika. Vendar je kljub temu delež naročenih ostal enak kot pred šestimi meseci, torej petindvajsetina (4,2 %). Vzrok za omenjeno je lahko v dejstvu, da zelena elektrika ne pomeni, da bo električna energija, ki bo prišla do njihovih vtičnic, res proizvedena iz obnovljivih virov energije, saj je nemogoče ločiti elektrone med seboj takrat, ko pridejo v isto omrežje, temveč gre bolj za poudarjanje okoljske zavesti in neko dodatno možnost, da naredijo nekaj dobrega za okolje. Poleg tega ljudje potrebujejo konkretne in vidne učinke svojih prispevkov, kar je pri omenjeni storitvi, kjer gre bolj za simbolno gesto, težje izvedljivo.

Na drugi strani pa so udeleženci v večji meri začeli z opravljanjem vsakdanjih gospodinjskih opravil v času nižje tarife, in sicer srednja vrednost ob ponovitvenem anketiranju znaša 3,76, pri čemer se je v precejšnji meri zvišal delež tistih, ki so začeli pogosteje vršiti vsakdanja opravila v času nižje tarife. V primerjavi z deležem pred vplivanjem, kjer smo udeležencem podrobneje predstavili razloge za smiselnost rabe električne energije v času nižje tarife in jih na omenjeno vseskozi tudi redno opominjali, se je delež tistih, ki omenjeno vršijo občasno in pogosto zvišal z dobrih treh petin (61,1 %) na tri četrtine (74,8 %), tistih, ki pa omenjeno vršijo redno, pa s trinajstine (7,4 %) na sedmino (14,7 %). Razlika v pričujočem vedenju je tudi statistično značilna ($p < 0,001$). Podrobnejši podatki o rezultatih so prikazani v preglednici 168 v prilogi 35. Vzrok za omenjeno precejšnjo spremembo v pozitivni smeri je lahko v dejstvu, da ljudje, v kolikor opravljajo gospodinjska opravila, kjer porabijo večje količine električne energije, v času nižje tarife, svoje učinke vidno spremljajo, in sicer bodisi na svojem individualnem števcu za električno energijo ali na svojem računu, ki ga prejemaajo mesečno.

8.7.3 Spremembe v vedenju pri ravnanju z odpadki

Rezultati kažejo, da so udeleženci do določene mere, vendar le malenkostno, spremenili svoje vedenje pri ločenem zbiranju papirja, stekla in embalaže, večja razlika v spremembi pa je značilna pri ločenem zbiranju baterij in zdravil ter organskih odpadkov. Razlika je hkrati

statistično značilna ($p < 0,01$) le pri ločenem zbiranju baterij in zdravil. Razlika v srednji vrednosti pri ločenem zbiranju zdravil znaša $\Delta\bar{x} = 0,42$, odpadnih baterij $\Delta\bar{x} = 0,23$, pri organskih odpadkih pa $\Delta\bar{x} = 0,11$. Pri tem je treba poudariti, da sedmina (14,7 %) udeležencev organske odpadke tudi po vplivanju ločuje le v 20 % in manj primerov. Podrobnejši podatki o rezultatih so prikazani v preglednici 169 v prilogi 35.

Udeležence smo po izvedbi socialnega vplivanja, kjer smo poleg podrobnejšega informiranja o smiselnosti uporabe okolju prijazne vrečke za večkratno uporabo omenjene vrečke vsakemu udeležencu tudi podarili, vprašali, kako pogosto uporabljajo okolju prijazno vrečko, pri čemer se je pogostost njihove uporaba zvišala v precejšnji meri in je razlika v vedenju hkrati statistično značilna ($p < 0,01$). Ta znaša $\Delta\bar{x} = 0,59$, pri čemer se je delež tistih, ki vedno in pogosto uporabljajo okolju prijazno vrečko za večkratno uporabo, zvišal s slabih treh petin (57,9 %) na dobre tri četrtine (75,8 %). Podrobnejši podatki o rezultatih so prikazani v preglednici 170 v prilogi 36. Rezultati so torej pokazali precejšnjo uspešnost uporabljenih metod vplivanja, kar lahko še posebej pripišemo dejstvu, da smo udeležencem skupine Ekologičen prispevali sredstvo, torej vrečko, le uporabiti so jo morali.

Na drugi strani pa so udeleženci že pred izvedbo socialnega vplivanja precej skrbno ravnali z odvečno hrano v gospodinjstvu, ki pri večini ni končala med odpadki. Podobni dogovori so značilni tudi po vplivanju z nagibanjem v pozitivnejše vedenje, vendar omenjena razlika ni statistično značilna ($p > 0,05$). Razlika v srednji vrednosti pred vplivanjem in po njem znaša $\Delta M = 0,10$. Podrobnejši podatki o rezultatih so prikazani v preglednici 171 v prilogi 35.

Za konec smo udeležence povprašali še, ali imajo na poštnem nabiralniku nalepko za prepoved postavljanja nenaslovljenih sporočil v predalčnik, pri čemer je delež tistih, ki so se izrekli za pozitivno, ostal enak deležu izpred šestih mesecev, torej nalepko tudi po vplivanju uporablja dobra četrtina (28,4 %) udeležencev.

Ena izmed pomembnejših ugotovitev raziskave je torej, da se z višanjem razpoložljivosti sredstev za udejanjanje okoljskega vedenja le-to pomembno povečuje. Tako bi bilo glede na slab rezultat spremembe pogostosti uporabe nalepke po izvedbi socialnega vplivanja morda smiselno nalepko brezplačno priskrbeti v vsako gospodinjstvo in nato izmeriti pogostost njene uporabe. Na primeru uporabe okolju prijazne vrečke se je omenjena zagotovitev sredstev namreč izkazala kot učinkovit način spodbujanja udejanjanja okolju prijaznega vedenja. V kolikor pa si morajo ljudje sredstvo zagotoviti sami, pa le-to od njih lahko zahteva bodisi dodaten napor ali dodatna finančna sredstva.

8.8 Glavne ugotovitve vloge socialnega vplivanja pri dejavnih vedenja, nameri in vedenju

Rezultati vpliva uporabljenih metod socialnega vplivanja na preučevane dejavnike vedenja kažejo na njihovo precejšnjo uspešnost tako v pozitivnejšem odnosu do okolja, večji motivaciji in hkrati ustrežnejšemu ravnanju samem.

Udeleženci skupine Ekologičen so v obdobju šestih mesecev od preučevanih psiholoških spremenljivk v največji meri in v pozitivni smeri spremenili zaznani vedenjski nadzor, torej svoj lastni občutek sposobnosti udejanjanja okolju prijaznega vedenja in prepričanje o razpoložljivosti sredstev za udejanjanje takšnega vedenja. Vzrok za omenjeno je lahko v tem, da smo pri socialnem vplivanju precejšen poudarek namenili seznanjanju udeležencev z relativno enostavnimi in drobnimi ukrepi v gospodinjstvu, s katerimi lahko pripomoremo k izboljšanju stanja okolja in katere hkrati lahko z minimalnim naporom opravi vsak posameznik brez uporabe kakršnih koli dodatnih sredstev, tako materialnih kot tudi finančnih. Poleg tega so udeleženci v precejšnji meri v pozitivnejši smeri spremenili tudi svoja stališča oziroma odnos do varovanja okolja, svoje zavedanje o pomembnosti varovanja in zaznavanja vzrokov in posledic njegove degradacije. Vzrok za omenjen pozitiven preskok v stališčih je lahko v tem, da smo pri vplivanju precejšen poudarek namenili tudi podajanju ne le znanja o načinih varčevanja v gospodinjstvu, ampak tudi kopice argumentov, s katerimi smo udeležence skušali prepričati v potrebo po varovanju okolja. Na drugi strani pa so udeleženci v precej manjši meri spremenili svoje osebne in subjektivne norme ter vrednote. Vzrok za omenjeno minimalno spremembo norm in vrednot je najverjetneje v kratkem časovnem obdobju obeh merjenj. Vrednote so namreč relativno trajne in dolgoročne in so za razliko od stališč, ki so vezana na konkretne objekte in pojave, ali ostalih psihosocialnih prvin bolj splošne in stabilnejše. Spreminjajo se predvsem z vstopanjem človeka v različna razvojna obdobja. Podobno so relativno trajne tudi posameznikove norme, ki jih na nek način lahko pojmuje kot trajna pravila obnašanja, ki veljajo v družbi. Največkrat se le-te, podobno kot vrednote, spreminjajo na daljši časovni rok oziroma vzporedno z razvojem družbe in njenega sistema. Poleg tega je treba poudariti, da so norme in vrednote medsebojno tesno povezane, pravzaprav norme izhajajo iz vrednot samih, kar na nek način potrjujejo pričujoči rezultati njihovega gibanja.

Nadalje so rezultati obeh izvedenih merjenj pokazali na precejšnjo spremembo v nameri za udejanjanje okolju prijaznega vedenja. Udeleženci skupine Ekologičen so po izvedbi socialnega vplivanja kar za slabo desetino (9,65 %) bolj pozitivno vrednotili pripravljenost za okolju prijazno vedenje kot pred njimi, kar kaže na to, da so uporabljene metode socialnega vplivanja očitno udeležence resnično spodbudile k ukrepanju.

Izbrane metode socialnega vplivanja pa so se izkazale kot bolj ali manj uspešne tudi pri spremembi preučevanih vedenj. Rezultati namreč kažejo, da udeleženci po končanem vplivanju izražajo pozitivnejše ravnanje pri vseh treh preučevanih vedenjih udeležencev, pri čemer analiza razlik pred in po izvršenem vplivanju kaže na precej večjo spremembo v vedenju pri rabi vode in električne energije, kot pa pri ločenem zbiranju odpadkov.

Spremembe pri rabi vode so značilne predvsem pri opravih, kjer lahko z minimalnim naporom posameznik varčuje z vodo, kot je na primer zapiranje vode med umivanjem zob ali prhanjem, medtem ko pa so spremembe, kjer gre za zmanjšanje lastnega udobja ali higiene, praktično minimalne oziroma v nekaterih primerih celo usmerjene v negativno smer. Poleg tega so minimalne spremembe značilne tudi pri vedenjih, povezanih z dodatnimi finančnimi izdatki ali naporom, kot je menjava stranišnega splakovalnika, namestitve individualnega števca za merjenje vode ali vgradnja vmesnika, ki vodi primeša zrak. Pri rabi vode so spodbudne tudi spremembe v pogostosti uporabe pralnega in pomivalnega stroja, predvsem takrat, ko ni poln. Seveda se je na račun omenjenega zvišala pogostost uporabe slednjih, kadar

so polni, vendar ne v tolikšni meri kot se je znižala njihova uporaba, kadar niso polni. Do precejšnjih sprememb pa je prišlo tudi pri udejanjanju izbranih različnih enostavnih dejanj, povezanih z varčevanjem in okolju prijaznim ravnanjem z vodo, kot je pregledovanje naprav glede uhajanja vode, zmanjšanje uporabe kemičnih sredstev ... Pri tem je treba poudariti, da je bil namen slednjih vprašanj poleg preverjanja znanja tudi v spodbuditi anketrancev k enostavnim ukrepom, s katerimi lahko primoremo k trajnostnemu ravnanju. Nadalje so udeleženci v precejšnji meri v pozitivni smeri spremenili tudi svoje vedenje v zvezi z rabo električne energije, na primer način uporabe pralnih in sušilnih strojev, uporabe elektronskih naprav v stanju pripravljenosti in v času, ko jih ne potrebujemo, ter uporabi potratnejših gospodinjskih aparatov v času nižje tarife električne energije. Vzrok za omejeno je najverjetneje v tem, da smo pri metodah socialnega vplivanja v precejšnji meri poudarek namenili ravno seznanjanju s tako imenovano posredno rabo električne energije, ki je največkrat ne opazimo. Pričujoče spoznanje o precejšnji učinkovitosti seznanjanja o posredni rabi električne energije je lahko pomemben prispevek z vidika načrtovanja širših izobraževalnih strategij oziroma ozaveščevalnih akcij. Te so namreč v večini usmerjene v zmanjševanje neposredne uporabe električne energije, manj pa, kot rečeno, njene posredne uporabe, še posebej z vidika njenega negativnega okoljskega vpliva. Na drugi strani pa so značilne precej manjše spremembe pri ravnanju z odpadki, kjer je najverjetnejši vzrok za omenjeno v dejstvu, da so udeleženci že pred samo izvedbo socialnega vplivanja v večini ustrezno ravnali z njimi.

Ena od omejitev pričujoče analize je nedvomno uporaba samoporočanja pri ugotavljanju spremembe v dejanskem vedenju, ki bolj kot izračun realnejše spremembe omogoča njeno ocenitev. Poleg tega nekatere raziskave opozarjajo na slabosti uporabe samoporočanja v smislu izražanja oziroma nagnjenosti k družbeno želenim odgovorom (Luyben 1982), spet druge pa ugotavljajo ravno nasprotno (McDougall in Claxton 1984). Glede na to, da skupino Ekologičen sestavlja precej nadpovprečen delež višje izobraženih in okoljevarstveno zainteresiranih posameznikov, smo se omenjenemu izražanju družbeno želenih odgovorov v večji meri izognili. Omenjeno dejstvo o nižjem podajanju družbeno želenih odgovorov pri višje izobraženih namreč potrjujejo številne dosedanje raziskave (Marin, G., Gamba in Marin, V., B. 1992; Schuman in Presser 1996; De Vaus 2001). Eden od pomembnih razlogov za uporabo samoporočanja je bil poleg tega, da je bila uporaba dejanskega merjenja vedenj zaradi finančnih in strukturnih omejitev onemogočena, hkrati tudi ta, da smo pri socialnem vplivanju želeli uporabiti čim bolj usmerjene informacije, s katerimi smo želeli v čim večji meri spodbuditi spremembo vedenja. Da pa bi lahko udeležencem posredovali usmerjene informacije, smo namreč potrebovali čim podrobnejše podatke o njihovem dosedanjem vedenju. S podajanjem usmerjenih informacij, izdelanih na podlagi pridobljenih podatkov s strani udeležencev, smo le-tem omogočili boljši vpogled v to, s katerimi vedenji bolj ali manj vplivajo na okolje oziroma katera vedenja so tista, ki jih lahko v večji ali manjši meri spremenijo. Omenjeno še posebej velja za tako imenovano posredno rabo preučevanih naravnih virov, tako vode kot tudi električne energije, ki je pri neposrednem merjenju s pomočjo števec ne opazimo oziroma opazimo zelo težko.

9 VLOGA PREUČEVANIH DEJAVNIKOV PRI PRIPRAVLJENOSTI ZA OKOLJU PRIJAZNO VEDENJE IN OKOLJSKEM VEDENJU

9.1 Vloga preučevanih dejavnikov pri pripravljenosti za okolju prijazno vedenje in okoljskem vedenju pri osebem anketiranju

Pričujoče poglavje smo namenili vrednotenju vpliva izbranih notranjih in zunanjih dejavnikov na namero za okolju prijazno vedenje in na vedenje samo. Tako najprej predstavljamo povezanost izbranih dejavnikov, pri čemer smo izvedli bivariatno korelacijsko analizo. Za mero medsebojne povezanosti smo uporabili Pearsonov koeficient korelacije (r). Nato pa smo z namenom analize vpliva preučevanih dejavnikov na pripravljenost za okolju prijazno vedenje in dejansko vedenje izdelali večvariatno linearno regresijsko analizo, v katero smo dejavnike vključili po metodi Enter, s čimer smo pridobili vpogled v delež variabilnosti odvisne spremenljivke, ki ga lahko pripišemo na eni strani notranjim, psihološkim in kognitivnim dejavnikom in na drugi strani zunanjim, socialnim.

V preglednici 172 v prilogi 36 je prikazana korelacijska matrika spremenljivk, pri čemer so vključene naslednje psihološke spremenljivke: stališča, osebne in subjektivne norme, zaznan vedenjski nadzor in vrednote. Poleg teh so vključene tudi spremenljivke, ki merijo demografske razsežnosti, in sicer spol, starost in izobrazba, spremenljivka znanje, ki meri razsežnost posameznikovega poznavanja tematike varovanja okolja, ter spremenljivka dejanski nadzor, ki meri razsežnost dejaske razpoložljivosti sredstev za udejanjanje vedenja. Kot odvisni spremenljivki sta v korelacijsko matriko vključeni tudi namera za okolju prijazno vedenje in vedenje samo.

Rezultati bivariatne korelacijske analize kažejo, da se povezanost izbranih neodvisnih spremenljivk na eni strani z namero za okolju prijazno vedenje in na drugi strani z vedenjem samim pomembno razlikuje. Namera za okolju prijazno delovanje je v največji meri, in sicer zmerno pozitivno, povezana s stališči ($r = .652^{**}$), osebnimi normami ($r = .634^{**}$), zaznanim vedenjskim nadzorom ($r = .628^{**}$) in subjektivnimi normami ($r = .574^{**}$). Nizka, a vseeno pomembna, pozitivna povezanost je značilna tudi z vedenjem samim ($r = .361^{**}$) in z biosferičnimi vrednotami ($r = .339^{**}$).

Na drugi strani pa rezultati kažejo, da je vedenje v največji meri, in sicer zmerno pozitivno, povezano z osebnimi normami ($r = .465^{**}$) in izobrazbo ($r = .430^{**}$). Sledi povezanost z biosferičnimi vrednotami ($r = .376^{**}$), namero za okolju prijazno vedenje ($r = .361^{**}$), zaznanim vedenjskim nadzorom ($r = .350^{**}$), spolom ($r = .296^{**}$), egoističnimi vrednotami v negativni smeri ($r = -.223^{**}$), znanjem ($r = .221^{**}$) in subjektivnimi normami ($r = .216^{**}$). Za razliko od namere za okolju prijazno vedenje je dejansko vedenje v večji meri povezano s preučevanimi zunanjimi dejavniki, in sicer z izobrazbo, s spolom in znanjem, v precej manjši meri kot namera pa je le-to povezano z notranjimi dejavniki.

Poleg tega rezultati kažejo le nizko povezanost med notranjimi in zunanjimi dejavniki. Statistično značilna, a nizka, povezanost je značilna med spolom in osebnimi normami ($r = .223^{**}$) ter med starostjo in hedonističnimi vrednotami, in sicer v negativni smeri ($r = -.265^{**}$). Ženske so torej tiste, ki se v večji meri čutijo dolžne delovati okolju prijazno, mlajši udeleženci pa izrazito v večji meri vrednotijo hedonistične vrednote. Statistično pomembna in nizka povezanost pa je značilna tudi za izobrazbo in znanje ($r = .212^{**}$). Za višje izobražene je torej značilno boljše znanje o okolju prijaznem vedenju. Na drugi strani pa so v precej večji meri med seboj povezani notranji dejavniki, in sicer je največja povezanost značilna za stališča in osebne norme ($r = .615^{**}$), stališča in zaznan vedenjski nadzor ($r = .601^{**}$), subjektivno normo in stališča ($r = .524^{**}$) ter osebne norme in zaznan vedenjski nadzor ($r = .508^{**}$).

Na podlagi korelacijske matrike smo ugotovili, da med preučevanimi spremenljivkami obstaja določena linearna povezanost, pri čemer je pri nekaterih izrazitejša kot pri drugih.

Korelacijski koeficienti sicer izražajo vrednost, ki predstavlja moč in smer povezanosti med dvema spremenljivkama, ne povedo pa nam veliko o vplivu večih spremenljivk na eno ter v kolikšni meri je možno iz celotnega niza neodvisnih spremenljivk napovedati vrednost odvisne spremenljivke. Za napoved le-te smo uporabili večvariatno linearno regresijo, s katero smo ugotavljali, v kolikšni meri lahko z izbranimi dejavniki pojasnimo na eni strani posameznikovo okoljsko ozaveščenost, namero za okolju prijazno vedenje oziroma njegovo motivacijo za dejanja, in na drugi dejansko okolju prijazno vedenje samo.

V prvi multipli linearni regresiji je kot odvisna spremenljivka nastopila namera za okolju prijazno vedenje, kot neodvisne spremenljivke pa naslednji notranji dejavniki oziroma spremenljivke: stališča, osebne in subjektivne norme, zaznan vedenjski nadzor, štiri vrste vrednot (biosferične, egoistične, hedonistične in altruistične) in znanje. Poleg njih smo v prvi model vključili tudi nekatere demografske spremenljivke: spol, starost in izobrazbo ter spremenljivko dejanski nadzor.

Izbrane neodvisne spremenljivke so v model vstopile istočasno, in sicer z metodo Enter. Model se je izkazal za uspešnega in statistično pomembnega na ravni $p < 0,001$. Vrednost R^2 znaša 0,62, kar pomeni, da lahko 62 % variabilnosti odvisne spremenljivke namera pripišemo razlikam v neodvisnih spremenljivkah.

Preglednica 87: Koeficient multiple regresije in multipli determinacijski koeficient za odvisno spremenljivko namera pri osebnem anketiranju.

model	R	R^2	prilagojeni R^2	standardna napaka ocen napovedi
1	0,79	0,62	0,60	0,59

Model je statistično uspešen, statistična pomembnost testa (F) je namreč visoka ($F = 33,44$).

Preglednica 88: Statistična zanesljivost modela za odvisno spremenljivko namera pri osebnem anketiranju.

model	vsota kvadratov	df	povprečni kvadrat	F	p
regresija	151,78	13	11,67		
ostanek	92,17	264	0,35	33,44	0,000
skupaj	243,95	277			

Na namero za okolju prijazno vedenje v največji meri vplivajo psihološke spremenljivke, in sicer zaznan vedenjski nadzor ($\beta = 0,321$, $p < 0,001$), njegova stališča ($\beta = 0,268$, $p < 0,001$) in subjektivne norme ($\beta = 0,223$, $p < 0,001$). Statistično značilno, vendar v manjši meri, na namero vplivajo tudi osebne norme ($\beta = 0,135$, $p < 0,05$). Na drugi strani pa na pripravljenost za okolju prijazno delovanje ne vpliva nobena od preučevanih vrst vrednot, prav tako na pripravljenost ne vplivajo preučevane demografske spremenljivke, torej spol, starost in izobrazba, niti znanje in dejanski nadzor. Motivacija oziroma pripravljenost za okolju prijazno vedenje je torej bolj kot od zunanjih, socialnih dejavnikov, odvisna od notranjih dejavnikov. V največji meri je odvisna od posameznikovega prepričanja o lastni učinkovitosti, občutka lastne sposobnosti za udejanjanje okolju prijaznega vedenja in od zaznave njegove težavnosti. Posameznika torej pomembno motivira občutek, da je sam sposoben delovati okolju prijazno in bolj kot verjame v svoje sposobnosti, večja je njegova motivacija oziroma pripravljenost za udejanjanje vedenja. Poleg zaznanega vedenjskega nadzora posameznika v precejšnji meri

motivira lastno prepričanje o smiselnosti udejanjanja vedenja ter njegovo zavedanje posledic in odgovornosti, ki jih vedenje prinaša. Bolj kot so stališča naklonjena udejanjanju okolju prijaznega vedenja, večja je pripravljenost za njegovo udejanjanje. Posameznika v precejšnji meri motivira tudi prepričanje o tem, kakšno vedenje od njega pričakujejo njemu pomembni drugi, njegovi bližnji, družina in prijatelji in njegova pripravljenost za podrejanje njihovemu mišljenju. Višje, kot so posameznikove subjektivne norme, bolj je njegova motivacija odvisna od mnenja njemu pomembnih drugih. Torej bolj kot so njegovi pomembni drugi prepričani, da je potrebno delovati okolju prijazno, večja je pripravljenost za takšno delovanje. Na posameznikovo motivacijo vplivajo tudi osebne norme, torej občutek moralne dolžnosti za okolju prijazno vedenje oziroma da deluje tako, kot je »ustrezno« v danih razmerah. Bolj kot se posameznik čuti moralno dolžnega delovati v skladu z družbenimi pravili oziroma tako kot je prav, torej okolju prijazno, večja je njegova motivacija, da bo tako tudi deloval. Zanimivo je, da dejanski nadzor, v našem primeru merjenje vode po porabi v gospodinjstvu, ne vpliva na motivacijo za okolju prijazno vedenje.

Preglednica 89: Rezultat multiple regresijske analize za odvisno spremenljivko namera pri osebnem anketiranju.

model	standardizirani koeficienti		t	p
	Beta			
(konstanta)			-0,965	0,335
stališča	0,268		5,536	0,000
subjektivne norme	0,223		3,601	0,000
zaznan vedenjski nadzor	0,321		6,017	0,000
osebne norme	0,135		2,119	0,035
egoistične vrednote	0,044		1,092	0,276
altruistične vrednote	0,005		0,108	0,914
biosferične vrednote	-0,009		-0,187	0,852
hedonistične vrednote	0,036		0,822	0,412
spol	0,068		1,720	0,087
starost	-0,029		-0,716	0,475
izobrazba	0,027		0,687	0,493
dejanski nadzor	-0,033		-0,840	0,402
znanje	0,054		1,347	0,179

V drugem regresijskem modelu smo ugotavljali vpliv preučevanih neodvisnih spremenljivk na odvisno spremenljivko vedenje. Pri analizi smo uporabili metodo Enter, pri čemer povzetek regresijskega modela kaže na njegovo statistično pomembnost pri $p < 0,001$. Vrednost R^2 znaša 0,357, torej lahko 35,7 % variabilnosti odvisne spremenljivke pripišemo razlikam v neodvisnih spremenljivkah. Vrednost F znaša 10,9.

Preglednica 90: Koeficient multiple regresije in multipli determinacijski koeficient za odvisno spremenljivko vedenje pri osebnem anketiranju.

Model	R	R^2	Prilagojeni R^2	Standardna napaka ocen napovedi
1	0,59	0,35	0,32	1,41

Preglednica 91: Statistična zanesljivost modela za odvisno spremenljivko vedenje pri osebnem anketiranju.

model	vsota kvadratov	df	povprečni kvadrat	F	p
regresija	283,419	13	21,801		
ostanek	510,971	257	1,988	10,96	0,000
skupaj	794,39	270			

Od neodvisnih spremenljivk, ki so sočasno vstopile v regresijski model, so osebne norme ($\beta = 0,246$, $p < 0,001$), izobrazba ($\beta = 0,194$, $p < 0,001$), znanje ($\beta = 0,120$, $p < 0,05$) in vrednote, med katerimi so egoistične v negativni smeri ($\beta = -0,106$, $p < 0,05$), biosferične pa v pozitivni smeri ($\beta = 0,112$, $p < 0,05$) tiste, ki v največji meri vplivajo na udejanjanje okolju prijaznega vedenja. Pri ostalih neodvisnih spremenljivkah znaša signifikacija koeficientov $p > 0,05$, kar pomeni, da je njihov vpliv statistično neznačilen.

Dejansko okolju prijazno vedenje je torej v največji meri odvisno od lastnega zaznavanja svojih dejanj in samoocenjevanja vedenja, pri čemer okolju prijazno delujejo posamezniki, ki za to čutijo večjo moralno odgovornost in imajo večji občutek krivde, v kolikor omenjenega ne počnejo. Poleg tega od psiholoških dejavnikov na dejansko vedenje vplivajo tudi vrednote, in sicer okolju prijazne delujejo tisti, ki pozitivneje ocenjujejo biosferične vrednote, torej vrednote, kot so skrb za okolje in naravo, obenem pa izrazito negativno ocenjujejo egoistične vrednote, ki se zrcalijo v želji po moči, vplivu, bogastvu in ugledu ter slavi. Od preučevanih socialnih dejavnikov na dejansko vedenje v precejšnji meri vpliva tudi izobrazba. Višje izobraženi v večji meri udejanjajo okolju prijazno vedenje. Znanje se je prav tako izkazalo kot pomemben napovedovalec vedenja, kjer tisti udeleženci z višjo stopnjo znanja vestneje skrbijo za okolje, vsakdanja opravila v gospodinjstvu v zvezi z vodo opravljajo okolju prijazno, so v večji meri pripravljeni okolju nameniti finančna sredstva in aktivno pripomoči k varovanju okolja. Podobno kot pri motivaciji za okolju prijazno vedenje pa tudi na vedenje samo dejanski nadzor ne vpliva. Način plačila vode se torej ni izkazal kot pomemben dejavnik niti pri motivaciji za okolju prijazno vedenje niti pri okolju prijaznem vedenju samem.

Preglednica 92: Rezultat multiple regresijske analize za odvisno spremenljivko vedenje pri osebnem anketiranju.

model	standardizirani koeficienti		t	p
	Beta			
(konstanta)			-0,649	0,517
zazan vedenjski nadzor	0,127		1,825	0,069
osebne norme	0,246		3,010	0,001
subjektivne norme	0,048		0,750	0,454
stališča	0,095		1,143	0,254
egoistične vrednote	-0,106		-1,976	0,049
altruistične vrednote	0,058		1,036	0,301
biosferične vrednote	0,112		1,439	0,050
hedonistične vrednote	-0,059		-1,041	0,299
spol	0,006		0,117	0,907
starost	-0,023		-0,426	0,671
izobrazba	0,194		3,711	0,000
dejanski nadzor	-0,093		-1,778	0,077
znanje	0,120		2,252	0,025

Rezultati kažejo na zanimivo razliko med preučevanima regresijskima modeloma oziroma med vplivom neodvisnih spremenljivk na eni strani na namero oziroma motivacijo za okolju prijazno vedenje in na drugi strani na dejansko vedenje. Osebne norme so se izkazale kot edini neodvisni dejavnik, ki ima statistično značilen vpliv tako na motivacijo za okolju prijazno vedenje kot tudi na vedenje samo. Na drugi strani pa so se stališča, zaznan vedenjski nadzor in subjektivne norme izkazali kot močan napovedovalec motivacije za okolju prijazno vedenje, katerih vpliv se na prehodu s pripravljenosti oziroma namere k dejanskemu vedenju razblini. Omenjeno kaže na dejstvo, da precejšen delež ljudi na načelni ravni podpira varovanje okolja in udejanjanje temu primerne vedenja, se čutijo sposobni za omenjeno, hkrati pa jim veliko pomeni tudi mnenje in podpora svojih bližnjih o lastnem vedenju. Ko so postavljeni pred dejstvo o svoji lastni udeležbi, pa njihova vnema naglo popušča, kar posledično pomeni, da pogosto ne delujejo v skladu z izrečenim. Na vedenje samo za razliko od namere vplivajo tudi vrednote, in sicer biosferične v pozitivni smeri ter egoistične v negativni. Udeleženci, ki v večji meri posedujejo biosferične vrednote in hkrati v manjši meri egoistične, resnično delujejo okolju prijazneje. Poleg preučevanih psiholoških dejavnikov pa na vedenje za razliko od motivacije vplivajo tudi socialni dejavniki, in sicer izobrazba in kognitivni, znanje, kar na nek način potrjuje dosedanje ugotovitve podobnih raziskav (Midden in Ritzema 1986; Brandon in Lewis 1999; Gatersleben, Steg in Vlek 2002; Abrahamse 2007). Tako udeleženci z višjo izobrazbo in boljšim poznavanjem preučevane problematike tudi resnično delujejo okolju prijazno.

Na dejansko okolju prijazno vedenje torej bolj kot na namero, kjer so v ospredju individualni vzgibi (v ospredju prevladujejo dejavniki Ajzenove teorije načrtovanega vedenja (1991)), vplivajo okoljevarstveni vzgibi (ti se zrcalijo v dejavnikih Sternove teorije vrednot, prepričan in norm (2000)) in znanje. Ljudje se torej bolj kot zaradi materialnih sredstev ali ugodja okolju prijazno vedejo zaradi želje po ohranjanju okolja, medtem ko na namero vplivajo tudi drugi, ne okoljsko usmerjeni dejavniki.

Zanimivo je, da tako na motivacijo kot tudi na vedenje dejanski nadzor ne vpliva, kar je precej presentljivo glede na to, da so tisti udeleženci, ki vodo ne plačujejo po dejanski porabi, na načelni ravni precej kritični do omenjene omejitve. Bolj kot dejanski nadzor se je kot izredno pomembna determinanta vedenja izkazal zaznan vedenjski nadzor, torej subjektivno zaznavanje nadzora oziroma njihovo prepričanje o samoučinkovitosti, kar v dosedanjih raziskavah navajajo že številni avtorji (Bandura 1986; 1997; Blankstein 1984, povzeto po Enderl s sodelavci 1999). Omenjeno kaže na dejstvo, da se tisti udeleženci, ki resnično varčujejo z vodo, v manjši meri ozirajo na to, ali vodo plačujejo glede na dejansko porabo ali ne. Kot kažejo rezultati, njihovo varčevanje, kot rečeno, izvira iz dejanskih okoljevarstvenih vzgibov.

Prav tako zanimiv vpliv je značilen za subjektivne norme, ki so se izkazale kot pomemben dejavnik pri nameri za okolju prijazno vedenje, pri samem vedenju pa njihov vpliv zbledi. Eden od razlogov je lahko v dejstvu, da so tisti, ki se dejansko vedejo okolju prijazno, v manjši meri zanašajo oziroma opirajo na mnenje drugih. Ne vedejo se na način, da ugajajo sebi pomembnim drugim. Bolj kot omenjeno se ti vedejo v skladu s svojim lastnim mišljenjem, vendar pa vseeno v okviru družbeno sprejetih pravil.

Rezultati torej kažejo, da sta od socialnih dejavnikov predvsem izobrazba in znanje tista, ki vplivata na dejansko vedenje oziroma s katerima lahko premostimo razkorak med motivacijo in dejanskim vedenjem.

Eden od vzrokov za omenjeno povezanost namere oziroma motivacije za okolju prijazno vedenje zgolj s psihološkimi spremenljivkami v nasprotju z vedenjem samim, ki je hkrati pomembno odvisno tudi od preučevanih zunanjih dejavnikov, je lahko v dejstvu, da vedenjsko namero oziroma motivacijo smatramo kot zavestno odločitev (Abrahamse 2007). Ljudje se namreč zavestno odločimo, ali smo pripravljeni za okolju prijazno vedenje ali ne,

medtem ko na vedenje samo, kot kažejo rezultati, poleg naše zavesti vplivajo tudi zunanji dejavniki, v našem primeru predvsem izobrazba in znanje.

9.2 Vloga preučevanih dejavnikov pri pripravljenosti za okolju prijazno vedenje in okoljskem vedenju pri skupini Ekologičen pred izvedbo socialnega vplivanja

Analizo vloge socialnih in psiholoških dejavnikov pri pripravljenosti za okolju prijazno vedenje in dejanskem vedenju smo izdelali tudi pri skupini Ekologičen, tako imenovanem »okoljskem telesu« preučevanega območja, in sicer v prvem primeru pred izvedbo socialnega vplivanja. V preglednici 173 v prilogi 36 je prikazana korelacijska matrika spremenljivk, pri čemer smo vanjo vključili notranje spremenljivke, stališča, osebne in subjektivne norme, zaznan vedenjski nadzor, vrednote in spremenljivko znanje, vse merjene pred izvedbo socialnega vplivanja. Poleg tega smo v model vključili tudi demografske spremenljivke, in sicer spol, starost in izobrazbo. V pričujoči model pa za razliko od regresijskega modela osebnega anketiranja nismo vključili spremenljivke dejanski nadzor, saj so rezultati že v omenjenem modelu pokazali, da le-ta nima pomembnega, statistično značilnega, vpliva na vedenje. Glede na to, da je razmerje oziroma delež vključenih v skupino Ekologičen, ki vode v gospodinjstvu ne plačujejo glede na dejansko porabo, še precej nižji kot pri osebnem anketiranju, je omenjena spremenljivka dejanski nadzor z vidika uporabnosti pri pričujoči analizi nesmiselna.

Rezultati bivariatne korelacijske analize kažejo, da je povezanost izbranih neodvisnih spremenljivk na eni strani z namero za okolju prijazno vedenje pred izvedbo socialnega vplivanja in na drugi strani z vedenjem samim v primerjavi s povezanostjo neodvisnih spremenljivk obširnega modela precej podobno. Treba pa je poudariti, da je sama povezanost neodvisnih spremenljivk precej nižja kot pri obširnem modelu, kar je v precejšnji meri posledica precej nižjega števila udeležencev, vključenih v skupino. Namera za okolju prijazno delovanje je v največji meri, in sicer zmerno pozitivno, povezana z zaznanim vedenjskim nadzorom ($r = .591^{**}$), osebnimi normami ($r = .554^{**}$) in stališči ($r = .512^{**}$). Nizka, a vseeno pomembna pozitivna povezanost, je značilna z vedenjem ($r = .247^{**}$). Nadalje je spremenljivka vedenje v največji meri, in sicer z nizko pozitivno korelacijo, povezana z osebnimi normami ($r = .366^{**}$), zaznanim vedenjskim nadzorom ($r = .334^{**}$) in egoističnimi vrednotami ($r = -.301^{**}$). Rezultati povezanosti vseh ostalih preučevanih spremenljivk v modelu kažejo na najvišjo, in sicer zmerno povezanost stališč in osebnih norm ($r = .495^{**}$), stališč in zaznanega vedenjskega nadzora ($r = .453^{**}$), stališč in subjektivnih norm ($r = .319^{**}$), zaznanega vedenjskega nadzora in osebnih norm ($r = .312^{**}$), osebnih norm in biosferičnih vrednot ($r = .295^{**}$), altruističnih in biosferičnih vrednot ($r = .287^{**}$) ter egoističnih in biosferičnih vrednot ($r = -.266^{**}$).

Rezultati na drugi strani kažejo na le nizko povezanost med psihološkimi in demografskimi spremenljivkami, kar je najverjetneje posledica precejšnje homogenosti preučevane skupine z vidika spolne, starostne in izobrazbene strukture. V največji meri, a vseeno precej nizko, so povezane hedonistične vrednote in starost ($r = -.231$), spol in egoistične vrednote ($r = -.207$) ter hedonistične in egoistične vrednote ($r = .205$). Rezultati torej kažejo, da starejši udeleženci skupine Ekologičen v manjši meri vrednotijo hedonistične vrednote, ženske so v manjši meri kot moški naklonjene egoističnim vrednotam, poleg tega so ženske v večji meri kot moški pripravljene delovati okolju prijazno.

V prvi multipli linearni regresiji skupine Ekologičen je kot prva odvisna spremenljivka nastopila namera za okolju prijazno vedenje, izmerjena pred izvedbo socialnega vplivanja, kot neodvisne spremenljivke pa notranje spremenljivke, stališča, osebne in subjektivne norme, zaznan vedenjski nadzor, preučevane štiri vrste vrednot in spremenljivka znanje, vse merjene pred izvedbo socialnega vplivanja. Poleg tega smo v model vključili tudi zunanje socialne spremenljivke, in sicer demografske spremenljivke, spol, starost in izobrazbo.

Izbrane neodvisne spremenljivke so istočasno vstopile v model z metodo Enter, pri čemer se je model izkazal za statistično pomembnega na ravni $p < 0,001$. Statistična pomembnost testa F znaša 4,44. Vrednost R^2 znaša 0,47, kar pomeni, da lahko 47 % variabilnosti odvisne spremenljivke namera pripišemo razlikam v neodvisnih spremenljivkah.

Preglednica 93: Koeficient multiple regresije in multipli determinacijski koeficient skupine Ekologičen za odvisno spremenljivko namera pred izvedbo socialnega vplivanja.

model	R	R^2	prilagojeni R^2	standardna napaka ocen napovedi
1	0,691	0,478	0,37	0,52276

Preglednica 94: Statistična zanesljivost modela okoljskega vedenja skupine Ekologičen za odvisno spremenljivko namera pred izvedbo socialnega vplivanja.

model	vsota kvadratov	df	povprečni kvadrat	F	p
regresija	15,771	13	1,213		
ostanek	17,216	63	0,273	4,44	0,000
skupaj	32,987	78			

Na namero oziroma motivacijo za okolju prijazno vedenje torej v največji meri vplivajo stališča vključenih v skupino Ekologičen ($\beta = 0,214$, $p < 0,05$), poleg tega je namera statistično značilno odvisna tudi od osebnih norm ($\beta = 0,375$, $p < 0,05$) in zaznanega vedenjskega nadzora ($\beta = 0,296$, $p < 0,05$). Pri ostalih neodvisnih spremenljivkah, vrednotah, demografskih spremenljivkah in znanju znaša signifikacija koeficientov $p > 0,05$, kar pomeni, da je njihov vpliv statistično neznačilen.

Motivacija tako imenovanega »okoljskega telesa« je torej odvisna predvsem od posameznikovega občutka moralne dolžnosti za okolju prijazno vedenje in njegovega lastnega občutka krivde. Statistično pomemben vpliv imajo tudi stališča, torej prepričanja o smiselnosti in pomembnosti varovanja okolja ter zavedanje posledic in odgovornosti tako pozitivnega kot tudi negativnega okoljskega vedenja. Poleg tega pa je motivacija odvisna tudi od posameznikovega prepričanja o svojih lastnih zmožnostih udejanjanja okolju prijaznega vedenja in njegovega prepričanja o razpoložljivosti sredstev za njegovo udejanjanje.

Preglednica 95: Rezultat multiple regresijske analize za odvisno spremenljivko namera skupine Ekologičen pred izvedbo socialnega vplivanja.

model	standardizirani koeficienti		t	p
	Beta			
(konstanta)			0,637	0,527
stališča	0,214		2,004	0,049
subjektivne norme	-0,100		-0,854	0,396
zazan vedenjski nadzor	0,296		2,727	0,008
osebne norme	0,375		3,000	0,004
egoistične vrednote	-0,084		-0,811	0,421
altruistične vrednote	0,070		0,622	0,536
biosferične vrednote	0,142		1,206	0,232
hedonistične vrednote	-0,098		-0,959	0,341
spol	-0,043		-0,387	0,700
starost	0,114		1,144	0,257
izobrazba	0,033		0,273	0,786
znanje	0,080		0,802	0,425

Nadalje je v drugem regresijskem modelu skupine Ekologičen nastopila odvisna spremenljivka vedenje (pred vplivanjem), kot neodvisne spremenljivke pa so nastopile notranje spremenljivke, izmerjene pred vplivanjem, in sicer stališča, osebne in subjektivne norme, zaznani vedenjski nadzor, vrednote in znanje, medtem ko so kot zunanji, socialni dejavniki, nastopile demografske spremenljivke, spol, starost in izobrazba. Izbrane spremenljivke so v model vstopile istočasno z metodo Enter. Model se je izkazal za delno uspešnega in statistično pomembnega na ravni $p < 0,05$. Vrednost R^2 znaša 0,24, kar pomeni, da lahko 24 % variabilnosti odvisne spremenljivke namera pripišemo razlikam v neodvisnih spremenljivkah. Statistična pomembnost testa F je precej nizka in znaša 2,73.

Preglednica 96: Koeficient multiple regresije in multipli determinacijski koeficient skupine Ekologičen za odvisno spremenljivko vedenje pred izvedbo socialnega vplivanja.

model	R	R^2	prilagojeni R^2	standardna napaka ocen napovedi
1	0,49	0,24	0,15	1,01812

Preglednica 97: Statistična zanesljivost modela okoljskega vedenja skupine Ekologičen za odvisno spremenljivko vedenje pred izvedbo socialnega vplivanja.

model	vsota kvadratov	df	povprečni kvadrat	F	p
regresija	27,83	13	2,53		
ostanek	84,999	63	1,037	2,73	0,004
skupaj	112,829	78			

Vedenje udeležencev skupine Ekologičen je podobno kot njihova motivacija v največji meri povezano z osebnimi normami ($\beta = 0,271$, $p < 0,05$) in zaznanim vedenjskim nadzorom ($\beta = 0,229$, $p < 0,05$), medtem ko vpliv stališč pri dejanskem vedenju zbledi. V ospredju se pojavijo egoistične vrednote ($\beta = -0,231$, $p < 0,05$), in sicer je njuna povezanost negativna. Vedenje udeležencev skupine Ekologičen je torej v precejšnji meri odvisno od posameznikovega občutka moralne dolžnosti delovanja v skladu s pravili družbe in občutka krivde, v precejšnji meri pa je odvisna tudi od občutka lastne sposobnosti udejanjanja okolju prijaznega vedenja. Za razliko od namere pa je dejansko vedenje v precejšnji meri povezano z vrednotami, in sicer se tisti, ki v manjši meri posedujejo egoistične vrednote, torej vrednote, kot so denar, materialne dobrine, slava, ugled, v večji meri vedejo okolju prijazno.

Preglednica 98: Rezultati multiple regresijske analize za odvisno spremenljivko vedenje skupine Ekologičen pred izvedbo socialnega vplivanja.

model	standardizirani koeficienti		t	p
	Beta			
(konstanta)			-0,135	0,893
stališča	0,103		0,846	0,400
subjektivne norme	0,041		0,337	0,737
zazan vedenski nadzor	0,229		2,187	0,032
osebne norme	0,271		2,445	0,017
egoistične vrednote	-0,231		-2,020	0,047
altruistične vrednote	0,059		0,572	0,569
biosferične vrednote	0,072		0,638	0,525
hedonistične vrednote	0,071		0,639	0,525
spol	-0,059		-0,585	0,560
starost	-0,049		-0,430	0,669
izobrazba	0,008		0,065	0,948
znanje	0,141		1,318	0,191

9.3 Vloga preučevanih dejavnikov pri pripravljenosti za okolju prijazno vedenje in okoljskem vedenju pri skupini Ekologičen po izvedbi socialnega vplivanja

Korelacijska matrika (preglednica 174, priloga 36) prikazuje povezanost preučevanih spremenljivk, ki smo jih, z izjemo nespremenjenih demografskih, izmerili po izvedbi socialnega vplivanja.

Rezultati bivariatne korelacijske analize kažejo, da je povezanost preučevanih spremenljivk po izvedbi socialnega vplivanja z namero oziroma motivacijo za okolju prijazno vedenje v precejšnji meri skladno s povezanostjo izbranih neodvisnih spremenljivk z namero pred izvedbo socialnega vplivanja. Namera za okolju prijazno vedenje je po vplivanju tako v največji meri, in sicer nizko pozitivno, povezana z osebnimi normami ($r = ,376^{**}$), sledijo stališča ($r = ,341^{**}$) in zaznan vedenski nadzor ($r = ,324^{**}$). Prav tako je povezana s spolom ($r = ,227^*$) in egoističnimi vrednotami ($r = -,207^*$), vendar v manjši meri. Na drugi strani pa je vedenje po vplivanju podobno kot vedenje pred njim v največji meri povezano z osebnimi normami ($r = ,398^{**}$) in egoističnimi vrednotami ($r = -,374^{**}$), vpliv zaznanega vedenjskega nadzora pa se v pričujočem modelu razblini. Pomemben dejavnik, ki je v precejšnji meri povezan z vedenjem po vplivanju, pa je znanje ($r = ,343^{**}$). Vedenje je povezano tudi z biosferičnimi vrednotami, vendar v manjši meri ($r = ,205^*$).

Rezultati povezanosti vseh ostalih preučevanih spremenljivk kažejo na najvišjo medsebojno povezanost osebnih norm in stališč ($r = ,496^{**}$), osebnih norm in zaznanega vedenjskega nadzora ($r = ,302^{**}$), biosferičnih in altruističnih vrednot ($r = ,289^{**}$) ter znanja in izobrazbe ($r = ,244^*$).

Rezultati torej kažejo, da sta spremenljivka namera in spremenljivka vedenje pred izvedbo socialnega vplivanja povezani izključno s psihološkimi spremenljivkami, medtem ko se med demografskimi spremenljivkami statistično pomembne povezanosti ne kažejo. Na drugi strani pa je vedenje po izvedbi socialnega vplivanja prav tako povezano s psihološkimi spremenljivkami, pri čemer se v ospredju pojavi znanje.

Multiplo linearno regresijsko analizo smo izvedli tudi po izvedbi socialnega vplivanja, in sicer je v prvem modelu kot odvisna spremenljivka nastopila namera, ki smo jo merili po izvedbi socialnega vplivanja, kot neodvisne spremenljivke pa so nastopile preučevane psihološke spremenljivke, prav tako merjene po vplivanju, demografske spremenljivke ter spremenljivka znanje, prav tako izmerjena po vplivanju.

V model so izbrane neodvisne spremenljivke vstopile istočasno z metodo Enter, pri čemer se je model izkazal za statistično značilnega pri $p < 0,05$. Statistična pomembnost testa F znaša 2,28. Vrednost R^2 znaša 0,29, kar pomeni, da lahko 29 % variabilnosti odvisne spremenljivke namera pripišemo razlikam v neodvisnih spremenljivkah. V primerjavi z regresijskim modelom, kjer smo preučevali vpliv izbranih spremenljivk na motivacijo za okolju prijazno vedenje pred izvedbo socialnega vplivanja, pri pričujočem modelu ugotavljamo njegovo precej nižjo statistično zanesljivost. Vzrok za to so lahko precej bolj homogeni odgovori udeležencev pri izbranih spremenljivkah po izvedbi socialnega vplivanja.

Preglednica 99: Koeficient multiple regresije in multipli determinacijski koeficient skupine Ekologičen za odvisno spremenljivko namera po izvedbi socialnega vplivanja.

model	R	R^2	prilagojeni R^2	standardna napaka ocen napovedi
1	0,544	0,296	0,166	0,49354

Preglednica 100: Statistična zanesljivost modela okoljskega vedenja skupine Ekologičen za odvisno spremenljivko namera po izvedbi socialnega vplivanja.

model	vsota kvadratov	df	povprečni kvadrat	F	p
regresija	6,667	12	0,556		
ostanek	15,833	65	0,244	2,281	0,017
skupaj	22,5	83			

Na motivacijo za okolju prijazno vedenje skupine Ekologičen po izvedbi socialnega vplivanja podobno kot že pred njimi v največji meri vplivajo osebne norme ($\beta = 0,371$, $p < 0,05$), zaznani vedenjski nadzor ($\beta = 0,270$, $p < 0,05$) in stališča ($\beta = 0,234$, $p < 0,05$). Rezultati torej kažejo, da se motivi za okolju prijazno delovanje pred in po izvedbi socialnega vplivanja praktično niso spremenili.

Preglednica 101: Rezultat multiple regresijske analize za odvisno spremenljivko namera skupine Ekologičen po izvedbi socialnega vplivanja.

model	standardizirani koeficienti		t	p
	Beta			
(konstanta)			1,726	0,089
stališča	0,234		2,008	0,049
subjektivne norme	-0,009		-0,072	0,943
zaznan vedenjski nadzor	0,270		2,265	0,027
osebne norme	0,371		2,456	0,017
egoistične vrednote	-0,157		-1,388	0,170
altruistične vrednote	0,009		0,070	0,944
biosferične vrednote	0,069		0,542	0,589
hedonistične vrednote	-0,073		-0,650	0,518
spol	-0,189		-1,451	0,151
starost	-0,035		-0,285	0,777
izobrazba	0,022		0,189	0,850
znanje	0,101		0,919	0,361

Pri zadnjem, četrtem, regresijskem modelu je kot odvisna spremenljivka nastopilo vedenje po vplivanju, kot neodvisne spremenljivke pa preučevane psihološke spremenljivke, merjene po izbranih metodah in izbrane demografske spremenljivke. Tudi pri pričujočem modelu smo uporabili metodo Enter, torej so vse spremenljivke istočasno vstopile v model. Ta se je izkazal za uspešnega, pri čemer statistična značilnost znaša $p < 0,05$. Vrednost R^2 znaša 0,33, kar pomeni, da lahko 33 % variabilnosti odvisne spremenljivke vedenje po vplivanju pripišemo razlikam v uporabljenih neodvisnih spremenljivkah. Statistična pomembnost testa (F) je precej nizka ($F = 2,74$).

Preglednica 102: Koeficient multiple regresije in multipli determinacijski koeficient za odvisno spremenljivko vedenje po izvedbi socialnega vplivanja.

model	R	R ²	prilagojeni R ²	standardna napaka ocen napovedi
1	0,58	0,34	0,21	0,93

Preglednica 103: Statistična zanesljivost modela okoljskega vedenja skupine Ekologičen za odvisno spremenljivko vedenje po izvedbi socialnega vplivanja.

model	vsota kvadratov	df	povprečni kvadrat	F	p
regresija	28,761	12	2,397		
ostanek	56,891	65	0,875	2,74	0,005
skupaj	85,652	83			

Na odvisno spremenljivko vedenje (po vplivanju) pa za razliko od vpliva na vedenje pred izvedbo socialnega vplivanja v največji meri vpliva znanje (po vplivanju) ($\beta = 0,251$, $p < 0,05$), poleg tega pa na vedenje vplivajo tudi osebne norme ($\beta = 0,247$, $p < 0,05$) in egoistične vrednote ($\beta = -0,239$, $p < 0,05$). Pričujoči rezultati torej kažejo, da se okolju prijazno vedenje z višanjem znanja tudi dejansko izboljšuje.

Preglednica 104: Rezultat multiple regresijske analize za odvisno spremenljivko vedenje skupine Ekologičen po izvedbi socialnega vplivanja.

Model	standardizirani koeficienti		t	p
	Beta			
(konstanta)			-0,847	0,400
stališča	0,061		0,509	0,613
subjektivne norme	0,001		0,008	0,993
zaznan vedenjski nadzor	0,182		1,395	0,168
osebne norme	0,247		2,308	0,024
egoistične vrednote	-0,239		-2,253	0,028
altruistične vrednote	0,083		0,764	0,448
biosferične vrednote	0,190		1,678	0,098
hedonistične vrednote	-0,032		-0,278	0,782
spol	0,044		0,349	0,728
starost	0,011		0,092	0,927
izobrazba	0,075		0,712	0,479
znanje	0,251		2,078	0,042

Vedenje pred vplivanjem je za razliko od vedenja po njem pomembno odvisno predvsem od psiholoških dejavnikov, in sicer tako tistih, ki izvirajo iz individualnih vzgibov (zaznani vedenjski nadzor), kot tudi tistih, ki izvirajo iz okoljevarstvenih (osebne norme, vrednote).

Vedenje udeležencev skupine Ekologičen je pred izvedbo metod socialnega vplivanja odvisno predvsem od zaznanega vedenjskega nadzora oziroma prepričanja o lastni učinkovitosti. Pred izvedbo aktivnosti so se torej tisti, ki so se čutili sposobnejše za udejanjanje okolju prijaznega vedenja in so bili prepričani, da imajo za omenjeno na voljo ustrezna sredstva, vedli okolju prijazneje, medtem ko se je po izvedbi socialnega vplivanja omenjeni segment razblinil. Vzrok za omenjeno je lahko v precejšnji spremembi zaznanega vedenjskega nadzora v pozitivni smeri po končanih metodah socialnega vplivanja, in sicer predvsem tistih, ki so zaznani vedenjski nadzor med izbranimi metodami vrednotili podpovprečno. Na drugi strani pa je za razliko od vedenja pred vplivanjem po vplivanju v ospredje prišlo znanje, ki se je poleg osebnih norm in egoističnih vrednot izkazalo kot pomemben dejavnik oziroma napovedovalec okolju prijaznega vedenja.

Eden od razlogov za tako močan vpliv osebnih norm tako pri udeležencih osebnega anketiranja kot tudi pri udeležencih skupine Ekologičen, ter za močan vpliv tako na motivacijo za okolju prijazno vedenje kot tudi na vedenje samo je lahko tem, da je za Slovence že na splošno značilen izredno podivjan občutek krivde, prava krivdna nevroza, o kateri sta podrobneje pisala že Trstenjak in Ringl (Manzinni 2006). Podobno trdi tudi Manzinni (2006), ki v svojih znanih zapiskih piše o tem, da je za naš narod značilen strašen občutek krivde, ki ga razloži s pomočjo trditve »kriv sem že, da sem živ« oziroma trdi, da je najpogosteje tvorjeni stavek pri nas prav izraz krivde brez razloga »Kaj bodo pa sosedje rekli?«. Okoljsko krizo lahko označimo tudi kot krizo morale, tako ni naključje, da se je poleg občutka krivde prav osebna morala izkazala kot pomemben dejavnik pri dejanskem okoljskem vedenju. Prevzem lastne moralne odgovornosti za svoje ravnanje z okoljem je očitno elementaren pogoj za dejanska dejanja.

9.4 Glavne ugotovitve vloge preučevanih dejavnikov pri pripravljenosti za okolju prijazno vedenje in okoljskem vedenju

Rezultati vloge dejavnikov, ki temeljijo na razumskem vedenju (teorija načrtovanega vedenja (1991)) in dejavnikov moralnih in normativnih dimenzij (teorija vrednot, prepričanj in norm (2000)) ter znanja pri osebnem anketiranju so pokazali, da na pripravljenost za okolju prijazno vedenje pomembno vplivajo psihološke spremenljivke, in sicer zaznan vedenjski nadzor, njegova stališča in subjektivne norme. Statistično značilno, vendar v manjši meri, na namero vplivajo tudi osebne norme. Na drugi strani pa na pripravljenost za okolju prijazno delovanje ne vpliva nobena od preučevanih vrst vrednot, prav tako na pripravljenost ne vplivajo preučevane demografske spremenljivke, niti znanje in dejanski nadzor. Motivacija za okolju prijazno vedenje je torej bolj kot od zunanjih, socialnih dejavnikov, odvisna od notranjih dejavnikov. Na drugi strani pa je dejansko okolju prijazno vedenje v najvišji meri odvisno od osebnih norm, torej od lastnega zaznavanja svojih dejanj in samoocenjevanja svojega vedenja, pri čemer okolju prijazno delujejo ljudje, ki za to čutijo višjo moralno odgovornost in imajo višji občutek krivde, v kolikor omenjenega ne počnejo. Poleg tega od psiholoških dejavnikov na dejansko vedenje vplivajo tudi vrednote, in sicer okolju prijazneje delujejo tisti, ki v višji meri ocenjujejo biosferične vrednote, torej vrednote, kot so skrb za okolje in naravo, obenem pa izrazito negativno ocenjujejo egoistične vrednote, ki se zrcalijo v želji po moči, vplivu, bogastvu in ugledu ter slavi. Od preučevanih socialnih dejavnikov na dejansko vedenje v precejšnji meri vpliva tudi izobrazba. Višje izobraženi v višji meri udejanjajo okolju prijazno vedenje. Znanje se je prav tako izkazalo kot pomemben napovedovalec vedenja, kjer tisti udeleženci z višjo stopnjo znanja vestneje skrbijo za okolje, vsakdanja opravila v gospodinjstvu v zvezi z vodo opravljajo okolju prijazno, so v višji meri pripravljeni okolju nameniti finančna sredstva in aktivno pripomoči k varovanju okolja. Rezultati kažejo na

zanimivo razliko med vplivom preučevanih dejavnikov na eni strani na namero za okolju prijazno vedenje in na drugi strani na dejansko vedenje. Osebnostne norme so se izkazale kot edini neodvisni dejavnik, ki ima statistično značilen vpliv tako na motivacijo za okolju prijazno vedenje kot tudi na vedenje samo. Na drugi strani pa so se stališča, zaznan vedenjski nadzor in subjektivne norme izkazali kot močan napovedovalec motivacije za okolju prijazno vedenje, katerih vpliv na prehodu od pripravljenosti k dejanskemu vedenju zbledi. To kaže na že omenjeno in dokazano dejstvo, da precejšen delež ljudi na načelni ravni podpira varovanje okolja in udejanjanje temu primerne vedenja, se čutijo sposobni za omenjeno, hkrati pa jim veliko pomeni tudi mnenje in podpora svojih bližnjih o lastnem vedenju. Ko pa so postavljeni pred dejstvo o lastni udeležbi, njihova vnema naglo popušča, kar posledično pomeni, da pogosto ne delujejo v skladu z izrečenim. Na vedenje samo za razliko od namere vplivajo vrednote, in sicer biosferične v pozitivni smeri ter egoistične v negativni. Posamezniki, ki v višji meri posedujejo biosferične vrednote in hkrati v manjši meri egoistične, dejansko delujejo okolju prijazneje. Poleg preučevanih psiholoških dejavnikov pa na dejansko vedenje za razliko od motivacije vplivajo tudi socialni dejavniki, in sicer izobrazba ter znanje, kar na nek način potrjuje dosedanje ugotovitve podobnih raziskav (Midden in Ritzema 1986; Brandon in Lewis 1993; Gatersleben, Steg in Vlek 2002; Abrahamse 2005). Tako udeleženci z višjo izobrazbo in boljšim poznavanjem preučevane problematike tudi dejansko delujejo okolju prijazno. Na dejansko okolju prijazno vedenje torej bolj kot na namero, kjer so v ospredju posameznikovi individualni vzgibi, vplivajo dejanski okoljevarstveni vzgibi. Analizo vloge preučevanih dejavnikov pri pripravljenosti za okolju prijazno vedenje in dejanskem vedenju smo izdelali tudi na podlagi odgovorov skupine Ekologičen, tako imenovanega »okoljskega telesa« preučevanega območja, in sicer tako pred izvedenimi metodami socialnega vplivanja kot tudi po njih. Rezultati bivariatne korelcijske analize kažejo, da je povezanost izbranih neodvisnih spremenljivk na eni strani z namero za okolju prijazno vedenje pred izvedenimi metodami socialnega vplivanja in na drugi strani z vedenjem samim v primerjavi s povezanostjo neodvisnih spremenljivk obširnega modela precej podobno. Na namero za okolju prijazno vedenje pred izbranimi metodami vplivanja v najvišji meri vplivajo stališča, osebne norme in zaznani vedenjski nadzor. Njihova motivacija je torej odvisna predvsem od občutka moralne dolžnosti za okolju prijazno vedenje in njegovega lastnega občutka krivde. Statistično pomemben vpliv imajo tudi stališča, torej prepričanja o smiselnosti in pomembnosti varovanja okolja ter zavedanje posledic in odgovornosti tako pozitivnega kot tudi negativnega okoljskega vedenja. Poleg tega pa je motivacija odvisna tudi od prepričanja o lastnih zmožnostih udejanjanja okolju prijaznega vedenja in njegovega prepričanja o razpoložljivosti sredstev za njegovo udejanjanje. Vedenje okoljskega telesa pa je na eni strani podobno kot njegova motivacija najvišji meri povezano z osebnimi normami in zaznanim vedenjskim nadzorom, medtem ko vpliv stališč pri dejanskem vedenju zbledi. V ospredju se pojavijo egoistične vrednote, in sicer je njuna povezanost negativna. Vedenje udeležencev skupine Ekologičen je torej odvisno od občutka moralne dolžnosti delovanja v skladu s pravili družbe in občutka krivde, v precejšnji meri pa je odvisno tudi od občutka lastne sposobnosti udejanjanja okolju prijaznega vedenja. Za razliko od namere pa je dejansko vedenje povezano tudi z vrednotami. Na namero za okolju prijazno vedenje po končanih izbranih metodah podobno kot pred njimi v najvišji meri vplivajo osebne norme, zaznani vedenjski nadzor in stališča. Rezultati torej kažejo, da se motivi za okolju prijazno delovanje pred in po metodah vplivanja praktično niso spremenili. Drugačna slika pa se pojavi pri vplivu preučevanih dejavnikov na vedenje samo. V ospredju se namreč pojavi znanje, ki predstavlja najpomembnejšo komponento vedenja. Poleg znanja na vedenje vplivajo tudi osebne norme in vrednote, torej človekove normativne dimenzije.

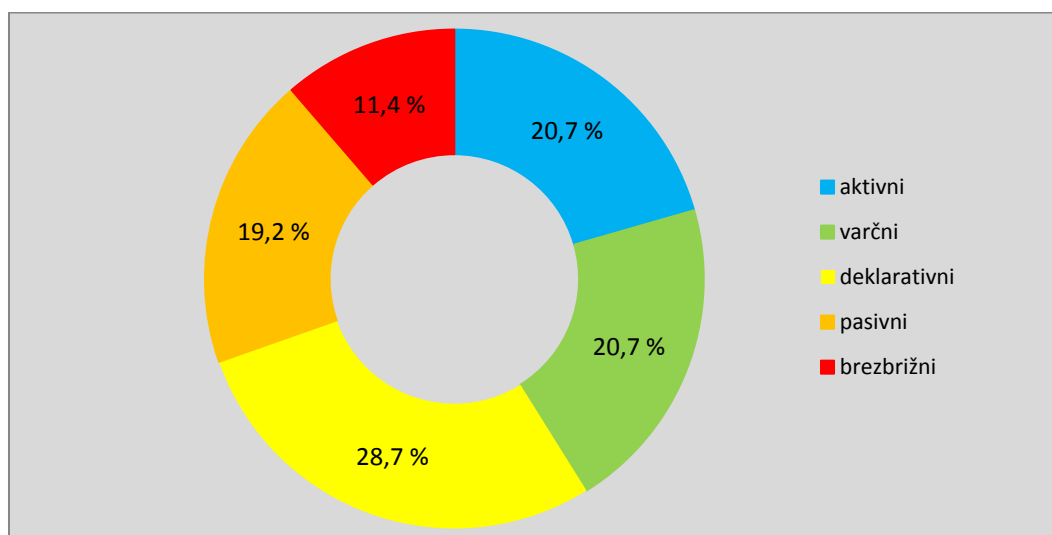
10 SEGMENTACIJA UDELEŽENCEV OSEBNEGA ANKETIRANJA IN UDELEŽENCEV SKUPINE EKOLOGIČEN

10.1 Segmentacija udeležencev osebnega anketiranja

Udeležence smo glede na njihove značilnosti razdelili v skupine s pomočjo metode voditeljev (*K – means*), in sicer po načelu podobnosti na način, da se znotraj posamezne skupine uvrščajo tisti, ki so si glede na preučevane dejavnike čim bolj podobni, skupine same pa so si glede na omenjene dejavnike med seboj čim bolj različne. Analiza pokaže pet skupin, ki se v svojih odgovorih statistično pomembno razlikujejo in hkrati tvorijo vsebinsko ustrezne in pomembne skupine. Statistična zanesljivost izvedene metode voditeljev je prikazana v preglednici 175 v prilogi 37.

V vsako skupino se uvrščajo udeleženci, ki so si med seboj glede na preučevana stališča, norme (osebne in subjektivne), zaznan vedenjski nadzor, vrednote in glede na namero in vedenje samo čim bolj podobni oziroma bolj podobni med sabo, kot so podobni tistim v drugih skupinah. Z namenom ugotovitve, s kakšnimi posamezniki znotraj skupine imamo opravka, smo pridobljene skupine analizirali glede na preučevane socialne dejavnike, motivacijo za okolju prijazno vedenje in glede na vedenje samo.

Znotraj prve, okoljsko najaktivnejše skupine, ki smo jo poimenovali »**aktivni**«, se uvršča petina (20,7 %) udeležencev. V drugo skupino, ki smo jo poimenovali »**varčni**«, se uvršča petina (20,7 %), v tretjo skupino, imenovano »**deklarativni**«, se uvršča slaba tretjina (28,7 %) udeležencev, v skupino »**nedejavni**« se uvršča skoraj petina (19,2 %), v peto skupino, kamor se uvrščajo popolnoma nezainteresirani oziroma »**brezbrižni**«, pa se vključuje dobra desetina (11,4 %) udeležencev.

Slika 59: Delež udeležencev znotraj posamezne skupine pri osebnem anketiranju (N = 386).

Skupina 1 - »Aktivni«

Za »aktivne«, kamor se uvršča petina (20,7 %) udeležencev osebnega anketiranja, je značilna visoka okoljska ozaveščenost, ki se izkazuje z nadpovprečnim vrednotenjem stališč, subjektivnih norm, zaznanega vedenjskega nadzora ter posebej izrazito nadpovprečno vrednotenje osebnih norm. S preučevanimi trditvami se torej v večini »strinjajo« ali »zelo strinjajo«. Hkrati je zanje značilno zelo visoko vrednotenje biosferičnih vrednot, kar ni presenetljivo glede na to, da se le-te zrcalijo v skrbi in varovanju okolja. Tako imenovano »okoljsko telo« preučevanega območja nadpovprečno vrednoti tudi altruistične vrednote, obenem pa je zanje značilno podpovprečno vrednotenje hedonističnih vrednot, še bolj pa egoističnih vrednot, ki jim pripisujejo izrazito nepomembnost. Na nek način omenjeno skupino najbolj določa visoko vrednotenje biosferičnih vrednot ter izrazito visoko vrednotenje osebnih norm, ki razkrivajo njihov velik občutek krivde, v kolikor ne skrbijo za okolje, zelo velika osebna moralna odgovornost za okoljsko aktivnost in notranji pozitiven občutek ob udejanjanju okolju prijaznega vedenja.

Skupina 2 - »Varčni«

Pri tako imenovanih »varčnih«, kamor se prav tako uvršča petina (20,7 %) udeležencev osebnega anketiranja, je strinjanje s preučevanimi spremenljivkami zmerno, giblje se namreč malenkostno pod srednjimi vrednostmi oziroma pod povprečjem odgovorov celotne preučevane skupine. Do preučevanih trditev so v večini nevtralnega oziroma zmerne pozitivnega mnenja, torej se z njimi »niti ne strinjajo niti strinjajo« oziroma »strinjajo«. Najbolj kritično vrednotijo subjektivne norme, zaznan vedenjski nadzor in osebne norme. Pod povprečjem torej ocenjujejo mnenje svojih bližnjih o pomembnosti aktivnega okoljskega delovanja ter samo podporo njihovega mnenja. Poleg tega se v manjši meri čutijo sposobne za aktivno okoljsko delovanje in so hkrati mnenja, da nima smisla delovati na takšen način, v kolikor tako ne delujejo tudi drugi. Hkrati se ob neokoljskem delovanju v manjši meri čutijo krive in moralno odgovorne, prav tako pa jih pri dejanjih v zvezi z okoljem v manjši meri vodijo notranji občutki. »Varčni« v največji meri in nad povprečjem vrednotijo egoistične vrednote, zanimivo pa hkrati pod povprečno vrednotijo hedonistične. Višje kot nazor, da je cilj človekovega življenja uživanje, omenjena skupina ocenjuje vrednote, kot so bogastvo in denar ter moč, slavo in vpliv. S povprečnimi vrednostmi vrednotijo altruistične vrednote, med tem ko so bolj kritični pri ocenjevanju biosferičnih vrednot.

Skupina 3 - »Deklarativni«

V skupino, ki smo jo poimenovali »deklarativni«, se uvršča največji delež udeležencev, in sicer slaba tretjina (28,7 %). Zanje je značilno precej nadpovprečno vrednotenje nekaterih preučevanih spremenljivk, med katerimi se najvišje uvrščajo zaznan vedenjski nadzor, stališča in subjektivne norme, medtem ko se osebne norme uvrščajo v bližino povprečja. »Deklarativni« se torej v večini s prevladujočimi odgovori »se strinjam« in »zelo se strinjam« čutijo sposobne za aktivno okolju prijazno delovanje in so hkrati prepričani o svoji dobri seznanjenosti z načini ustreznega delovanja. Prav tako v večini izražajo naklonjenost okolju prijaznemu delovanju, izražajo zavedenje posledic in načelno odgovornost neustreznega ravnanja. Zelo visoko vrednotijo tudi subjektivne norme, torej posameznikovo presojo normativnih pričakovanj za njega pomembnih drugih ter pripravljenost, da upošteva njihovo mnenje pri svojem vedenju. Zanimivo pa na drugi strani precej nižje vrednotijo osebne norme, kar nakazuje na to, da njihova načelna podpora usiha ob lastnem občutku krivde, ob lastnem notranjem, iskrenem občutku za okolju prijazno delovanje ter ob lastni

morali. Udeleženci v povprečju z večino dogovorov »se strinjam« ocenjujejo tudi vrednote, znotraj katerih ni bistvenih razlik. Na deklarativni ravni udeleženci tako izražajo zelo visoko podporo varovanju okolja oziroma zelo visoko okoljsko ozaveščenost.

Skupina 4 - »Nedejavni«

Slaba petina (19,2 %) udeležencev se uvršča v skupino »**nedejavnih**«, za katere je značilno povprečno vrednotenje preučevanih stališč. Na deklarativni ravni se zavedajo potrebe po okolju prijaznem delovanju in jim za okolje ni vseeno. Prav tako relativno visoko v višini povprečnih vrednosti vrednotijo osebne norme, subjektivne norme in zaznani vedenjski nadzor. Strinjajo se, da je treba postoriti kaj za okolje, kljub temu, da ostali tega ne počnejo. Do določene mere se počutijo krive in moralno odgovorne, v kolikor ne delujejo okolju prijazno. Z vidika vrednot nadpovprečno ocenjujejo hedonistične vrednote, torej precej velik pomen namenjajo svojemu lastnemu uživanju, medtem ko egoističnim vrednotam ne namenjajo tolikšnega pomena. Biosferične in altruistične vrednote uvrščajo v povprečje. »**Nedejavne**« torej lahko prav tako na deklarativni ravni uvrstimo med okoljsko ozaveščene in podpornike varovanju okolja.

Skupina 5 - »Brezbrižni«

V skupino »**brezbrižnih**« se uvršča dobra desetina (11,4 %) udeležencev, za katere je značilno izrazito podpovprečno vrednotenje osebnih norm, stališč, subjektivnih norm in zaznanega vedenjskega nadzora. S trditvami, ki merijo omenjene dimenzije, se večinoma ne strinjajo. Negativno vrednotijo potrebo po okolju prijaznem delovanju, se izrazito ne čutijo sposobne za takšno delovanje, prav tako so mnenja, da ne poznajo ustreznih načinov ravnanja. Posledic neprimernega okoljskega delovanja se ne zavedajo, prav tako se ne čutijo odgovorni zanje. Izrazito se ne strinjajo z občutkom lastne krivde za neprimerno okoljsko delovanje, ne čutijo nikakšne moralne odgovornosti in zanj nimajo nikakršne slabe vesti. Z vidika vrednot izrazito nadpovprečno ocenjujejo egoistične vrednote, kjer od vseh preučevanih skupin dosegajo najvišjo vrednost. Nadpovprečno ocenjujejo tudi hedonistične vrednote, medtem ko pričakovano izrazito pod povprečjem ocenjujejo altruistične, še bolj pa biosferične vrednote. To je skupina, ki je mnenja, da ne more kaj dosti prispevati k ohranitvi okolja, a so izrazito okoljsko neozaveščeni.

Preglednica 105: Srednje vrednosti in indeksi preučevanih spremenljivk glede na izločene skupine pri osebnem anketiranju.

spremenljivka	enota	1	2	3	4	5	6
stališča	\bar{x}	3,51	3,32	3,90	3,35	2,44	3,42
	indeks	102	97	114	98	71	100
osebne norme	\bar{x}	4,17	3,37	3,82	3,44	2,39	3,56
	indeks	117	95	106	97	67	100
subjektivne norme	\bar{x}	3,95	3,49	4,22	3,75	2,74	3,75
	indeks	105	93	113	100	73	100
zaznan vedenjski nadzor	\bar{x}	3,74	3,46	4,21	3,63	2,81	3,68
	indeks	102	94	115	99	76	100
altruistične vrednote	\bar{x}	4,78	4,63	4,71	4,53	4,13	4,6
	indeks	104	100	102	98	89	100
biosferične vrednote	\bar{x}	4,80	3,95	4,50	4,22	3,14	4,24
	indeks	114	94	105	99	74	100
hedonistične vrednote	\bar{x}	3,87	3,90	4,51	4,41	4,42	4,22
	indeks	91	92	106	104	105	100
egoistične vrednote	\bar{x}	2,36	3,44	3,06	2,77	3,51	2,96
	indeks	79	114	102	93	119	100
namera	\bar{x}	4,59	3,72	4,31	2,91	2,90	3,82
	indeks	120	97	113	76	76	100
vedenje	\bar{x}	4,10	3,45	3,07	2,75	1,93	3,19
	indeks	129	108	96	86	61	100

(1 – aktivni, 2 – varčni, 3 – deklarativni, 4 – nedejavni, 5 – brezbrizni, 6 – skupaj)

Nadalje nas je zanimalo, kakšno znanje posedujejo udeleženci, uvrščeni v vsako od preučevanih skupin. Znanje se je namreč izkazalo kot eden od odločilnih dejavnikov pri udejanjanju okolju prijaznega vedenja. Treba je poudariti, da so rezultati analize znanja pokazali, da je povprečno znanje na populacijski ravni precej slabo.

»**Aktivni**« izkazujejo izrazito boljše znanje pri vseh preučevanih vprašanjih. V veliki večini so seznanjeni, da več vode porabimo pri ročnem kot strojnem pomivanju posode, prav vsi pa so seznanjeni, da več vode porabimo pri kopanju kot prhanju. Izrazito nadpovprečno so seznanjeni tudi s količinami porabljene vode na dan in količino porabljene vode pri posameznem opraviilu. Nadalje se skupina »**varčni**« glede znanja uvršča v samo povprečje, kar pomeni, da je njihovo znanje relativno slabo, še posebej, kar se tiče znanja o količini porabljene vode na dan in ob posameznih opraviilih. Njihovi odgovori namreč v povprečju odstopajo kar za več kot 60 % od praviilnih vrednosti. »**Deklarativni**«, zanimivo, glede na srednje vrednosti vseh udeležencev oziroma povprečij vseh odgovorov po večini posedujejo nadpovprečno znanje, medtem ko je za »**nedejavne**« še bolj pa za »**brezbrizne**«, značilno izrazito slabo poznavanje preučevane tematike, kar izkazujejo tudi izrazito nizke srednje vrednosti in izračunani indeksi. Srednje vrednosti in indeksi preučevanih spremenljivk znanja o rabi in količini porabljene vode pri posameznem opraviilu pri osebnem anketiranju so predstavljeni v preglednici 176 v prilogi 37.

Ob preučevanju samih sestavin okoljske ozaveščenosti nas je zanimalo tudi, kakšna namera oziroma motivacija za okolju prijazno vedenje in vedenje samo je značilno za vsako od izločenih skupin oziroma njihovih članov. Rezultati so pokazali, da najvišjo namero za okolju prijazno vedenje izkazujejo »**aktivni**«, in sicer indeks znaša 120, sledijo »**deklarativni**«, ki izkazujejo precej nadpovprečno pripravljenost za okolju prijazno vedenje, indeks namreč znaša 113. Malenkostno pod povprečje se uvrščajo »**varčni**« z indeksom 97, najnižjo pripravljenost za okolju prijazno vedenje pa izkazujejo »**nedejavni**« in »**brezbrizni**«.

Ob pogledu na samo spremenljivko vedenja ugotovimo, da je najbolj smotrno vedenje značilno za skupino »**aktivnih**«, kjer indeks znaša 129, sledi vedenje tako imenovanih »**varčnih**«, kjer indeks znaša 108. Povprečno oziroma malenkostno podpovprečno vedenje je značilno za »**deklarativne**«, in sicer indeks znaša 96, za »**nedejavne**«, kot že ime pove, je značilno precej podpovprečno z indeksom 86 ter za »**brezbrižne**« izrazito podpovprečno vedenje z indeksom 61. Glede na to, da je skupna spremenljivka vedenje sestavljena tako iz deklarativnega kot tudi dejanskega vedenja, smo z namenom vpogleda v razlike med omenjenima deloma podrobneje analizirali značilnosti obeh za posamezne skupine.

»**Aktivni**« v najvišjem deležu izražajo varčevanje z vodo v preteklih šestih mesecih. Ob tem ni presenetljivo, da hkrati v največji meri zapirajo vodo med posameznimi opravili, vestno preverjajo morebitno uhajanje vode v gospodinjstvu, v manjši meri ob uporabi vode uporabljajo kemična sredstva, so zelo varčni pri uporabi tekoče vode ob pomivanju posode ročno in hkrati pazljivi pri odlaganju neprimernih odpadkov v straniščno školjko. Prav tako visoko preteklo smotrno ravnanje z vodo izražajo »**varčni**« in »**deklarativni**«. Srednje vrednosti oziroma izračunani indeksi se praktično pri vseh vedenjih uvrščajo nad povprečja. Na drugi strani pa je za »**nedejavne**«, še bolj pa za »**brezbrižne**«, značilno precej podpovprečno izražanje preteklega vedenja. »**Nedejavni**« tako izražajo po večini le delno varčevanje z vodo v preteklih šestih mesecih, pri čemer jih kar slaba polovica (48,6 %) ni izrazila nikakršnega varčevanja z vodo, pri »**brezbrižnih**« pa je bil omenjeni delež še nižji, in sicer sta se za nikakršno varčevanje opredelili kar slabi dve tretjini (61,3 %). Pod povprečje se uvrščajo tudi njihova izražena vedenja v zvezi z zapiranjem vode med posameznimi opravili. Še posebej nizko in s tem izrazito okolju neprijazno pa izražajo preteklo opravljanje posameznih vedenj, s katerimi zmanjšujemo možnost onesnaževanja vode in vedenj, s katerimi brez posebnega napora preprečujemo nesmotrno ravnanje z njo. Med njimi najnižji delež dosega zmanjšanje rabe kemičnih sredstev v povezavi z vodo in odlaganje neprimernih odpadkov v straniščno školjko. Srednje vrednosti in indeksi preučevanih spremenljivk vedenja o rabi vode so predstavljeni v preglednici 177 v prilogi 37.

Zanimalo nas je, koliko so udeleženci posameznih skupin pripravljene za aktivno okolju prijazno delovanje, merjeno s pripravljenostjo na vključitev v okoljsko skupino Ekologičen, za prispevanje finančnih sredstev za namen varovanja okolja, merjeno s prispevanjem Fundaciji za zdravo pitno vodo in za dejansko aktivno delovanje, z dejansko vključitvijo v skupino Ekologičen. Skupni delež vseh pripravljenih za prispevek Fundaciji znaša dobri dve tretjini (68 %). Znotraj skupine »**aktivni**« so vsi udeleženci izrazili pripravljenost za prispevek Fundaciji za zdravo pitno vodo, in sicer v višini 0,5 € na mesec, izračunani indeks znaša 147. Precej nadpovprečno izražena pripravljenost za omenjeno je značilna tudi za skupino »**deklarativni**«, med katerimi se jih je za omenjeno izrazilo devet desetih (90 %). Sledi skupina »**nedejavni**«, v kateri je pripravljenost že precej podpovprečna, in sicer je le dobra polovica (55 %) članov skupine pripravljenih za omenjeno. Najnižja pripravljenost pa je značilna za tako imenovane »**varčne**«, kjer je pripravljenih polovica (51 %), in za »**brezbrižne**«, kjer se je pozitivno izrazila le dobra desetina (12 %) članov. Nadalje nas je zanimalo, koliko članov posamezne skupine pa je pripravljenih plačati 2 € in več na mesec Fundaciji za zdravo pitno vodo, kjer skupni delež pripravljenih znaša slabo petino (19 %). Izrazito nadpovprečna pripravljenost je značilna za »**aktivne**«, in sicer jih je od vseh v skupini pripravljenost izrazila tretjina (37 %). Precej presenetljivo sledijo »**deklarativni**«, kjer je pripravljenost izrazila dobra petina (23 %) članov. Nižja pripravljenost pa je značilna za »**nedejavne**« s sedmino (14 %) pozitivno opredeljenih članov, najnižja pa za »**varčne**« s slabo desetino (8 %) in »**brezbrižne**« s slabo dvajsetino (4 %) članov.

Za razliko od precej visokega skupnega deleža pripravljenih za prispevek Fundaciji delež tistih, ki so se pripravljene vključiti v resnično okoljsko skupino Ekologičen, ki si je kot glavni cilj postavila ohranitev in varovanje okolja, in hkrati podati svoj lastni elektronski naslov, znaša le slabo petino (18 %). Pričakovano so se v največji meri pripravljene vključiti člani skupine »**aktivni**«, in sicer se je pripravljena vključiti dobra polovica (53 %), sledijo tisti, vključeni v skupino »**varčni**«, in sicer s slabo petino (18 %) pozitivno opredeljenih, ter vključenih v skupino »**deklarativni**« z desetino (10 %) pripravljenih. Med vključenimi v skupini »**nedejavni**« in »**brezbrižni**« nihče ni pripravljen sodelovati v skupini Ekologičen, kar je na nek način tudi pričakovano. Na koncu nas je zanimalo, kolikšen delež vseh udeležencev se je dejansko vključil v samo skupino. Za to se je odločila le petindvajsetina (4 %), in sicer velika večina tistih, ki se uvršča v skupino »**aktivnih**«, ter po en predstavnik iz skupine »**varčni**« in »**deklarativni**«. Podrobnejši rezultati o pripravljenosti za aktivno okolju prijazno delovanje so predstavljeni v preglednici 178 v prilogi 37.

Na koncu nas je zanimalo še, kakšne so značilnosti izločenih skupin glede na izbrane demografske dejavnike, pri čemer prihaja do zanimivih ugotovitev. Znotraj skupine »*aktivni*« se nadpovprečno uvrščajo ženske. Glede na starost so udeleženci po večini stari med 25 in 44 let. Glede na izobrazbo je izrazito nadpovprečna zastopanost značilna za višje-, visokošolsko ali univerzitetno izobražene in glede na dohodek tisti z nadpovprečnim dohodkom.

Nadalje se znotraj skupine »**varčni**« prav tako uvršča nadpovprečen delež žensk, glede na starost pa se vanjo po večini uvrščajo udeleženci stari od 45 do 64 let in tisti, stari nad 65 let in več. Glede na izobrazbeno strukturo se med »*varčne*« uvrščajo nižje izobrazbene skupine z nadpovprečnim deležem osnovnošolsko in poklicno izobraženih. Glede na dohodek pa se vanjo uvrščajo predvsem tisti z najnižjimi dohodki.

V skupino »**deklarativni**« se uvršča nadpovprečen delež moških, glede na starostno strukturo nadpovprečen delež mlajših, starih od 15 do 24 let, in starih med 45 in 64 let. Glede na izobrazbo pa se zanimivo uvršča nadpovprečen delež srednješolsko izobraženih, čeprav je treba poudariti, da se v skupino v precejšnjem deležu vključujejo tudi tisti z najvišjo stopnjo izobrazbe. Zanimivo je dvojnost značilna tudi pri dohodku, na eni strani se v skupino namreč uvrščajo udeleženci s povprečnim oziroma rahlo podpovprečnim dohodkom na gospodinjstvo, na drugi strani pa se vanjo uvršča tudi nezanemarljiv delež udeležencev z najvišjimi dohodki, in sicer 3.000 € in več na gospodinjstvo.

Skupina »**nedejavni**« je z vidika spolne strukture precej enakomerno zastopana, glede na starostno strukturo pa se prav tako vanjo precej enakomerno uvrščajo vse starostne skupine. Z vidika izobrazbene strukture je značilen nadpovprečen delež nižjih izobrazbenih skupin prebivalcev. Glede na dohodek pa se med »**nedejavne**« uvrščajo tisti s podpovprečnim dohodkom.

Med tako imenovane »**brezbrižne**« se uvršča nadpovprečen delež moških, starih med 45 in 64 let. Glede na izobrazbeno strukturo se vanje uvršča nadpovprečen delež nižje izobraženih, s prevlado poklicno in v precejšnji meri tudi osnovnošolsko izobraženih. Z vidika dohodkov pa se vzporedno s pričujočimi značilnostmi skupine uvrščajo tisti s podpovprečnimi, vendar zanimivo, ne najnižjimi dohodki.

Na podlagi analize rezultatov razvrščanja v skupine in hkrati rezultatov merjenj posameznih vedenjskih dimenzij ugotavljamo, da so »**aktivni**« tista skupina, ki jo po okoljski ozaveščenosti lahko uvrstimo na najvišji del lestvice, hkrati pa tudi njihova dejanja pričajo o tem, da to udejanjajo tudi v praksi. Tako na deklarativnem kot tudi dejanskem nivoju jih

odlikuje nadpovprečen trend pozitivnih odgovorov, izrazito nadpovprečnega znanja in dejanj samih. Kljub vsemu pa lahko tudi znotraj tako imenovanega »okoljskega telesa« izločimo tiste posameznike, ki jih lahko označimo kot »**okoljske aktiviste**«, saj so z dejansko vključenostjo v skupino Ekologičen in z delovanjem znotraj nje dokazali svojo željo po resnejšem organiziranem aktivnem ukrepanju. Teh je znotraj omenjene skupine slaba petina (18,7 %), znotraj celotne preučevane populacije pa petindvajsetina (4,2 %), kar se na nek način ujema z rezultati Slovenskega javnega mnenja 2011, kjer delež tistih, ki so člani kakšne skupine, katere glavni cilj je ohranjanje in varovanje okolja, znaša 3,6 %.

»**Varčni**«, kamor se, kot rečeno, uvršča petina (20,7 %), so na deklarativni ravni sicer prepričani, da je okolje treba varovati, vendar jih lahko obenem označimo kot skeptike, saj so nadpovprečno prepričani, da sami ne morejo kaj dosti prispevati k varovanju okolja, še posebej, če tega ne počnejo tudi drugi. Vendar pa na drugi strani njihova izražena pretekla dejanja kažejo, da se vendarle obnašajo na okolju prijazen način, pri čemer pa je temeljni vzrok za omenjeno v prvi vrsti varčevanje lastnih finančnih sredstev in ne želja pa varovanju okolja. Rezultati namreč kažejo precej podpovprečno pripravljenost za prispevek Fundaciji, še posebej, v kolikor je ta povezan z darovanjem 2 evrov in več, ter na drugi strani z nadpovprečno pripravljenostjo in dejansko vključitvijo v skupino Ekologičen. Poleg tega nam omenjeno ugotovitev potrjujejo na eni strani značilnosti vrednot, saj »**varčni**« v precej nadpovprečnem deležu vrednotijo egoistične vrednote, podpovprečno pa vrednotijo biosferične. Vzrok za tako izrazit pomen finančnih sredstev pri omenjeni skupini pa nam razkrije tudi podatek o njihovih dohodkih in nenazadnje tudi izobrazbi. V skupino se namreč, kot rečeno, uvrščajo udeleženci z najnižjimi dohodki in hkrati najnižjo izobrazbo, torej tisti, ki se v današnjem času dejansko borijo za svoj vsakdanji kruh, zato je takšno obnašanje razumljivo.

Za skupino »**deklarativni**« je značilna izrazita dvojnost med deklarativno izraženo okoljsko ozaveščenostjo in dejanskim vedenjem. Na deklarativnem nivoju namreč člani omenjene skupine pomembnost varovanja okolja ocenjujejo celo višje kot »**aktivni**«, ko pa so soočeni z omejitvami, ki jih dejanska okoljska aktivnost prinaša, pa njihova vnema hitro popušča. Tako na eni strani izkazujejo nadpovprečno pripravljenost za prispevek Fundaciji za zdravo pitno vodo v višini 0,5 € na mesec, na drugi strani pa so se izrazito podpovprečno pripravljene vključiti v skupino Ekologičen in podati svoj elektronski naslov. Izredno zanimiv je izrazito nadpovprečen delež tistih, ki so pripravljene prispevati 2 evra in več za Fundacijo za zdravo pitno vodo, kar opozarja na podrobnejši vpogled v podatke in dodatno analizo, s kakšno skupino ljudi imamo opravka. Omenjena podrobnejša analiza odgovorov tistih, ki so pripravljene plačati 2 evra in več Fundaciji za zdravo pitno vodo, razkrije, da lahko znotraj pričujoče skupine oblikujemo podskupino, imenovano »**sebičneži**«, v katero se uvršča slaba desetina (8,5 %) vseh udeležencev oziroma slaba tretjina (32,4 %) vključenih med »**deklarativne**«. V skupino se uvrščajo posamezniki, ki se dobro zavedajo pomembnosti varovanja okolja in na deklarativni ravni takšno delovanje popolnoma podpirajo, prav tako posedujejo nadpovprečno znanje o ustreznem vedenju, hkrati so sicer na dejanskem nivoju pripravljene narediti precej za okolje, vendar zgolj v obliki prispevka finančnih sredstev. Pripravljene so prispevati tudi precej več kot zgolj minimalen oziroma povprečen znesek za namen varovanja okolja, ko pa jih soočimo z njihovo lastno aktivnostjo, je njihova vnema popolnoma nasprotna. Nihče od članov omenjene podskupine se namreč ni pripravljen vključiti v skupino Ekologičen in s tem pripomoči k varovanju okolja. Analiza demografskih značilnosti omenjene podskupine nam razkrije, da so vanjo vključeni predvsem moški z nadpovprečno izobrazbo in precej nadpovprečno visokimi dohodki. Naj omenimo trditev oziroma komentar enega od predstavnikov »**sebičnežev**«, ki je anketarju odrezavo odgovoril

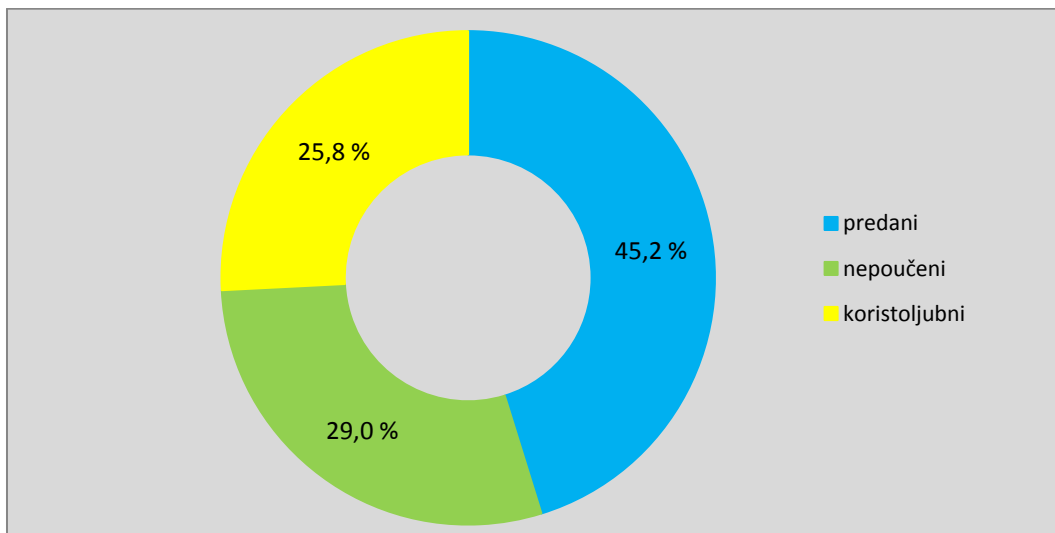
»plačam vam 2 €, lahko tudi več, ampak potem me pustite na miru«. Ta namreč precej dobro označuje, s kakšno podskupino ljudi imamo opravka.

Nadalje skupino »**nedejavni**« prav tako odlikuje dvojnost oziroma razkorak med deklarativnim in dejanskim vedenjem, pri čemer je pri njih še bolj izrazita njihova pasivnost. Ob precejšnji zaskrbljenosti za varovanje okolja pravi obraz namreč pokažejo s precej podpovprečno motivacijo za okoljevarstvo, s svojim neznanjem, še izraziteje pa s konkretnim aktivnim delovanjem. Skupino »**brezbrižneži**« pa lahko z drugimi besedami opišemo kot ravnodušne, ki niso mnenja, da je varovanje okolja pomembno, in se na takšen način tudi obnašajo. Izkazujejo torej popolno nepripravljenost za sodelovanje in dejansko za tem tudi stojijo.

10.2 Segmentacija udeležencev skupine Ekologičen v skupine pred izvedbo socialnega vplivanja

Udeležence skupine Ekologičen smo kljub temu, da smo se zavedali, da so si med seboj precej podobni, glede na njihove značilnosti razdelili v podskupine, in sicer prav tako, kot smo razdelili udeležence osebnega anketiranja, po načelu podobnosti na način, da se znotraj posamezne skupine uvrščajo tisti, ki so si glede na preučevane dejavnike čim bolj podobni, skupine same pa so si glede na omenjene dejavnike med seboj čim bolj različne. Uporabili smo metodo voditeljev (*K – means*), ki nam je pokazala tri skupine, ki se v svojih odgovorih statistično pomembno razlikujejo in hkrati tvorijo vsebinsko ustrezne in pomembne skupine. Statistična značilnost izvedene metode voditeljev pri skupini Ekologičen pred izvedbo socialnega vplivanja je prikazana v preglednici 179 v prilogi 38.

Prva skupina, znotraj katere se uvrščajo okoljsko najaktivnejši, tako imenovani »**predani**«, sestoji iz slabe polovice (45,2 %) udeležencev, v drugo, ki smo jo poimenovali »**koristoljubni**«, se uvršča četrtina (25,8 %) udeležencev, v tretjo, na nek način nevtralno skupino, ki smo jo poimenovali »**nepoučeni**«, pa se uvršča slaba tretjina (29,0 %) udeležencev skupine Ekologičen.

Slika 60: Delež udeležencev znotraj posamezne skupine pri skupini Ekologičen (N = 93) pred izvedbo socialnega vplivanja.

Glede na to, da se je med udeleženci osebnega anketiranja v skupino Ekologičen uvrstila le petindvajsetina (4 %) udeležencev, nas je zanimalo, v katere skupine od izločenih se ti uvrščajo. Znotraj skupine »**predani**« se jih tako uvršča slaba polovica (47,0 %), znotraj skupine »**nepoučeni**« se jih uvršča dobra tretjina (35,2 %) in znotraj skupine »**koristoljubni**« slaba petina (17,6 %).

Skupina 1 - »**Predani**«

Za »**predane**«, kamor se uvršča slaba polovica (45,2 %) udeležencev skupine Ekologičen, je značilna zelo visoka okoljska ozaveščenost, ki se izraža z nadpovprečnim vrednotenjem tako stališč in subjektivnih norm, še posebej pa osebnih norm in zaznanega vedenjskega nadzora. V večini se s preučevanimi trditvami »zelo strinjajo« in »strinjajo«. Zanje je značilno nadpovprečno vrednotenje biosferičnih vrednot, vendar je treba poudariti, da so razlike med vrednotenjem biosferičnih vrednot med skupinami precej manjše kot med skupinami

osebnega anketiranja. Zanimivo skupina z najvišjo stopnjo okoljske ozaveščenosti le povprečno vrednoti altruistične vrednote, prav tako pa so njenim predstavnikom precej pomembne tudi hedonistične vrednote. Na drugi strani je zanje značilno podpovprečno vrednotenje egoističnih vrednot, ki jim podobno kot »**aktivni**« pri osebem anketiranju, »**predani**« pripisujejo izrazito nepomembnost. Skupino »**predani**« v največji meri določajo osebne norme in zazan vedenjski nadzor, katerih srednje vrednosti izrazito nadpovprečno pozitivno odstopajo glede na vrednotenje preučevanih psiholoških dejavnikov okoljskega vedenja, in hkrati egoistične vrednote, ki jih omenjena skupina vrednoti precej podpovprečno oziroma negativno.

Skupina 2 - »Nepoučeni«

Pri tako imenovanih »**nepoučeni**«, kamor se uvršča slaba tretjina (29 %) udeležencev, je strinjanje s stališči in subjektivnimi normami zmerno, strinjanje z osebnimi normami in zaznamim vedenjskim nadzorom pa razmeroma podpovprečno. Za udeležence skupine »**nepoučeni**« je torej značilno nižje vrednotenje lastnega notranjega občutka krivde in lastne osebne moralne odgovornosti za okoljevarstvo. Prav tako je zanje značilna najnižja zaznana neprijetnost udejanjanja okolju prijaznega vedenja, ki se zrcali predvsem v pomanjkanju znanja oziroma nizkem vrednotenju poznavanja načinov udejanjanja okolju prijaznega vedenja ter nižjem vrednotenju sposobnosti za njegovo udejanjanje. Zanje je prav tako značilno precej nevtravno vrednotenje altruističnih in biosferičnih vrednot, torej vrednot, ki se uvrščajo med kolektivne vrednotne dimenzije. Na drugi strani pa je značilno zmerno nadpovprečno vrednotenje hedonističnih in še za malenkost višje, egoističnih vrednot, ki se skupaj uvrščajo v individualne vrednotne dimenzije.

Skupina 3 - »Koristoljubni«

V skupino, ki smo jo poimenovali »**koristoljubni**«, se uvršča četrtnina (25,8 %) udeležencev skupine Ekologičen. Zanje je značilno podpovprečno vrednotenje osebnih norm, torej podpovprečno vrednotenje lastnega notranjega občutka krive ob udejanjanju okolju neprijaznega vedenja in občutka lastne moralne obveze. Poleg tega podpovprečno vrednotijo zaznan vedenjski nadzor in stališča. V manjši meri kot »**predani**« so torej prepričani, da je okolje potrebno varovati. Poleg tega v manjši meri vidijo smiselnost za njegovo udejanjanje, v kolikor tega ne počnejo tudi drugi. Precej kritični, čeprav v manjši meri kot »**nepoučeni**«, pa so tudi do svoje seznanjenosti z načini udejanjanja okolju prijaznega vedenja. Subjektivne norme se gibljejo nekje v povprečju. Glede vrednot »**koristoljubni**« razmeroma nadpovprečno vrednotijo egoistične vrednote, torej materialno blagostanje, ter vrednote, kot sta moč in vpliv. Na drugi strani pa podobno kot skupina »**varčni**« pri osebem anketiranju podpovprečno vrednotijo hedonistične vrednote, torej vrednote, kot so veselje do življenja in uživanje. Zanimivo omenjena skupina v večji meri vrednoti altruistične od biosferičnih vrednot, torej jim je na nek način odnos do sočloveka pomembnejši od odnosa do okolja oziroma narave.

Preglednica 106: Srednje vrednosti in indeksi preučevanih spremenljivk glede na izločene skupine pri skupini Ekologičen pred izvedbo socialnega vplivanja.

spremenljivka	enota	1	2	3	4
stališča	\bar{x}	4,09	3,76	3,60	3,86
	indeks	106	97	93	100
osebne norme	\bar{x}	4,54	3,65	3,35	3,97
	indeks	114	92	84	100
subjektivne norme	\bar{x}	3,81	3,58	3,64	3,70
	indeks	103	97	98	100
zaznan vedenjski nadzor	\bar{x}	4,27	3,31	3,39	3,76
	indeks	114	88	90	100
altruistične vrednote	\bar{x}	4,71	4,83	4,71	4,74
	indeks	99	101	99	100
biosferične vrednote	\bar{x}	4,75	4,57	4,42	4,61
	indeks	103	99	96	100
hedonistične vrednote	\bar{x}	4,32	4,49	4,16	4,33
	indeks	100	104	93	100
egoistične vrednote	\bar{x}	2,61	3,01	3,06	2,84
	indeks	92	106	108	100
namera	\bar{x}	4,45	3,78	3,65	4,04
	indeks	110	93	90	100
vedenje	\bar{x}	4,58	3,96	3,37	4,08
	indeks	112	97	83	100

(1 – predani, 2 – nepoučeni, 3 – koristoljubni, 4 – skupaj)

Znanje lahko na nek način razumemo kot celoto urejenih informacij in dejstev, ki omogočijo razumevanje preučevanega. Tako nas je zanimalo, kakšno znanje je značilno za posameznike, ki so uvrščeni v vsako od izločenih skupin. V nasprotju z vlogo znanja pri vedenju udeležencev osebnega anketiranja se je pri skupini Ekologičen izkazalo, da znanje nima pomembnejše vloge pri vedenju, še posebej ne pred izvedenimi aktivnostmi vplivanja. Prav tako rezultati kažejo, da je znanje skupine Ekologičen predvsem pri zahtevnejših vprašanjih precej slabo. Med vsem tremi preučevanimi skupinami ni zaznani večjih oziroma pomembnejših razlik v znanju, nakazani pa so določeni trendi. Udeleženci vseh treh omenjenih skupin so v večini seznanjeni z enostavnejšimi vprašanji o rabi vode, in sicer da porabimo več vode pri ročnem pomivanju posode in pri prhanju. Na drugi strani pa se razlike kažejo v seznanjenosti s količinami porabljene vode med vsakodnevnimi opravili oziroma pri zahtevnejših vprašanjih. Tako so »**predani**« in »**koristoljubni**« v večji meri seznanjeni z omenjenim kot »**nepoučeni**«, ki pri večini odgovorov izkazujejo podpovprečno znanje. Srednje vrednosti in indeksi preučevanih spremenljivk znanja so predstavljeni v preglednici 180 v prilogi 38.

Nadalje nas je zanimalo, kolikšna pripravljenost za okolju prijazno vedenje in kakšno vedenje je značilno za vsako od izločenih skupin udeležencev skupine Ekologičen. Rezultati so pokazali najvišjo izraženo namero za okolju prijazno delovanje pri »**predanih**«, kjer indeks znaša 110, sledi izražena namera pri »**nepoučenih**«, z indeksom 93, v najmanjši meri pa pripravljenost za okolju prijazno vedenje izkazujejo »**koristoljubni**«, z indeksom 90. Ob pogledu na spremenljivko vedenje ugotovimo precejšnjo podobnost v rezultatih kot pri spremenljivki namera, in sicer da je najbolj okolju prijazno vedenje značilno za »**predane**«. Srednja vrednost njihovih odgovorov znaša 4,58 oziroma indeks znaša 112. Sledi vedenje tako imenovanih »**nepoučenih**«, kjer srednja vrednost znaša malo pod povprečjem, in sicer

3,69, indeks pa 97. Najnižje izraženo vedenje je značilno za skupino »**koristoljubni**«, in sicer sega precej pod povprečje, s srednjo vrednostjo 3,37 in indeksom 83. Glede na to, da je skupna spremenljivka vedenje sestavljena iz različnih izraženih vedenj, smo za lažjo predstavo o tem, s kakšnimi skupinami posameznikov imamo opravka, analizirali izbrana vedenja.

Udeleženci skupine »**predani**« izražajo najvišje varčevanje z vodo v preteklih šestih mesecih, kjer indeks znaša 109. Sledijo »**nepoučeni**«, kjer indeks znaša 94, v najmanjši meri pa preteklo vedenje z vodo izražajo »**koristoljubni**«, in sicer z indeksom 90. Tako imenovani »**predani**« v največji meri zapirajo vodo med posameznimi opravili, prav tako pa so izredno skrbni pri preverjanju uhajanja vode in pri njenem morebitnem onesnaževanju. Za »**koristoljubne**« je značilno v povprečju precej podpovprečno udejanjanje preučevanega vedenja, pri čemer gre za zanimivo dvojnost. Na eni strani udeleženci omenjene skupine izražajo precej podpovprečno vedenje v zvezi z vedenji, ki zahtevajo večjo samodisciplino, oziroma vedenji, ki so bolj povezani z navadami, na primer zapiranjem vode med opravili. Na drugi strani pa so precej vestni pri opravljenih, kot so preverjanje uhajanja vode, ročno pomivanje posode v pomivalnem koritu. Zanimivo pa je za omenjeno skupino hkrati značilno precej negativno vedenje, ki se nanaša na morebitno onesnaževanje vode. Tako imenovani »**nepoučeni**« izkazujejo povečini rahlo podpovprečno vedenje v zvezi z varčevanjem vode v preteklih šestih mesecih. Prav tako izkazujejo rahlo podpovprečno vedenje v zvezi z zapiranjem vode med opravili. So precej nevestni glede preverjanja uhajanja vode v stanovanju oziroma na omenjeno najpogosteje niti ne pomislijo. Na drugi strani pa so bolj kot »**koristoljubni**« pozorni na preprečevanje morebitnega onesnaževanja vode. Podrobnejši rezultati o vedenju so predstavljeni v preglednici 181 v prilogi 38.

Nadalje nas je zanimalo, v kolikšni meri so udeleženci izločenih treh skupin pripravljeni za aktivno okolju prijazno delovanje. Analize kažejo, da so udeleženci vseh treh skupin enotno popolnoma pripravljeni na prispevek Fundaciji za zdravo pitno vodo v višini 0,5 € na mesec. Prav tako so z enotno popolno podporo pripravljeni za vključitev v skupino Ekologičen in so se v skupino tudi dejansko včlanili. Zanimiv pa je rezultat pripravljenosti za prispevek v višini 2 € ali več na mesec Fundaciji za zdravo pitno vodo, kjer so za omenjeno v največji meri pripravljeni »**predani**«, sledi pripravljenost »**nepoučenih**«, v najmanjši meri pa so pripravljeni darovati »**koristoljubni**«. Podrobnejši rezultati o aktivnem okolju prijaznem delovanju so prikazani v preglednici 182 v prilogi 38.

Glede na demografske značilnosti prihaja do zanimivih značilnosti preučevanih skupin. V skupino »**predani**« se uvršča nadpovprečen delež žensk glede na starostno strukturo, nadpovprečen delež starih od 25 do 44 let. Glede na izobrazbeno strukturo pa se v pričujočo skupino uvršča nadpovprečen delež višje-, visokošolsko ali univerzitetno izobraženih. Z vidika dohodkov se v najaktivnejšo skupino uvrščajo posamezniki z nadpovprečno visokimi dohodki.

Znotraj »**koristoljubnih**« je značilna nadpovprečna zastopanost moških, z vidika starosti je značilna, podobno kot pri »**predanih**«, nadpovprečna zastopanost populacije od 25 do 44 let, pri čemer se v pričujočo skupino uvršča hkrati tudi večina tistih udeležencev skupine Ekologičen, ki so stari nad 45 let. Glede na izobrazbo se v skupino uvrščajo udeleženci vseh izobrazbenih skupin, čeprav je treba poudariti, da se nadpovprečno pojavljajo tisti udeleženci z najnižjo izobrazbo znotraj skupine Ekologičen ter tako tisti s srednješolsko kot tudi najvišjo izobrazbo. Z vidika dohodkov se v pričujočo skupino uvrščajo posamezniki s podpovprečnimi dohodki.

Za skupino »**nepoučeni**« je značilna nadpovprečna zastopanost žensk, glede na starostno strukturo je značilna nadpovprečna zastopanost najmlajših, starih od 15 do 24 let, in starih od 25 do 44 let. Glede na izobrazbo pa se v skupino uvrščajo tako predstavniki s srednješolsko izobrazbo kot tudi tisti z višje-, visokošolsko ali univerzitetno izobrazbo. Z vidika dohodkov pa se omenjena skupina uvršča nekje v povprečje celotne skupine.

Z namenom ugotovitve, ali se člani treh skupin podobno kot pri vedenju z vodo obnašajo tudi pri vedenju v zvezi z električno energijo in odlaganjem odpadkov, smo ugotavljali, kakšno vedenje v zvezi z električno energijo in odlaganjem odpadkov je zanje značilno. Glede na to, da se je znanje o posameznem vedenju izkazalo kot pomemben dejavnik, ki izrazito označuje tako imenovano »okoljsko telo«, smo preverili tudi, kakšno znanje posedujejo predstavniki omenjenih skupin v zvezi z rabo električne energije in odlaganjem odpadkov oziroma ali se znanje znotraj preučevanih skupin razlikuje glede na vrsto vedenja.

Za tako imenovane »**predane**« je značilno nadpovprečno znanje v zvezi z električno energijo, še posebej za zahtevnejša vprašanja v zvezi z rabo električne energije, kot so poznavanje storitve zelena električna energija ali poznavanje naprav v stanju pripravljenosti. Za skupino »**koristoljubni**« je značilno povprečno znanje v zvezi z enostavnejšimi vprašanji. Izredno zanimiva dvojnost se pojavi pri odgovorih pričujoče skupine na eni strani pri zahtevnejših vprašanjih in na drugi strani pri vprašanjih, s katerimi smo preverjali znanje o možnih učinkovitih načinih varčevanja z električno energijo. Tako so »**koristoljubni**« na eni strani zelo slabo seznanjeni s storitvijo zelena električna energije, na drugi strani pa dobro poznajo čas nižje tarife električne energije v gospodinjstvu. Za »**nepoučene**« pa je pri večini zastavljenih vprašanj značilno podpovpečno znanje o rabi električne energije v gospodinjstvu. Podrobnejši rezultati o znanju pri rabi električne energije so predstavljeni v preglednici 183 v prilogi 38.

Pri vedenju v zvezi z rabo električne energije skupina »**predani**« zanimivo sicer izkazuje nadpovprečno vedenje v zvezi z rabo električne energije, vendar pa so »**koristoljubni**« tisti, ki pri določenih vedenjih dominirajo. Tako »**koristoljubni**« zelo vestno izklaplajo TV ponoči, pazljivo ugašajo običajne žarnice v praznih sobah in pranje perila in posode ter segrevanje vode kar se da pogosto opravljajo v času nižje tarife električne energije. Pri njih gre torej za izrazito komponento varčevanja. Na drugi strani pa se pod povprečjem poslužujejo storitev, ki zahtevajo finančni vložek za namen varovanja okolja. Za skupino »**nepoučeni**« je značilno rahlo do zmerno podpovprečno udejanjanje praktično vseh vedenj v zvezi z rabo električne energije, vendar pa je potrebno poudariti, da je v odgovorih in komentarjih anket pričujočih udeležencev zaznati željo po spremembi. Podrobnejši rezultati o vedenju pri rabi električne energije so predstavljeni v preglednici 184 v prilogi 38.

Preverili smo tudi značilnosti znanja o ustreznem odlaganju odpadkov v gospodinjstvu, kjer je nadpovprečno znanje značilno za »**predane**«. Zanimivo pa sta si po znanju skupini »**nepoučeni**« in »**koristoljubni**« precej podobni, njihovi odgovori se namreč gibljejo v povprečju. Podrobnejši rezultati o vedenju pri ravnanju z odpadki so predstavljeni v preglednici 185 v prilogi 38.

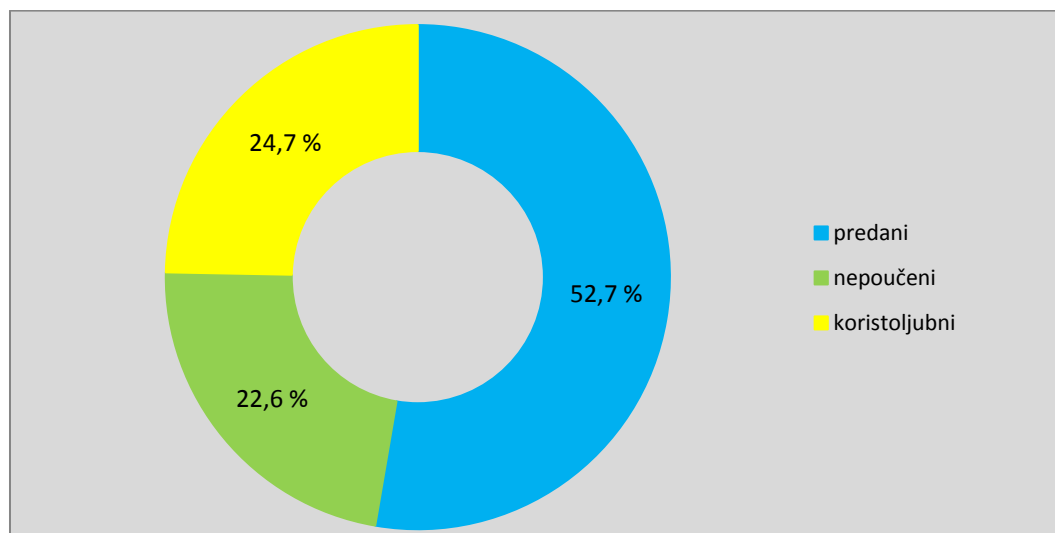
Nadalje nas je zanimalo še, kakšno vedenje v zvezi z odlaganjem odpadkov je značilno za vsako izločeno skupino. Rezultati kažejo, da odpadke najbolj vestno ločuje skupina »**predani**«, kjer se izračunani indeksi posameznih vedenj gibljejo šibko oziroma izrazito nad povprečjem. Izrazito nadpovprečni indeksi so značilni predvsem pri vedenjih, ki zahtevajo

večjo mero odrekanja oziroma angažiranja. Primera takšnih vedenj sta na primer nalepka proti neželenim reklamam ali udeležba na akciji Očistimo Slovenijo v enem dnevu 2010. Za skupino »koristoljubni« je značilno podpovprečno udejanjanje ločenega oziroma ustreznega zbiranja odpadkov. Njihova podpovprečna dejavnost je še posebej značilna za opravila, ki, kot rečeno, zahtevajo od posameznika več odrekanja ali angažiranost. Na drugi strani pa je za »nepoučene« značilno bolj ali manj povprečno vedenje v zvezi z odlaganjem odpadkov, pri čemer je podobno kot pri »koristoljubnih« prav tako zaznati precej podpovprečno angažiranost pri vedenjih, kot so nalepka proti neželenim reklamam ali udeležba na akciji Očistimo Slovenijo v enem dnevu 2010. Podrobnejši rezultati o vedenju pri ravnanju z odpadki so predstavljeni v preglednici 186 v prilogi 39.

10.3 Segmentacija udeležencev skupine Ekologičen v skupine po izvedbi socialnega vplivanja

Po izvedbi socialnega vplivanja smo za udeležence skupine Ekologičen ponovno uporabili metodo voditeljev in razdelili anektirance v skupine. Analiza je pokazala dve oziroma tri skupine, pri čemer smo se zaradi želje po primerjavi izločenih skupin z izločenimi skupinami pred izvedbo socialnega vplivanja tako v velikostnem kot tudi vsebinskem smislu, odločili za razdelitev v tri skupine. Te se v svojih odgovorih prav tako statistično pomembno razlikujejo. Statistična značilnost izvedene metode voditeljev pri skupini Ekologičen po izvedbi socialnega vplivanja je prikazana v preglednici 187 v prilogi 39.

V prvo skupino, ki jo imenujemo »predani«, se uvršča dobra polovica (52,7 %) udeležencev, sledijo »nepoučeni« s slabo petino (22,6 %) udeležencev ter »koristoljubni«, kamor se uvršča četrtnina (24,7 %) udeležencev. V kolikor pričujoče izločene skupine primerjamo z izločenimi skupinami pred izvedbo socialnega vplivanja, ugotovimo, da se je nekoliko zvišal delež »predanih«, za trinajstino (7,5 %), in sicer v največji meri na račun »nepoučenih«, kjer se je delež članov znižal za šestnajstino (6,4 %). Delež »koristoljubnih« ali z drugimi besedami finančno občutljivih pa je ostal praktično nespremenjen.

Slika 61: Delež udeležencev znotraj posamezne skupine pri skupini Ekologičen (N = 93) po izvedbi socialnega vplivanja.

Skupina 1 - »Predani«

Pri tako imenovanih »**predanih**«, kamor se uvršča dobra polovica (52,7 %) udeležencev, je značilna zelo visoka okoljska ozaveščenost, ki se izraža z bolj ali manj nadpovprečnim vrednotenjem stališč, subjektivnih norm, osebnih norm in zaznanega vedenjskega nadzora. S preučevanimi trditvami se, podobno kot udeleženci skupine »**predani**« pred izvedbo socialnega vplivanja, po večini »zelo strinjajo« in »strinjajo«. Tudi za udeležence skupine »**predani**« po izbranem vplivanju je značilno nadpovprečno vrednotenje biosferičnih vrednot, pri čemer je pri pričujoči skupini razlika med ostalimi skupinami malenkostno izrazitejša kot pred izvedbo socialnega vplivanja. Altruistične in hedonistične vrednote pričujoča skupina vrednoti povprečno, medtem ko izrazito nepomembnost pripisujejo egoističnim vrednotam. Skupino predani tako v največji meri določajo osebne norme in egoistične vrednote, v manjši meri pa tudi zaznan dejanski nadzor, ki mu pričujoči »**predani**« v primerjavi s prvotnimi »**predanimi**« pripisujejo nižjo pomembnost.

Skupina 2 - »Nepoučeni«

Za »**nepoučene**«, kamor se uvršča dobra petina (22,6 %) udeležencev, je značilno povprečno vrednotenje stališč, hkrati pa nadpovprečno vrednotenje subjektivnih norm. Za »**nepoučene**« je torej precejšnjega pomena mnenje svojih bližnjih o pomembnosti varovanja okolja in hkrati želijo delovati na podlagi njihovega mnenja. Hkrati je zanje značilno podpovprečno vrednotenje osebnih norm in zaznanega vedenjskega nadzora. Z vidika vrednot »nepoučeni« nadpovprečno vrednotijo hedonistične in egoistične vrednote, prav tako nadpovprečno, vendar le malenkostno, vrednotijo altruistične vrednote, medtem ko nižjo pomembnost pripisujejo biosferičnim vrednotam.

Skupina 3 - »Koristoljubni«

V skupino, imenovano »**koristoljubni**«, se uvršča praktično enak delež udeležencev kot pred izvedbo socialnega vplivanja, torej četrtina (24,5 %) udeležencev. Ob podrobnejšem pregledu članov, ki so bili uvrščeni v pričujočo skupino pred samimi metodami, ugotovimo, da se člani po večini niso spremenili, torej se je pričujoča skupina izkazala za razmeroma stabilno. Zanje je značilno izrazito podpovprečno vrednotenje predvsem osebnih norm, zaznanega vedenjskega nadzora in stališč. Prav tako pa je zanje značilno povprečno vrednotenje subjektivnih norm. Na drugi strani precej nadpovprečno vrednotijo egoistične vrednote, altruistične vrednote se uvrščajo nekje v nevtralnopolje, medtem ko pod povprečjem vrednotijo hedonistične, še bolj pa biosferične vrednote.

Preglednica 107: Srednje vrednosti in indeksi preučevanih spremenljivk glede na izločene skupine pri skupini Ekologičen po izvedbi socialnega vplivanja.

spremenljivka	enota	1	2	3	4
stališča	\bar{x}	4,19	3,96	3,85	4,05
	indeks	103	98	95	100
osebne norme	\bar{x}	4,53	3,77	3,37	4,07
	indeks	111	92	84	100
subjektivne norme	\bar{x}	3,72	3,76	3,68	3,72
	indeks	100	101	99	100
zaznan vedenjski nadzor	\bar{x}	4,11	4,14	4,01	4,09
	indeks	100	101	98	100
altruistične vrednote	\bar{x}	4,76	4,87	4,71	4,77
	indeks	100	102	99	100
biosferične vrednote	\bar{x}	4,87	4,59	4,50	4,71
	indeks	103	97	95	100
hedonistične vrednote	\bar{x}	4,25	4,40	4,06	4,24
	indeks	100	104	96	100
egoistične vrednote	\bar{x}	2,60	2,96	3,07	2,80
	indeks	93	106	110	100
namera	\bar{x}	4,58	4,51	4,11	4,45
	indeks	103	101	92	100
vedenje	\bar{x}	4,69	4,56	3,81	4,44
	indeks	106	103	86	100

(1 – predani, 2 – nepoučeni, 3 – koristoljubni)

Z vidika znanja o rabi vode je najboljše znanje pričakovano značilno za okoljsko najaktivnejšo skupino tudi po izvedbi socialnega vplivanja. Zanimivo pa se za razliko od stopnje znanja pred izvedbo socialnega vplivanja, kjer se je na drugo mesto uvrščala skupina »koristoljubni«, po izbranih metodah uvršča skupina »nepoučeni«. Najnižjo stopnjo znanja pa po metodah izkazuje skupina »koristoljubni«. Vzrok za omenjeno stopnjo znanja pričujočih skupin lahko pripisujemo dejstvu, da je skupina »nepoučeni« od vseh treh skupin v preučevanem obdobju v največji meri izboljšala svojo stopnjo znanja. Precejšnje izboljšanje je sicer značilno tudi za tako imenovane »predane«, vendar kljub vsemu v manjši meri kot so to izboljšali »nepoučeni«. Na drugi strani pa je najmanjša sprememba znanja značilna za »koristoljubne«, pri čemer se zdi, da člani omenjene skupine bolj kot znanje cenijo materialne dobrine. Podrobnejši rezultati o znanju pri rabi vode so predstavljeni v preglednici 189 v prilogi 39.

Z namenom ugotovitve, s kakšnimi udeleženci znotraj izločenih skupin po izvedbi socialnega vplivanja imamo opravka, so nas zanimale njihove demografske značilnosti. Rezultati kažejo, da se značilnosti skupin niso bistveno spremenile. Znotraj skupine »predani« se podobno kot v prvotni skupini »predani« nahaja nadpovprečen delež žensk in glede na starostno strukturo največ starih od 25 do 44 let. Glede na izobrazbeno strukturo je značilen nadpovprečen delež višje-, visoko ali univerzitetno izobraženih. Glede na dohodke pa se uvrščajo malenkostno nad povprečjem. Prvotni skupini »predanih« se je po izvedbi socialnega vplivanja pridružil najvišji delež predstavnikov skupine »nepoučeni«, in sicer glede na spolno strukturo več žensk kot moških, glede na starostno strukturo mlajši in glede na izobrazbo višje izobraženi.

Znotraj skupine »nepoučeni«, ki se je po končanih metodah zmanjšala v največji meri, in sicer na račun prehoda k »predanim«, se uvršča nekaj več žensk kot moških, še vedno prevladujejo mlajši, stari med 15 in 24 let, in stari med 25 in 44 let. Glede na izobrazbeno

strukturo je značilen nadpovprečen delež srednješolsko izobraženih in glede na dohodke predstavniki s povprečnimi dohodki.

Skupina »**koristoljubni**« se v primerjavi s stanjem pred samimi metodami ni bistveno spremenila, praktično vsi udeleženci so namreč ostali isti.

Podobno kot pred izbranimi metodami nas je tudi po njih zanimalo, kakšna pripravljenost za okolju prijazno vedenje in vedenje samo je značilno za vsako od izločenih skupin oziroma njihovih članov. Največjo pripravljenost za okolju prijazno vedenje izkazujejo »**predani**« z indeksom 103, sledijo »**nepoučeni**«, katerih pripravljenost se le malenkostno razlikuje od pripravljenosti »**predanih**« z indeksom 101, ter »**koristoljubni**« z indeksom 92. Najvišje vedenje z vodo nepresenetljivo izkazujejo »**predani**«, kjer srednja vrednost skupine spremenljivke, ki meri izbrana vedenja, znaša 4,69, sledijo »**nepoučeni**«, kjer srednja vrednost znaša 4,56, in »**koristoljubni**«, kjer srednja vrednost znaša 3,81.

Najvišje izrečeno varčevanje z vodo v preteklih šestih mesecih je tako značilno za »**nepoučene**«, s srednjo vrednostjo 2,93, sledijo »**predani**«, s srednjo vrednostjo 2,92, ter »**koristoljubni**«, s 2,42. »**Predani**« pričakovano v največji meri zapirajo vodo med posameznimi opravili, prav tako najbolj vestno preverjajo uhajanje vode, skrbno uporabljajo kemična sredstva in posodo ročno pomivajo v pomivalnem koritu. Podobno precej vestno omenjena vedenja opravljajo tudi »**nepoučeni**«, medtem ko »**koristoljubni**« tudi po izvedbi socialnega vplivanja izkazujejo najnižji trud pri preučevanju.

Zanimalo nas je tudi, člani katere skupine so svoje vedenje v primerjavi z vedenjem pred izbranimi metodami spremenili v največji meri. Na podlagi rezultatov analiz srednjih vrednosti skupne spremenljivke vedenje ugotavljamo, da so vedenje v največji meri spremenili »**nepoučeni**«, in sicer za dobro desetino (12,0 %), presenetljivo sledijo tako imenovani »**koristoljubni**«, ki so svoje vedenje spremenili za slabo destino (8,8 %), v najmanjši meri pa so svoje vedenje spremenili »**predani**«, in sicer za tri stotine (2,9 %). Podrobnejši podatki o vedenju pri rabi vode so predstavljeni v preglednici 189 v prilogi 39.

Nadalje nas je zanimalo tudi, v kolikšni meri so udeleženci posameznih skupin spremenili svoje znanje v zvezi z rabo električne energije. Rezultati kažejo, da je tudi po izvedbi socialnega vplivanja najvišje znanje o rabi električne energije značilno za »**predane**« za razliko od stopnje znanja pred samimi metodami pa se podobno kot pri znanju o rabi vode na drugo mesto uvrščajo »**nepoučeni**«, najnižja stopnja znanja pa je značilna za »**koristoljubne**«. Za »**predane**« je torej tudi po izvedbi socialnega vplivanja značilno nadpovprečno znanje tako pri enostavnejših kot tudi zahtevnejših vprašanjih, kjer je njihovo izstopanje še vedno precej nad povprečjem. Še vedno so v precej večji meri kot ostali dve skupini seznanjeni s storitvijo zelena električna energija ter številom naprav, ki so v gospodinjstvu v stanju pripravljenosti. Njihovo znanje se je po končanih metodah še nekoliko izpopolnilo. Za »**nepoučene**« je značilen precejšen zasuk oziroma preskok v stopnji znanja, kar kaže na njihovo visoko zainteresiranost za preučevano tematiko in željo po znanju. Na drugi strani pa je za »**koristoljubne**« sicer značilno precejšnje znanje o rabi električne energije v gospodinjstvu, vendar pa le-ti ne kažejo pretirane zainteresiranosti za njegovo izboljšanje, po končanih metodah se je njihovo znanje namreč izboljšalo le malenkostno. Podrobnejši rezultati o značilnostih znanja pri rabi električne energije so predstavljeni v preglednici 190 v prilogi 39.

Pri analizi vedenja v zvezi z rabo električne energije po izvedbi socialnega vplivanja ni enoznačnega odgovora, katera skupina je tista, ki izkazuje najbolj smotrno vedenje. Tako »**koristoljubni**« izražajo najvišje okolju prijazno vedenje predvsem pri enostavnejših

vedenjih, medtem ko »**predani**« na drugi strani izkazujejo najvišje smotrno vedenje pri zahtevnejših vedenjih oziroma vedenjih, ki zahtevajo odrekanje z vidika finančnih sredstev. Pri skupini »**nepoučeni**« se je vedenje v primerjavi s stanjem pred metodami sicer precej izboljšalo, vendar pa je njihovo vedenje v zvezi z rabo električne energije od vseh treh preučevanih skupin še vedno najmanj okolju prijazno. Podrobnejši rezultati o značilnostih vedenja pri rabi električne energije so predstavljeni v preglednici 191 v prilogi 39.

Preverili smo tudi značilnosti znanja v zvezi z odlaganjem odpadkov pri izločenih skupinah. Rezultati kažejo na zelo visoko stopnjo znanja pri vseh preučevanih skupinah, pri čemer najvišje znanje nepresenetljivo izražajo »**predani**«, sledijo »**nepoučeni**« ter »**koristoljubni**«. V največji meri so stopnjo znanja nepresenetljivo izboljšali »**nepoučeni**«, kar je še dodaten dokaz, da je pričujoča skupina tista, ki je resnično željna znanja o smotrnem okoljskem delovanju. Podrobnejši rezultati o značilnostih znanja pri ravnanju z odpadki so predstavljeni v preglednici 192 v prilogi 39.

Nazadnje pa smo preverili še značilnosti vedenja posameznih skupin v zvezi z ravnanjem z odpadki po izbranih metodah. Rezultati srednjih vrednosti izločenih skupin kažejo, da predstavniki vseh treh preučevanih skupin izkazujejo zelo smotrno vedenje v zvezi z ravnanjem z odpadki. V kolikor se podamo v podrobnejši pregled znotraj skupin, »**predani**« kot pred izvedbo socialnega vplivanja tudi po njem izkazujejo najvišje vedenje. Precej podobno se obnašajo tudi »**nepoučeni**«, ki, podobno kot pri ostali dveh vedenjih, tudi pri ravnanju z odpadki izkazujejo največjo spremembo v vedenju. Nižje vedenje pa je značilno za tako imenovane »**koristoljubne**«, kjer rezultati analize odgovorov po metodah celo kažejo, da je njihovo vedenje splahnelo oziroma ostalo nekje na enaki ravni kot pred vplivanjem. Podrobnejši rezultati o vedenju pri ravnanju z odpadki so predstavljeni v preglednici 193 v prilogi 39.

Analiza segmentacije udeležencev obeh preučevanih skupin je pokazala precej vzporednic z doslej izdelanimi podobnimi raziskavami (Ginsberg in Bloom 2004; Gilg, Barr in Ford 2005; D'Souza, Taghian in Lamb 2006; Raziskava energetske ... 2012). Na eni strani gre za precej velik delež skupin, ki se uvrščajo med deklarativne, in na drugi strani precej majhen delež tistih, ki so resnično okoljsko aktivni, hkrati pa tudi precej majhen delež tistih, ki so do okolja popolnoma brezbrizni. Ponovno se je izkazalo, da so za nas raziskovalce najzanimivejši ravno ti, deklarativni, ki se uvrščajo nekje vmes. Izkazalo se je namreč, da se ob ustrezni uporabi metod socialnega vplivanja njihova ozaveščenosti in posledično vedenje dejansko spremeni v pravi smeri, čeprav je treba poudariti, da morajo biti ti na spremembo v prvi vrsti tudi pripravljeni.

11 SKLEP

„Teorija je, ko se vse ve, a nič ne funkcionira. Praksa je, ko vse funkcionira, a nihče ne ve zakaj.“

(Albert Einstein)

Ob pisanju doktorske disertacije ne moremo mimo velikega misleca, ki je opozoril na slabost odsotnosti vzajemnega preučevanja temeljne znanosti in njenega prenašanja na praktično raven. Tako v pričujočem poglavju združujemo oba pristopa, s čemer skušamo pridobiti globlji uvid v predstavljene vrzeli in prispevati nova znanja k vsebinam preučevane tematike.

Osrednji namen je bil raziskati, v kolikšni meri so metode socialnega vplivanja, s katerimi spodbujamo okoljsko ozaveščenost in hkrati premoščamo ovire, ki preprečujejo nastop okolju prijaznega vedenja, uspešne pri podpiranju njegovih okoljevarstvenih teženj, pri spreminjanju pripravljenosti za okolju prijazno vedenje in pri njegovi dejanski spremembi. Na poti k uresničitvi zgoraj omenjenega osrednjega namena raziskave smo si zadali naslednje specifične cilje:

- *analizirati izbrane zunanje in notranje dejavnike okoljskega vedenja ter ugotoviti, kakšne so njihove medsebojne soodvisnosti, soodvisnosti med njimi, okoljsko ozaveščenostjo, človekovo pripravljenostjo za okolju prijazno vedenje in dejanskim okoljskim vedenjem;*
- *odkriti, katere ovire v največji meri preprečujejo udejanjanje okolju prijaznih vedenj ter ali so izbrane metode socialnega vplivanja uspešne pri njihovi premostitvi;*
- *ugotoviti uspešnost metod socialnega vplivanja pri spremembi notranjih dejavnikov vedenja ter pri spremembi okoljske ozaveščenosti ljudi, njihove pripravljenosti za okolju prijazno vedenje in dejanskega vedenja.*

Na osnovi predstavljenega osrednjega namena in v želji po zasledovanju zastavljenih specifičnih ciljev smo oblikovali glavno hipotezo in poleg nje še osem dodatnih, ki smo jih z raziskavo skušali potrditi ali zavrniti. V pričujočem poglavju preverimo veljavnost postavljenih hipotez, podajamo glavne ugotovitve raziskave in sklepne misli, na koncu pa še nekaj predlogov in smernic za nadaljnje raziskovanje.

Na deklarativni ravni ljudje izražajo enotno in visoko podporo varovanju okolja oziroma gre za prevlado izrazite načelne okoljske držbe. Kar slabi dve tretjini (60,1 %) udeležencev osebne ankete namreč strinjata s trditvijo, da »za nekoga kot sem jaz, je lahko, da kaj naredi za okolje«. Vendar pa gre na deklarativni ravni, še zlasti pri izrazito pozitivno konotiranih trditvah, pogosto za pojav družbeno želenega odgovarjanja (Uhan 1998; Malnar 2002), kar je pokazala tudi ta raziskava. Kot je napisal Beckmann (2005, 281), »Kdo bi si dejansko drznil priznati nezainteresiranost za probleme v okolju ali okolju neprijazno držbo?«. Eden izmed dokazov omenjenega se izkaže že kmalu – vtis o pozitivnem odnosu do okolja in pomembnosti njegovega varovanja začne plahneti, ko udeležencem na tehtnico na hipotetični ravni postavimo varovanje okolja na eni strani in osebna odrekanja, večji napor in zmanjšanje udobja ter višje stroške na drugi strani. Tako so udeleženci le v tretjini (33,1 %) pripravljeni narediti, kar je dobro za okolje, tudi če za to porabijo več denarja, in v dveh petinah (43,2 %), če za to živijo manj udobno. Pri prehajanju k dejanski pripravljenosti za aktivno okoljsko delovanje pa se njihova vnema še nadalje znižuje. V skupino Ekologičen, katere namen je okoljsko ozaveščanje in spodbujanje okolju prijaznega vedenja, se je bila pripravljena včlaniti le slaba petina (18,1 %). Omenjen rezultat se v precejšnji meri ujema z dosedanjimi podobnimi raziskavami na slovenskem nivoju (Šmrekar 2006, 2011; Raziskava energetske ... 2012), kjer so rezultati pokazali, da je le petina dejansko pripravljenih aktivno okoljsko

delovati. Tiste udeležence, ki so izrazili pripravljenost za vključitev v skupino Ekologičen, smo v zadnjem koraku povabili, naj se prek elektronske pošte v skupino tudi včlanijo. Delež dejansko včlanjenih se je še nadalje močno znižal. Le petindvajsetina (4,2 %) vseh udeležencev se je namreč dejansko včlanila v skupino Ekologičen, kar kaže na zelo majhen delež tistih, ki so za okolje resnično pripravljeni nekaj narediti in jih lahko označimo kot »okoljsko telo« preučevanega območja. Precej podobno sliko opazimo tudi pri rezultatih stanja na slovenskem nivoju, in sicer je raziskava Slovenskega javnega mnenja o okolju (Toš 2012) pokazala, da je slaba petindvajsetina (3,6 %) posameznikov »bila v zadnjih petih letih članov kakšne skupine, ki si je kot glavni cilj postavila ohranitev in varovanje okolja«. Na podlagi predstavljenih dejstev tako lahko **potrdimo** veljavnost postavljene hipoteze 1, da *ljudje na deklarativni ravni dosegajo visoko okoljsko ozaveščenost in pripravljenost delovati okolju prijazno, dejansko pa izkazujejo precej nižjo stopnjo okolju prijaznega vedenja.*

V uvodnem poglavju smo ugotovili, da na pripravljenost za okolju prijazno vedenje in na vedenje samo poleg dejavnikov, ki temeljijo na razumskem vedenju (teorija načrtovanega vedenja (Ajzen 1991)), kjer ti najpogosteje izberejo tisto možnost, ki jim prinaša večje koristi kot stroške, lahko pomembno vplivajo tudi dejavniki moralnih in normativnih dimenzij (teorija vrednot, prepričanj in norm (Stern 2000)) ter znanje kot osrednji dejavnik osebnega in družbenega razvoja. Rezultati osebnega anketiranja so pokazali, da na *pripravljenost za okolju prijazno vedenje* v največji meri vplivajo notranji, psihološki dejavniki, na *dejansko okolju prijazno vedenje* pa poleg notranjih psiholoških dejavnikov pomembno vplivajo tudi zunanji, socialni dejavniki, predvsem izobrazba, kar na nek način potrjuje dosedanje ugotovitve podobnih raziskav (Midden in Ritzema 1986; Brandon in Lewis 1993; Gatersleben, Steg in Vlek 2002; Abrahamse 2007). Poleg tega pa nanj pomembno vpliva tudi znanje. Hkrati se je izkazalo, da na pripravljenost za okolju prijazno vedenje bolj kot okoljski vzgibi vplivajo individualni vzgibi (v ospredju prevladujejo dejavniki Ajzenove teorije načrtovanega vedenja), medtem ko na dejansko vedenje pomembneje vplivajo okoljski vzgibi (ti se zrcalijo v dejavnikih Sternove teorije vrednot, prepričanj in norm). Individualni vzgibi so se izkazali kot močan napovedovalec pripravljenosti za okolju prijazno vedenje, katerih vpliv se na prehodu od pripravljenosti k dejanskemu vedenju razblini. Ljudje se torej bolj kot zaradi materialnih sredstev ali ugodja okolju prijazno vedejo zaradi želje po ohranjanju okolja in resničnih okoljevarstvenih teženj, medtem ko na nameru vplivajo tudi drugi, neokoljsko usmerjeni dejavniki, kar nedvomno dokazuje deklarativnost v odgovorih na načelni ravni. Analizo vloge preučevanih dejavnikov pri pripravljenosti za okolju prijazno vedenje in dejanskem vedenju smo izdelali tudi na podlagi odgovorov skupine Ekologičen, tako imenovanega »okoljskega telesa« preučevanega območja, in sicer tako pred izvedbo socialnega vplivanja kot tudi po njem. Rezultati so pokazali, da je pripravljenost za okolju prijazno vedenje tako pred izvedbo socialnega vplivanja kot tudi po njem odvisna od okoljskih in hkrati tudi individualnih vzgibov. V največji meri je namreč odvisna od osebnih norm in zaznanega vedenjskega nadzora ter poleg njih tudi od stališč. Vzgibi za okolju prijazno delovanje se pred in po izvedbi socialnega vplivanja praktično niso spremenili, drugačna slika pa se pojavi pri vedenju samem. Vedenje je namreč pred izvedbo socialnega vplivanja na eni strani, podobno kot pripravljenost, v največji meri povezano z osebnimi normami in zaznanim vedenjskim nadzorom, medtem ko vpliv stališč pri dejanskem vedenju zbledi, v ospredju pa se pojavijo vrednote. Po končanem socialnem vplivanju pa se poleg osebnih norm in vrednot v ospredju pojavi znanje, ki predstavlja izredno pomembno komponento vedenja, medtem ko vpliv zaznanega vedenjskega nadzora zbledi. Podobno kot pri osebnem anketiranju je pripravljenost za okolju prijazno vedenje in vedenje samo pri skupini Ekologičen po izvedbi socialnega vplivanja odvisno od posameznikovih individualnih

vzhibov, medtem ko je vedenje odvisno tudi od okoljskih vzhibov in znanja, ki se je izkazalo kot zelo pomemben dejavnik okoljskega vedenja.

Osebnostne norme, torej posameznikova normativna komponenta, so se v vseh modelih izkazale kot močno vodilo posameznikove okoljske ozaveščenosti in vedenja, pri čemer lahko omenjeno povežemo z občutkom krivde, ki je posebej značilna za Slovence (Manzinni 2006). Poleg tega pa lahko okoljsko krizo označimo tudi kot krizo morale. S tega vidika torej ni naključje, da se je poleg občutka krivde prav posameznikova osebna morala izkazala kot pomemben dejavnik pri okoljski ozaveščenosti in dejanskem okoljskem vedenju. Prevzem lastne moralne odgovornosti za svoje ravnanje z okoljem je očitno pri nas elementaren pogoj za dejanska okolju prijazna dejanja.

Na podlagi predstavljenih dejstev lahko hipotezo 2, ki trdi, *da pripravljenost za okolju prijazno vedenje izraziteje opredeljujejo notranji, psihološki dejavniki okoljskega vedenja, medtem ko vedenje samo poleg psiholoških opredeljujejo tudi zunanji, socialni dejavniki okoljskega vedenja, potrdimo.*

V pričujoči analizi vloge socialnih dejavnikov pri pripravljenosti za okolju prijazno vedenje in vedenju samem se je znanje izkazalo kot izredno pomemben dejavnik, kar smo obrazložili že pri hipotezi 2. Z njegovo krepitevijo se je namreč okoljsko vedenje bistveno izboljšalo. Hipotezo 3, ki trdi, *da je izrazita ovira za udejanjanje okolju prijaznega vedenja pomanjkanje znanja tako o okoljski problematiki kot tudi o postopkih udejanjanja okolju prijaznega vedenja, torej lahko na podlagi predstavljenih dokazov potrdimo.*

Udejanjanje okolju prijaznega vedenja je lahko oteženo zaradi dejanskih ovir oziroma odsotnosti sistemskih pogojev ali pomanjkanja posameznikovih spretnosti, ki so potrebne za udejanjanje okolju prijaznega vedenja. V raziskavi smo kot eno od pomembnejših ovir, zaradi katerih posamezniki lahko gojijo prepričanje o lastni nesposobnosti, preučevali vlogo načina plačevanja preučevanih dobrin v gospodinjstvu, v našem primeru plačevanja vode. Čeprav so udeleženci izrazili dokaj kritičen odnos do načina plačevanja vode v svojem gospodinjstvu, pa so rezultati analize vloge preučevanih dejavnikov pri pripravljenosti za okolju prijazno delovanje in dejanskem vedenju pokazali, da dejanski nadzor pri omenjenem nima pomembnejšega vpliva. Kot pomembnejši se je izkazal zaznan vedenjski nadzor, predvsem občutek lastnih zmožnosti za udejanjanje okolju prijaznega vedenja. Posameznikom je pri izražanju pripravljenosti za okolju prijazno vedenje in hkrati udejanjanju vedenja samega bolj pomembno subjektivno zaznavanje nadzora oziroma njihovo prepričanje o samoučinkovitosti, kar v dosedanjih raziskavah navajajo že številni avtorji (Bandura 1986, 1997; Blankstein 1984, povzeto po Endler s sodelavci 1999). Rezultati torej kažejo, da se udeleženci, ki se okolju prijazno tudi dejansko vedejo, ne ozirajo na način plačevanja vode v svojem gospodinjstvu, temveč se ustrezno vedejo predvsem zato, ker jim je resnično mar za okolje. Na podlagi predstavljenih dejstev veljavnost postavljene hipoteze 4, ki pravi, *da so ljudje v večji meri pripravljeni delovati okolju prijazno in na ta način tudi delujejo, v kolikor imajo nad svojim vedenjem dejanski nadzor, zavrnamo.*

Dosedanje raziskave okoljskega vedenja so se večinoma osredotočale zgolj na preučevanje posameznega vedenja v gospodinjstvu, medtem ko celovitejšega preučevanja več vedenj v takšni obliki še nismo zasledili. Rezultati analize preučevanih vedenj in njihovih dejavnikov so pokazali, da se še tako ozaveščeni posamezniki v gospodinjstvu pri posameznih vedenjih vedejo različno. Udeleženci skupine Ekologičen namreč izkazujejo najbolj pozitiven odnos do ustreznega ravnanja z odpadki, sledi odnos do ustrezne rabe vode, najmanj pozitiven odnos pa izkazujejo do ustrezne rabe električne energije. Najvišjo stopnjo znanja izkazujejo v zvezi z ravnanjem z odpadki, sledi znanje o ravnanju z električno energijo, najnižjo stopnjo znanja pa so posamezniki izkazali pri rabi vode. Omenjene razlike pa se niso pojavile zgolj pri

ocenjevanju dejavnikov okoljske ozaveščenosti in vedenja, temveč tudi pri merjenju pripravljenosti za aktivno okoljsko delovanje in pri delovanju samem. Rezultati so namreč pokazali, da so posamezniki v največji meri pripravljeni ločeno zbirati odpadke, sledi pripravljenost za varčevanje z električno energijo, v najmanjši meri pa so udeleženci pripravljeni smotrno ravnati z vodo. Zanimivo so precej podobne odgovore anketiranci posredovali tudi pri dejanskem izraženem delovanju, najvišje namreč izražajo smotrna dejanja v zvezi z ločenim zbiranjem odpadkov, sledijo ravnanja v zvezi z električno energijo, v najmanjši meri pa smotrna ravnanja v zvezi z vodo. *Znotraj treh preučevanih vedenj v gospodinjstvu – varčevanju z vodo, električno energijo in ločenem zbiranju odpadkov – torej obstajajo pomembne razlike v pripravljenosti za njihovo udejanjanje kot tudi v dejanskem vedenju samem, s čimer lahko hipotezo 5 potrdimo.*

Eden izmed poglavitnih vzrokov za omenjeno neenotno delovanje posameznikov v gospodinjstvu je nedvomno stopnja obravnavanja in reševanja vsakega od preučevanih vedenj in njihove problematike na preučevanem območju. Za razliko od ravnanja z odpadki, kjer smo zaradi spremenjene politike na ravni Evropske unije v zadnjih letih priča tako temeljitim infrastrukturnim kot tudi sistemskim in ozaveščevalnim ukrepom na ravni celotnega preučevanega območja, pa se na področju ravnanja z električno energijo in vodo izvajajo le določene aktivnosti, ki pogosto dosežejo le manjši krog uporabnikov. Poleg tega pa gre lahko tudi za dejstvo, da je estetski vidik življenjskega okolja v današnjem času zelo pomemben segment. Odpadki so v okolju namreč dobro vidni, na kar so posamezniki postali izredno občutljivi, poleg tega pa so izkušnje pomanjkanja električne energije ali vode oziroma posledice njune pretirane uporabe tako oddaljene od osebne izkušnje, da širša javnost omenjeni vedenji največkrat spregleda.

Rezultati preučevanja vloge izbranih metod socialnega vplivanja, usmerjenega informiranja in izobraževanja, pisne zaobljube, opomnikov in nagrajevanja na preučevane dejavnike vedenja kažejo na njihovo precejšnjo uspešnost tako v pozitivnejšem odnosu do okolja, večji pripravljenosti za okolju prijazno vedenje kot tudi v ustreznijem ravnanju samem. Kot uporabno se je usmerjeno informiranje in izobraževanje izkazalo pri krepitvi znanja, saj so posamezniki pokazali precej višjo stopnjo poznavanja preučevanih vsebin po izvedbi socialnega vplivanja. Poleg tega se je izkazalo kot precej uspešno tudi pri krepitvi zaznanega vedenjskega nadzora, torej posameznikovega lastnega občutka sposobnosti udejanjanja okolju prijaznega vedenja in prepričanja o razpoložljivosti sredstev za udejanjanje takšnega vedenja. Vzrok za omenjeno je najverjetneje v precejšnjem poudarku, ki smo ga pri socialnem vplivanju namenili seznanjanju udeležencev z relativno enostavnimi in drobnimi ukrepi v gospodinjstvu, s katerimi lahko pripomoremo k izboljšanju stanja okolja in katere hkrati lahko z minimalnim naporom opravi vsak posameznik brez uporabe kakršnih koli dodatnih sredstev ali stroškov. S tem smo posameznikom omogočili precejšen preskok v odnosu do lastnih zmožnosti in samoučinkovitosti. Rezultati so hkrati pokazali spremembo v pripravljenosti za okolju prijazno vedenje ter v vedenju samem, kar kaže na to, da so metode socialnega vplivanja očitno udeležence skupine Ekologičen resnično spodbudile k ukrepanju. Kot uporabna se je izkazala tudi pisna zaobljuba, saj je bil odziv udeležencev nanjo zelo pozitiven. Hkrati so se kot uspešni izkazali tudi opomniki, saj se je ob njihovi objavi, še posebej na družbenem omrežju Facebook, pogosto razvila živahna razprava o tematiki. Za razliko od ostalih pa se je kot manj uspešno izkazalo nagrajevanje, saj udeležencev osebnega anketiranja, še posebej tistih nezainteresiranih, ob njegovi najavi ni prepričalo k sodelovanju v skupini Ekologičen. Eden izmed razlogov je morda tudi v tem, da so bile nagrade izključno okoljevarstvene narave in v tem oziru niso pritegnile širšega kroga ljudi, ki jih okoljska tematika zanima v manjši meri.

Hipotezo 6, ki trdi, da so metode socialnega vplivanja uspešen pristop pri udejanjanju okolju prijaznega vedenja oziroma pri razvijanju okoljske ozaveščenosti in spreminjanju vedenja v smeri trajnosti, torej lahko na podlagi zgoraj predstavljenih argumentov **potrdimo**.

V doktorski disertaciji smo kot medij za posredovanje izbranih metod socialnega vplivanja uporabili vse pogosteje uporabljen način komunikacije prek spleta, družbene medije. Rezultati analize učinkovitosti njihove uporabe pri spodbujanju okoljske ozaveščenosti in spreminjanju vedenja v smeri trajnosti so pokazali precejšnjo uspešnost, predvsem z vidika dvosmernosti, ki jo takšna komunikacija nudi. Kot posebej uspešna se je izkazala aplikacija skupine Ekologičen na portalu www.ekologicen.si in na družbenem omrežju Facebook, kjer se je ob objavi ukrepov spodbujanja pogosto odprla širša razprava v zvezi s tematiko. Ta nas je kot avtorje spodbudila k podrobnejšemu pojasnjevanju oziroma odgovarjanju na vprašanja, s čimer smo tematiko še dodatno osvetlili. Čeprav se je znotraj skupine Ekologičen le majhen del ljudi vključil v skupino Ekologičen na Facebooku, pa se je število vseh porabnikov od njene vzpostavitve do konca raziskave povzpelo kar na 3.120. Glede na to, da smo udeležencem skupine Ekologičen izbrane ukrepe posredovali tudi prek elektronske pošte, tako imenovane začetnice razvoja družbenih medijev, smo lahko izbrane ukrepe v precejšnji meri prilagodili uporabnikom. Tako smo tistim, ki so bodisi v manjši meri varčevali z vodo, pogosteje posredovali ukrepe v zvezi z varčevanjem z vodo in jih hkrati tudi pogosteje opominjali o ustreznem vedenju, kar se je izkazalo kot izredno uspešen pristop. *Hipotezo 7, ki trdi, da splet predstavlja učinkovit medij za uporabo metod socialnega vplivanja, lahko na podlagi predstavljenih dejstev potrdimo*. Na eni strani namreč nudi možnost doseganja sorazmerno velikega števila ljudi, hkrati pa omogoča zagotavljanje metod socialnega vplivanja oziroma strategij, prilagojenih vsakemu posamezniku glede na njegove značilnosti in potrebe.

Rezultati tako osebnega anketiranja kot tudi skupine Ekologičen so pokazali precejšnje razlike med posamezniki tako z vidika ocenjevanja vrednot, odnosa do okolja in okoljskih problemov kot tudi z vidika pripravljenosti za okolju prijazno delovanje in delovanja samega. Udeležence osebnega anketiranja smo tako razdelili v pet skupin, in sicer na »**deklarativne**«, ki obsega slabo tretjino (28,7 %) udeležencev, »**aktivne**«, kamor uvrščamo petino (20,7 %) udeležencev, »**varčne**«, kamor jih prav tako uvrščamo petino (20,7 %), »**pasivne**«, ki obsega slabo petino (19,2 %) in »**brezbrižne**«, kamor uvrščamo (11,4 %) udeležencev osebnega anketiranja. Za pričujoče skupine pa ni značilna zgolj segmentacija glede na dejavnike okoljskega vedenja in vedenje samo, temveč se pomembno razlikujejo tudi po demografskih značilnostih. Kot izredno pomemben dejavnik se je izkazala izobrazba, kjer se višje izobraženi uvrščajo v okoljsko najaktivnejšo skupino, v tako imenovane »**aktivne**«. Na drugi strani pa so nižje izobraženi najpogosteje tisti, ki bodisi na deklarativni ravni izkazujejo visoko podporo varovanju okolja in njegovemu reševanju, ko pa se soočijo z dejanskim ukrepanjem, pa njihova vnema zbledi, ali so zaskrbljeni za okoljsko problematiko, ampak ne ukrepajo, ali pa ne izražajo nikakršne zaskrbljenosti v zvezi s problematiko okolja in v zvezi s tem tudi ne ukrepajo. Ti se uvrščajo med »**deklarativne**«, »**nedejavne**« in »**brezbrižne**«. Omeniti pa je potrebno še določen segment posameznikov, in sicer tako imenovanih »**varčnih**«, za katere je značilno sicer podpovprečno vrednotenje dejavnikov okoljskega vedenja, do okolja jim ni mar, vendar pa jih finančne razmere silijo, da na dejanski ravni delujejo okolju prijazno. Vanje se namreč uvrščajo finančno najšibkejši posamezniki, ki imajo izmed vseh preučevanih skupin tudi najnižjo izobrazbo. Čeprav je skupina Ekologičen precej homogena in so zanjo v primerjavi z reprezentativnim vzorcem osebnega anketiranja značilni nadpovprečna izobrazbena struktura, nadpovprečen delež žensk ter mlajših posameznikov, pa smo tudi znotraj nje izdelali segmentacijo in posameznike razdelili v tri skupine. V prvo,

okoljsko najaktivnejšo skupino, ki smo jo poimenovali »**predani**«, se uvršča slaba polovica (45,2 %) posameznikov, za katere je značilna prevlada žensk z nadpovprečno visoko izobrazbo in starostjo med 25 in 44 let. Znotraj druge skupine, skupine »**nepoučenih**«, kamor se uvrščajo največji navdušenci za spremembe, predvsem mlajši in srednje do višje izobraženi, najbolj željni učenja in udejanjanja vedenja v praksi, se uvršča slaba tretjina (29,0 %) in znotraj tretje, skupine »**koristoljubnih**«, za katere je sicer značilen pozitiven odnos do okolja, a hkrati okolju prijazno delujejo tudi zaradi finančnih koristi, se uvršča četrtnina (25,8 %) udeležencev. Vanjo se v največji meri uvršča nadpovprečen delež moških zrelih let in s povprečno izobrazbeno strukturo. Iz rezultatov je torej razvidno, da imamo na eni strani opravka z majhnim deležem resnično okoljsko aktivnih posameznikov, na drugi strani pa precejšen delež takšnih, ki sicer izkazujejo okoljsko držo, vendar omenjenega v praksi najpogosteje ne udejanjijo. Prav tako pa se je izkazalo, da je le malo takšnih, ki so popolnoma brezbrizni do okolja. Omenjene ugotovitve se tako v precejšnji meri ujemajo z podobnimi raziskavami tako na mednarodni (Ginsberg in Bloom 2004; Gilg, Barr in Ford 2005; D'Souza, Taghian in Lamb 2006) kot tudi domači ravni (Culiberg in Rojšek 2007; Raziskava energetske ... 2012). Hipotezo 8, ki trdi, *da se ljudje glede na stopnjo okoljske ozaveščenosti in udejanjanja okoljskega vedenja pomembno razlikujejo, torej lahko na podlagi predstavljenih rezultatov potrdimo*.

Z izdelavo doktorske disertacije nam je uspelo uresničiti njen namen, izpolniti zastavljene specifične cilje in hkrati **potrditi** našo glavno hipotezo, ki se glasi, da z **izbranimi metodami socialnega vplivanja lahko učinkovito premostimo ovire, ki posamezniku otežujejo ali preprečujejo udejanjanje okolju prijaznega vedenja oziroma negativno vplivajo na njegovo motivacijo, razvijamo njegovo okoljsko ozaveščenost ter na ta način dosežemo spremembo vedenja**.

Vendar pa je obenem treba izpostaviti kar nekaj težav, s katerimi smo se soočili v raziskavi. Prva ovira, s katero smo se soočili že na začetku, je nedvomno nezainteresiranost ljudi za sodelovanje pri raziskavi, deloma že pri osebni anketiranju, še bolj pa pri včlanitvi v skupino Ekologičen. Zaradi finančnih in časovnih omejitev si nismo mogli privoščiti širšega vzorca, kar je vplivalo na dejstvo, da smo se morali zadovoljiti z njegovo reprezentativnostjo zgolj z vidika spolne in starostne strukture, ne pa tudi izobrazbene. Po drugi strani pa smo s pridobljenim vzorcem že pred samo analizo dobili vpogled v stanje družbe, in sicer v dejstvo, da so višje izobraženi bolj zainteresirani za okoljsko tematiko in s tem v zvezi tudi pripravljeni sodelovati pri tovrstnih raziskavah. Pri oblikovanju skupine Ekologičen se je problem nezainteresiranosti izkazal še izraziteje, saj je bilo resnično težko pridobiti interesente, hkrati pa smo s tem, podobno kot pri osebni anketiranju, dobili za nas zelo pomemben rezultat, in sicer da je le majhen delež posameznikov resnično pripravljen delovati v skladu z interesi okolja. V prihodnje bi bilo tako z vidika obširnega osebnega anketiranja potrebno zagotoviti dovolj velika finančna sredstva in širše časovno obdobje, s čimer bi lahko pridobili precej večji vzorec in s tem zagotovili tudi večjo reprezentativnost. Z vidika dosega večje zainteresiranosti posameznikov za vključitev v skupino Ekologičen pa stvar ni tako preprosta, pravzaprav odgovor na omenjeno vrzel odkrivamo in hkrati podajamo skozi celotno doktorsko disertacijo.

Ena izmed pomembnejših omejitev, s katero smo se soočili, je tudi posredno merjenje okoljskega delovanja posameznikov oziroma merjenje s samoporočanjem. Samoporočanje je sicer z vidika preučevanja posredne rabe dobrin v gospodinjstvih ustrezen pristop, vendar pa je manj primeren za merjenje neposredne rabe dobrin, poleg tega pa je vprašljiva tudi njegova objektivnost. Ena izmed slabosti takšnega merjenja je bila tudi ta, da smo bili, v kolikor smo želeli vedenje izmeriti kar se da celovito, primorani oblikovati skupno spremenljivko,

sestavljeno iz merjenj več vedenjskih dimenzij, kar se je izkazalo kot izredno zahtevna naloga. V prihodnje bo treba poleg merjenja s samoporočanjem zagotoviti ustrezna sredstva tudi za objektivno merjenje, kar bi omogočilo pridobitev objektivno izmerjenih vedenj. S tem bi se izognili predstavljeni problematiki oblikovanja skupne spremenljivke.

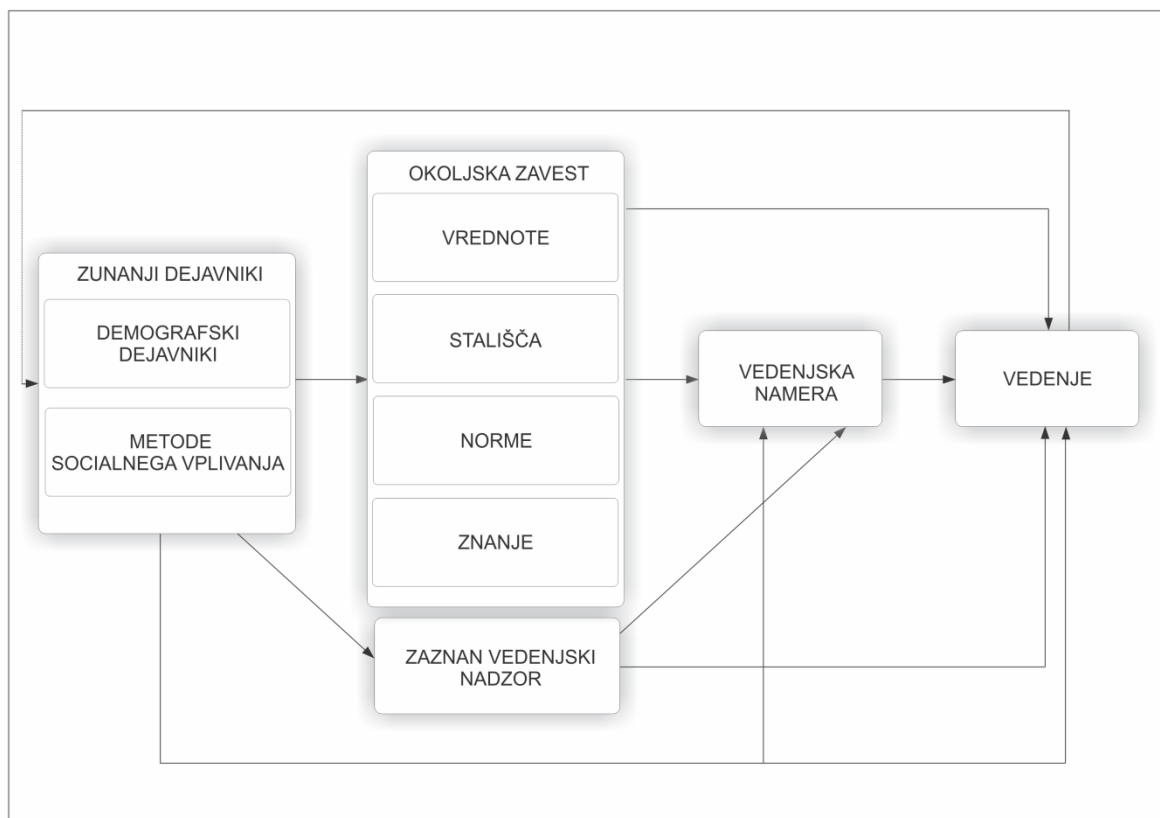
Usmeritev v podrobnejše preučevanje treh vedenj v gospodinjstvu, česar se v takšni obliki do sedaj pri nas ni lotil še nihče, nam je prinesla izredno zanimive rezultate, vendar pa se je obenem izkazala kot izredno zahtevna. Zaradi želje po poglobljeni analizi so bili vprašalniki namreč zelo dolgi in za posameznika precej zahtevni. Deloma je bila tudi dolžina vprašalnikov vzrok za manjšo zainteresiranost ljudi za sodelovanje. V prihodnje je treba razmisliti o krajšem in poenostavljenem vprašalniku, ki bi vseeno zagotovil kakovostne in znanstvene rezultate.

Metode socialnega vplivanja so se celokupno izkazale kot uspešne, vendar pa je bila neposredna učinkovitost nekaterih težko izmerljiva. Edini možen način je bilo posredno merjenje odzivov. Prav tako je bilo težko določiti stopnjo uspešnosti vsake posamezne oziroma kolikšen delež učinkovitosti vsaka prispeva. Soočili smo se z metodološko vrzeljo objektivnega ocenjevanja vsake izmed njih. V prihodnosti bi bilo smiselno zagotoviti ustrezen metodološki koncept za merjenje vsake posamezne metode in s tem prispevati k jasnosti in njihovi učinkovitosti.

Z metodološko vrzeljo smo se soočili tudi pri merjenju objektivne učinkovitosti družbenih medijev kot sredstva za posredovanje metod socialnega vplivanja. Njihovo učinkovitost smo lahko izmerili zgolj na osnovi posredno izmerjenih odzivov udeležencev skupine Ekologičen. V prihodnosti je potrebno zagotoviti ustrezen merski pristop v obliki aplikacije, ki bi omogočila jasno izmerjeno učinkovitost družbenih medijev kot sredstva za spodbujanje razvoja okoljske ozaveščenosti in spreminjanja vedenja.

Izhodiščni model razvoja okoljskega vedenja, ki ga sestavljajo gradniki izbranih vedenjskih teorij, Ajzenove teorije načrtovanega vedenja (1991), Sternove teorije vrednot, prepričanij in norm (2000), znanja in zunanjih dejavnikov, se je na podlagi omenjenih ugotovitev izkazal kot delno ustrezen. Kot nepomembna komponenta se je izkazal predvsem dejanski nadzor, pri čemer smo ugotovili, da njegovo vlogo prevzema zaznani vedenjski nadzor, torej človekovo subjektivno zaznavanje nadzora nad vedenjem. Ostale preučevane komponente so se izkazale kot ustrezne in pomembne, do razlik pa prihaja predvsem pri povezanosti med njimi na eni strani z namero in na drugi strani z vedenjem samim. Kot smo omenili, na namero za okolju prijazno vedenje pomembno vplivajo predvsem notranji, psihološki dejavniki, na vedenje pa poleg psiholoških dejavnikov tudi zunanji, socialni dejavniki. Kljub temu, da na temeljni odvisni spremenljivki, torej namero in vedenje, vplivajo različni dejavniki, pa sta le-ti tudi medsebojno soodvisni. Gre torej predvsem za povezave med preučevanimi komponentami, katerih kompleksen preplet smo predvideli že v izhodiščnem modelu.

Ob sintezi modela pa ne moremo mimo vprašanj o tem, ali je pričujoči model sploh značilen za širšo populacijo bodisi na ravni Slovenije ali širše, saj je bil izdelan zgolj na vzorčnem območju, in sicer v Mestni občini Ljubljana in znotraj nje izbranem vzorcu. Poleg tega smo model preverili zgolj na eni vrsti vedenja, kar prav tako lahko vpliva na dobljene rezultate. Zavedamo se, da je predstavljen raziskovalni model, ki vključuje preplet več različnih teoretskih ozadij, novo oblikovan model in zato potrebuje še temeljito prevetritev in po potrebi tudi izboljšave.

Slika 62: Sintezni model razvoja okoljske ozaveščenosti in okoljskega vedenja.

Tematika spodbujanja okoljske ozaveščenosti in spreminjanja okoljskega vedenja s pomočjo metod socialnega vplivanja se pri nas šele razvija, a hkrati postaja neizogiben pristop v prihodnosti, še zlasti ob nadaljevanju izkoriščanja okolja, ki smo mu priča danes. V prihodnje je potrebno še bolj poglobljeno in sistematično preveriti učinkovitost metod socialnega vplivanja, predvsem pa zagotoviti ustrezna sredstva (npr. tehnična, metodološka, finančna) za njihovo lažje izvajanje v praksi in hkrati zagotoviti objektivno merjenje učinkov, ki jih te prinašajo.

Poleg predstavljenih ovir, s katerimi smo se soočili ob nastajanju raziskave, pa ta ponuja nekatere iztočnice za prihodnje raziskovanje. Ena izmed glavnih ugotovitev je ta, da je kljub precejšnji deklarativni pripravljenosti ljudi za okolju prijazno vedenje le malo tistih, ki so resnično pripravljeni okolju prijazno delovati tudi v praksi. Na drugi strani pa je pozitivno dejstvo, da je popolnoma nezainteresiranih za varovanje okolja tudi malo, velika večina se namreč uvršča nekje vmes. Slednji so ob primernem pristopu najbolj dovzetni za spremembe. Pomembno spoznanje je tudi, da je politika tista, ki v veliki meri usmerja vedenje posameznikov, kar smo ugotovili iz dosedanjega stanja okoljskega ravnanja v gospodinjstvih. V zadnjih letih smo priča bistvenim spremembam v ravnanju z odpadki, ki jim izmed vseh treh preučevanih ravnanj v gospodinjstvu državna okoljska politika namenja največ pozornosti. Potrebno pa je poudariti, da gre za pristop »od zgoraj navzdol«, torej za sprejetje ukrepov na evropski ter posledično na državni ravni, s katerimi prihaja do sprememb na nižji, lokalni, ravni in na ravni posameznika. Takšne spremembe so sicer hitre, ampak s strani večine nerazumljene in na dolgi rok neučinkovite. Na nek način gre za prisilo v ukrepanju, za katero je značilno izrazito pomanjkanje vključevanja posameznikov od samega oblikovanja do uvajanja ukrepov. To posledično lahko vodi v njihov odpor. V raziskavi se je kot izredno uspešen izkazal pristop s pomočjo izbranih metod socialnega vplivanja, ki temelji na pristopu

od »spodaj navzgor«, torej na vključevanju posameznika že od samega začetka, in sicer s pomočjo politike drobnih korakov. Implementacija metod socialnega vplivanja znotraj skupine Ekologičen se je sicer izkazala kot dober pristop, vendar pa je, v kolikor želimo doseči ustrezne rezultate na celotni populaciji, treba takšen pristop prenesti širše. Eden izmed ustreznih načinov je nedvomno implementacija metod socialnega vplivanja v izobraževalni sistem, v učne načrte. Z usmerjenim informiranjem in izobraževanjem ter ostalimi metodami socialnega vplivanja, ki temeljijo na praktičnem pristopu, namreč lahko dosežemo dobro razumljivost in ozaveščenost, kar vodi v ustrezne premike tudi v praksi. Hkrati pa so predvsem mladi tisti, ki so najbolj dovzetni za novosti in predstavljajo najučinkovitejši medij za prenos tovrstnih idej in vedenja na starejše.

12 VIRI

- Abrahamse, W. 2007: Energy conservation through behavioural change: Examining the effectiveness of a tailor made approach. PhD thesis, Rijksuniversiteit Groningen. Groningen.
- Abrahamse, W., Matthies, E. 2013: Informational strategies to promote pro-environmental behaviour: Changing knowledge, awareness and attitudes. V: Steg, L., Van den Berg, A. E., De Groot, J. I. 2013: Environmental psychology: an introduction. United Kingdom.
- Abrahamse, W., Steg, L., Vlek, C., Rothengatter, T. 2005: A review of intervention studies aimed at household energy conservation. *Journal of Environmental Psychology* 25. DOI: 10.1016/j.jenvp.2005.08.002
- Abrahamse, W., Steg, L., Vlek, C., Rothengatter, T. 2007: The effect of tailored information, goal setting and feedback on household energy use, energy related behaviours and behavioural determinants. *Journal of Environmental Psychology* 27. DOI: 10.1016/j.jenvp.2007.08.002
- Agenda 21. United Nations Environmental Programme, 1992. Medmrežje: <http://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf> (10. 10. 2013)
- Ahlin, M. s sodelavci 1998: Slovar Slovenskega knjižnega jezika. Ljubljana.
- Ajzen, I. 1991: "The theory of planned behaviour". *Organizational Behaviour and Human Decision Processes* 50-2. DOI: 10.1016/0749-5978(91)90020-T
- Ajzen, I. 2006a: TPB Diagram. Medmrežje: <http://people.umass.edu/~ajzen/tpb.diag.html#null-link> (10. 10. 2013).
- Ajzen, I. 2006b: Attitude Toward the Behaviour. Medmrežje: <http://people.umass.edu/~ajzen/att.html> (10. 10. 2013).
- Ajzen, I. 2006c: Behavioural Beliefs. Medmrežje: <http://people.umass.edu/~ajzen/bb.html> (10. 10. 2013).
- Ajzen, I. 2006d: Normative beliefs. Medmrežje: <http://people.umass.edu/~ajzen/nb.html> (10. 10. 2013).
- Ajzen, I. 2006e: Subjective norm. Medmrežje: <http://people.umass.edu/~ajzen/sn.html> (10. 10. 2013).
- Ajzen, I. 2006f: Control Beliefs. Medmrežje: <http://people.umass.edu/~ajzen/cb.html> (10. 10. 2013).
- Ajzen, I. 2006g: Perceived behavioural control. Medmrežje: <http://people.umass.edu/~ajzen/pbc.html> (10. 10. 2013).
- Ajzen, I. 2006h: Intention. Medmrežje: <http://people.umass.edu/~ajzen/int.html> (10. 10. 2013).
- Ajzen, I. 2006i: Behaviour. Medmrežje: <http://people.umass.edu/~ajzen/beh.html> (10. 10. 2013).
- Ajzen, I. 2006j: Actual behavioural control. Medmrežje: <http://people.umass.edu/~ajzen/abc.html> (10. 10. 2013).
- Ajzen, I. 2014: The theory of planned behaviour is alive and well, and not ready to retire: a commentary on Sniehotka, Premeaux, and Araújo-Soares. *Health Psychology Review*. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/17437199.2014.883474>
- Ajzen, I., Fishbein, M. 1969: The prediction of behavioural intentions in a choice situation. *Journal of Experimental Social Psychology* 5.
- Ajzen, I., Fishbein, M. 1970: The prediction of behaviour from attitudinal and normative variables. *Journal of Experimental Social Psychology* 6.
- Ajzen, I., Fishbein, M. 1980: *Understanding Attitudes and Predicting Social Behaviour*. New York.
- Ajzen, I., Klobas, J. 2013: Fertility intentions: An approach based on the theory of planned behaviour. *Demographic Research* 29-8.
- Anketa o porabi v gospodinjstvih. Statistični urad Republike Slovenije. Ljubljana, 2010. Medmrežje: http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=0811203S&ti=&path=../Database/Dem_soc/08_zivljenjska_raven/03_08112_poraba_gospodinjstev/&lang=2 (10. 10. 2012).
- Anketa o rabi vode kot naravnega vira. Geografski inštitut Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Ljubljana. 2004.
- Anketa o rabi vode v gospodinjstvu. Geografski inštitut Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Ljubljana. 2010.

- Anketa po gospodinjstvih, Raziskava potovalnih navad prebivalcev Ljubljanske regije. Mestna občina Ljubljana. Ljubljana, 2003.
- Anko, B. 2009: Pojem trajnosti in razvoj ideje. V: Anko, B., Bogataj, N., Mastnak, M., Berilo o trajnosti. Ljubljana.
- Antonides, G., Van Raaij, F., W. 1998: Consumer Behaviour: A European Perspective. Chichester.
- Armitage, C. J., Conner, M. 2001: Social cognitive determinants of blood donation. *Journal of Applied Social Psychology* 31. DOI: 10.1111/j.1559-1816.2001.tb02681.x
- Austin, J., Hatfield, D., B., Grindle, A., C., Bailey, J., S. 1993: Increasing recycling in office environments: The effects of specific, informative cues. *Journal of Applied Behaviour Analysis* 26.
- Avčin, F. 1972: Predgovor k prevodu knjige Rachel Carson Nema pomlad iz leta 1972. Medmrežje: noemis.jarina.org/rachel_carson_predgovor_avcin_1972.pdf (10. 10. 2013)
- Axelrod, L. J., Lehman, D. R. 1993: Responding to environmental concern: what factors guide individual action? *Journal of Environmental Psychology* 13. DOI: 10.1016/S0272-4944(05)80147-1
- Bahor, M. 2009: Ekološka pismenost. V: Gaber, S. (ur.), Za manj negotovosti: aktivno državljanstvo, zdrav življenjski slog, varovanje okolja. Ljubljana.
- Bajt, M. 2006: Mobilnost v Ljubljani – izzivi in priložnosti. V: Cestni promet in okolje v mest Ljubljana. Zbornik, CIPRA Slovenija. Ljubljana.
- Bamberg, S., Möser, G. 2007: Twenty years after Hines, Hungerford, and Tomera: A new meta-analysis of psycho-social determinants of pro-environmental behaviour. *Journal of Environmental Psychology* 27. DOI: 10.1016/j.jenvp.2006.12.002
- Bamberg, S., Schmidt, S. 2003: Incentives, morality or habit? Predicting students' car use for university routes with the models of Ajzen, Schwartz and Triandis. *Environment and Behaviour* 35. DOI: 10.1177/0013916502250134
- Bambina, A. 2007: Online social support the interplay of social networks and computer-mediated communication. Youngstown.
- Bandura, A. 1977: Social learning theory. New York.
- Bandura, A. 1982: Self-efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist* 37.
- Bandura, A. 1986: Social foundations of thought and action: A social cognitive theory. New York.
- Bandura, A. 1997: Self-efficacy: The exercise of control. New York.
- Barton, L., D. 1980: The role of interpersonal communication networks in the diffusion of energy conserving practices and technologies. Paper presented at the International Conference on Consumer Behaviour and Energy Policy. Alberta.
- Beck, L., Ajzen, I. 1991: Predicting dishonest actions using the theory of planned behaviour. *Journal of Research in Personality* 25.
- Becker, L., J. 1978: Joint effect of feedback and goal setting on performance: A field study of residential energy conservation. *Journal of Applied Psychology* 63.
- Beckmann, S. C. 2005: In the eye of the beholder: Danish consumer-citizens and sustainability. V: Grunert, K. G., Thøgersen, J. (ur.), Consumers, policy and the environment: a tribute to Folke Ölander. Berlin.
- Bell, P. A., Greene, T. C., Fisher, J. D., Baum, A. 2001: Environmental psychology. Fort Worth.
- Benčina, K. 2009: Voda iz plastenk je nevarna zdravju. Medmrežje: <http://vizita.si/clanek/novice/nikar-ne-pijte-iz-plastenk.html> (10. 10. 2010).
- Berenger, J. M., Corraliza, J., A. 2000: Environmental concern and ecological behaviours. *Psicothema* 12-3.
- Berzelak, J. 2011: Zagotavljanje sodelovanja v anketah: Ali pet evrov zadostuje? Medmrežje: <http://www.fdvinfo.net/db/141/12884/.../> (10. 10. 2012).
- Blejec, M. 1976: Statistične metode za ekonomiste. Ljubljana.
- Bolderdijk, J., W., Lehman, P., K., Geller, E., S. 2013: Encouraging pro-environmental behaviour with rewards and penalties. V: Steg, L., Van den Berg, A., E., De Groot, J., I., Environmental psychology: an introduction. London.

- Bole, D. 2004: Dnevna delovna mobilnost v Sloveniji. *Acta geographica Slovenica* 44-1. DOI: 10.3986/AGS44102
- Bole, D., Gabrovec, M., Nared, J., Razpotnik Visković, N. 2012: Celostno načrtovanje javnega potniškega prometa med mestom in regijo na primeru Ljubljane. *Acta geographica Slovenica*, 52-1. DOI: 10.3986/AGS52106
- Bonini, S., Oppenheim, J. 2008: Cultivating the Green Consumer. *Stanford Social Innovation Review* 6-4.
- Boyd, B., Wandersman, A. 1991: Predicting undergraduate condom use with the Fishbein and Ajzen and the Triandis attitude-behaviour models: Implications for public-health interventions. *Journal of applied Social Psychology* 22. DOI: 10.1111/j.1559-1816.1991.tb00506.x
- Boyd, M. D., Ellison, N. B. 2007: Social network sites: Definition, history, and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication* 13-1.
- Bradley, A. J. 2010: A new definition of Social Media. *Medmrežje*: http://blogs.gartner.com/anthony_bradley/2010/01/07/a-new-definition-of-social-media/ (10. 10. 2013).
- Brandon, G., Lewis, A. 1999: Reducing household energy consumption: a qualitative and quantitative field study. *Journal of Environmental Psychology* 19-75/85. DOI: <http://dx.doi.org/10.1006/jevp.1998.0105>
- Breg, M., Kladnik, D., Smrekar, A. 2007: Dumping sites in the Ljubljansko polje water protection area, the primary source of Ljubljana's drinking water. *Acta geographica Slovenica* 47-1. DOI: 10.3986/AGS47104
- Bruggess, J., Harrison, C., Filius, P. 1998: Environmental communication and the cultural politics of environmental citizenship. *Environment and Planning A* 30.
- Budd, R., J., Spencer, C. P. 1985: Exploring the role of personal normative beliefs in the theory of reasoned action: The problem of discriminating between alternative path models. *European Journal of Social Psychology* 15.
- Burja, A. 2007: Vzemite manj, imejte več: zbirka namigov za neškodljivo življenje. Ministrstvo za okolje in prostor, Ministrstvo za zdravje, Urad RS za kemikalije, Ljubljana. *medmrežje*: http://www.arhiv.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/publikacije/drugo/vzemite_manj_imejte_vec_01.pdf (10. 10. 2012).
- Buttel, F.H. 1979: Age and environmental concern: multivariate analysis. *Youth and Society* 10-3.
- Carson, R. 1962: *Nema pomlad*. Harcourt.
- Chen, X., Peterson, N., M., Hull, V., Lu, C., Lee, G., D., Hong, D., Liu, J. 2011: Effects of attitudinal and sociodemographic factors on pro-environmental behaviour in urban China. *Environmental Conservation* 38-1.
- Cialdini, R., B. 2003: Crafting normative messages to protect the environment. *Current Directions in Psychological Science* 12. DOI: 10.1111/1467-8721.01242
- Cialdini, R., B., Kallgren, C., A., Reno, R. R. 1991: A focus theory of normative conduct: A theoretical refinement and reevaluation of the role of norms in human behaviour. V Zanna, M., P. (ur.), *Advances in experimental social psychology* 24.
- Clayton, S., Myers, G. 2009: *Conservation Psychology: Understanding and Promoting Human Care for Nature*. Oxford.
- Conner, M., Armitage, C., J. 1998: Extending the Theory of Planned Behaviour: A Review and Avenues for Further Research. *Journal of Applied Social Psychology* 28-15.
- Crompton, T., Kasser, T. 2009: *Meeting Environmental Challenges: The Role of Human Identity*. Surrey.
- Cronbach L. J. 1951: Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychometrika* 16-3. DOI: 10.1007/%2FBF02310555
- Culiberg, B., Rojšek, I. 2007: Who cares? - segmentation of environmentally conscious consumers. V: Polič, M., Bajec, B., Komidar, L. (ur.), *Values and economy: proceedings of the 32nd IAREP Conference*. Ljubljana.
- Černe, A. 2002: Javni potniški promet kot izraz gravitacijske moči Ljubljane. V: Pak, M., (ur.), *Geografija Ljubljane*. Ljubljana.
- Černič Mali, B., Berce-Bratko, B., Hrček, D., Vedenik, M., Kafol, A. 1987: Ukrepi za zmanjšanje onesnaženosti in izboljšanje zraka v Ljubljani. Poročilo o delu, Urbanistični inštitut SRS. Ljubljana.

- De Groot, J. I. M., Steg, L. 2007: Value orientations and environmental beliefs in five countries: Validity of an instrument to measure egoistic, altruistic and biospheric value orientations. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 38-3. DOI: 10.1177/0022022107300278
- De Groot, J. I. M., Steg, L. 2008: Value orientations to explain environmental attitudes and beliefs: How to measure egoistic, altruistic and biospheric value orientations. *Environment and Behaviour* 40-3. DOI: 10.1177/0013916506297831
- De Groot, J. I. M., Steg, L. 2009: Morality and prosocial behaviour: the role of awareness, responsibility and norms in the norm activation model. *Journal of Social Psychology* 149. DOI: 10.3200/SOCP.149.4.
- De Groot, J. I. M., Steg, L. 2010: Relationships between value orientations, self-determined motivational types and pro-environmental behavioural intentions. *Journal of Environmental Psychology* 30. DOI: 10.1016/j.jenvp.2010.04.002
- De Groot, J. I. M., Thøgersen, J. 2012: Values and pro-environmental behaviour. V: Steg, L., van den Berg, A.E., de Groot, J. (ur.), *Environmental psychology: An introduction*. Oxford.
- Dekleva, J., Medjugorac, I. 2002: Lej ga, tramvaj! Udobno, hitro in varno po ljubljanski regiji. Ljubljana.
- DeMaio, J. T. 1984: *Social Desirability and Survey Measurement: V: A Review*. Survey Subjective Phenomena, 2. New York.
- Deutskens, E., De Ruyter, K., Wetzels, M., Oosterveld, P. 2004: Resonse Rate and Response Quality of Internet-Based Surveys: An Experimental Study. V: *Marketing Letters* 15, New York.
- De Vaus, D., A. 2001: *Surveys in Social Research*. London.
- De Young, R. 1990: Recycling as appropriate behaviour: A review of survey data from selected recycling education programs in Michigan. *Resources, Conservation and Recycling* 3.
- De Young, R. 1993: Changing behaviour and making it stick. The conceptualization and management of conservation behaviour. *Environment and behaviour* 25. DOI: 10.1177/0013916593253003
- Diamantopoulos, A., Bohlen, G., M., Schlegelmilch, B., B. 1996: Predicting green purchasing decisions from measures of environmental consciousness. *European Journal of Marketing* 30-5.
- Dietz, T., Fitzgerald, A., Shwom, R. 2005: *Annual Review of Environment and Resources* 30. DOI: 10.1146/annurev.energy.30.050504.144444
- Dillman, D., A. 2000: *Mail and internet surveys: The tailored design method*. New York.
- Direktiva o učinkovitosti rabe končne energije in o energetske storitvah. Uradni list Evropske unije 32/2006. Bruselj.
- Direktiva o vodah. Uradni list Evropske unije 60/2000. Bruselj.
- Dolnicar, S., Grun, B. 2009: Environmentally friendly behaviour – can heterogeneity among individuals and contexts/environments be harvested for improved sustainable management?. *Environment and Behaviour* 41-5. DOI: 10.1177/0013916508319448
- Drevenšek, M. 2002: O socioloških izhodiščih okoljskih odnosov z javnostmi. *Teorija in praksa* 39-5.
- D'Souza, C., Taghian, M., Lamb, P. 2006: An empirical study on the influence of environmental labels on consumers. *Corporate Communications: An International Journal* 11-2.
- Duch, R. M., and Taylor, M. A. 1993: "Postmaterialism and the Economic Condition." *American Journal of Political Science* 37.
- Dugrad, P., Todman, J., B., Staines, H. 2010: *Approaching multivariate analysis: a practical introduction*. New York.
- Dulany, D. E. 1967: Awareness, rules, and propositional control: A confrontation with S-R behaviour theory. V: Horton, D., Dixon, T. (ur.), *Verbal behavioural and general behaviour theory*. New York.
- DuNann, Winter, D., Koger, S., M. 2004: *The psychology of environmental problems*. New York.
- Dunlap, R. 1991: Trends in public opinion toward environmental issues: 1965-1990. *Society and Natural resources* 4.
- Dunlap, R. E., Grieneeks, J. K., Rokeach, M. 1983: Human values and pro-environmental behaviour. V: Conn, W., D. (ur.), *Energy and material resources: Attitudes, values, and public policy*. Boulder.

- Dunlap, R. E., Van Liere, K. D., Mertig, A. G., in Jones, R. E. 2000: New Trends in Measuring Environmental Attitudes: Measuring endorsement of the New Ecological Paradigm: A revised NEP scale. *Journal of Social Issues* 56-3. DOI: 10.1111/0022-4537.00176
- Dunlap, R.E., York, R. 2008: The globalization of environmental concern and the limits of the postmaterialist values explanation: Evidence from four multinational surveys. *Sociological Quarterly* 49-3.
- Eberl, U., Tavzes, R. 2001: Ravnanje s komunalnimi odpadki MOL. Poročilo, Mestna občina Ljubljana. Ljubljana.
- Economic Accounts of the european Union 1998. Panorama of the European Union, Eurostat. Luxembourg, 1999.
- Ehrlich, P. R., Holdren, J. P. 1971: "Impact of Population Growth". *Science*, 171-3977.
- Ellen, P. S., Wiener, J. L., in Cobb-Walgreen, C. 1991: The role of perceived consumer effectiveness in motivating environmentally conscious behaviours. *Journal of Public Policy and Marketing* 10.
- Endler, N. S., Macrodimitris, S. D. in Kocovski, N. L. 1999: Controllability in cognitive and interpersonal tasks: is control good for you? *Personality and Individual Differences* 29.
- Erhartič, B. 2012: Geomorfološka dediščina v Dolini Triglavskih jezer. *Geografija Slovenije* 23. Ljubljana.
- Euroterm. Večjezična jezikovna zbirka, 2000. Medmrežje: <http://www.evroterm.gov.si/> (10. 10. 2013).
- Ferligoj, A. 1989: Razvrščanje v skupine. Teorija in uporaba v družboslovju. Metodološki zvezki 4. Ljubljana.
- Ferligoj, A., Leskošek, K., Kogovšek, T. 1995: Zanesljivost in veljavnost merjenja. Metodološki zvezki 10. Ljubljana.
- Festinger, L. 1957: A theory of cognitive dissonance. Stanford.
- Field, A. 2009: *Discovering Statistics Using SPSS (and sex and drugs and rock'n'roll)*. Los Angeles.
- Fink Hafner, D. 1991: Intervju z Wolfgangom Rüdigom, Ekološko gibanje, politika, morala. V: *Časopis za kritiko znanosti* 42.
- Fishbein, .M. A. 1967: Attitude and the prediction of behaviour. V: Fishbein, M. (ur.), *Readings in attitude theory and measurement*. New York.
- Fishbein, M., Ajzen, I. 1975: *Belief, attitude, intention, and behaviour: An introduction to theory and research*. Reading.
- Fishbein, M., Ajzen, I. 2010: *Predicting and changing behaviour: The reasoned action approach*. New York.
- Follows, S., B., Jobber, D. 1999: Environmentally responsible purchase behaviour: a test of a consumer model. *European Journal of Marketing* 34.
- Foster, J. J., Barkus, E., Yavorsky, C. 2006: *Understanding and Using Advanced Statistics*. London.
- Fulgosi, A. 1988: *Faktorska analiza*. Zagreb.
- Gamba, R., Oskamp, S. 1994: Factors influencing community residents participation in commingled curbside recycling programs. *Environment and Behaviour* 26. DOI: 10.1177/0013916594265001
- Gardner, G. T., Stern, P. C. 2002: *Environmental problems and human behaviour*. Boston.
- Garvill, J. 1999: Choice of transportation mode: Factors influencing drivers' willingness to reduce personal car use and support car regulations. V: Foddy, M., Smithson, M., Schneider, S., Hogg, M. (ur.), *Resolving social dilemmas: Dynamics, structural, and intergroup aspects*. Philadelphia.
- Gatersleben, B., Steg, L., Vlek, C. 2002: Measurement and determinants of environmentally significant consumer behaviour. *Environment and behaviour* 34. DOI: 10.1177/0013916502034003004
- Gatersleben, B., Vlek, C. 1998: Household consumption, quality of life and environmental impacts: a psychological perspective and empirical study. V: Noorman, K. J., Schoot-Uiterkamp, A. J. M. (ur.), *Green households? Domestic Consumers Environment and Sustainability*. London.
- Gärling, T., Schuitema, G. 2007: Travel demand management targeting reduced private car use: Effectiveness, public acceptability and political feasibility. *Journal of Social Issues* 63. DOI: 10.1111/j.1540-4560.2007.00500.x

- Geller, E., S. 1981: Evaluating energy conservation programs: Is verbal report enough? *Journal of Consumer Research* 8.
- Geller, E., S. 2002: The Challenge of Increasing Proenvironmental Behaviour. V: Bechtel, R., B., Churchman, A., (ur.), *Handbook of environmental psychology*. New York.
- Geller, E., S., Winett, R., A., Everett, P., B. 1982: *Preserving the environment: New strategies for behaviour change*. New York.
- Gilg, A., Barr, S., Ford, N. 2005: Green consumption or sustainable lifestyles? Identifying the sustainable consumer. *Futures* 37-6. <http://dx.doi.org/10.1016/j.futures.2004.10.016>
- Gillham, B. 2000: *Developing a Questionnaire*. London.
- Ginsberg, J., M., Bloom, P., N. 2004: Choosing the right green marketing strategy. *MIT Sloan Management Review* 46-1.
- Godin, G., in Kok, G. 1996: The theory of planned behaviour: A review of its applications to health-related behaviours. *American Journal of Health Promotion* 11. DOI: <http://dx.doi.org/10.4278/0890-1171-11.2.87>
- Goldstein, N., J., Cialdini, R., B., Griskevicius, V. 2008: A room with a viewpoint: Using social norms to motivate environmental conservation in hotels. *Journal of consumer research* 35. DOI: 10.1086/586910
- Golob, N. 2009: Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj kot vseživljenjski proces. *Andragoška spoznanja* 15-2. DOI: <http://dx.doi.org/10.4312/as.15.2.19-28>
- Gonzales, M., H., Aronson, E., Costanzo, M., A. 1988: Using social cognition and persuasion to promote energy conservation: A quasi-experiment. *Journal of Applied Social Psychology* 18. DOI: 10.1111/j.1559-1816.1988.tb01192.x
- Granzin, K. L., in Olsen, J. E. 1991: Characterizing participants in activities protecting the environment: A focus on donating, recycling and conservation behaviours. *Journal of Public Policy and Marketing* 10-2.
- Gray, E. D. 2009: *Doing research in the Real World*. London.
- Greenlaw, C., Brown-Welty, S. 2009: A Comparison of Web-Based and Paper-Based Survey Methods: Testing Assumption of Survey Mode and Response Cost, *Evaluation Review* 33-5. DOI: 10.1177/0193841X09340214
- Grilc, V., Husić, M., Jazbinšek, A. 2004: Ocena ogroženosti okolja zaradi industrijskega onesnaževanja v Mestni občini Ljubljana. Poročilo, Kemijski inštitut. Ljubljana.
- Groves, R. M. 1989: *Survey Errors and Survey Costs*. New York.
- Hardin, G. 1968: The Tragedy of the Commons. *Science* 162. DOI:10.1126/science.162.3859.1243
- Harland, P., Staats, H. in Wilke, H., A., M. 1999: Explaining Proenvironmental Intention and Behaviour by Personal Norms and the Theory of Planned Behaviour. *Journal of Applied Social Psychology* 29. DOI: 10.1111/j.1559-1816.1999.tb00123.x
- Heath, Y., Gifford, R. 2002: Extending the theory of planned behaviour: Predicting the use of public transportation. *Journal of Applied Social Psychology* 32. DOI: 10.1111/j.1559-1816.2002.tb02068.x
- Heberlein, T., A., Black, J., S. 1976: Attitudinal specificity and the prediction of behaviour in a field setting. *Journal of Personality and Social Psychology* 33. DOI: 10.1037/0022-3514.33.4.474
- Hines, J., M., Hungerford, H., R., Tomera, A., N. 1987: Analysis and synthesis of research on responsible environmental behaviour: A metaanalysis. *Journal of Environmental Education* 18.
- Homans, G. C. 1958: Social Behaviour as Exchange. *American Journal of Sociology* 63. DOI: dx.doi.org/10.1086/222355
- Hunter, L., M., Hatch, A., Johnson, A. 2004: Cross-national, gender variation in environmental behaviours. *Social Science Quarterly* 85-3.
- Jamnik, B., Smrekar, A., Vrščaj, B. 2009: Vrtičkarstvo v Ljubljani. *Geografija Slovenije* 21. Ljubljana.
- Jamnik, B., Žitnik, M., Rupar, M., Nartnik, M., Ulčar, M. 2011: Letno poročilo o skladnosti pitne vode na oskrbovalnih območjih v upravljanju javnega podjetja vodovod-kanalizacija v letu 2010. Javno podjetje Vodovod-Kanalizacija d.o.o.. Ljubljana.
- Jäckle, A., Roberts, C., Lynn, P. 2006: Telephone versus Face-to-face interviewing: Mode Effects on Data Quality and Likely Causes: Report onm Phase II of the ESS – Gallup Mixed Mode Methodology Project. Institute

- for Social and Economic Research Working Paper 2006-41. Medmrežje: www.iser.essex.ac.uk/files/iser_working_papers/2006-41.pdf (10. 10. 2012).
- Javni odvoz in odlagališča odpadkov. Statistični urad Republike Slovenije. Ljubljana, 2013. Medmrežje: http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=2706102S&ti=&path=../Database/Okolje/27_okolje/02_Opdaki/01_27061_odvoz_odpadkov/&lang=2 (10. 08. 2014).
- Jelušič, J. 2013: Okoljska politika EU in Slovenija. Diplomsko delo, Fakulteta za upravo Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Jerman Kuželički, A., Lebar, L., Vehovar, V. 2011: Socialna omrežja. Medmrežje: http://www.ris.org/db/13/12076/RIS_%20poro_%C3%A8ila/Socialna_omrezja_2011 (10. 10. 2012).
- Kaiser, F. G. 2006: A moral extension of the theory of planned behaviour: Norms and anticipated feelings of regret in conservationism. *Personality and Individual Differences* 41. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.paid.2005.11.028>
- Kaiser, F., G., Shimoda, T., A. 1999: Responsibility as a predictor of ecological behaviour. *Journal of Environmental Psychology* 19. DOI: 10.1006/jevp.1998.9123
- Kalton, G., Vehovar, V. 2001: Vzorčenje v anketah. Ljubljana.
- Kaplan. A., M., Haenlein, M. 2010: Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. *Business Horizons* 53-1. DOI: 10.1016/j.bushor.2009.09.003
- Keizer, K., Schultz, P. W. 2013: Social norms and pro-environmental behaviour. V: Steg, L., Van den Berg, A., de Groot, J. (ur.), *Environmental psychology: An Introduction*. Oxford.
- Ketter, S., Miller, C., Kohut, A., Groves, R., Presser, S. 2000: Consequences of reducing nonresponse in a large national telephone survey. *Public Opinion Quarterly* 64.
- Keuc, A., Shinn, M., Balogh, E., Leal, N. A., Szilágyi, L. 2005: Preprečevanje in zmanjševanje odpadkov v Sloveniji. Ljubljana.
- Kim, A. 2001: Okoljska in socialna razsežnost globalizacije. *Antrophos*, 33-4/6.
- Kim, A. 2003: Ekološka/okoljska zavest na pragu tretjega tisočletja. *Teorija in praksa* 40-1.
- Kim, A. 2004: Narava – družba – ekološka zavest. Ljubljana.
- Kim, A. 2012: Družbenoekološki obrat ali propad. Ljubljana.
- Kladnik, D., Rejec Brancelj, I., Smrekar, A. 2003: Dung Installations as Dangerous Point Sources Burdening the Groundwater of Ljubljansko polje. *Acta geographica Slovenica* 43-2, DOI: 10.3986/AGS43204
- Klemenc, A., Resnik Planinc, T., Urbanc, M., Vičar Potočnik, H., Blejec, M., Dintinjana, T., Škapin, D. (2010): Uvod. V: Klemenc, A., Resnik Planinc, T., Urbanc, M., Vičar Potočnik, H., Blejec, M., Dintinjana, T., Škapin, D., *Razmišljamo in delujemo trajnostno*. Ljubljana.
- Kluger, A. N., DeNisi, A. 1996: The effects of feedback interventions on performance: A historical review, a meta-analysis, and a preliminary feedback intervention theory. *Psychological Bulletin* 119.
- Kogovšek, T. 2006: Reliability and Validity of Measuring Social Support Networks by Web and Telephone. *Metodološki zvezki* 3-2. Ljubljana.
- Kollmuss, A., Agyeman, J. 2002: Mind the gap: Why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behaviour? *Environmental education Research*, 8-3. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/13504620220145401>
- Končan, K. 2010: Ločevanje odpadkov v gospodinjstvih – ozaveščenost prebivalstva mestnih občin Ljubljana in Maribor. Diplomsko delo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Kontić, V. 2012: Projekt CIVITAS Elan 2008-2012. *Glasilo Ljubljana XVII/9*.
- Kos, D. 2004: Tri ravni trajnostnega razvoja. *Teorija in praksa*, 41-1/2. Ljubljana.
- Kos, D., Marega, M. 2002: Namen in struktura strokovnih priporočil za implementacijo Aarhuške konvencije v Sloveniji. V: Kos, D., Marega, M. (ur.), *Aarhuška konvencija v Sloveniji: strokovna priporočila za implementacijo Konvencije o dostopu do informacij, udeležbi javnosti pri odločanju in dostopu do pravnega varstva v okoljskih zadevah*. Ljubljana.

- Košmrlj, K., Turk Širca, N., Arzenšek, A., Novak, M., Jošt Lešer, V., Barle Lakota, A., Lesjak, D. 2013: Med produkcijo in prenosom znanja: Analiza programa mladih raziskovalcev. Koper.
- Kovačič, M. 2001: On-line slovarček statističnih pojmov. Medmrežje: <http://www.ljudmila.org/matej/statistika/mva.html> (10. 10. 2012).
- Kozina, J. 2010: Transport accessibility to regional centres in Slovenia. *Acta geographica Slovenica* 50-2. DOI: 10.3986/AGS50203
- Kozina, J. 2013: Življenjsko okolje prebivalcev v ustvarjalnih poklicih v Sloveniji.. Doktorska disertacija, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana.
- Krajhanzl, J. 2010: Environmental and proenvironmental behaviour. *School and Health* 21.
- Kreuter, M. W., Farrell, D., Olevitch, L., Brennan, L. 1999: Tailored health messages: Customizing communication with computer technology. New York.
- Kupperschmidt, B. R. 2000: Multigenerational employees: Strategies for effective management. *The Health Care Manager* 19.
- Lah, A. 2002: Okoljski pojavi in pojmi: okoljsko izrazje v slovenskem in tujih jezikih z vsebinskimi pojasnili. Ljubljana.
- Lancaster, C. L. , Stillman, D. 2005: When Generations Collide. New York.
- Lehman, P., K., Geller, E., S. 2004: Behaviour analysis and environmental protection: Accomplishments and potential for more. *Behaviour and Social Issues* 13.
- Lešnik Musek, P. 1996: Vrednote v različnih življenjskih obdobjih. *Antropos* 28-5/6.
- Letno poročilo 2012. Javno podjetje Vodovod Kanalizacija d.o.o., Ljubljana, 2013.
- Letno poročilo Snaga 2003. Snaga Javno podjetje d.o.o.. Ljubljana, 2004.
- Letno poročilo Snaga 2004. Snaga Javno podjetje d.o.o.. Ljubljana, 2005.
- Letno poročilo Snaga 2005. Snaga Javno podjetje d.o.o. Ljubljana, 2006.
- Letno poročilo Snaga 2006. Snaga Javno podjetje d.o.o. Ljubljana, 2007.
- Letno poročilo Snaga 2007. Snaga Javno podjetje d.o.o. Ljubljana, 2008.
- Letno poročilo Snaga 2008. Snaga Javno podjetje d.o.o. Ljubljana, 2009.
- Letno poročilo Snaga 2009. Snaga Javno podjetje d.o.o. Ljubljana, 2010.
- Letno poročilo Snaga 2010. Snaga Javno podjetje d.o.o. Ljubljana, 2011.
- Letno poročilo Snaga 2011. Snaga Javno podjetje d.o.o. Ljubljana, 2012.
- Letno poročilo Snaga 2012. Snaga Javno podjetje d.o.o. Ljubljana, 2013.
- Lewin, K. 1952: Field theory in social science: Selected theoretical papers by Kurt Lewin. London.
- Ličen, N. 2011: Učenje za spremembe v trajnostni naravnani skupnosti. V: Ličen, N., Bolčina, B., (ur.), Neformalno izobraževanje za trajnostni razvoj. Ajdovščina.
- Likert, R. 1932: A Technique for the Measurement of Attitudes. *Archives of Psychology* 140.
- Lindenberg, S., Steg, L. 2007: Normative, gain and hedonic goal frames guiding environmental behaviour. *Journal of Social Issues* 65-1.
- Lindsay, J., J., Strathman, A. 1997: Predictors of recycling behaviour: An application of a modified health belief model. *Journal of Applied Social Psychology* 27. DOI: 10.1111/j.1559-1816.1997.tb01626.x
- Loose, A., Jazbinšek Seršen, N., Jankovič, M., Zupanc, B., Regina, H., Piltaver, A., Strojín Božič, Z., Čermelj, S. 2010: Okolje v Mestni občini Ljubljana. Poročilo o stanju okolja v Mestni občini Ljubljana, Oddelek za varstvo okolja MOL. Ljubljana.
- Lozar Manfreda, K. 2001: Web survey errors. Doktorska disertacija, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Lozar Manfreda, K., Bosnjak, M., Berzelak, J., Haas, I., Vehovar, V. 2008: Web surveys versus other survey modes: A meta-analysis comparing response rates. *International Journal of Market Research* 50-1.

- Lozar Manfreda, K., Vehovar, V. 2002: Do Mail and Web Surveys Provide Same Results? Development in Social Science Methodology. Metodološki zvezki 18.
- Lozar Manfreda, K., Vehovar, V., Batagelj, Z. 2000: Veljavnost interneta kot anketnega orodja. Teorija in praksa 37-6.
- Lukšič, A., Bahor, M. 2007: Trajnostni razvoj v luči Lizbonske strategije in njene revizije. V: Plut, D., Lukšič, A. (ur.), Zbornik okoljske akademske mreže 2007-1. Ljubljana.
- Luthar, B. 1998: Ne tako visoka kultura . prepovedani užitki nakupovanja. Časopis za kritiko znanosti. Potrošnja, zasebne prakse, javni užitki 26-189.
- Luyben, P. D. 1982: Prompting thermostat setting behaviour: Public response to a presidential appeal for conservation. Environment and Behaviour 14-1. DOI: 10.1177/0013916582141007
- Makovec Brenčič, M. s sodelavci 2007: Metodologija za stalno spremljanje zadovoljstva turistov. Priročnik. Ministrstvo za gospodarstvo, Direktorat za turizem. Ljubljana.
- Malačič, E. 2007: Oblikovanje ekološko ozaveščenega posameznika in vpliv njegovih ukrepov na okolje in družbo. Diplomsko delo, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Malnar, B. 2002: Ekološke orientacije – trajne vrednote ali prehodni preplah? Družboslovne razprave 18-39/40.
- Mannetti, L., Pierro, A., Livi, S. 2004: Recycling: Planned and self- expressive behaviour. Journal of Environmental Psychology 24. DOI: 10.1016/j.jenvp.2004.01.002
- Manoilov, M. 2013: Statistične analize: Vzorčenje. Medmrežje: <http://centerstat.eu/manoilov/statisticne-analize/vzorcenje/> (10. 10. 2013).
- Manzzini, M. 2006: Strup za sedmošolce. Sobotna priloga Dela 25.
- Marentič Požarnik, B. 1996: Okoljska vzgoja kot področje razvijanja (eko)sistemskega mišljenja, vrednostne presoje in odgovornega ravnanja. V: Hlad, B. (ur.), Zbornik posvetovanj. Ljubljana.
- Marentič Požarnik, B. 2000: Psihologija učenja in pouka. Ljubljana.
- Marin, G., Gamba, J., R., Marin, V., B. 1992: Extreme Response Style and Acquiescence among Hispanics. The role of Acculturation and Education. Journal of Cross-Cultural Psychology 23-4. DOI: 10.1177/0022022192234006
- Martin, C., A., Tulgan, B. 2001: Managing Generation Y. Amherst.
- Martinčević, F. 2004: Samoučinkovitost v kontekstu organizacijske psihologije. Psihološka obzorja 13-3.
- Matthies, E., Klöckner, C., A., Preissner, C., L. 2006: Applying a modified moral decision making model to change habitual car use: How can commitment be effective? Applied Psychology: An International Review 55. DOI: 10.1111/j.1464-0597.2006.00237.x
- Mayfield, A. 2008: What is social media? Medmrežje: www.repromax.com/docs/113/854427515.pdf (10. 10. 2013).
- McDougall, G., H., G., Claxton, J., D., Ritchie, J., R., B. 1983: Residential home audits: An empirical analysis of the ENEVERSAVE program. Journal of Environmental Systems 12.
- Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J., Behrens, W. W. 1972: Limits to growth. A Report for the Club of Rome's project on the predicament of mankind. New York.
- medmrežje 1: <http://www.biblija.net/biblija.cgi?m=1+Mz+1%2C1-50%2C26&id13=1&pos=0&set=2&l=sl> (10. 08. 2014).
- medmrežje 2: <http://www.lpp.si/info-za-potnike/elektromobilnost-kavalir> (10. 10. 2012).
- medmrežje 3: <http://zelenikrog.org/zelenikrog/ekologija/nasveti%20za%20varcno%20rabo%20elektricne%20energije%20varcuj-varuj.pdf> (10. 10. 2012).
- medmrežje 4: <http://stara.pozitivnaenergija.si/593/> (10. 10. 2012).
- medmrežje 5: <http://www.proteus.si/zgodovina-drustva/> (10. 10. 2012).
- medmrežje 6: <http://www.delo.si/novice/kronika/v-mariboru-zagorela-radarja.html> (21. 10.2012).
- medmrežje 7: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3462 (10. 10. 2012).

- medmrežje 8: <http://www.ljubljana.si/si/ljubljana/ljubljana-v-stevilkah/statisticne-publikacije/> (10. 10. 2012).
- medmrežje 9: <http://www.ljubljana.si/si/mol/novice/83710/detail.html> (10. 10. 2012).
- medmrežje 10: <http://www.civitasljubljana.si/pobuda-civitasu/osnovni-podatki-in-znacilnosti> (10. 10. 2012).
- medmrežje 11: <http://www.ljubljana.si/si/zivljenje-v-ljubljani/promet-infrastruktura/promet-v-centru-mesta/> (10. 10. 2012).
- medmrežje 12: <http://www.ppmol.org/urbanizem5/doc/STRstanje.pdf> (10. 10. 2012).
- medmrežje 13: http://www.eea.europa.eu/publications/eea_report_2005_11 (10. 10. 2012).
- Medmrežje 14: <http://www.oecd.org/redirect/dataoecd/61/43/45089018.pdf> %20 %5B21 (10. 10. 2012).
- Medmrežje 15: http://kazalci.arso.gov.si/?data=indicator&ind_id=351 (10. 10. 2012).
- medmrežje 16: http://ec.europa.eu/environment/water/quantity/pdf/staff_working_doc.pdf (10. 10. 2012).
- medmrežje 17: <http://www.eea.europa.eu/publications/consumption-and-the-environment-2012> (10. 10. 2012).
- medmrežje 18: www.ljubljana.si/file/1174498/publikacija_lek_slo.pdf (10. 10. 2012).
- medmrežje 19: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/SL/ec/93154.pdf (10. 10. 2012).
- medmrežje 20: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:315:0001:0056:SL:PDF> (10. 10. 2013).
- medmrežje 21: <http://www.hse.si/si/zanimivosti/novice/2006/09/191-HSE-zacenja-s-kampanjo-ozavescanja-oz-racionalni-rabi-elektricne-energije> (10. 10. 2012).
- medmrežje 22: <http://www.ljubljana.si/si/zivljenje-v-ljubljani/v-srediscu/82091/detail.html> (10. 10. 2013).
- medmrežje 23:
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsdpc240> (10. 10. 2012).
- medmrežje 24: <http://www.snaga.si/locevanje-zbiranje-odpadkov/steklo> (10. 10. 2012).
- medmrežje 25: http://en.wikipedia.org/wiki/Economy_of_the_european_Union (10. 10. 2012).
- medmrežje 26: <http://www.energap.si/?viewPage=74> (10.10. 2009).
- medmrežje 27: http://kazalci.arso.gov.si/?&data=indicator&ind_id=265&menu_group_id=21 (29. 4. 2010).
- medmrežje 28: <http://www.life-income.si/template/flash/kviz.html> (29. 11. 2010).
- medmrežje 29: <http://data.worldbank.org/indicator/EG.USE.PCAP.KG.OE> (10. 10. 2013).
- medmrežje 30: <http://www.unwater.org/> (10. 10. 2013).
- medmrežje 31: http://cdiac.ornl.gov/trends/emis/tre_glob_2010.html (10. 10. 2013).
- medmrežje 32: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?ID=5809 (12.12.2013).
- medmrežje 33: <http://edro.wordpress.com/energy/energy-consumption/> (10. 10. 2012).
- Merljak Zdovc, S. 2008: Literarno novinarstvo: pojav in raba sodobne pripovedne novinarske vrste v ZDA in Sloveniji. Ljubljana.
- Merziger, A. 2010: Bet to win! The climate competition between municipalities and their citizens. Energy Neighbourhood. Medmrežje:
[http://www.energikontorsydost.se/userfiles/file/Publikationer/Rapporter/slutrappporter %20f %C3 %B6r %20projekt/2010_Final %20Report_EN.pdf](http://www.energikontorsydost.se/userfiles/file/Publikationer/Rapporter/slutrappporter%20f%C3%B6r%20projekt/2010_Final%20Report_EN.pdf) (10. 10. 1012).
- Messick, D., M., Brewer, M., B. 1983: Solving social dilemmas: A review. V: Wheeler, L., Shaver, P. (ur.). Review of personality and social psychology 4. Beverly Hills.
- Michaelis, L., Lorek S. 2004: Consumption and the environment in Europe — trends and futures. Copenhagen.
- Midden, C., J., Ritzema, B., S. 1986: The meaning of normative processes for energy conservation. Journal of Economic Psychology 3-65/86.
- Miles, S. 1998: Consumerism – As a way of life. London.

- Milfont, T. L. 2009: The effects of social desirability on self-reported environmental attitudes and ecological behaviour. *The Environmentalist* 29. DOI: 10.1007/s10669-008-9192-2
- Mirkovič, M. 2002: Zgodovina nastanka Aarhuške konvencije. V: Kos, D., Marega, M. (ur.), Aarhuška konvencija v Sloveniji: strokovna priporočila za implementacijo Konvencije o dostopu do informacij, udeležbi javnosti pri odločanju in dostopu do pravnega varstva v okoljskih zadevah. Ljubljana.
- Mlinar, Z. 1989: Razvojne težnje: pluralizem in povezovanje z razvitim svetom. *Teorija in praksa* 25-7/8.
- Mobilna Ljubljana. Posebna izdaja glasila Ljubljana v okviru projekta Civitas Elan. Ljubljana: Mestna občina Ljubljana, 2012.
- Mohorič, L. 2011: Gospodarska rast in trajnostni razvoj. V: Ličen, N., Bolčina, B., (ur.), Neformalno izobraževanje za trajnostni razvoj. Ajdovščina.
- Mottus, R. s sodelavci 2012: The Effect of Response Style on Self-Reported Conscientiousness Across 20 Countries. *Personality and Social Psychology Bulletin* 38-11. DOI: 10.1177/0146167212451275
- Možina, S., Svetlik, I., Jamšek, F., Zupan, N., Vodovnik, Z. 2002: Management kadrovskih virov. Ljubljana.
- Mulry-Liggan, M., H. 1983: A comparison of a random digit dialing survey and the current population survey. *Medmrežje*: http://www.amstat.org/sections/srms/Proceedings/papers/1983_040.pdf (10. 10. 2012).
- Musek, J. 1993: Osebnost in vrednote. Ljubljana.
- Musek, J. 2000: Nova psihološka teorija vrednot. Ljubljana.
- Musek, J., Lešnik, P., Musek, K. 1993: Vrednotne orientacije skozi življenje. *Psihološka obzorja* 2-2.
- Naraks Koprivc, N. 2007: Socialni dejavniki, ki vplivajo na izobraževanje podjetnikov. Magistrsko delo, Fakulteta za organizacijske vede Univerze v Mariboru. Maribor.
- Nared, J. 2007: Prostorski vplivi slovenske regionalne politike. *Geografija Slovenije* 16. Ljubljana.
- Nolda, N. 2010: Podiranje preprek med nakupno intenco in nakupnim vedenjem potrošnikov v »okoljskem marketingu«. Diplomsko delo, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Nordlund, A. M., Garvill, J. 2002: Value Structures behind Proenvironmental Behaviour. *Environment and Behaviour* 34. DOI: 10.1177/001391602237244
- Nova okvirna direktiva o ravnanju z odpadki. Uradni list Evropske unije 98/2008. Bruselj.
- Oblak, E. 2000: Zero Waste – Priložnost za Slovenijo. *Medmrežje*: <http://www.umanotera.org/upload/files/zero%20waste.pdf> (10. 10. 2013).
- O'Dell, J. 2011: The History of Social Media. *Medmrežje*: <http://mashable.com/2011/01/24/the-history-of-social-media-infographic> (10. 10. 2012).
- Ogrin, M. 2008: Prometno onesnaževanje ozračja z dušikovim dioksidom v Ljubljani. *Geograf 1*. Ljubljana.
- Operativni program odvajanja in čiščenja komunalne odpadne vode. Uradni list Republike Slovenije 83/1999. Ljubljana.
- Osbaldiston, R., Schott, J.P. 2012: Environmental Sustainability and Behavioural Science: Meta-Analysis of Proenvironmental Behaviour Experiments. *Environment and Behaviour*, 44-2. DOI: 10.1177/0013916511402673
- Osebni razgovor s predstavnikom Papir Servisa, 10. 05. 2014, 2014.
- Osebni razgovor s službo za stike z javnostjo Pošta Slovenije, 12. 08. 2014, 2014.
- Our Common Future. World Commission on Environment and Development, Oxford, 1987.
- Pahor, P. 2012: Vodja redarstva: Jankovič nas je prosil, naj po njegovem odhodu delamo še bolj vneto. Pogovor Andrej Orač vodja ljubljanskega mestnega redarstva. *Dnevnik*, 14. oktober 2012. Ljubljana.
- Palatinus, A. 2009: Vdihni Ljubljano – 40 let meritev onesnaženosti v našem mestu. Razstava, Oddelek za varstvo okolja MOL. Ljubljana.
- Pallak, M., S., Cummings, N. 1976: Commitment and voluntary energy conservation. *Personality and Social Psychology Bulletin* 2.
- Panel – zima 2010. Mestna občina Ljubljana. Ljubljana, 2011.

- Parker, D., Manstead, A. S. R., Stradling, S. G. 1995: Extending the theory of planned behaviour: The role of personal norm. *British Journal of Social Psychology* 34. DOI: 10.1111/j.2044-8309.1995.tb01053.x
- Pesek, R. 2009: *Stranka Zelenih Slovenije*. Ljubljana.
- Peterlin, S. 1972: *Zelena knjiga o ogroženosti okolja v Sloveniji*. Ljubljana.
- Phellas, C., Bloch, A. and Seale, C. 2011: "Structured methods: Interviews, questionnaires and observation." V: Seale, C. (ur.) *Researching Society and Culture*, London.
- Pichler Milanović N. 2005: *Ljubljana: From "Beloved" City of the Nation to Central European "Capital"*. V: Hamilton, I., Dimitrovska Andrews, K., Pichler Milanović N. (ur.), *Transformation of Cities in Central and Eastern Europe: Towards Globalization*. New York.
- Plut, D. 1988: *Belokranjske vode*. Novo Mesto.
- Plut, D. 2004: *Zeleni planet? Prebivalstvo, energija in okolje v 21. stoletju*. Ljubljana.
- Plut, D. 2006: *Mesta in sonaravni razvoj*. Ljubljana.
- Plut, D. 2007a: *Ljubljana in izzivi sonaravnega razvoja*. Ljubljana. Ljubljana.
- Plut, D. 2007b: *Sonaravne usmeritve prihodnjega prostorskega razvoja Ljubljane*. Dela 27. DOI: <http://dx.doi.org/10.4312/dela.27.3.39-67>
- Plut, D. 2008: *Vrednotenje geografskega okolja in okoljska etika*. Dela 29.
- Plut, D. 2010: *Trajnostni razvoj med mavrico teorij in skromno prakso*. V: Tome, N. (ur.), *Trajnostni razvoj – edina globalna strategija preživetja in ključna primerjalna prednost Slovenije*. Ljubljana.
- Plut, D. 2011: *Planetarni ekosistem in Slovenija kot žrtveni ovci razvojnega modela trajne rasti*. Teorija in praksa 48.
- Plut, D. 2014: *Ekosocializem ali barbarstvo: demokratični ekološki socializem in trajnostni sonaravni razvoj*. Ljubljana.
- Podatki o količinah načrpane vode 1890-2012 in o količinah porabljene vode 2000-2012. Javno podjetje Vodovod Kanalizacija d.o.o. Ustni vir, 2013.
- Podatki o količini porabljene električne energije v gospodinjstvih. Poročilo, Elektro Ljubljana. Ljubljana, 2013.
- Polajnar, K. 2009: *Razvoj okoljske miselnosti v Sloveniji*. *Geografski vestnik* 81-2.
- Polajnar Horvat, K. 2012: *Oblikovanje modela razvoja okoljske ozaveščenosti in okolju prijaznega vedenja*. *Geografski vestnik* 84 2.
- Polich, M., D. 1984: *The myths and realities*. V: *Doing better: Setting an agenda for the second decade*. Washington.
- Polič, M. 2002: *Odnos do okolja, vedenjske in socialne pasti*. *Panika* 7-1.
- Polič, M. 2007: *Okoljska psihologija*. Ljubljana.
- Polič, S. 1994: *Presoje vplivov na okolje v Sloveniji*. V: Lah, A. (ur.), *Okolje v Sloveniji*. Ljubljana.
- Ponovitevna spletna anketa o rabi vode, električne energije in ravnanju z odpadki v gospodinjstvu. Geografski inštitut Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Ljubljana. 2010.
- Popis prebivalstva 1961. Demografski rajoni: Prebivalstvo in gospodinjstva ob popisih 1948, 1953, 1961. Zavod SR Slovenije za statistiko. Ljubljana, 1961.
- Popis prebivalstva 1971: Prebivalstvo. Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana, 1971.
- Popis prebivalstva 1981: Prebivalstvo. Zavod SR Slovenije za statistiko, Ljubljana, 1981.
- Popis prebivalstva 1991: Prebivalstvo. Statistični urad Republike Slovenije. Ljubljana, 1991.
- Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj v Republiki Sloveniji leta 2002. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana, 2003.
- Poraba energije in goriv v gospodinjstvih: Poraba energije po vrsti energetskega vira v gospodinjstvih. Statistični urad Republike Slovenije. Ljubljana, 2013. medmrežje:

http://pxweb.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=1815404s&ti=&path=../Database/Okolje/18_energetika/07_18154_poraba_gospodinjstva/&lang=2 (10. 10. 2013).

Poročilo o okolju v Sloveniji 2009, 2010. Medmrežje: http://nfp-si.eionet.europa.eu:8980/Public/irc/eionet-circle/javna/library?l=/environmental_sloveniji/poroilo_sloveniji/pos2009_osnutek&vm=detailed&sb=Title (10. 10. 2012).

Pravilnik o energijskih nalepkah za določene vrste gospodinjskih aparatov. Uradni list Republike Slovenije 104/2001. Ljubljana.

Pravilnik o ravnanju z odpadki. Uradni list Republike Slovenije 84/1998. Ljubljana.

Prebivalstvena ura. Statistični urad Republike Slovenije, 2013. Medmrežje: <http://www.stat.si/> (12. 08. 2014)

Prenovljena Strategija EU za trajnostni razvoj, 2006. Medmrežje: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/razvoj_solstva/trajnostni_razvoj/trajnostni_prenovljena_str_EU.doc (10. 10. 2012).

Pšaker, J. 2010: Veljavnost spletnih anket v primerjavi s tradicionalnimi metodami zbiranja podatkov. Diplomsko delo, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani. Ljubljana.

Radovan, M. 2001: Kaj določa naše vedenje. Psihološka obzorja, 10-2.

Radovan, M. 2003: Motivacija zaposlenih za izobraževanje: Aplikacija TpV v izobraževanju odraslih. Ljubljana.

Ravbar, M., Bole, D., Nared, J. 2005: A creative milieu and the role of geography in studying the competitiveness of cities: the case of Ljubljana. *Acta Geographica Slovenica* 45-2. DOI: 10.3986/AGS45201

Ravbar, M., Kozina, J. 2012: Geografski pogledi na družbo znanja v Sloveniji. Ljubljana.

Raziskava energetske učinkovitosti Slovenije REUS. Informa Echo, Ljubljana, 2012.

Rebernik, D. 1999: Prebivalstveni razvoj Ljubljane po 1945. *Geografski vestnik* 71.

Rebernik, D. 2000: Prebivalstveni razvoj po letu 1945. V: Gabrovec, M., Orožen Adamič, M., Klemenc, B., Žalik Huzjan, M., Ljubljana Geografija mesta. Ljubljana.

Registrski popis 2011: Prebivalstvo. Statistični urad RS. Ljubljana, 2011.

Rejec Brancelj, I. 2001: Kmetijsko obremenjevanje okolja v Sloveniji. Ljubljana.

Rejec Brancelj, I., Smrekar, A., Kladnik, D. 2005: Podtalnica Ljubljanskega polja. Ljubljana.

Rojšek, I. 1987: Trženje in varstvo naravnega okolja. Ljubljana.

Samuelson, P. A., Nordhaus, W. D. 2002: *Ekonomija*. Ljubljana.

Savarin, A. 2009: Spletna orodja za spletno anketiranje. Diplomsko delo, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani. Ljubljana.

Schultz, P. W. 1998: Changing behaviour with normative feedback interventions: A field experiment on curbside recycling. *Basic and Applied Psychology* 21.

Schultz, P., W. 2002: Knowledge, education, and household recycling: Examining the knowledge-deficit model of behaviour change. V: Dietz, T., Stern, P., *New tools for environmental protection*. Washington.

Schultz, P., W., Nolan, J., M., Cialdini, R., B., Goldstein, N., J., Griskevicius, V. 2007: The constructive, destructive and reconstructive power of social norms. *Psychological Science* 18.

Schultz, P. W., Zelezny, L. C. 1999: Values as predictors of environmental attitudes: Evidence for consistency across 14 countries. *Journal of Environmental psychology* 19.

Schultz, P. W., Zelezny, L. 2003: Reframing environmental messages to be congruent with American values. *Human Ecology Review* 10.

Schuman, H., Presser, S. 1996: *Questions and Answers in Attitude Surveys*. London.

Schwartz, S. H. 1968: Words, deeds, and the perception of consequences and responsibility in action situations. *Journal of Personality and Social Psychology* 10.

Schwartz, S. H. 1977: Normative influences on altruism. V: Berkowitz, L. (ur.), *Advances in experimental social psychology* 10. New York.

- Schwartz, S. H. 1992: Universals in the content and structure of values: Theoretic advances and empirical tests in 20 countries. V: Zanna, M. P. (ur.), *Advances in experimental social psychology* 25. San Diego.
- Schwartz, S. H., Howard, J. A. 1984: Internalised values as moderators of altruism. V: Staub, E., Bar-Tal, D., Karylowski, J., Reykowski, J. (ur.), *Development and Maintenance of Prosocial Behaviour*. New York.
- Schwartz, S. H., Tessler, R. C. 1972: A test of a model for reducing measured attitude-behaviour inconsistencies. *Journal of Personality and Social Psychology* 24.
- Scott, D., Willits, F., K. 1994: Environmental attitudes and behaviour: a Pennsylvania survey. *Environment and Behaviour* 26-2.
- Shepperd, B. H., Hartwick, J., Warshaw, P. R. 1988: The theory of reasoned action: A meta-analysis of past research with recommendations for modifications and future research. *Journal of Consumer Research* 15.
- Skinner, B. F. 1938: *The Behaviour of Organisms: An Experimental Analysis*. Massachusetts.
- Skinner, B. F. 1953: *Science and human behaviour*. New York.
- Smrekar, A. 2006: Zavest ljudi o pitni vodi. *Geografija Slovenije* 12. Ljubljana.
- Smrekar, A. 2011: Od deklarativne do dejanske okoljske ozaveščenosti na primeru Ljubljane. *Acta geographica Slovenica* 51-2. DOI: 10.3986/AGS51203
- Smrekar, A., Erhartič, B., Šmid Hribar, M. 2011: Uvod. V: Smrekar, A., Erhartič, B., Šmid Hribar, M., Krajinski park Tivoli, Rožnik in Šišenski hrib. *Georitem* 16. Ljubljana.
- Smrekar, A., Kladnik, D. 2007: Zasebni vodnjaki in vrtine na območju Ljubljane. *Georitem* 4. Ljubljana.
- Smrekar, A., Rejec Brancelj, I., Breg Valjavec, M. 2005: *Zdrava H2O zame*. Ljubljana.
- Special Eurobarometer 123. Attitudes of European citizens towards the environment. Luxembourg, 2002.
- Special Eurobarometer 217. Attitudes of European citizens towards the environment. Luxembourg, 2004.
- Special Eurobarometer 295. Attitudes of European citizens towards the environment. Luxembourg, 2008.
- Special Eurobarometer 365. Attitudes of European citizens towards the environment. Luxembourg, 2011.
- Spletna anketa o rabi električne energije in ravnanju z odpadki v gospodinjstvu. Geografski inštitut Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Ljubljana. 2010.
- Spletna anketa o rabi vode v gospodinjstvu. Geografski inštitut Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Ljubljana. 2010.
- Splichal, S. 1990: *Analiza besedil*. Ljubljana.
- Staničić, D., Lah, P., Vovk, M., Fatur, M., Kranjčević, E. 2008: Novelacija operativnega programa gospodarjenja z odpadki na območju Mestne občine Ljubljana in osmih primestnih občin za obdobje 2009 – 2013. Mestna občina Ljubljana. Ljubljana.
- Statistični letopis 2010. Podatki po občinah. Statistični urad Republike Slovenije. Ljubljana, 2011. Medmrežje: http://www.stat.si/letopis/2012/31_12/31-08-12.htm (10. 10. 2012).
- Statistični letopis 2012. Podatki po občinah. Statistični urad Republike Slovenije, 2013. Medmrežje: <https://www.stat.si/letopis/letopisprvastran.aspx> (10. 10. 2012).
- Steg, L., De Groot, J. I. M., Dreijerink, L., Abrahamse, W., Siero, F. 2011: General antecedents of personal norms, policy acceptability, and intentions: The role of values, worldviews, and environmental concern. *Society and Natural Resources*, 24-4.
- Steg, L., Dreijerink, L. in Abrahamse, W. 2005: Factors influencing the acceptability of energy policies: A test of VBN theory. *Journal of Environmental Psychology* 25. DOI: 10.1016/j.jenvp.2005.08.003
- Steg, L., Gifford, R. 2008: Social psychology and environmental problems. V: Steg, L., Buunk, A. P., Rothengatter, T., *Applied social psychology: Understanding and Managing Social Problems*. Cambridge.
- Steg, L., Nordlund, A. 2013: Models to explain environmental behaviour. V: Steg, L., Van den Berg, A., de Groot, J. (ur.), *Environmental psychology: An Introduction*. Oxford.
- Steg, L., Perlaviciute, G., van den Verff, E., Lurvink, J. 2012: The Significance of Hedonic Values for Environmentally Relevant Attitudes, Preferences, and Actions. *Environment and Behaviour* 1-30. DOI: 10.1177/0013916512454730

- Steg, L., Vlek, C. 1997: The role of problem awareness in willingness-to-change car use and in evaluating relevant policy measures. V: Rothengatter, T. (ur.), *Traffic and transport psychology. theory and application*. Oxford.
- Steg, L., Vlek, C. 2009: Encouraging pro-environmental behaviour: An integrative review and research agenda. *Journal of environmental psychology* 29. DOI:10.1016/j.jenvp.2008.10.004
- Stern, P., C. 2000: Toward a coherent theory of environmentally significant behaviour. *Journal of Social Issues*, 5-3.
- Stern, P. C. 1999: Information, incentives, and proenvironmental consumer behaviour. *Journal of Consumer Policy* 22.
- Stern, P., C., Aronson, E., Darley, J., M., Hill, D., H., Hirst, E., Kempton, W., Wilbanks, T., J. 1986: The effectiveness of incentives for residential energy conservation. *Evaluation Review* 10.
- Stern, P. C., Dietz, T. 1994: The value basis of environmental concern. *Journal of Social Issues* 50.
- Stern, P. C., Dietz, T., Abel, T., Guagnano, G. A., Kalof, L. 1999: A value-belief-norm theory of support for social movements: The case of environmental concern. *Human Ecology Review* 6.
- Stern, P. C., Dietz, T., Guagnano, G., A. 1995: The new ecological paradigm in social-psychological context. *Environment and Behaviour* 27-6. DOI: 10.1177/0013916595276001
- Stern, P. C., Dietz, T., Guagnano, G. A. 1998: A brief inventory of values. *Educational and Psychological Measurement*, 58-6.
- Staats, H., Harland, P., Wilke, H. A. M. 2004: Effecting durable change. A team approach to improve environmental behaviour in the household. *Environment and behaviour* 36. DOI: 10.1177/0013916503260163
- Staats, H., J., Wit, A. P., Midden, C., Y., H. 1996: Communicating the greenhouse effect to the public: Evaluation of a mass media campaign from a social dilemma perspective. *Journal of environmental Management* 45.
- Statistični letopis Ljubljane 2000. Mestna občina Ljubljana, Ljubljana, 2000.
- Statistični letopis Ljubljane 2001. Mestna občina Ljubljana, Ljubljana, 2001.
- Statistični letopis Ljubljane 2002. Mestna občina Ljubljana, Ljubljana, 2002.
- Statistični letopis Ljubljane 2003. Mestna občina Ljubljana, Ljubljana, 2003.
- Statistični letopis Ljubljane 2004. Mestna občina Ljubljana, Ljubljana, 2004.
- Statistični letopis Ljubljane 2005. Mestna občina Ljubljana, Ljubljana, 2005.
- Statistični letopis Ljubljane 2006. Mestna občina Ljubljana, Ljubljana, 2006.
- Statistični letopis Ljubljane 2007. Mestna občina Ljubljana, Ljubljana, 2007.
- Statistični letopis Ljubljane 2008. Mestna občina Ljubljana, Ljubljana, 2008.
- Statistični letopis Ljubljane 2009. Mestna občina Ljubljana, Ljubljana, 2009.
- Statistični letopis Ljubljane 2010. Mestna občina Ljubljana, Ljubljana, 2010.
- Statistični letopis Ljubljane 2011. Mestna občina Ljubljana, Ljubljana, 2011.
- Statistični letopis Ljubljane 2012. Mestna občina Ljubljana, Ljubljana, 2012.
- Strategija trajnostnega razvoja. Mestna občina Ljubljana. Ljubljana, 2001.
- Šantl, S. 2002: Aktualnost sodobnega potrošniškega subjekta. Diplomsko delo, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Ščuka, A. 2009: Okoljsko novinarstvo v slovenskih častnikih. Diplomsko delo, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Špes, M. 1998: Degradacija okolja kot dejavnik diferenciacije urbane pokrajine. *Geographica Slovenica* 30. Ljubljana.
- Špes, M. 2008: Pomen okoljske ozaveščenosti in sodelovanja javnosti za trajnostni razvoj. *Dela* 29.
- Špes, M., Cigale, D., Lampič, B. 2002: Izstopajoči okoljski problemi v Ljubljani. V: Pak, M. (ur.), *Geografija Ljubljane*. Ljubljana.

- Šulin, A. 2007: Preobrazba industrijskih območij v Mestni občini Ljubljana. Diplomsko delo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Takács-Sánta, A. 2004: The Major Transitions in the History of Human Transformation of the Biosphere, *Human Ecology Review* 11-1.
- Thøgersen, J. 2005: How many consumer policy empower consumers for sustainable lifestyle? *Journal of Consumer Policy* 28. DOI: 10.1027/1016-9040/a000176
- Tindall, D., B., Davies, S., Mauboules, C. 2003: Activism and conservation behaviour in an environmental movement: the contradictory effects of gender. *Society and Natural Resources* 16-10.
- Toš, N. 1988: Metode družboslovnega raziskovanja. Ljubljana.
- Toš, N. (ur.) 2012: Vrednote v prehodu VII: Slovenija v mednarodnih in medčasovnih primerjavah SJM – ISSP 1991-2012. Wien, Ljubljana.
- Trajnostna potrošnja in proizvodnja. Okolje Evrope, četrta presoja, 2007. Medmrežje: http://www.eea.europa.eu/sl/publications/state_of_environment_report_2007_1 (10. 10. 2012).
- Trselič Selan, A. 2006: Metodološke značilnosti ankete o porabi gospodinjstev v Sloveniji in Evropski uniji. Delovni zvezek Urada za Makroekonomske Analize in Razvoj 15.7. Ljubljana.
- Turner, G. 2008: A Comparison of »the Limits to Growth« with Thirty Years of Reality. Canberra. Medmrežje: <http://www.csiro.au/files/files/plje.pdf> (10. 10. 2012).
- Uhan, S. 1998: Družbena zaželenost in težnja k soglašanju v družboslovnem raziskovanju. *Teorija in praksa* 35-2.
- Ule, M. 1998: Stilizacija vsakdanjega življenja. *Družboslovne razprave* 14-27/28.
- Ule, M. 1999: Stoletje mladine: spremna študija. V: Gillis, J. R., Mladina in zgodovina. Štettin.
- Urbanc, M., Breg, M. 2005: Gravel plains in urban areas: gravel pits as an element of degraded landscapes. *Acta geographica Slovenica* 45-2. DOI: 10.3986/AGS45202
- Uredba o odpadkih. Uradni list Republike Slovenije 103/2011. Ljubljana.
- Uredba o vodovarstvenem območju za vodno telo vodonosnika Ljubljanskega polja. Uradni list Republike Slovenije 126/2004, 7/2006. Ljubljana.
- Uredba o vodovarstvenem območju za vodno telo vodonosnikov Ljubljanskega barja in okolice Ljubljane. Uradni list Republike Slovenije 115/2007. Ljubljana.
- Ustava Republike Slovenije. Uradni list Republike Slovenije 33/1991. Ljubljana. Medmrežje: <http://www.us-rs.si/media/ustava.republike.slovenije.pdf> (10. 10. 2012).
- Van den Putte, B. 1991: 20 years of the theory of reasoned action of Fishbein and Ajzen: A meta-analysis. Unpublished manuscript, University of Amsterdam. Amsterdam.
- Van Liere, K.D., Dunlap, R.E. 1980: The social bases of environmental concern: a review of hypotheses, explanations and empirical evidence. *Public Opinion Quarterly* 44-2.
- Van Raaij, W., F. 2002: Stages of behavioural change: motivation, ability and opportunity. V: Bertels, G., Nelissen, W. (ur.), *Marketing for sustainability; Towards transactional policy-making*. Amsterdam.
- Vehovar, V., Berzelak, N., Zajc, N., Slavec, A. 2011: Optimizacija stroškov in napak v uradnih anketah z uporabo kombiniranih načinov anketiranja. V: *Vloga statistike pri upravljanju ekonomskih neravnovesij*, 21. Statistični dnevi. Radenci.
- Vining, J., Ebreo, A. 1990: What makes a recycler? A comparison of recyclers and nonrecyclers. *Environment and Behaviour* 22. DOI: 10.1177/0013916590221003
- Vlek, C. 2000: Essential psychology for environmental policy making. *International Journal of Psychology* 35. DOI: 10.1080/002075900399457
- Vlek, C., Steg, L. 2007: Human behaviour and environmental sustainability: problems, driving forces and research topics. *Journal of Social Issues* 63-1. DOI: 10.1111/j.1540-4560.2007.00493.x
- Völlink, T., Meertens, R., M. 1999: The effectiveness of electronic feedback on household energy use and water use by means of text TV. V: Meertens, R., M., Vermunt, J., B., De Wit, F., Ybema, J., F. (ur.), *Sociale psychologie en haar toepassingen*. Delft.

- Vroom, V. H. 1964: *Work and motivation*. San Francisco.
- Vukadin, B., Burja, A., Kušar, U. 2011: Potrošnja v gospodinjstvih: Število in velikost gospodinjstev. V: *Kazalci okolja v Sloveniji*. medmrežje: http://kazalci.arso.gov.si/?data=indicator&ind_id=348 (10. 10. 2013).
- Vukovič, M. 2011: *Segmentiranje porabnikov z vidika okoljske problematike*. Diplomsko delo, Ekonomska fakulteta Univerze v Ljubljani. Ljubljana.
- Warwick, P. V. 1998: "Disputed Causes, Disputed Effects: The Postmaterialism Thesis Re-Examined." *Public Opinion Quarterly* 62.
- Wiernik, B., M., Ones, D., S., Dilchert, S. 2013: Age and environmental sustainability: A meta-analysis. *Journal of Managerial Psychology*, 28-7. DOI: 10.1108/JMP-07-2013-0221
- Winett, R., A., Love, S., Q., Kidd, C. 1983: The effectiveness of an energy specialist and extension agents in promoting summer energy conservation by home visits. *Journal of Environmental Systems* 12.
- World development indicators: Urbanization, 2013. Medmrežje: <http://wdi.worldbank.org/table/3.12> (10. 10. 2013).
- Wright, K., B. 2005: Researching Internet-based populations: Advantages and disadvantages of online survey research, online questionnaire authoring software packages, and web survey services. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 10-3. DOI: 10.1111/j.1083-6101.2005.tb00259.x
- Zakon o varstvu okolja. Uradni list Republike Slovenije 32/1993. Ljubljana.
- Zemke, R., Raines, C., Filipczak, B. 2000: *Generations at work: Managing the Clash of Veterans, Boomers, Xers, and Nexters in your Workplace*. New York.
- Zupan, A., Marentič-Požarnik, B., Vovk Korže, A., Orel, M. 2008: *Okoljska vzgoja kot vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj*. Kurikul. Medmrežje: http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/ss/programi/2008/Gimnazije/K_OKOLJ_VZGOJA_gimn.pdf (13. 08. 2014).
- Žibert, M. 2009: *Vrednote kot motiv družbeno odgovorne potrošnje: primer ekološke hrane*. Magistrsko delo, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani. Ljubljana.

13 PRILOGE

Priloga 1: Uvodni nagovor osebne ankete o rabi vode v gospodinjstvu

GEOGRAFSKI INŠTITUT ANTONA MELIKA Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti Novi trg 2, 1000 Ljubljana Tel.: (01) 470 63 50, 470 61 00; Faks: (01) 425 77 93 E-pošta: gi@zrc-sazu.si; www.zrc-sazu.si/giam		ANTON MELIK GEOGRAPHICAL INSTITUTE of Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts Novi trg 2, 1000 Ljubljana, Slovenia Tel.: +386 1 470 61 00; Fax: +386 1 425 77 93 E-mail: gi@zrc-sazu.si; www.zrc-sazu.si/gi
--	---	--

Spoštovani,

naključno ste bili izbrani v vzorec Ankete o rabi vode v gospodinjstvu, ki jo izvaja Geografski inštitut Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti (GIAM ZRC SAZU). To je anketa med 408 delovno aktivnimi prebivalci Ljubljane.

Anketo opravljajo strokovno usposobljeni anketarji, vsak ima potrdilo in vam ga lahko na vašo željo tudi pokaže. Anketiranje bo predvidoma trajalo od 20 do 30 minut. Zelo pomembno je, da v raziskavi sodelujejo prebivalci iz različnih delov Ljubljane, ki opravljajo različne dejavnosti, imajo različno stopnjo izobrazbe, so različno stari ipd. Sodelovanje v raziskavi je prostovoljno. Kljub temu Vas naprošamo, da anketarja ne zavrnete, kajti anketa bo dosegla svoj namen le ob zadostnem odzivu Vas - udeležencev.

Na vašo željo lahko sodelujete tudi v nadaljnji raziskavi, kjer bomo prek spletnih medijev in elektronske pošte s pomočjo nasvetov strokovnjakov člane skupine redno spodbujali k varčnemu vedenju v gospodinjstvu. Včlanitev v skupino ne zahteva nikakršnega aktivnega sodelovanja, ampak prinaša predvsem pridobivanje koristih znanj. Edina obveznost bosta dve kratki anketiranj, eno ob začetku raziskave in eno po 6. mesecih. Oba anketiranja bosta opravljena prek spleta. Hkrati bomo vse tiste, ki se bodo vključili v nadaljnjo raziskavo, nagradili z okolju prijaznim darilom – OKOLJU PRIJAZNO VREČKO.

Vsi z raziskavo dobljeni podatki so strogo zaupni in jih bomo uporabljali samo za raziskovalne namene.

Ta anketa je izvedljiva zgolj z Vašo pomočjo, zato Vas prosimo za sodelovanje.

Za več informacij o metodologiji ankete, pričakovanih rezultatih, oziroma če bi želeli še karkoli vprašati ali preveriti, vas prosimo, da nas pokličete v delovnem času na telefonsko številko 01 200 27 27.

Za vaše sodelovanje se vam lepo zahvaljujemo!

*odgovorna oseba:
dr. Aleš Smrekar*

*predstojnik GIAM ZRC SAZU:
dr. Drago Perko*

Priloga 2: Potrdilo anketarjem

GEOGRAFSKI INŠTITUT ANTONA MELIKA Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti Novi trg 2, 1000 Ljubljana Tel.: (01) 470 63 50, 470 61 00; Faks: (01) 425 77 93 E-pošta: gi@zrc-sazu.si; www.zrc-sazu.si/giam		ANTON MELIK GEOGRAPHICAL INSTITUTE of Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts Novi trg 2, 1000 Ljubljana, Slovenia Tel.: +386 1 470 61 00; Fax: +386 1 425 77 93 E-mail: gi@zrc-sazu.si; www.zrc-sazu.si/gi
--	---	--

Ljubljana, 11. 03. 2010

POTRDILO

Potrjujemo, da študent/ka _____, na Geografskem inštitutu Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti (GIAM ZRC SAZU) opravlja anketiranje o rabi vode v gospodinjstvu. Anketiranje bo potekalo od 15. marca do 30. aprila 2010. Za dodatna pojasnila in razlage lahko pokličete v delovnem času na GIAM ZRC SAZU dr. Aleša Smrekarja na telefonsko številko 01 200 27 27.

Priporočamo se za sodelovanje in vas lepo pozdravljamo!

odgovorna oseba:
dr. Aleš Smrekar

predstojnik GIAM ZRC SAZU:
dr. Drago Perko

Priloga 3: Uvodni nagovor spletne ankete o rabi vode v gospodinjstvu

Spoštovani!

Doseganje ciljev trajnostnega razvoja, ene najpomembnejših usmeritev naše države na področju varovanja okolja, predvideva krepitev zavesti o skupni odgovornosti za stanje v okolju, vzpodbujanje pripravljenosti za spreminjanje sistema vrednot ter napoveduje neizbežno spreminjanje okoljskega vedenja prebivalcev. Spreminjanje vedenja ljudi v smeri trajnosti nedvomno prinaša pozitivne učinke tako za okolje kot tudi za človeka samega, a tudi nekaj omejitev v njegovem udobju. Z namenom ugotovitve stopnje okoljske ozaveščenosti ljudi, njihove pripravljenosti za spreminjanje vedenja v smeri trajnosti, stopnje dejanske spremembe vedenja ter ovir, ki se pri tem pojavljajo, smo na portalu EKOLOGIČEN, skupaj z Znanstvenoraziskovalnim centrom Slovenske akademije znanosti in umetnosti, pripravili priloženo anketo, ki je namenjena prebivalcem vzorčnega območja, **prebivalcem, ki živijo znotraj Mestne občine Ljubljana, starim več kot 18 let.**

Anketa bo potekala od 11. marca 2010 do 5. maja 2010 in jo najdete na naslednjem naslovu: www.ekologicen.si. Za odgovore na vprašanja boste potrebovali do 30 minut. Na vašo željo lahko sodelujete tudi v nadaljnji raziskavi, kjer bomo prek spletnih medijev in elektronske pošte s pomočjo nasvetov strokovnjakov člane skupine redno spodbujali k varčnemu vedenju v gospodinjstvu. Včlanitev v skupino ne zahteva nikakršnega aktivnega sodelovanja, ampak prinaša predvsem pridobivanje koristih znanj. Edina obveznost bosta dve kratki anketiranji, eno ob začetku raziskave in eno po 6. mesecih. Oba anketiranja bosta opravljena prek spleta. Hkrati bomo vse tiste, ki se bodo vključili v nadaljnjo raziskavo, nagradili z okolju prijaznim darilom – OKOLJU PRIJAZNO VREČKO.

K sodelovanju torej vabimo vse prebivalce Mestne občine Ljubljana, stare več kot 18 let, in se vam že vnaprej lepo zahvaljujemo! Hkrati vas naprošamo, da anketo pošljete tudi znancem, prijateljem, sorodnikom, **ki živijo v Mestni občini Ljubljana**, z namenom, da bi bil vzorec za statistično obdelavo čim večji in dovolj reprezentativen.

Za sodelovanje v nadaljnji raziskavi je potrebno vpisati elektronski naslov. Z enega naslova je možno izpolniti anketo samo enkrat.

Vaši podatki bodo ostali varovani pred nepooblaščenim rabo, podatkov ne bomo prikazovali na osebni ravni in se ne bodo uporabljali v reklamne namene.

Ta anketa je izvedljiva zgolj z Vašo pomočjo, zato Vas prosimo za sodelovanje.

Za več informacij o metodologiji ankete, pričakovanih rezultatih, oziroma če bi želeli še karkoli vprašati ali preveriti, vas prosimo, da nas pokličete v delovnem času na telefonsko številko 01 200 27 27.

S spoštovanjem!

Katarina Polajnar Horvat

Priloga 4: Anketa o rabi vode v gospodinjstvu

GEOGRAFSKI INŠTITUT ANTONA MELIKA Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti Novi trg 2, 1000 Ljubljana Tel.: (01) 470 63 50, 470 61 00; Faks: (01) 425 77 93 E-pošta: gi@zrc-sazu.si; www.zrc-sazu.si/giam		ANTON MELIK GEOGRAPHICAL INSTITUTE of Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts Novi trg 2, 1000 Ljubljana, Slovenia Tel.: +386 1 470 61 00; Fax: +386 1 425 77 93 E-mail: gi@zrc-sazu.si; www.zrc-sazu.si/gi
--	---	--

1.1 Ime anketarja _____

1.2 Datum _____ 1.3 Soseska _____

1.4 Naslov _____ 1.5 Številka ankete _____

1.6 Čas začetka izpolnjevanja ankete _____

ANKETA O RABI VODE V GOSPODINJSTVU

2. (A) Koliko so naslednje stvari pomembne za vas? (1 - popolnoma nepomembno, 2 - nepomembno, 3 - srednje pomembno, 4 - pomembno, 5 - zelo pomembno) (ustrezno obkrožite)

1	ENAKOPRAVNOST IN PRAVIČNOST: enake možnosti za vse, popraviti krivice	1	2	3	4	5	
2	MIR: odsotnost vojn in napetosti	1	2	3	4	5	
3	MOČ IN VPLIV: boriti se za uveljavitev svoje volje, nadzor nad drugimi	1	2	3	4	5	
4	AMBICIOZNOST: delavnost, prizadevnost	1	2	3	4	5	
5	BOGASTVO: materialna lastnina, denar, živeti v izobilju	1	2	3	4	5	
6	UGLED IN SLAVA: biti priznan, uveljaviti se v družbi	1	2	3	4	5	
7	UDOBJE IN UŽIVANJE: živeti sproščeno, osebno ugodje, zadovoljitev želja	1	2	3	4	5	
8	VESELJE DO ŽIVLJENJA: uživati v hrani, prostem času,...	1	2	3	4	5	
9	SOŽITJE Z NARAVO: prilagoditi se naravi	1	2	3	4	5	
10	VAROVANJE OKOLJA: skrbeti za ohranitev naravnega okolja, preprečevati onesnaževanje	1	2	3	4	5	

3. (B) V kolikšni meri ste pripravljeni narediti naslednje stvari z namenom varovanja okolja? (1 - popolnoma nepripravljen, 2 - precej nepripravljen, 3 - srednje pripravljen, 4 - precej pripravljen, 5 - zelo pripravljen) (ustrezno obkrožite)

1	Ali bi bili pripravljeni uporabljati javno prevozno sredstvo namesto osebnega avtomobila?	1	2	3	4	5	
2	Ali bi bili pripravljeni ločeno zbirati odpadke za ponovno uporabo ali recikliranje?	1	2	3	4	5	
3	Ali bi bili pripravljeni ne imeti lastnega avtomobila?	1	2	3	4	5	
4	Ali bi bili pripravljeni kupovati okolju prijazne izdelke za vsakodnevno rabo, čeprav so dražji?	1	2	3	4	5	
5	Ali bi bili pripravljeni zmanjševati porabo električne energije v domačem gospodinjstvu?	1	2	3	4	5	
6	Ali bi bili pripravljeni plačevati dosti višje cene raznih artiklov z namenom varovanja okolja?	1	2	3	4	5	
7	Ali bi bili pripravljeni zmanjševati porabo vode v domačem gospodinjstvu?	1	2	3	4	5	
8	Ali bi bili pripravljeni upoštevati zahteve varovanja okolja pri načrtovanju večjih izdatkov (nakup avtomobila, gradnja, izbira ogrevanja stavbe)?	1	2	3	4	5	
9	Ali bi bili pripravljeni plačevati dosti višje davke in pomagati ohranjati okolje?	1	2	3	4	5	
10	Ali bi bili pripravljeni plačevati dosti višje cene raznih artiklov z namenom varovanja podzemne vode kot vira pitne vode?	1	2	3	4	5	

4. (C) V kolikšni meri se strinjate z naslednjimi trditvami? (1 - sploh se ne strinjam, 2 - se ne strinjam, 3 - srednje se strinjam, 4 - precej se strinjam, 5 - zelo se strinjam) (ustrezno obkrožite)

1	Teško bi spremenil svoje navade, da bi deloval okolju prijaznejše.	1	2	3	4	5	
2	Preveč nas skrbi prihodnost našega okolja, premalo pa vse, kar se danes dogaja v zvezi s cenami in zaposlitvijo.	1	2	3	4	5	
3	Skoraj vse, kar sodi k modernemu življenju, škodi okolju.	1	2	3	4	5	
4	Za nekoga, kot sem jaz, je lahko, da kaj naredi za okolje.	1	2	3	4	5	
5	V življenju obstajajo pomembnejše stvari, kot je varovanje okolja.	1	2	3	4	5	
6	Nobenega smisla nima, da po svojih najboljših močeh skrbiš za okolje, če tega ne počnejo tudi drugi.	1	2	3	4	5	
7	Mnoge trditve o ogroženosti okolja so pretirane.	1	2	3	4	5	
8	V naslednjih 20-ih letih bomo ostali brez življenjsko pomembnih naravnih virov.	1	2	3	4	5	
9	Človek ima pravico spreminjati naravno okolje.	1	2	3	4	5	
10	Naredim, kar je dobro za okolje, tudi če za to porabim več denarja.	1	2	3	4	5	
11	Naredim, kar je dobro za okolje, tudi če za to porabim več časa.	1	2	3	4	5	
12	Naredim, kar je dobro za okolje, tudi če za to živim manj udobno.	1	2	3	4	5	

5. (D) Ali ste v zadnjih šestih mesecih storili kaj od spodaj naštetega? (1 - da, 2 - delno, 3 - ne) (ustrezno obkrožite)

1	Ločeno zbirali odpadke.	1	2	3	
2	Zmanjšali porabo električne energije (npr. ugasnili naprave, ki so bile v stanju pripravljenosti, zamenjali običajne za energetske varčne žarnice, kupili energetske učinkovitejše naprave,...).	1	2	3	
3	Zmanjšali porabo vode (zapirali vodo med umivanjem zob, prhanjem,...).	1	2	3	
4	Zmanjšali uporabo plastičnih nakupovalnih vrečk.	1	2	3	
5	Kupili električne naprave in izdelke, ki sodijo v energijski razred A.	1	2	3	

6. Kdo je po vašem mnenju največji onesnaževalec podzemne vode v Ljubljani? (obkrožite samo eno možnost)

1	industrija
2	kmetijstvo
3	promet
4	gospodinjstva
5	odlagališča odpadkov

7. (E) Kako vas skrbi onesnaženost naslednjih pokrajinskih elementov v Ljubljani? (1 - popolnoma nezaskrbljen, 2 - ne preveč zaskrbljen, 3 - srednje zaskrbljen, 4 - precej zaskrbljen, 5 - zelo zaskrbljen) (ustrezno obkrožite)

1	površinska voda	1	2	3	4	5	
2	prst	1	2	3	4	5	
3	rastline in živali	1	2	3	4	5	
4	podzemna voda	1	2	3	4	5	
5	zrak	1	2	3	4	5	

8. V kolikšni meri ste zaskrbljeni glede prekomernega črpanja razpoložljive pitne vode v Ljubljani? (ustrezno obkrožite)

popolnoma nezaskrbljen	ne preveč zaskrbljen	srednje zaskrbljen	precej zaskrbljen	zelo zaskrbljen
------------------------	----------------------	--------------------	-------------------	-----------------

9. Katero merilo velja za plačevanje vode v vašem stanovanju? (ustrezno obkrožite)

1	Merjenje porabe vode z individualnim števcem.
2	Število kvadratnih metrov stanovanja.
3	Število oseb v stanovanju.
4	Drugo:

Če ste na vprašanje 9 odgovorili z 1 pojdite na vprašanje 11.

10. Zakaj do sedaj v vašem stanovanju še niste dali vgraditi individualnega števca? (ustrezno obkrožite)

1	Ni ga mogoče vgraditi zaradi načina napeljave (več navpičnih vodov v stanovanju).
2	Nikoli nisem pomislil na to možnost.
3	Stanovanje ni v moji lasti in ne morem vplivati na to.
4	Se mi ne splača.
5	Drugo:

Če ste na vprašanje 9 odgovorili z 2, 3 ali 4, pojdite na vprašanje 12.

11. Kdaj je bil vgrajen individualni števec v vašem stanovanju? (ustrezno obkrožite)

1	Vgrajen je bil že ob vselitvi.
2	Vgradili so mi ga že pred več kot šestimi meseci.
3	Vgradili so mi ga v zadnjih šestih mesecih.
4	Drugo:

Če ste na vprašanje 9 odgovorili z 1 pojdite na vprašanje 14.

12. Ali mislite, da bi se vam poraba vode zmanjšala, če bi imeli individualni števec? (ustrezno obkrožite)

1	Zelo bi se zmanjšala.
2	Malo bi se zmanjšala.
3	Ne bi se zmanjšala, niti povečala.
4	Malo bi se povečala.
5	Zelo bi se povečala.
6	Drugo:

13. Ali mislite, da bi plačevali manj za porabljeno vodo, če bi porabo vode plačevali po porabi v vašem stanovanju? (ustrezno obkrožite)

1	Plačeval bi mnogo manj.
2	Plačeval bi malo manj.
3	Plačeval bi enako.
4	Plačeval bi malo več.
5	Plačeval bi mnogo več.
6	Drugo:

14. Ocenite, kako ste zadovoljni z načinom plačevanja vode v vašem stanovanju? (ustrezno obkrožite)

nezadostno	zadostno	dobro	prav dobro	odlično
------------	----------	-------	------------	---------

15. Koliko lahko prihranite z varčevanjem z vodo v vašem stanovanju? (ustrezno obkrožite)

zelo malo	malo	niti ne malo niti ne veliko	veliko	zelo veliko
-----------	------	-----------------------------	--------	-------------

16. (F) V kolikšni meri se strinjate z naslednjimi trditvami v zvezi z ravnanjem z vodo? (1 - sploh se ne strinjam, 2 - se ne strinjam, 3 - srednje se strinjam, 4 - precej se strinjam, 5 - zelo se strinjam) (ustrezno obkrožite)

1	Količina načrpane vode na svetu se približuje zgornjim mejam razpoložljivih količin, kar predstavlja velik problem družbe.	1	2	3	4	5
2	Počutim se krivega, kadar prekomerno porabljam vodo.	1	2	3	4	5
3	Varčevanje z vodo je zame pretežka naloga.	1	2	3	4	5
4	Če varčujem z vodo, pomeni, da moram živeti manj udobno.	1	2	3	4	5
5	Člani moje družine menijo, da je potrebno varčevati z vodo.	1	2	3	4	5
6	Čutim se odgovornega za vedno večje probleme v zvezi s pomanjkanjem vode, ki pestijo svet.	1	2	3	4	5
7	Pripravljen sem varčevati z vodo v naslednjih šestih mesecih.	1	2	3	4	5
8	Jaz osebno popolnoma podpiram mnenje svoje družine v zvezi z ravnanjem z vodo.	1	2	3	4	5

9	Poznam načine, kako lahko varčujem z vodo.	1	2	3	4	5	
10	Čutim se odgovornega za prekomerno izčrpavanje vodnih virov za potrebe človeka.	1	2	3	4	5	
11	Z vodo v gospodinjstvu je treba varčevati.	1	2	3	4	5	
12	V veliki meri je odvisno od mene osebno ali zmanjšam porabo vode.	1	2	3	4	5	
13	Jaz osebno popolnoma podpiram usmeritve naše države v zvezi z ravnanjem z vodo.	1	2	3	4	5	
14	Porabo vode lahko zmanjšam brez težav.	1	2	3	4	5	
15	Z varčevanjem z vodo lahko pripomorem k ohranjanju dragocenih vodnih virov.	1	2	3	4	5	
16	Država nas spodbuja k varčevanju z vodo.	1	2	3	4	5	
17	Čutim se moralno odgovornega, da zmanjšam porabo vode, ne glede na to, kaj počnejo drugi.	1	2	3	4	5	
18	Bolje se počutim, če porabim manj vode.	1	2	3	4	5	

17. V kolikšni meri se strinjate z naslednjimi trditvami? (1 - sploh se ne strinjam, 2 - se ne strinjam, 3 - srednje se strinjam, 4 - se strinjam, 5 - zelo se strinjam) (ustrezno obkrožite)

1	Nobenega smisla nima, da varčujem z vodo, če ne varčujejo tudi drugi.	1	2	3	4	5	
2	Ideja, da varčujem z vodo, mi ni preveč všeč.	1	2	3	4	5	
3	V naslednjih šestih mesecih bom varčeval z vodo.	1	2	3	4	5	

18. Kako pogosto opravljate naslednja opravila? (ustrezno izpolnite)

1	uporabljam pralni stroj	1. ko je poln (kolikokrat na teden):	2. ko ni poln (kolikokrat na teden):
2	uporabljam pomivalni stroj	1. ko je poln (kolikokrat na teden):	2. ko ni poln (kolikokrat na teden):
3	Kolikokrat na teden se prhate?		
4	Koliko časa se prhate? (v minutah) (1=manj kot 3 min, 2= 3-5 min, 3=6-10 min, 4=11-15 min, 5= več kot 15 min)		
5	Kolikokrat na teden se kopate?		

19. (G) Kako pogosto se vam zgodi naslednje? (1 - nikoli, 2 - redko, 3 - občasno, 4 - pogosto, 5 - vedno) (ustrezno obkrožite)

1	Pustim teči vodo medtem, ko si umivam zobe.	1	2	3	4	5	
2	Pustim teči vodo medtem, ko si med umivanjem rok, te milim.	1	2	3	4	5	
3	Pustim teči vodo medtem, ko se milim med prhanjem.	1	2	3	4	5	
4	Pustim teči vodo medtem, ko pomivam posodo ročno.	1	2	3	4	5	
5	Vedno, kadar pijem, uporabljam čist kozarec.	1	2	3	4	5	

Če ste na vprašanje 19.1, 19.2, 19.3 ali 19.4, odgovorili z 1 ali 2 ne odgovarjajte na vprašanje, ki se nanj nanaša.

20. (H) Zakaj pustite teči vodo medtem, ko si umivate zobe, medtem ko si milite roke, medtem ko se prhate ali medtem ko pomivate posodo? (ustrezno obkrožite)

1	19.1	19.2	19.3	19.4	Vodo pustim teči iz navade.
2	19.1	19.2	19.3	19.4	Vodo pustim teči, ker mi to olajša opravilo.
3	19.1	19.2	19.3	19.4	Menim, da medtem, ko opravljam opravilo, ne steče bistvena količina vode, da bi me moralo to skrbeti.
4	19.1	19.2	19.3	19.4	Drugo:

21. (I) Ali ste v zadnjih šestih mesecih storili kaj od spodaj naštetega? (1 - da, 2 - ne) (ustrezno obkrožite)

1	V prho sem dal namestiti zračnik za nizek pretok, ki vodi primeša zrak.	1	2	
2	Vgradili so mi WC splakovalnik, ki ima dve možnosti splakovanja (z večjo in manjšo količino vode, mala in velika potreba) ali možnost predčasnega ustavljanja vode.	1	2	
3	Preveril ali mi voda kje uhaja (kapljanje iz pip, uhajanje vode iz WC splakovalnika,...).	1	2	
4	Posodo, ki sem jo pomival ročno, sem pomival v pomivalnem koritu, pod tekočo vodo pa jo samo splaknil.	1	2	
5	Zmanjšal sem uporabo čistil, pralnih praškov, kozmetike ali mehčalcev.	1	2	
6	V straniščno školjko sem odlagal neprimerne odpadke, kar bi lahko povzročilo onesnaženje vode ali zamašitev odtoka (pretečena zdravila, kavno usedlino,...)	1	2	

22. (J) Iz kakšnih razlogov ste zamenjali/niste zamenjali obstoječega običajnega WC splakovalnika za WC splakovalnik, ki ima dve možnosti splakovanja (z večjo in manjšo količino spuščene vode, mala in velika potreba) ali možnost predčasnega ustavljanja vode? (ustrezno obkrožite)

1	Takšen WC splakovalnik so mi vgradili že pred več kot šestimi meseci zaradi prenove kopalnice ali dotrajanega starega splakovalnika.
2	Takšen WC splakovalnik so mi vgradili že pred več kot šestimi meseci, z namenom varčevanja z vodo.
3	Takšen WC splakovalnik je bil vgrajen že ob vselitvi v stanovanje.
4	Takšen WC splakovalnik so mi vgradili v zadnjih šestih mesecih, zaradi prenove kopalnice ali dotrajanega starega splakovalnika.
5	Takšen WC splakovalnik so mi vgradili v zadnjih šestih mesecih, z namenom varčevanja z vodo.
6	Nimam vgrajenega takšnega WC splakovalnika, ker se mi zdi menjava predraga.
7	Nimam vgrajenega takšnega WC splakovalnika, ker se mi zdi menjava pretežka.
8	Nimam vgrajenega takšnega WC splakovalnika, ker vgradnja ni možna.
9	Nimam vgrajenega takšnega WC splakovalnika, saj še nikoli nisem slišal zanj in ne vem, kako deluje.
10	Drugo:

23. (K) Prosimo vas, da odgovorite na naslednja vprašanja. (ustrezno izpolnite ali obkrožite)

1	Koliko vode v povprečju porabi ena oseba na dan?		
2	Koliko vode porabimo, če pustimo vodo teči med umivanjem zob?		
3	V katerem primeru porabimo več vode, pri ročnem ali strojnem pomivanju posode?	ročnem	strojnem
4	V katerem primeru porabimo več vode, pri kopanju ali prhanju?	kopanju	prhanju
5	Koliko vode na dan steče iz pipe, iz katere kaplja po 1 kapljica na sekundo?		
6	Koliko vode porabimo v petih minutah prhanja brez vmesnega zapiranja?		
7	Koliko vode porabimo za kopanje v kadi?		

24. Ali živite na z uredbo razglašenem vodovarstvenem območju črpališč pitne vode za oskrbo Ljubljane? (ustrezno obkrožite)

1	Da; navedite ime območja:
2	Ne.
3	Ne vem.

25. Kako pogosto pijete vodo? (1 - nikoli, 2 - letno, 3 - mesečno, 4 - tedensko, 5 - dnevno) (ustrezno obkrožite)

1	iz vodovodnega omrežja	1 (izpustite vprašanje 26.1.)	2	3	4	5
2	iz plastenke	1 (izpustite vprašanje 26.2.)	2	3	4	5

26. Kakšna je po vašem mnenju kakovost vode za pitje? (1 - nezadovoljiva, 2 - zadovoljiva, 3 - dobra, 4 - zelo dobra, 5 - odlična) (ustrezno obkrožite)

1	iz vodovodnega omrežja	1	2	3	4	5
2	iz plastenke	1	2	3	4	5

27. Ali menite, da ima pitje vode iz vodovodnega omrežja kakšne posledice na vaše počutje in zdravje?

1	Da; navedite:
2	Ne.
3	Drugo:

28. Fundacija za zdravo pitno vodo želi izboljšati kakovost podzemne vode kot vira pitne vode v Ljubljani. Najbolj pereči problemi, ki jih bo potrebno čimprej vsaj zmanjšati, so vodotesno odvajanje in čiščenje odpadnih voda iz gospodinjstev ter proizvodnih obratov, nĕejena odlagališča odpadkov in nevodotesni gnojni objekti. Finanĕna sredstva za te programe se bodo zbirala iz stalnega dodatka k računu za porabo elektriĕne energije od septembra 2010 dalje, pri ĕemer bo prispevek naveden kot samostojna postavka na računu. Elektro Ljubljana kot neprizadeta organizacija, s katero je Fundacija sklenila dogovor, bo zbrani denar nakazovala Fundaciji za zdravo pitno vodo kot neprofitnemu skladu, ki bo ves zbrani denar uporabil izkljuĕno za reševanje navedene problematike. Ali ste za reševanje navedene problematike pripravljeni plaĕevati dodatnih 0.5 ĕ na mesec na vašem računu za porabo elektriĕne energije? (ustrezno obkrožite)

1	Da.
2	Ne. (nadaljaj z vprašanjem 30)
3	Drugo:

29. Najveĕ koliko bi bili pripravljeni plaĕevati meseĕno za reševanje omenjene problematike? (ustrezno obkrožite)

1	0,5 ĕ	2	1 ĕ	3	1,5 ĕ
4	2 ĕ	5	2,5 ĕ	6	3 ĕ
7	3,5 ĕ	8	4 ĕ	9	5 ĕ

30. Ali imate dostop do interneta v vašem gospodinjstvu ali v sluĕbi? (ustrezno obkrožite)

1	Da.
2	Ne.

Ĉe ste na vprašanje 30 odgovorili z 2 pojdite na vprašanje 33.

31. Spletni portal *EKOLOGIĈEN.SI* je namenjen ozavešĕanju ljudi o varovanju okolja. Na portalu smo ustanovili spletno skupino *EKOLOGIĈEN*, katere namen je redno spodbujanje ĕlanov skupine k varĕnemu vedenju v gospodinjstvu. Prav tako smo ustanovili skupino *EKOLOGIĈEN* na Facebooku. Preko omenjenih spletnih medijev in elektronske pošte bomo s pomoĕjo nasvetov strokovnjakov ĕlane skupin redno spodbujali k varĕnemu vedenju v gospodinjstvu. Vĕlanitev v skupini ne zahteva nikakršnega aktivnega sodelovanja, ampak prinaša predvsem pridobivanje koristih znanj. Edina obveznost bo kratko anketiranje, ki bo opravljeno preko spleta. Ali ste se pripravljeni seznanjati z enostavnimi ukrepi, s katerimi lahko varĕujete v vašem gospodinjstvu in se vĕlaniti v skupino *EKOLOGIĈEN* na portalu *EKOLOGIĈEN.SI* (ustrezno obkrožite)

1	Da; elektronski naslov: _____
2	Ne

32. Ali ste se pripravljeni vĕlaniti v skupino *EKOLOGIĈEN* na spletnem mediju Facebook? (ustrezno obkrožite)

1	Da; ime na Facebooku ali elektronski naslov: _____
2	Ne.
3	Nimam raĕuna na Facebooku, a ga nameravam odpreti za namen raziskave. Ime na Facebooku ali elektronski naslov: _____
4	Nimam raĕuna na Facebooku, a ga nameravam odpreti, vendar ne za namen raziskave.
5	Nimam raĕuna na Facebooku in ga ne nameravam odpreti za namen raziskave.

Zaradi nadaljnje obdelave se ne moremo izogniti nekaterim osebnim podatkom.

33. Spol:

1	moški
2	ženski

34. Starost:

1	od 15 do 24 let
2	od 25 do 34 let
3	od 35 do 44 let
4	od 45 do 54 let
5	od 55 do 64 let
6	od 65 do 75 let
7	nad 75 let

35. Najvišja dokončana stopnja izobrazbe:

1	osnovnošolska
2	poklicna (2 in 3 letna)
3	srednješolska (4 in 5 letna)
4	višješolska, visokošolska ali univerzitetna

36. Status:

1	oseba je zaposlena
2	oseba je samozaposlena (gospodinja, kmet)
3	oseba je trenutno brez zaposlitve
4	oseba se redno izobražuje
5	oseba je vzdrževana in se ne izobražuje
6	oseba je upokojena

37. Število vseh članov gospodinjstva:

--

38. Število članov gospodinjstva, mlajših od 18 let:

--

39. Kakšen je NETO dohodek vseh članov gospodinjstva v preteklem mesecu?

1	500 € in manj
2	od 501 do 1000 €
3	od 1001 do 2000 €
4	od 2001 do 3000 €
5	od 3001 do 5000 €
6	5000 € in več
7	ne želim odgovoriti

40. Kje živite?

1	v individualni hiši
2	v stanovanjski hiši s štirimi stanovanji in manj
3	v stanovanjski hiši z več kot štirimi stanovanji
4	v bloku ali stolpnici

41. Leto izgradnje objekta?

1	pred 1960
2	od 1960 do 1970
3	od 1971 do 1980
4	od 1981 do 1990
5	od 1991 do 2000
6	od 2001 do 2010

42. Kakšen je vaš lastniški status?

1	lastnik / solastnik
2	najemnik
3	drugo (določi):
4	ne želi odgovoriti

43. Kdaj ste se priselili v to bivališče?

1	pred 1960
2	od 1960 do 1970
3	od 1971 do 1980
4	od 1981 do 1990
5	od 1991 do 2000
6	od 2001 do 2005
7	od 2006 do 2010

44. Kakšna je površina vašega bivališča?

1	30 m ² in manj
2	od 31 do 50 m ²
3	od 51 do 70 m ²
4	od 71 do 90 m ²
5	od 91 do 120 m ²
6	od 121 do 150 m ²
7	150 m ² in več

Pri tej anketi se naključno preverja anketarjevo korektno opravljeno delo tako, da se pokliče določeno število udeležencev in se jih povpraša samo, ali so resnično sodelovali v raziskavi. Izključno za namen preverjanja anketarjevega dela vas prosimo, za kontaktno telefonsko številko, kjer ste pogosto dosegljivi.

1.7 Čas konca izpolnjevanja ankete _____

Priloga 5: Uvodni nagovor za drugo spletno anketo

Spoštovani!

Najlepše se vam zahvaljujemo za izkazano zanimanje za nadaljnjo raziskavo v okviru doktorske disertacije, s katero želimo ugotoviti stopnjo okoljske ozaveščenosti ljudi, njihove pripravljenosti za spreminjanje vedenja v smeri trajnosti, stopnje dejanske spremembe vedenja ter ovir, ki se pri tem pojavljajo.

Sedaj vas vabimo, da izpolnite drugo anketo na temo varčevanja električne energije v gospodinjstvu in ločenega zbiranja odpadkov. Za odgovore na vprašanja boste potrebovali do 20 minut. Z izpolnitvijo ankete boste vključeni v NAGRADNO IGRO ([več o pravilih](#)), ki ob tem poteka. Izžrebali bomo 10 nagrajencev, ki bodo prejeli solarni polnilnik podjetja [Ekodom](#), in 100 nagrajencev, ki bodo prejeli okolju prijazno vrečko, ki jo poklanja Geografski inštitut Antona Melika, ZRC SAZU v okviru projekta [Income](#). Po tretjem krogu, čez 6 mesecev pa bomo izžrebali 10 nagrajencev, ki bodo prejeli solarni polnilnik in enega nagrajenca, ki bo za glavno nagrado prejel [bioresonančno terapijo](#) v [Energijski točki](#).

K izpolnitvi druge ankete torej vabimo vse, ki ste z izkazanim interesom za sodelovanje v nadaljnji raziskavi dokazali, da ste pripravljeni delovati EKOLOGIČNO, torej v skladu s svojo logiko in zavestjo ravnati okolju prijazno. Verjamemo, da si boste v naslednjih šestih mesecih skupaj z nami prizadevali varčevati z električno energijo in vodo v vašem gospodinjstvu ter ločeno zbirati odpadke, saj boste s tem pripomogli k ohranjanju okolja in boste na svoja dejanja ponosni.

Za sodelovanje v raziskavi je potrebno ponovno vpisati elektronski naslov za namen nadaljnje obdelave podatkov. Vaši podatki bodo ostali varovani pred nepooblaščenim rabo, podatkov ne bomo prikazovali na osebni ravni in se ne bodo uporabljali v reklamne namene.

Za izpolnitev druge ankete vam bom izredno hvaležna, saj boste s tem pripomogli k varovanju našega okolja in razvoju slovenske znanosti.

S spoštovanjem!

Katarina Polajnar Horvat

ANKETA O RABI ELEKTRIČNE ENERGIJE IN LOČENEM ZBIRANJU ODPADKOV V GOSPODINJSTVU

1.1 Ime anketarja _____ 1.2 Datum _____

1.5 Številka ankete _____

1.6 Čas začetka izpolnjevanja ankete _____

1.7 Čas konca izpolnjevanja ankete _____

2. V kolikšni meri se strinjate z naslednjimi trditvami o ravnanju z električno energijo? (1 - sploh se ne strinjam, 2 - se ne strinjam, 3 - delno se strinjam, 4 - se strinjam, 5 - zelo se strinjam) (ustrezno obkrožite)

1	Z električno energijo je treba varčevati.	1	2	3	4	5
2	Počutim se krivega, kadar čezmerno trošim električno energijo.	1	2	3	4	5
3	Varčevanje z električno energijo je zame pretežka naloga.	1	2	3	4	5
4	Prevelika poraba električne energije je problem celotne družbe.	1	2	3	4	5
5	Manjša poraba električne energije je v veliki meri odvisna od mene osebno.	1	2	3	4	5
6	Varčevanje z električno energijo pomeni, da moram živeti manj udobno.	1	2	3	4	5
7	V naslednjih šestih mesecih sem pripravljen varčevati z električno energijo.	1	2	3	4	5
8	Člani moje družine menijo, da je potrebno varčevati z električno energijo.	1	2	3	4	5
9	Za zmanjšanje porabe električne energije se čutim moralno odgovornega, ne glede na to, kaj z njo počnejo drugi.	1	2	3	4	5
10	Mnenje svoje družine o ravnanju z električno energijo popolnoma podpiram.	1	2	3	4	5
11	Država nas spodbuja k varčevanju z električno energijo.	1	2	3	4	5
12	Poznam načine, kako varčevati z električno energijo.	1	2	3	4	5
13	Bolje se počutim, če porabim manj električne energije.	1	2	3	4	5
14	Menim, da porabe električne energije ni težko zmanjšati.	1	2	3	4	5
15	Izgorevanje fosilnih goriv za pridobivanje električne energije pomembno pripomore k segrevanju ozračja, kar je velik okoljski problem družbe v svetovnem merilu.	1	2	3	4	5
16	Z varčevanjem električne energije lahko pripomorem k zmanjšanju segrevanja ozračja.	1	2	3	4	5
17	Usmeritve naše države o ravnanju z električno energijo popolnoma podpiram.	1	2	3	4	5
18	Za čezmerno porabo električne energije se čutim odgovornega.	1	2	3	4	5
19	Čutim se odgovornega za okoljske probleme, povezane s segrevanjem ozračja, ki čedalje bolj pestijo svet.	1	2	3	4	5

3. V kolikšni meri se strinjate z naslednjimi trditvami o ravnanju z odpadki? (1 - sploh se ne strinjam, 2 - se ne strinjam, 3 - delno se strinjam, 4 - se strinjam, 5 - zelo se strinjam) (ustrezno obkrožite)

1	Kadar ne ločujem odpadkov, se počutim krivega.	1	2	3	4	5
2	Za čedalje večje okoljske probleme, povezane s preskromnim ločevanjem odpadkov, se čutim odgovornega.	1	2	3	4	5
3	Če ločujem odpadke, živim manj udobno.	1	2	3	4	5
4	Odpadke je treba ločevati.	1	2	3	4	5
5	Preskromno ločevanje odpadkov, ki posledično povzročata njihovo čezmerno kopičenje, je velik problem družbe v svetovnem merilu.	1	2	3	4	5

6	Člani moje družine menijo, da je odpadke treba ločevati.	1	2	3	4	5
7	Bolje se počutim, če ločujem odpadke.	1	2	3	4	5
8	Mnenje svoje družine o ravnanju z odpadki popolnoma podpiram.	1	2	3	4	5
9	V naslednjih šestih mesecih sem pripravljen ločevati odpadke.	1	2	3	4	5
10	Če ločujem odpadke, porabim preveč prostega časa.	1	2	3	4	5
11	Država nas spodbuja k ločenemu zbiranju odpadkov.	1	2	3	4	5
12	Poznam načine, kako ločevati odpadke.	1	2	3	4	5
13	Ločevanje odpadkov je zame pretežka naloga.	1	2	3	4	5
14	Ločevanje odpadkov je v glavnem odvisno od mene osebno.	1	2	3	4	5
15	Z ločevanjem odpadkov lahko pripomoremo k njihovi predelavi in s tem ponovni uporabi surovin.	1	2	3	4	5
16	Preskromno ločevanje odpadkov je problem celotne družbe.	1	2	3	4	5
17	Menim, da odpadkov ni težko ločevati.	1	2	3	4	5
18	Za preskromno ločevanje odpadkov se čutim odgovornega.	1	2	3	4	5
19	Usmeritve naše države o ravnanju z odpadki popolnoma podpiram.	1	2	3	4	5
20	Za ločevanje odpadkov se čutim moralno odgovornega ne glede na to, kaj z njimi počnejo drugi.	1	2	3	4	5

4. V kolikšni meri vas skrbi rast porabe električne energije v Ljubljani? (ustrezno obkrožite)

sem popolnoma nezaskrbljen	nisem preveč zaskrbljen	sem srednje zaskrbljen	sem kar precej zaskrbljen	sem zelo zaskrbljen
----------------------------	-------------------------	------------------------	---------------------------	---------------------

5. V kolikšni meri vas skrbi preskromno ločevanje odpadkov v Ljubljani? (ustrezno obkrožite)

sem popolnoma nezaskrbljen	nisem preveč zaskrbljen	sem srednje zaskrbljen	sem kar precej zaskrbljen	sem zelo zaskrbljen
----------------------------	-------------------------	------------------------	---------------------------	---------------------

6. Katera merska enota velja za plačevanje odvoza odpadkov v vašem stanovanju? (ustrezno obkrožite)

1	Plačevanje glede na prostornino zaboju.
2	Število oseb v gospodinjstvu.
3	Število kvadratnih metrov v stanovanju.
4	Drugo (navedite):

7. Ocenite, kako ste zadovoljni z načinom plačevanja električne energije v vašem stanovanju? (ustrezno obkrožite)

nezadostno	zadostno	dobro	prav dobro	odlično
------------	----------	-------	------------	---------

8. Ocenite, kako ste zadovoljni z načinom plačevanja odvoza odpadkov v vašem stanovanju? (ustrezno obkrožite)

nezadostno	zadostno	dobro	prav dobro	odlično
------------	----------	-------	------------	---------

9. Koliko manj bi po vašem mnenju plačevali, če bi količino odpadkov obračunavali po kilogramih glede na ločene frakcije? (ustrezno obkrožite)

1	Plačeval bi mnogo manj.
2	Plačeval bi malo manj.
3	Plačeval bi enako kot zdaj.
4	Plačeval bi malo več.
5	Plačeval bi mnogo več.
6	Drugo (navedite):

10. Koliko lahko prihranite z varčevanjem električne energije v vašem stanovanju? (ustrezno obkrožite)

zelo malo	malo	srednje veliko	veliko	zelo veliko
-----------	------	----------------	--------	-------------

11. Koliko lahko prihranite z ločevanjem odpadkov v vašem stanovanju? (ustrezno obkrožite)

zelo malo	malo	srednje veliko	veliko	zelo veliko
-----------	------	----------------	--------	-------------

12. V kolikšni meri se strinjate z naslednjimi trditvami? (1 - sploh se ne strinjam, 2 - se ne strinjam, 3 – delno se strinjam, 4 - se strinjam, 5 - zelo se strinjam) (ustrezno obkrožite)

1	Nobenega smisla nima, da varčujem z električno energijo, če ne varčujejo tudi drugi.	1	2	3	4	5
2	V naslednjih šestih mesecih bom varčeval z električno energijo.	1	2	3	4	5
3	Ideja, da bi varčeval z električno energijo, mi ni preveč všeč.	1	2	3	4	5
4	Nobenega smisla nima, da ločujem odpadke, če jih ne ločujejo tudi drugi.	1	2	3	4	5
5	Ideja, da bi ločeval odpadke, mi ni preveč všeč.	1	2	3	4	5
6	V naslednjih šestih mesecih bom ločeval odpadke.	1	2	3	4	5

13. Ali ste naročeni na storitev zelena električna energija? (ustrezno obkrožite)

1	Da.
2	Ne, vendar jo poznam.
3	Ne, je ne poznam.
4	Drugo (navedite):

14. Kako pogosto opravljate naslednja opravila? (ustrezno izpolnite)

1	odmrzovanje zamrzovalnika (kolikokrat letno)		
2	pranje na 90° (kolikokrat tedensko)		
3	pranje na 60° (kolikokrat tedensko)		
4	pranje na 40° (kolikokrat tedensko)		
5	pralni stroj uporabljam	1. ko je poln (kolikokrat tedensko):	2. ko ni poln (kolikokrat tedensko):
6	pomivalni stroj uporabljam	1. ko je poln (kolikokrat tedensko):	2. ko ni poln (kolikokrat tedensko):
7	sušilni stroj uporabljam	1. ko je poln (kolikokrat tedensko):	2. ko ni poln (kolikokrat tedensko):

15. Kako pogosto ste v zadnjem tednu? (ustrezno obkrožite)

1	Ponoči pustili računalnik v stanju pripravljenosti.	vedno	pogosto	občasno	redko	nikoli
2	Ponoči pustili TV v stanju pripravljenosti.	vedno	pogosto	občasno	redko	nikoli
3	Pustili polnilec telefona (ali drug polnilec, razdelilec) v vtičnici po napolnjenju.	vedno	pogosto	občasno	redko	nikoli
4	Kuhali v loncu brez pokrovke.	vedno	pogosto	občasno	redko	nikoli
5	Pustili prižgane običajne (ne varčne) žarnice v praznih sobah.	vedno	pogosto	občasno	redko	nikoli
6	Pustili vrata hladilnika odprta, medtem pa opravljali druga dela.	vedno	pogosto	občasno	redko	nikoli
7	Metali odvečno hrano v smeti.	vedno	pogosto	občasno	redko	nikoli
8	Uporabljali okolju prijazno nakupovalno vrečko za večkratno uporabo.	vedno	pogosto	občasno	redko	nikoli
9	Popravili stvari, namesto da bi kupili nove.	vedno	pogosto	občasno	redko	nikoli

Če ste na vprašanje 15.5 odgovorili z enkrat do dvakrat ali nikoli, pojdite na vprašanje 17.

16. Zakaj puščate prižgane običajne žarnice v praznih sobah? (ustrezno obkrožite)

1	Iz navade.
2	Ker mi to olajša bivanje.
3	Ker mislim, da če pustim prižgane, ne porabim več električne energije kot sicer.
4	Drugo (navedite):

17. Zakaj uporabljate okolju prijazno nakupovalno vrečko oziroma zakaj je ne uporabljate? (ustrezno obkrožite)

1	Uporabljam jo, ker s tem pripomorem k zmanjšanju količine odpadkov in s tem varovanju okolja.
2	Uporabljam jo, ker s tem privarčujem.
3	Uporabljam jo le občasno, ker jo pogosto pozabim vzeti s seboj v trgovino.
4	Ne uporabljam je, ker mi zmanjšuje stopnjo udobja.
5	Ne uporabljam je, ker v trgovini dobim brezplačno plastično vrečko.

6	Ne uporabljam je, ker v trgovini iz navade kupim plastično vrečko.
7	Drugo (navedite):

18. Ali imate na vašem poštnem nabiralniku nalepko proti nezaželenim reklamam? (ustrezno obkrožite)

1	da
2	ne
3	Ne, ker je ne poznam in ne vem kaj pomeni.
4	Drugo (navedite):

19. Ali ste v vašem stanovanju v zadnjih šestih mesecih običajne žarnice zamenjali z varčnimi? (ustrezno obkrožite in izpolnite)

1	Da, vse sem zamenjal že pred več kot šestimi meseci.
2	Da, vse sem zamenjal v zadnjih šestih mesecih
3	Da, v zadnjih šestih mesecih sem jih zamenjal več kot tri četrtine
4	Da, v zadnjih šestih mesecih sem jih zamenjal med polovico in tri četrtine zamenjal z varčnimi
5	Da, v zadnjih šestih mesecih sem jih zamenjal med četrtino in polovico
6	Da, v zadnjih šestih mesecih sem jih zamenjal manj kot četrtino
7	Ne, v zadnjih šestih mesecih nisem zamenjal nobene.
8	Drugo (navedite):

Če ste na vprašanje 19 odgovorili z 1 ali 2, pojdite na vprašanje 21.

20. Zakaj vseh običajnih žarnic še vedno niste zamenjali z varčnimi? (ustrezno obkrožite)

1	Ne ustrezajo navoju na luči.
2	Zamenjam jih takrat, ko navadne pregorijo.
3	Še nisem razmišljal o tem.
4	So predrage.
5	Ne svetijo tako kot navadne.
6	Drugo (navedite):

21. Ali veste, koliko naprav v vašem stanovanju imate v stanju pripravljenosti in katere so to?

1	koliko naprav:
2	katere (naštejte):

22. Ali ste v vašem stanovanju v zadnjih šestih mesecih zmanjšali število naprav, ki so bile v stanju pripravljenosti oziroma morebiti izključili vse naprave, ki so bile v takšnem stanju? (ustrezno obkrožite)

1	Vse naprave, ki so bile v stanju pripravljenosti, sem izključil že pred več kot šestimi meseci.
2	Vse naprave, ki so bile v stanju pripravljenosti, sem izključil v zadnjih šestih mesecih.
2	Izključil sem več kot tri četrtine naprav, ki so bile v stanju pripravljenosti.
3	Izključil sem med polovico in tri četrtine naprav, ki so bile v stanju pripravljenosti.
4	Da, izključil sem med četrtino in polovico naprav, ki so bile v stanju pripravljenosti.
5	Da, izključil sem manj kot četrtino naprav, ki so bile v stanju pripravljenosti.
6	Izključil nisem nobene naprave, ki je v stanju pripravljenosti.
7	Ne vem, katere naprave so v stanju pripravljenosti.
8	Drugo (navedite):

23. Navedite, kdaj je čas nižje tarife cene električne energije?

24. Kako pogosto pranje perila, pranje posode, segrevanje vode z električno energijo opravite v času nižje tarife cene električne energije? (ustrezno obkrožite)

1	vedno
2	pogosto
3	občasno

4	redko
5	nikoli
6	drugo (navedite):

25. Ekološki otok ali zbirno mesto je prostor, namenjen odlaganju ločeno zbranih odpadkov. Za katere vrste odpadkov so zabojniki na vam najbližjem ekološkem otoku?

--

26. Koliko časa porabite do vam najbližjega ekološkega otoka? (ustrezno obkrožite)

1	manj kot 1 minuto
2	od 1 do 5 minut
3	od 6 do 10 minut
4	od 11 do 20 minut
5	več kot 20 minut
6	drugo (navedite):

27. Ali v vašem gospodinjstvu zbirate odpadke ločeno? (ustrezno obkrožite)

1	da (nadaljуй z vprašanjem 28)
2	ne (nadaljуй z vprašanjem 29)
3	delno (nadaljуй z vprašanjem 28)

28. V kolikšnem deležu (%) ločujete posamezne vrste odpadkov? (ustrezno obkrožite in pripišite)

1	papir	20 in manj	21–40	41–60	61–80	81–100
2	steklo	20 in manj	21–40	41–60	61–80	81–100
3	pločevinke	20 in manj	21–40	41–60	61–80	81–100
4	plastiko	20 in manj	21–40	41–60	61–80	81–100
5	organski odpadki	20 in manj	21–40	41–60	61–80	81–100
6	odpadne baterije	20 in manj	21–40	41–60	61–80	81–100
7	zdravila	20 in manj	21–40	41–60	61–80	81–100
8	drugo (navedite):	20 in manj	21–40	41–60	61–80	81–100

29. V kakšni meri se strinjate z naslednjimi trditvami? (1 - sploh se ne strinjam, 2 - se ne strinjam, 3 - delno se strinjam, 4 - se strinjam, 5 - zelo se strinjam) (ustrezno obkrožite)
Odpadkov/vseh odpadkov ne ločujem, ker...

1	me to sploh ne zanima.	1	2	3	4	5
2	nimam prostora za ločevanje odpadkov.	1	2	3	4	5
3	je ekološki otok predaleč.	1	2	3	4	5
4	nisem sposoben iti do ekološkega otoka.	1	2	3	4	5
5	nimam dovolj odpadkov.	1	2	3	4	5
6	nočem ločevati odpadkov v stanovanju zaradi smrada.	1	2	3	4	5
7	to početje nima smisla, saj tudi večina drugih tega ne dela.	1	2	3	4	5
8	nimam časa.	1	2	3	4	5
9	te storitve ne poznam.	1	2	3	4	5

30. Katerih vrst odpadkov, ki jih ločujete, imate tedensko največ in kje jih oddajate?

Vrsta odpadkov glede na količino	Kje jih oddajate/odložite?
1.	
2.	
3.	

31. Ali veste, da je 17. aprila 2010 potekala največja čistilna akcija v Sloveniji doslej, imenovana »Očistimo Slovenijo«?

1	da
2	ne

3	drugo (navedite):
---	-------------------

32. Ali ste se te akcije morebiti tudi sami udeležili?

1	da
2	ne
3	drugo (navedite):

33. Prosimo vas, da odgovorite še na naslednja vprašanja. (ustrezno vpišite ali obkrožite)

1	Kdaj pri kuhanju porabimo manj električne energije?	če je posoda pokrita	če je posoda odkrita	ni razlike
2	Za koliko odstotkov manj električne energije porabijo varčne žarnice od običajnih?			
3	Kdaj pri sušenju perila porabimo manj električne energije?	če ga sušimo v sušilcu	če ga sušimo na zraku	
4	Za koliko odstotkov manj električne energije porabimo, če peremo namesto na 60° na 40°?			
5	Ali lahko na steklenicah, ki jih odlagamo v zabojnike za steklo, pustimo zamaške ali pokrovčke?			
6	V katero vrsto odpadkov spadajo pločevinke?			
7	Kaj spada med biološke odpadke?			
8	Koliko košev za odpadke morate imeti v gospodinjstvu, če želite ločevati vse odpadke?			

34. Izključno za namen raziskave potrebujemo vaš elektronski naslov, ki ste ga posredovali pri prvi anketi. Obvezujemo se, da podatkov ne bomo prikazovali na osebni ravni.

Elektronski naslov:

Priloga 7: Uvodni nagovor tretje spletne ankete

Spoštovani!

Najlepše se zahvaljujemo vsem, ki ste sodelovali v prvem in drugem delu raziskave v okviru doktorske disertacije na temo vloge socialnih dejavnikov pri razvoju okoljske ozaveščenosti in spreminjanju okoljskega vedenja in ste pripravljeni sodelovati tudi v zaključnem, ponovitvenem delu raziskave.

Sedaj vas vabimo, da izpolnite še zadnjo, PONOVIIVENO anketo, ki vsebuje vprašanja prve in druge ankete. S pomočjo omenjenih vprašanj bomo skušali ugotoviti spremembo v stopnji okoljske ozaveščenosti, pripravljenost za spreminjanje vedenja v smeri trajnosti, stopnjo dejanske spremembe vedenja ter ovir, ki so se pojavljale v času raziskave. Za odgovore na vprašanja boste potrebovali do 20 minut. Z izpolnitvijo ankete boste vključeni v NAGRADNO IGRO ([več o pravilih](#)), ki ob tem poteka. Izžrebali bomo 10 nagrajencev, ki bodo prejeli solarni polnilnik podjetja [Ekodom](#), in enega nagrajenca, ki bo za glavno nagrado prejel [bioresonančno terapijo](#) v [Energijski točki](#).

K izpolnitvi tretje ankete torej vabimo vse, ki ste z izkazanim interesom za sodelovanje v celotni raziskavi dokazali, da ste pripravljeni delovati EKOLOGIČNO, torej v skladu s svojo logiko in zavestjo ravnati okolju prijazno. Verjamemo, da ste si v preteklih šestih mesecih skupaj z nami prizadevali varčevati z električno energijo in vodo v vašem gospodinjstvu ter ločeno zbirali odpadke, saj ste s tem pripomogli k ohranjanju okolja in ste na svoja dejanja ponosni.

Za sodelovanje v raziskavi je potrebno ponovno vpisati elektronski naslov za namen nadaljnje obdelave podatkov. Vaši podatki bodo ostali varovani pred nepooblaščenno rabo, podatkov ne bomo prikazovali na osebni ravni in se ne bodo uporabljali v reklamne namene.

Za izpolnitev druge ankete vam bomo izredno hvaležni, saj boste s tem pripomogli k varovanju našega okolja in razvoju slovenske znanosti.

S spoštovanjem!

Katarina Polajnar Horvat

Priloga 8: Tretja, Ponovitevna spletna anketa o rabi vode, električne energije in ravnanju z odpadki v gospodinjstvu

GEOGRAFSKI INŠTITUT ANTONA MELIKA Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti Novi trg 2, 1000 Ljubljana Tel.: (01) 470 63 50, 470 61 00; Faks: (01) 425 77 93 E-pošta: gi@zrc-sazu.si; www.zrc-sazu.si/giam		ANTON MELIK GEOGRAPHICAL INSTITUTE of Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts Novi trg 2, 1000 Ljubljana, Slovenia Tel.: +386 1 470 61 00; Fax: +386 1 425 77 93 E-mail: gi@zrc-sazu.si; www.zrc-sazu.si/gi
--	---	--

PONOVITVENA SPLETNA ANKETA O RABI VODE, ELEKTRIČNE ENERGIJE IN RAVNANJU Z ODPADKI V GOSPODINJSTVU

1.1 Ime anketarja _____

1.2 Datum _____ 1.5 Številka ankete _____

1.6 Čas začetka izpolnjevanja ankete _____

2. V kolikšni meri so naslednje trditve pomembne za vas? (1 - popolnoma nepomembna, 2 - nepomembna, 3 - srednje pomembna, 4 - pomembna, 5 - zelo pomembna) (ustrezno obkrožite)

1	ENAKOPRAVNOST IN PRAVIČNOST: enake možnosti za vse, popravljati krivice	1	2	3	4	5
2	MIR: stanje brez vojn in napetosti	1	2	3	4	5
3	MOČ IN VPLIV: prizadevanje za uveljavitev lastne volje, nadzor drugih	1	2	3	4	5
4	AMBICIOZNOST: delavnost, prizadevnost	1	2	3	4	5
5	BOGASTVO: materialna lastnina, denar, življenje v izobilju	1	2	3	4	5
6	UGLED IN SLAVA: biti priznan, uveljavljen v družbi	1	2	3	4	5
7	UDOBJE IN UŽIVANJE: živeti sproščeno, osebno ugodje, zadovoljitev želja	1	2	3	4	5
8	VESELJE DO ŽIVLJENJA: uživati v hrani, prostem času ...	1	2	3	4	5
9	SOŽITJE Z NARAVO: prilagajati se naravi, živeti skladno z načeli trajnostnega razvoja	1	2	3	4	5
10	VAROVANJE OKOLJA: skrbeti za ohranitev naravnega okolja, preprečevati onesnaževanje	1	2	3	4	5

3. Ali ste v zadnjih šestih mesecih storili kaj od spodaj naštetega? (1 - da, 2 - deloma, 3 - ne) (ustrezno obkrožite)

1	ločeno zbirali odpadke,	1	2	3
2	zmanjšali porabo električne energije (npr. ugasnili naprave, ki so bile v stanju pripravljenosti, zamenjali običajne žarnice z energetsko varčnimi, kupili energetsko učinkovitejše naprave ...),	1	2	3
3	kupili električne naprave in izdelke, ki spadajo v energijski razred A,	1	2	3
3	zmanjšali porabo vode (zapirali vodo med umivanjem zob, prhanjem ...),	1	2	3
5	zmanjšali uporabo plastičnih nakupovalnih vrečk.	1	2	3

4. V kolikšni meri se strinjate z naslednjimi trditvami o ravnanju z vodo? (1 - sploh se ne strinjam, 2 - se ne strinjam, 3 - deloma se strinjam, 4 - se strinjam, 5 - zelo se strinjam) (ustrezno obkrožite)

1	Količina načrpane vode na svetu se približuje zgornjim mejam razpoložljivih virov, kar predstavlja velik družbeni problem.	1	2	3	4	5
2	Če čezmerno porabljam vodo, se počutim krivega.	1	2	3	4	5
3	Varčevanje vode je zame pretežka naloga.	1	2	3	4	5
4	Če varčujem z vodo, živim manj udobno.	1	2	3	4	5
5	Člani moje družine menijo, da je potrebno varčevati z vodo.	1	2	3	4	5
6	Za vse večje probleme v zvezi s pomanjkanjem vode, ki pestijo svet, se čutim odgovornega.	1	2	3	4	5
7	V naslednjih šestih mesecih sem pripravljen varčevati z vodo.	1	2	3	4	5

8	Popolnoma podpiram mnenje svoje družine o ravnanju z vodo.	1	2	3	4	5
9	Poznam načine, kako varčevati vodo.	1	2	3	4	5
10	Za čezmerno izčrpavanje vodnih virov za potrebe človeka se čutim odgovornega.	1	2	3	4	5
11	Z vodo v gospodinjstvu je treba varčevati.	1	2	3	4	5
12	Manjša poraba vode je v veliki meri odvisna od mene samega.	1	2	3	4	5
13	Usmeritve naše države o ravnanju z vodo popolnoma podpiram.	1	2	3	4	5
14	Porabo vode lahko zmanjšam brez težav.	1	2	3	4	5
15	Z varčevanjem vode lahko pripomorem k ohranjanju dragocenih vodnih virov.	1	2	3	4	5
16	Država nas spodbuja k varčevanju vode.	1	2	3	4	5
17	, Za zmanjšano porabo vode se čutim moralno odgovornega ne glede na to, kaj z njo počnejo drugi.	1	2	3	4	5
18	Bolje se počutim, če porabim manj vode.	1	2	3	4	5
19	V naslednjih šestih mesecih bom varčeval z vodo v gospodinjstvu.	1	2	3	4	5

5. Na kakšen način uporabljate gospodinjske stroje oziroma skrbite za higieno?(ustrezno izpolnite)

1	pralni stroj uporabljam	1. ko je poln (kolikokrat na teden):	2. ko ni poln (kolikokrat na teden):
2	pomivalni stroj uporabljam	1. ko je poln (kolikokrat na teden):	2. ko ni poln (kolikokrat na teden):
3	Kolikokrat na teden se prhate?		
4	Koliko časa se prhate (v minutah) ? (1 = manj kot 3 2 = od 3 do 5, 3 = od 6 do 10, 4 = od 11 do 15,5 = več kot 15)		
5	Kolikokrat na teden se kopate?		

6. Kako pogosto se vam zgodi? (1 - nikoli, 2 - redko, 3 - občasno, 4 - pogosto, 5 - vedno) (ustrezno obkrožite)

1	Pustiti teči vodo medtem, ko si umivate zobe.	1	2	3	4	5
2	Pustiti teči vodo medtem, ko si med umivanjem rok te milite.	1	2	3	4	5
3	Pustiti teči vodo medtem, ko se milite med prhanjem.	1	2	3	4	5
4	Pustiti teči vodo medtem, ko ročno pomivate posodo.	1	2	3	4	5
5	Pri pitju uporabiti povsem čist kozarec.	1	2	3	4	5

Če ste na vprašanja 6.1, 6.2, 6.3 ali 6.4, odgovorili z 1 ali 2, ne odgovarjajte na to vprašanje, ki se nanj nanaša.

7. Zakaj pustite teči vodo medtem, ko si umivate zobe, milite roke, se prhate ali pomivate posodo? (ustrezno obkrožite)

1	6.1	6.2	6.3	6.4	Vodo pustim teči iz navade.
2	6.1	6.2	6.3	6.4	Vodo pustim teči, ker mi to olajša opravilo.
3	6.1	6.2	6.3	6.4	Mislím, da medtem, ko opravljám opravilo, ne steče tolikšna količina vode, da bi me to moralo skrbeti.
4	6.1	6.2	6.3	6.4	Drugo (navedi):

8. Ali ste v zadnjih šestih mesecih storili kaj od naštetega? (1 - da, 2 - ne) (ustrezno obkrožite)

1	V prho sem dal namestiti zračnik za nizek pretok, ki vodi primeša zrak.	1	2
2	Vgradili so mi straniščni splakovalnik, ki ima dve možnosti splakovanja (z večjo in manjšo količino spuščene vode za veliko oziroma malo potrebo) ali možnost predčasnega ustavljanja odtokanja vode.	1	2
3	Preveril sem, ali v stanovanju kje uhaja voda (kapljanje iz pip, uhajanje vode iz straniščnega splakovalnika ...).	1	2
4	Posodo sem ročno pomival v pomivalnem koritu, pod tekočo vodo pa jo samo splaknil.	1	2
5	Zmanjšal sem rabo čistil, pralnih praškov, mehčalcev in/ali kozmetike .	1	2
6	V straniščno školjko sem metal stvari, ki bi lahko zamašile vodni odtok ali onesnažile vodo (ostanke hrane, kavno usedlino, stara zdravila ...)	1	2
7	Vgradili so mi individualni števec za merjenje vode v stanovanju.	1	2

9. Prosimo vas, da odgovorite tudi na naslednja mnenjska vprašanja. (ustrezno izpolnite ali obkrožite)

1	Koliko vode povprečno porabi ena oseba na dan?		
2	Koliko vode porabimo, če pustimo teči vodo med umivanjem zob?		
3	Ali porabimo več vode pri ročnem ali strojnem pomivanju posode?	ročnem	strojnem
4	Ali porabimo več vode pri kopanju ali prhanju?	kopanju	prhanju
5	Koliko vode na dan steče iz pipe, iz katere kaplja po 1 kapljica na sekundo?		
6	Koliko vode porabimo v petih minutah prhanja, brez vmesnega zapiranja?		
7	Koliko vode porabimo za kopanje v kadi?		

10. V kolikšni meri se strinjate z naslednjimi trditvami o ravnanju z električno energijo? (1 - sploh se ne strinjam, 2 - se ne strinjam, 3 - delno se strinjam, 4 - se strinjam, 5 - zelo se strinjam) (ustrezno obkrožite)

1	Z električno energijo je treba varčevati.	1	2	3	4	5
2	Počutim se krivega, kadar čezmerno trošim električno energijo.	1	2	3	4	5
3	Varčevanje z električno energijo je zame pretežka naloga.	1	2	3	4	5
4	Prevelika poraba električne energije je problem celotne družbe.	1	2	3	4	5
5	Manjša poraba električne energije je v veliki meri odvisna od mene osebno.	1	2	3	4	5
6	Varčevanje z električno energijo pomeni, da moram živeti manj udobno.	1	2	3	4	5
7	V naslednjih šestih mesecih sem pripravljen varčevati z električno energijo.	1	2	3	4	5
8	Člani moje družine menijo, da je potrebno varčevati z električno energijo.	1	2	3	4	5
9	Za zmanjšanje porabe električne energije se čutim moralno odgovornega ne glede na to, kaj z njo počnejo drugi.	1	2	3	4	5
10	Mnenje svoje družine o ravnanju z električno energijo popolnoma podpiram.	1	2	3	4	5
11	Država nas spodbuja k varčevanju z električno energijo.	1	2	3	4	5
12	Poznam načine, kako varčevati z električno energijo.	1	2	3	4	5
13	Bolje se počutim, če porabim manj električne energije.	1	2	3	4	5
14	Menim, da porabe električne energije ni težko zmanjšati.	1	2	3	4	5
15	Izgorevanje fosilnih goriv za pridobivanje električne energije pomembno pripomore k segrevanju ozračja, kar je velik okoljski problem družbe v svetovnem merilu.	1	2	3	4	5
16	Z varčevanjem električne energije lahko pripomorem k zmanjšanju segrevanja ozračja.	1	2	3	4	5
17	Usmeritve naše države o ravnanju z električno energijo popolnoma podpiram.	1	2	3	4	5
18	Za čezmerno porabo električne energije se čutim odgovornega.	1	2	3	4	5
19	Čutim se odgovornega za okoljske probleme, povezane s segrevanjem ozračja, ki čedalje bolj pestijo svet.	1	2	3	4	5

11. V kolikšni meri se strinjate z naslednjimi trditvami o ravnanju z odpadki? (1 - sploh se ne strinjam, 2 - se ne strinjam, 3 - delno se strinjam, 4 - se strinjam, 5 - zelo se strinjam) (ustrezno obkrožite)

1	Kadar ne ločujem odpadkov, se počutim krivega.	1	2	3	4	5
2	Za čedalje večje okoljske probleme, povezane s preskromnim ločevanjem odpadkov, se čutim odgovornega.	1	2	3	4	5
3	Če ločujem odpadke, živim manj udobno.	1	2	3	4	5
4	Odpadke je treba ločevati.	1	2	3	4	5
5	Preskromno ločevanje odpadkov, ki posledično povzroča njihovo čezmerno kopičenje, je velik problem družbe v svetovnem merilu.	1	2	3	4	5
6	Člani moje družine menijo, da je odpadke treba ločevati.	1	2	3	4	5
7	Bolje se počutim, če ločujem odpadke.	1	2	3	4	5
8	Mnenje svoje družine o ravnanju z odpadki popolnoma podpiram.	1	2	3	4	5
9	V naslednjih šestih mesecih sem pripravljen ločevati odpadke.	1	2	3	4	5
10	Če ločujem odpadke, porabim preveč prostega časa.	1	2	3	4	5
11	Država nas spodbuja k ločenemu zbiranju odpadkov.	1	2	3	4	5
12	Poznam načine, kako ločevati odpadke.	1	2	3	4	5

13	Ločevanje odpadkov je zame pretežka naloga.	1	2	3	4	5
14	Ločevanje odpadkov je v glavnem odvisno od mene osebno.	1	2	3	4	5
15	Z ločevanjem odpadkov lahko pripomoremo k njihovi predelavi in s tem ponovni uporabi surovin.	1	2	3	4	5
16	Preskromno ločevanje odpadkov je problem celotne družbe.	1	2	3	4	5
17	Menim, da odpadkov ni težko ločevati.	1	2	3	4	5
18	Za preskromno ločevanje odpadkov se čutim odgovornega.	1	2	3	4	5
19	Usmeritve naše države o ravnanju z odpadki popolnoma podpiram.	1	2	3	4	5
20	Za ločevanje odpadkov se čutim moralno odgovornega ne glede na to, kaj z njimi počnejo drugi.	1	2	3	4	5

12. Ali ste naročeni na storitev zelena električna energija? (ustrezno obkrožite)

1	Da.
2	Ne, vendar jo poznam.
3	Ne, je ne poznam.
4	Drugo (navedite):

13. Kako pogosto opravljate naslednja opravila? (ustrezno izpolnite)

1	odmrzovanje zamrzovalnika (kolikokrat letno)		
2	pranje na 90° (kolikokrat tedensko)		
3	pranje na 60° (kolikokrat tedensko)		
4	pranje na 40° (kolikokrat tedensko)		
5	pralni stroj uporabljam	1. ko je poln (kolikokrat tedensko):	2. ko ni poln (kolikokrat tedensko):
6	pomivalni stroj uporabljam	1. ko je poln (kolikokrat tedensko):	2. ko ni poln (kolikokrat tedensko):
7	sušilni stroj uporabljam	1. ko je poln (kolikokrat tedensko):	2. ko ni poln (kolikokrat tedensko):

14. Kako pogosto ste v zadnjem tednu? (ustrezno obkrožite)

1	Ponoči pustili računalnik v stanju pripravljenosti.	vedno	pogosto	občasno	redko	nikoli
2	Ponoči pustili TV v stanju pripravljenosti.	vedno	pogosto	občasno	redko	nikoli
3	Pustili polnilec telefona (ali drug polnilec, razdelilec) v vtičnici po napolnjenju.	vedno	pogosto	občasno	redko	nikoli
4	Kuhali v loncu brez pokrovke.	vedno	pogosto	občasno	redko	nikoli
5	Pustili prižgane običajne (ne varčne) žarnice v praznih sobah.	vedno	pogosto	občasno	redko	nikoli
6	Pustili vrata hladilnika odprta, medtem pa opravljali druga dela.	vedno	pogosto	občasno	redko	nikoli
7	Metali odvečno hrano v smeti.	vedno	pogosto	občasno	redko	nikoli
8	Uporabljali okolju prijazno nakupovalno vrečko za večkratno uporabo.	vedno	pogosto	občasno	redko	nikoli
9	Popravili stvari, namesto da bi kupili nove.	vedno	pogosto	občasno	redko	nikoli

Če ste na vprašanje 14.5 odgovorili z enkrat do dvakrat ali nikoli, pojdite na vprašanje 16.

15. Zakaj puščate prižgane običajne žarnice v praznih sobah? (ustrezno obkrožite)

1	Iz navade.
2	Ker mi to olajša bivanje.
3	Ker mislim, da če pustim prižgane, ne porabim več električne energije kot sicer.
4	Drugo (navedite):

16. Zakaj uporabljate okolju prijazno nakupovalno vrečko oziroma zakaj je ne uporabljate? (ustrezno obkrožite)

1	Uporabljam jo, ker s tem pripomorem k zmanjšanju količine odpadkov in s tem varovanju okolja.
2	Uporabljam jo, ker s tem privarčujem.
3	Uporabljam jo le občasno, ker jo pogosto pozabim vzeti s seboj v trgovino.
4	Ne uporabljam je, ker mi zmanjšuje stopnjo udobja.
5	Ne uporabljam je, ker v trgovini dobim brezplačno plastično vrečko.
6	Ne uporabljam je, ker v trgovini iz navade kupim plastično vrečko.

7	Drugo (navedite):
---	-------------------

17. Ali imate na vašem poštnem nabiralniku nalepko proti nezaželenim reklamam? (ustrezno obkrožite)

1	da
2	ne
3	Ne, ker je ne poznam in ne vem kaj pomeni.
4	Drugo (navedite):

18. Ali ste v vašem stanovanju v zadnjih šestih mesecih običajne žarnice zamenjali z varčnimi? (ustrezno obkrožite in izpolnite)

1	Da, vse sem zamenjal že pred več kot šestimi meseci.
2	Da, vse sem zamenjal v zadnjih šestih mesecih
3	Da, v zadnjih šestih mesecih sem jih zamenjal več kot tri četrtine
4	Da, v zadnjih šestih mesecih sem jih zamenjal med polovico in tri četrtine zamenjal z varčnimi
5	Da, v zadnjih šestih mesecih sem jih zamenjal med četrtino in polovico
6	Da, v zadnjih šestih mesecih sem jih zamenjal manj kot četrtino
7	Ne, v zadnjih šestih mesecih nisem zamenjal nobene.
8	Drugo (navedite):

Če ste na vprašanje 18 odgovorili z 1 ali 2, pojdite na vprašanje 20.

19. Zakaj vseh običajnih žarnic še vedno niste zamenjali z varčnimi? (ustrezno obkrožite)

1	Ne ustrezajo navoju na luči.
2	Zamenjam jih takrat, ko navadne pregorijo.
3	Še nisem razmišljal o tem.
4	So predrage.
5	Ne svetijo tako kot navadne.
6	Drugo (navedite):

20. Ali veste, koliko naprav v vašem stanovanju imate v stanju pripravljenosti in katere so to?

1	koliko naprav:
2	katere (naštejte):

21. Ali ste v vašem stanovanju v zadnjih šestih mesecih zmanjšali število naprav, ki so bile v stanju pripravljenosti oziroma morebiti izključili vse naprave, ki so bile v takšnem stanju? (ustrezno obkrožite)

1	Vse naprave, ki so bile v stanju pripravljenosti, sem izključil že pred več kot šestimi meseci.
2	Vse naprave, ki so bile v stanju pripravljenosti, sem izključil v zadnjih šestih mesecih.
2	Izključil sem več kot tri četrtine naprav, ki so bile v stanju pripravljenosti.
3	Izključil sem med polovico in tri četrtine naprav, ki so bile v stanju pripravljenosti.
4	Da, izključil sem med četrtino in polovico naprav, ki so bile v stanju pripravljenosti.
5	Da, izključil sem manj kot četrtino naprav, ki so bile v stanju pripravljenosti.
6	Izključil nisem nobene naprave, ki je v stanju pripravljenosti.
7	Ne vem, katere naprave so v stanju pripravljenosti.
8	Drugo (navedite):

22. Navedite, kdaj je čas nižje tarife cene električne energije?

23. Kako pogosto pranje perila, pranje posode, segrevanje vode z električno energijo opravite v času nižje tarife cene električne energije? (ustrezno obkrožite)

1	vedno
2	pogosto

3	<i>občasno</i>
4	<i>redko</i>
5	<i>nikoli</i>
6	<i>drugo (navedite):</i>

24. Ali v vašem gospodinjstvu zbirate odpadke ločeno? (ustrezno obkrožite)

1	<i>da (nadaljaj z vprašanjem 29)</i>
2	<i>ne (nadaljaj z vprašanjem 30)</i>
3	<i>delno (nadaljaj z vprašanjem 29)</i>

25. V kolikšnem deležu (%) ločujete posamezne vrste odpadkov? (ustrezno obkrožite in pripišite)

1	papir	20 in manj	21–40	41–60	61–80	81–100
2	steklo	20 in manj	21–40	41–60	61–80	81–100
3	pločevinke	20 in manj	21–40	41–60	61–80	81–100
4	plastiko	20 in manj	21–40	41–60	61–80	81–100
5	organski odpadki	20 in manj	21–40	41–60	61–80	81–100
6	odpadne baterije	20 in manj	21–40	41–60	61–80	81–100
7	zdravila	20 in manj	21–40	41–60	61–80	81–100
8	drugo (navedite):	20 in manj	21–40	41–60	61–80	81–100

26. Prosimo vas, da odgovorite še na naslednja vprašanja. (ustrezno vpišite ali obkrožite)

1	Kdaj pri kuhanju porabimo manj električne energije?	če je posoda pokrita	če je posoda odkrita	ni razlike
2	Za koliko odstotkov manj električne energije porabijo varčne žarnice od običajnih?			
3	Kdaj pri sušenju perila porabimo manj električne energije?	če ga sušimo v sušilcu	če ga sušimo na zraku	
4	Za koliko odstotkov manj električne energije porabimo, če peremo namesto na 60° na 40°?			
5	Ali lahko na steklenicah, ki jih odlagamo v zabojnike za steklo, pustimo zamaške ali pokrovčke?			
6	V katero vrsto odpadkov spadajo pločevinke?			
7	Kaj spada med biološke odpadke?			
8	Koliko košev za odpadke morate imeti v gospodinjstvu, če želite ločevati vse odpadke?			

27. Izključno za namen raziskave potrebujemo vaš **elektronski naslov**, ki ste ga posredovali pri prvi in drugi anketi. Obvezujemo se, da podatkov ne bomo prikazovali na osebni ravni.

Elektronski naslov:

Priloga 9: Nasveti za varčno vedenje v gospodinjstvu

1. NETRAJNOSTNI SODOBNI NAČIN ŽIVLJENJA

Planet Zemlja je v resnih težavah, skupaj z njim pa tudi mi. Z vrsto malenkosti lahko močno vplivamo na prihodnost našega planeta, ne da bi se pri tem morali odreči čemu bistvenemu in živeti v pomanjkanju. Dovolj je že, da z drobnimi spremembami netrajnostnih navad pripomoremo k izboljšanju stanja okolja. Le zavedeti se moramo vseh dejstev, spremeniti razmišljanje in se začeti drugače obnašati. Začeti je treba pri sebi, v svojem gospodinjstvu. Za spremembo vedenja potrebujete le nekaj motivacije in dobre volje. Večina ukrepov, s katerimi lahko preprečimo oziroma zmanjšamo vpliv na okolje, ima namreč izredno pozitivne učinke na vaše počutje in zdravje, zagotovo lahko pozitivno vpliva tudi na proračun vašega gospodinjstva. Pri tem naj vam bodo v pomoč tudi ugotovitve o sedanjih značilnostih rabe vode v gospodinjstvih, predstavljene v nadaljevanju.

1.1. RABA VODE V GOSPODINJSTVIH

V svetovnem merilu črpamo vodo iz podzemnih virov veliko hitreje, kot so se sposobni obnavljati. Poraba vode po svetu se je samo v zadnjih 100 letih povečala za šestkrat, pomanjkanje pitne vode pa občuti že 2,6 milijarde ljudi. V Sloveniji večjih težav s pitno vodo nimamo, kako pa bo v prihodnje, je odvisno od tega, kako bomo z njo gospodarili. Naraščajoče onesnaževanje in potratna raba močno zmanjšujeta možnosti, da bi bili za vselej preskrbljeni s pitno vodo. Gospodinjstva porabijo od 10 do 40 % vse načrpane vode. Le majhen del se jo porabi za biološke potrebe, glavni porabnik so namreč gospodinjstva opravila. Zato je pri zmanjševanju pretirane porabe vode ključna prav sprememba našega vsakodnevnega vedenja, povezanega z gospodinjstvenimi opravili.

Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije se v zadnjih letih raba vode v gospodinjstvih skoraj ne spreminja. V zadnjem desetletju se je v posameznih letih celo zmanjšala, kar je posledica uporabe ureditve in boljšega vzdrževanja vodovodnih omrežij, kjer so se v preteklosti pojavljale velike izgube. V gospodinjstvih pa se navade rabe vode praktično niso spremenile. Žal se ljudje še vedno premalo zavedamo pomena ohranjanja vodnih virov, zato z vodo premalo varčujemo. Pomemben korak k trajnostni rabi vodnih virov je torej sprememba vedenja ljudi. Oskrba s pitno prihodnjih generacij je namreč odvisna zlasti od tega, kako z vodo ravnamo danes.

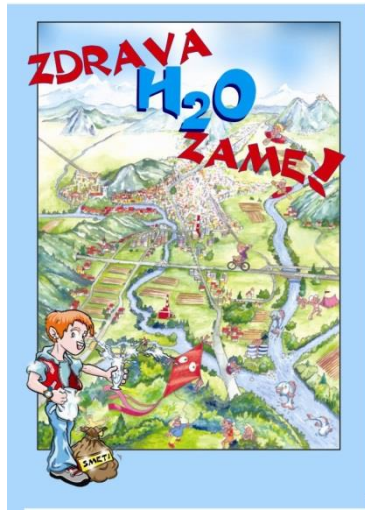
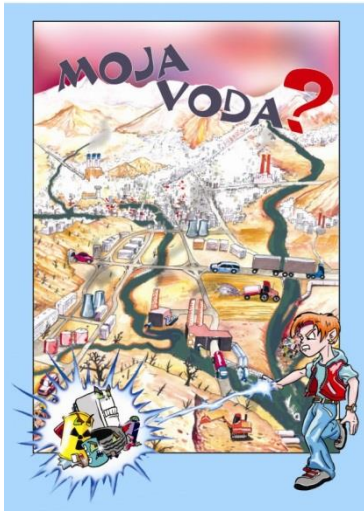
V nadaljevanju si lahko ogledate kratek predstavitveni film o vodi in o skrbi zanjo, ki je nastal v okviru mednarodnega projekta Life Income, skrb za vodo.

Slika 63: Izsek iz kratkega predstavitvenega filma projekta Income, skrb za vodo.

1.2. ZDRAVA VODA ZAME!

V nadaljevanju je predstavljena problematika vodnih virov v Ljubljani kot ene od dejansko in potencialno najbolj ogroženih sestavin okolja, saj se na območju slovenske prestolnice prepletajo raznovrstne urbano-ruralne dejavnosti. Le malokdo ve, da je podtalnica v severnem delu Ljubljane zavarovana z Uredbo o vodovarstvenem območju za vodno telo vodonosnika Ljubljanskega polja iz leta 2004 (Uradni list ... 126/2004), ki vsebuje varovalne ukrepe, navodila, prepovedi in omejitve. Preberite si, katere dejavnosti v Ljubljani najbolj ogrožajo podzemno vodo, ki predstavlja najpomembnejši vir pitne vode za njene prebivalce. Naj vas nova spoznanja vzpodbudijo, da boste pri svojem ravnanju poskušali kar največ postoriti za ohranjanje tega žlahtnega naravnega vira. Na priloženem zemljevidu si lahko ogledate, kje v Mestni občini Ljubljana so vodovarstvena območja; morda prav vi živite znotraj enega od njih.

UVOD

Ljubljana pravi da je 20 let stara in 6 km široka zemlja na območju mestnega Ljubljanskega polja. Skupaj zanje v podtalnici na Ljubljanskem polju so najpomembnejši viri pitne vode za približno 600.000 prebivalcev. Dejstvo, da podtalnica ni obnovljivi vir, je v Ljubljani še vedno malo znano. Čeprav je podtalnica obnovljivi vir, je v Ljubljani zaradi človeških dejavnosti in posledic podtalnica v veliki meri ogrožena. V Ljubljani je podtalnica obnovljivi vir, ki se obnavlja naravno, vendar je zaradi človeških dejavnosti in posledic podtalnica v veliki meri ogrožena.

PROMET

Čisto infrastrukturo omrežja Ljubljane obsega osem mestnih opaznih in obsežnih, ki poleg deželne vodovodnega omrežja vodijo pitno vodo v Ključ in Hrušje. Primeni onesnažuje okolje z izpuščanjem ogljikovega dioksida in metana, ogrožajo emisijami, izpisi in izločitvami. Najpomembnejši viri pitne vode v Ljubljani so podtalnica in površinske vode. Najpomembnejši viri pitne vode v Ljubljani so podtalnica in površinske vode.

ZELENIČE, PARKI...

Podzemna podtalnica je pomembni del našega okolja. Podzemna podtalnica je pomembni del našega okolja. Podzemna podtalnica je pomembni del našega okolja.

INDUSTRIJA

Zavod za okolje, Agencija za okolje, Ministrstvo za okolje in prostor, 2005. Agencija za okolje, Ministrstvo za okolje in prostor, 2005.

VREDNOSTI

Podzemna podtalnica je pomembni del našega okolja. Podzemna podtalnica je pomembni del našega okolja. Podzemna podtalnica je pomembni del našega okolja.

DELAVNOSTI

Podzemna podtalnica je pomembni del našega okolja. Podzemna podtalnica je pomembni del našega okolja. Podzemna podtalnica je pomembni del našega okolja.

VODOVOD, KANALIZACIJA IN ČISTILNA NAPRAVA

Podzemna podtalnica je pomembni del našega okolja. Podzemna podtalnica je pomembni del našega okolja. Podzemna podtalnica je pomembni del našega okolja.

Slika 64: Zloženska Zdrava H₂O zame!

2. KAJ LAHKO NAREDIMO SAMI?

V slovenskem gospodinjstvu za posamezna opravila v povprečju porabimo naslednje količine pitne vode:

- za kopanje in umivanje 32 % (okrog 50 litrov),
- v sanitarijah 32 % (45 litrov),
- za pranje 14 % (20 litrov),
- za pomivanje 7 % (10 litrov),
- za zalivanje in podobna opravila 7 % (10 litrov),
- za čiščenje 4 % (6 litrov) in
- za kuhanje 4 % (5 litrov).

V povprečju torej dnevno porabimo **146 litrov** pitne vode na gospodinjstvo. Ta ugotovitev nakazuje, da lahko ravno gospodinjstva pomembno prispevajo k varčevanju z vodo. Z njeno učinkovitejšo rabo se lahko količina porabljene vode zmanjša za najmanj tretjino. Če zapremo vodo vsakič, ko vode ne potrebujemo, lahko letno prihranimo kar do 80.000 litrov vode, kar je toliko, kot je potrebujemo za napolnitev plavalnega bazena. Če bi sleherni posameznik zmanjšal dnevno porabo vode za en sam liter, bi v letu dni prihranil okrog milijon kubičnih metrov. Učinek bi bil še večji, če bi za določena opravila uporabljali deževnico (na primer za splakovanje sanitarij, pranje, čiščenje, pomivanje, zalivanje).

Varčevanje z vodo je eden od najpreprostejših in najučinkovitejših ukrepov pri varovanju okolja, narava pa nam bo hvaležna za prav vsako privarčevano kapljico.

1. Zobe si vedno umivamo takole: zobno ščetko najprej zmočimo in vodo zapremo, zobe si sčerkamo, nato vodo ponovno odpremo ter splaknemo usta in ščetko. Na ta način lahko prihranimo do 40 litrov vode.
2. Prhamo se vedno takole: najprej si zmočimo telo in vodo zapremo, potem si telo namilimo, nakar vodo ponovno odpremo in se oprhamo.
3. Roke si vedno umivamo takole: najprej si zmočimo roke in vodo zapremo, potem si roke namilimo, nakar vodo ponovno odpremo in si jih speremo.
4. Namesto kopanja se raje prhamo, s kopanjem porabimo namreč kar do 250 litrov vode, s petminutnim prhanjem pa le do 140 litrov.
5. Če nimamo pomivalnega stroja in posodo pomivamo ročno, jo pomivamo takole: korito ali posebno posodo napolnimo z vodo, dodamo detergent za ročno pomivanje posode in v korito postavimo umazano posodo, potem vso posodo namilimo in nazadnje speremo pod tekočo vodo.

3. PEREMO IN POMIVAMO NA EKOLOGIČEN NAČIN

V gospodinjstvu naj voda nikoli ne teče brez potrebe. S pranjem in pomivanjem porabimo povprečno 30 litrov vode dnevno, kar lahko zmanjšamo že z nekaj majhnimi koraki. Pogosto ne pomislimo, koliko vode na primer porabimo pri ročnem pomivanju. Sodobni pralni in pomivalni stroji lahko porabijo kar do petkrat manj vode za enako količino perila ali posode kot pri ročnem pranju oziroma pomivanju. Tako namesto ročnega pranja in pomivanja raje uporabljajmo stroje, ki so z vodo manj potratni, pa še dragoceni čas nam bodo prihranili. Vendar je treba paziti na količino perila ali posode, ki ju želimo oprati oziroma pomiti. Le malokdo namreč razmišlja o tem, koliko vode gre v nič pri strojnem pranju ali pomivanju z na pol praznimi aparati. Zato raje vselej počakajmo, da pralni in pomivalni stroj popolnoma napolnimo.

Čeprav je pitna voda v Sloveniji med celotnimi stroški posameznega gospodinjstva še vedno dokaj »poceni«, se varčevanje z njo zagotovo splača, saj lahko privarčujemo kar nekaj denarja. Tudi zato je pri nakupu novih gospodinjstvih aparatov koristno izbrati takšne, ki omogočajo varčno porabo vode.

Če nimamo možnosti strojnega pomivanja posode, jo pomivamo tako, da vodo natočimo v korito ali posebno posodo, posodo tam namilimo, nato pa jo pod tekočo vodo le splaknemo. Če želimo še dodatno privarčevati, lahko vodo, s katero splakujemo posodo ali na primer umijemo zelenjavo, ulovimo v večjo posodo in z njo zalijemo sobne rastline ... Koristno je tudi, da se odpovemo ročnemu pranju svojega jeklenega konjička. Peljimo ga raje v avtopralnico, saj tam porabijo veliko manj vode, s tem pa se neposredno zmanjša tudi obremenitev kanalizacije, ali pa ga operemo z deževnico.

4. UMIVAJMO SE Z GLAVO

Pitna voda je bogastvo, ki ni neizčrpno. Malokdo razmišlja o tem, koliko vode porabi za posamezno gospodinjstvo opravilo in koliko bi jo lahko privarčeval že z majhno spremembo svojega vedenja. Če zapremo pipo vselej, kadar vode ne potrebujemo, lahko prihranimo kar do 80.000 litrov vode na leto, kar lahko primerjamo s količino vode, s katero napolnimo plavalni bazen. Če bi vsak posameznik zmanjšal dnevno porabo

vode za en sam liter, bi v letu dni prihranil okrog milijon kubičnih metrov dragocene tekočine, brez katere ni življenja. **V nadaljevanju so za vaš razmislek in čimprejšnje ukrepanje prikazane količine porabljene vode za posamezna opravila in dogodke:**

- Iz odprte pipe steče od 11 do 20 litrov vode na minuto.
- Če med umivanjem zob pustimo pipo odprto, porabimo od 20 do 40 litrov vode več kot če pipo med četkanjem zob zapremo.

PAZIMO, DA PIPE VEDNO ZAPIRAMO!

- Za splakovanje izlijemo in iztočimo od 150 do 500 litrov vode dnevno.
- Vsakič, ko v stranišču potegnemo vodo, se okrog 20 litrov čiste vode v hipu spremeni v umazano.

RAZMISLIMO, KOLIKO VODE NAM PO NEPOTREBNEM STEČE V PRAZNO!

- Varčni pralni stroji porabijo vsaj za polovico manj vode kot običajni. Pri ročnem pomivanju posode tri do štiričlanske družine porabimo od 30 do 140 litrov (če pustimo vodo teči ves čas) vode, pomivalni stroj pa za enako delo porabi le od 18 do 27 litrov vode.

POSODO PERIMO STROJNO!

- V petih minutah prhanja porabimo 140 litrov vode.

SKRAJŠAJMO ČAS PRHANJA!

- Za kopanje v kadi porabimo od 200 do 250 litrov vode.

IZOGIBAJMO SE KOPANJU V KADI!

Pri prhanju lahko privarčujemo vodo s pomočjo zračnika za nizek pretok vode. Ta vodi primeša zrak in tako zagotovi kar polovico manjšo porabo vode. Udobje pri prhanju ostane enako, saj primešani zrak zagotavlja občutek enake količine vode. Obstajajo tudi termostatske mešalne armature in omejevalniki pretoka, kjer poleg vode, ki jo privarčujemo, lahko prihranimo tudi energijo, potrebno za gretje vode.

5. VSAKA KAPLJICA VODE ŠTEJE, ŠTEJE, ŠTEJE ...

Vodno napeljavo redno pregledujemo. Iz zastarele vodovodne napeljave lahko steče v prazno kar polovica vode, preden sploh priteče do našega doma. Če ugotovimo, da voda iz pipe ali kotlička izteka, takoj ukrepajmo. Iz pipe, iz katere kaplja po 1 kapljica na minuto, namreč steče v prazno do 50 litrov vode na dan. Če želimo prihraniti dragoceno tekočino, je treba vodno napeljavo redno vzdrževati, saj lahko samo zaradi naše nepozornosti in ležernosti izgubimo na tisoče litrov vode.

Pogosto niti ne pomislimo, koliko vode porabimo za splakovanje straniščnih školjk. Vsakič ko splaknemo stranišče, porabimo približno 20 litrov vode, kar je pol več kot je dejansko potrebujemo za posamezno splakovanje. Po podatkih Ministrstva za okolje vsaj petina kotličkov pušča, kar v enem letu znesse nadaljnjih 90 tisoč litrov vode, ki odteče v prazno.

Ljudje, bodimo EKOLOGIČNI in preverjajmo vodovodno napeljavo ter kotličke v gospodinjstvu.

Ko se odločimo za nakup novega kotlička, je najbolje izbrati takšnega s sistemom dvojnega splakovanja, s katerim lahko porabimo tudi do tretjino manj vode. Če želimo še dodatno privarčevati, lahko vgradimo tlačni spiralsnik, s katerim lahko prihranimo še dodatno tretjino. Splakovalniki z dvojnim načinom spiranja imajo prostornino od 6 do 9 litrov. Vgrajeni imajo dve tipki za spiranje. Velika omogoča spiranje z večjo količino vode (po veliki potrebi) od 6 do 9 litrov, manjša pa spiranje z od 3 do 4 litri vode (po majhni potrebi). Obstajajo tudi splakovalniki, ki imajo vgrajeno posebno tipko za spiranje, s katero reguliramo količino vode, ki jo potrebujemo za učinkovito očiščenje. Sisteme za dvostopenjsko splakovanje je mogoče vgraditi tudi v klasične kotličke, vendar se je pred njihovim nakupom treba prepričati, da določen sistem ustreza našemu kotličku. Najbolje je kupiti sistem iste znamke. Dobro je vedeti tudi, da so zelo varčni pisoarji, saj za njihovo spiranje porabimo le liter do dva vode. Velike prihranke lahko dosežemo tudi z vgradnjo vakuumskega spiranja straniščnih školjk. Če pa ne želimo zamenjati obstoječega splakovalnika, lahko vanj previdno namestimo plastenko, tako bomo pri splakovanju porabili skoraj polovico manj vode.

Premislimo torej, kolikokrat na dan po nepotrebem spuščamo dragocene vodne kapljice skozi naše straniščne školjke, in omislimo si dvojni splakovalnik, splakovalnik z možnostjo regulacije vode ali celo vakuumski splakovalnik.

6. KOLIKO VODE ODTEČE V PRAZNO?

Niti pomislimo ne, koliko vode, ki tako rekoč neonesnažena steče v kanalizacijo, bi lahko drugotno porabili za naša gospodinjska opravila. Vodo, s katero splaknemo posodo ali umijemo zelenjavo, lahko ulovimo v posodo in z njo zalijemo sobne rastline ali zelenjavni vrtniček. Sobne rastline in vrtniček lahko zalivamo tudi z deževnico, ki jo prestrežemo v večji posodi. Zalivamo le zgodaj zjutraj ali zvečer, ko je izhlapevanje manjše in zato učinek zalivanja večji. Nikoli ne zalivamo ob vetrovnem vremenu, saj veter odnaša vlago. Medtem ko čakamo, da bo v kuhinji ali kopalnici iz pipe pritekla bodisi hladna bodisi topla voda, lahko ujamemo približno 10 litrov vode, ki jo lahko uporabimo za ostala gospodinjska opravila.

Tudi za splakovanje stranišča bi lahko uporabljali sekundarno vodo, na primer vodo, ki je že bila uporabljena za prhanje, pomivanje posode, pranje perila, ali pa deževnico, a so ti varčevalni sistemi za zdaj še zelo redki.

Bodimo torej pozorni, koliko vode odteče v prazno. Bolje je, če jo smotrno porabimo. Pri tem niso nepomembni vaši cekinčki, ki z nepremišljenim ravnanjem »curljajo iz denarnic«.

7. NE ONESNAŽUJ, RAJE VARČUJ

Kar 95 % vode, ki se je uporabi v gospodinjstvih, je onesnažene z detergenti, s čistilnimi praški ali belili, torej s kemikalijami. Nekateri detergenti vsebujejo fosfate, s katerimi se hranijo alge, ki se v vodi, bogati s temi spojinami, bujno razrastejo in porabijo ves, za življenje drugih živali in rastlin potreben kisik v njej. Zavedati se moramo, da je večina kemikalij, ki jih uporabljamo v gospodinjstvu, škodljiva tako za zdravje ljudi kot za okolje. Pazimo torej, da uporabljamo čim manj nepotrebnih kemičnih čistil, praškov, belil, kozmetike in mehčalcev oziroma kupujemo tiste, ki so manj strupeni in brez fosfatov. Kemikalije vedno kupujemo le v količinah, ki jih dejansko potrebujemo in jih bomo tudi porabili. Vedno natančno preberimo navodila za uporabo! Neuporabljene kemikalije VEDNO odnesemo na zbirališče za nevarne odpadke in jih nikoli ne zlijemo v odtok, saj lahko prekinejo normalno delovanje greznic ali onesnažijo odpadno blato iz čistilnih naprav.

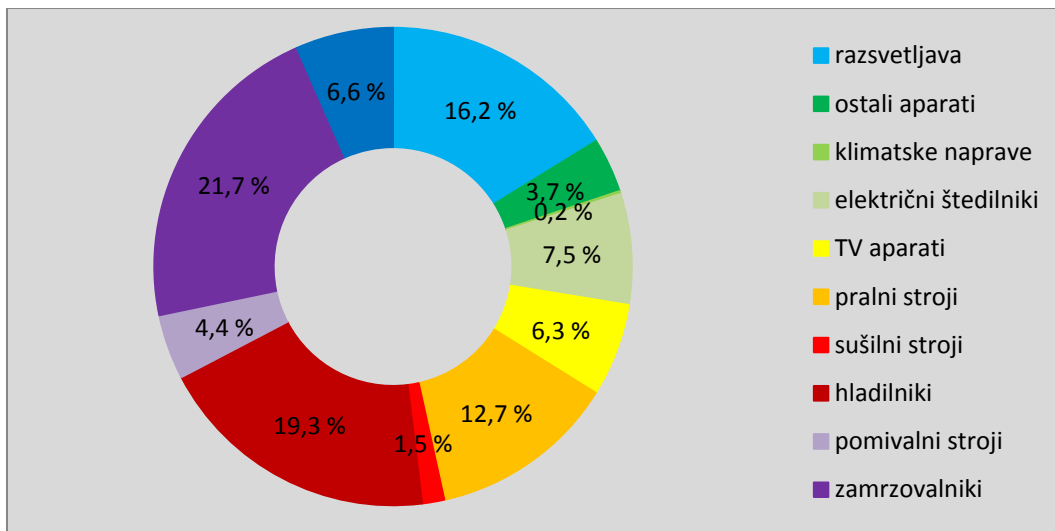
Strokovnjaki s čistilnih naprav se pogosto pritožujejo, da v odpadni vodi iz kanalizacije najdejo odpadke, ki vanjo nikakor ne spadajo. Pazimo torej, da v straniščno školjko ne mečemo starih zdravil, kavne usedline, vatiranih palčk ...

Bodimo EKOLOGIČNI in pomislimo, preden kupimo in uporabimo kemikalije, saj s tem ogrožamo tako svoje zdravje kot zdravje našega okolja.

8. RABA ELEKTRIČNE ENERGIJE V GOSPODINJSTVIH

Gospodinjstva, ki so poleg industrije in prometa eden največjih porabnikov električne energije v Sloveniji, znatno prispevajo k onesnaževanju okolja in zaradi toplogrednih učinkov h globalnemu segrevanju ozračja. Po razpoložljivih podatkih namreč porabijo kar četrtino električne energije v Sloveniji (medmrežje 26). Pri tem je treba poudariti, da bi v večini gospodinjstev že z majhno spremembo vsakdanjih navad lahko zmanjšali količino porabljene energije za vsaj tretjino. Uspeh pa se lahko začne šele s spremembami v naših glavah. K zmanjšanju njene porabe bi pripomoglo že, če električne energije ne bi uporabljali takrat, ko je ne potrebujemo. Ljudi je treba poučiti zlasti o tem, kako lahko varčujejo z energijo, saj dostikrat niti ne pomislijo, kaj bi lahko v zvezi s tem postorili sami.

Poraba električne energije v gospodinjstvih se v zadnjih desetih letih nenehno spreminja. Sprva je bila značilna njena rast, ki pa se je v zadnjih letih umirila in začela se je celo zmanjševati. Na rast rabe električne energije v gospodinjstvih vpliva predvsem rast življenjske ravni prebivalstva, ki vpliva na vse boljše opremljenost gospodinjstev z velikimi in malimi gospodinjskimi aparati, velikimi LCD- in plazma televizorji, klimatskimi napravami, rast uporabe drugih elektronskih naprav (mobilni telefoni, brezžični telefoni, avdio-video tehnika ...) in čedalje večjo informatizacijo gospodinjstev (naraščanje števila priklopov na širokopasovni dostop do spleta, izboljševanje opremljenosti gospodinjstev z računalniki in njihova vse pogostejša uporaba). Na drugi strani na zmanjševanje rabe električne energije vplivata občutno izboljšanje učinkovitosti rabe električne energije velikih gospodinjskih aparatov in vse bolj dosledno označevanje porabe energije pri aparatih, kar vpliva na čedalje pogostejšo rabo energetske varčnejših aparatov, saj njihova cena pri odločanju za nakup ni več edini kriterij. Omeniti velja še vse bolj pogoste in učinkovite obveščevalne ter ozaveščevalne akcije (medmrežje 27).

Slika 65: Struktura rabe električne energije v gospodinjstvu (medmrežje 27).

V nadaljevanju smo za vas pripravili nasvete za učinkovito rabo električne energije, s katerimi boste lahko tudi sami prispevali k učinkoviti rabi električne energije. Ob tem boste prihranili pri vaših izdatkih ter pripomogli k varovanju našega okolja.

9. KAKO LAHKO VARČUJEMO PRI PRANJU PERILA

Pri nakupu pralnega stroja pazimo, da izberemo takšnega, ki spada v varčni energijski razred in porabi manj vode, ima pa naj tudi varčne programe pranja. Pri pranju se največ, kar 90 % električne energije, porabi za segrevanje vode, zato je temperatura pranja zelo pomembna. S pranjem na 40 stopinjah namesto na 60 porabimo kar 40 % manj električne energije. Tako pri treh pranjih prihranimo dovolj energije za naslednji stroj perila. Prav tako lahko izpustimo predpranje, s čimer prihranimo več kot 10 % električne energije. Z daljšim časom pranja in kakovostnejšimi pralnimi praški ob nižji temperaturi dosežemo enake rezultate kot ob višjih temperaturah. Naj opozorimo, da s pretirano uporabo pralnih praškov stroj dela težje in porablja več energije, zato z njihovo količino ne pretiravajmo. Pazimo tudi, da peremo z varčnimi programi in le takrat, ko pralni stoj popolnoma napolnimo. Če pa se pranju ne moremo izogniti, izberimo program za manjšo količino perila, saj s tem prihranimo do 25 % električne energije. Uporaba pralnega stroja je najbolj smiselna v času nižje tarife, torej med tednom od 10. do 16. ure ter ob koncu tedna in med prazniki. Velik potratnež v naših gospodinjstvih je tudi sušilni stroj. Vedeti moramo, da je sušenje perila na zraku še vedno najcenejša in okolju najprijaznejša metoda sušenja. Če se uporabi sušilnega stroja res ne moremo izogniti, ga uporabljajmo v času nižje tarife.

Pazimo torej, na kolikšnih stopinjah peremo in se s tem izognimo visokemu računu za električno energijo ob koncu meseca. Poleg tega bomo veliko naredili tudi za naše okolje.

10. RAZSVETLJEVANJE NAŠIH DOMAČIH PROSTOROV

V zadnjih desetih letih se je poraba električne energije za razsvetljevanje stanovanjskih prostorov podvojila. V preteklosti je eno sobo v povprečju osvetljevala ena žarnica, danes pa je povprečje precej večje. Poleg tega prevladujejo navadne žarnice, ki v povprečju porabijo do 80 % več električne energije in imajo desetkrat krajšo življenjsko dobo kot tako imenovane varčne žarnice. Navadne žarnice sicer oddajo prijetno svetlobo, ne utripajo in so zelo poceni, vendar so tudi velik vir toplote. Imajo namreč le 5 do 10 % svetlobni izkoristek, preostala energija pa se pretvori v toploto. Zaradi tega so te žarnice velik porabnik električne energije. Danes navadne žarnice zamenjujejo s kompaktnimi fluorescenčnimi žarnicami, ki ne oddajo svetlobe z žarenjem, temveč s sevanjem. V primerjavi z navadnimi žarnicami so energetsko zelo učinkovite. Njihova življenjska doba je več kot 10.000 ur (pri klasični žarnici le 1000 ur), poleg tega proizvedejo toliko svetlobe kot 100-watne navadne žarnice, torej je njihova poraba električne energije petkrat manjša, proizvajajo pa tudi manj toplote. Naj poudarimo, da je navoj varčnih žarnic enak, zato jih brez težav namestimo v vse obstoječe svetilke. V primerjavi z navadnimi je njihova cena razmeroma visoka, ker pa so mnogo bolj učinkovite, se nam nakup zagotovo obrestuje.

Poleg menjave navadnih žarnic z varčnimi si moramo prizadevati spremeniti nekatere naše nevarčne navade:

- Vedno pazimo, da ugašamo luči povsod, kjer jih ne potrebujemo, še zlasti v praznih sobah.
- Redno čistimo svetlobna telesa, saj s tem prihranimo do 10 % električne energije.
- Pazimo, kakšna svetlobna telesa izberemo za naš dom, saj različna svetlobna telesa različno oddajajo svetlobo. Izbiramo lahko med odprtimi in prosojnimi telesi.
- Če je le mogoče, izberemo takšna stikala, ki omogočajo nastavitve intenzivnosti svetlobe v prostoru.

Zavedati se moramo, da je naravna svetloba bolj zdrava in seveda varčnejša od umetne. Zato je pomembna razporeditev prostorov v našem domu. Prostori, kjer se zadržujemo pogosteje (kuhinja, dnevna soba), naj bodo obrnjeni proti jugu ali zahodu, saj je tako mogoče izkoristiti največ naravne svetlobe. Delovne površine, kot so pisalne mize ali delovni pulti, naj bodo čim bližje oknom, velike in visoke omare pa razporedimo čim dlje od naravnega vira svetlobe, saj s tem preprečimo njeno zastiranje. Pazimo tudi pri izbiri okenskih zaves, ki naj bodo čim bolj prosojne, za zastiranje oken pa raje uporabimo senčila.

11. SKRITI POTRATNEŽI V NAŠEM GOSPODINJSTVU

Gospodinjstva so čedalje bolj opremljena z električnimi napravami, namenjenimi tako imenovani »domači pisarni« ali zadovoljevanju aktivnosti v prostem času. Tudi te naprave za svoje delovanje potrebujejo električno energijo, njihova posebnost pa je, da večino časa ostanejo v stanju pripravljenosti, za kar potrebujejo še dodatno energijo. Le malo ljudi se namreč zaveda, da naprave v stanju pripravljenosti še vedno uporabljajo elektriko, zato je lahko račun za elektriko znaten tudi, če naprav sploh ne uporabljamo, ob tem pa povsem po nepotrebnem prispevamo še k čezmernim emisijam toplogrednih plinov. Slovensko gospodinjstvo povprečno porabi za 40W elektrike samo za naprave v stanju pripravljenosti, kar na letni ravni pomeni približno 30 €.

Za ugotavljanje števila naprav, ki so v našem gospodinjstvu v stanju pripravljenosti, lahko naredimo dva poskusa. Najprej lahko v temi ugasnemo vse luči in se sprehodimo po stanovanju. Naprave, ki so v stanju pripravljenosti, imajo namreč stalno prižgan kakšen svetlobni signal. Tako lahko brez težav preštujemo število tovrstnih naprav v stanovanju. Pri drugem poskusu pa lahko z otipom preverimo, katere naprave so tople, čeprav jih trenutno ne uporabljamo. Tudi te so namreč v stanju pripravljenosti.

V nadaljevanju je seznam naprav v gospodinjstvu, ki so običajno v stanju pripravljenosti:

- televizijski aparati, videorekorderji, integrirani sprejemniki in dekodirniki signalov,
- računalniki in monitorji,
- modemi, routerji, naprave za podporo brezžične komunikacije (Bluetooth),
- kompaktni in prenosni avdio sistemi, HI FI sistemi,
- plug-in napajalni sistemi,
- telekomunikacijske naprave, telefonski odzivniki, brezžični telefoni in mobilni telefoni,
- kuhalniki z vgrajeno uro, mikrovalovna pečica,
- polnilci baterij in naprav,
- radio ura,
- določene svetilke.

Pri nakupu nove električne naprave bodimo pozorni na to, koliko električne energije porabi v stanju pripravljenosti. Kupujmo takšne naprave, ki v stanju pripravljenosti porabijo manj kot 1 W energije. Naprava naj ima stikalo, ki omogoča popoln izklop iz omrežja. S povečevanjem števila električnih naprav se povečuje tudi število razdelilnikov, ki omogočajo priključitev večjega števila naprav na enem mestu. Če imamo naprave priključene prek razdelilnika, poskrbimo, da ima ta stikalo, ki omogoča izklop skupine priključenih naprav iz omrežja. Še zlasti priporočljivo je, da imajo naprave funkcijo »minimalna poraba v stanju pripravljenosti«. Obstajajo tudi posebni elementi v elektronskih napravah, ki imajo vgrajeno funkcijo, da se naprava ob izklopu tudi dejansko izklopi iz omrežja. Pomembni potratneži energije so polnilci baterij in naprav, ki jih po uporabi puščamo v vtičnici. Pri tem energijo nevede porabljamo praktično za nič.

Pazimo torej, da električnih naprav ne puščamo v stanju pripravljenosti, saj s tem v gospodinjstvu po nepotrebnem porabimo precej električne energije.

11. KUHAJMO Z GLAVO

Kuhanje je eno pomembnejših opravil v gospodinjstvu in predstavlja eno od glavnih postavk družinskega proračuna. Večina ljudi je prepričanih, da pri kuhanju ni mogoče kaj prida privarčevati, vendar se motijo. S preudarnim ravnanjem lahko privarčujemo kar nekaj denarja. Paziti moramo predvsem na izbiro optimalnega energijskega vira, tako da uporabljamo sodobne, energijsko varčne naprave. Lahko spremenimo tudi naše netrajnostne navade.

V nadaljevanju so nasveti, kako lahko zgolj s spremembo navad učinkovito zmanjšate porabo električne energije:

- Pazimo, da se velikost posode in kuhalne plošče popolnoma stikata in ujemata. Z vsakim centimetrom razgaljene plošče v nič uide 10 % energije.
- Vedno kuhajmo v pokritih posodah in v čim manjši količini vode, saj lahko s tem prihranimo do 15 % energije.
- Zelo varčen je lonček na pritisk. Z njim prihranimo tudi do 50 % energije, zlasti pri jedeh, ki zahtevajo dolgotrajno kuhanje.
- Uporabljajmo steklokeramične plošče, ki delujejo s pomočjo indukcije, saj v primerjavi z litimi ploščami prihranimo do 20 % energije.
- Za odtajevanje in pripravo manjših količin hrane v mikrovalovni pečici v primerjavi s klasičnimi pečicami prihranimo od 60 do 80 % energije.
- Med peko se izogibamo odpiranju vrat pečice, saj s tem izgubimo 20 % toplote. Uporabljajmo elektronsko programirane pečice, pri katerih določimo ustrezno temperaturo toplote. Pečico lahko izklopimo od 10 do 15 minut pred koncem peke, saj se v njej ohrani dovolj toplote za dokončanje jedi.
- Nabavimo pečico z ventilatorjem, saj ta omogoča peko pri nižjih temperaturah in v več nivojih; s tem zmanjšamo porabo energije za do 15 %.
- Ko voda zavre, zmanjšajmo moč kuhalne plošče do točke, ko voda še vedno vre, s čimer prihranimo precej energije.
- Kuhalno ploščo izklopimo nekaj minut pred koncem kuhanja, saj plošča še vedno ohrani dovolj toplote, da se hrana popolnoma skuha.
- Hrana je okusnejša in polnejša vitaminov, če je ne kuhamo predolgo. S skrajševanjem časa kuhanja privarčujemo tako energijo kot čas.

12. Z GLAVO TUDI HLADIMO

V sodobnosti si življenje brez hladilnika in zamrzovalnika le stežka predstavljamo. Ti napravi nam namreč omogočata, da v razmerah z nizkimi temperaturami živila ostajane dlje sveža, pijača se primerno ohladi in hranimo lahko tudi kuhano hrano. Kljub vsem tem prednostim hladilnik in zamrzovalnik v povprečju porabita kar 41 % od celotne električne energije v gospodinjstvu. Zato je treba paziti, kako hladimo. Pripravili smo nekaj nasvetov za varčno uporabo obeh velikih potratnežev:

- Velikost hladilnika in zamrzovalnika prilagodimo številu družinskih članov in ne kupujemo prevelikih naprav po nepotrebem (potrebujemo od 50 do 60 l na družinskega člana).
- V hladilnik in zamrzovalnik spada le ohlajena hrana.
- Hladilnika in zamrzovalnika ne napolnimo preveč, prav tako naj ne bosta prazna, saj takšna porabita največ energije.
- Nikoli po nepotrebem ne odpirajmo vrat hladilnika in zamrzovalnika ter jih ne puščamo odprtih dlje, kot je nujno potrebno. Po zapiranju vedno preverimo, ali so vrata tesno zaprta. Dotrajano tesnilo na vratih moramo takoj zamenjati, saj sicer porabljamo znatno količino električne energije za nič.
- Hladilnih rešetk ne smemo nikoli pokrivati, saj s tem zmanjšamo učinkovitost odvajanja toplote iz hladilnika in zamrzovalnika. Pri vgradnih napravah moramo omogočiti pretočnost zraka ob rešetkah, kar omogoča hlajenje.
- Optimalna temperatura v hladilniku je 4° C, v zamrzovalniku pa -18° C. Če temperaturo znižamo, se poraba električne energije močno poveča. Za vsako dodatno stopinjo se namreč poraba energije poveča za 5 %.
- Hladilnika ali zamrzovalnika ne postavimo v neposredno bližino kuhalnika ali pečice. Prav tako ne spadata na balkon ali v kakšen drug prostor, neposredno obsijan s soncem.

Pazimo, na kakšen način hladimo v svojem gospodinjstvu.

13. UGOTOVIMO, KATERI ELEKTRIČNI APARAT V NAŠEM STANOVANJU PORABI NAJVEČ ELEKTRIČNE ENERGIJE IN KDAJ JE PORABIMO NAJVEČ

S pomočjo merilca, ki meri porabo posamezne naprave, lahko ugotovimo, katera naprava v našem gospodinjstvu porabi največ električne energije. Na višino porabe električne energije namreč v veliki meri vplivajo naprave, ki jih imamo v stanju pripravljenosti, ter naprave, ki za svoje delovanje porabijo veliko električne energije. S storitvijo poiščemo potratneža in izmerimo porabo električne energije posameznih naprav, na električno napeljavo priključenih prek vtičnice. Tako lahko ocenimo, kolikšen delež k skupni porabi prispeva posamezna naprava. Merjenje poteka z merilnim setom, ki si ga lahko ob plačilu sposodimo v informacijskih pisarnah ponudnikov električne energije.

Pametni merilci električne energije v stanovanju (smart metering)

Pametni merilec električne energije v stanovanju je napredni merilec, ki meri trenutno porabo električne energije podrobneje kot običajni merilci. Sestavljen je iz osnovne enote, ki neposredno prikazuje trenutno porabo električne energije., Tako kot običajni merilec in brezžične naprave v stanovanju je priključena na glavni električni omrežni vod stanovanja. Pametni merilec se običajno uporablja za merjenje porabe električne energije, vedno bolj pa se uveljavlja tudi pri merjenju porabe vode in energentov za ogrevanje. Njegova glavna prednost je možnost sprotnega spremljanja porabe električne energije v stanovanju z vidnim, digitalnim merilcem. Tako lahko vsakdo spozna značilnosti svoje porabe in po potrebi nemudoma ukrepa. Digitalni merilec prikazuje tudi trenutni strošek porabe električne energije ter celotni mesečni strošek. Tako lahko posameznik s spremembo svojih vsakodnevnih navad (ugašanje luči v praznih sobah, ugašanje naprav, ki so sicer v stanju pripravljenosti ...) zmanjša porabo električne energije in s primerjavo porabe pred in po določenem dejanju v trenutku ugotovi, koliko električne energije je privarčeval in koliko denarja bo s tem prihranil. Po raziskavah Evropske unije se naj bi v stanovanjih, kjer so nameščeni pametni merilci, poraba električne energije zmanjšala za kar desetino. Zato si Evropska unija v okviru politike spodbujanja učinkovite rabe energije zavzema, da bi bilo do leta 2020 vsako gospodinjstvo opremljeno s pametnim merilcem, saj bi se s tem lahko poraba energije v Evropi občutno zmanjšala.

14. ZELENA ELEKTRIČNA ENERGIJA

Zelena električna energija je na okolju prijazen način proizvedena iz obnovljivih virov energije. Pridobivajo jo v malih hidroelektrarnah, ki ne pomenijo večjega posega v prostor. Zeleno električno energijo se pridobiva tudi iz drugih okolju prijaznih energetskih virov, kot so biomasa, bioplin, sončna energija, vetrna energija ... Na zeleno električno energijo se lahko naročimo pri enem od ponudnikov električne energije v Sloveniji. Višja cena zelene energije se obračunava kot dodatek k ceni električne energije. Na ta način lahko gospodinjstva z okoljsko ozaveščenim vedenjem prispevajo k ohranjanju in varovanju okolja. Ponudniki električne energije sredstva, zbrana s prodajo zelene energije, namenjajo za razvoj obnovljivih virov energije, s čimer si prizadevajo za zmanjšanje negativnih posledic dolgotrajne uporabe fosilnih goriv ter za zmanjševanje količine zdravju in okolju škodljivih toplogrednih plinov.

Varčen in preudaren nakup

Pred vsakim nakupom gospodinjskih aparatov se pozanimajmo, v kateri energetski razred spada aparat, ki ga nameravamo kupiti. Energijska nalepka je certifikacijski znak, ki se v Sloveniji uporablja od leta 2002 na podlagi Pravilnika o energijskih nalepkah za določene vrste gospodinjskih aparatov (Uradni list ... 104/01). S pomočjo nalepke lahko primerjamo lastnosti aparatov, saj so vsi podatki na energijskih nalepkah izmerjeni po enakih standardih. Energijska nalepka opredeljuje enega od sedmih razredov, to je od A do G, ki prikazujejo energijsko varčnost aparata. Najučinkovitejše naprave spadajo v razred A, najmanj učinkovite pa v razred G. Naprave iz energijskega razreda A porabijo vsaj 55 % manj energije kot znaša povprečna poraba istovrstnih aparatov na tržišču. Poudariti pa je treba, da obstajajo tudi razlike v porabi energije v razredu A, ki jih opredeljujejo oznake A, AA in AAA; najvarčnejše so slednje.

Glavna namena uvedbe energijske nalepke sta spodbujanje okoljske ozaveščenosti ljudi in spodbujanje nakupa energetsko učinkovitih aparatov, kar zmanjšuje porabo energije. Na energijski nalepki so podatki o porabi energije, izvoru in znamki aparata, njegovih delovnih lastnosti in jakosti hrupa, ki se sprošča ob njegovem delovanju.

Pri izbiri električnih naprav torej kupujemo naprave v energijskem razredu A.

15. RAVNANJE Z ODPADKI V GOSPODINJSTVIH

V Sloveniji količina komunalnih odpadkov vseskozi narašča. Leta 2008 je bilo zbranih 922.829 ton komunalnih odpadkov oziroma 452 kg na prebivalca. Tolikšna količina odpadkov kaže, kako zelo smo potratni. Z gospodarsko rastjo, povezano z vse večjo kupno močjo in rastočim potrošništvom, se namreč povečujeta tako raba naravnih virov kot količina proizvedenih odpadkov.

Pri ravnanju s komunalnimi odpadki prevladuje odlaganje. Leta 2008 je bilo odloženih kar 71 % od vseh zbranih odpadkov, 28 % pa jih je bilo recikliranih. To je sicer 44-krat več kot leta 2002, a v primerjavi z odloženimi količinami še vedno precej premalo.

Velik problem predstavljajo tako imenovana divja odlagališča odpadkov, ki nastajajo zaradi nenadzorovanega in nedovoljenega odlaganja odpadkov v okolje, bodisi v gozdove, na travnike, v potoke ... Takšno odlaganje odpadkov ima izrazite negativne posledice tako za okolje kot tudi za človeka. Kemične snovi v odpadkih se namreč lahko izločajo v zrak, prst, vodo ... , od koder prehajajo v organizme človeka in drugih živih bitij.

V zadnjem času se poleg urejenega zbiranja in ločevanja komunalnih odpadkov čedalje bolj poudarja preprečevanje nastajanja odpadkov na izvoru. V zvezi s tem so potrebne predvsem spremembe pri izdelavi izdelkov in v navadah ljudi oziroma spodbujanje njihove okoljske ozaveščenosti. Za okolje lahko namreč izredno veliko naredimo sami z spremembo naših navad, denimo s spremenjenimi nakupovalnimi navadami. Seveda pa moramo biti o vseh teh možnostih čim bolj informirani. Zato smo v nadaljevanju pripravili vrsto nasvetov o zmanjšanju količine odpadkov v gospodinjstvu in o njihovem prepotrebem ločevanju.

16. NE ONESNAŽUJ, RAJE LOČUJ!

V slovenskih gospodinjstvih vsako leto »pridelamo« več kot 600.000 ton odpadkov. Čeprav v razvitih državah količina odpadkov narašča, se odnos do njih spreminja. Odpadke namreč ne vrednotimo več kot nekaj izključno odvečnega, kar je namenjeno le odlaganju, temveč v njih čedalje bolj vidimo potencialne surovine. Tako vsi odpadki ne končajo na vse bolj polnih smetiščih, ampak se njihova pot v čedalje večji meri preusmerja v tehnološko vrhunsko razvito industrijo za njihovo predelavo v koristne surovine, kompost ali gorivo.

Pri procesu predelave odpadkov v ponovno uporabne surovine imamo možnost sodelovati prav vsi, kar postorimo tako, da ločeno zbiramo odpadke. S tem pomembno prispevamo k njihovi ponovni uporabi in varovanju našega okolja. Z učinkovitim ločevanjem odpadkov na odlagališče prispejo le tisti odpadki, ki jih ni mogoče predelati ali koristno uporabiti. Nenazadnje je tudi Evropska unija sprejela zakonodajo, ki od svojih članic zahteva, da vsako leto zmanjšujejo količino odpadkov odloženih na deponijah.

Ločene odpadke iz svojega gospodinjstva odlagamo na ekoloških otokih. Ekološki otok je urejeno mesto, kjer so nameščeni zbiralniki za ločeno zbiranje odpadkov. V Mestni občini Ljubljana je za ekološke otoke odgovorno podjetje Snaga d. o. o., ki skrbi za redno in učinkovito odvažanje ločeno zbranih odpadkov. Na ekoloških otokih se zbirajo naslednji odpadki:

- odpadni papir in karton,
- steklo,
- embalaža.

Ostanki odpadkov se zbirajo v črnih oziroma sivih zbiralnikih. Biološkim odpadkom so namenjena posebna zbirna mesta. Poleg ločevanja in odvoza vseh naštetih odpadkov podjetje Snaga nekajkrat letno po predhodno objavljenem urniku omogoča odvoz kosovnih odpadkov. Za nevarne odpadke so urejeni posebni zbirni centri in premične zbiralnice. Urejena sta tudi zbirna centra za odpadno električno in elektronsko opremo ter za posebne odpadke. Podjetje Snaga ločeno zbrane odpadke preda pooblaščenim podjetjem, ki poskrbijo za njihovo predelavo.

Vestno si prizadevajmo ločeno zbirati odpadke, saj bomo s tem pripomogli k zmanjšanju količine odloženih odpadkov in posledično povzročali manjše pritiske na okolje.

17. VSE O LOČEVANJU EMBALAŽE

Med embalažo, ki sodi v zabojnike z rumenim pokrovom, spadajo plastika in embalaža iz plastike, kovine in embalaža iz kovin ter embalaža, sestavljena iz več različnih materialov oziroma tako imenovana sestavljena embalaža. Med embalažo spadajo torej platenke pijač in živil, platenke čistil in pralnih sredstev, pločevinke

živil in pijač, votla embalaža od mleka, sokov, plastični lončki in vrečke.

V zabojnike, namenjene odlaganju plastike, pa nikakor ne spadajo plastična ali kovinska embalaža nevarnih snovi ali njihovih ostankov. Te namreč odlagamo v za to primerne posode v zbirnih centrih ali premičnih zbiralnikih.

Pred odlaganjem embalaže moramo biti pozorni, da embalažo vselej izpraznimo in ne pozabimo odstraniti zamaškov ali pokrovčkov, pri čemer večje platenke ter pločevinke stisnemo in tako zmanjšamo njihovo prostornino.

Nadaljnja pot ločeno zbrane embalaže

Ločeno zbrano embalažo odkupujejo podjetja, specializirana za predelavo in ravnanje z odpadno embalažo. Zbrano plastiko s posebnimi postopki predelajo v ohišja za kemične svinčnike in vžigalnike, različne cevi, tlakovce, vrečke, preproge, spalne vreče, avtomobilske dele ... Iz embalaže za mleko in sokove, ki je sestavljena iz kartona, polietilena in aluminijeve folije s postopkom termičnega stiskanja izdelujejo posebne izdelke, ki se uporabljajo v pohištveni industriji.

Koristnost ločenega zbiranja embalaže

V zadnjih 50 letih se je proizvodnja plastike povečala kar za dvajsetkrat in dosega skoraj 100 milijonov ton. V povprečnem gospodinjstvu plastika predstavlja 7 % od vseh odpadkov. Z njenim ločenim zbiranjem in predelavo pripomoremo k varovanju našega okolja in zmanjšanju količine toplogrednih plinov, saj za proizvodnjo zdajšnjih količin plastike potrebujemo kar 8 % letne proizvodnje nafte. Tudi pločevinke oziroma kovinska embalaža predstavljajo velik delež gospodinjstev odpadkov, v povprečju kar 8 %. Ker na primer za proizvodnjo aluminija potrebujemo velike količine energije, nastajajo pa tudi velike količine strupenih odpadnih snovi, je ločevanje kovinske embalaže izrednega pomena za ohranjanje našega naravnega okolja.

18. LOČENO ZBIRANJE PAPIRJA IN KARTONA

Papir je zaradi svojih lastnosti zelo privlačen in vsestransko uporaben material, ki ga pridobivamo iz naravno obnovljivih virov, večinoma iz lesa. Poraba papirja z leti narašča, kar je deloma posledica razvoja tehnologije, ki je papir naredila uporaben za mnogo več namenov, kot je bilo prvotno predvideno. Vsi se zavedamo, da tako kot z ostalimi naravnimi viritudi s papirjem ne smemo ravnati malomarno in potratno. Z enostavnimi postopki se lahko reciklira in je biološko razgradljiv. Zato si prizadevajmo, da se čim več porabljenega papirja reciklira.

Med papirnate odpadke spadajo časopisi, revije, zvezki, knjige, katalogi, pisemske ovojnice, pisarniški in ovojni papir, papirnate nakupovalne vrečke, kartonska embalaža in lepenka. Te odpadke odlagamo v zabojnike z modrim pokrovom. Pozorni moramo biti, da v te zabojnike ne odlagamo kartonske votle embalaže od tekočin, kopirnega, povoščenega in plastificiranega papirja, celofana, tapet, higienskega papirja. Poleg tega v zabojnike nikoli ne odlagamo od živil umazane ali prepojene papirnate ter kartonske embalaže, kakorkoli umazanega ali navlaženega papirja in kartona. Velike kartonske in papirnate škatle in drugo embalažo z veliko prostornino vedno zložimo ali raztrgamo na manjše dele, revijam in prospektom pa vedno odstranimo zaščitno folijo.

Nadaljnja pot ločeno zbranega papirja in kartona

Ločeno zbrani papir in karton nadaljuje svojo pot v papirnice, kjer frakcije pripravijo za obdelavo in surovine primerno predelajo. Iz predelanih frakcij izdelajo papirnate vrečke, toaletni papir in brisače, kartonsko embalažo za jajca, kuverte, zvezke, mape in druge izdelke.

Koristnost ločenega zbiranja papirja in kartona

S predelavo ene tone recikliranega papirja porabimo 64 % manj energije, 50 % manj vode in za 74 % zmanjšamo količino emisije nevarnih snovi v zrak v primerjavi s tono papirja, ki ga izdelamo iz lesa. Poleg tega s predelavo papirja ohranjamo izredno občutljive gozdne ekosisteme in s tem življenjske prostore mnogih živih bitij.

19. LOČENO ZBIRANJE STEKLA

Steklo izdelujemo iz kremenčevega peska, sode in apnenca. Te snovi segrevajo na 1000° C, da dobijo talino za izdelavo stekla. Zato je za izdelavo stekla potrebna velika količina energije. Pozitivna značilnost stekla je, da ne škoduje okolju, vendar pa v okolju razpada več tisoč let. Steklo je mogoče 100-odstotno reciklirati in uporabljati vedno znova, ne da bi izgubilo na kakovosti. Steklo predstavlja dobro desetino od vseh odloženih odpadkov. Ena tona odpadnega stekla nadomesti približno 1,2 tone surovin. Za izdelavo tone novega stekla je potrebnih 140 l

nafte. Zato je bolje, da steklo ločeno zbiramo in varčujemo z energijo. Še bolje pa je, če kupujemo pijačo v steklenicah, ki jih po uporabi vračamo v trgovine.

Steklo odlagamo v zabojnike z zelenim pokrovom. Med steklo spadajo steklenice živil in pijač, steklena embalaža zdravil in kozmetike, kozarci za vlaganje, druga steklena embalaža. Pazimo, da v te zabojnike ne mečemo okenskega, avtomobilskega in drugega ravnega stekla, ogledal, kristalnega in ekranskega stekla, stekla svetil, pleksi stekla, karbonskega stekla, laboratorijskega in drugega ognjevarnega stekla, porcelana, keramike, žarnic, svetlobnih cevi. Pred odlaganjem stekla stekleno embalažo vedno izpraznimo in izplaknemo z vodo ter odstranimo zamaške ali pokrovčke.

Nadaljnja pot zbranega stekla

Ločeno zbrano steklo zbirajo podjetja za predelavo stekla. Nato ga v steklarnah predelajo v nove izdelke, pri čemer skorajda ni odpadkov ali neželenih stranskih produktov.

Koristnost ločenega zbiranja stekla

Steklo je mogoče stodontno reciklirati in uporabljati vedno znova, ne da bi izgubilo na kakovosti. Tona odpadnega stekla nadomesti približno 1,2 tone surovin, pozabiti pa ne smemo tudi na privarčevano energijo. Bodimo torej ekološki in ločeno zbirajmo steklo.

20. LOČENO ZBIRANJE BIOLOŠKIH ODPADKOV

Med biološke odpadke, ki jih zbiramo v rjavih zabojnikih na zbirnih mestih za biološke odpadke, spadajo:

- **kuhinjski odpadki**: zelenjavni odpadki, olupki in ostanki sadja, kavna usedlina, kavni filtri in čajne vrečke, netekoči ostanki hrane, jajčne lupine, pokvarjeni prehranski izdelki, papirnate vrečke in robčki ...
- **vrtni odpadki**: rože, plevel, pokošena trava, stara zemlja lončnic ...

Pazimo, da v rjav zabojnik ne mečemo maščob in cigaretnih ogorkov. Bioloških odpadkov tudi nikoli ne odlagajmo v plastičnih vrečkah. Na tržišču obstajajo biološko razgradljive vrečke, ki jih lahko odlagamo skupaj z biološkimi odpadki.

Biološke odpadke lahko odlagamo v rjave zabojnike, lahko pa jih tudi kompostiramo in nato kompost uporabimo za gnojenje sobnih rastlin, vrtov in drugih kmetijskih zemljišč. Več o kompostiranju: <http://www.jh-lj.si/snaga/locevanje/bio>

Odpadno jedilno olje ne sodi med biološke odpadke. Olje, ki smo ga uporabili za cvrtje, zbiramo v posebni posodi in oddajamo v zbirni center. Z ustrezno predelavo lahko iz njega pridobijo gorivo biodiesel in energent, uporaben za različne namene.

Nadaljnja pot bioloških odpadkov

Biološke odpadke prevzemajo podjetja za predelavo bioloških odpadkov, kjer jih predelajo v različne uporabne surovine.

Smiselnost ločenega zbiranja bioloških odpadkov

Biološki odpadki predstavljajo več kot tretjino od vseh odloženih gospodinjskih odpadkov. Z ločenim zbiranjem se bo količina odloženih tovrstnih odpadkov zmanjšala, zmanjšala pa se bo tudi količina toplogrenih plinov in pritiskov na okolje.

21. LOČENO ZBIRANJE NEVARNIH ODPADKOV

Nevarne odpadke odlagamo v premične zabojnike, ki jih v Mestni občini Ljubljana dvakrat letno postavijo na posebnih mestih. Na vsakem je zabojnik postavljen 2 dni. Ob zabojniku je stalno navzoč usposobljen predstavnik komunalnega podjetja, ki odpadke sprejema. Nevarne odpadke lahko kadarkoli oddamo tudi neposredno v zbirnem centru. Med nevarne odpadke spadajo stari akumulatorji, baterije, barve in topila, kemikalije, olja in masti, pesticidi, pralna in kozmetična sredstva, ki vsebujejo nevarne snovi, zdravila, neonske cevi.

Prav je, da količino nevarnih odpadkov zmanjšamo že pri nakupovanju, saj lahko med istovrstnimi izdelki izberemo takšne, ki so okolju bolj prijazni in vsebujejo manj nevarnih snovi. Nevarne odpadke lahko prepoznamo po posebnih simbolih, ki so vedno odtisnjeni na njihovi embalaži.

Nadaljnja pot nevarnih odpadkov

Nevarne odpadke začasno skladiščijo v prehodnem skladišču na odlagališču. Od tam jih oddajo specializirani organizaciji, registrirani za zbiranje in odstranjevanje nevarnih odpadkov. Nato jih nekaj predelajo v sekundarno gorivo za cementarne (olja in razredčila), nekatere sežgejo (zdravila, sredstva za zaščito rastlin), kisline nevtralizirajo, baterije pa predelajo.

Smiselnost ločenega zbiranja nevarnih odpadkov

Nevarni odpadki vsebujejo snovi, ki so nevarne za okolje in posredno tudi za človeka. Med razkrojem lahko ogrozijo podtalnico in druge vodne vire, zrak ali prst, s tem pa tudi naše zdravje.

22. LOČENO ZBIRANJE OSTALIH ODPADKOV

Preostale odpadke zbiramo na zbirnih mestih v črnih ali kovinskih zabojnikih. Med ostanek odpadkov spadajo plastificiran papir, manjše količine stiropora in zamaščene folije, plenice, ohlajen pepel, tkanine, usnje, šiviljski odpadki, vrečke iz sesalca, mačji pesek, kasete, filmi, fotografije, pluta, guma, keramika, porcelan, žarnice, izolacijsko in avtomobilsko steklo. Zbrani ostali odpadki se zbirajo na odlagališču nenevarnih odpadkov.

Kosovne odpadke odlagamo na posebna določena mesta v času organiziranega odvoza ali jih odpeljemo v zbirni center. Komunalno podjetje jih lahko odpelje tudi po naročilu, vendar je njihov prevzem in odvoz treba plačati. Med kosovne odpadke spadajo kopalniška oprema, pohištvo, preproge, oblazinjeno pohištvo in vzmetnice, svetila in senčila.

Pazimo, da med kosovne odpadke ne odložimo gospodinjskih odpadkov, gradbenih odpadkov (*vkjučno s stavbnim pohištvom, okni, vrati ipd.*), zemlje, listja in vej, nevarnih odpadkov, odpadne električne in elektronske opreme ter avtomobilskih gum.

Kosovne odpadke moramo zložiti poleg posod za ostanke odpadkov in jih razvrstiti glede na vrsto (kovine, les ...), saj se na odlagališče odložijo le za predelavo neuporabni odpadki.

Odvoz kosovnih odpadkov je vključen v ceno odvoza komunalnih odpadkov. Zbrani odpadki nadaljujejo svojo pot k pooblaščenim organizacijam, neuporabni deli odpadkov pa se odložijo na odlagališču.

23. UPORABLJAJTE OKOLJU PRIJAZNO VREČKO

Množična uporaba plastičnih vrečk je povzročila okoljske probleme velikih razsežnosti, ki se jih le malokdo zaveda. Na Zemlji vsako minuto porabimo milijon plastičnih vrečk, v Sloveniji letno povprečno porabimo okrog 200 do 300 vrečk na osebo. Pri tem je treba opozoriti, da 98 % od proizvedenih vrečk nikoli ne dočaka recikliranja, zato se količina tako nadzorovano kot nenadzorovano odloženih vrečk nenehno povečuje.

Nujno je, da začnemo namesto plastičnih vrečk uporabljati takšne za večkratno uporabo, ki so naravi bolj prijazne. Uporabljamo lahko pletene košare, vrečke iz papirja, bombaža, jute, blaga, platna ...

V zadnjem času se vse pogosteje srečujemo s plastičnimi vrečkami in njihovimi ostanki, ki so nenadzorovano odvrženi v naravnem okolju. Pogosto jih raznoša veter, vse polno jih je na bregovih vodotokov, najbolj neodgovorno pa je, da nekatera komunalna podjetja odpadke odmetavajo kar v morje. Ker so vrečke zelo lahke, največkrat ne potonejo, temveč "potujejo" prosto z morskimi tokovi, ki jih prenašajo po vsem svetu. Želve, ptiči in veliki sesalci, kot so delfini in kiti, jih večkrat zamenjajo za hrano, nakar zaradi zamašitve prebavnega sistema poginejo.

Za povečano rabo vrečk za večkratno uporabo iz naravnih, okolju prijaznih materialov je treba ljudi ustrezno informirati in izobraževati, prizadevati pa si je treba tudi za spremembo njihovega vedenja. Čas je, da se tudi Slovenija pridruži državam, ki so zakonsko prepovedale uporabo plastičnih vrečk.

24. STORITEV »NALEPKA ZA PREPOVED DOSTAVLJANJA NENASLOVLJENIH SPOROČIL V PREDALČNIK«

Bodite ekologični in uporabite storitev »nalepka za prepoved dostavljanja nenaslovljenih sporočil v predalčnik« na vašem poštem nabiralniku. Nalepka omogoča preprečitev vročanja nenaslovljenih oglaševalskih, marketinških in drugih reklamnih sporočil v naš predalčnik. S tem se izognemo veliki količini nepotrebne odpadnega papirja v našem gospodinjstvu in s tem pripomoremo k ohranjanju okolja. Problematiko vročanja

omenjenih reklamnih sporočil ureja Zakon o poštnih storitvah, za vse kršitve neupoštevanja nalepke pa je pristojen Inšpektorat RS za elektronske komunikacije, elektronsko podpisovanje in pošto. Povedati pa je treba, da se kljub nalepki lahko vlagajo v predalčnik nenaslovljene, uredniško oblikovane vsebine.

Nalepko lahko kupimo na vseh poštnih poslovalnicah v Sloveniji. Stane 42 centov.

Več informacij o nalepki lahko najdete na:

Storitev »nalepka za prepoved dostavljanja nenaslovljenih sporočil v predalčnik«. Agencija za pošto in elektronske komunikacije. URL:

http://www.apenk.si/sl/nalepka_apenk_za_prepoved_dostavljanja_nenaslovljenih_tiskovin_v_predalcnik (4.5.2010)

Priloga 10: Spletni kviz z naslovom Ali znam varčevati z vodo? (medmrežje 28)

Povezava: <http://www.life-income.si/template/flash/kviz.html>

Slika 66: Izrez iz spletnega kviza »Ali znam varčevati z vodo?«.

1. Za koliko se je poraba vode povečala v zadnjih 100 letih?

- a) za enkrat
- b) za šestkrat
- c) za trikrat

V svetovnem merilu črpamo vodo iz podzemnih virov veliko hitreje, kot so se sposobni obnovljati. Poraba vode po svetu se je samo v zadnjih 100-tih letih povečala za šestkrat, pomanjkanje pitne vode pa občuti že 2,6 milijarde ljudi. V Sloveniji večjih težav s pitno vodo nimamo, kako pa bo v prihodnje, je odvisno od tega, kako bomo z njo gospodarili. Naraščajoče onesnaževanje in intenzivna raba povečujeta potrebo po odgovornem ravnanju in skrbnem načrtovanju prihodnje rabe vode.

2. Koliko vode lahko letno prihranimo, če vodo zapremo vsakič, ko je ne potrebujemo?

- a) 80.000 litrov
- b) 1000 litrov

c) 20.000 litrov

Če zapremo vodo vsakič, ko vode ne potrebujemo, lahko letno prihranimo kar do 80.000 litrov vode, kar je toliko, kot je potrebujemo za napolnitev plavalnega bazena. Učinek bi bil še večji, če bi za določena opravila uporabljali deževnico (na primer za splakovanje sanitarij, za pranje, za čiščenje, za zalivanje ...)

3. Koliko vode okvirno porabimo za vsako splakovanje straniščne školjke?

- a) 9 litrov
- b) 30 litrov
- c) 50 litrov

Vsakič, ko v stranišču potegnemo vodo, se okrog 15 litrov čiste vode v hipu spremeni v umazano.

4. Koliko vode porabimo, če med umivanjem zob pustimo vodo teči?

- a) od 5 do 10 litrov več
- b) od 20 do 40 litrov več
- c) od 50 do 70 litrov več

Če med umivanjem zob pustimo pipo odprto, porabimo od 20 do 40 litrov vode več, kot če pipo med ščetkanjem zob zapremo. Zobe si vedno umivamo takole: zobno ščetko najprej zmočimo in vodo zapremo, zobe si ščetkamo, nato vodo ponovno odpremo ter splaknemo usta in ščetko.

5. Koliko vode okvirno porabimo v petih minutah prhanja?

- a) 20 litrov
- b) 140 litrov
- c) 60 litrov

V petih minutah prhanja porabimo 140 litrov vode. Prhamo se vedno takole: najprej si zmočimo telo in vodo zapremo, potem si telo namilimo, nakar vodo ponovno odpremo in se oprhamo. Pri prhanju lahko privarčujemo vodo s pomočjo zračnika za nizek pretok vode. Ta vodi primeša zrak in tako zagotovi kar za polovico manjšo porabo vode. Udobje pri prhanju ostane enako, saj primešani zrak zagotavlja občutek enake količine vode. Obstajajo tudi termostatske mešalne armature in omejevalniki pretoka, kjer poleg vode, ki jo privarčujemo, lahko prihranimo tudi energijo, potrebno za gretje vode.

6. Koliko vode okvirno porabimo za kopanje v kadi?

- a) od 50 do 100 litrov
- b) od 100 do 150 litrov
- c) od 200 do 250 litrov

Za kopanje v kadi porabimo od 200 do 250 litrov vode. Namesto kopanja se raje prhajmo, s kopanjem porabimo namreč kar do 250 litrov vode, s petminutnim prhanjem pa do 140 litrov.

7. Koliko vode na dan steče v prazno iz pipe, iz katere kaplja po 1 kapljica na minuto?

- a) do 70 litrov
- b) do 50 litrov
- c) do 10 litrov

Vodno napeljavo redno pregledujemo. Iz zastarele vodovodne napeljave lahko steče v prazno kar polovica vode, preden sploh priteče do našega doma. Če ugotovimo, da voda iz pipe ali kotlička izteka, takoj ukrepajmo. Iz pipe, iz katere kaplja po 1 kapljica na minuto, lahko steče v prazno do 50 litrov vode na dan. Če želimo prihraniti, je treba vodno napeljavo redno vzdrževati, saj lahko samo zaradi naše nepozornosti in ležernosti izgubimo na tisoče litrov vode.

8. Koliko vode, ki jo uporabimo v gospodinjstvu, kakorkoli onesnažimo?

- a) 30 %
- b) 50 %
- c) 95 %

Kar 95 % vode, ki se je uporabi v gospodinjstvih, je onesnažena z detergenti, s čistilnimi praški ali belili, torej s kemikalijami. Nekateri detergenti vsebujejo fosfate, s katerimi se hranijo alge, ki se v vodi, bogati s temi spojinami, bujno razrastejo in porabijo ves, za življenje drugih živali in rastlin, potreben kisik v njej. Zavedati se moramo, da je večina kemikalij, ki jih uporabljamo v gospodinjstvu, škodljiva tako za zdravje ljudi kot za okolje. Pazimo torej, da uporabimo čim manj nepotrebnih kemičnih čistil, praškov, belil, kozmetike in mehčalcev oziroma kupujemo tiste, ki so manj strupeni in brez fosfatov. Kemikalije vedno kupujemo le v količinah, ki jih dejansko potrebujemo in jih bomo tudi porabili. Vedno natančno preberimo navodila za uporabo. Neuporabljene kemikalije vedno odnesemo na zbirališče za nevarne odpadke in jih nikoli ne zlijemo v odtoke, saj lahko

prekinejo normalno delovanje greznic ali zastрупijo odpadno blato iz čistilnih naprav. Strokovnjaki čistilnih naprav se pogosto pritožujejo, da v odpadni vodi iz kanalizacije najdejo odpadke, ki vanjo ne spadajo. Pazimo torej, da v straniščno školjko ne mečemo pretečenih zdravil, kavne usedline, vatiranih palčk, embalaže ... Bodimo pozorni in pomislimo, preden kupimo in uporabimo kemikalije, saj s tem ogrožamo tako svoje zdravje kot zdravje našega okolja.

9. Koliko vode potrebujemo za izdelavo enega kg plastike?

- a) 85.000 litrov
- b) 5.000 litrov
- c) 1.000 litrov

K varčnemu ravnanju z vodnimi viri prispevamo tudi, če se vedemo kot razumni potrošniki in se izogibamo nepotrebni nakupom.

10. Koliko vode potrebujemo za proizvodnjo enega litra bencina?

- a) Več kot 1.000 litrov
- b) 520 litrov
- c) 10.200 litrov

Z varčno porabo bencina ne varčujemo le z energentom, ampak prispevamo tudi k varčnejšemu ravnanju z vodnimi viri.

Čestitamo, uspešno ste odgovorili na vsa vprašanja. Znanje, ki ste ga pridobili v kvizu, pa sedaj vestno uporabljajte tudi v vsakdanjem življenju. S tem boste pomagali ohraniti vodno bogastvo.

Priloga 11: Uporaba statističnih metod

Opisna statistika in enostavnejše statistične analize

Ko smo pridobljene podatke zbrali in jih ustrezno uredili, je sledil prvi korak statistične analize podatkov, opisna statistika. S pomočjo skupine statističnih metod, katerih namen je povzemanje pridobljenih podatkov, smo ustvarili pregleden opis preučevane vsebine. Z grafičnimi in tabelaričnimi opisi smo skušali prikazati statistične povzetke, ki predstavljajo pregled bistvenih podatkov. S srednjimi vrednostmi smo prikazali skupne lastnosti preučevanih enot, s pomočjo standardnega odklona in variance pa smo skušali predstaviti njihovo spremenljivost. Med drugim smo opravili tudi izračune kumulativnih frekvenc. Po končanih izračunih je sledila nadaljnja obdelava in izvajanje sklepov. Opisne statistike smo izračunavali v programu Microsoft Excel 2010 in SPSS 19.0. Pri analizah smo se podrobneje lotili interpretacije odgovorov osebne ankete in odgovorov skupine Ekologičen, pri čemer smo poudarek dali tudi primerjanju obeh, saj smo na ta način skušali ugotoviti, v kolikšni meri se ti med seboj razlikujejo, torej v kolikšni meri se razlikujejo odgovori tako imenovanega reprezentativnega vzorca preučevanega območja in tako imenovanega okoljskega telesa. Poleg tega smo se osredotočili tudi na preučevanje vloge demografskih dejavnikov pri posameznih preučevanih dejavnikih vedenja, pri čemer pa smo uporabili izključno podatke osebne anketiranja, torej reprezentativnega vzorca.

S pomočjo t-testov smo preverili domneve o povprečjih spremenljivk. Uporabili smo tako imenovan »*Independent-Samples T-Test*«, s katerim smo preverjali, ali se povprečna vrednost izbrane spremenljivke razlikuje med dvema skupinama enot. Na ta način smo ugotavljali razlike v dojemanju preučevanih pojavov med moškimi in ženskami. Za ugotavljanje povezanosti med številskimi in neštevilskimi spremenljivkami smo uporabili enosmerno analizo variance »*Oneway Anova*«. Za ugotavljanje povezanosti ponovljenih meritev smo uporabili neparametrično alternativo analizi variance za ponovljene meritve, in sicer Friedmanov test.

Vse večje preglednice, ki ne prinašajo neposredno obveznih informacij, smo dali v priloge. Prav tako smo v priloge dodali nekatere analize, ki sicer niso neposredno vezane na cilje doktorske naloge, vendar so kljub temu izredno zanimive in doktorski nalogi prispevajo še dodatno težo.

Metoda glavnih komponent

Metoda deluje na način, da se iz večjega števila posameznih spremenljivk, med katerimi obstaja povezanost, izbere manjše število temeljnih spremenljivk, s katerimi pojasnjujemo njihovo medsebojno povezanost. S pomočjo metode glavnih komponent poenostavimo celovitost povezav med spremenljivkami z razkritjem skupnih komponent, ki omogočajo vpogled v osnovno strukturo podatkov (Fulgosi 1988; Dugard, Todman in Staines 2010). Metodo glavnih komponent smo uporabili pri iskanju skupnih komponent preučevanih vrednot.

Za uspešno izvedbo metode glavnih komponent ter smiselnost in uporabnost dobljenih rezultatov sta pomembni pravilna izbira in priprava podatkov (Ravbar in Kozina 2012). Poleg vsebinske ustreznosti morajo izpolnjevati tudi tehnične pogoje, ki se nanašajo na velikost preučevane populacije, vrsto spremenljivk, njihovo frekvenčno porazdelitev ter stopnjo linearne povezanosti (Foster, Barkus in Yavorsky 2006; Ravbar in Kozina 2012). Glede na to, da metoda temelji na računanju Pearsonovega korelacijskega koeficienta kot mere linearne povezanosti med spremenljivkami in izračunu korelacijske matrike, je normalna porazdelitev pogoj, ki ga je potrebno izpolnjevati (Ravbar in Kozina 2012).

Smiselnost uporabe metode glavnih komponent smo preverili z merami ustreznosti vzorca, Bartlettovim testom sferičnosti χ^2 , ki temelji na hi-kvadrat statistiki, in Kaiser-Mayer-Olkinovim testom (KMO), s katerim smo prav tako preverjali, ali je povezanost spremenljivk dovolj velika, da je smiselno nadomestiti izhodiščne spremenljivke z glavnimi komponentami. Primernost spremenljivk smo preverili tudi z *anti-image* korelacijsko matriko, kjer s pomočjo KMO-testa preverimo vsako spremenljivko posebej. V nasprotju s prenizko povezanostjo pa smo preverili tudi previsoko povezanost, ki ne sme presežati 0,8, saj v tem primeru ni mogoče določiti njenega posamičnega prispevka k oblikovanju skupne komponente (Ravbar in Kozina 2012). Lastne vrednosti (eigenvalues) opredelimo kot delež skupne variance, ki jo pojasni posamezna glavna komponenta. V literaturi obstaja več pravil za določitev komponent, ki pojasnjujejo čim večji del razpršenosti analiziranih podatkov. Eden najpogostejše uporabljenih je Kaiserjev kriterij, ki upošteva le tiste lastne vrednosti, ki znašajo več kot 1. Torej vsaka komponenta pojasni varianco več kot ene spremenljivke (Field 2009; Ravbar in Kozina 2012). V analizo smo na podlagi omenjenega kriterija vključili tiste spremenljivke, ki so dosegale lastne vrednosti višje od 1.

Pri metodi glavnih komponent želimo oblikovati skupne komponente, ki so med seboj tesno povezani z manjšim številom spremenljivk in le v manjši meri z drugimi. S tem dobimo vsebinsko bolj čiste komponente, pri tem pa poizkušamo izgubiti čim manj informacij. Zaradi pogoste povezanosti z velikim številom spremenljivk je skupne komponente pogosto težko smiselno interpretirati. V takšnih primerih uporabimo rotacijo skupnih komponent, s pomočjo katere prečistimo strukturo. Na ta način določimo vsebinsko čiste komponente oziroma enostavne strukture z dobro razpoznavnostjo strukture posameznih komponent. Rotacija Varimax se je izkazala kot najprimernejši postopek rotacije skupnih komponent, saj smo z njo prečistili strukturo in komponente lahko dobro vsebinsko opredelili. Omenjena rotacija maksimizira varianco kvadratov uteži v vsaki komponenti in s tem poenostavlja strukturo po stolpcih. Na ta način se izoblikuje takšna struktura, pri kateri je vsaka posamezna spremenljivka visoko povezana z eno samo komponento (Field 2009). Po rotaciji se njihove lastne vrednosti spremenijo.

Nadalje smo s pomočjo komunalitet ugotavljali, kolikšen delež variance je pojasnjen s skupnimi komponentami. V metodo glavnih komponent je namreč primerno vključiti spremenljivke z visoko komunaliteto, saj nam omogočijo uspešno pojasnitev njihove variance oziroma razpršenost in odvisnost od ostalih spremenljivk. V družboslovni literaturi velja pravilo, da morajo komponente pojasniti vsaj 50 % variabilnosti posamezne spremenljivke (Abrahamse 2007).

Rezultat metode glavnih komponent je matrika, v kateri so prikazani skupne komponente in uteži. Uteži so vrednosti korelacij med komponentami in posameznimi spremenljivkami (Ravbar in Kozina 2012). Na podlagi rezultatov smo izoblikovali skupne komponente, ki prikazujejo posamezne razsežnosti vrednot in jih vsebinsko opredelili. Po končani metodi glavnih komponent smo s pomočjo Cronbachovega koeficienta alfa (Cronbach 1951) ocenili zanesljivost meritev.

Multipla linearna regresijska analiza

Z multiplo linearno regresijsko analizo smo ugotavljali vpliv izbranih neodvisnih spremenljivk na izbrano odvisno spremenljivko (Foster s sodelavci 2006). Izdelali smo več modelov, ki se razlikujejo v izbiri odvisne spremenljivke. V modelih smo vključili naslednje neodvisne spremenljivke, ki se nanašajo na rabo vode v gospodinjstvu:

- psihološke spremenljivke: stališča, norme (osebne in subjektivne), zaznan vedenjski nadzor in vrednote,
 - dejanski nadzor,
 - demografske spremenljivke, znotraj katerih smo vključili spol, starost in izobrazbo,
 - spremenljivko znanje, s katero smo merili posameznikovo poznavanje rabe vode,
- in dve izbrani odvisni spremenljivki, in sicer spremenljivko namera in spremenljivko indeks vedenja, ki smo ju vključili v vsak posamezni model.

S pomočjo korelacijske matrike smo ugotavljali linearno povezanost posameznih spremenljivk, ki smo jih vključili v posamezni model. Korelacijski koeficienti namreč izražajo vrednost, ki predstavlja moč in smer povezanosti med dvema spremenljivkama. Ne povedo pa nam veliko o vplivu več spremenljivk na eno ter v kolikšni meri je možno iz celotnega niza neodvisnih spremenljivk napovedati vrednost odvisne spremenljivke.

Za napoved le-te smo uporabili multivariatno linearno regresijo, s katero smo ugotavljali, v kolikšni meri lahko z izbranimi psihološkimi, demografskimi dejavniki in znanjem pojasnimo posameznikovo namero za okoljsko vedenje ter okoljsko vedenje samo. Pri vseh modelih smo uporabili metodo Enter, pri čemer so vse spremenljivke sočasno vstopale v model. Dobljeni rezultati so nam omogočili podrobnejšo interpretacijo. S pomočjo podatkov o statistični pomembnosti, vrednosti R^2 ter standardne napake ocen napovedi smo ocenili uspešnost regresijskega modela (Field 2009). Sledila je podrobnejša analiza vpliva vsake posamezne neodvisne spremenljivke na izbrano odvisno spremenljivko ter interpretacija rezultatov.

Metoda voditeljev

Za razvrščanje velikih množic podatkov najpogosteje uporabljamo metodo voditeljev. Uvršča se med nehierarhične metode razvrščanja v skupine in temelji na lokalni optimizaciji. Podatke, ki so si sorodni, razdeli na način, da so v vsaki skupini takšni, ki so si med seboj čim bolj podobni, hkrati pa so ti čim bolj različni tistim v drugih skupinah (Ferligoj 1989). Metodo voditeljev smo uporabili za tri posamezna anketiranja, in sicer za podatke, pridobljene pri osebnem anketiranju, podatke iz skupine Ekologičen pred izbranimi metodami socialnega vplivanja in podatke iz skupine Ekologičen po izbranih omenjenih metodah. Skupine, ki smo jih izločili, smo vsebinsko poimenovali glede na njihove lastnosti, nato pa smo izločene skupine analizirali glede na preučevane socialne dejavnike, glede na motivacijo za okolju prijazno vedenje in glede na vedenje samo. Pri vedenju samem smo se še posebej osredotočili na razlike med posameznimi vedenji znotraj preučevanih skupin in na njihovo spremembo po izvedenih izbranih metodah socialnega vplivanja.

Spremenljivke, na podlagi katerih smo razvrščali v skupine, so bile naslednje: stališča, osebne in subjektivne norme, zaznan vedenjski nadzor in namera, ki so merjene na enaki merski lestvici, ter spremenljivka indeks vedenja, ki smo jo predhodno prekodarili iz vrednosti 0–9 v 1–5, in sicer glede na deleže:

- vrednosti od 0,0 do 20,0 % spremenljivke indeks vedenja so se uvrstile v vrednost 1,
- vrednosti od 21,0 do 40,0 % spremenljivke indeks vedenja so se uvrstile v vrednost 2,
- vrednosti od 41,0 do 60,0 % spremenljivke indeks vedenja so se uvrstile v vrednost 3,
- vrednosti od 61,0 do 80,0 % spremenljivke indeks vedenja so se uvrstile v vrednost 4,
- vrednosti od 81,0 do 100,0 % spremenljivke indeks vedenja so se uvrstile v vrednost 5.

Priloga 12: Vloga demografskih dejavnikov pri znanju o rabi vode udeležencev osebnega anketiranja

Preglednica 108: Vpliv spola pri znanju (Osebna anketa o rabi vode ... 2010).

spol	enote	\bar{x}	SD	t	p
moški	138	1,96	0,62		
ženske	148	2,02	0,65	0,821	0,412
skupaj	286	1,99	0,64		

Preglednica 109: Vpliv starosti pri znanju (Osebna anketa o rabi vode ... 2010).

starost	enote	\bar{x}	SD	F	p
od 15 do 24 let	46	1,92	0,65		
od 25 do 44 let	110	2,02	0,58		
od 45 do 64 let	92	2,10	0,68	2,852	0,033
65 let in več	38	1,75	0,67		
skupaj	286	1,99	0,64		

Preglednica 110: Vpliv izobrazbe pri znanju (Osebna anketa o rabi vode ... 2010).

izobrazba	enote	\bar{x}	SD	F	p
osnovnošolska	21	1,97	0,67		
poklicna (2- in 3-letna)	35	1,85	0,52		
srednješolska (4- in 5-letna)	142	2,04	0,71	0,590	0,624
višje-, visokošolska ali univerzitetna	88	2,04	0,58		
skupaj	286	1,99	0,64		

Priloga 13: Značilnosti zadovoljstva z načinom plačevanja vode v gospodinjstvu

Pri obeh preučevanih skupinah prebivalcev nas je zanimalo zadovoljstvo z načinom plačevanja vode v gospodinjstvu. Pri osebni anketiranju je ocena zadovoljstva precej nevtralna, s srednjo vrednostjo 2,85, kar dobri dve petini (43,9 %) sta jih zadovoljstvo ocenili z oceno »dobro«. Le dobra petina (23,0 %) je zadovoljstvo ocenila kot »prav dobro« in »odlično«. Slabše zadovoljnih pa je tretjina udeležencev (33,1 %). Podatek o zadovoljstvu z načinom merjenja porabe vode v gospodinjstvu je presenetljiv, saj bi ob dejstvu, da kar precejšen delež udeležencev plačuje vodo glede na dejansko porabo, pričakovali pozitivnejše ocene. Vendar očitno udeleženci ob oceni načina plačevanja vode ne pomislijo zgolj na omenjeno, pač pa tudi na višino plačila vode ter ostale s tem povezane prednosti in slabosti. Podobno oceno zadovoljstva smo prejeli tudi s strani udeležencev skupine Ekologičen, ki so sicer malenkostno bolj zadovoljni z načinom plačevanja, srednja vrednost namreč znaša 3,16, vendar pa bi prav tako ob dejstvu, da jih tri četrtine (74,7 %) plačuje vodo po dejanski porabi pričakovali višje ocene. Dobra tretjina (36,8 %) udeležencev skupine Ekologičen je odgovorila z nevtralnimi odgovori »dobro«, skoraj dve petini (39,0 %) s »prav dobro« in »odlično« ter slaba četrtina (24,2 %) z »zadostno« in »nezadostno«.

Preglednica 111: Zadovoljstvo z načinom plačevanja vode v gospodinjstvu.

stališče	vir	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
Ocenite zadovoljstvo z načinom plačevanja vode v vašem gospodinjstvu?	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	12,5 %	20,6 %	43,9 %	15,4 %	7,6 %	/	2,85	1,07
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	8,4 %	15,8 %	36,8 %	29,5 %	9,5 %	/	3,16	1,07

(1 - nezadostno, 2 - zadostno, 3 - dobro, 4 - prav dobro, 5 - odlično, 6 - ni odgovora)

Tiste udeležence obeh preučevanih skupin, ki vode ne plačujejo po dejanski porabi, smo spraševali o razlogih, zaradi katerih do sedaj še niso vgradili individualnega števca za merjenje porabe vode. Pri osebni anketiranju izmed dobre tretjine (34,0 %) odgovorov kot največjo oviro za vgradnjo individualnega števca za merjenje porabe vode udeleženci navajajo problematiko v lastništvu, slaba tretjina (31,3 %) namreč navaja, da stanovanje ni v njihovi lasti in tako ne morejo vplivati na vgradnjo omenjenega. V precejšnji meri oviro predstavlja tudi način napeljave, z dobro četrtino (27,2 %) odgovorov, ki zaradi več navpičnih vodov v stanovanju preprečuje izgradnjo ustrezne napeljave. Petina udeležencev (16,3 %) nikoli ni pomislila na takšno možnost, slaba desetina (6,8 %) udeležencev pa meni, da se jim omenjeno finančno ne izplača. Omeniti je potrebno še precejšen delež odgovorov drugo, kar slaba petina (18,4 %), kjer so udeleženci v prvi vrsti navajali, da načrtujejo zamenjavo v roku enega leta, sledi izpostavitve problematike o težavnem in nemogočem dogovoru med stanovalci ter o tem, da individualni števec kljub vgraditvi ni upoštevan zaradi narave zakonodaje obračunavanja vode v blokovskih gradnjah.

Enako vprašanje smo zastavili skupini Ekologičen, kjer ugotavljamo podobno, da je vzrok za odsotnost vgradnje individualnega števca v največji meri problem lastništva, in sicer pri slabi polovici (45,8 %) stanovanje ni v njihovi lasti, sledi trditev, da na to možnost še niso pomislili, s petino (20,8 %) odgovorov, ter dejstvo, da ga ni mogoče vgraditi zaradi načina napeljave, s šestino (16,7 %) odgovorov.

Preglednica 112: Vzrok za odsotnost vgradnje individualnega števca za merjenje porabe vode.

vir	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)
N	408	95
Zakaj do sedaj v vašem gospodinjstvu še niste dali vgraditi individualnega števca?	delež (%)	delež (%)
Ni ga mogoče vgraditi zaradi načina napeljave (več navpičnih vodov v stanovanju).	27,2%	16,7%
Nikoli nisem pomislil na to možnost.	16,3%	20,8%
Stanovanje ni v moji lasti in ne morem vplivati na to.	31,3%	45,8%
Se mi ne splača.	6,8%	4,2%
drugo	18,4%	12,5%
ni odgovora	66,0%	74,7%

Nadalje nas je na hipotetični ravni zanimalo mnenje udeležencev obeh preučevanih skupin o količini porabljene vode v gospodinjstvu, v kolikor bi vodo plačevali po dejanski porabi. Večina udeležencev osebnega anketiranja (N = 138) je mnenja, da bi se količina vode zmanjšala, in sicer kar slabe štiri petine (77,0 %), med temi jih je tretjina (32,9 %) mnenja, da bi se zelo zmanjšala, četrtnina (44,1 %) pa, da bi se malo zmanjšala. Petina (20,3 %) jih je mnenja, da bi količina porabljene vode ostala enaka, le slabe tri stotine (2,8 %) udeležencev je nasprotnega mnenja, in sicer menijo, da bi se poraba vode malo povečala. Precej podobno so odgovarjali tudi udeleženci skupine Ekologičen (N = 24), kjer jih je dobre štiri petine (83,3 %) mnenja, da bi se količina porabljene vode zmanjšala. Skoraj dve petini (37,5 %) jih je mnenja, da bi se »zelo zmanjšala«, in kar slaba polovica (45,8 %), da bi se »malo zmanjšala«. Šestina (16,7 %) jih je mnenja, da bi količina porabljene vode ostala enaka, nihče pa ni mnenja, da bi se količina porabljene vode povečala. Pridobljeni rezultati obeh preučevanih skupin nakazujejo, da plačevanje vode glede na število oseb v stanovanju udeleženci občutijo kot oviro, ki preprečuje manjšo porabo vode oziroma kot razlog za višjo porabo, saj jih je večina mnenja, da bi se ob vgraditvi števca količina porabljene vode zmanjšala.

Preglednica 113: Mnenje o zmanjšanju porabe vode, v kolikor bi imelo gospodinjstvo individualni števec.

vir	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)
N	138	24
Ali mislite, da bi se vam poraba vode zmanjšala, če bi imeli individualni števec?	delež (%)	delež (%)
zelo bi se zmanjšala	32,9 %	37,5 %
malo bi se zmanjšala	44,1 %	45,8 %
ne bi se niti zmanjšala, niti povečala	20,3 %	16,7 %
malo bi se povečala	2,8 %	/
zelo bi se povečala	/	/
ni odgovora	/	/

Poleg mnenja preučevanih skupin o zmanjšanju porabe vode, v kolikor bi imeli individualni števec, nas je hipotetično zanimalo tudi, ali bi bili njihovi računi za vodo nižji v primeru plačevanja po dejanski porabi. Nič kaj presenetljivo so štiri petine (80,1 %) udeležencev osebnega anketiranja (N = 138) mnenja, da bi plačevali mnogo manj. Slaba šestina (15,1 %) jih je mnenja, da bi plačevali enako, dvajsetina (4,8 %) udeležencev pa je mnenja, da bi plačevali malo več. V slednjo skupino se uvrščajo večje družine z nadpovprečnim številom članov v gospodinjstvu ter najverjetneje tisti, ki porabijo večje količine vode na osebo. Znotraj skupine Ekologičen (N = 24) je precej podoben delež udeležencev mnenja, da bi plačevali manj, in sicer 83,3 %, dobra desetina (12,5 %) jih je mnenja, da bi plačevali enako, in slaba dvajsetina (4,2 %), da bi plačevali malo več. Podobno kot pri osebnem

anketiranju v slednjo skupino spadajo družine z večjim številom otrok, ki porabijo večje količine vode na osebo.

Preglednica 114: Mnenje o višini plačila za porabljeno vodo, v kolikor bi plačevali po dejanski porabi.

vir	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)
N	138	24
Ali mislite, da bi plačevali manj za porabljeno vodo, če bi porabo vode plačevali po dejanski porabi v vašem gospodinjstvu?	delež (%)	delež (%)
plačevali bi mnogo manj	35,6 %	45,8 %
plačevali bi le malo manj	44,5 %	37,5 %
plačevali bi enako	15,1 %	12,5 %
plačevali bi malo več	4,8 %	4,2 %
plačevali bi mnogo več	/	/
ni odgovora	/	/

Možnost prihranka ob varčevanju z vodo je po mnenju udeležencev osebnega anketiranja precej majhna, pri čemer sta jih dobri dve petini (43,1 %) mnenja, da lahko privarčujejo »zelo malo« in »malo«, tretjina (33,6 %) jih je mnenja, da lahko privarčujejo srednje veliko, ter 23,3 % da lahko privarčujejo »veliko« in »zelo veliko«. Pri skupini Ekologičen je delež tistih, ki so mnenja, da lahko privarčujejo »malo« in »zelo malo« precej nižji, in sicer znaša slabo tretjino (32,7 %), dobra tretjina (34,7 %) jih je mnenja, da lahko privarčujejo srednje, tretjina (32,6 %) pa jih je mnenja, da lahko privarčujejo »veliko« in »zelo veliko«. Rezultati kažejo precej nizko oceno možnosti varčevanja z vodo v stanovanju, glede na to, da precejšen delež udeležencev iz obeh preučevanih skupin poseduje individualni števec. Stroški vode tako očitno ne predstavljajo vidnejše vloge pri porabi mesečnih dohodkov gospodinjstva, pri čemer se ne moremo izogniti občutku, da je razlog za omenjeno še vedno prenzka cena vode kot dragocenega naravnega vira v MOL.

Preglednica 115: Mnenje o možnosti prihranka ob varčevanju z vodo v gospodinjstvu.

vir	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)
N	408	95
Koliko lahko prihranite z varčevanjem vode v vašem gospodinjstvu?	delež (%)	delež (%)
zelo malo	35,5 %	7,4 %
malo	7,6 %	25,3 %
srednje	33,6 %	34,7 %
veliko	21,6 %	26,3 %
zelo veliko	1,7 %	6,3 %
ni odgovora	/	/

Priloga 14: Značilnosti dejanskega nadzora pri rabi vode, električne energije in ločenem zbiranju odpadkov

Udejanjanje okolju prijaznega vedenja je lahko oteženo zaradi dejanskih ovir oziroma odsotnosti sistemskih pogojev ali pomanjkanja posameznikovih spretnosti, ki so potrebne za njegovo udejanjanje. Ena izmed pomembnejših ovir, zaradi katere posamezniki lahko gojijo prepričanje o svoji lastni nesposobnosti, je lahko, kot rečeno, način plačevanja posameznega preučevanega vedenja v gospodinjstvu. Kot smo že ugotovili, precejšen delež (74,7 %) udeležencev skupine Ekologičen plačuje vodo glede na dejansko porabo v gospodinjstvu. Za plačevanje električne energije nam vprašanja o načinu plačevanja ni bilo potrebno zastavljati, saj se količina porabljene električne energije v vseh gospodinjstvih plačuje glede na individualni števec. Odvoz odpadkov pa dobra

polovica (55,8 %) udeležencev plačuje glede na število oseb v stanovanju, dobra tretjina (36,8 %) pa jih plačuje glede na prostornino zabojnika, ki si ga izberejo sami.

Preglednica 116: Merska enota, ki velja za plačevanje odvoza odpadkov v gospodinjstvu.

vir	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije...2010)
N	95
Katera merska enota velja za plačevanje odvoza odpadkov v vašem gospodinjstvu?	delež (%)
Plačevanje glede na prostornino zabojnika.	36,8 %
Število oseb v gospodinjstvu.	55,8 %
Število kvadratnih metrov v stanovanju.	/
drugo	3,2 %
ni odgovora	4,2 %

Udeležence skupine Ekologičen smo nadalje spraševali o stopnji zadovoljstva z načinom plačevanja preučevanih dobrin v gospodinjstvu. Udeleženci so podajali precej različna mnenja o stopnji zadovoljstva, in sicer so najbolj zadovoljni z načinom plačevanja električne energije, s srednjo vrednostjo 3,71, kar ni presenetljivo, glede na to, da vsi udeleženci plačujejo električno energijo glede na individualni števec oziroma na že uveljavljen način tako imenovanega »pravičnega« plačevanja: »plačaj toliko, kolikor porabiš«. Na drugi strani pa so udeleženci manj zadovoljni z načinom plačevanja vode, s srednjo vrednostjo 3,16, najmanj pa z načinom plačevanja odvoza odpadkov, s srednjo vrednostjo 2,80, kar ni presenetljivo, glede na to, da kar dobra polovica (55,8 %) udeležencev plačuje odvoz odpadkov glede na število oseb v gospodinjstvu. Dobljeni rezultati na nek način odražajo sliko načina plačevanja posameznih preučevanih dobrin, zdi pa se, da so udeleženci v splošnem precej kritični do načina plačevanja dobrin samih.

Preglednica 117: Stopnja zadovoljstva z načinom plačevanja posameznih dobrin v gospodinjstvu.

spremenljivka	vir	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
Ocenite zadovoljstvo z načinom plačevanja vode v vašem gospodinjstvu.	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	8,4 %	15,8 %	36,8 %	29,5 %	9,5 %	/	3,16	1,07
Ocenite zadovoljstvo z načinom plačevanja električne energije v vašem gospodinjstvu.	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	7,4 %	7,4 %	37,2 %	31,9 %	23,4 %	/	3,71	0,91
Ocenite zadovoljstvo z načinom plačevanja odvoza odpadkov v vašem gospodinjstvu.	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	11,6 %	23,2 %	45,3 %	13,7 %	6,3 %	/	2,80	1,02

(1 – popolnoma nezadovoljen, 2 – precej nezadovoljen, 3 – niti nezadovoljen, niti zadovoljen, 4 – zadovoljen, 5 – zelo zadovoljen, 6 – ni odgovora)

Tiste udeležence, ki plačujejo odvoz odpadkov in porabo vode glede na število oseb v gospodinjstvu, smo vprašali za mnenje na hipotetični ravni, koliko bi plačevali za posamezno storitev, v kolikor bi plačevali po dejanski porabi. Udeleženci so v večji meri mnenja, da bi plačevali manj za porabo vode kot pa za odvoz odpadkov, pri čemer jih je pri porabi vode kar štiri petine (83,3 %) mnenja, da bi plačevali mnogo ali malo manj, medtem ko so takšne pri odvozu odpadkov tri četrtine (75,5 %).

Preglednica 118: Mnenje o višini plačevanja za porabljeno vodo in odvoz odpadkov, ob plačilu po dejanski porabi v gospodinjstvu.

vir	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)
N	24	53
Ali mislite, da bi plačevali manj, če bi porabo vode oziroma odvoz odpadkov plačevali po dejanski porabi v vašem gospodinjstvu?	poraba vode (%)	odvoz odpadkov (%)
plačevali bi mnogo manj	45,8 %	32,1 %
plačevali bi le malo manj	37,5 %	43,4 %
plačevali bi enako	12,5 %	18,9 %
plačevali bi malo več	4,2 %	3,8 %
plačevali bi mnogo več	/	/
drugo	/	1,9 %
M	1,75	2,02
SD	0,84	0,99

Zanimalo nas je tudi mnenje o tem, koliko lahko udeleženci skupine Ekologičen prihranijo ob varčevanju vode, električne energije in ločenem zbiranju odpadkov v gospodinjstvu. Udeleženci so v največji meri mnenja, da lahko prihranijo ob varčevanju z električno energijo, in sicer srednja vrednost znaša 3,13, sledi varčevanje z vodo, s srednjo vrednostjo 2,99, v najmanjši meri pa so udeleženci mnenja, da lahko prihranijo z ločevanjem odpadkov, s srednjo vrednostjo 2,22. Dobra desetina (11,6 %) jih je mnenja, da lahko z varčevanjem z električno energijo privarčujejo »zelo veliko«, četrtnina (24,2 %) pa jih je mnenja, da lahko privarčujejo »veliko«. Pri ravnanju z vodo jih je takšnih, ki so mnenja, da lahko privarčujejo »zelo veliko«, dobra dvajsetina (6,3 %), »veliko« pa dobra četrtnina (26,3 %). Na drugi strani pa sta je le dve stotini (2,1 %) mnenja, da lahko z ločevanjem odpadkov privarčujejo »zelo veliko«, in dobra desetina (11,6 %), da lahko privarčujejo »veliko«. V splošnem je zaznati precejšnjo kritičnost glede možnosti prihranka ob udejanjanju katerega koli preučevanega okolju prijaznega vedenja. Eden izmed vzrokov za omenjeno je lahko v prenizki ceni vseh treh preučevanih dobrin oziroma prepričanju o majhnih finančnih koristih, vzrok pa je lahko tudi v premajhnem poznavanju načinov udejanjanja smotrnega vedenja.

Preglednica 119: Mnenje o višini prihranka ob varčevanju z vodo in električno energijo ter ločenemu zbiranju odpadkov.

spremenljivka	vir	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
Koliko lahko prihranite z varčevanjem vode v vašem gospodinjstvu?	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	7,4 %	25,3 %	34,7 %	26,3 %	6,3 %	/	2,99	1,03
Koliko lahko prihranite z varčevanjem električne energije v vašem gospodinjstvu?	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	4,2 %	26,3 %	32,6 %	24,2 %	11,6 %	1,1 %	3,13	1,07
Koliko lahko prihranite z ločevanjem odpadkov v vašem gospodinjstvu?	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	30,5 %	32,6 %	23,2 %	11,6 %	2,1 %	/	2,22	1,07

(1 – zelo malo, 2 – malo, 3 – srednje, 4 – veliko, 5 – zelo veliko, 6 – ni odgovora)

Eden izmed pomembnih dejavnikov dejanskega nadzora pri ločevanju odpadkov je lahko čas, ki ga posameznik potrebuje do ekološkega otoka. Vendar pa se je izkazalo, da so ekološki otoki v MOL postavljeni precej pogosto, saj udeleženci v večini do ekološkega otoka potrebujejo manj kot pet minut, in sicer je takšnih kar dobrih devet desetih (92,6 %), dobra dvajsetina (7,4 %) pa jih potrebuje od 6 do 10 minut. Treba je poudariti, da so v letu 2013 vsakemu gospodinjstvu v MOL razdelili zabojnike za ločeno zbiranje embalaže in papirja, s čimer želijo vsem uporabnikom še dodatno olajšati ločeno zbiranje in tiste, ki tega še ne počnejo, v ločevanje tudi usmeriti. Poleg tega so hkrati v precejšnji meri zmanjšali pogostost odvoza mešanih komunalnih odpadkov (črni zabojniki) in hkrati

podražili odvoz mešanih odpadkov, kar je nedvomno vplivalo na spremembo mišljenja meščanov o ravnanju z odpadki in hkrati tudi konkretnih dejanj. Vendar pa na pričujoče vprašanje žal nimamo odgovora.

Priloga 15: Značilnosti vrednot

Preglednica 120: Anti-image korelacijska matrika KMO-testa (Osebna anketa o rabi vode... 2010; N = 408).

spremenljivka	enakopravnost in pravičnost	mir	moč in vpliv	bogastvo	ugled in slava	udobje in uživanje	veselje do življenja	sožitje z naravo	varovanje okolja
enakopravnost in pravičnost	0,687 ^a	-0,409	-0,006	0,093	-0,058	-0,080	-0,017	-0,151	-0,015
mir	-0,409	0,669 ^a	0,066	-0,127	0,132	0,022	-0,065	-0,028	-0,106
moč in vpliv	-0,006	0,066	0,769 ^a	-0,169	-0,286	-0,045	-0,013	-0,016	0,055
bogastvo	0,093	-0,127	-0,169	0,610 ^a	-0,427	-0,290	0,143	0,039	-0,002
ugled in slava	-0,058	0,132	-0,286	-0,427	0,646 ^a	0,042	-0,105	-0,009	0,055
udobje in uživanje	-0,080	0,022	-0,045	-0,290	0,042	0,558 ^a	-0,424	0,020	0,014
veselje do življenja	-0,017	-0,065	-0,013	0,143	-0,105	-0,424	0,603 ^a	-0,144	-0,042
sožitje z naravo	-0,151	-0,028	-0,016	0,039	-0,009	0,020	-0,144	0,630 ^a	-0,651
varovanje okolja	-0,015	-0,106	0,055	-0,002	0,055	0,014	-0,042	-0,651	0,635 ^a

Preglednica 121: Lastne vrednosti glavnih komponent ter delež skupne variance pred in po določitvi komponent ter po njihovi rotaciji (Osebna anketa o rabi vode ... 2010).

komponente	lastne vrednosti glavnih komponent			lastne vrednosti po določitvi komponent			lastne vrednosti po rotaciji komponent		
	skupaj	delež skupne variance (%)	kumulativni delež skupne variance (%)	skupaj	delež skupne variance (%)	kumulativni delež skupne variance (%)	skupaj	delež skupne variance (%)	kumulativni delež skupne variance (%)
1	2,487	27,638	27,638	2,487	27,638	27,638	1,923	21,364	21,364
2	2,026	22,510	50,148	2,026	22,510	50,148	1,731	19,229	40,593
3	1,050	11,663	61,811	1,050	11,663	61,811	1,482	16,465	57,058
4	0,992	11,017	72,828	0,992	11,017	72,828	1,419	15,77	72,828
5	0,682	7,576	80,404						
6	0,569	6,325	86,729						
7	0,538	5,977	92,707						
8	0,371	4,125	96,832						
9	0,285	3,168	100,0						

Preglednica 122: Komunalitete izbranih spremenljivk (Osebna anketa o rabi vode ... 2010).

spremenljivka	komunaliteta
enakopravnost in pravičnost	0,70
mir	0,75
moč in vpliv	0,56
bogastvo	0,65
ugled in slava	0,68
udobje in uživanje	0,75
veselje do življenja	0,74
sožitje z naravo	0,84
varovanje okolja	0,83

Priloga 16: Vloga demografskih dejavnikov pri vrednotah osebnega anketiranja

Preglednica 123: Vpliv spola pri vrednotah (Osebna anketa o rabi vode ... 2010).

vrsta vrednot	spol	N	\bar{x}	t	p
egoistične vrednote	ženski	226	2,86	-2,688	0,007
	moški	182	3,08		
altruistične vrednote	ženski	226	4,69	3,082	0,002
	moški	182	4,53		
biosferične vrednote	ženski	226	4,40	2,758	0,006
	moški	182	4,19		
hedonistične vrednote	ženski	226	4,27	0,421	0,32
	moški	182	4,23		

Preglednica 124: Vpliv starosti pri vrednotah (Osebna anketa o rabi vode ... 2010).

vrsta vrednot	starost	N	\bar{x}	SD	F	p
egoistične vrednote	od 15 do 24 let	64	3,00	0,89	0,248	0,863
	od 25 do 44 let	143	2,95	0,81		
	od 45 do 64 let	140	2,99	0,83		
	65 let in več	61	2,97	0,79		
	skupaj	408	2,96	0,83		
altruistične vrednote	od 15 do 24 let	64	4,57	0,56	0,811	0,488
	od 25 do 44 let	143	4,60	0,55		
	od 45 do 64 let	140	4,64	0,53		
	65 let in več	61	4,7	0,46		
	skupaj	408	4,62	0,53		
biosferične vrednote	od 15 do 24 let	64	4,00	0,87	5,983	0,001
	od 25 do 44 let	143	4,25	0,75		
	od 45 do 64 let	140	4,45	0,74		
	65 let in več	61	4,44	0,71		
	skupaj	408	4,31	0,77		
hedonistične vrednote	od 15 do 24 let	64	4,47	0,61	10,971	0,000
	od 25 do 44 let	143	4,39	0,55		
	od 45 do 64 let	140	4,18	0,69		
	65 let in več	61	3,88	0,91		
	skupaj	408	4,25	0,70		

Preglednica 125: Vpliv izobrazbe pri vrednotah (Osebna anketa o rabi vode ..., 2010).

vrsta vrednot	starost	N	\bar{x}	SD	F	p
egoistične vrednote	osnovnošolska	27	3,44	0,88	5,364	0,001
	poklicna (2- in 3-letna)	52	3,02	0,90		
	srednješolska (4- in 5-letna)	208	3,00	0,80		
	višje-, visokošolska ali univerzitetna	121	2,78	0,79		
	skupaj	408	2,97	0,83		
altruistične vrednote	osnovnošolska	27	4,52	0,45	1,268	0,285
	poklicna (2- in 3-letna)	52	4,52	0,63		
	srednješolska (4- in 5-letna)	208	4,58	0,57		
	višje-, visokošolska ali univerzitetna	121	4,69	0,45		
	skupaj	408	4,63	0,54		
biosferične vrednote	Osnovnošolska	27	4,33	0,89	1,163	0,324
	poklicna (2- in 3-letna)	52	4,14	1,01		
	srednješolska (4- in 5-letna)	208	4,31	0,77		
	višje-, visokošolska ali univerzitetna	121	4,38	0,65		
	skupaj	408	4,31	0,78		
hedonistične vrednote	osnovnošolska	27	4,48	0,71	1,357	0,255
	poklicna (2- in 3-letna)	52	4,30	0,71		
	srednješolska (4- in 5-letna)	208	4,26	0,70		
	višje-, visokošolska ali univerzitetna	121	4,19	0,68		
	skupaj	408	4,26	0,70		

Priloga 17: Zaskrbljenost glede razpoložljivosti in onesnaženosti vode na preučevanem območju

Stanje okolja se spreminja glede na posege človeka in obremenjevanje okolja, ki smo mu priča vsakodnevno. Eden izmed pomembnih segmentov pri preučevanju stališč o vodi je tudi posameznikova zaskrbljenost glede njene razpoložljivosti in onesnaženosti. Najprej nas je zanimalo, na katero mesto udeleženci osebnega anketiranja uvrščajo zaskrbljenost z vodo glede na ostale temeljne okoljske sestavine. Zanimalo nas je, »kako udeležence skrbi onesnaženost površinske vode, prsti, rastlin in živali, podzemne vode ter zraka«. Udeleženci so dokaj enotnega mnenja glede zaskrbljenosti posameznih sestavin, saj standardni odkloni od povprečij odgovorov povsod znašajo 1,00 oziroma manj kot 1,00. Na prvi pogled so udeleženci presenetljivo najbolj zaskrbljeni nad onesnaženostjo zraka. S povprečno oceno kar 4,19 in skoraj polovico (46,6 %) »zelo zaskrbljenimi« udeleženci, kar je zanimivo, glede na to, da se je kakovost zraka v MOL v zadnjih dveh desetletjih bistveno izboljšala predvsem zaradi ukinitve proizvodnje nekaterih večjih industrijskih onesnaževalcev in odprave individualnih kurišč na trda goriva. Na drugi strani pa je res, da se zvišuje problematika onesnaževanja zraka z emisijami iz prometa, s tem pa tudi medijska izpostavljenost omenjene teme. Ta je bila še posebej močna prav v času izvedbe raziskave v letu 2010. Takrat je bila namreč aktualna in precej medijsko podprta grožnja po zapiranju oziroma taksaciji mestnega središča zaradi prometnega onesnaževanja zraka, kar je posledično najverjetneje tako pozitivno vplivalo na povečano skrb za zrak. Udeležence osebnega anketiranja najmanj skrbi pokrajnotvorna sestavina »prst« s srednjo vrednostjo 3,35. Več kot dve petini (43,4 %) je »zelo« in »precej zaskrbljenih«. Le malenkost bolj jih skrbi za »rastline in živali«, s srednjo vrednostjo 3,45. Najbolj zanimiva je razlika med skrbjo nad onesnaženostjo površinske in podzemne vode, saj ljudje očitno vidijo bistveno razliko in ju povsem ločujejo in ne povezujejo. Ljudje se na obravnavanem območju očitno zavedajo, da podzemna voda priteka kot pitna voda v njihove domove. Medtem ko povprečna vrednost zaskrbljenosti glede onesnaženosti površinske vode znaša 3,58, za podzemno vodo znaša 3,90. Zelo zaskrbljeni in precej zaskrbljeni za podzemno vodo sta dobri dve tretjini (67,9 %), medtem ko jih je za površinsko vodo le dobra polovica (51,7 %). Za podzemno vodo je srednje zaskrbljena več kot tretjina vprašanih (35,8 %), za površinsko pa le ena petina (22,8 %).

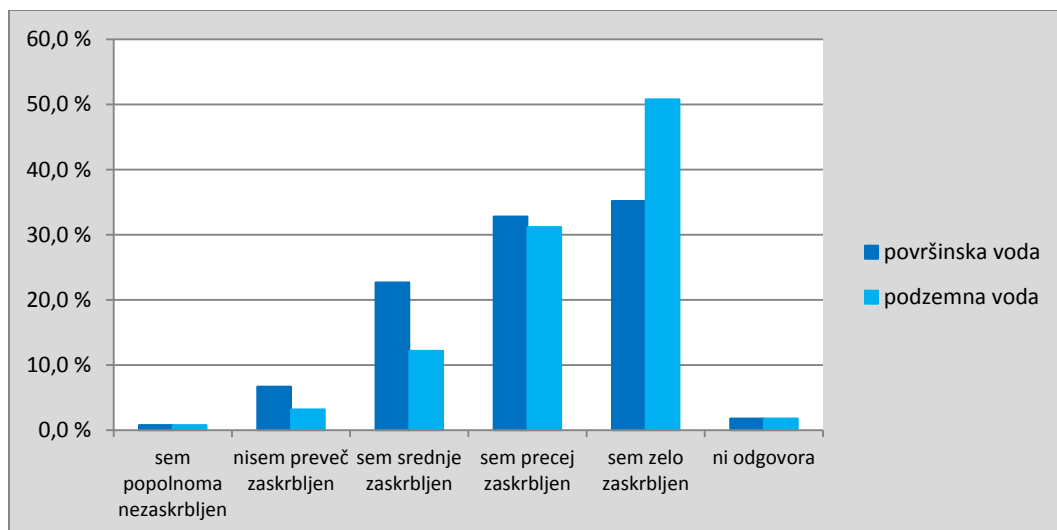
Pričujoče rezultate smo primerjali tudi z rezultati skupine Ekologičen, kjer so udeleženci omenjene skupine izražali povečini večjo zaskrbljenost nad onesnaževanjem temeljnih pokrajinskih sestavin v MOL, z izjemo pri onesnaženosti zraka, kjer je njihova zaskrbljenost za malenkost nižja. Tudi pri skupini Ekologičen je zanimiv precejšen razkorak med vrednotenjem zaskrbljenosti glede površinske in podzemne vode, ki znaša kar za 0,44 srednje vrednosti ($\Delta M = 0,44$) v prid podzemni vodi.

Preglednica 126: Zaskrbljenost glede pokrajnotvornih sestavin na območju MOL.

stališče	vir	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
V kolikšni meri vas skrbi onesnaženost prsti v Ljubljani?	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	2,9 %	16,2 %	37,5 %	29,9 %	13,5 %	/	3,35	0,99
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	1,1 %	17,9 %	35,8 %	32,6 %	12,6 %	/	3,37	0,93
V kolikšni meri vas skrbi onesnaženost rastlin in živali v Ljubljani?	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	1,7 %	16,4 %	34,3 %	30,1 %	17,4 %	/	3,45	1,01
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	1,1 %	11,6 %	34,7 %	35,8 %	16,8 %	/	3,56	0,88
V kolikšni meri vas skrbi onesnaženost površinske vode v Ljubljani?	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	1,7 %	10,8 %	35,8 %	31,6 %	20,1 %	/	3,58	0,98
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	1,1 %	6,3 %	33,7 %	30,5 %	28,4 %	/	3,79	0,96
V kolikšni meri vas skrbi onesnaženost podzemne vode v Ljubljani?	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	1,2 %	8,1 %	22,8 %	34,8 %	33,1 %	/	3,9	0,99
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	1,1 %	3,2 %	14,7 %	33,7 %	47,4 %	/	4,23	0,90
V kolikšni meri vas skrbi onesnaženost zraka v Ljubljani?	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	0,7 %	5,1 %	14,7 %	32,8 %	46,6 %	/	4,19	0,92
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	1,9 %	3,2 %	17,9 %	35,8 %	41,2 %	/	4,13	0,89

(1 - sem popolnoma nezaskrbljen, 2 - nisem preveč zaskrbljen, 3 - sem srednje zaskrbljen, 4 - sem precej zaskrbljen, 5 - sem zelo zaskrbljen, 6 - ni odgovora)

Rezultate o zaskrbljenosti površinske in podzemne vode osebnega anketiranja (Anketa o rabi vode ... 2010) smo primerjali tudi z raziskavo o rabi vode iz leta 2004 (Smrekar 2004), kjer je prav tako zaznan precejšen razkorak med njunim vrednotenjem v prid podzemni vodi. Zanimivo pa se je zaskrbljenost tako nad površinsko kot tudi podzemno vodo med leti 2004 in 2010 precej znižala, srednja vrednost zaskrbljenosti nad površinsko vodo je v letu 2004 znašala kar 3,97 (standardni odklon je znašal 0,96), kar znaša razliko v srednji vrednosti 0,39 ($\Delta M = 0,39$), nad podzemno vodo pa kar 4,30 (standardni odklon je znašal 0,87), kar znaša zelo podobno razliko, in sicer 0,40 ($\Delta M = 0,40$) srednje vrednosti. Pravzaprav ugotavljamo, da je bila raven zaskrbljenosti v letu 2004 na ravni zaskrbljenosti oziroma celo večja od tako imenovanih »zainteresiranih za varovanje okolja« v letu 2010 oziroma skupine Ekologičen.

Slika 67: Zaskrbljenost glede onesnaženosti pokrajnotvornih sestavin v Ljubljani v letu 2004 (Anketa o rabi vode ... 2004).

Glede na to, da so udeleženci v največji meri zaskrbljeni glede onesnaževanja podzemne vode, nas je zanimalo, kdo po njihovem mnenju je največji onesnaževalec podzemne vode v MOL. Udeleženci osebne ankete vidijo največji problem v industriji z dobro četrtino odgovorov (26,4 %), sledijo odlagališča odpadkov s slabo četrtino (23,5 %) odgovorov, promet s petino odgovorov (19,9 %) in kmetijstvo s slabo petino (18,4 %) odgovorov. V najmanjši meri udeleženci osebne ankete izpostavljajo »gospodinjstva« kot problematično telo pri omenjenem. V kolikor rezultate primerjamo z rezultati udeležencev skupine Ekologičen, ugotovimo, da je tako imenovana »zainteresirana skupina« v precej večji meri ozaveščena o virih onesnaževanja pitne vode. Kar dobra tretjina (34,4 %) udeležencev skupine Ekologičen jih je namreč mnenja, da je kmetijstvo tisto, ki v največji meri onesnažuje podzemno vodo, sledita industrija in gospodinjstva s petino (20,4 %) odgovorov ter odlagališča odpadkov z dobro šestino odgovorov (17,1 %). V najmanjši meri so mnenja, da je promet največji krivec onesnaževanja s slabo desetino (9,7 %).

Rezultati Ankete o rabi vode ... (2004) kažejo na precejšnje spremembe v mnenju »največjega onesnaževalca« podzemne vode. V letu 2004 so udeleženci (Anketa o rabi vode ... 2004) v precej večji meri izpostavljali industrijo z eno tretjino (32,9 %) odgovorov in kmetijstvo s slabo tretjino (31,8 %). Pri osebni anketi leta 2010 pa se je delež industrije precej znižal, in sicer na dobro četrtino (26,4 %) na račun precejšnjega višanja deleža prometa za kar dobro desetino (13,2 %), odlagališč odpadkov za eno dvajsetino (5,2 %) in gospodinjstev za 3,6 %. Eden izmed pomembnejših razlogov za precejšnje znižanje percepcije o industriji kot največjem onesnaževalcu podzemne vode med letoma 2004 in 2010 je vstop Slovenije v Evropsko unijo, ki se je zgodil ravno v letu 2004, in s tem povezano sprejetje strožje okoljske zakonodaje v industrijski dejavnosti. Posledično upoštevanje novih okoljskih standardov in zahtev je vplivalo na prestrukturiranje obratov k čistejšim tehnologijam, poleg tega pa je marsikateri starejši industrijski obrat prisililo v zaprtje. V prid povečanemu deležu »prometa« kot največjega onesnaževalca podzemne vode pa je nedvomno vplivala precejšnja medijska podpora pri reševanju naraščajoče prometne problematike v mestu ter posledičnega zvišanja splošne percepcije prometa kot poglavitne okoljske težave v MOL. V letu 2005 se je namreč MOL pridružila že omenjeni evropski pobudi Civitas, s katero želi Evropska unija doseči odločne premike pri urejanju prometa v evropskih mestih, v okviru katere vse od leta 2004 potekajo številne dejavnosti od ozaveščevalnih akcij do vlaganj v infrastrukturne spremembe. Poleg porasta splošne percepcije o prometni problematiki v MOL pa je za omenjeno obdobje značilen tudi porast percepcije o problematiki »odlagališč odpadkov«, ki pa ga prav tako lahko pripišemo medijski aktualnosti omenjene problematike, predvsem zaradi zelo odmevne akcije »Očistimo Slovenijo«, ki je potekala prav v času raziskave.

Preglednica 127: Kdo je po vašem mnenju največji onesnaževalec podzemne vode v Ljubljani?

območje	vir	N	1	2	3	4	5	6
Lj. polje	Anketa o rabi vode kot naravnega vira (Anketa o rabi vode ... 2004)	600	32,9 %	31,8 %	6,7 %	8,2 %	18,4 %	2,0 %
MOL	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	26,4 %	18,4 %	19,9 %	11,8 %	23,5 %	0,2 %
MOL	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	20,4 %	34,4 %	9,7 %	20,4 %	17,1 %	2,1 %

(1 – industrija, 2 – kmetijstvo, 3 – promet, 4 – gospodinjstva, 5 – odlagališča odpadkov, 6 – ni odgovora)

Nadalje smo udeležence osebnega anketiranja in udeležence skupine Ekologičen želeli spodbuditi k razmišljanju o vplivu svoje lastne udeležbe pri rabi pitne vode, zato smo jih spraševali po tem, kakšna je njihova zaskrbljenost glede prekomerne rabe razpoložljive pitne vode v MOL. Zanimivo je, da so udeleženci osebnega anketiranja dokaj skromno zaskrbljeni glede omenjenega, s srednjo vrednostjo 3,30, kljub temu, da smo s terminom »prekomerno« trditvi dodali še dodatno težo. Kar dobri dve petini (43,6 %) udeležencev je srednje zaskrbljenih, zelo zaskrbljenih pa je le dobra desetina (11,5 %). Precej bolj so zaskrbljeni udeleženci skupine Ekologičen, srednja vrednost njihovih odgovorov namreč znaša 3,76, kar slabi dve tretjini (59,0 %) je »zaskrbljenih« in »zelo zaskrbljenih«, slaba četrtnina (24,2 %) pa »srednje zaskrbljenih«. Vendar pa je treba poudariti, da je zaskrbljenost glede prekomernega črpanja razpoložljive pitne vode v primerjavi z zaskrbljenostjo glede njenega onesnaževanja nižja tudi pri tako imenovanih »zainteresiranih«, v kolikor je poudarjena njihova lastna udeležba, kar nakazuje na dvojnost pri zaskrbljenosti glede virov pitne vode pri obeh preučevanih skupinah. Pri udeležencih osebnega anketiranja gre na eni strani za precej visoko izraženo zaskrbljenost glede onesnaževanja pitne vode, za katero se ne čutijo odgovorni, saj gospodinjstva označujejo kot najmanjše onesnaževalce podzemne vode v MOL, ko pa izpostavimo njihov vpliv v obliki prekomerne porabe vode, pa njihova zaskrbljenost plahni. Pri udeležencih skupine Ekologičen pa je slika nekoliko drugačna. Prav tako gre na eni strani za visoko izraženo zaskrbljenost glede onesnaževanja pitne vode v MOL, za katero pa se čutijo precej odgovorni, saj so po njihovem mnenju gospodinjstva skupaj z industrijo drugi največji onesnaževalec pitne vode, takoj za kmetijstvom. Kljub temu pa njihova zaskrbljenost, čeprav v precej manjši meri v primerjavi z zaskrbljenostjo udeležencev osebnega anketiranja, prav tako plahni, ko jim izpostavimo njihov vpliv pri rabi vode.

Preglednica 128: Zaskrbljenost glede prekomerne rabe pitne vode v gospodinjstvu v MOL.

vir	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	2,5 %	15,2 %	43,6 %	27,2 %	11,5 %	/	3,30	0,94
skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	2,1 %	14,7 %	24,2 %	23,2 %	35,8 %	/	3,76	1,15

(1 - sem popolnoma nezaskrbljen, 2 - nisem preveč zaskrbljen, 3 - sem srednje zaskrbljen, 4 - sem precej zaskrbljen, 5 - sem zelo zaskrbljen, 6 - ni odgovora)

Priloga 18: Mnenje o kakovosti pitne vode

Pitna voda je dobrina, katere dragocenost je neredko spregledana. Njeno ustrezno kakovost, ki je eden temeljnih pogojev za zagotavljanje ustreznega zdravstvenega stanja prebivalcev MOL vse prevečkrat dojemamo kot nekaj samo po sebi umevnega. Vendar pa pogosto žal ni tako, saj je na razpolago vse manj ustreznih virov. Seznanjeni smo, da je pitna voda, ki jo uporabljamo v MOL, ustrežna (Jamnik s sodelavci 2011). Glede na slednje smo želeli ugotoviti, kakšna pa je po mnenju udeležencev kakovost vode za pitje na eni strani z vodovodnega omrežja in na drugi s plastenke. Na ta način smo prejeli pomembno informacijo o zavedanju kakovosti pitne vode ter o odnosu do njene uporabe. Udeleženci osebnega anketiranja so precej enotnega mnenja, da je kakovost vode za pitje iz vodovodnega omrežja ustrezna. Srednja vrednost odgovorov znaša 3,72, s standardnim odklonom 0,92. Slaba tretjina (27,2 %) jih je mnenja, da je voda »dobra«, kar tri petine (60,3 %), da je »zelo dobra« ali »odlična«. Na drugi strani so udeleženci precej kritični do kakovosti vode iz plastenke, le četrtnina (25,5 %) jih meni, da je voda »odlična« ali »zelo dobra«, in slaba tretjina (30,9 %), da je »dobra«. Srednja vrednost

spremenljivke znaša 3,12, standardni odklon pa 1,00. Pri tem je potrebno poudariti, da kar četrtnina (24,5 %) udeležencev ni odgovorila na vprašanje o kakovosti vode iz plastenke. Po pričakovanjih je seveda vsi niso mogli ocenjevati, ker je pač ne poznajo. Presenetljivo bolj v prid vodi iz vodovodnega omrežja so v primerjavi z udeleženci osebne ankete odgovarjali udeleženci skupine Ekologičen. Ti so po večini mnenja, da je kakovost vode iz vodovodnega omrežja zelo dobra, s srednjo vrednostjo 4,03. Kar dobri dve petini (41,1 %) jih je namreč mnenja, da je voda iz vodovodnega omrežja »odlična«, in slaba tretjina (32,6 %) da je voda »zelo dobra«. Na drugi strani pa so omenjeni udeleženci precej kritični do kakovosti vode iz plastenk, kjer srednja vrednost odgovorov znaša 2,63, pri čemer sta jih kar slabi dve petini (39,5 %) mnenja, da je kakovost vode iz plastenk »zadovoljiva«, zelo podoben delež (38,4 %) pa jih je mnenja, da je takšna voda »dobra«.

Zanimivo so bili udeleženci raziskave o rabi vode kot naravnega vira (Anketa o rabi vode ... 2004) precej drugačnega mnenja v letu 2004 kot udeleženci osebne anketiranja v letu 2010 (Anketa o rabi vode ... 2010). Takrat so bili precej bolj kritični do kakovosti vode iz vodovodnega omrežja. Srednja vrednost takratnih odgovorov je znašala 2,95, s standardnim odklonom 1,03. Le tretjina udeležencev (32,5 %) je bila mnenja, da je voda iz vodovodnega omrežja »zelo dobra« ali »odlična«. Več kot polovica (56,3 %) pa je bilo tistih, ki so bili mnenja, da je kakovost vode za pitje »zadovoljiva« oziroma »dobra«. Zanimivo pa so udeleženci v tistem času višje vrednotili kakovost vode iz plastenk, in sicer s srednjo vrednostjo 3,29, standardni odklon je znašal 0,96. Pri slednjem vprašanju so bili tudi leta 2004 precej zadržani pri odgovorih, saj kar dobra tretjina (36,7 %) na vprašanje ni odgovorila. Iz rezultatov je razviden trend povečevanja kritičnosti do kakovosti vode iz plastenk. Razlog za precejšnjo spremembo mnenja o kakovosti vode za pitje iz vodovodnega omrežja je v precejšnji medijski odmevnosti znanstvenih in strokovnih objav o ustreznosti kakovosti vode iz vodovodnega omrežja in škodljivosti pitja vode iz plastenk, predvsem problematike izločanja nekaterih snovi iz njihove embalaže v zadnjih letih (Benčina 2009).

Preglednica 129: Mnenje o kakovosti vode za pitje iz vodovodnega omrežja in plastenke.

spremenljivka	območje	vir	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
Kakšna je po vašem mnenju kakovost vode za pitje iz vodovodnega omrežja?	Lj. polje	Anketa o rabi vode ... (2004)	600	2,3 %	25,0 %	31,3 %	24,0 %	8,5 %	8,8 %	3,12	1,00
	MOL	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	408	1,2 %	7,8 %	27,2 %	40,7 %	19,6 %	3,4 %	3,72	0,92
	MOL	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	1,1 %	9,5 %	15,8 %	32,6 %	41,1 %	/	4,03	1,02
Kakšna je po vašem mnenju kakovost vode za pitje iz plastenke?	Lj. polje	Anketa o rabi vode... (2004)	600	0,5 %	10,5 %	21,7 %	23,3 %	7,3 %	36,7 %	3,29	0,96
	MOL	osebna anketa (Anketa o rabi vode...2010)	408	4,2 %	15,0 %	30,9 %	18,6 %	6,9 %	24,5 %	2,95	1,03
	MOL	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode...2010; Spletna anketa o rabi vode...2010)	95	6,3 %	39,5 %	38,4 %	14,0 %	1,2 %	/	2,63	0,85

(1 - nezadovoljiva, 2 - zadovoljiva, 3 - dobra, 4 - zelo dobra, 5 - odlična, 6 - ni odgovora)

Kljub precejšnji kritičnosti embalirane vode pa pri osebni anketiranju ta dosega skoraj tri četrtine udeležencev (72,9 %), ki jo vsaj občasno uživajo, kar je visok delež glede na zadovoljstvo nad kakovostjo vode iz omrežja. Embalirane vode nekateri ne pijejo nikoli, takšnih je četrtnina (25,7 %). Srednja vrednost znaša 2,77, torej med »letno« in »mesečno«. Med tistimi, ki pijejo vodo iz plastenk, je skoraj petina (14,2 %) takšnih, ki jo uživajo dnevno, in skoraj četrtnina (17,9 %) jo uživa tedensko. Zanimivo glede na precej kritično mnenje o kakovosti embalirane vode pa udeleženci skupine Ekologičen v precejšnjem deležu to tudi pijejo, in sicer jo vsaj občasno pijeta kar dobri dve tretjini (69,1 %), nikoli pa je ne pije le dvajsetina (5,3 %). Vzrok za to lahko iščemo v potencialno precejšnjem deležu družbeno zelenih odgovorov osebne anketiranja, eden izmed možnih vzrokov pa je lahko tudi dejstvo, da se dandanes že težko izognemo pitju embalirane vode vsaj nekajkrat na leto.

Le 3,9 % udeležencev osebne anketiranja »sploh ne pije vode« iz vodovodnega omrežja, povprečno pa jo pijejo skoraj »dnevno« s povprečno oceno 4,59 in standardnim odklonom 0,97. Udeleženci skupine Ekologičen pa vodo iz vodovodnega omrežja pijejo vsi, v večini (95,8 %) jo pijejo celo

dnevno. Podatke osebnega anketiranja smo primerjali tudi s podatki Ankete o rabi vode kot naravnega vira iz leta 2004. Zanimivo pa je pogostost pitja vode iz vodovodnega omrežja pri osebnem anketiranju precej podobna raziskavi iz leta 2004 oziroma celo nižja, kar je presenetljivo glede na spremembo percepcije o kakovosti vode iz vodovodnega omrežja. Pri pitju vode iz plastenke je rezultat podoben, čeprav je srednja vrednost pri osebnem anketiranju manjša kot pri raziskavi iz leta 2004, pa se delež tistih, ki nikoli ne pijejo embalirane vode, zmanjšuje. V letu 2004 je bilo takšnih namreč kar dobra tretjina (34 %), v letu 2010 pa le še četrtina (25,7 %). Vzrok za omenjeno lahko iščemo v dejstvu, da smo vedno pogosteje obkroženi z embalirano vodo in smo se jo primorani posluževati kljub morebitni negativni percepciji o njeni kakovosti.

Preglednica 130: Mnenje o pogostosti pitja vode iz vodovodnega omrežja in plastenke.

spremenljivka	vir	območje	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
Kako pogosto pijete vodo iz vodovodnega omrežja?	Anketa o rabi vode kot naravnega vira (Anketa o rabi vode ... 2004)	Lj. polje	600	5,7 %	0,3 %	3,3 %	8,7 %	82,0 %	/	4,83	0,48
	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	MOL	408	3,9 %	2,7 %	3,4 %	10,5 %	79,2 %	0,2 %	4,59	0,97
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	MOL	95	/	/	2,1 %	1,1 %	95,8 %	/	4,95	0,30
Kako pogosto pijete vodo iz plastenke?	Anketa o rabi vode kot naravnega vira (Anketa o rabi vode ... 2004)	Lj. polje	600	34,0 %	6,8 %	16,8 %	26,2 %	16,0 %	0,2 %	2,83	1,52
	osebna anketa (Anketa o rabi vode ... 2010)	MOL	408	25,7 %	17,6 %	23,3 %	17,9 %	14,2 %	1,2 %	2,77	1,39
	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	MOL	95	30,9 %	18,1 %	28,7 %	17,0 %	5,3 %	/	2,48	1,24

(1 – nikoli, 2 – letno, 3 – mesečno, 4 – tedensko, 5 – dnevno, 6 – ni odgovora)

Med posledicami pitja vode iz vodovodnega omrežja udeleženci osebnega anketiranja zaznavajo tako pozitivne kot tudi negativne. Skoraj dve petini (38,1 %) vprašanih menita, da ima pitje vode iz vodovodnega omrežja pozitivne vplive na zdravje, medtem ko jih dobre tri petine (61,9 %) meni, da negativne. Pri odgovarjanju na odprti tip vprašanja jih kar tretjina (33,3 %) meni, da se po pitju dobro počutijo. Med negativnimi posledicami pa navajajo tako vzroke kot posledice. Po njihovem mnenju izstopajo med vzroki za slabšo kakovost zlasti neustrezne vodovodne cevi, kemijsko obremenjevanje podzemne vode in dodajanje klora v pitno vodo. Tako ni presenetljiv rezultat ankete izvedene v letu 2010 (Panel–Zima 2010, 2011) med prebivalci MOL, kjer kar 52,8 % udeležencev zmotno misli, da je pitna voda na območju MOL klorirana. Kot posledico pa navajajo predvsem nastajanje žolčnih in ledvičnih kamnov. Pri odgovorih udeležencev skupine Ekologičen so bili udeleženci presenetljivo kritični do posledic, ki jih ima pitje vode iz vodovodnega omrežja na počutje in zdravje, glede na to, kako pozitivno so ocenjevali kakovost vode iz vodovodnega omrežja. Dobra polovica (54,3 %) jih meni, da ima pitje vode iz vodovodnega omrežja pozitivne posledice na njihovo zdravje, med katerimi so navajali predvsem dobro počutje, dve petini (39,5 %) pa jih je mnenja, da ima pitje vode lahko tudi negativne posledice, med katerimi so navajali problematiko pesticidov v vodi, vodnega kamna in klora. Je pa treba poudariti, da je znotraj omenjene skupine kar nekaj posameznikov omenilo, da jih negativne posledice kljub temu ne skrbijo toliko, saj imajo vgrajen čistilni filter, ki vodo prečisti pred njeno uporabo.

Poleg samega pitja vode in bolj ali manj kritičnega odnosa do obremenjevanja in onesnaženosti nas zanima seznanjenost udeležencev tako osebnega anketiranja kot tudi udeležencev raziskave s problematiko ogrožanja virov pitne vode v MOL. Ugotavljali smo, v kolikšni meri so udeleženci seznanjeni z varstvenimi pasovi virov pitne vode, ki so določeni z Uredbo o vodovarstvenem območju za vodno telo vodonosnika Ljubljanskega polja (Uradni list ... 120/2004, 7/2006) in z Uredbo o vodovarstvenem območju za vodno telo vodonosnikov Ljubljanskega barja in okolice Ljubljane (Uadni list ... 115/2007). Prav zaradi tega smo anketiranje opravili na vodovarstvenih območjih za oskrbo Ljubljane s pitno vodo in zunaj njih. Med udeleženci osebnega anketiranja, ki živijo na ožjih vodovarstvenih območjih, jih manj kot šestina (16,7 %) ve, da živijo na z uredbo razglašenem območju, na širših vodovarstvenih območjih pa samo skoraj petnajstina (6,9 %) vprašanih. Ugodnejši

odgovori so zunaj vodovarstvenih območij, saj sta skoraj dve tretjini (38,7 %) vprašanih pravilno odgovorili, da ne živijo na vodovarstvenih območjih, vendar pa odgovor težko pripišem njihovemu znanju, saj smo pri pričujočem vprašanju kar nekajkrat prejeli komentar anketarjev, češ da gre za ugibanje povsem na slepo. Zanimivo pa so s poznavanjem vodovarstvenih pasov Ljubljanskega polja podpovprečno seznanjeni tudi udeleženci skupine Ekologičen. Med tistimi, ki živijo na ožjih vodovarstvenih območjih, jih je le dobra četrtina (28,5 %) seznanjenih, da živijo na z uredbo razglašenem vodovarstvenem območju, med tistimi, ki živijo na širših, je bil ta delež še precej manjši, in sicer le dobra desetina (11,7 %), med tistimi, ki živijo zunaj vodovarstvenih pasov, pa jih je pravilno odgovorila skoraj polovica (44,6 %).

Rezultati torej kažejo, da udeleženci osebne ankete precej slabo poznajo varstvene pasove Ljubljanskega polja in Ljubljanskega barja tako na ožjem kot tudi na širših vodovarstvenih območjih. Rezultat ni presenetljiv, saj prebivalce omenjenih območij nihče sistematično ne ozavešča in izobražuje o značilnostih območja, kjer živijo. Prav tako pa se tudi na nivoju občine sistematično ne ozavešča o podzemni vodi kot viru pitne vode in z njo povezani problematiki. Za stopnjo višje znanje je značilno za udeležence skupine Ekologičen, vendar pa je kljub vsemu njihovo znanje vseeno precej slabo, ob misli, da so to odgovori, najbolj zainteresiranih za okoljevarstvo na preučevanem območju.

Priloga 19: Zaskrbljenost glede prekomerne rabe vode in električne energije ter preskromnega ločevanja odpadkov

Udeležence skupine Ekologičen smo želeli spodbuditi k razmišljanju o zaskrbljenosti glede prekomerne rabe preučevanih dobrin in preskromnega ločevanja odpadkov, pri čemer smo z željo po spodbuditvi razmišljanja o svoji lastni udeležbi kot ciljno skupino uporabili gospodinjsva. Preučevana skupina je v največji meri zaskrbljena glede prekomerne rabe razpoložljive pitne vode in preskromnega ločevanja odpadkov, in sicer s srednjo vrednostjo pri obeh vedenjih 3,76. Vendar pa do razlik prihaja znotraj posameznih odgovorov. Udeleženci skupine Ekologičen so v dobri tretjini (35,8 %) »zelo zaskrbljeni«
glede prekomerne rabe vode, medtem ko so le v dobri petini »zelo zaskrbljeni«
glede preskromnega ločevanja odpadkov, kar je presenetljivo glede na to, da udeleženci ločevanje odpadkov pri ostalih stališčih uvrščajo precej višje na lestvici pomembnosti kot pa varčevanje z vodo. V najmanjši meri so udeleženci zaskrbljeni glede prekomerne rabe električne energije, s srednjo vrednostjo 3,22. Eden izmed razlogov za omenjeno največjo zaskrbljenost glede prekomerne rabe vode je lahko v že omenjenem občutku krivde, ki ga lahko imajo zaradi svoje skromnejše dejavnosti pri varčevanju z vodo v primerjavi z ostalima preučevanima vedenjema. Na drugi strani pa je lahko vzrok tudi v sami percepciji udeležencev o izčrpanju posameznih dobrin. Očitno si udeleženci v večji meri predstavljajo izčrpanje vode kot naravnega vira ter preskromnega ločevanja odpadkov, ki so lahko neposredno vidne v okolju, kot pa posledic prekomerne rabe električne energije, ki so vidne predvsem posredno oziroma se jih težje neposredno povezuje z lastno dejavnostjo.

Preglednica 131: Zaskrbljenost udeležencev skupine Ekologičen glede prekomerne rabe vode, električne energije in preskromnega ločevanja odpadkov v gospodinjskih v MOL.

spremenljivka	vir	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD
V kolikšni meri vas skrbi prekomerna raba razpoložljive pitne vode v MOL?	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	95	2,1 %	14,7 %	24,2 %	23,2 %	35,8 %	/	3,76	1,15
V kolikšni meri vas skrbi prekomerna raba električne energije v MOL?	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	3,2 %	14,7 %	47,4 %	26,3 %	8,4 %	/	3,22	0,91
V kolikšni meri vas skrbi preskromno ločevanje odpadkov v MOL?	skupina Ekologičen (Spletna anketa o rabi električne energije ... 2010)	95	2,1 %	7,4 %	25,3 %	43,2 %	22,1 %	/	3,76	0,95

(1 - sem popolnoma nezaskrbljen, 2 - nisem preveč zaskrbljen, 3 - sem srednje zaskrbljen, 4 - sem precej zaskrbljen, 5 - sem zelo zaskrbljen, 6 - ni odgovora)

Priloga 20: Vloga demografskih dejavnikov pri zaznanem vedenjskem nadzoru o okolju pri osebnem anketiranju

Preglednica 132: Vpliv spola pri zaznanem vedenjskem nadzoru o okolju (Anketa o rabi vode ... 2010).

spremenljivka	spol	N	\bar{x}	SD	t	p
Za nekoga, kot sem jaz, je lahko nekaj postoriti za okolje.	ženski	226	3,78	0,98	1,890	0,087
	moški	181	3,67	0,93		
Nobenega smisla nima, da po svojih najboljših močeh skrbim za okolje, če tega ne počnejo tudi drugi.	ženski	226	2,51	1,30	0,972	0,264
	moški	181	2,66	1,30		

Preglednica 133: Vpliv starosti pri zaznanem vedenjskem nadzoru o okolju (Anketa o rabi vode ... 2010).

spremenljivka	starost	N	\bar{x}	SD	F	p
Za nekoga, kot sem jaz, je lahko nekaj postoriti za okolje.	od 15 do 24 let	64	3,59	0,86	1,102	0,356
	od 25 do 44 let	143	3,73	0,90		
	od 45 do 64 let	139	3,83	0,99		
	65 let in več	61	3,66	1,09		
	skupaj	407	3,73	0,96		
Nobenega smisla nima, da po svojih najboljših močeh skrbim za okolje, če tega ne počnejo tudi drugi.	od 15 do 24 let	64	2,53	1,11	0,404	0,754
	od 25 do 44 let	143	2,51	1,30		
	od 45 do 64 let	139	2,61	1,27		
	65 let in več	61	2,72	1,55		
	skupaj	407	2,58	1,30		

Preglednica 134: Vpliv izobrazbe pri zaznanem vedenjskem nadzoru o okolju (Anketa o rabi vode ... 2010).

spremenljivka	izobrazba	N	M	SD	F	p
Za nekoga, kot sem jaz, je lahko, nekaj postoriti za okolje.	osnovnošolska	27	3,93	1,11	2,279	0,087
	poklicna (2- in 3-letna)	52	3,58	0,98		
	srednješolska (4- in 5-letna)	207	3,66	0,93		
	višje-, visokošolska ali univerzitetna	121	3,88	0,96		
	skupaj	407	3,73	0,96		
Nobenega smisla nima, da po svojih najboljših močeh skrbim za okolje, če tega ne počnejo tudi drugi.	osnovnošolska	27	3,03	1,34	4,093	0,007
	poklicna (2- in 3-letna)	52	2,75	1,28		
	srednješolska (4- in 5-letna)	208	2,66	1,33		
	višje-, visokošolska ali univerzitetna	120	2,26	1,20		
	skupaj	407	2,58	1,30		

Priloga 21: Vloga demografskih dejavnikov pri zaznanem vedenjskem nadzoru pri rabi vode pri osebnem anketiranju

Preglednica 135: Vpliv spola pri zaznanem vedenjskem nadzoru o rabi vode (Anketa o rabi vode ... 2010).

spol	N	\bar{x}	SD	t	p
moški	182	3,52	0,86	-2,970	0,003
ženske	225	3,76	0,98		
skupaj	407	3,65	0,93		

Preglednica 136: Vpliv starosti pri zaznanem vedenjskem nadzoru o rabi vode (Anketa o rabi vode ... 2010).

starost	N	\bar{x}	SD	F	p
od 15 do 24 let	64	3,59	0,79		
od 25 do 44 let	143	3,59	0,80		
od 45 do 64 let	139	3,72	0,80	0,979	0,400
65 let in več	61	3,74	0,85		
skupaj	407	3,66	0,80		

Preglednica 137: Vpliv izobrazbe pri zaznanem vedenjskem nadzoru o rabi vode (Anketa o rabi vode ... 2010).

izobrazba	N	\bar{x}	SD	F	p
osnovnošolska	27	3,72	1,05		
poklicna (2- in 3-letna)	52	3,40	0,79		
srednješolska (4- in 5-letna)	208	3,65	0,77	2,590	0,053
višje- , visokošolska ali univerzitetna	120	3,77	0,78		
skupaj	407	3,66	0,80		

Priloga 22: Vloga demografskih dejavnikov pri osebnih normah

Preglednica 138: Vpliv spola pri osebnih normah (Anketa o rabi vode ... 2010).

spol	N	\bar{x}	SD	t	p
moški	182	3,19	0,98		
ženske	225	3,63	0,94	-4,592	0,000
skupaj	407	3,43	0,97		

Preglednica 139: Vpliv starosti pri osebnih normah (Anketa o rabi vode ... 2010).

starost	N	\bar{x}	SD	F	p
od 15 do 24 let	63	3,25	1,05		
od 25 do 44 let	143	3,33	0,93		
od 45 do 64 let	140	3,52	0,99	2,884	0,036
65 let in več	60	3,68	0,99		
skupaj	406	3,43	0,98		

Preglednica 140: Vpliv izobrazbe pri osebnih normah (Anketa o rabi vode ... 2010).

izobrazba	N	\bar{x}	SD	F	p
osnovnošolska	27	3,41	1,14		
poklicna (2- in 3-letna)	52	3,30	1,02		
srednješolska (4- in 5-letna)	206	3,48	1,00	2,510	0,050
višje- , visokošolska ali univerzitetna	121	3,53	0,91		
skupaj	406	3,43	0,98		

Priloga 23: Vloga demografskih dejavnikov pri namerah

Preglednica 141: Vpliv spola pri pripravljenosti za okolju prijazno delovanje (Anketa o rabi vode ... 2010).

spremenljivka	spol	N	\bar{x}	SD	t	p
Naredim, kar je dobro za okolje, tudi če za to porabim več denarja.	ženski	226	3,25	0,98	2,041	0,043
	moški	182	3,05	0,97		
	skupaj	408	3,16	0,98		
Naredim, kar je dobro za okolje, tudi če za to porabim več časa.	ženski	226	3,75	0,91	3,227	0,001
	moški	181	3,43	1,06		
	skupaj	407	3,61	0,99		
Naredim, kar je dobro za okolje, tudi če za to živim manj udobno.	ženski	226	3,42	0,97	2,154	0,032
	moški	182	3,20	1,07		
	skupaj	408	3,32	1,02		

Preglednica 142: Vpliv starosti pri pripravljenosti za okolju prijazno delovanje (Anketa o rabi vode ... 2010).

spremenljivka	starost	N	\bar{x}	SD	F	p
Naredim, kar je dobro za okolje, tudi če za to porabim več denarja.	od 15 do 24 let	64	3,06	0,91	2,395	0,050
	od 25 do 44 let	143	3,03	0,98		
	od 45 do 64 let	140	3,23	1,00		
	65 let in več	61	3,39	0,97		
	skupaj	408	3,16	0,98		
Naredim, kar je dobro za okolje, tudi če za to porabim več časa.	od 15 do 24 let	64	3,55	1,02	1,565	0,197
	od 25 do 44 let	142	3,61	0,96		
	od 45 do 64 let	140	3,54	1,03		
	65 let in več	61	3,85	0,95		
	skupaj	407	3,61	0,99		
Naredim, kar je dobro za okolje, tudi če za to živim manj udobno.	od 15 do 24 let	64	3,03	1,11	4,489	0,041
	od 25 do 44 let	143	3,31	0,99		
	od 45 do 64 let	140	3,3	1,00		
	65 let in več	61	3,69	0,96		
	skupaj	408	3,32	1,02		

Preglednica 143: Vpliv izobrazbe pri pripravljenosti za okolju prijazno delovanje (Anketa o rabi vode ... 2010).

spremenljivka	izobrazba	N	\bar{x}	SD	F	p
Naredim, kar je dobro za okolje, tudi če za to porabim več denarja.	osnovnošolska	27	2,96	1,19	2,402	0,067
	poklicna (2- in 3-letna)	52	2,92	0,97		
	srednješolska (4- in 5-letna)	208	3,15	0,96		
	višje- , visokošolska ali univerzitetna	121	3,31	0,96		
	skupaj	408	3,16	0,98		
Naredim, kar je dobro za okolje, tudi če za to porabim več časa.	osnovnošolska	27	3,41	1,25	1,823	0,142
	poklicna (2- in 3-letna)	52	3,37	1,12		
	srednješolska (4- in 5-letna)	207	3,65	0,95		
	višje- , visokošolska ali univerzitetna	121	3,69	0,94		
	skupaj	407	3,61	0,99		
Naredim, kar je dobro za okolje, tudi če za to živim manj udobno.	osnovnošolska	27	3,15	1,35	1,307	0,272
	poklicna (2- in 3-letna)	52	3,12	0,98		
	srednješolska (4- in 5-letna)	208	3,34	1,02		
	višje- , visokošolska ali univerzitetna	121	3,41	0,96		
	skupaj	408	3,32	1,02		

Priloga 24: Vloga demografskih dejavnikov pri vedenju

Preglednica 144: Vpliv spola pri udejanjanju posameznih preučevanih vedenj (Anketa o rabi vode ... 2010).

spremenljivka	spol	N	\bar{x}	SD	t	p
Ali ste v zadnjih šestih mesecih ločeno zbirali odpadke?	moški	182	2,58	0,62	-2,047	0,044
	ženski	226	2,68	0,58		
Ali ste v zadnjih šestih mesecih zmanjšali porabo električne energije?	moški	182	2,46	0,64	-1,352	0,129
	ženski	226	2,53	0,64		
Ali ste v zadnjih šestih mesecih zmanjšali porabo vode?	moški	182	2,40	0,66	-2,102	0,038
	ženski	226	2,53	0,69		

Preglednica 145: Vpliv starosti pri udejanjanju posameznih preučevanih vedenj (Anketa o rabi vode ... 2010).

spremenljivka	starost	N	\bar{x}	SD	F	p
Ali ste v zadnjih šestih mesecih ločeno zbirali odpadke?	od 15 do 24 let	64	2,58	0,66	0,632	0,600
	od 25 do 44 let	143	2,62	0,60		
	od 45 do 64 let	140	2,64	0,60		
	65 let in več	61	2,72	0,52		
	skupaj	408	2,63	0,60		
Ali ste v zadnjih šestih mesecih zmanjšali porabo električne energije?	od 15 do 24 let	64	2,39	0,73	1,127	0,340
	od 25 do 44 let	143	2,49	0,64		
	od 45 do 64 let	140	2,56	0,61		
	65 let in več	61	2,48	0,62		
	skupaj	408	2,50	0,64		
Ali ste v zadnjih šestih mesecih zmanjšali porabo vode?	od 15 do 24 let	64	2,41	0,73	0,471	0,700
	od 25 do 44 let	143	2,50	0,64		
	od 45 do 64 let	140	2,45	0,71		
	65 let in več	61	2,52	0,65		
	skupaj	408	2,47	0,68		

Preglednica 146: Vpliv izobrazbe pri udejanjanju posameznih preučevanih vedenj (Anketa o rabi vode ... 2010).

spremenljivka	starost	N	\bar{x}	SD	F	p
Ali ste v zadnjih šestih mesecih ločeno zbirali odpadke?	osnovnošolska	27	2,37	0,79	5,706	0,001
	poklicna (2- in 3-letna)	52	2,42	0,67		
	srednješolska (4- in 5-letna)	208	2,65	0,58		
	višje- , visokošolska ali univerzitetna	121	2,75	0,52		
	skupaj	408	2,63	0,60		
Ali ste v zadnjih šestih mesecih zmanjšali porabo električne energije?	osnovnošolska	27	2,07	0,83	6,516	0,000
	poklicna (2- in 3-letna)	52	2,33	0,65		
	srednješolska (4- in 5-letna)	208	2,54	0,64		
	višje- , visokošolska ali univerzitetna	121	2,59	0,56		
	skupaj	408	2,50	0,64		
Ali ste v zadnjih šestih mesecih zmanjšali porabo vode?	osnovnošolska	27	2,19	0,88	5,355	0,001
	poklicna (2- in 3-letna)	52	2,25	0,68		
	srednješolska (4- in 5-letna)	208	2,49	0,67		
	višje- , visokošolska ali univerzitetna	121	2,61	0,61		
	skupaj	408	2,47	0,68		

Priloga 25: Značilnosti znanja pred in po izvedbi socialnega vplivanja

Preglednica 147: Znanje o količini porabljene vode ene osebe na dan pred in po izvedbi socialnega vplivanja.

čas	pred vplivanjem		po vplivanju	
vir	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)		skupina Ekologičen (Ponovitevna spletna anketa o rabi vode ... 2010)	
N	95		95	
razred	odstopanje od pravilne vrednosti	delež (%)	odstopanje od pravilne vrednosti	delež (%)
5	do 20,0 %	5,1 %	do 20,0 %	17,9 %
4	od 21,0 do 40,0 %	17,2 %	od 21,0 do 40,0 %	29,5 %
3	od 41,0 do 60,0 %	12,3 %	od 41,0 do 60,0 %	8,4 %
2	od 61,0 do 80,0 %	28,9 %	od 61,0 do 80,0 %	24,2 %
1	od 81,0 % in več	24,8 %	od 81,0 % in več	12,6 %
ni odgovora	/	11,8 %	/	7,4 %

Preglednica 148: Znanje o količini porabljene vode pri ročnem in strojem pomivanju posode pred in po izvedbi socialnega vplivanja.

čas	pred vplivanjem	po vplivanju
vir	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)	skupina Ekologičen (Ponovitevna spletna anketa o rabi vode...2010)
N	95	95
Ali porabimo več vode pri ročnem ali strojnem pomivanju posode?	delež (%)	delež (%)
ročnem	75,3 %	87,4 %
strojnem	24,7 %	12,6 %
ni odgovora	/	/

Preglednica 149: Znanje o količini porabljene vode, v kolikor pustimo teči vodo med umivanjem zob pred in po izvedbi socialnega vplivanja.

čas	pred vplivanjem		po vplivanju	
vir	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)		skupina Ekologičen (Ponovitevna spletna anketa o rabi vode ... 2010)	
N	95		95	
razred	odstopanje od pravilne vrednosti	delež (%)	odstopanje od pravilne vrednosti	delež (%)
5	do 20,0 %	8,4 %	do 20,0 %	24,2 %
4	od 21,0 do 40,0 %	4,2 %	od 21,0 do 40,0 %	18,9 %
3	od 41,0 do 60,0 %	10,5 %	od 41,0 do 60,0 %	16,8 %
2	od 61,0 do 80,0 %	32,6 %	od 61,0 do 80,0 %	6,3 %
1	od 81,0 do 100,0 %	31,6 %	od 81,0 do 100,0 %	24,2 %
ni odgovora	/	12,6 %	/	9,5 %

Preglednica 150: Znanje o količini vode, ki steče ob kapljanju vode iz pipe, pred in po izvedbi socialnega vplivanja.

čas	pred vplivanjem		po vplivanju	
vir	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)		skupina Ekologičen (Ponovitevna spletna anketa o rabi vode ... 2010)	
N	95		95	
razred	odstopanje od pravilne vrednosti	delež (%)	odstopanje od pravilne vrednosti	delež (%)
5	do 20,0 %	6,7 %	do 20,0 %	25,6 %
4	od 21,0 do 40,0 %	5,0 %	od 21,0 do 40,0 %	12,8 %
3	od 41,0 do 60,0 %	11,4 %	od 41,0 do 60,0 %	16,3 %
2	od 61,0 do 80,0 %	31,6 %	od 61,0 do 80,0 %	15,1 %
1	od 81,0 do 100,0 %	33,6 %	od 81,0 do 100,0 %	30,2 %
ni odgovora	/	11,7 %	/	9,5 %

Preglednica 151: Znanje o količini porabljene vode v petih minutah prhanja pred in po izvedbi socialnega vplivanja.

čas	pred vplivanjem		po vplivanju	
vir	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)		skupina Ekologičen (Ponovitevna spletna anketa o rabi vode ... 2010)	
N	95		95	
razred	odstopanje od pravilne vrednosti	delež (%)	odstopanje od pravilne vrednosti	delež (%)
5	do 20,0 %	2,1 %	do 20,0 %	22,1 %
4	od 21,0 do 40,0 %	5,3 %	od 21,0 do 40,0 %	13,7 %
3	od 41,0 do 60,0 %	5,3 %	od 41,0 do 60,0 %	5,3 %
2	od 61,0 do 80,0 %	33,7 %	od 61,0 do 80,0 %	23,2 %
1	od 81,0 do 100,0 %	40,0 %	od 81,0 do 100,0 %	27,4 %
ni odgovora	/	13,7 %	/	8,4 %

Preglednica 152: Znanje o količini porabljene vode za kopanje v kadi pred in po izvedbi socialnega vplivanja.

čas	pred vplivanjem		po vplivanju	
vir	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)		skupina Ekologičen (Ponovitevna spletna anketa o rabi vode ... 2010)	
N	95		95	
razred	odstopanje od pravilne vrednosti	delež (%)	odstopanje od pravilne vrednosti	delež (%)
5	do 20,0 %	6,3 %	do 20,0 %	29,5 %
4	od 21,0 do 40,0 %	4,2 %	od 21,0 do 40,0 %	9,5 %
3	od 41,0 do 60,0 %	16,8 %	od 41,0 do 60,0 %	10,5 %
2	od 61,0 do 80,0 %	40,0 %	od 61,0 do 80,0 %	26,3 %
1	od 81,0 do 100,0 %	23,2 %	od 81,0 do 100,0 %	15,8 %
ni odgovora	/	9,5 %	/	8,4 %

Priloga 26: Značilnosti znanja o rabi električne energije pred in po izvedbi socialnega vplivanja

Preglednica 153: Znanje o količini porabljene električne energije varčnih žarnic, pred in po izvedbi socialnega vplivanja.

čas	pred vplivanjem		po vplivanju	
vir	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)		skupina Ekologičen (Ponovitvena spletna anketa o rabi vode ... 2010)	
N	95		95	
razred	odstopanje od pravilne vrednosti	delež (%)	odstopanje od pravilne vrednosti	delež (%)
5	do 20,0 %	43,2 %	do 20,0 %	50,5 %
4	od 21,0 do 40,0 %	20,0 %	od 21,0 do 40,0 %	23,2 %
3	od 41,0 do 60,0 %	7,4 %	od 41,0 do 60,0 %	10,5 %
2	od 61,0 do 80,0 %	10,5 %	od 61,0 do 80,0 %	9,5 %
1	od 81,0 do 100,0 %	2,1 %	od 81,0 do 100,0 %	/
ni odgovora	/	16,8 %	/	6,3 %

Preglednica 154: Znanje o količini porabljene električne energije med pranjem perila, pred in po izvedbi socialnega vplivanja.

čas	pred vplivanjem		po vplivanju	
vir	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)		skupina Ekologičen (Ponovitvena spletna anketa o rabi vode ... 2010)	
N	95		95	
razred	odstopanje od pravilne vrednosti	delež (%)	odstopanje od pravilne vrednosti	delež (%)
5	do 20,0 %	13,7 %	do 20,0 %	38,9 %
4	od 21,0 do 40,0 %	34,7 %	od 21,0 do 40,0 %	28,4 %
3	od 41,0 do 60,0 %	20,0 %	od 41,0 do 60,0 %	18,9 %
2	od 61,0 do 80,0 %	6,3 %	od 61,0 do 80,0 %	5,3 %
1	od 81,0 do 100,0 %	2,1 %	od 81,0 do 100,0 %	2,1 %
ni odgovora	/	23,2 %	/	6,3 %

Priloga 27: Značilnosti znanja pri ravnanju z odpadki pred in po izvedbi socialnega vplivanja

Preglednica 155: Znanje o številu zaboljnikov za ločevanje odpadkov.

čas	pred vplivanjem		po vplivanju	
vir	skupina Ekologičen (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010)		skupina Ekologičen (Ponovitvena spletna anketa o rabi vode ... 2010)	
N	95		95	
razred	odstopanje od pravilne vrednosti	delež (%)	odstopanje od pravilne vrednosti	delež (%)
5	do 20,0 %	36,8 %	do 20,0 %	48,8 %
4	od 21,0 do 40,0 %	43,2 %	od 21,0 do 40,0 %	36,8 %
3	od 41,0 do 60,0 %	16,8 %	od 41,0 do 60,0 %	12,6 %
2	od 61,0 do 80,0 %	3,2 %	od 61,0 do 80,0 %	2,1 %
1	od 81,0 do 100,0 %	/	od 81,0 do 100,0 %	/
ni odgovora	/	/	/	/

Priloga 28: Spremembe pri stališčih po izvedbi socialnega vplivanja

Preglednica 156: Spremembe pri stališčih pri rabi vode (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010, Ponovitvena spletna anketa o rabi vode ... 2010).

Stališče	T	N	\bar{x}	SD	Friedmanov test
Količina načrpane vode na svetu se približuje zgornjim mejam razpoložljivih virov, kar predstavlja velik družbeni problem.	pred vplivanjem	95	3,99	0,79	$\chi^2 = 41,900$
	po vplivanju	95	4,17	0,67	$p < 0,05$
Z varčevanjem vode lahko pripomorem k ohranjanju dragocenih vodnih virov.	pred vplivanjem	95	4,23	0,83	$\chi^2 = 0,023$
	po vplivanju	93	4,19	0,74	$p > 0,05$
Za vse večje probleme v zvezi s pomanjkanjem vode, ki pestijo svet, se čutim odgovornega.	pred vplivanjem	95	3,04	1,06	$\chi^2 = 12,813$
	po vplivanju	95	3,74	0,97	$p < 0,001$
Za čezmerno izčrpavanje vodnih virov za potrebe človeka se čutim odgovornega.	pred vplivanjem	95	3,53	0,96	$\chi^2 = 1,231$
	po vplivanju	94	3,46	0,74	$p > 0,05$
Z vodo v gospodinjstvu je treba varčevati.	pred vplivanjem	95	4,53	0,68	$\chi^2 = 1,581$
	po vplivanju	95	4,63	0,54	$p > 0,05$
SKUPNA SPREMENLJIVKA STALIŠČA	pred vplivanjem	95	3,86	0,51	$\chi^2 = 3,857$
	po vplivanju	92	4,05	0,43	$p < 0,001$

Priloga 29: Spremembe pri normah po izvedbi socialnega vplivanja

Preglednica 157: Spremembe pri osebnih normah pri rabi vode (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010, Ponovitvena spletna anketa o rabi vode ... 2010).

Stališče	T	N	\bar{x}	SD	Friedmanov test
Za zmanjšano porabo vode se čutim odgovornega, ne glede na to, kaj z njo počnejo drugi.	pred vplivanjem	95	3,93	0,91	$\chi^2 = 0,490$
	po vplivanju	95	3,88	0,79	$p > 0,05$
Bolje se počutim, če porabim manj vode.	pred vplivanjem	95	4,21	0,79	$\chi^2 = 0,900$
	po vplivanju	95	4,28	0,71	$p > 0,05$
Če čezmerno porabljam vodo, se počutim krivega.	pred vplivanjem	95	3,78	0,84	$\chi^2 = 14,519$
	po vplivanju	95	4,20	0,71	$p < 0,001$
SKUPNA SPREMENLJIVKA OSEBNE NORME	pred vplivanjem	95	3,97	0,66	$\chi^2 = 0,439$
	po vplivanju	95	4,07	0,76	$p > 0,05$

Preglednica 158: Spremembe pri subjektivnih normah pri rabi vode (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010, Ponovitvena spletna anketa o rabi vode ... 2010).

Stališče	T	N	\bar{x}	SD	Friedmanov test
Člani moje družine menijo, da je potrebno varčevati z vodo.	pred vplivanjem	95	3,79	0,91	$\chi^2 = 0,900$
	po vplivanju	95	3,87	0,77	$p > 0,05$
Popolnoma podpiram mnenje svoje družine o ravnanju z vodo.	pred vplivanjem	95	3,61	1,17	$\chi^2 = 0,581$
	po vplivanju	94	3,57	0,70	$p > 0,05$
SKUPNA SPREMENLJIVKA SUBJEKTIVNE NORME	pred vplivanjem	95	3,70	0,95	$\chi^2 = 0,05$
	po vplivanju	94	3,72	0,69	$p > 0,05$

Priloga 30: Spremembe pri zaznanem vedenjskem nadzoru po izvedbi socialnega vplivanja

Preglednica 159: Spremembe pri zaznanem vedenjskem nadzoru pri rabi vode (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010, Ponovitvena spletna anketa o rabi vode ... 2010).

Stališče	T	N	\bar{x}	SD	Friedmanov test
Poznam načine, kako varčevati z vodo.	pred vplivanjem	95	4,09	0,71	$\chi^2 = 6,400$
	po vplivanju	95	4,33	0,59	$p < 0,01$
Manjša poraba vode je v veliki meri odvisna od mene samega.	pred vplivanjem	95	3,66	0,88	$\chi^2 = 11,655$
	po vplivanju	95	4,08	0,76	$p < 0,001$
Porabo vode lahko zmanjšam brez težav.	pred vplivanjem	95	3,6	0,85	$\chi^2 = 1,786$
	po vplivanju	95	3,76	0,69	$p > 0,05$
SKUPNA SPREMENLJIVKA ZAZNANI VEDENSKI NADZOR	pred vplivanjem	95	3,74	0,57	$\chi^2 = 9,800$
	po vplivanju	95	4,06	0,45	$p < 0,01$

Priloga 31: Spremembe pri namerah po izvedbi socialnega vplivanja

Preglednica 160: Spremembe pri namerah pri rabi vode (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010, Ponovitvena spletna anketa o rabi vode ... 2010).

spremenljivka	T	N	\bar{x}	SD	Friedmanov test
V naslednjih šestih mesecih sem pripravljen varčevati z vodo.	pred vplivanjem	95	4,14	0,84	$\chi^2 = 5,586$
	po vplivanju	95	4,43	0,69	$p < 0,01$
V naslednjih šestih mesecih bom varčeval z vodo.	pred vplivanjem	95	3,93	0,76	$\chi^2 = 26,727$
	po vplivanju	95	4,49	0,65	$p < 0,001$
SKUPNA SPREMENLJIVKA NAMERA	pred vplivanjem	95	4,03	0,65	$\chi^2 = 19,282$
	po vplivanju	95	4,46	0,57	$p < 0,001$

Priloga 32: Spremembe pri vedenju pri rabi vode, električne energije in ravnanju z odpadki v gospodinjstvu po izvedbi socialnega vplivanja

Preglednica 161: Spremembe v vedenju pri rabi vode, električne energije in ravnanju z odpadki (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010, Ponovitvena spletna anketa o rabi vode ... 2010).

stališče	T	N	1	2	3	\bar{x}	SD	Friedmanov test
Ali ste v zadnjih šestih mesecih ločeno zbirali odpadke?	pred vplivanjem	95	2,1 %	12,6 %	85,3 %	2,83	0,42	$\chi^2 = 1,471$
	po vplivanju	95	2,1 %	6,3 %	91,6 %	2,89	0,37	$p > 0,05$
Ali ste v zadnjih šestih mesecih zmanjšali porabo električne energije?	pred vplivanjem	95	4,2 %	23,2 %	72,6 %	2,68	0,55	$\chi^2 = 1,600$
	po vplivanju	95	3,1 %	15,8 %	81,1 %	2,80	0,42	$p > 0,05$
Ali ste v zadnjih šestih mesecih zmanjšali porabo vode?	pred vplivanjem	95	8,4 %	22,1 %	69,5 %	2,61	0,64	$\chi^2 = 5,452$
	po vplivanju	95	2,1 %	13,7 %	84,2 %	2,80	0,49	$p < 0,01$

(1 – ne, 2 – delno, 3 – da)

Priloga 33: Spremembe pri vedenju pri rabi vode po izvedbi socialnega vplivanja

Preglednica 162: Spremembe v zvezi z zapiranjem vode med opravi (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010, Ponovitvena spletna anketa o rabi vode ... 2010).

stališče	T	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD	Friedmanov test
Kako pogosto pustite teči vodo, medtem ko si umivate zobe?	pred vplivanjem	95	2,1 %	6,3 %	9,5 %	25,3 %	56,8 %	/	4,28	1,01	$\chi^2 = 5,452$
	po vplivanju	95	/	1,1 %	11,6 %	26,3 %	61,1 %	/	4,47	0,74	$p < 0,01$
Kako pogosto pustite teči vodo, medtem ko se milite med prhanjem?	pred vplivanjem	95	8,4 %	11,6 %	7,4 %	20,0 %	52,6 %	/	3,97	1,35	$\chi^2 = 3,457$
	po vplivanju	95	4,2 %	6,3 %	13,7 %	21,1 %	54,7 %	/	4,16	1,14	$p > 0,05$
Kako pogosto pustite teči vodo, medtem ko ročno pomivate posodo?	pred vplivanjem	95	3,2 %	12,6 %	26,3 %	31,6 %	26,3 %	/	3,65	1,09	$\chi^2 = 3,449$
	po vplivanju	95	3,2 %	11,6 %	23,2 %	29,5 %	32,6 %	/	3,77	1,12	$p > 0,05$
Kako pogosto pri pitju uporabite povsem čist kozarec?	pred vplivanjem	95	14,7 %	17,9 %	29,5 %	31,6 %	5,3 %	1,1 %	2,95	1,14	$\chi^2 = 0,200$
	po vplivanju	95	12,6 %	17,9 %	30,5 %	30,5 %	7,4 %	1,1 %	3,02	1,14	$p > 0,05$

Preglednica 163: Spremembe v zvezi z rabo vode pri pranju perila in pomivanju posode (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010, Ponovitvena spletna anketa o rabi vode ... 2010).

stališče	T	N	\bar{x}	SD	Friedmanov test
Kolikokrat na teden uporabljate pralni stroj, ko je poln?	pred vplivanjem	67	2,76	1,57	$\chi^2 = 1,588$
	po vplivanju	67	2,88	0,96	$p > 0,05$
Kolikokrat na teden uporabljate pralni stroj, ko ni poln?	pred vplivanjem	15	1,63	1,10	$\chi^2 = 5,321$
	po vplivanju	11	1,36	0,67	$p < 0,01$
Kolikokrat na teden uporabljate pomivalni stroj, ko je poln?	pred vplivanjem	77	4,68	1,88	$\chi^2 = 11,571$
	po vplivanju	77	5,44	1,41	$p < 0,001$
Kolikokrat na teden uporabljate pomivalni stroj, ko ni poln?	pred vplivanjem	22	2,80	0,44	$\chi^2 = 4,000$
	po vplivanju	5	1,40	0,89	$p < 0,05$

Preglednica 164: Spremembe v zvezi z rabo vode pri osebni higieni (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010, Ponovitvena spletna anketa o rabi vode ... 2010).

stališče	T	N	\bar{x}	SD	Friedmanov test
Kolikokrat na teden se prhate?	pred vplivanjem	95	6,51	2,28	$\chi^2 = 0,059$
	po vplivanju	95	6,55	2,24	$p > 0,05$
Koliko časa se prhate? (1 - več kot 15 min, 2 - od 11 do 15 min, 3 - od 6 - 10 min, 4 - od 3 - 5 min, 5 - manj kot 3 min)	pred vplivanjem	95	3,96	0,80	$\chi^2 = 0,397$
	po vplivanju	95	4,05	0,83	$p > 0,05$
Kolikokrat na teden se kopate?	pred vplivanjem	3	1,02	0,48	$\chi^2 = 0,042$
	po vplivanju	3	1,00	0,00	$p > 0,05$

Preglednica 165: Spremembe pri posameznih dejanjih v zvezi z rabo vode (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010, Ponovitvena spletna anketa o rabi vode ... 2010).

spremenljivka	T	N	0	1	2	\bar{x}	SD	Friedmanov test
Ali ste v zadnjih šestih mesecih v prho dali namestiti zračnik za nizek pretok, ki vodi primeša zrak?	pred vplivanjem	95	100,0 %	0,0 %	/	0,00	0,00	$\chi^2 = 7,000$
	po vplivanju	95	92,6 %	7,4 %	/	0,07	0,26	$p < 0,01$
Ali ste v zadnjih šestih mesecih vgradili ekološki straniščni splakovalnik?	pred vplivanjem	95	98,9 %	1,1 %	/	0,01	0,10	$\chi^2 = 3,000$
	po vplivanju	95	95,8 %	4,2 %	/	0,04	0,20	$p > 0,05$
Ali ste v zadnjih šestih mesecih preverili, ali v stanovanju kje uhaja voda?	pred vplivanjem	95	31,6 %	68,4 %	/	0,68	0,46	$\chi^2 = 3,000$
	po vplivanju	95	10,2 %	89,8 %	/	0,89	0,42	$p > 0,05$
Ali ste v zadnjih šestih mesecih tisto posodo, ki ste jo pomivali ročno, pomivali v pomivalnem koritu, pod tekočo vodo pa jo samo splaknili?	pred vplivanjem	95	30,5 %	69,5 %	/	0,69	0,46	$\chi^2 = 12,000$
	po vplivanju	95	17,4 %	82,6 %	/	0,82	0,44	$p < 0,001$
Ali ste v zadnjih šestih mesecih zmanjšali rabo čistil, pralnih praškov, mehčalcev ali kozmetike?	pred vplivanjem	95	33,7 %	66,3 %	/	0,66	0,47	$\chi^2 = 13,762$
	po vplivanju	95	15,5 %	84,5 %	/	0,84	0,43	$p < 0,001$
Ali ste v zadnjih šestih mesecih v straniščno školjko metali stvari, ki bi lahko zamašile odtok vode ali zastрупile vodo?	pred vplivanjem	95	77,9 %	22,1 %	/	0,22	0,41	$\chi^2 = 3,556$
	po vplivanju	95	86,1 %	13,9 %	/	0,14	0,38	$p < 0,05$
Ali ste v zadnjih šestih mesecih vgradili individualni števec za merjenje porabe vode v stanovanju?	pred vplivanjem	95	/	/	/	/	/	/
	po vplivanju	95	85,3 %	12,6 %	2,1%	0,13	0,33	/

Priloga 34: Spremembe v vedenju pri rabi električne energije po izvedbi socialnega vplivanja

Preglednica 166: Spremembe pri vedenju v zvezi z rabo električne energije pri pranju in sušenju perila (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010, Ponovitvena spletna anketa o rabi vode ... 2010).

Stališče	T	N	\bar{x}	SD	Friedmanov test
Kako pogosto perete na 90 °C?	pred vplivanjem	38	1,07	0,77	$\chi^2 = 2,000$
	po vplivanju	28	0,84	0,36	$p > 0,05$
Kako pogosto perete na 60 °C?	pred vplivanjem	65	1,44	1,00	$\chi^2 = 0,391$
	po vplivanju	67	1,66	1,09	$p > 0,05$
Kako pogosto perete na 40 °C?	pred vplivanjem	67	2,26	1,54	$\chi^2 = 2,814$
	po vplivanju	67	2,82	1,64	$p > 0,05$
Kako pogosto uporabljate sušilni stroj, ko je poln? (tedensko)	pred vplivanjem	20	2,26	1,65	$\chi^2 = 0,012$
	po vplivanju	20	2,15	0,91	$p > 0,05$
Kako pogosto uporabljate sušilni stroj, ko ni poln? (tedensko)	pred vplivanjem	6	1,50	0,83	$\chi^2 = /$
	po vplivanju	2	1,00	0,00	/

Preglednica 167: Spremembe pri vedenju pri rabi električne energije pri izbranih opravilih (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010, Ponovitvena spletna anketa o rabi vode ... 2010).

spremenljivka	T	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD	Friedmanov test
Kako pogosto ste v zadnjem tednu ponoči pustili računalnik v stanju pripravljenosti?	pred vplivanjem	95	9,5 %	9,5 %	21,1 %	22,1 %	37,9 %	/	3,69	1,32	$\chi^2 = 0,400$
	po vplivanju	95	9,5 %	7,4 %	13,7 %	15,8 %	53,7 %	/	3,97	1,35	$p > 0,05$
Kako pogosto ste v zadnjem tednu ponoči pustili TV v stanju pripravljenosti?	pred vplivanjem	95	70,5 %	16,8 %	6,3 %	3,2 %	3,2 %	/	1,52	0,97	$\chi^2 = 5,333$
	po vplivanju	95	71,6 %	9,5 %	4,2 %	5,3 %	9,5 %	/	1,72	1,32	$p < 0,05$
Kako pogosto ste v zadnjem tednu pustili polnilec telefona v vtičnici po polnjenju?	pred vplivanjem	95	14,7 %	2,1 %	5,3 %	22,1 %	55,8 %	/	4,02	1,43	$\chi^2 = 1,140$
	po vplivanju	95	8,4 %	3,2 %	7,4 %	22,1 %	58,9 %	/	4,20	1,23	$p > 0,05$
Kako pogosto ste v zadnjem tednu kuhali v loncu brez pokrovke?	pred vplivanjem	95	1,1 %	4,2 %	11,6 %	42,1 %	41,1 %	/	4,18	0,87	$\chi^2 = 1,324$
	po vplivanju	95	1,1 %	1,1 %	5,3 %	49,5 %	42,1 %	1,1%	4,32	0,72	$p > 0,05$
Kako pogosto ste v zadnjem tednu pustili prižgane običajne žarnice v praznih sobah?	pred vplivanjem	95	1,1 %	1,1 %	7,4 %	27,4 %	63,2 %	/	4,51	0,77	$\chi^2 = 2,462$
	po vplivanju	95		2,1 %	4,2 %	24,2 %	69,5 %		4,61	0,67	$p > 0,05$

(1 – vedno, 2 – pogosto, 3 – občasno, 4 – redko, 5 – nikoli, 6 – ni odgovora)

Preglednica 168: Spremembe pri vedenjih v zvezi z opravljanjem opravil v času nižje tarife električne energije (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010, Ponovitvena spletna anketa o rabi vode ... 2010).

spremenljivka	T	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD	Friedmanov test
Kako pogosto pranje perila, pranje posode, segrevanje vode z električno energijo opravite v času nižje tarife?	pred vplivanjem	95	3,2%	22,1%	11,6%	49,5%	7,4%	6,3%	3,38	1,03	$\chi^2 = 13,714$
	po vplivanju	95	/	7,4%	23,2%	51,6%	14,7%	3,2%	3,76	0,80	$p < 0,001$

(1 – nikoli, 2 – redko, 3 – občasno, 4 – pogosto, 5 – vedno, 6 – ni odgovora)

Priloga 35: Spremembe v vedenju pri ravnanju z odpadki po izvedbi socialnega vplivanja

Preglednica 169: Spremembe v vedenju pri ločenem zbiranju odpadkov (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010, Ponovitvena spletna anketa o rabi vode ... 2010).

spremenljivka	T	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD	Friedmanov test
V kolikšnem deležu ločujete papir?	pred vplivanjem	95	/	/	3,2 %	13,7 %	80,0 %	3,2 %	4,79	0,48	$\chi^2 = 0,053$
	po vplivanju	95	/	/	4,2 %	11,6 %	82,1 %	2,1 %	4,80	0,50	$p > 0,05$
V kolikšnem deležu ločujete steklo?	pred vplivanjem	95	/	/	6,3 %	13,7 %	76,8 %	3,2 %	4,73	0,57	$\chi^2 = 0,222$
	po vplivanju	95	/	/	4,2 %	17,9 %	75,8 %	2,1 %	4,73	0,53	$p > 0,05$
V kolikšnem deležu ločujete embalažo?	pred vplivanjem	95	/	/	9,5 %	22,1 %	64,2 %	4,2 %	4,57	0,66	$\chi^2 = 1,636$
	po vplivanju	95	/	/	7,4 %	20,0 %	70,5 %	2,1 %	4,65	0,61	$p > 0,05$
V kolikšnem deležu ločujete organske odpadke?	pred vplivanjem	95	16,8 %	15,8 %	2,1 %	14,7 %	47,4 %	3,2 %	3,62	1,61	$\chi^2 = 0,533$
	po vplivanju	95	14,7 %	11,6 %	9,5 %	11,6 %	50,5 %	2,1 %	3,73	1,54	$p > 0,05$
V kolikšnem deležu ločujete odpadne baterije?	pred vplivanjem	95	11,6 %	2,1 %	3,2 %	8,4 %	68,4 %	6,3 %	4,28	1,38	$\chi^2 = 9,000$
	po vplivanju	95	7,4 %	2,1 %	2,1 %	7,4 %	77,9 %	3,2 %	4,51	1,16	$p < 0,01$
V kolikšnem deležu ločujete zdravila?	pred vplivanjem	95	20,0 %	4,2 %	9,5 %	7,4 %	50,5 %	8,4 %	3,70	1,66	$\chi^2 = 12,800$
	po vplivanju	95	14,7 %	2,1 %	3,2 %	10,5 %	63,2 %	6,3 %	4,12	1,49	$p < 0,001$

(1 - od 0,0 do 20,0 %, 2 - od 21,0 do 40,0 %, 3 - od 41,0 do 60,0 %, 4 - od 61,0 do 80,0 %, 5 - od 81,0 do 100,0 %, 6 - ni odgovora)

Preglednica 170: Spremembe v vedenju pri uporabi okolju prijazne nakupovalne vrečke za večkratno uporabo (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010, Ponovitvena spletna anketa o rabi vode ... 2010).

spremenljivka	T	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD	Friedmanov test
Kako pogosto ste v zadnjem tednu uporabljali okolju prijazno nakupovalno vrečko za večkratno uporabo?	pred vplivanjem	95	26,3%	31,6%	21,1%	7,4%	13,7%	/	3,49	1,32	$\chi^2 = 6,061$
	po vplivanju	95	41,1%	34,7%	15,8%	5,3%	2,1%	1,1%	4,08	0,99	$p < 0,01$

(1 – nikoli, 2 – redko, 3 – občasno, 4 – pogosto, 5 – vedno, 6 – ni odgovora)

Preglednica 171: Spremembe v vedenju pri odlaganju odvečne hrane med odpadke (Anketa o rabi vode ... 2010; Spletna anketa o rabi vode ... 2010, Ponovitvena spletna anketa o rabi vode ... 2010).

spremenljivka	T	N	1	2	3	4	5	6	\bar{x}	SD	Friedmanov test
Kako pogosto ste v zadnjem tednu metali odvečno hrano v smeti?	pred vplivanjem	95	/	1,1%	6,3%	45,3%	47,4%	/	4,39	0,65	$\chi^2 = 2,314$
	po vplivanju	95	/	1,1%	2,1%	43,2%	53,7%	/	4,49	0,59	$p > 0,05$

(1 – vedno, 2 – pogosto, 3 – občasno, 4 – redko, 5 – nikoli, 6 – ni odgovora)

Priloga 36: Korelacijske matrike spremenljivk izbranih modelov

Preglednica 172: Korelacijska matrika spremenljivk modela pri osebnem anketiranju.

spremenljivke modela	stališča	osebna norma	subjektivna norma	zaznan vedenjski nadzor	egoistične vrednote	altruistične vrednote	biosferične vrednote	hedonistične vrednote	spol	starost	izobrazba	znanje	dejanski nadzor	NAMERA	VEDENJE
stališča	1	,615**	,524**	,601**	-,142**	,225**	,437**	,020	,174**	,129**	,017	-,149*	-,084	,652**	,199**
osebna norma	,615**	1	,436**	,508**	-,144**	,204**	,438**	-,027	,223**	,142**	,015	,181**	,113*	,634**	,465**
subjektivna norma	,524**	,436**	1	,477**	-,108*	,125*	,307**	,097	,055	,089	-,059	,002	,060	,574**	,216**
zaznan vedenjski nadzor	,601**	,508**	,477**	1	-,190**	,144**	,308**	,085	,146**	,077	,087	,001	,001	,628**	,350**
egoistične vrednote	-,142**	-,144**	-,108*	-,190**	1	-,113*	-,161**	,191**	-,132**	,008	-,182**	-,103	-,025	-,125*	-,223**
altruistične vrednote	,225**	,204**	,125*	,144**	-,113*	1	,377**	,171**	,151**	,076	,014	,040	,033	,204**	,164**
biosferične vrednote	,437**	,438**	,307**	,308**	-,161**	,377**	1	,186**	,136**	,189**	,062	,149*	,171**	,339**	,376**
hedonistične vrednote	,020	-,027	,097	,085	,191**	,171**	,186**	1	,029	-,265**	-,095	-,073	-,079	,076	-,065
spol	,174**	,223**	,055	,146**	-,132**	,151**	,136**	,029	1	-,035	,046	,049	,064	,155**	,296**
starost	,129**	,142**	,089	,077	,008	,076	,189**	-,265**	-,035	1	-,045	-,033	,024	,070	,024
izobrazba	,017	,015	-,059	,087	-,182**	,014	,062	-,095	,046	-,045	1	,212**	-,034	,056	,430**
znanje	-,149*	,181**	,002	,001	-,103	,040	,149*	-,073	,049	-,033	,212**	1	,145*	-,048	,221**
dejanski nadzor	-,084	,113*	,060	,001	-,025	,033	,171**	-,079	,064	,024	-,034	,145*	1	-,078	-,080
NAMERA	,652**	,634**	,574**	,628**	-,125*	,204**	,339**	,076	,155**	,070	,056	-,048	-,078	1	,361**
VEDENJE	,199**	,465**	,216**	,350**	-,223**	,164**	,376**	-,065	,296**	,024	,430**	,221**	-,080	,361**	1

* korelacija je značilna pri stopnji tveganja $p < 0,05$ (dvostranska)

** korelacija je značilna pri stopnji tveganja $p < 0,01$ (dvostranska)

Legenda: Interpretacija višine korelacijskega koeficienta (Sagadin, 2003, str. 122)

od 0,91 do 1	zelo visoka pozitivna korelacija - zelo visoka, zelo tesna pozitivna statistična povezanost
od 0,71 do 0,90	visoka pozitivna korelacija - visoka, tesna, pozitivna statistična povezanost
od 0,41 do 0,70	zmerna, srednja pozitivna korelacija - zmerna, srednja, že bistvena pozitivna statistična povezanost
od 0,21 do 0,40	nizka pozitivna korelacija - nizka, majhna pozitivna statistična povezanost
od 0 do 0,20	neznatna pozitivna korelacija - statistične povezanosti skoraj ni
od 0 do -0,20	neznatna negativna korelacija - statistične povezanosti skoraj ni
od -0,21 do -0,40	nizka negativna korelacija - nizka, majhna negativna statistična povezanost
od -0,41 do -0,70	zmerna, srednja negativna korelacija - zmerna, srednja, že bistvena negativna statistična povezanost
od -0,71 do -0,90	visoka negativna korelacija - visoka, tesna, negativna statistična povezanost
od -0,91 do -1	zelo visoka, negativna korelacija - zelo visoka, zelo tesna negativna statistična povezanost

Preglednica 173: Korelacijska matrika spremenljivk modela skupine Ekologičen pred izvedbo socialnega vplivanja

spremenljivke modela	stališča	osebna norma	subjektivna norma	zaznan vedenjski nadzor	egoistične vrednote	altruistične vrednote	biosferične vrednote	hedonistične vrednote	spol	starost	izobrazba	znanje	NAMERA	VEDENJE
stališča	1,000	,495**	,319**	,453**	-,207*	,165	,245*	,055	,113	,096	,130	,199	,512**	,141
osebna norma	,495**	1,000	,186	,312**	-,223*	,156	,295**	,132	,120	,080	,211*	,267*	,554**	,366**
subjektivna norma	,319**	,186	1,000	,301**	-,102	,137	,194	,054	,032	,041	,074	,012	-,150	,187
zaznan vedenjski nadzor	,453**	,312**	,301**	1,000	-,22**	,082	,249**	,099	,152	,074	,041	,123	,591**	,334**
egoistične vrednote	-,207*	-,223*	-,102	-,22**	1,000	-,207*	-,266**	,205*	-,207*	-,092	-,124	-,145	-,023	-,301**
altruistične vrednote	,165	,156	,137	,082	-,207*	1,000	,287**	,078	,041	,134	,056	,120	,142	,152
biosferične vrednote	,245**	,295**	,194	,249**	-,266**	,287**	1,000	,056	,050	,020	,100	,189	,204*	,162
hedonistične vrednote	,055	,132	,054	,099	,205*	,078	,056	1,000	,020	-,231*	,500	,032	,151	,142
spol	,113	,120	,032	,152	-,207*	,041	,050	,020	1,000	,020	,013	,046	,144	,041
starost	,096	,080	,041	,074	-,092	,134	,020	-,231*	,020	1,000	-,045	-,075	,192	,103
izobrazba	,130	,211*	,074	,041	-,124	,056	,100	,500	,013	-,045	1,000	,184	,102	,001
znanje	,199	,267*	,012	,123	-,145	,120	,189	,032	,046	-,075	,184	1,000	,147	,200
NAMERA	,512**	,554**	-,150	,591**	-,023	,142	,204*	,151	,144	,192	,102	,147	1,000	,247**
VEDENJE	,141	,366**	,187	,334**	-,301**	,152	,162	,142	,041	,103	,001	,200	,247**	1,000

* korelacija je značilna pri stopnji tveganja $p < 0,05$ (dvostranska)

** korelacija je značilna pri stopnji tveganja $p < 0,01$ (dvostranska)

Legenda: Interpretacija višine korelacijskega koeficienta (Sagadin, 2003, str. 122)

od 0,91 do 1	zelo visoka pozitivna korelacija - zelo visoka, zelo tesna pozitivna statistična povezanost
od 0,71 do 0,90	visoka pozitivna korelacija - visoka, tesna, pozitivna statistična povezanost
od 0,41 do 0,70	zmerna, srednja pozitivna korelacija - zmerna, srednja, že bistvena pozitivna statistična povezanost
od 0,21 do 0,40	nizka pozitivna korelacija - nizka, majhna pozitivna statistična povezanost
od 0 do 0,20	neznatna pozitivna korelacija - statistične povezanosti skoraj ni
od 0 do -0,20	neznatna negativna korelacija - statistične povezanosti skoraj ni
od -0,21 do -0,40	nizka negativna korelacija - nizka, majhna negativna statistična povezanost
od -0,41 do -0,70	zmerna, srednja negativna korelacija - zmerna, srednja, že bistvena negativna statistična povezanost
od -0,71 do -0,90	visoka negativna korelacija - visoka, tesna, negativna statistična povezanost
od -0,91 do -1	zelo visoka, negativna korelacija - zelo visoka, zelo tesna negativna statistična povezanost

Preglednica 174: Korelacijska matrika spremenljivk modela skupine Ekologičen po izvedbi socialnega vplivanja

spremenljivke modela	stališča	osebna norma	subjektivna norma	zaznan vedenjski nadzor	egoistične vrednote	altruistične vrednote	biosferične vrednote	hedonistične vrednote	spol	starost	izobrazba	znanje	NAMERA	VEDENJE
stališča	1,000	,496**	,231*	,135	,021	,077	,044	-,047	,205*	,052	,027	,082	,341**	,191
osebna norma	,496**	1,000	,203*	,302**	-,224*	,081	,192	,031	,103	,144	,184	,229*	,376**	,398**
subjektivna norma	,231*	,203*	1,000	-,048	-,154	,042	,191	,030	,082	,088	,038	,118	,093	,087
zaznan vedenjski nadzor	,135	,302**	-,048	1,000	-,001	,163	,154	-,032	,211*	,075	,204*	,192	,324**	,151
egoistične vrednote	,021	-,224*	-,154	-,010	1,000	-,215*	-,161	,196	-,215*	-,147	-,123	-,076	-,207*	-,374**
altruistične vrednote	,077	,081	,042	,163	-,215*	1,000	,289**	,142	,196	,181	,099	,126	,010	,163
biosferične vrednote	,044	,192	,191	,154	-,161	,289**	1,000	,181	,101	,046	,203*	,152	,017	,205*
hedonistične vrednote	-,047	,031	,030	-,032	,196	,142	,181	1,000	,084	-,209*	,062	,077	0,033	,102
spol	,205*	,103	,082	,211*	-,215*	,196	,101	,084	1,000	,020	,013	,046	,227*	,110
starost	,052	,144	,088	,075	-,147	,181	,046	-,209*	,020	1,000	-,045	-,075	,136	,010
izobrazba	,027	,184	,038	,204*	-,123	,099	,203*	,062	,013	-,045	1,000	,244*	,037	,161
znanje	,082	,229*	,118	,192	-,076	,126	,152	,077	,046	-,075	,244*	1,000	,009	,343**
NAMERA	,341**	,376**	,093	,324**	-,207*	,010	,017	,033	,227*	,136	,037	,009	1,000	,277**
VEDENJE	,191	,398**	,087	,151	-,374**	,163	,205*	,102	,110	,010	,161	,343**	,277**	1,000

* korelacija je značilna pri stopnji tveganja $p < 0,05$ (dvostranska)

** korelacija je značilna pri stopnji tveganja $p < 0,01$ (dvostranska)

Legenda: Interpretacija višine korelacijskega koeficienta (Sagadin, 2003, str. 122)

od 0,91 do 1	zelo visoka pozitivna korelacija - zelo visoka, zelo tesna pozitivna statistična povezanost
od 0,71 do 0,90	visoka pozitivna korelacija - visoka, tesna, pozitivna statistična povezanost
od 0,41 do 0,70	zmerna, srednja pozitivna korelacija - zmerna, srednja, že bistvena pozitivna statistična povezanost
od 0,21 do 0,40	nizka pozitivna korelacija - nizka, majhna pozitivna statistična povezanost
od 0 do 0,20	neznatna pozitivna korelacija - statistične povezanosti skoraj ni
od 0 do -0,20	neznatna negativna korelacija - statistične povezanosti skoraj ni
od -0,21 do -0,40	nizka negativna korelacija - nizka, majhna negativna statistična povezanost
od -0,41 do -0,70	zmerna, srednja negativna korelacija - zmerna, srednja, že bistvena negativna statistična povezanost
od -0,71 do -0,90	visoka negativna korelacija - visoka, tesna, negativna statistična povezanost
od -0,91 do -1	zelo visoka, negativna korelacija - zelo visoka, zelo tesna negativna statistična povezanost

Priloga 37: Segmentacija udeležencev osebnega anketiranja

Preglednica 175: Statistična zanesljivost izvedene metode voditeljev pri osebnem anketiranju.

spremenljivka	Grozd		Napaka		F	p
	povprečni kvadrat	df	povprečni kvadrat	df		
stališča	31,79	4	0,26	381	123,78	0,000
osebne norme	59,84	4	0,34	381	175,16	0,000
subjektivne norme	26,22	4	0,37	381	70,82	0,000
zaznan vedenjski nadzor	45,27	4	0,40	381	113,41	0,000
altruistične vrednote	4,85	4	0,24	381	20,10	0,000
biosferične vrednote	26,72	4	0,34	381	79,73	0,000
hedonistične vrednote	8,88	4	0,40	381	22,10	0,000
egoistične vrednote	14,49	4	0,53	381	27,61	0,000
namera	39,76	4	0,46	381	86,83	0,000
vedenje	30,99	4	0,55	381	55,96	0,000

Preglednica 176: Srednje vrednosti in indeksi preučevanih spremenljivk znanja o rabi in količini porabljene vode pri posameznem opravilu pri osebnem anketiranju.

spremenljivka	enota	1	2	3	4	5	6
Ali porabimo več vode pri ročnem ali strojnem pomivanju posode?	\bar{x}	0,94	0,57	0,60	0,43	0,22	0,57
	indeks	165	100	105	75	38	100
Ali porabimo več vode pri prhanju ali kopanju?	\bar{x}	1,00	1,00	0,96	0,87	0,81	0,94
	indeks	106	106	102	92	86	100
Koliko vode povprečno porabi ena oseba na dan?	\bar{x}	3,48	2,37	2,43	1,38	1,47	2,39
	indeks	146	99	102	58	61	100
Koliko vode porabimo, če pustimo teči vodo med umivanjem zob?	\bar{x}	2,72	1,92	2,23	1,32	1,30	2,00
	indeks	136	96	111	66	65	100
Koliko vode steče na dan iz pipe, iz katere kaplja po 1 kapljica na minuto?	\bar{x}	2,25	1,99	2,03	1,68	1,00	1,95
	indeks	115	102	104	86	51	100
Koliko vode porabimo v petih minutah prhanja, brez vmesnega zapiranja?	\bar{x}	2,5	1,29	1,19	1,20	1,05	1,48
	indeks	169	87	80	81	71	100
Koliko vode porabimo za kopanje v kadi?	\bar{x}	2,35	1,96	1,87	1,79	1,70	1,96
	indeks	120	100	95	91	87	100

(1 – aktivni, 2 – varčni, 3 – deklarativni, 4 – nedejavni, 5 – brezbrizni, 6 – skupaj)

Preglednica 177: Srednje vrednosti in indeksi preučevanih spremenljivk vedenja o rabi vode pri osebnem anketiranju.

spremenljivka	enota	1	2	3	4	5	6
Varčevanje z vodo v preteklih šestih mesecih.	\bar{x}	1,81	1,69	1,65	1,16	0,85	1,50
	indeks	121	113	110	77	57	100
Zapiranje vode med umivanjem zob.	\bar{x}	1,82	1,76	1,77	1,42	1,30	1,66
	indeks	115	106	106	85	78	100
Zapiranje vode med prhanjem.	\bar{x}	1,77	1,76	1,68	1,42	1,05	1,59
	indeks	111	110	105	89	66	100
Zapiranje vode med ročnim pomivanjem posode.	\bar{x}	1,60	1,47	1,55	1,14	1,00	1,40
	indeks	114	105	110	81	71	100
Preverjanje uhajanja vode v stanovanju (kapljanje iz pip, uhajanje vode iz stranišnega kotlička...)	\bar{x}	0,90	0,75	0,79	0,50	0,22	0,68
	indeks	132	110	116	73	32	100
Zmanjšanje rabe kemičnih sredstev, kot so čistila, pralni praški, mehčalci, kozmetika...	\bar{x}	0,82	0,52	0,62	0,27	0,13	0,52
	indeks	158	100	119	52	25	100
Metanje stvari v straniščno školjko, ki bi lahko zamašile odtok (kavna usedlina, ostanski hrane...)	\bar{x}	0,02	0,12	0,17	0,22	0,52	0,18
	indeks	11	66	94	122	288	100
Pomivanje posode ročno v koritu, pod tekočo vodo pa le splaknitev.	\bar{x}	0,88	0,73	0,73	0,48	0,16	0,65
	indeks	135	112	112	74	25	100

(1 – aktivni, 2 – varčni, 3 – deklarativni, 4 – nedejavni, 5 – brezbrizni, 6 – skupaj)

Preglednica 178: Pripravljenost za aktivno udeležbo pri Fundaciji za zdravo pitno vodo in v skupini Ekologičen ter vključitev v skupino po posameznih izločenih skupinah osebnega anketiranja.

spremenljivka	enota	1	2	3	4	5	6
pripravljenost za prispevek Fundaciji za zdravo pitno vodo v višini 0,5 eur na mesec	\bar{x}	1,00	0,51	0,90	0,55	0,12	0,68
	indeks	147	75	132	81	17	100
pripravljenost za prispevek Fundaciji za zdravo pitno vodo v višini 2 eur in več na mesec	\bar{x}	0,40	0,05	0,26	0,1	0,04	0,19
	indeks	211	26	137	52	21	100
pripravljenost za vključitev v skupino Ekologičen	\bar{x}	0,53	0,18	0,10	0	0	0,18
	indeks	294	100	55	0	0	100
vključitev v skupino Ekologičen	\bar{x}	0,18	0,04	0	0	0	0,04
	indeks	450	100	0	0	0	100

(1 – aktivni, 2 – varčni, 3 – deklarativni, 4 – nedejavni, 5 – brezbrizni, 6 – skupaj)

Priloga 38: Segmentacija udeležencev skupine Ekologičen pred izvedbo socialnega vplivanja

Preglednica 179: Statistična značilnost izvedene metode voditeljev pri skupini Ekologičen, izvedbo socialnega vplivanja.

spremenljivka	Grozd		Napaka		F	p
	Povprečni kvadrat	df	Povprečni kvadrat	df		
hedonistične vrednote	0,920	2	0,19	90	3,592	0,033
egoistične vrednote	5,560	2	0,26	90	20,933	0,000
biosferične vrednote	4,453	2	0,38	90	11,558	0,000
altruistične vrednote	0,816	2	0,20	90	3,940	0,023
stališča	2,732	2	0,21	90	12,790	0,000
osebne norme	18,555	2	0,50	90	37,143	0,000
subjektivne norme	1,625	2	0,35	90	4,527	0,013
zaznan vedenjski nadzor	4,607	2	0,24	90	19,147	0,000
namera	7,898	2	0,25	90	32,150	0,000
vedenje	14,756	2	0,50	90	29,536	0,000

Preglednica 180: Srednje vrednosti in indeksi preučevanih spremenljivk znanja o rabi in količini porabljene vode pri posameznem opravilu pri skupini Ekologičen pred izvedbo socialnega vplivanja.

spremenljivka	enota	1	2	3	4
Ali porabimo več vode pri ročnem ali strojnem pomivanju posode?	\bar{x}	0,84	0,63	0,72	0,75
	indeks	112	84	96	100
Ali porabimo več vode pri prhanju ali kopanju?	\bar{x}	1	1	1	1
	indeks	100	100	100	100
Koliko vode povprečno porabi ena oseba na dan?	\bar{x}	2,80	2,74	2,71	2,76
	indeks	102	99	98	100
Koliko vode porabimo, če pustimo teči vodo med umivanjem zob?	\bar{x}	2,07	1,99	2,13	2,06
	indeks	100	97	103	100
Koliko vode steče na dan iz pipe, iz katere kaplja po 1 kapljica na minuto?	\bar{x}	2,15	2,06	2,10	2,11
	indeks	102	98	99	100
Koliko vode porabimo v petih minutah prhanja brez vmesnega zapiranja?	\bar{x}	1,84	1,72	1,89	1,81
	indeks	102	95	104	100
Koliko vode porabimo za kopanje v kadi?	\bar{x}	2,24	2,15	2,38	2,25
	indeks	99	95	106	100

(1 – predani, 2 – nepoučeni, 3 – koristoljubni, 4 – skupaj)

Preglednica 181: Srednje vrednosti in indeksi preučevanih spremenljivk vedenja o rabi vode pri skupini Ekologičen pred izvedbo socialnega vplivanja.

spremenljivka	enota	1	2	3	4
Varčevanje z vodo v preteklih šestih mesecih.	\bar{x}	2,85	2,46	2,36	2,61
	indeks	109	94	90	100
Kako pogosto pustite teči vodo, medtem ko si umivate zobe?	\bar{x}	4,71	4,12	3,71	4,28
	indeks	110	96	87	100
Kako pogosto pustite teči vodo, medtem ko se milite med prhanjem?	\bar{x}	4,57	3,53	3,42	3,97
	indeks	115	89	86	100
Kako pogosto pustite teči vodo, medtem ko ročno pomivate posodo?	\bar{x}	4,07	3,51	3,06	3,65
	indeks	111	96	84	100
Preverjanje uhajanja vode v stanovanju (kapljanje iz pip, uhajanje vode iz stranišnega kotlička ...)	\bar{x}	0,83	0,48	0,66	0,68
	indeks	122	0,7	97	100
Zmanjšanje rabe kemičnih sredstev, kot so čistila, pralni praški, mehčalci, kozmetika ...	\bar{x}	0,82	0,72	0,33	0,66
	indeks	124	109	50	100
Odlaganje neprimernih odpadkov v straniščno školjko, ki bi lahko povzročilo onesnaženje vode (kavna usedlina, ostanki hrane ...)	\bar{x}	0,21	0,47	0,68	0,41
	indeks	51	114	165	100
Ali ste v zadnjih šestih mesecih tisto posodo, ki ste jo pomivali ročno, pomivali v pomivalnem koritu, pod tekočo vodo pa jo samo splaknili?	\bar{x}	0,63	0,32	0,33	0,46
	indeks	137	69	72	100

(1 – predani, 2 – nepoučeni, 3 – koristoljubni, 4 – skupaj)

Preglednica 182: Pripravljenost za aktivno udeležbo pri Fundaciji za zdravo pitno vodo in v skupini Ekologičen ter vključitev v skupino po posameznih skupinah znotraj skupine Ekologičen, pred izvedbo socialnega vplivanja.

spremenljivke	enota	1	2	3	4
pripravljenost za prispevek Fundaciji za zdravo pitno vodo v višini 0,5 eur na mesec	\bar{x}	1	1	1	1
	indeks	1	1	1	100
pripravljenost za prispevek Fundaciji za zdravo pitno vodo v višini 2 eur in več na mesec	\bar{x}	0,88	0,79	0,52	0,75
	indeks	117	105	69	100
pripravljenost za vključitev v skupino Ekologičen	\bar{x}	1	1	1	1
	indeks	100	100	100	100
vključitev v skupino Ekologičen	\bar{x}	1	1	1	1
	indeks	100	100	100	100

(1 – predani, 2 – nepoučeni, 3 – koristoljubni, 4 – skupaj)

Preglednica 183: Značilnosti znanja pri rabi električne energije znotraj treh izločenih skupin skupine Ekologičen pred izvedbo socialnega vplivanja.

spremenljivke	enota	1	2	3	4
Za koliko odstotkov manj električne energije porabijo varčne žarnice od običajnih?	\bar{x} indeks	4,18 102	3,92 96	4,12 100	4,1 100
Za koliko odstotkov manj električne energije porabimo, če peremo namesto na 60, na 40 stopinjah C?	\bar{x} indeks	3,70 101	3,44 94	3,75 102	3,67 100
Ali poznate storitev zelena električna energija?	\bar{x} indeks	0,57 167	0,17 50	0,12 35	0,34 100
Koliko naprav v gospodinjstvu imate v stanju pripravljenosti?	\bar{x} indeks	2,85 118	1,80 75	2,11 87	2,41 100
Ali veste kdaj je čas nižje tarife električne energije?	\bar{x} indeks	0,52 104	0,37 74	0,60 120	0,50 100
Kdaj pri kuhanju porabimo manj električne energije, če je posoda pokrita ali odkrita?	\bar{x} indeks	1 100	1 100	1 100	1 100
Kdaj porabimo manj električne energije, če sušimo perilo na zraku ali v sušilnem stroju?	\bar{x} indeks	1 100	1 100	1 100	1 100

(1 – predani, 2 – nepoučeni, 3 – koristoljubni, 4 – skupaj)

Preglednica 184: Značilnosti vedenja v zvezi z rabo električne energije znotraj treh izločenih skupin skupine Ekologičen pred izvedbo socialnega vplivanja.

spremenljivka	enota	1	2	3	4
Varčevanje z električno energijo v preteklih šestih mesecih.	\bar{x} indeks	2,74 102	2,51 93	2,80 104	2,69 100
Kako pogosto ste v zadnjem tednu ponoči pustili računalnik v stanju pripravljenosti?	\bar{x} indeks	3,95 107	3,25 88	3,70 100	3,69 100
Kako pogosto ste v zadnjem tednu ponoči pustili TV v stanju pripravljenosti?	\bar{x} indeks	1,66 109	1,08 71	1,71 112	1,52 100
Kako pogosto ste v zadnjem tednu pustili polnilec telefona v vtičnici po polnjenju?	\bar{x} indeks	4,10 102	3,84 95	4,05 101	4,02 100
Kako pogosto ste v zadnjem tednu kuhali v loncu brez pokrovke?	\bar{x} indeks	4,30 103	4,01 96	4,08 98	4,18 100
Kako pogosto ste v zadnjem tednu pustili prižgane običajne žarnice v praznih sobah?	\bar{x} indeks	4,59 102	4,22 93	4,65 103	4,51 100
Ali ste naročeni na storitev zelena elektrika?	\bar{x} indeks	0,09 238	0 0	0 0	0,04 100
Kako pogosto pranje perila, pranje posode, segrevanje vode z električno energijo opravite v času nižje tarife?	\bar{x} indeks	3,40 101	3,15 93	3,55 105	3,38 100

(1 – predani, 2 – nepoučeni, 3 – koristoljubni, 4 – skupaj)

Preglednica 185: Značilnosti znanja v zvezi z ravnanjem z odpadki znotraj treh izločenih skupin skupine Ekologičen pred izvedbo socialnega vplivanja.

spremenljivka	enota	1	2	3	4
Koliko košev potrebujemo, če želimo ločevati odpadke v gospodinjstvu, za katere imamo na voljo zabojnike s strani komunalnega podjetja?	\bar{x}	4,41	4,10	4,05	4,22
	indeks	104	97	96	100
Ali lahko na steklenicah, ki jih odlagamo v zabojnike za steklo, pustimo zamaške ali pokrovčke?	\bar{x}	1	1	1	1
	indeks	100	100	100	100
Med katero vrsto odpadkov spadajo pločevinke?	\bar{x}	0,97	0,90	0,94	0,94
	indeks	103	96	100	100
Ali ste seznanjeni s storitvijo »nalepka za prepoved dostavljanja nenaslovljenih sporočil v predalčnik«?	\bar{x}	1	1	1	1
	indeks	100	100	100	100
Ali ste seznanjeni s potekom akcije "Očistimo Slovenijo" v enem dnevu 2010?	\bar{x}	1	1	1	1
	indeks	100	100	100	100

(1 – predani, 2 – nepoučeni, 3 – koristoljubni, 4 – skupaj)

Preglednica 186: Značilnosti vedenja v zvezi z ravnanjem z odpadki znotraj treh izločenih skupin skupine Ekologičen pred izvedbo socialnega vplivanja.

spremenljivka	enota	1	2	3	4
Ločevanje odpadkov v preteklih šestih mesecih.	\bar{x}	2,95	2,78	2,74	2,84
	indeks	104	98	96	100
V kolikšnem deležu ločujete papir?	\bar{x}	4,94	4,82	4,55	4,79
	indeks	103	101	95	100
V kolikšnem deležu ločujete steklo?	\bar{x}	4,90	4,75	4,40	4,72
	indeks	104	101	93	100
V kolikšnem deležu ločujete embalažo?	\bar{x}	4,85	4,66	4,05	4,57
	indeks	106	102	88	100
V kolikšnem deležu ločujete organske odpadke?	\bar{x}	4,12	3,47	2,99	3,62
	indeks	114	96	82	100
Kako pogosto ste v zadnjem tednu uporabljali okolju prijazno nakupovalno vrečko za večkratno uporabo?	\bar{x}	3,85	3,62	2,81	3,49
	indeks	110	104	81	100
Kako pogosto ste v zadnjem tednu metali odvečno hrano v smeti?	\bar{x}	4,76	4,54	3,67	4,39
	indeks	108	103	83	100
Ali imate na vašem poštnem nabiralniku nalepko za prepoved postavljanja nenaslovljenih sporočil v predalčnik?	\bar{x}	0,40	0,21	0,11	0,27
	indeks	148	77	40	100
Ste se udeležili akcije Očistimo Slovenijo v enem dnevu, ki je potekala 17.4.2010?	\bar{x}	0,55	0,39	0,20	0,41
	indeks	134	95	49	100

(1 – predani, 2 – nepoučeni, 3 – koristoljubni, 4 – skupaj)

Priloga 39: Segmentacija udeležencev skupine Ekologičen po izvedbi socialnega vplivanja

Preglednica 187: Statistična značilnost izvedene metode voditeljev pri skupini Ekologičen, po izvedbi socialnega vplivanja.

spremenljivka	Grozd		Napaka		F	p
	Povprečni kvadrat	df	Povprečni kvadrat	df		
altruistične vrednote	0,722	2	,209	90	3,461	0,036
egoistične vrednote	5,586	2	,265	90	21,077	0,000
biosferične vrednote	5,690	2	,217	90	26,277	0,000
hedonistične vrednote	1,184	2	,199	90	5,951	0,004
stališča	3,342	2	,200	90	16,702	0,000
osebne norme	17,443	2	,524	90	33,271	0,000
subjektivne norme	2,706	2	,335	90	8,082	0,001
zaznan vedenjski nadzor	4,198	2	,391	90	10,739	0,000
namera	4,957	2	,285	90	17,403	0,000
vedenje	14,612	2	,503	90	29,064	0,000

Preglednica 188: Srednje vrednosti in indeksi preučevanih spremenljivk znanja o rabi in količini porabljene vode pri posameznem opraviilu pri skupini Ekologičen po izvedbi socialnega vplivanja.

spremenljivka	enota	1	2	3	4
Ali porabimo več vode pri ročnem ali strojnem pomivanju posode?	\bar{x}	0,91	0,83	0,82	0,87
	indeks	104	95	94	100
Ali porabimo več vode pri prhanju ali kopanju?	\bar{x}	1	1	1	1
	indeks	100	100	100	100
Koliko vode povprečno porabi ena oseba na dan?	\bar{x}	3,26	3,14	2,99	3,17
	indeks	103	99	94	100
Koliko vode porabimo, če pustimo teči vodo med umivanjem zob?	\bar{x}	2,91	3,03	2,62	2,86
	indeks	102	106	92	100
Koliko vode steče na dan iz pipe, iz katere kaplja po 1 kapljica na minuto?	\bar{x}	3,21	2,76	2,19	2,88
	indeks	111	96	76	100
Koliko vode porabimo v petih minutah prhanja brez vmesnega zapiranja?	\bar{x}	3,23	2,59	2,01	2,79
	indeks	116	93	72	100
Koliko vode porabimo za kopanje v kadi?	\bar{x}	3,18	3,26	2,84	3,11
	indeks	102	105	91	100

(1 – predani, 2 – nepoučeni, 3 – koristljubni, 4 – skupaj)

Preglednica 189: Srednje vrednosti in indeksi preučevanih spremenljivk vedenja o rabi vode pri skupini Ekologičen po izvedbi socialnega vplivanja.

spremenljivka	enota	1	2	3	4
Varčevanje z vodo v preteklih šestih mesecih.	\bar{x}	2,87	2,92	2,52	2,80
	indeks	102	104	90	100
Zapiranje vode med umivanjem zob.	\bar{x}	4,74	4,51	3,92	4,47
	indeks	106	101	87	100
Zapiranje vode med prhanjem.	\bar{x}	4,55	4,09	3,39	4,16
	indeks	109	98	81	100
Zapiranje vode med ročnim pomivanjem posode.	\bar{x}	4,00	3,83	3,27	3,77
	indeks	106	101	87	100
Preverjanje uhajanja vode v stanovanju (kapljanje iz pip, uhajanje vode iz stranišnega kotlička ...)	\bar{x}	0,92	0,90	0,82	0,89
	indeks	103	101	92	100
Zmanjšanje rabe kemičnih sredstev, kot so čistila, pralni praški, mehčalci, kozmetika...	\bar{x}	0,86	0,97	0,62	0,84
	indeks	102	115	73	100
Odlaganje neprimernih odpadkov v straniščno školjko, ki bi lahko povzročilo onesnaženje vode (kavna usedlina, ostanki hrane ...)	\bar{x}	0,10	0,05	0,30	0,14
	indeks	71	36	214	100
Pomivanje posode ročno v koritu, pod tekočo vodo pa le splaknitev.	\bar{x}	0,90	0,86	0,63	0,82
	indeks	109	105	77	100

(1 – predani, 2 – nepoučeni, 3 – koristoljubni, 4 – skupaj)

Preglednica 190: Značilnosti znanja o rabi električne energije znotraj treh izločenih skupin skupine Ekologičen po izvedbi socialnega vplivanja.

spremenljivka	enota	1	2	3	4
Za koliko odstotkov manj električne energije porabijo varčne žarnice od običajnih?	\bar{x}	4,27	4,20	4,14	4,22
	indeks	101	99	98	100
Za koliko odstotkov manj električne energije porabimo, če peremo namesto na 60 na 40 stopinjah C?	\bar{x}	3,97	4,28	3,87	4,03
	indeks	98	106	96	100
Ali poznate storitev zelena električna energija?	\bar{x}	0,86	0,52	0,17	0,60
	indeks	143	87	28	100
Koliko naprav v gospodinjstvu imate v stanju pripravljenosti?	\bar{x}	2,92	2,51	2,02	2,60
	indeks	112	96	78	100
Ali veste, kdaj je čas nižje tarife električne energije?	\bar{x}	0,64	0,76	0,59	0,65
	indeks	98	117	91	100
Kdaj pri kuhanju porabimo manj električne energije, če je posoda pokrita ali odkrita?	\bar{x}	1	1	1	1
	indeks	100	100	100	100
Kdaj porabimo manj električne energije, če sušimo perilo na zraku ali v sušilnem stroju?	\bar{x}	1	1	1	1
	indeks	100	100	100	100

(1 – predani, 2 – nepoučeni, 3 – koristoljubni, 4 – skupaj)

Preglednica 191: Značilnosti vedenja v zvezi z rabo električne energije znotraj treh izločenih skupin skupine Ekologičen po izvedbi socialnega vplivanja.

spremenljivka	enota	1	2	3	4
Varčevanje z električno energijo v preteklih šestih mesecih.	\bar{x}	2,75	2,81	2,89	2,80
	indeks	98	100	103	100
Kako pogosto ste v zadnjem tednu ponoči pustili računalnik v stanju pripravljenosti?	\bar{x}	4,00	3,85	4,03	3,97
	indeks	101	97	101	100
Kako pogosto ste v zadnjem tednu ponoči pustili TV v stanju pripravljenosti?	\bar{x}	1,75	1,44	1,94	1,72
	indeks	103	84	113	100
Kako pogosto ste v zadnjem tednu pustili polnilec telefona v vtičnici po polnjenju?	\bar{x}	4,22	4,09	4,27	4,20
	indeks	101	97	102	100
Kako pogosto ste v zadnjem tednu kuhali v loncu brez pokrovke?	\bar{x}	4,37	4,44	4,13	4,32
	indeks	101	103	96	100
Kako pogosto ste v zadnjem tednu pustili prižgane običajne žarnice v praznih sobah?	\bar{x}	4,57	4,54	4,85	4,62
	indeks	99	98	105	100
Ali ste naročeni na storitev zelena elektrika?	\bar{x}	0,08	0	0	0,04
	indeks	200	0	0	100
Kako pogosto pranje perila, pranje posode, segrevanje vode z električno energijo opravite v času nižje tarife?	\bar{x}	3,84	3,71	3,64	3,76
	indeks	102	99	97	100

(1 – predani, 2 – nepoučeni, 3 – koristoljubni, 4 – skupaj)

Preglednica 192: Značilnosti znanja v zvezi z ravnanjem z odpadki znotraj treh izločenih skupin skupine Ekologičen po izvedbi socialnega vplivanja.

spremenljivka	enota	1	2	3	4
Koliko košev potrebujemo, če želimo ločevati odpadke v gospodinjstvu, za katere imamo na voljo zabojnike s strani komunalnega podjetja?	\bar{x}	4,87	4,78	4,31	4,71
	indeks	103	101	91	100
Ali lahko na steklenicah, ki jih odlagamo v zabojnike za steklo, pustimo zamaške ali pokrovčke?	\bar{x}	1	1	1	1
	indeks	100	100	100	100
Med katero vrsto odpadkov spadajo pločevinke?	\bar{x}	0,96	0,89	0,91	0,93
	indeks	103	96	98	100
Ali ste seznanjeni s storitvijo »nalepka za prepoved dostavljanja nenaslovljenih sporočil v predalčnik«?	\bar{x}	1	1	1	1
	indeks	100	100	100	100

(1 – predani, 2 – nepoučeni, 3 – koristoljubni, 4 – skupaj)

Preglednica 193: Značilnosti vedenja v zvezi z ravnanjem z odpadki znotraj treh izločenih skupin skupine Ekologičen po izvedbi socialnega vplivanja.

spremenljivka	enota	1	2	3	4
Ločevanje odpadkov v preteklih šestih mesecih.	\bar{x}	2,95	2,91	2,77	2,89
	indeks	102	100	101	100
V kolikšnem deležu ločujete papir?	\bar{x}	4,89	4,90	4,51	4,8
	indeks	102	102	94	100
V kolikšnem deležu ločujete steklo?	\bar{x}	4,91	4,69	4,39	4,73
	indeks	104	99	93	100
V kolikšnem deležu ločujete embalažo?	\bar{x}	4,92	4,79	4,04	4,65
	indeks	106	103	87	100
V kolikšnem deležu ločujete organske odpadke?	\bar{x}	4,12	3,67	2,94	3,73
	indeks	110	98	79	100
Kako pogosto ste v zadnjem tednu uporabljali okolju prijazno nakupovalno vrečko za večkratno uporabo?	\bar{x}	4,39	4,56	3,01	4,08
	indeks	107	112	74	100
Kako pogosto ste v zadnjem tednu metali odvečno hrano v smeti?	\bar{x}	4,75	4,73	3,7	4,49
	indeks	106	105	82	100
Ali imate na vašem poštnem nabiralniku nalepko za prepoved postavljanja nenaslovljenih sporočil v predalčnik?	\bar{x}	0,39	0,18	0,09	0,27
	indeks	144	52	48	100

(1 – predani, 2 – nepoučeni, 3 – koristoljubni, 4 – skupaj)